

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

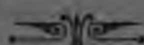
ΑΝΑΚΤΟΡΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΞ ΑΥΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

ΜΕΘ' ΕΝΟΣ ΧΑΡΤΟΥ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1885

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

ΑΝΑΚΤΟΡΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΞ ΑΥΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

ΜΕΘ' ΕΝΟΣ ΧΑΡΤΟΥ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΥΠΟ

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1885

ΤΩι ΚΥΡΙΩι

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΩι

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΑΓΑΠΗΣ

Ο Συγγραφευς

Α. Γ. Πασπατης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐν τῇ ἑπομένῃ περιγραφῇ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς ὁμόρου Αὐγουσταιῶνος, ἀναμιμνήσκω τὸν πολὺν μόχθον τῆς ἐργασίας ταύτης. Οἱ μελετήσαντες τ' ἀνάκτορα ταῦτα, ἱστορούμενα ἐν τοῖς νεωτέροις συγγράμμασι τῶν ἀλλογενῶν καὶ ἡμετέρων, κατανοοῦσι τὴν σύγχυσιν τῆς ἱστορίας ταύτης ὑπὸ τῶν ἰδίων συγγραφέων πλειστάκις ὁμολογουμένην. Πολλοί, φρονοῦντες ὅτι ἐν τῷ ἀξένῳ τούτῳ χώρῳ, ὑπ' Ὀθωμανῶν μόνων νῦν κατοικουμένῳ, ἐρείπια δὲν διεσώθησαν, οὐδέποτε ἐπεσκέφθησαν τὸν τόπον, τὰ πάντα ἀρυόμενοι ἐκ τῶν σωζομένων Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ σημερινῶν χωρογράφων. Τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων οἱ πλεῖστοι, μνημονεύοντες τόπους καὶ ἱδρύματα τοῖς πᾶσι τότε γνωστά, σπανίως περιγράφουσι τὴν θέσιν ἢ τὸ μέγεθος τῶν ἀνακτορικῶν κτιρίων. Ἔριδες θρησκευτικαί, αἱματηραὶ τῶν ἀτιθάσσων δήμων συμπλοκαὶ καὶ τῶν πολιτευομένων ἀνομίαι, πληροῦσι πολλὰς σελίδας τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Οἱ ἀληθεῖς χωρογράφοι τοῦ Βυζαντίου ἤκμασαν παρακμάζοντος τοῦ κράτους, ὅταν τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα παραμεληθέντα κατέρρεον καὶ αἱ ἑορταὶ ἐν τῷ πολυτίμῳ

Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου συγγράμματι τοσάκις μνημονευόμεναι, εἶχον λησμονηθῆ. Τινὲς μόνον ἐτελοῦντο ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν. Πάμπολλα κτίρια μὴ ἀνακαινιζόμενα, εἶχον καταπέσει καὶ συναπωλέσθη ἡ μνήμη τῶν ἀνεγειράντων τὰ παλάτια τῆς Ἀκροπόλεως. Κτίριά τινα ἀπομιμήματα τῶν ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἀκροπόλεως πολλάκις μνημονευομένων, ἀνηγέρθησαν ἐν τῷ εὐρυχώρῳ τῶν Βλαχερνῶν περιβόλῳ, ἀσαφῶς περιγραφόμενα ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους ἀκμασάντων ἱστορικῶν. Ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ταύτης, πολλὴ σύγχυσις προῆλθεν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνακτόρων τῆς Ἀκροπόλεως. Μεγίστη δὲ καὶ τῶν χωρογράφων τούτων ἡ ἀμάθεια.

Ματαίως ζητοῦμεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, τὰς λεπτομερεῖς περιγραφὰς τῶν σημερινῶν χωρογράφων. Ἂν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι προνοοῦντες περὶ τῶν ἀπογόνων, περιέγραφον μετὰ πλειοτέρας σαφηνείας τὰ τότε σωζόμενα ἱδρύματα, οἱ κόποι ἡμῶν τὴν σήμερον ἤθελον εἶσθαι ὀλιγώτεροι καὶ καθαρώτεραι αἱ ἡμέτεραι γνώσεις. Ἀληθὴς ἀγὼν εἶναι τῶν ἀρχαίων καὶ ἠρειπωμένων ἱδρυμάτων ἡ μελέτη. Ἀχλὺς ἀδιόρατος καλύπτει τὰ πολλὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων μνημεῖα. Ἀγωνιζόμεθα ἵνα μάθωμεν, ὅ,τι σύντομος περιγραφὴ τῶν ἱδρυμάτων, ἤθελε πληρέστατα μᾶς φωτίσει περὶ τούτων ὅλων.

Ταῦτα πολλάκις κατὰ νοῦν εἶχον ἐν τῇ ἐπιπονωτάτῃ ταύτῃ μελέτῃ. Τ' ἀκατανόητα συρράμματα τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν Βυζαντίων καὶ νεωτέρων, τὰ τῶν ἀλλογενῶν καὶ αὐτὰ τὰ παράτοπα σχεδιάσματα τοῦ κορυφαίου πάντων Λαβάρτ, οὐδένα δύνανται νὰ ἐνθαρρύνωσιν εἰς πλειοτέραν αὐτῶν μελέτην. Εἶναι ἄρα δυνατὸν, χάριν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, νὰ προσκο-

μίσω ἐγώ τι ὠφέλιμον ἔνθα τοσοῦτοι ἐρίτιμοι ἄνδρες προσέκοψαν;

Πολλάκις καὶ μετὰ παρρησίας ὁμολογῶ, ἄπελπις καὶ ἄψυχος παρήτησα τὴν ἀρξαμένην μελέτην τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Ἐν τῇ ἀγόνῳ μελέτῃ ταύτῃ διῆλθον χρόνον πολὺν, ὁτὲ μὲν φωτιζόμενος, ὁτὲ δὲ σκοτιζόμενος, μὴ δυνάμενος νὰ συνδυάσω ἱστορήματα συγγραφέων, περιγραφόντων πολλὰ πλησίον ἀλλήλων ἱδρύματα, ἀνακαλυφθέντα μετέπειτα ἐν τόποις μακρὰν ἀλλήλων διακειμένοις. Ἄλλοι ἱστοροῦσιν ἱδρύματα ἐκ θεμελίων καταπεσόντα καὶ ἠφανισμένα, τὰ ὁποῖα ἕτεροι μετ' ὀλίγον περιγράφουσιν ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτῶν λαμπρότητι. Ταῦτα ἐν μέρει ἀποδίδω καὶ εἰς ἀμαθῶν ἀντιγραφέων χειρόγραφα.

Τὴν ἀληθῆ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων χωρογραφίαν, κατ' ἐμὲ, ὀφείλομεν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν σιδηροῦν δρόμον τῆς Θρᾴκης ἀρχίσαντα τῷ 1870ῳ, καὶ διελθόντα ἅπαντα τὸν ἐκτενῆ χῶρον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν παλαιῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Χρόνον τινὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ δρόμου, μέγας ἐμπρησμὸς ἀπετέφρωσε τὰ παράλια τῶν Σουλτάνων παλάτια, κείμενα παρὰ τὴν πύλην, τὴν πάλαι μὲν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας νῦν δὲ *Τὸπ καπουσοῦ*. Νέα καὶ λαμπρότερα ἤγειρον οἱ Σουλτάνοι ἐν τῇ Θρᾳκικῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου. Οἱ σκαπανεῖς τοῦ δρόμου, κατηδάφισάν τινα εἰσέτι ἱστάμενα καὶ παρημελημένα σουλτανικὰ ἱδρύματα, κατέκοψαν τὰ γηραιὰ δένδρα καὶ ἐξηφάνισαν τὰ φυτὰ τ' ἀναρριχώμενα καὶ πανταχόθεν ἐπικαλύπτοντα τὰ τείχη· Προσήρχοντο ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἄνευ φόβου ἀτιθάσσων εὐνούχων καὶ ὁπλοφόρων θυρωρῶν, πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἔθνους ἄνθρωποι, ποθοῦντες νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ μέχρι τοῦδε μυθολογούμενα καὶ τοῖς πᾶσιν ἀόρατα τῶν Σουλτάνων ἐντρυφήματα.

Ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν, ἀνεκάλυψε κατὰ πρῶτον τὰ ἐρείπια τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, ναοῦ πολλάκις μνημονευομένου καὶ ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων πολυτρόπως ἐγκαλλωπισθέντος. Πέραν τούτου ἀνεκαλύφθη τὸ μέγα κυκλώπειον τεῖχος, διῆκον μέχρι τῆς παραλίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετέπειτα ἐθεμελίωσαν οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς τὸ χερσαῖον ἢ δυτικὸν τεῖχος τῶν ἀνακτόρων. Προσωτέρω, παρὰ τὰ παράλια τείχη ὑπὸ μικρὸν λοφίσκον, ἀνεφάνησαν τὰ θαυμάσια καὶ στερρότατα τοῦ Βουκολέοντος ὑπόγεια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔκειντο εἰς σωροὺς ἀμόρφους ὡς ὑπὸ σεισμῶν καταπεσόντα, κιόνων μαρμαρίνων τεμάχια, βάθρα κιονόκρανα καὶ περικαλλέστατα γεῖσα, φέροντα κεφαλὰς βοῶν καὶ λεόντων. Ἐπὶ τῶν ὑπογείων, ἐθεμελιοῦτο τὸ περικαλλὲς ἀνάκτορον, ἵνα ἐπιβλέπῃ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπέναντι ἀνατολήν, ὑπεράνω τῶν παραλίων τειχῶν.

Τοῦτον τὸν χῶρον καὶ ἐγὼ πολλάκις ἐπεσκέφθην· ἦτο δι' ἐμὲ εὕρημα θεόπεμπτον, ὑπόμνημα μέλλον τὴν ἀπελπισίαν μου νὰ θεραπεύσῃ καὶ διασαφήσῃ πάμπολλα ἱστορικὰ γεγονότα μέχρι τοῦδε δυσνόητα.

Τὰ χερσαῖα ἢ δυτικὰ τείχη ὑψούμενα ἐκ τῆς παραλίας, καὶ τὰ περὶ τὸν Βουκολέοντα κτίρια, μ' ἔπεισαν πάραυτα, ὅτι ὁ χῶρος ὑπὸ τῶν σκαπανέων ἀνασκαπτόμενος, ἦτο μέρος τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ ἀνακτόρου, ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου κυρίως μνημονευομένου. Ἠκολούθουν μετὰ προσοχῆς τοὺς ἐργάτας τοῦ σιδηροδρόμου μέχρι τῆς πάλαι Καρέας πύλης, κτιρίου θολωτοῦ ὑπὸ τεσσάρων μαρμαρίνων κιόνων ὑποκρατουμένου. Αὕτη ἦτον ἡ ἑτέρα ἄκρα τοῦ Βυζαντινοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου. Ταύτην τὴν πύλην, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ προγεγραμμένου σιδηροῦ δρόμου τυχοῦσαν, κατηδάφισαν οἱ ἐργάται.

Δεξιόθεν τῆς πύλης ταύτης, ἐντὸς κήπων Ὀθωμανικῶν

γυμνωθέντων τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν τειχῶν, ἀνεφάνησαν λείψανα γηραιὰ ἱστάμενα, τῶν καλουμένων περιδρόμων τοῦ Μαρκιανοῦ, διήκοντα πρὸς τὰ ἄνω καὶ λήγοντα ὄπισθεν τοῦ μεγάλου μουσουλμανικοῦ τεμένους Σουλτὰν Ἀχμέδ. Ταῦτα ὅλα, μετὰ πολύμηνον μελέτην μ' ἔπεισαν, ὅτι σφάλλομεν θεωροῦντες τὰ σημερινὰ τοῦ σουλτανικοῦ ἀνακτόρου τείχη ὡς τ' ἀρχαῖα τείχη τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τῶν προγενεστέρων ἱστορικῶν μνημονευομένων. Οὐχὶ μόνος ἐγὼ μέχρι τοῦδε ἐπλανώμην, ἀλλὰ συνεπλανήθησαν καὶ ἅπαντες οἱ περιγράψαντες τ' ἀνάκτορα, θεωροῦντες τὰ τείχη ταῦτα ὡς ἱδρύματα τῶν πρώτων τοῦ Βυζαντίου βασιλέων. Τὰ τείχη ταῦτα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐγερθέντα, ἀπεπλάνησαν ἅπαντας τοὺς σημερινοὺς συγγραφεῖς καὶ χωρογράφους. Πάντα τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν περιγραφόμενα καὶ ἱστορούμενα, οὐδόλως συνᾴδουσι μὲ τὴν σημερινὴν χωρογραφίαν τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς ὑμνουμένης Ἀκροπόλεως. Ταῦτα τὰ προβλήματα προσεπάθησα νὰ διαφωτίσω ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ πολλάκις ἀναμιμνήσκω τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀγανάκτησίν μου πρὸ τῆς ποθεινῆς διαφωτίσεως τῶν ἱστορικῶν τούτων προβλημάτων.

Δὲν ηὐτύχησα ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ νὰ σαφηνίσω, ὅπως ἐπόθουν, ἅπαντα τὰ ἱστορούμενα τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Ἀμφίβολον εἶναι ποῦ νὰ θέσωμεν κτίρια, ἅπαξ ἢ δὶς μόνον μνημονευόμενα. Ἄλλοι εὐτυχέστεροι, πιθανὸν ἵνα συμπληρώσωσι τὴν μελέτην ταύτην, ἐρευνῶντες τὰ σωζόμενα ἐρείπια καὶ εἰσέρποντες εἰς καλύβας καὶ χαμόγεια τῶν πενήτων Ὀθωμανῶν, ἔνθα φρονῶ ὅτι εἰσέτι σώζονται ἐρείπια ἱκανὰ νὰ φωτίσωσι μέρη τινὰ μέχρι τοῦδε δυσεξήγητα.

Ταῦτα λέγω, οὐχὶ ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ σκοτεινοῦ τούτου προβλήματος. Ἐν οἰκείῳ τόπῳ τῆς συγγραφῆς ταύτης, ἀναμιμνήσκω ἐριτίμων συγγραφέων πόνους καὶ γνώμας περὶ τῆς χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἕνεκα τῆς ἀλλαγῆς τῶν πλείστων ὀνομάτων καὶ τῆς παντελοῦς λήθης τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς γεγονότων, ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἐν πλείστοις μέρεσιν ἀνιστόρητος. Ὁ Γύλλιος, ἐνδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, ψέγει πικρῶς τοὺς Ἕλληνας ἐγκατοίκους ἤδη λησμονήσαντας τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισήμων τόπων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ προθύμως παραδεχθέντας τὰ ὀθωμανικά. (1)

Οἱ παραβάλλοντες τὴν Ῥώμην μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λησμονοῦσιν ὅτι ἐν τῇ προτέρᾳ, τ' ἀρχαῖα κτίρια ἀκωλύτως ἀνασκάπτονται, πᾶν μνημεῖον μετὰ πολλῆς εὐλαβείας περιφυλάττεται. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅμως, γηραιὰ κτίρια κατεδαφίζονται, καλλιτεχνικὰ κοσμήματα κερματίζονται καὶ πλάκες ἐνεπίγραφοι πολλάκις ἀποξέονται. Οὐδέποτε ἐγένοντο ἀνασκαφαί, ἵν' ἀνασύρωσιν ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς καλλιτεχνήματα ἢ ἱστορικὰ μνημεῖα. Εἰς πάμπολλα τῶν Βυζαντίων σωζόμενα κτίρια, δυσχερὴς εἶναι εἰσέτι τῶν ἀλλογενῶν ἡ εἴσοδος. Τὴν σήμερον, πλειότερον προνοοῦσιν οἱ Ὀθωμανοὶ περὶ τῶν ἱστορικῶν μνημείων τεθησαυρισμένων ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ αὐτῶν μουσείῳ· ἀλλ' ὁ λαὸς ἀπεχθάνεται πᾶν μὴ Μου-

(1) Adde Graecorum inertem inscitiam, qui videntur totum oblivionis flumen ebibisse. Illorum enim nemo jam reperitur, qui ubinam essent vestigia antiquorum monumentorum sciat, aut sciret curet, at ne sacerdotes quidam ulli recognoscant loca, ubi paucis ante annis aedes sacrae deletae sunt, et valde mirentur siquis talia inquirat. Π. Γύλλιος. Βιβ. Β'. Κεφ. Α'.

σουλμανικόν, καὶ τῆς ἀκηδίας ταύτης μετέχουσιν ἀτυχῶς καὶ οἱ διοικοῦντες τὸ κράτος. (1)

Τὴν φυσικὴν ταύτην ἀκηδίαν τῶν φιλοπολέμων Ὀθωμανῶν, ἐκληρονόμησαν οὐχὶ μόνον οἱ μετ' αὐτῶν συμβιοῦντες τῶν Βυζαντίων ἀπόγονοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι ἡμῶν. Πρὸ τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως, τὰ ἱστορικὰ ἡμῶν συγγράμματα περὶ Βυζαντίων εἶναι ὀλίγιστα, Εὐρωπαϊκῶν βιβλίων ἐρανίσματα. Τούτων τὰ πλεῖστα καθολικῶν ἔργα, πρόθεσιν εἶχον οὐχὶ τὴν ἀληθῆ τῶν γεγονότων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ πεισμονὴν τῶν Βυζαντίων κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῶν προνομιῶν αὐτοῦ. Εὐτυχῶς, κατά τινας συγγραφεῖς, ἐπῆλθεν ἡ κατάλυσις τοῦ κράτους τῷ 1453ῳ ἵνα διὰ παντὸς καλυφθῶσι τὰ κολάσιμα ἀνομήματα τῶν αἰσχρῶν Βυζαντίων. (2) Ἵνα ταῦτα ἀποδείξωσι καὶ τοὺς ἀδαεῖς πείσωσι, περιέγραψαν τὴν καλουμένην θρησκομανίαν τῶν Βυζαντίων ἀκμαίαν εἰσέτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὥραις τῆς μετὰ τοῦ Μωάμεθ θανασίμου πάλης. Ἀτυχῶς τὰ συγγράμματα ταῦτα, ἐμόλυναν οὐχὶ τὸν ἡμέτερον λαὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς κορυφαίους ἡμῶν συγγραφεῖς.

Ἀπεχθῆ τοῖς πλειοτέροις εἶναι μέχρι τῆς σήμερον τῶν Βυζαντίων τὰ ἱστορήματα. Οὔτε οἱ φιλοδίκαιοι τῶν πρώτων Βυζαντινῶν βασιλέων νόμοι, οὔτε ἡ κατὰ τῶν ἐνθουσιώντων Ἀράβων ἐπιτυχὴς πάλη τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ἥτις ἀποτυγχάνουσα τότε, ἠδύνατο ἅπασαν τὴν Εὐρώπην νὰ μουσουλ-

(1) Π. Γύλλιος. Βιβ. Β'. Κεφ. Α'.

(2) Ils croyent que le Saint-Esprit ne procede que du Père et non du Fils et ne veulent point admettre l' adjonction, *filioque* . . . En punition de quoy il semble que Dieu ait permis la ruine de leur Empire, et la prise de Constantinople par les Infidèles - Théâtre de la Turquie par Michel Fevre. Paris. 1686. σελ. 402. Ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 418 λέγει, ὅτι εἰσήρχοντο ἔφιπποι ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

μανίσῃ, οὔτε αἱ πολυπληθεῖς αὐτῶν συγγραφαὶ, ἐκ τῶν ὁποίων διδασκόμεθα τὸν μεσαιωνικὸν βίον τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, οὔτε τὰ ὑδραυλικὰ αὐτῶν ἔργα, θαυμάσια ἐπινοήματα, οὔτε ἡ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον μόρφωσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, οὔτε τέλος καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς Ἁγίας Σοφίας ναὸς, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ναὸν προεξάρχον τοῦ Θεοῦ ἐνδιαίτημα, ἴσχυσαν νὰ φιμώσωσι τὰ στόματα τῶν κακολογούντων τοὺς Βυζαντίους.

Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι θερμῶς συνέστησαν εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας χώρας καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐκ τῆς ὁποίας πλεῖστα εἰσέτι δυσνόητα χρῄζουσι τῆς ἡμετέρας μελέτης. Ταύτην τὴν ἱστορίαν πείθομαι, ὅτι ἡμεῖς κάλλιον τῶν Εὐρωπαίων δυνάμεθα νὰ διαφωτίσωμεν. Ἡ πεποίθησις αὕτη μ' ἐνεθάρρυνεν ἐν τῷ ἐπιπόνῳ τούτῳ ἔργῳ καὶ εἰσέτι μ' ἐνθαρρύνει. Πρὸ πάντων, οἱ μελετῶντες τὰ Βυζαντινὰ, δέον νὰ πορεύωνται ἐπιλήσμονες πάντοτε τῶν ἀδίκων ψόγων πολλῶν ἀλλοδαπῶν συγγραφέων καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων σοφῶν, τῶν τὰ πάντα ἀρυομένων ἐκ ξένων συγγραφῶν, καὶ οὐχὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Παράδειγμα τῶν λόγων μου, εἶναι τὰ συγγράμματα τοῦ Δουκαγγίου καὶ Βανδούρη, περιγραψάντων τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἰς πάμπολα τοπογραφικὰ ἁμαρτήματα ἐμπεσόντων. Ἐκ τῶν πολυφύλλων τούτων συγγραμμάτων συνέγραψαν τὰς ἱστορίας αὐτῶν οἱ νεώτεροι τοῦ Βυζαντίου ἱστοριογράφοι. Ἄλλοι πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίψαντες, ἀπεχθανόμενοι τὰς ἐπιπόνους ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ περιηγήσεις, ἠρύσθησαν τὰ πλεῖστα ἐκ ξένων συγγραφέων. Τῆς ἀληθείας ταύτης δεῖγμα προφανὲς εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Χάμμερ δίτομος περιγραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, (1) συρραφὴ ἀμα-

(1) Constantinopolis und der Bosporos, örtlich und geschichtlich beschrieben, von Jos. von Hammer. Τόμ. 2, Pesth. 1822.

θείας ἀσύγγνωστος, τὴν ὁποίαν πάμπολλοι εἰσέτι παραδέχονται ὡς χειραγωγὸν ἐν ταῖς μελέταις αὐτῶν.

Οὐδέποτε ἐξύμνησα τὰς ἀρετὰς τῶν Βυζαντίων· οὐδέποτε ὅμως παρεδέχθην τὰς τοσαύτας τῶν ξένων καὶ ἡμετέρων ἀδίκους κακολογίας. Φρίττομεν τῇ ἀληθείᾳ ἀναγινώσκοντες ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, τὰς ἐκτομὰς καὶ ἐκτυφλώσεις κακουργούντων καὶ τῆς πολιτείας τὴν ἀναστάτωσιν ὀρεγομένων. Τί νὰ εἴπωμεν οὐχὶ περὶ κακούργων ἀλλὰ περὶ ἀλλοφρονούντων ἐν Εὐρώπῃ, ἐπὶ πασσάλων δεδεμένων καὶ καιομένων ὑπ' ἀσπλάγχνων ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀγάπης.

Φρονῶ ὅτι, ἂν οἱ ἡμέτεροι προεμελέτων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων καὶ ἐν τῇ ἀγροίκῳ αὐτῶν γλώσσῃ,(1) τὴν ἱστορίαν καὶ πολιτείαν αὐτῶν καὶ μετέπειτα τοὺς ἀλλοδαποὺς συγγραφεῖς καὶ σχολιαστάς, ὀρθοτέραν περὶ τούτων πάντων γνώμην ἤθελον λάβει οἱ ἡμέτεροι πολῖται, καὶ παύσωμεν τοὐλάχιστον ἡμεῖς, κακολογοῦντες τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν.

Τὸ πόνημα τοῦτο, ἔργον ὡς ἀνωτέρω εἶπον, πολλῶν μόχθων καὶ ταλαιπωριῶν, τεκμαίρει ὅσα ἀνωτέρω λέγω. Χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, προσεπάθησα νὰ ἐπικυρώσω ἅπαντα τὰ ἱστορούμενα διὰ τῆς πολυετοῦς περιπλανήσεώς μου ἐν τῷ ἀνακτορικῷ τούτῳ χώρῳ. Μνημονεύω ἐν πᾶσι τοὺς περιγράψαντας τ' ἀνάκτορα ἡμετέρους συγγραφεῖς, ἵνα πάντας πείσω περὶ τῆς ἀληθείας τῶν γεγραμμένων καὶ βοηθήσω τοὺς ὀρεγομένους τὴν περαιτέρω μελέτην τῶν ἡμετέρων πατρίων.

Τοιαῦται μελέται εἶναι εἰς πολλοὺς ὀχληραί. Δέον ὅμως οἱ

(1) Κωνσταντινούπολις Βυζαντίου. Τόμος Γ'. σελ. 66.

φιλίστορες νὰ ἐνθυμῶνται, ὅτι ἄνευ γνώσεως τῆς χώρας τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν μελετῶσι, λίαν ἀκατανόητα εἶναι ἅπαντα τὰ ἱστορούμενα.

Εἴθε ἡ μελέτη αὕτη ἡ περιγράφουσα τὰ ἐπιφανῆ ἀνάκτορα τῶν Βυζαντίων, διεγείρῃ παρὰ τοῖς ὁμογενέσι πλειοτέραν καὶ συνετωτέραν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας μελέτην.

Ἐν Ἀθήναις.

Α. Γ. Πασπατης.

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Οὐδέποτε ἀνέλαβον νὰ μελετήσω πρόβλημα Βυζαντινὸν, δυσχερέστερον τοῦ σημερινοῦ. Μέλλω ἵνα σαφηνίσω τὴν θέσιν καὶ τὰ ὅρια τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Λέγω τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει (1) ἀνακτόρων, τῶν μεγάλων πολλάκις καλουμένων, διότι ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ τοῖς προαστείοις τῆς Θράκης καὶ Ἀνατολῆς, ἤγειρον οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς τὰ παλάτια τοῦ Ἐλευθερίου, τῶν Μαγγάνων, τὰ Πηγαῖα παρὰ τὴν Ζωοδόχον πηγὴν, τῶν Ἀρετῶν τοῦ νῦν *Δαοὺτ πασᾶ*, τῆς Ἀφαμείας τοῦ νῦν ***Μακροχωρίου***, τοῦ Ἡραίου (2), καὶ ἕτερα ἄλλα, ἔνθα κατῴκουν κατὰ τὰς θερινὰς ὥρας τοῦ ἔτους (3).

Ἡ Ἀκρόπολις καθὼς ἐπὶ Βυζαντίων ἐφαίνετο, εἶναι κατὰ τὰ γραφόμενα τῶν ἱστορικῶν, ἔργον τοῦ Σεβήρου (4). Ὁ Ξενοφῶν (5) καλεῖ αὐτὴν ἄκραν. Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ἡ Ἑῴα Ἀκρό-

(1) « Χρὴ γινώσκειν ὅτι τοῦ Βύζαντος τὰ παλάτια ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἦσαν. » Κωδινός, σελ. 24.

(2) « Τῶν παλατίων τῆς Ἱερείας. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 373. 438. 497. 504. Νικ. Πατρ. σελ. 28.

(3) Ducange. Const. Christiana. Βιβ. Β΄. σελ. 125 Κωδινός. σελ. 117.

(4) « Εἰς μείζονα καὶ περιφανῆ κόσμον ἐπανήγαγε τὸ Βυζάντιον » (ὁ Σεβῆρος). Κωδινός. σελ. 12.

(5) Βιβ. Ζ΄.

πολις, πρὸς διαστολὴν τοῦ Πενταπυργίου καὶ Ἑπταπυργίου, ἀκροπόλεων πολλάκις καλουμένων (1).

Λέγων, ὅτι ἀνέλαβον ἔργον δυσχερέστατον, μὴ μὲ ἐκλάβῃ ὁ ἀναγνώστης ὡς ποθοῦντα νὰ μεγεθύνω ὑπὲρ τὸ δέον τὸν μόχθον τηλικούτων ἐργασιῶν. Καλὸν εἶναι ἂν ὁ μέλλων νὰ διέλθῃ τὸ ἔργον τοῦτο ἀναγνώσῃ πρότερον, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν ἄλλοσε καὶ ἐδῶ πρὸς διασάφησιν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Ἐν τῷ περιωνύμῳ τούτῳ περιβόλῳ, ἐπὶ χίλια καὶ ἐπέκεινα ἔτη, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς μετέπειτα δυναστείας τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπισημότατα γεγονότα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἐτελέσθησαν. Πάντα τὰ περὶ τῶν ἀνακτόρων τούτων ἱστορούμενα, εἶναι ὁτὲ μὲν ἀσαφῆ, ὁτὲ δὲ πάντη ἀκατάληπτα (2). Ὁ μελετῶν τὴν πολυετῆ τῶν Βυζαντίων ἱστορίαν, καὶ ἀναγινώσκων τὰς ἐν τοῖς ἀνακτόροις γενομένας ἐκτυφλώσεις, τοὺς φόνους καὶ τὰς στάσεις λαοῦ καὶ ἀρχόντων (3), ἀπορεῖ ὅτι μέχρι τῆς σήμερον, ἄγνωστος εἶναι ὁ τόπος καὶ τὰ τείχη τὰ περιβάλλοντα τότε, πάντα τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ φρουροῦντα αὐτὰ ἀπὸ τὰς στάσεις καὶ ἁρπαγὰς τῶν ὑπηκόων.

Περιττὸν σήμερον νὰ ἱστορήσω τὰ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸ τοῦ Σεβήρου, περὶ τῆς ὁποίας ὀλίγιστα ἐγράφησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου (4).

Οἱ ἡμέτεροι Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι μνημονεύουσιν ἅπαντας τοὺς βασιλεῖς ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, τοὺς ἱδρύσαντας καὶ καλλωπίσαντας τὰ ἀνάκτορα ταῦτα (5), τῶν ὁποίων

(1) C. Christ. Βιβ. Α'. σελ. 44.— Βιβ. Δ'. σελ. 171. Νικ. Γρηγορᾶς. Τόμ. Β'. σελ. 779.

(2) Les révolutions du palais tiennent en effet beaucoup de place, dans l' histoire de l' empire d' Orient . . . Dans l' ignorance absolue où l' on est de la disposition des lieux cités, le récit devient obscur pour le lecteur. J. Labarte. Le Palais Impérial. σελ. 2.

(3) Κωνσταντινούπολις. Βυζαντίου Τόμ. Α'. σελ. 206.

(4) Nam quae fuerint Byzantii antiqui, antequam eversum fuisset à Severo, monumenta, nemo scribit. Π. Γύλλιος. Βιβ. IV.

(5) Κωδινός, σελ. 18.

τὰ τείχη οὐδέποτε ἐφρόντισαν νὰ περιγράψωσιν. Ἐκ τῶν πολλῶν τρικλίνων λαμπρῶν ναῶν καὶ εὐκτηρίων, ἀνεγερθέντων ἐν τῷ βασιλικῷ τούτῳ περιβόλῳ, δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, εἰμὴ κίονές τινες, βάθρα, κιονόκρανα, σαρκοφάγοι ἐνεπίγραφοι, θεμέλια καὶ ὑπόγεια. Ταῦτα εἶναι τὰ μόνα μαρτύρια τῆς ἄλλοτε δεδοξασμένης ταύτης Ἀκροπόλεως, πλήρους τότε θαυμασίων Ἑλληνικῶν καλλιτεχνημάτων καὶ ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν ἱδρυμάτων.

Πικρὰ αἰτιάματα κατὰ τῶν Βυζαντίων πολλάκις ἐξέφρασα. Αἱ πλεῖσται τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιγραφαὶ, σωζόμεναι ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, εἶναι ἀσαφέσταται. Γράφοντες χάριν τῶν συγχρόνων, οὐδέποτε ἐφρόντισαν περὶ τῶν ἀπογόνων. Ἐκ τοιούτων συγγραφῶν, ἐπῆλθεν ἡ τοσαύτη ἡμῶν ἄγνοια καὶ οἱ μόχθοι ἁπάντων ἡμῶν ἐπὶ τῆς χωρογραφίας τῆς πόλεως ταύτης.

Τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τ' ἀνάκτορα ταῦτα, ἀναμιμνήσκουσι, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, ἅπαντες τῶν Βυζαντίων οἱ συγγραφεῖς, κυρίως ὅμως Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ ἱστορήσας ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι αὐτοῦ ἐπιλεγομένῳ, «Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως» (1), τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς τελετὰς τῶν βασιλέων. Μεγίστης ὠφελείας σύγγραμμα εἶναι τὸ πόνημα τοῦτο, διὰ τοὺς ἀναδιφῶντας τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου μανθάνομεν τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα. Τὸ πόνημα τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ δεκάτου αἰῶνος (2), ὅταν τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνάκτορα καὶ πάντα τὰ πέριξ αὐτῶν ἱδρύματα ἦσαν ἀκέραια. Ἔκτοτε, ἕνεκα ἐχθρῶν πολλῶν ὀρεγομένων τὰ πλούτη τοῦ κράτους, τῶν Ἰταλῶν ἐμπόρων ἐχθρευομένων καὶ ἐνοχλούντων τοὺς Βυζαντίους, καὶ τῆς ἀχρηματίας τοῦ κράτους, οὐδέποτε ἤγειρον οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἕτερα ἐπιφανῆ ἱδρύματα.

Κατ' ἐμὲ, ἀδύνατον εἶναι ἐκ τῶν νῦν σωζομένων Βυζαντι-

(1) Κ. Πορφυρογέννητος. Τόμ. Α'.
(2) J. Labarte. σελ. 5.

νῶν συγγραφέων, εἴτε πολιτικῶν εἴτε ἐκκλησιαστικῶν, ἵνα σαφῶς ἐννοήσωμεν τὰ ὅρια τοῦ εὐρυχώρου περιβόλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἱδρύθησαν τοσαῦτα ἀνάκτορα καὶ τὰ ἐρυμνὰ τείχη τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντίων πολλάκις μνημονευόμενα.

Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστόρησε τὴν τύχην τῶν ἀνακτόρων τούτων μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῷ 1204ῳ. Ἀγνοοῦμεν διατὶ οἱ βασιλεῖς κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους, παρῄτησαν τ' ἀνάκτορα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ προὐτίμησαν τὸ ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν, ἀνάκτορον κείμενον ἐν χώρῳ βαλτώδει, καὶ ὑπ' ἀνέμων ψυχρῶν καὶ νοσηρῶν πληττόμενον..

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453ῳ μέχρις ἡμῶν, πάμπολλοι ξένοι καί τινες ἡμέτεροι, συνέγραψάν τινα περὶ τῶν ἀνακτόρων τούτων, ἀγωνιζόμενοι μετὰ ζήλου ἀξιεπαίνου ἵνα καταδείξωσι τὴν ἀληθῆ τῶν ἀνακτόρων θέσιν καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν λαμπρότητα. Πρώτιστος τούτων εἶναι Πέτρος ὁ Γύλλιος, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτη τινὰ διατρίψας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, καὶ μετὰ φόβου καὶ πολλοῦ κινδύνου, περιφερόμενος ἐν ὅλῳ τῷ Βυζαντίῳ ἵνα ἱστορήσῃ τὸ πάλαι μεγαλεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ λόγιος οὗτος περιηγητὴς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐμπειρότατος, ὁμολογεῖ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὅτι ὄχι μόνον ἴχνη τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων δὲν ἐσώζοντο ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ δυσεύρετος ἡ θέσις αὐτῶν. Τὰ αὐτὰ τοῦ Γυλλίου ἐπαναλαμβάνει ἐσχάτως καὶ ὁ Λαβὰρτ, λέγων, ὅτι τὴν σήμερον, ἐν τῷ πάλαι ἀνακτόρῳ δὲν σώζεται τίποτε, ἀπολύτως τίποτε (1). Ἐρείπια ὅμως τινὰ, μέχρι σήμερον σωζόμενα, ἐκ τῶν ὁποίων μέγα φῶς διαχέεται ἐφ' ὅλης τῆς χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης, διέφυγον τὰ ὄμματα τῶν σοφῶν τούτων συγγραφέων. Δὲν ἐγίνωσκεν ὁ Γύλλιος ὅτι πρὸ τῆς ἁλώσεως διακόσια ἔτη, τῶν ἀνακτόρων πρὸ πολλοῦ ἀμεληθέντων, τινὰ μὲν κατηδάφισαν οἱ

(1) J. Labarte. σελ. 220. Π. Γύλλιος. Βιβ. Α'. Κεφ. Α'. καὶ ΙΖ'.

βασιλεῖς, τινὰ δὲ ἐκ γήρατος κατέπεσαν. Ἐσώζοντο δὲ εἰσέτι, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ βασιλικοῦ περιβόλου ἕτερα κτίρια, κίονες καὶ ἀνδριάντες, τῶν ὁποίων ἡ σαφὴς περιγραφὴ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Γυλλίου διαφωτίζει οὐχὶ μόνον τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνακτόρων ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἱδρυμάτων. Ἅπαντα ὅμως τὰ περὶ τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῶν ἀνακτόρων γραφόμενα αὐτοῦ εἶναι συγκεχυμένα, μὴ γινώσκοντος τὰ ἔκτοτε δημοσιευθέντα Βυζαντινὰ συγγράμματα, κυρίως δὲ τὴν συγγραφὴν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Ἕτερος συγγραφεὺς ὁ Βυσβέκιος, πρεσβευτὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, διατρίβων ἐν Κωνσταντινουπόλει συγχρόνως μετὰ τοῦ προειρημένου Γυλλίου, μνημονεύει τινὰ τῶν Βυζαντίων, οὐχὶ πολλοῦ λόγου ἄξια (1).

Μετὰ τὸν ἄνω μνημονευθέντα Γύλλιον, ἕτερον συγγραφέα ἢ περιηγητὴν οὐδένα δύναμαι νὰ μνημονεύσω μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολυτίμου συγγράμματος τοῦ Δουκαγγίου, ἐπιγραφομένου « Ἡ Χριστιανικὴ Κωνσταντινούπολις, ἤτοι περιγραφὴ » τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵα ἦτο ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν αὐ» τοκρατόρων » (2). Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὁ χαλκέντερος συγγραφεὺς περιγράφει τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰ γραφόμενα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν συγγραφέων τῶν Βυζαντίων, ἀλλοδαπῶν περιηγητῶν καὶ σταυροφόρων. Παράδοξος συγγραφὴ εἶναι αὕτη, ἀνδρὸς οὐδέποτε ἰδόντος τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καίτοι πολλὰ ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν ἀρυόμενος, χειραγωγεῖται κυρίως ἀπὸ τοὺς τότε γνωστοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο πρὸ διακοσίων ἐτῶν δημοσιευθέν, εἶναι πάντων τῶν περὶ Βυζαντίου συγγραμμάτων, ἡ ἀναμφήριστος κορωνίς. Ὑπέπεσεν ὁ συγγραφεὺς εἰς λάθη τινά, προερχόμενα κυρίως ἐκ κακῶν χειρογράφων καὶ ἀμαθῶν περιη-

(1) A. G. Busbequii omnia quae extant. Lugd. Batavorum. 1633.

(2) Constantinopolis Christiana seu Descriptio urbis Constantinopolitanae qualis extitit sub Imperatoribus Christianis. Lutetiae Parisiorum. MDCLXXX.

γητῶν. Ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, δὲν εἶχον δημοσιευθῇ εἰσέτι ἅπαντα τῶν Βυζαντίων τὰ συγγράμματα. Πολλὰ περὶ τῶν ἀνακτόρων οὐχὶ μόνον τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἱστόρησεν, ἀκολουθῶν τὰ διηγήματα τῶν τότε γνωστῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Μετὰ τὸν Δουκάγγιον, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τὸ δίτομον σύγγραμμα τοῦ Ἀνσέλμου Βανδούρη ἐπιγραφόμενον (1) «Τὸ » Ἀνατολικὸν κράτος, ἤτοι αἱ ἀρχαιότητες τῆς Κωνσταντινου- » πόλεως διῃρημέναι εἰς τέσσαρα μέρη.» Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὀγκωδέστερον τοῦ Δουκαγγίου, περιέχει πλειοτέρας εἰδήσεις περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ, κατ' ἐμὲ, ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς εἶναι ὁ Δουκάγγιος. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ πολύτιμα ταῦτα συγγράμματα, τὴν σήμερον σπανιώτατα καὶ εἰς ὀλίγους προσιτὰ, ἐκθαμβοῦται ἐκ τῆς πολυμαθείας καὶ πολυετοῦς μελέτης τῶν γεραρῶν τούτων ἀνδρῶν.

Παραλείπω τὸν Γίββωνα καὶ Χάμμερ, τοὺς ἱστορήσαντας ὁ μὲν τὸ Βυζαντινὸν, ὁ δὲ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, καθὼς καὶ τὸν ἡμέτερον Παπαρρηγόπουλον, ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ὁποίων, ὀλίγα περὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων διδασκόμεθα.

Δύο ὁμογενεῖς συγγραφεῖς, ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κωνστάντιος, ἐν ἔτει 1824[1], καὶ ὁ κλεινὸς Σκαρλάτος Βυζάντιος ἐν ἔτει 1852[2], περιέγραψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τ' ἀνάκτορα τῶν Βυζαντίων. Ἀμφότεροι ἠρανίσθησαν τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἄνω μνημονευθέντων συγγραμμάτων τοῦ Δουκαγγίου καὶ Βανδούρη. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τούτων καταφαίνεται, ὅτι δὲν ἐπεσκέφθησαν ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτῶν περιγραφόμενα, ἕνεκα τῆς ἐπικινδύνου τότε περιηγήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν αὐτόθι τελουμένων ἑορτῶν, περιέχει τὸ πόνημα τοῦ Βυζαντίου. Παραλείπω πολλοὺς περιηγητὰς, περιγράψαντας τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἱστορήσαντας τὸν βίον τῶν Βυζαντίων, ἐν τοῖς συγγράμμασι

(1) Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae in quatuor partes distributae. Parisiis. MDCCXI.

τῶν ὁποίων γίνεται ἐνίοτε μνεία τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸ εἴκοσι τριῶν ἐτῶν ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τὸ πόνημα τοῦ Ἰουλίου Λαβάρτ (1), ἐπιγραφόμενον « Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνά» κτορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ, ἡ » Ἁγία Σοφία, ὁ φόρος Αὐγουσταίων καὶ ὁ Ἱππόδρομος, ὡς » ἐσώζοντο ἐν τῷ δεκάτῳ αἰῶνι. » Ὁδηγὸν ἐν τῷ πονήματι τούτῳ εἶχεν ὁ συγγραφεὺς κυρίως τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ χειραγωγούμενος, περιέγραψε πάντων τῶν ἐν τῷ βασιλικῷ περιβόλῳ κτιρίων τὴν θέσιν καὶ τὸ μέγεθος. Ἡ περιγραφὴ τῶν πολλῶν τούτων κτιρίων, ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν, εἶναι ἐν πλείστοις μέρεσι συγκεχυμένη, μὴ ἔχοντος τοῦ κλεινοῦ συγγραφέως, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, γνῶσιν σαφῆ τῶν τειχῶν τῶν περιβαλλόντων τ' ἀνάκτορα, καὶ οὐδὲ μνείαν ποεῖται πάντων τῶν νῦν σωζομένων τειχῶν. Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι εἰς πλεῖστα μέρη ὀρθοτάτη εἶναι ἡ τῶν ἀνακτόρων περιγραφή, σαφεστέρα καὶ πληρεστέρα πασῶν τῶν προγενεστέρων. Ἐμόχθησε πρὸς τούτοις ἵνα καταδείξῃ τὸ μέγεθος τῶν ἀνακτόρων, τοὺς θόλους, διαδρόμους καὶ τὴν ποικίλην διακόσμησιν τῶν βασιλικῶν αἰθουσῶν, ἔνθα προσεκύνουν τὸν βασιλέα οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ξένοι πρεσβευταί. Ὁ ἀναγινώσκων τὸ πόνημα τοῦ Λαβάρτ, θαυμάζει τὴν ὀξυδέρκειαν καὶ ὀρθοφροσύνην αὐτοῦ. Κατ' ἐμὲ ὅμως, σφαλερὰ εἶναι πᾶσα περιγραφὴ ἱδρυμάτων, τῶν ὁποίων οὐδ' εἰκόνας ἔχομεν οὐδ' ἴχνη αὐτῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Οἱ ὀρεγόμενοι ὅμως τοιαύτας μελέτας, δύνανται νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τοῦ καλοῦ τούτου συγγράμματος τοῦ σοφοῦ Λαβάρτ, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἐγὼ πάμπολλα ἐδιδάχθην.

Μετὰ τοσούτους συγγραφεῖς τοὺς ὁποίους ἀνωτέρω ὑπέμνησα καὶ μετὰ τοσαύτας ἐνδελεχεῖς μελέτας, ἄδικον δὲν ἔχω λέ-

(1) Le Palais Impérial de Constantinople et ses abords, Sainte-Sophie, le Forum Augustéon, et l'Hippodrome, tels qu'ils existaient au dizième siècle. Paris. 1861.

γων ὅτι ἔργον δυσχερὲς ἀνέλαβον. Αἰτία τῆς τοσαύτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παλατίων ἀσαφείας εἶναι, ὅτι τινὲς μὲν οὐδέποτε ἐπεσκέφθησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὀλίγιστοι δὲ περιφέρονται ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, ἐπισκεπτόμενοι τὰ ἱστάμενα τείχη, ἀνασκαλεύοντες ἐρειπίων σωρούς, καὶ μελετῶντες τὰ ἐν παντὶ τόπῳ εἰσέτι σωζόμενα λείψανα ἀρχαίων Βυζαντινῶν κτιρίων.

Ἵνα γείνῃ καταληπτὴ τοῖς πᾶσιν ἡ θέσις τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, καλὸν εἶναι πρότερον, ἵνα περιγράψω τ' ἀρχαῖα τείχη ὑπὸ τοῦ Σεβήρου καὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐγερθέντα καὶ ἀκολούθως τὰ νῦν ὁρώμενα τείχη τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου διὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπροσίτου ἕως τότε, ἐφώτισαν πλεῖστα μέρη τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἀνεκαλύφθησαν αὐτόθι, ὁ ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, τὰ περιώνυμα ἀνάκτορα τοῦ Βουκολέοντος, καὶ ὁ πλησίον ὁμώνυμος λιμήν, ἔνθα ὥρμουν τὰ βασιλικὰ πλοῖα καλούμενα χελάνδια.

Ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ὁ Θρᾳκικὸς σιδηροῦς δρόμος ἀπ' ἀνατολῶν κάμπτει πρὸς νότον, ἀνεκαλύφθη ἐντὸς τῆς γραμμῆς τοῦ δρόμου, μέγα τεῖχος ἐκτεινόμενον μέχρι τῆς παραλίας καὶ Μ. 3.0, ὑπὸ τὴν γῆν κεχωσμένον. Τὸ τεῖχος ἀνέσκαψαν οἱ ἐργάται μέχρι τῆς παραλίας, ἵνα ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοῦ λίθων κτίσωσι δεξιόθεν ἕτερον τεῖχος βαστάζον τὰ ὑπερκείμενα χώματα. Τὸ ἐρυμνὸν τοῦτο τεῖχος δὲν ὡμοίαζε τὰ θεμέλια τῶν γνωστῶν Βυζαντινῶν τειχῶν, ἐκ παντοίων λίθων συγκειμένων καὶ μετ' ἀσβέστου πλινθοκόνεως καὶ ἄμμου συγκεκολλημένων. Ἐκ τῶν λίθων τούτων, τινὲς ἦσαν μήκους Μ. 2.14, πλάτους Μ. 1.18, καὶ πάχους Μ. 0.65. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν συνήθως καλουμένων κυκλωπείων τειχῶν. Δεξιόθεν, ἐφαίνοντο τὰ αὐτὰ θεμέλια, ἐπὶ τῶν ὁποίων μεταγενέστεροι ἀνήγειρον ἕτερον τεῖχος ἐκ τῶν συνήθων Βυζαντινῶν τειχῶν. Τὸ κυκλώπειον τοῦτο τεῖχος, ἄνευ ἀσβέστου, εἶναι πιθανὸν ἔργον τοῦ Σεβήρου ἢ προ-

γενεστέρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχόντων. Τὸ τεῖχος τοῦτο δεξιόθεν τοῦ σιδηροῦ δρόμου, ἀνέρχεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐδῶ λόφου, ὁτὲ μὲν λεπτὸν, ὁτὲ δὲ παχύτερον. Εἴς τινα μέρη, λίθινα ὀχυρὰ τείχη ἀνιδρυθέντα ὡς ἑδράσματα, στηρίζουσι τὸ ἑτοιμόρροπον τεῖχος. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνερχομένου τούτου τείχους εἶναι πετρώδης καὶ εἴς τινα μέρη λίαν ἀπόκρημνος. Τὸ τεῖχος τοῦτο πεπαλαιωμένον ἤδη, καταφαίνεται ὅτι ὑπὸ διαφόρων αὐτοκρατόρων ἀνεκαινίσθη, καὶ πιθανὸν ὑπὸ τῶν Σουλτάνων. Ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς πρὸς νότον γραμμῆς τοῦ τείχους τούτου, ἀνηγέρθησαν τὰ λίθινα θησαυροφυλάκια τῶν Σουλτάνων καὶ οἱ εἴκοσι θόλοι τῶν Σουλτανικῶν μαγειρείων μνημονευομένων ἤδη ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Γυλλίου (1). Ἐπὶ τῶν προσωτέρω θεμελίων ἀνηγέρθησαν λεπτὰ τείχη ἐκτεινόμενα μέχρι τοῦ παλαιοῦ Ὀθωμανικοῦ νομισματοκοπείου, κειμένου παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Περὶ τοῦ τείχους τούτου, οὐδεμίαν μνείαν εὑρίσκω εἰς τοὺς πρὸ ὀλίγου μνημονευθέντας συγγραφεῖς.

Τὸ τεῖχος τοῦτο παρεκτεινόμενον, ἀπαντᾷ τὰ μεγάλα τείχη τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μεγάλου Ὀθωμανικοῦ τεμένους, καλουμένου *Σουλτὰν Ἀχμὲδ* ἢ *Ἀλτὴ μιναρελὴ*, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἱπποδρόμου (2), σώζεται τεῖχος Βυζαντινὸν ἅπαν σχεδὸν ἐπικεκαλυμμένον ἀπὸ πενιχρὰς οἰκίας Ὀθωμανικάς. Ἡ συνοικία αὕτη, καλεῖται *Ἀκ μπουγιοὺκ μαχαλεσὴ* (3), ἤτοι ὁδὸς τοῦ λευκομύστακος, τὸ νοτιότερον αὐτῆς μέρος, *Ἀρίστα σοκαγὶ*, ἤτοι ὁδὸς Ἀρίστα. Ἡ ξενίζουσα λέξις αὕτη *Ἀρίστα*, μ' ἐνθυμίζει τ' ἀκόλουθα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς « Ἡ » δὲ Αὐγούστα περιχαρὴς γεγωνυία, ἐδέξατο τοῦτον ἔξω τῆς » τοῦ κοιτῶνος θύρας, ἀριστήριον τοῦτο πάλαι ὀνομαζόμε-

(1) Π. Γύλλιος. Βιβ. Α'. Κεφ. Ζ'.

(2) Ἀνηγέρθη περὶ τὸ 1610 ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Ἀχμὲδ τοῦ Α'. Κωνσταντινούπολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 223.

(3) Κωνσταντινούπολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 67.

» νον » (1). Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος γράφει ἀριστητήριον, μέρος τι τῶν ἀνακτόρων (2). Τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης ἀναφέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνακτόρων.

Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶναι μήκους βημάτων περίπου 150. Ἐπὶ τῆς βορείου αὐτοῦ ἄκρας σώζεται θύρα χαμηλὴ καὶ ἀψιδωτή, καθαρῶς Βυζαντινή. Αἱ πλίνθοι τοῦ τείχους εἶναι αἱ Βυζαντιναί, αἱ φαινόμεναι ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τειχῶν, μεγαλόσχημοι καὶ τετράγωνοι. Οἱ λίθοι διὰ τῶν πλίνθων χωριζόμενοι καὶ φαιοῦ χρώματος, εἶναι ἐντέχνως λελαξευμένοι. Εἴς τινα μέρη καταφαίνονται καὶ ἐπάλξεις. Διά τινος παραθύρου οἰκίας Ὀθωμανικῆς, παρετήρησα θολωτὸν δωμάτιον. Τὸ τεῖχος τοῦτο, κείμενον εἰς μέρος ἀφανὲς καὶ ὑφ' ἡμῶν καὶ ξένων περιηγητῶν σπανιώτατα θαμιζόμενον, ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀπαρατήρητον. Ἐξήτασα μετὰ προσοχῆς τὰς πλησίον ὁδοὺς καὶ οἰκίας, οὐδὲν εὑρῆκα. Πιθανὸν ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα τμήματα ἐντὸς τῶν Ὀθωμανικῶν κήπων τῆς συνοικίας ταύτης.

Καταβαίνομεν τώρα πρὸς ἕτερον Βυζαντινὸν τεῖχος, κείμενον δεξιόθεν τοῦ σιδηροδρόμου ἐντὸς κήπου Ὀθωμανικοῦ, ἀπέναντι ὑψηλοῦ παραθαλασσίου πύργου, ἔνθα ἥπτετο φανός, πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ σημερινοῦ φάρου ἱδρυθέντος πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης *Ἀχὴρ καπουσσού*. Παρὰ τὸν πύργον τοῦτον, σώζονται ἀψίδες τινὲς πλινθόκτιστοι ἐπὶ τοῦ παραλίου τείχους, τὰς ὁποίας θεωρῶ ὡς οἴκημα τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ πρὶν βασιλεύσῃ. Ταῦτα προλέγω ἵνα μὴ περιπλανῶνται οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ ἐρείπια ταῦτα.

Τὸ τεῖχος τοῦτο, μήκους περίπου Μ. 20.0, εἶναι διπλοῦν. Σώζονται ἴχνη ἀψίδων ἐκτεινομένων ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἑτέρου τείχους. Τοιουτοτρόπως οἱ πολῖται καὶ οἱ ὁπλῖται, διέβαινον ὑπὸ δρόμον πανταχόθεν στεγαστόν. Ἄνω τῶν ἀψίδων ἢ τῆς στέγης μέχρι τῶν ἐπάλξεων, τὸ ὕψος εἶναι ἀνδρόμηκες.

(1) Βιβλ. XIV σελ. 351. Ἐν Βενετίᾳ 1759. C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 121.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 529. « Καὶ τὸ βῆλον τὸ πρὸς τὸ ἀριστητήριον, ἤγουν ἔμπροσθεν τοῦ κοιτῶνος. »

Οἱ ὁπλῖται ἠδύναντο ἀκινδύνως ἐκ τῆς στέγης νὰ ἀντιπαρατάττωνται πρὸς ἐχθροὺς ἢ ἀντάρτας ὀρεγομένους τὴν λεηλασίαν τῶν ἀνακτόρων. Ταῦτα τὰ τείχη, ἐκτεινόμενα πρὸς τὰ ἄνω, εἶναι τὰ καλούμενα διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ ἢ οἱ περίδρομοι τοῦ Μαρκιανοῦ (1) ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων (2), τῶν ὁποίων τὴν περιγραφὴν δυνάμεθα σήμερον κάλλιστα νὰ ἐννοήσωμεν. Πλησίον τῶν διαβατικῶν τούτων, ἀνηγέρθησαν δύο ἐκκλησίαι τιμώμεναι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τῆς Παναγίας, τῶν ὁποίων ἴχνη ἐπὶ Γυλλίου δὲν ἐσώζοντο (3).

Ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου, συνηνωμένης μετὰ τοῦ τείχους τούτου, ἐσώζετο ἐντὸς κήπου Ὀθωμανικοῦ μεγάλη πύλη Βυζαντινὴ στεγαστή, ὑπὸ τεσσάρων κιόνων ὑποκρατουμένη, τὴν ὁποίαν κατηδάφισαν οἱ σκαφεῖς τοῦ σιδηροδρόμου. Αὕτη εἶναι ἡ πύλη Καρέα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων σπανίως μνημονευομένη, καὶ πύλη ἐνίοτε τῶν ἀνακτόρων καλουμένη. Περὶ τῆς πύλης ταύτης λέγει ὁ Νικήτας ἱστορῶν τὸν κατὰ τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου διωγμὸν (4), « Ἐκεῖ δὲ τὸ » πλῆθος ἦν εἰσχυθὲν ἔσωθεν τῶν ἀνακτόρων ἀνατραπείσης » τῆς πύλης, ἥτις Καρέα λέγεται, τρέπεται πρὸς φυγὴν ὁ Ἀν» δρόνικος· τὸ δὲ τοῦ δήμου πολύ, ἐπειδὴ τὰ ἀνάκτορα ἄνετα » ἐγεγόνεισαν, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ κωλύων αὐτούς ». Τὴν ἐπωνυμίαν τῆς πύλης ταύτης, ἔδωσαν εἰς ἑτέραν πύλην, ἄγουσαν εἰς τὰ σημερινὰ ἀνάκτορα, παρὰ τὴν συνοικίαν καλουμένην *Ἀχὴρ καπουσσού*. Καλεῖται ἡ πύλη αὕτη τὴν σήμερον *Γιοὺλ χανὲ καπουσσοὺ*, ἄλλοτε *Καρὰ καποὺ* καὶ *Καρὰ καπουσσοὺ*, πύλη χερσαία (5).

(1) « Διέρχονται διὰ τῶν ἔξω διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ » ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου.» Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'.σελ. 122.

(2) Μνημονεύονται καὶ ἕτερα διαβατικά. Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 84. 125. 129. 169. « Τὰ διαβατικὰ σκεπαστὰ τοῦ παλατίου ». Κωδινός. σελ. 135.

(3) « Πρῶτα μὲν Πέτρῳ καὶ Παύλῳ νεὼν οὐ πρότερον ὄντα ἐν Βυζαντίῳ ἐδείματο « (Ἰουστινιανός) παρὰ τὴν βασιλέως αὐλήν, ἣ Ὁρμίσδου τὸ παλαιὸν ἐπώνυμος ἦν. » Προκόπιος. Τόμ. Γ'. σελ. 186.

(4) Σελ. 452—453.

(5) Κωδινός. σελ. 43.

Τὰ διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ, ἐξετείνοντο μέχρι τοῦ παραλίου πύργου τοῦ φάρου, παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Περιέγραψα τὰ σεβαστὰ ταῦτα λείψανα τῶν Βυζαντίων, τὰ μέχρι σήμερον ἀνιστόρητα καὶ τῶν ὁποίων ἡ μελέτη δύναται νὰ παύσῃ τοσούτων ἐτῶν ἀποπλανήσεις.

Ἂν ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ κυκλωπείου, παρατείνωμεν γραμμὴν διὰ τοῦ ἀνερχομένου τείχους, μέχρι τοῦ τείχους πρὸς ἀνατολὰς τοῦ *Σουλτὰν Ἀχμὲδ* καὶ ἐδῶθεν πρὸς τὰ σωζόμενα διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τὴν πύλην Καρέαν, ἔχομεν τὰ ἀληθῆ ὅρια τῆς ἀρχαίας Βυζαντινῆς Ἀκροπόλεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἱδρύθησαν τ' ἀνάκτορα τῶν ἡμετέρων βασιλέων, καὶ τοσαῦται ἐκκλησίαι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων βασιλέων ἱστορούμεναι. Τὸ τεῖχος τοῦτο διήρχετο ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, Μ 33.27, ἀπὸ τὴν ἄκραν τοῦ ἱεροῦ βήματος, καὶ Μ. 38.0, ἀπὸ τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέδ. Ἀπὸ τοῦ κυκλωπείου τείχους, μέχρι τῶν διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, εἶναι Μ. 1,830. Ὅλος δὲ ὁ περίχωρος τῶν ἀνακτόρων τούτων, περίπου Μ. τετραγωνικὰ 340,000.

Πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν λόγων μου τούτων, φέρω καὶ ἑτέρας ἀποδείξεις. Πρὸ πάντων θέλω φροντίσει, ἵνα πείσω ἅπαντας ὅτι ὅλα τῶν Βυζαντινῶν τὰ ἱστορούμενα περὶ τῶν ἀνακτόρων, θαυμασίως σαφηνίζονται διὰ τῆς γνώσεως τοῦ περιβόλου τούτου.

Τὰ σήμερον ὁρώμενα τείχη τὰ περιβάλλοντα τὰ Σουλτανικὰ ἀνάκτορα, εἶναι ἱδρύματα Βυζαντινὰ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, οἰκοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου τῷ 1261ᵠ (1). Οἱ σταυροφόροι βασιλεῖς, οἱ κατακτήσαντες τὸ Βυζάντιον τῷ 1204ᵠ, κατέλυον ὁτὲ μὲν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Βλαχερνῶν, ὁτὲ δὲ ἐν τῷ Βουκολέοντι. Οὐδεμία μνεία γίνεται

(1) « Οἰκοδόμους τ' ἐπιστήσας πλείονας καὶ ἐπιστάτας ἐδιδύμου τὸ τεῖχος τῆς πό» λεως τὸ πρὸς θάλασσαν. . . καὶ λαὸν πλεῖστον καὶ μάχιμον, ὅσον ἀποχρῶντα τοιαύτῃ » παρασκευῇ πολέμου ᾤετο, ἐξ αὐτῆς διέταττεν ». Γ. Παχυμέρης. Τόμ. Α'. σελ. 364. Νικ. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. σελ. 275. 470, λαλεῖ περὶ τῶν οἰκοδομῶν τοῦ Ἀνδρονίκου υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

τῶν μεγάλων καλουμένων ἀνακτόρων ἐν τῷ προμνημονευθέντι χώρῳ. Τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα, τοσάκις ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευόμενα, ἤδη γεγηρακότα, δὲν ἠδύναντο οἱ μετέπειτα αὐτοκράτορες ν' ἀνακαινίσωσι, πολὺ ὀλιγώτερον ἀνιδρύσωσι νέα. Μνεία τῶν μεγάλων τούτων παλατίων δὲν ἐγένετο εἰμὴ σπανίως κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους (1). Ἡ διαμονὴ ὅμως τῶν ἡμετέρων βασιλέων ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Βλαχερνῶν μὲ πείθει, ὅτι τ' ἀρχαῖα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου δὲν ἦσαν κατάλληλα ὡς κατοικίαι τῶν βασιλέων.

Τῶν σημερινῶν τούτων τειχῶν ἡ οἰκοδόμησις διαφέρει μεγάλως τῶν χερσαίων καὶ παραλίων τειχῶν ἐγερθέντων ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου καὶ Ἡρακλείου. Οἱ μεγάλοι πύργοι τῶν χερσαίων τειχῶν, ἔχουσι πλατεῖαν ἀψιδοειδῆ εἴσοδον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μέσῳ, λιθίνη κοχλιοειδὴς κλῖμαξ ἀνήρχετο μέχρι τῆς στέγης. Ἐν τῷ σημερινῷ τείχει, ἕκαστος πύργος ἔχει ἑκατέρωθεν δύο θύρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ τείχους, διὰ πετρίνων ἀναβαθμίδων, τῶν πλείστων εἰσέτι σωζομένων. Οἱ πύργοι εἶναι λεπτότεροι καί τινες ἐξ αὐτῶν ὑψηλότεροι τῶν χερσαίων πύργων. Ταῦτα δύναται ἕκαστος ἰδίοις ὄμμασι νὰ μελετήσῃ. Ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας πλησίον τῆς νῦν *Ἀχὴρ καπουσοὺ* καὶ ἀνερχόμενα, μέσον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ Ἁγίας Εἰρήνης, κατέρχονται πρὸς δυσμὰς ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ *Πασᾶ καπουσοὺ*, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς βορρᾶν, πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ λιμένος καλουμένην *Γιαλὴ κιὸσκ*, τὸ πάλαι τοῦ Εὐγενίου (2). Μεταξὺ τῆς νῦν καλουμένης *Καρὰ καπουσοὺ* καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης *Μπὰμπ-ι-χουμαγιοὺν*, σώζεται πύλη τετειχισμένη, ἄνευ ὀνόματος. Ὅλον τὸν χῶρον τῶν πάλαι ἀνακτόρων, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, μέχρι τῆς σημερινῆς πύλης *Καρὰ κα-*

(1) Ι. Κανταχουζηνός. Βιβ. Α'. Κεφ. 54.
(2) Κωδινός. σελ. 22.

πουσού, παρημέλησαν οἱ βασιλεῖς. Πιθανὸν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης, ᾠκοδομήθησαν τὰ νέα τείχη. Παρέλαβον ὅμως ἐν τῷ νέῳ περιβόλῳ, ἔνθα μετέπειτα ἀνήγειρον οἱ Σουλτάνοι τὰ παλάτια αὐτῶν, ἐκτενῆ χῶρον.

Ἔρχομαι τώρα νὰ σαφηνίσω τὸ πρόβλημα τοῦτο, διότι πρόβλημα θεωρῶ αὐτὸ ἕως τώρα, καὶ ἐκθέσω τοὺς λόγους τοὺς πείθοντάς με, ὅτι τὰ τείχη ταῦτα δὲν εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἑτέρων βασιλέων ἐγερθέντα. Πρὸς τούτοις νὰ πληροφορηθῶμεν, πόθεν παρεκινήθη Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἵν' ἀνεγείρῃ αὐτὰ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους.

Ὁ Λαβὰρτ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, λέγει, ὅτι τῶν νῦν ὁρωμένων τειχῶν τὰ πλεῖστα ἀνηγέρθησαν ἀπὸ τὴν ὕλην τῶν ἀρχαίων τειχῶν. Πότε ὅμως, καὶ τίς ἀνήγειρεν αὐτὰ οὐδὲν γινώσκει. Ἅπαν τὸ μέγα παλάτιον, ὁ τρίκλινος τῆς Μανναύρας, τὸ καλούμενον ἡ Πορφύρα καὶ τὸ πενταχούβουκλον, ἔμειναν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τούτων. Ὀρθὴ εἶναι ἡ γνώμη του (1).

Τὴν βόρειον παραλίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως μέχρι τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, νῦν *Ζινδὰν καπουσού* (2), κατεῖχον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῷ 1204ῳ, πάμπολλοι ἔμποροι Ἰταλοί. Οἱ Βενετοὶ κατῴκουν τὴν παραλίαν μεταξὺ τῆς πύλης τοῦ περάματος νῦν *Βαλὴκ παζὰρ καπουσού*, καὶ τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων. Τούτους μνημονεύει καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος (3) γράφων,

« Καὶ διάβα κ' εἰς τὸ πέραμα γοργὸν ὡς ἐξηφτέριν,
Ἐρώτησε 'ς τὸ διάβα σου ἐπὶ τοὺς Βενετίκους,
Τὸ πῶς πουλιέται τὸ τυρὶν, τί ἔχει τὸ κεντηνάριν ».

Παραλείπω τὰς πολλὰς μαρτυρίας τῶν Ἰταλῶν περὶ τῶν καταλυμάτων τῶν ἐδῶ Βενετῶν, Βενετίκων ὑπὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου καὶ ἑτέρων καλουμένων. Ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ περά-

(1) J. Labarte. σελ. 107·
(2) Πύλη τοῦ δεσμωτηρίου.
(3) Κοραῆ, Ἄτακτα. Τόμ. Α'. Βιβλ. Β'. στίχ. 113.

ματος, καὶ τοῦ πλησίον ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, κειμένου ἐπὶ τοῦ χώρου ἔνθα μετέπειτα ἱδρύθη τὸ περικαλλὲς τέμενος *Βαλιδὲ τζαμὶ* ἢ *Γενὶ τζαμὶ* μέχρι τῆς πύλης τοῦ *Βαχτσὲ καπουσοὺ* τῆς πάλαι Νεωρίου, κατῴκουν οἱ Ἀμαλφηνοί, Πισσαῖοι καί τινες ἔμποροι ἐκ Ῥαγούσης. Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης πύλης πρὸς ἀνατολάς, κατέλυον οἱ Γενουήνσιοι ἔμποροι. Μέχρι ποῦ ἐξετείνοντο αἱ οἰκίαι καὶ τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν καταστήματα ἀγνοοῦμεν. Μέγα πλῆθος αὐτῶν ἐμπορεύετο καὶ κατῴκει ἐν τῇ ἐκτενεῖ ταύτῃ παραλίᾳ· πρὸς τούτοις γινώσκομεν ὅτι πέραν τῶν Γενουηνσίων πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, ἱδρύθη εὐκτήριον Μουσουλμανικόν, καλούμενον μεσγίδιον καὶ πολλάκις μιτάτον. Φρονίμως οἱ βασιλεῖς ἔθεσαν τὰ καταλύματα τῶν Ἀμαλφηνῶν καὶ Πισσαίων, μέσον τῶν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων, τῶν ἀείποτε διαπληκτιζομένων.

Οἱ Γενουήνσιοι, καθ᾽ ὅλην τὴν ἐν Βυζαντίῳ διαμονὴν αὐτῶν, ἦσαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τῶν Βενετῶν φιλοφρονέστεροι. Ἐν τῇ τετάρτῃ σταυροφορίᾳ τοῦ 1204ου, οὐδόλως μνημονεύονται ὡς συνεργοί. Προσεκλήθησαν ἀλλὰ δὲν συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν σταυροφόρων· Καθ᾽ ὅλην τὴν μετέπειτα Λατινοκρατίαν, διαρκέσασαν πεντήκοντα ἑπτὰ ἔτη, συνεβίουν μετὰ τῶν κυριαρχῶν Γερμανῶν καὶ Βενετῶν ἐν προφανεῖ εἰρήνῃ, δυσανασχετοῦντες ὅμως ὅτι οἱ Βενετοὶ εἶχον ἐν χερσὶν αὐτῶν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀπονεμηθέντα αὐτοῖς προνόμια, καὶ ἐκωλύοντο ἀπὸ τὴν ἐπικερδῆ τοῦ Πόντου ἐμπορείαν. Ἕνεκα τούτων, ἡ Γένουα μικρὸν πρὸ τῆς ἀνακτήσεως τοῦ κράτους τῷ 1261ῳ, κρυφίως συνεφώνησε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Παλαιολόγου ἐν Νυμφαίῳ τῆς Ἀσίας κατοικοῦντος, ἵνα πέμψῃ πλοῖα πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ, μελετῶντος ἔφοδον πρὸς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ Λατίνους· Ὡς ἀμοιβὴν τῆς ποθουμένης ταύτης συνεργίας, προϋπεσχέθη ὁ Παλαιολόγος, ἵνα μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, ἀποδώσῃ αὐτοῖς τ᾽ ἀρχαῖα προνόμια καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Παραδόξως ὅμως, ὁ Παλαιολόγος μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Κων-

σταντινουπόλει εἴσοδον αὐτοῦ, ἀπέστειλεν ἅπαντας τοὺς Γενουηνσίους εἰς τὴν πλησίον Ἡράκλειαν τῆς Θρᾴκης, ἐνῷ διετήρησεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτῶν καταλύμασι, τοὺς Βενετοὺς Ἀμαλφηνοὺς καὶ Πισσαίους. Οἱ Βυζάντιοι εἶχον πλεῖστα παράπονα κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ Βενετῶν, οἵτινες καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐν Βυζαντίῳ δυναστείας αὐτῶν, μετεκόμισαν εἰς Ἰταλίαν πλεῖστα καλλιτεχνήματα, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ποτὲ μὲν ἀναφανδὸν ποτὲ δὲ κρύφα ἥρπασαν τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναῖς φυλαττόμενα λείψανα, σεβαστὰ παρὰ τοῖς Βυζαντίοις (1). Οὐδένα ἐκ τούτων ὅμως μετέπειτα ἐκακοποίησαν οἱ Βυζάντιοι, χαλιναγωγούμενοι ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου, ποθοῦντος τὴν μετὰ τῆς πανισχύρου Βενετίας εἰρήνην.

Ὁ Βαλδουῖνος ὁ νεαρὸς Βασιλεύς, ἀπολέσας τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπελθὼν εἰς Εὐρώπην διηρέθιζε τοὺς Ἰταλούς, παρασκευαζομένους ἵνα ἐκστρατεύσωσι καὶ ἀνακτήσωσιν ἐκ νέου τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Τὴν μελετωμένην ταύτην ἔφοδον, σφόδρα ἐφοβεῖτο ὁ Παλαιολόγος, γινώσκων μετὰ πόσης εὐχερείας εἶχον κυριεύσει τὸ κράτος οἱ σταυροφόροι τῷ 1204ῳ.

Εἰς πάντας τοὺς ἱστορήσαντας τὰ συμβάντα ταῦτα ἡμετέρους καὶ ἀλλοδαπούς, ἡ τῶν φίλων Γενουηνσίων ἀποπομπὴ εἰς Ἡράκλειαν ἐφάνη ἀκατανόητος. Αἰτία τῆς ἀποπομπῆς κατ' ἐμὲ εἶναι, ὅτι ἅπαντα τὸν χῶρον ἢ μέγα μέρος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου προκατῴκουν οἱ Γενουήνσιοι, περιέλαβεν ὁ Παλαιολόγος ἐντὸς τοῦ νέου ἀνακτόρου. Μετά τινα καιρόν, ἕνεκα τῶν γογγυσμῶν τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ Γενουηνσίων καὶ τῶν παρακλήσεων τῆς μητροπόλεως Γενούης, ἐπανῆλθον ἅπαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατέλυσαν οὐχὶ ἐν τῇ προτέρᾳ παραλίᾳ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ ἐν Γαλατᾷ.

Ἰδοὺ τὰ περὶ τούτων λεγόμενα τοῦ Παχυμέρη (2), « Γε-
» νουῖται . . . πρότερον μὲν κατὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θρᾴκης
» φέρων κατῴκιζεν, ὕστερον δὲ κατ' ἀντικρὺ τῆς περαίας, παρὰ

(1) Κωδινός, σελ. 163. «Ἐβεβηλώθησαν τὰ ἅγια, αἱ ἅγιαι εἰκόνες κατεπατήθησαν».
(2) Τόμ. Α'. σελ. 168.

» μόνον τὸ τοῦ Γαλατᾶ φρούριον ἀσφαλὲς ἐδοκίμαζε κατοικί-
» ζειν. Βενετίκους δὲ καὶ Πισσαίους μένειν ἐντὸς ἐδικαίου. »

Ὅλη αὕτη ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀγνωμοσύνη καὶ κατά τινας κακεντρέχεια τοῦ Παλαιολόγου, πρὸς τοὺς φίλους Γενουηνσίους σαφηνίζεται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν τειχῶν τούτων. Πολλοὶ Ἰταλοί, διηγούμενοι τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίων τὴν μετέπειτα δόξαν καὶ τὰ πλούτη, μυκτηρίζουσι τὸν Παλαιολόγον παραδώσαντα εἰς τοὺς Ἰταλούς, τὸν ἀσφαλῆ καὶ εὔορμον Γαλατᾶν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀκολούθως τὰ πάνδεινα ἔπαθον οἱ ἀπέναντι Βυζάντιοι (1). Ἰδοὺ περὶ τῶν τειχῶν τί γράφει ὁ ἡμέτερος Παχυμέρης (2), ἱστορῶν τὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἰσελθόντος ἐν Βυζαντίῳ. « Ἐδόκει γοῦν πρὸς τὰ παραστάντα διὰ
» ταχέων ἀνυψοῦν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ μᾶλλον τὰ πρὸς
» τῇ θαλάσσῃ, ἃ δὴ καὶ χθαμαλὰ ἦσαν. . . ἐπεὶ οὐκ ἔχειεν πέ-
» τραις σὺν τιτάνῳ τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐκτελεῖν, μόσυσι, σανίσι
» πλατείαις καὶ ἐπιμήκεσι, σὺν τῷ καὶ στιβαρὰς πρὸς τὸ ταῖς
» ἐπιφοραῖς ἀντέχειν εἶναι, τούς τε πύργους καὶ τὰ τείχη προ-
» σανυψοῦν, πρὸς δέ γε τὸ αὐτάρκως ἔχειν τῶν ἀνθεξόντων,
» ἐντὸς πλῆθος στρατιωτῶν ἔξωθεν εἰσοικίζειν· » καὶ πάλιν,
« τείχη δὲ ἀναλόγως τοῖς πύργοις τὴν αὔξην ἐλάμβανον. » Συνάμα ὁ Παχυμέρης ἱστορεῖ τὰς προπαρασκευὰς τοῦ Παλαιολόγου, ἵνα ἐπιτυχῶς ἀντιστρατευθῇ πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ προπαρασκευαζομένους ἐχθροὺς αὐτοῦ.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ ἱστόρησα, ἵν' ἀποδείξω ὅτι αἰτία τῆς ἀποπομπῆς τῶν Γενουηνσίων εἰς Γαλατᾶν δὲν ἦσαν αἱ παρακλήσεις τῶν Ἰταλῶν, ἀλλ' ἡ ἐπέκτασις τῶν τειχῶν τῶν παραλαβόντων ἐντὸς τοῦ νέου βασιλικοῦ ἀνακτόρου, μεγίστην μερίδα τῆς πάλαι συνοικίας αὐτῶν (3).

Ἔρχομαι τώρα νὰ ἱστορήσω προγενέστερά τινα συμβάντα.

(1) Sauli, Della Colonia dei Genovesi in Galata. Torino 1831. Τόμ. 2.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 186.

(3) Geschichte des Levantehandels im Mittelalter von Dr Wilhelm Heyd. Stuttgart. 1879. Τόμ. 2. σελ. 208 — 291 τοῦ δευτέρου τόμου.

Ἐμμανουὴλ ὁ Κομνηνός, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 1143ου μέχρι τοῦ 1180ου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Παιόνων (1), ἀνήγγειλε διὰ γραμμάτων τοῖς Βυζαντίοις τὰ εὐφρόσυνα ταῦτα κατορθώματα. Λέγει ὁ ἱστορικός, « μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς καὶ αὐτὸς τὴν » μεγαλόπολιν εἰσιών, κατάγει θρίαμβον ἀπὸ τῆς Ἑῴας πύλης, » ἥτις ἀνέῳγε κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν. » Ἡ πύλη αὕτη καλουμένη « Ἑῴα », εἶναι ἡ ὑπὸ Βυζαντίων καλουμένη τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, *Τὸπ καπουσοὺ*, πύλη σήμερον κατεδαφισθεῖσα (2). Ἰδοὺ τὰ περὶ τοῦ θριάμβου τούτου ἱστορούμενα τοῦ Νικήτα Χωνιάτου· « οἷα δὲ ἐπὶ μεγίστῳ » τροπαίῳ καὶ ἀκραιφνεῖ κατορθώματι θριαμβεύειν μεγαλοπρε- » πῶς προθέμενος, καὶ τὰ τῆς πομπείας διασκευασθῆναι προ- » διατέταχεν· ἅπας οὖν περιπόρφυρος πέπλος καὶ χρυσίῳ κατά- » στικτος ἀπῃώρατο, καὶ οἱ ἀστυνόμοι ἄλλως ἄλλοθεν ἐπὶ τὴν » πρόοδον ἐκείνην μεταρρυέντες, ὡς ῥεῦμα κατὰ πρανοῦς ὀχε- » τηγούμενον ἐξεκένωσαν ἀγορὰς οἴκους νεὼς ἐργαστήρια καὶ » ἄλλο μέρος ἅπαν τῆς πολυχανδοῦς πόλεως . . . αὐτὰ μέντοι » τὰ καθ' ἑκάτερα μέρη τῆς ἀγυιᾶς, καθ' ἣν ἔμελλε τελεῖσθαι ὁ » θρίαμβος, παρυφιστάμενα δρύφακτα καὶ διώροφά τε καὶ τριώ- » ροφα παρυφούμενα, πᾶσιν ἐνεποίουν θαυμασμὸν καὶ τὰ τέγη » δ' οὐχ ἥκιστα, μάλιστα πολλοὺς τοὺς θεωμένους καὶ πάντας » ἐνέχοντα ἐκκρεμεῖς. »

Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος προεπορεύοντο οἱ γερουσιάζοντες καὶ οἱ ἐπίσημοι ἐκ τῶν πολιτῶν. Μετέπειτα ἠκολούθει ὁ τοῦ θριάμβου αἴτιος ὁ Κοντοστέφανος· « εἰς δὲ τὸν μέγαν νεὼν εἰσιὼν καὶ » τοῦ παντὸς ἐνώπιον λεὼ τὴν τοῦ Κυρίου λαλήσας αἴνεσιν, » πρόεισιν ἐκεῖθεν εἰς τὰ βασίλεια. »

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης τοῦ Χωνιάτου, καλῶς γινώσκοντος τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατάδηλον εἶναι, ὅτι ὁ Κο-

(1) Νικ. Χωνιάτης. σελ. 204.

(2) « Καὶ περιπλεύσας τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὸ ἀκμαιότατον τοῦ ῥεύματος ἐλθών, » ἐφώρμει πρὸς τὴν τῆς μάρτυρος Βαρβάρας καλουμένην πύλην. » Ι. Κανταχουζηνός, Βιβ. Δ'. Κεφ. 31. — C. Christ. Βιβ. Α'. σελ. 56.

μνηνὸς εἰσερχόμενος διὰ τῆς Ἑῴας ἢ πύλης τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, ἀνέβη πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τοῦ χώρου, ἔνθα νῦν ἵσταται ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ἰατρικὴ σχολή. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, ἐδῶ ὑπῆρχεν ἀγυιὰ ἤτοι ὁδὸς, διὰ τῆς ὁποίας ἀνῆλθεν ὁ Κομνηνὸς καὶ ἑκατέρωθεν οἰκίαι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἐδῶ συρρεύσας λαὸς ἐκ πάσης τῆς πόλεως, ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὸν διερχόμενον βασιλέα. Πρὸς τούτοις, ἀνήγειρον παραπήγματα ὑψηλότατα, ὅθεν πολλοὶ ἕτεροι ἐθεῶντο τὸν θρίαμβον. Ἅπας ὁ χῶρος οὗτος, ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Βαρβάρας καὶ ἄνω, εἶναι τὴν σήμερον κενὸς καὶ ἔρημος οἰκιῶν, περικλειόμενος ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Σουλτανικοῦ ἀνακτόρου. Ἂν τὰ τείχη ταῦτα ἦναι τὰ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἢ μᾶλλον τ' ἀρχαῖα, δὲν φρονῶ ὅτι οἱ βασιλεῖς ἤθελον ἐπιτρέπει τοσοῦτον λαὸν ἵνα κατοικῇ καὶ ἐμπορεύηται ἐντὸς τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ Βενετῶν τῷ 1203ῳ, καὶ τὸν ἐκθρονισμὸν τοῦ Ἀλεξίου, οἱ σταυροφόροι κατέλυσαν ἅπαντες ἐν Γαλατᾷ, αὐτόθι περιμένοντες τὰ ὑποσχεθέντα δῶρα τοῦ Ἀλεξίου καὶ τὸν στρατὸν τὸν Ἑλληνικὸν, μέλλοντα μετ' αὐτῶν νὰ συνεκστρατεύσῃ πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἱεροσολύμων. Ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε κατοικοῦντες τὸ Βυζάντιον Ἰταλοὶ ἔμποροι καὶ αὐτοὶ οἱ φίλα φρονοῦντες Γενουήνσιοι, φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τῶν Βυζαντίων, ἀπῆλθον εἰς Γαλατᾶν.

Τῇ 19ῃ Αὐγούστου τοῦ 1203ου τῶν σταυροφόρων τινὲς μετά τινων Πισσαίων καὶ Βενετῶν διέπλευσαν τὸν λιμένα ἵνα ἐξαφανίσωσι τὸ τέμενος τῶν Σαρακηνῶν πρὸ χρόνων ἱδρυθὲν ἐν Βυζαντίῳ, χάριν τῶν αὐτόθι ἐμπορευομένων Μουσουλμάνων (1). Ἔκειτο τὸ τέμενος τοῦτο παρὰ τὴν παραλίαν, πλησίον τῆς ἐκκλησίας καλουμένης τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἐν τῇ παραλίᾳ. (2) Ἕτερον ἵδρυμα Βυζαντινὸν τὸ πραιτώριον, συχνάκις μνημο-

(1) **Banduri**. Τόμ. Β'. σελ. 49. **Ν**. Χωνιάτης σελ. 696. « τῶν Σαρακηνῶν συναγώγιον. »

(2) Βυζ. Μελέται. σελ. 336.

νευόμενον ἦτο ἐκεῖ πλησίον. Ταῦτα τὰ τρία κτίρια ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τῆς πάλαι συνοικίας τῶν Γενουηνσίων. Οἱ σταυροφόροι μὴ ἀνεχόμενοι λατρείαν Μουσουλμανικὴν ἐν πόλει χριστιανικῇ, λάθρα ἐπέπεσαν ἐπὶ τοῦ τεμένους καὶ μετὰ ξιφῶν ὡπλισμένοι, τὰ ἐνόντα ἐλήστευσαν. Κρατερῶς ἠμύνοντο οἱ Σαρακηνοί, καὶ οἱ προσβοηθοῦντες αὐτοὺς πανταχόθεν συρρεύσαντες Βυζάντιοι. Ἡ συρροὴ τοῦ λαοῦ, μένεα πνέοντος κατὰ τῶν σταυροφόρων, ἐφυγάδευσεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ τεμένους. Ἔθεσαν ὅμως πρὸ τῆς προσβολῆς πῦρ ἐν ταῖς πλησίον οἰκίαις, κατέκαυσαν τὸ τέμενος καὶ διὰ τρεῖς ἡμέρας μέγας καὶ ὀλέθριος ἦτον ὁ ἐμπρησμός. Νικήτας ὁ Χωνιάτης εὑρισκόμενος τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ διηγούμενος τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν σταυροφόρων καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν κατοίκων λέγει (1), « πολλῶν » γὰρ καὶ ἄλλων τῇ πόλει πρότερον ἐμπρησμῶν . . . ὁ τότε » συμβὰς ἐναύσματα βραχέα τοὺς πάντας ἀπέδειξεν. »

Αἱ φλόγες κατέκαυσαν στοὰς καὶ ἀγοράς. Κατέπεσαν πολλοὶ κίονες. Ἐπυρπολήθησαν ἅπασαι αἱ οἰκίαι πλησίον τοῦ Μουσουλμανικοῦ τεμένους, ὅθεν διῆλθε θριαμβεύων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ ἄνω μνημονευόμενος Κομνηνός. Αἱ φλόγες διαέριοι φερόμεναι κατέφλεγον πάσας τὰς οἰκοδομάς. Τὸ πῦρ ὑπ' ἀνέμου σφοδροῦ ἐλαυνόμενον, τὰ πάντα ἀπετέφρωσε καὶ πολλὰ μάρμαρα ἠμαύρωσε. Ἔφθασε πλησίον τοῦ τείχους τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐκεῖθεν πρὸς νότον ἀφίχθη μέχρι τοῦ Μιλίου, τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν συνόδων (1). Ἄλλαι φλόγες τοῦ πυρὸς ἀπετέφρωσαν τὸ ἑσπέρας τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἱπποδρόμου, ἔνθα ἦσαν πάμπολλαι συνοικίαι. Ἐκεῖθεν κατέβη πρὸς νότον τὸ ἐπικλινὲς μέρος τῆς πόλεως, μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου. Ἄλλη φλὸξ ἀπετέφρωσε πολλὰς οἰκίας, μέχρι τῆς πύλης τοῦ περάματος.

(1) Ν. Χωνιάτης. σελ. 730. 733. Αἱ οἰκίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ξύλιναι. Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. σελ. 81. Ι. Κανταχουζηνός. Τόμ. Γ'. σελ. 290.

(1) Τὸ κτίριον πλησίον τῶν Πατριαρχείων. C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 178. « Πρὸς δὲ τὰ βόρεια τοῦ φόρου ἔστι τὸ Σενάτον, ὅπερ ἐκαύθη ὑπὸ Λέοντος τοῦ τῆς » Βηρίνης ». Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Α'. σελ. 565.

Τὴν πυρκαϊὰν ταύτην ἀφηγοῦνται καὶ ἕτεροι ἱστορικοί. (1) Ἱστόρησα τὴν πυρκαϊὰν ταύτην τὴν ὀλεθριωτέραν κατὰ τὸν Χωνιάτην πασῶν τῶν προηγουμένων, διότι ἐπικυροῖ τὰ ὅσα πρὸ ὀλίγου ἐδιηγήθην. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον, τὸ Μουσουλμανικὸν τέμενος, ἱδρύθη κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινὲς βόρειον μέρος τῆς πόλεως (2). Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (3), ἐκτίσθη δι' αἰτήσεως τοῦ Μέσαλμα ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῆς πόλεως, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Λέγει ῥητῶς ὁ Νικήτας, ὅτι ἐν τῇ ἁρπαγῇ τοῦ τεμένους οἱ σταυροφόροι ἔθεσαν πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς αὐτόθι συνοικίας. Ἐκ τῶν λόγων τούτων καταφαίνεται, ὅτι μέχρι τοῦ 1203ου ἔτους, παρὰ τὸ τέμενος τοῦτο τὸ Μουσουλμανικὸν, κείμενον πλησίον τῆς σημερινῆς σχολῆς τῆς Ἰατρικῆς, ὑπῆρχε συνοικία ἡ ὁποία, καθὼς προεῖπον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν. Κατὰ τὸ 1872 ἔτος ἀρχομένων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Θρακικοῦ σιδηροδρόμου ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ἀνεκαλύφθη ἐρειπίων σωρὸς, ἐκ πλακῶν μαρμαρίνων, κιόνων, πλίνθων καὶ λίθων, μικρὸν πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν σημερινὴν γέφυραν τοῦ σιδηροδρόμου. Τῶν ἐρειπίων τούτων ὑπὸ τὴν γῆν πρὸ πολλοῦ κεχωσμένων, τινὰ μαρμάρινα κοσμήματα ἦσαν ὡραιοτάτης τέχνης (4). Τούτων τῶν ἐρειπίων τινὰ μὲν, ἐχρησίμευσαν ὡς ἕρμα τοῦ σιδηροῦ δρόμου, τινὰ δὲ ἐκαλύφθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὰ χώματα. Τὰ ἐρείπια ταῦτα μ' ἐφάνησαν, λείψανα τῆς περιωνύμου ἐκκλησίας τοῦ μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Δημητρίου, καλουμένης ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ τῶν Βυζαντίων, ὁ Μεγαδημήτριος. Ὁ ναὸς οὗτος μεγάλως ἐκοσμήθη βασιλευόντων τῶν Παλαιολόγων (5). Ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυ-

(1) Βυζ. Μελέται. σελ. 188 ἐν σημειώσει.

(2) Ν. Χωνιάτης, σελ. 733.

(3) Τόμος Γ'. σελ. 739. Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Α'. σελ. 787. Ἐφραίμιος. στ. 6922.

(4) Ἐπί τινος τετραγώνου μαρμάρου, ἐφαίνοντο φύλλα καὶ καρποὶ τῆς ἀμπέλου ὡραιοτάτης Ἑλληνικῆς τέχνης.

(5) «Ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος καὶ μυροβλήτου Δημητρίου » καὶ ἐπικεκλημένη τῶν Παλαιολόγων ». Acta Patriarchatus. Τόμ. Α'. σελ. 42. Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 80.

ρίαν τῶν Βυζαντίων παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ὅθεν ἐκαλεῖτο ὁ χῶρος οὗτος, ἡ Ἀκρόπολις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ κατὰ τὸν Γύλλιον, Πύλη τοῦ Δημητρίου (1).

Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου Μ. 500, ἀπὸ τὴν καλουμένην πύλην τοῦ Εὐγενίου. Περὶ τοῦ περιωνύμου τούτου ναοῦ, λέγει Κωδινὸς ὁ Κουροπαλάτης (2), « Τὸν δὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὸν ἄνωθεν » τοῦ τείχους ὄντα, ἔκτισε Βάρδας ὁ Καῖσαρ ὁ θεῖος τοῦ ἀναι- » ρεθέντος Μιχαήλ. »

Ἰωάννης ὁ Κανταχουζηνὸς ὁ γράψας ἕνα αἰῶνα περίπου μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, λέγει ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ. « Καὶ πρὸς τῷ ναῷ τοῦ μεγαλο- » μάρτυρος γενόμενος Δημητρίου, ὃς τῶν βασιλείων ᾠκοδόμητο » ἐντός » (3). Καὶ πάλιν, « καὶ πρὸς τὸν ἐν βασιλείοις τοῦ μυ- » ροβλήτου Δημητρίου τοῦ μάρτυρος γενόμενος ναόν. » Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Κανταχουζηνοῦ, τοῦ μνημονεύοντος τὸν ναὸν ὡς ὄντα ἐν τοῖς Βασιλείοις, εἰκάζω, ὅτι οὕτως ἔγραψε πρὸς γνῶσιν καὶ τῶν ξένων τῶν μὴ γινωσκόντων, ὅτι ὁ ναὸς πρὸ ὀλίγου περιεκλείσθη ἐντὸς τοῦ νέου περιβόλου τῶν ἀνακτόρων. Ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ καλεῖται συνήθως ὁ ναὸς οὗτος, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Μέχρι τοῦ 1621ου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Γάλλου περιηγητοῦ, οἱ Βυζάντιοι ἐκάλουν τὸν τόπον τοῦτον, Ἅγιον Δημήτριον (4).

Ἀπορίας ἄξιον εἶναι, ὅτι ἐκ τῶν γνωστῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, οὐδεὶς ἱστόρησε τὴν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου

(1) Π. Γύλλιος. Βιβλ. Α'. Κεφ. Ι'. Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Β'. σελ. 860.

(2) Σελ. 41.

(3) Ταῦτα τὰ γραφόμενα τοῦ Κανταχουζηνοῦ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ Λαβάρτ, σελ. 98. Un fait de l' histoire Byzantine, que nous empruntons à Anne Comnene, va justifier la situation de Saint-Demétrius et de Saint-Georges et établir que ces deux églises étaient en dehors du Palais Impérial.

(4) Voiage du Levant fait par le commandement du Roi en l'année 1621. par Sr. D. C. deuxième édition. 1629. σελ. 126. Ἐπὶ Γυλλίου ἐκαλεῖτο εἰσέτι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἡ πάλαι πύλη τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. Βιβλ. Α'. Κεφ. Κ'.

ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τούτων. Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἄγνωστον εἶναι μέχρι ποῦ ἐξετείνετο ἡ πρὸς ἀνατολὰς συνοικία τῶν Γενουηνσίων. Μνημονεύονται ὅμως ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσι τούτων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, οἰκήματα Γενουηνσίων πλησίον τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἐκκλησία ἐν Βυζαντίῳ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τιμωμένη, δὲν μνημονεύεται ἄλλη εἰμὴ αὕτη ἐν τῇ Ἀκροπόλει (1) καὶ ἑτέρα πλησίον τοῦ Μπαλατᾶ. Πιθανὸν οἱ κατοικοῦντες τὸν χῶρον διὰ τοῦ ὁποίου ἀνῆλθε θριαμβεύων ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνὸς καὶ οἱ περὶ τὸ μουσουλμανικὸν τέμενος, ἐκεῖθεν ἐκδιωχθέντες, κατέλυσαν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Γενουηνσίων, ἀπελθόντων ἕνεκα τούτου εἰς Γαλατᾶν.

Ταῦτα εἶναι ἡ βάσις τῶν ἀκολούθων μελετημάτων. Εἶναι ἡ ἀγγελία τοῦ προβλήματος. Μετὰ καιρὸν, θέλω ἱστορήσει, βασιζόμενος κυρίως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, τὴν θέσιν τῶν μεγάλων ἀνακτόρων, καὶ καταδείξει οὐχὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ καλλιτεχνήματα, ἀλλὰ τὴν θέσιν αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰ πολλὰ γεγονότα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, μέχρι τοῦδε κατ' ἐμὲ ἀσαφέστατα.

Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης πείθομαι, ὅτι πολλὰ ἴχνη τοῦ τείχους τῶν ἀρχαίων Βυζαντινῶν ἀνακτόρων εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε διεσώθησαν καὶ ὅτι τὰ νῦν ὁρώμενα τείχη, εἶναι ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐγερθέντα ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῷ 1261ῳ.

---

(1) « Ἵστανται ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 124. Ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἐν τῷ ἀνακτορικῷ περιβόλῳ, καὶ μνημονεύεται ἐκ νέου. σελ. 170. Ἡ ἐν Μπαλατᾶ ἐκκλησία, καλεῖται ὁ Ἅγιος Δημήτριος τοῦ Κανάβη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ο ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ

Ἵνα καλῶς ἐννοήσωμεν τὴν θέσιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, καλὸν εἶναι ἵνα πρότερον περιγράψω τὰ ἐκτὸς αὐτῶν πολυάριθμα ἱδρύματα, τοσάκις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ μνημονευόμενα.

Τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νῦν *Ἀτ Μεϊδάν*, καλούμενον δὲ πολλάκις καὶ ἱππικόν, πρῶτος ἵδρυσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβῆρος. Ἦτο κτῆμα δύο ἀδελφῶν καὶ γυναικὸς χήρας. Μέχρι τοῦ τετραπλεύρου χαλκοῦ κίονος, ὁ τόπος ἦτο πεδινός. Ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς καλουμένης σφενδόνης, ὁ τόπος ἦτο κατωφερέστατος καὶ εἴς τινα μέρη κρημνώδης. Μὴ ἐπαρκοῦντος τοῦ πεδινοῦ τούτου χώρου, ἔκτισεν ὁ Σεβῆρος τὰ πρὸς νότον μέχρι σήμερον φαινόμενα θολωτὰ ὑπόγεια, τὰ ὁποῖα οὔτε πυρκαϊαὶ οὔτε σεισμοὶ ἐκλόνισαν, καὶ οὕτω ἐπεξέτεινε τὸν ἱππόδρομον μέχρι τοῦ κύκλου καλουμένου τὸ πάλαι ἡ σφενδόνη. Μέρος τῶν δεξιόθεν ἑδωλίων καὶ τῶν κοσμημάτων τοῦ ἱπποδρόμου, εἶχεν ἤδη ἀνεγείρει ὁ Σεβῆρος, ὅταν ἀγγελία στάσεως καὶ ταραχῆς ἐν Ῥώμῃ, ἠνάγκασεν αὐτὸν ἵν' ἀποδημήσῃ εἰς Ἰταλίαν.

Ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεύσας Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ἀνεπλήρωσε τὰ ἐλλείποντα τοῦ ἱπποδρόμου, ἤτοι τὰ ἑκατέρωθεν καθίσματα, τοὺς καμπτῆρας καὶ τοὺς δήμους, ἢ τὰ ἑδώλια τῶν δήμων. Πρῶτος ὁ Κωνσταντῖνος, «ἀνεπλήρωσε τὸ ἱππικὸν » κοσμήσας αὐτὸ χαλκουργήμασι καὶ πάσῃ ἀρετῇ» (1), καὶ ἀπετέλεσε κατὰ πρῶτον ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἱππικοὺς καὶ γυμνι-

(1) Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 528.

κούς ἀγῶνας τῇ ΙΑ' Μαΐου (1). Οὗτοι οἱ δύο βασιλεῖς, εἶναι οἱ πρῶτοι ἱδρυταὶ τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἱπποδρόμου. Βασιλεύοντος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, κατηργήθησαν αἱ αἱματηραὶ ἐν τοῖς ἱπποδρόμοις καὶ κίρκοις θηριομαχίαι καὶ αἱ ἀποτρόπαιαι σκηναὶ τῶν μετ' ἀλλήλων παλαιόντων καὶ θνησκόντων παλαιστῶν. Τοιαῦτα θεάματα, οὐδόλως ἤρεσκον εἰς τὸν χριστιανικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαόν (2). Ὁ ἱππόδρομος ἱδρύθη κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Ῥώμῃ κίρκων καὶ οὐχὶ τῶν Ἑλληνικῶν σταδίων ἢ θεάτρων. Ἕνεκα τῶν ἀναιμάκτων ἐν τῷ ἱππικῷ τούτῳ τελουμένων ἀγώνων, δὲν εἶχε τὰ ἐν Ῥώμῃ ἰσχυρὰ περιφράγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκωλύετο ἡ πρὸς τοὺς θεατὰς ὀργὴ τῶν ἀτιθάσσων καὶ ἐξηγριωμένων θηρίων. Ἐνίοτε ὅμως, εἰσήγοντο καὶ θηρία πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ (3). Πλεῖστα ὀνόματα ἐκ τῶν ἱπποδρόμων τῆς Ῥώμης λαμβανόμενα, ἔμεινον ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Βυζαντίων καὶ διὰ τῆς Λατινικῆς σαφηνίζονται (4).

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, Ἄγγλοι τινὲς τοῦ αὐτόθι σταθμεύοντος Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, περιέσκαψαν τὰς βάσεις τῶν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τριῶν σωζομένων κιόνων, περιετείχισαν αὐτὰς καὶ περιέφραξαν διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων. Ἀνεφάνη τότε τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος τοῦ ἱπποδρόμου, κείμενον περίπου Μ. 3.00 ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος (5) Ὁ ὁδεύων ἀπὸ τοῦ τετραπλεύρου χαλκοῦ κίονος, διὰ τῆς Ὀθωμανικῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν, μέχρι

(1) Κωδινός σελ. 21. 44. 100. 181: «Τῇ δὲ ἐπαύριον, τὸ γενέθλιον τῆς πόλεως » γέγονεν καὶ μέγα ἱπποδρόμιον, ὅτε ἡ πόλις ὠνομάσθη Κωνσταντινούπολις». C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 102. Γ. Κεδρηνός Τόμ. Α'. σελ. 651.

(2) Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 180. Ὁ Ἑβραῖος Βενιαμὶν τῆς Τουδέλλης μνημονεύει ἀγῶνας θηρίων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. Ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν λήγοντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Voyages en Asie par P. Bergeron. 1735. σελ. 12.

(3) Κωδινός. σελ. 103.

(4) Περὶ τῆς τάξεως τοῦ ἱπποδρόμου. πρβ. Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 799.

(5) Πρὸ τῆς περισκάψεως, μόλις ἀνεγινώσκοντο οἱ πρῶτοι στίχοι τῶν ἐπιγραφῶν. — Πατρ. Κωνσταντίου. Ἐλάσσονες συγγραφαί· ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1866, σελ. 374. ἐν σημ. Προφανεῖς ἦσαν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐν καιρῷ τοῦ Γυλλίου.

τῆς ἄκρας τῆς σφενδόνης, ἔνθα ἱδρύθη τὸ μουσεῖον τῶν Γενιτζάρων, ὁλονὲν καταβαίνει διὰ πολλῶν βαθμίδων μέχρι τῆς σφενδόνης ἐπὶ τῆς ὁποίας χώματα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπισωρευθῶσι. Πρὸς τούτοις, κατὰ τὴν ἀνέγερσιν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φουσάτου τῷ 1848ῳ τοῦ ἐπιφανοῦς Ὀθωμανικοῦ κτιρίου ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καλουμένου *Δὰρ-ἐλ-Φουνοὺν*, ἀνεκαλύφθη τὸ ἔδαφος τὸ ἀρχαῖον, μετὰ ἐπιμήκων πλακῶν ἐστρωμένον, Μ. 2.50, περίπου ὑπὸ τὴν γῆν. Ἅπασα ἡ ἐκτενὴς αὕτη συνοικία, εἶναι τὴν σήμερον τρία περίπου μέτρα ἄνω τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ ἐδάφους.

Τέσσαρες δῆμοι μνημονεύονται ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ καὶ κυρίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἱπποδρόμου, οἱ Βένετοι, οἱ Ῥούσσιοι, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Λευκοί. Τοὺς δήμους τούτους τῆς Ῥώμης, ἐμιμήθησαν οἱ Βυζάντιοι (1). Μετὰ καιρὸν, οἱ Ῥούσσιοι συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Βενέτων, καὶ οἱ Λευκοὶ μετὰ τῶν Πρασίνων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου, δὲν μνημονεύονται εἰμὴ δύω, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι (2). Ἀμφοτέρων τῶν δήμων τούτων μνείαν ποιεῖται συχνότατα Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἀφηγούμενος τὰς συνήθεις ἐν τῷ παλατίῳ πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς τελετάς. Τῶν δήμων τούτων τὰς ἀλληλομαχίας καὶ αἱματηρὰς στάσεις, ἅπαντες οἱ ἱστορικοὶ περιέγραψαν. Ἐκ τῶν περιγραφῶν τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ δῆμος τῶν Βενέτων, ἦτο τῶν βασιλέων οἱ ὀπαδοὶ (3), ἐνῷ οἱ Πράσινοι ἐκ τοῦ λαοῦ οἱ πλεῖστοι ὁρμώμενοι, ὑπερήσπιζον τὸν λαὸν καὶ ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἐμάχοντο. Καλοῦνται ἐνίοτε καὶ αἱ θέσεις τῶν φατριῶν τούτων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, δῆμοι (4).

(1) Ὀνούφριος Πανδίνιος, σελ. 47. 48. 92. 96.

(2) « Πύλαι χαλκαῖ τῶν τεσσάρων μερῶν.» Κωδινός. σελ. 50. Εἶχον τὰ ἁρματούρια αὐτῶν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας. Λέων ὁ Γραμματικός. σελ. 170. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 12. 13.

(3) « Ἐπεί δε ἠχηκόει πολλῷ πρότερον Ἰουστινιανὸν βασιλέα χρώματος τοῦ Βενέτου . . . ἐκτόπως ἐρᾶν. » Προκόπιος. Τόμ. Α'. σελ. 203. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 592.

(4) Κωδινός. σελ. 19. Περὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἱπποδρόμου, πρβ. Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 799.

Ταῦτα προλέγω, διότι ἡ ἐπὶ Βυζαντίοις ἱστορία τοῦ ἱπποδρόμου, συχνότατα ἀναμιμνήσκει τοὺς δήμους τούτους.

Ὁ ἱππόδρομος, ἐκτεινόμενος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, λήγει ἐν εἴδει ἡμικύκλου ὑποκρατουμένου ὑπὸ σθεναρῶν ἁψίδων ἱδρυθεισῶν ὡς ἀνωτέρω εἶπον ὑπὸ τοῦ Σεβήρου. Ἡ νότιος αὕτη ἄκρα ἐκαλεῖτο ἡ σφενδόνη. Πρὸς νότον ταύτης, κεῖται ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, μεταβληθεῖσα σήμερον εἰς τέμενος Μουσουλμανικὸν καλούμενον ἡ μικρὰ Ἁγία Σοφία (1).

Τρία ἀρχαῖα ἱδρύματα, ὁ Αἰγυπτιακὸς ὀβελίσκος, ὁ τρικάρηνος ὄφις καὶ ὁ τετράπλευρος χαλκοῦς κίων, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱπποδρόμου μέχρι σήμερον ἱστάμενα, χωρίζουσιν αὐτὸν εἰς δύο ἴσα μέρη. Κεῖνται δὲ καὶ τὰ τρία ἐν μιᾷ εὐθείᾳ γραμμῇ. Ἀπὸ τῆς βορείου ἄκρας μέχρι τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὀβελίσκου, εἶναι βήματα 300, ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ τρικαρήνου ὄφεως, βήματα 47, ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ χαλκοῦ κίονος, βήματα 47, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς σφενδόνης, βήματα 245. Ὅλον λοιπὸν τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου, εἶναι βήματα 639, ἤτοι πήχεις 639, διότι τὸ βῆμά μου εἶναι ἴσον πρὸς πῆχυν. Τὸ κέντρον τοῦ μήκους εἶναι 23½ βήματα πρὸς νότον τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὀβελίσκου.

Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, ὅτι τὰ ἄνω τρία ἱδρύματα ἵσταντο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱπποδρόμου. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453ῳ, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου, ἀνίδρυσαν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου χώρου, ἰδιωτικὰ καὶ θρησκευτικὰ κτίρια, ὥστε λίαν ἐσμικρύνθη ὁ ἑκατέρωθεν τῶν τριῶν ἀρχαίων κιόνων χῶρος. Πρὸς τούτοις, ἐφ' ὅλης τῆς σφενδόνης, ᾠκοδόμησαν τὸ μουσεῖον τῶν Γενιτζάρων, τὴν σχολὴν τῶν τεχνῶν καί τινα θρησκευτικὰ ἱδρύματα ἀνήκοντα τῷ πλησίον τεμένει τοῦ *Σουλτὰν Ἀχμέδ*. Διὰ τῆς ἱδρύσεως τοσούτων κτιρίων ἐπὶ τοῦ προτέρου χώρου τοῦ Βυζαντινοῦ ἱπποδρόμου, ἄδηλον εἶναι εἴς τινας, ἕως ποῦ ἐξετείνοντο τὰ πλάγια ὅρια.

(1) *Κιουτζοὺκ Ἅγια Σόφια.*

Σώζεται όμως ή σφενδόνη ή στερρωτάτη (1), τής όποίας ή διάμετρος είναι βήματα 158. Έκ τών δύο άκρων τής σφενδόνης, τείχη έκατέρωθεν έκτεινόμενα πρὸς τὴν βόρειον άκραν τοῦ ίπποδρόμου, ὥριζον όλον τὸν χῶρον αὐτοῦ. Ὁ ὀβελίσκος κατὰ τὴν άνω καταμέτρησιν, άπέχει έκ τῶν πλαγίων ὁρίων βήματα 79. Ὅλον λοιπὸν τὸ πλάτος τοῦ ίπποδρόμου είναι βήματα 158. Έν τῇ σφενδόνῃ άπέτεμνον τὰς κεφαλὰς τῶν κακούργων, « καὶ εὐθὺς έκέλευον τὰς κεφαλὰς αὐτῶν έν τῇ σφενδόνῃ άπο» τεμεῖν » — « φωραθέντες γὰρ καὶ κατεσχεθέντες έν τῇ σφεν» δόνῃ άπετμήθησαν » (2). Τούτων τὰ σώματα έθάπτοντο εἰς τὰ Πελαγίου, ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν, έν τῷ Κοσμιδίῳ.

Έπὶ τῆς άνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς, άνιδρύθη τὸ μέγα τέμενος τοῦ Σουλτὰν Ἀχμὲδ καὶ προσέλαβεν έντὸς τῆς εὐρυχώρου αὐτοῦ αὐλῆς, 35 βήματα τοῦ ίπποδρόμου. Τόσον χῶρον άπώλεσε καὶ έκ τῆς άλλης δυτικῆς πλευρᾶς. Τοιουτοτρόπως, έσμικρύνθη κατὰ πλάτος καὶ μῆκος. Ἔχοντες λοιπὸν μήκους βήματα 639, καὶ πλάτους βήματα 158, ἔχομεν δι' όλον τὸν χῶρον τοῦ άρχαίου ίπποδρόμου, βήματα τετραγωνικὰ 100,962. Ὁ σημερινὸς χῶρος άπὸ τῆς βορείου άκρας μέχρι τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν, είναι μήκους βήματα 433 καὶ πλάτους βήματα 88. Ὁ χῶρος λοιπὸν ὁ σημερινὸς ὁ νῦν ὁρώμενος, είναι μόλις τὰ δύο πέμπτα τοῦ άρχαίου Βυζαντινοῦ χώρου.

Τὰ καταμετρήματα ταῦτα δὲν είναι άκριβῆ. Έν έλλείψει άλλων ὀρθοτέρων, κατέγραψα ταῦτα, διὰ τῶν όποίων πειθόμεθα πόσον έσμικρύνθη ὁ άρχαῖος χῶρος.

Ἰδοὺ καὶ έτέρων τινῶν καταμετρήσεις, μετὰ τῶν όποίων δυνάμεθα νὰ παραβάλλωμεν τὰς ίδικάς μου. Τὴν άσάφειαν ταύτην, ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ τακτικὴ τοῦ ίπποδρόμου καταμέ-

(1) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 341.

(2) Συν. Θεοφάνους. σελ. 122. 658. 791. 823. Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Α'. σελ. 544. Τόμ. Β'. σελ. 281. Πασχάλιον Χρονικὸν Τόμ. Α'. σελ. 558. Σφενδόνη έκαλεῖτο καὶ ἡ σφραγίς. « Σφενδόνην, τοῦ δακτυλίου τὸ περιφερές, ἢ σφραγίς. » Ἡσύχιος. Σουΐδας. Πιθανὸν έκ τοῦ κυκλοτεροῦς αὐτῆς σχήματος έκλήθη τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ίπποδρόμου, σφενδόνη.

τρησις ὑπὸ τῶν μηχανικῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἢ ἑτέρων τινῶν, ὡς ἐγένετο ἐν τοῖς χερσαίοις τείχεσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πέτρος ὁ Γύλλιος, ὁ σπουδάσας τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ὡς ἀνέφερον ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, λέγει ὅτι τὸ μὲν μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου ὑπερβαίνει τὰ δύο στάδια, τὸ δὲ πλάτος εἶναι σταδίου (1). Ὑπῆρχον πολλὰ στάδια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἐν Ἑλλάδι ἦτο ἐν χρήσει τὸ καλούμενον Ὀλυμπιακὸν, καὶ κατὰ τὰς πολυετεῖς καὶ λεπτομερεστάτας καταμετρήσεις ἐπὶ Ῥωμαϊκῶν ὁδῶν καὶ κυρίως τῆς Ἀππιανῆς, γινώσκομεν ὅτι τὸ Ὀλυμπιακὸν στάδιον (2), ἦτο ἓν ὄγδοον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μιλίου καὶ τοῦτο ἦτο Μ. 1481,75. Τὸ Ὀλυμπιακὸν στάδιον εἶναι Μ. 185,00, ὅθεν κατὰ τὸν Γύλλιον τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου εἶναι Μ. 370. καὶ τὸ πλάτος τὸ ἥμισυ, ἤτοι Μ. 185,00. Τὴν καταμέτρησιν ταύτην τοῦ Γυλλίου θεωρεῖ ἀρκούντως ὀρθὴν ὁ Λαβὰρτ (3), ἐπιλέγων, ὅτι ὁ τετράπλευρος χαλκοῦς κίων ἀνιδρύθη ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἱπποδρόμου. Ἕτερος συγγραφεὺς προγενέστερος τοῦ Γυλλίου, ὁ ἐκ Φλωρεντίας Βουονδελμόντης, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1422ῳ, λέγει, ὅτι τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου εἶναι βραχίονες 690, καὶ τὸ πλάτος 134 (4). Ὁ βραχίων τῆς Φλωρεντίας, τὸν ὁποῖον πιθανῶς μνημονεύει ὁ Βουονδελμόντης, εἶναι Μ. 377, Μ. 7,00 πλειότερον τῆς καταμετρήσεως τοῦ Γυλλίου. Τὸ πλάτος κατὰ τὸν ἴδιον Βουονδελμόντην, Μ. 73, ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος πλάτους τοῦ Γυλλίου (5). Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος (6), ἐν τῷ περὶ Κωνσταντινουπόλεως συγγράμματι αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἄνω δύο πε-

(1) Hippodromi longitudo, duo stadia excedit, latitudo, stadium aequat. Π. Γύλλιος. Βιβ. Α'. κεφ. Ζ'.

(2) Le stade Olympique, servait à determiner les distances dans le Peloponnèse et dans l' Attique, J. Labarte. σελ. 20.

(3) J. Labarte. σελ. 20.

(4) Κίνναμος. σελ. 180.

(6) J. Labarte. σελ. 20.

(5) Κ/πολις. Τόμ. Α'. σελ. 231.

ριηγητῶν, μνημονεύει τὸν Ἄγγλον περιηγητὴν Θωμᾶν Σχμὶθ, λέγοντα, ὅτι τὸ μὲν μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου εἶναι βήματα 550, τὸ δὲ πλάτος ὑπὲρ τὰ 120, καὶ τὸν Τουρνεφόρτιον ἰδόντα τὸν ἱππόδρομον τῷ 1702ῳ καὶ γράφοντα ὅτι τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου εἶναι βήματα 400, τὸ πλάτος 100. Τέλος, λέγει ὁ ἴδιος, « κατὰ τὰς νεωτάτας καταμετρήσεις, σήμερον εἶναι 250 σχε-» δὸν βημάτων μήκους, καὶ 150 πλάτους, ὥστε ἐκ τῶν δια-» φόρων τούτων καταμετρήσεων ἀποδείκνυται, ὅτι αἱ διαστά-» σεις αὐτοῦ ἑκάστοτε ἠλαττοῦντο ἐπεκτεινομένων τῶν πέριξ » οἰκοδομῶν. » Ταῦτα ἀνέμνησα, ἵνα καταδείξω ὅ,τι καὶ ἄλλοτε εἶπον, ὅτι οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς ἀντιγράφουσιν ἀλλήλους. Τὰ 250 βήματα τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου, δὲν εἶναι οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου μήκους τοῦ ἱπποδρόμου (1). Εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἀπὸ τῆς βορείου ἄκρας μέχρι τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὀβελίσκου.

Ἐπὶ τῆς βορείου ἄκρας, ἢ μᾶλλον πλευρᾶς τοῦ ἱπποδρόμου, παρὰ τὴν μεγάλην ὁδὸν καλουμένην *Διβὰν γιολοὺ*, ὁδὸν κατὰ τοὺς πλειοτέρους συγγραφεῖς σωζομένην ὡς ἦτο περίπου ἐπὶ Βυζαντίων καὶ καλουμένην τότε « μέσην ὁδὸν », ἀνηγέρθη πρό τινων ἐτῶν καφενεῖον μετὰ κήπου. Δεξιόθεν τοῦ χώρου τούτου, ἀναφαίνονται εἴς τινα μέρη θεμέλια Βυζαντινῶν κτιρίων, μετὰ τῶν συνήθων μεγαλοσχήμων πλίνθων. Ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου, ἵδρυσαν οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου καὶ κατά τινας ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (2), ἀνάκτορον καλούμενον τὸ Κάθισμα, ἢ παλάτια τοῦ Καθίσματος, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τοῖς κίρκοις τῆς

(1) Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Lechevalier. Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin ἐν Παρισίοις. 1800. Τόμ. Α'. σελ. 128. Il est (ὁ ἱππόδρομος) long d' environ cinquante pas ordinaires, et large d' environ six vingt. Voyage de Dalmatie de Grèce et du Levant par Wheler. traduit de l' Anglais. Anvers. Τόμ. Α'. σελ. 139.

(2) Κωδινός, σελ. 100. « Τὰ δὲ παλάτια τοῦ ἱππικοῦ . . . ὁ Μέγας ἀνήγειρε » Κωνσταντῖνος » . . . « ἤγαγεν αὐτὸν ἐν τῷ καθίσματι. » Ἰδ. σελ. 134. 183. 190. « καὶ παλάτιον μέγα ποιήσας πλησίον τοῦ αὐτοῦ ἱππικοῦ. » Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 528. 610.

Ῥώμης παλατίων (1). Τὸ παλάτιον τοῦτο, κατεῖχε νομίζω πᾶσαν τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ἱπποδρόμου. Συνηνωμένον μετ' αὐτοῦ ἀνίδρυσαν ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τιμώμενον, συχνότατα μνημονευόμενον ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (2). Ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦτον, ἀνήρχοντο εἰς τὰ παλάτια, καὶ ἐκεῖθεν ἐθεῶντο τοὺς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀγῶνας οἱ βασιλεῖς. Ἑκατέρωθεν τοῦ βασιλέως, ἐκάθηντο οἱ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, οἱ πατρίκιοι, στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐπίσημοι ἐκ τῶν πολιτῶν. Ὑπὸ τὸ παλάτιον, ὑπῆρχον πολλαὶ θολωταὶ στοαί, ἔνθα περιέμενον οἱ ἵπποι, τὰ ἅρματα καὶ οἱ ἀθληταί. Αἱ στοαὶ αὗται ἐκαλοῦντο τὰ Μάγγανα. Ἐν τῇ πρώτῃ στοᾷ καλουμένῃ ὁ πρωτόθυρος, ὑπῆρχεν εὐκτήριον μικρόν. Περὶ τούτου ἰδοὺ τὰ λεγόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου, « καὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὸ ἱππικὸν ἀνέρχονται καὶ εὔχονται » εἰς τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τὸ ὂν ἐν τῷ πρωτο- » θύρῳ. » Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι μνημονεύει ὁ συγγραφεὺς καὶ τεταρτόθυρον. Ἐν ἑτέρᾳ ἑορτῇ τοῦ ἱπποδρόμου, λέγει « εἰς » τὴν φλιὰν τοῦ μεγάλου πυλῶνος » (3). Ἄλλα ἦσαν τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Μάγγανα, ἔνθα ἐφυλάττοντο αἱ πολεμικαὶ μηχαναί. Ὁ ἐπιστάτης τῶν Μαγγάνων ἐκαλεῖτο Μαγγανάριος (4), ὁ ἐπιστατῶν καὶ δίδων τὸ σύνθημα τῶν ἀγώνων. Εἰς τὸ κάθισμα ἀνήρχοντο δι' ἀναβάθρας καλουμένης ὁ Κοχλίας (5). Ὁ Κωδινὸς (6) καλεῖ τοῦτον σκοτεινόν. Ἡ λέξις Κοχλίας τεκμαίρει τὸ εἶδος τῆς ἀναβάθρας ταύτης. Τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον (7) λέγει περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, « καὶ ποιήσας, . . .

(1) Ἐρείπια τοιούτου καθίσματος, φαίνονται ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τοῦ σταδίου τῶν Ἀθηνῶν.

(2) « Ἔξω εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τοῦ ἱπποδρόμου. » Τόμ. Α'. σελ. 175. « Καὶ » ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἱπποδρόμου εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον. » Ἴδ. σελ. 251.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 310. 334. 341.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 310. 312. I. Meursi. glossarium ἐν λέξ. Μαγγανάριος.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 304.

(6) Σελ. 92. 112.

(7) Τόμ. Α'. σελ. 528. 562. 603.

» τὴν ἄνοδον ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸ κάθισμα τοῦ ἱππικοῦ » διὰ τοῦ λεγομένου κοχλίου » — « καὶ ἐσφάγη εἰς τὸν κοχλίαν » κατὰ τὸ Δέκιμον. »

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης περιγραφῆς τῶν ἡμετέρων συγγραφέων, κατάδηλον εἶναι ὅτι ἡ ἕδρα τῶν ἐπὶ τοῦ παλατίου θεατῶν, δὲν ἦτο ὑψηλοτέρα τῶν 6 ἢ 7 μέτρων. Φρονῶ ὅτι ἄνω τῶν στοῶν τῶν ὑπογείων, ὑπῆρχεν ἐξώστης ὑπὸ μαρμαρίνων κιόνων ὑποκρατούμενος, σωζόμενος ἐν καιρῷ τοῦ Βουονδελμόντη. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ἦτο ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως. Ἑκατέρωθεν, ἕδραι χθαμαλώτεραι διὰ τοὺς αὐλικοὺς καὶ στρατηγούς (1). Ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου, ἐνίοτε ἐλιθοβόλουν τοὺς βασιλεῖς οἱ δῆμοι καὶ ὁ λαός (2). Ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου ηὐλόγει πρῶτον μὲν τὸν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἱστάμενον λαὸν, εἶτα δὲ τοὺς Βενέτους καὶ Πρασίνους. Τὸ παλάτιον ἦτο δίπατον, ἐν μὲν τῷ ἄνω πατώματι ἐνεδύετο ὁ βασιλεὺς, ἐν δὲ τῷ κατωτέρῳ, ἠρίστευε καὶ ἐστέφετο, ὁσάκις παρευρίσκετο ἐν ἀγῶνι ἱπποδρομικῷ (3). Μνημονεύεται καὶ κλουβίον ἐν τῷ καθίσματι (4).

Τὰ ἄνω μνημονευόμενα Μάγγανα, παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἐκαλοῦντο carceres. Δυναταὶ κιγκλίδες(5) περιέκλειον τὰ Μάγγανα, ἵνα μὴ ὁρμήσωσιν οἱ ἀθληταὶ πρὸ τοῦ συνθήματος.

Ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τοῦ καθίσματος, μέχρι τῆς σφενδόνης, καὶ ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς ἑτέρας ἄκρας ὑπῆρχον ἑδώλια ὑπὸ μαρμαρίνων κιόνων ὑποκρατούμενα (6). Ὑπεράνω τῶν ἑδω-

(1) « Συνόντος αὐτῷ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τῶν » εἰωθότων εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ κάθισμα. » Κ.Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 428. Ν· Χωνιάτης, σελ. 156.

(2) Χρονικὸν Πασχάλιον, Τόμ. Α' σελ. 608. « Ἐλθόντες ἐπὶ τὸ κάθισμα, ἔρριψαν » λίθους κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 538. « Προ» κύψαι οὖν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ καθίσματος, καὶ δημηγορῆσαι πειραθεὶς πρὸς » τὸν λαὸν . . . ὕβρεσί τε πανταχόθεν πλυνόμενος καὶ λίθοις κάτωθεν καὶ τόξοις βαλ» λόμενος. » Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 538. Ι. Μαλαλᾶς. σελ. 394.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 308. 316. (4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 360.

(5) Κωδινός. σελ. 60. (6) Τὰ ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς κίρκοις ἑδώλια (sedilia) περιγράφει ὁ Πανδίνιος, σελ. 24. 25.

λίων, ὑπῆρχε περίπατος ἄστεγος ὅθεν ἠδύνατο νὰ θεωρῇ τοὺς ἀγῶνας ἀναρίθμητος λαός (1). Τὰ ἑδώλια ταῦτα καλούμενα καὶ βάθρα, ξύλινα κατ' ἀρχάς, ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ μόνον μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἀνήγειρον αὐτὰ λίθινα οἱ βασιλεῖς (2). 'Αδύνατον νὰ εἴπῃ τις, πόσοι φιλοθεάμονες ἠδύναντο νὰ κάθηνται ἐν τοῖς ἑδωλίοις τούτοις, διότι οὐδεὶς εἴτε ξένος εἴτε ἡμέτερος, ἐφρόντισεν ἵνα περιγράψῃ τὴν θέσιν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑδωλίων.

Ὁσάκις ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ μνημονεύονται ἐκκλησίαι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ὑποθέτω ὅτι ἀνιδρύθησαν παρὰ τὸν ἱππόδρομον ἢ πλησίον αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ἐντὸς τοῦ ἱππικοῦ χώρου (3).

Ἐν καιρῷ τοῦ Βουονδελμόντη τῷ 1422ῳ, ἐσώζοντο εἰσέτι πολλοὶ κίονες τῶν ἑδωλίων, κυρίως οἱ κίονες ἐπὶ τῆς σφενδόνης, οἵτινες ἕνεκα τῆς κρημνώδους κατωφερείας τῆς ὄπισθεν γῆς, ἀνιδρύθησαν παχύτεροι καὶ στερρώτεροι τῶν ἄλλων.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ πλησίον Αὐγουσταιῶνος καὶ τῶν παλατίων, ἀναγκαζόμεθα ἐν ἐλλείψει εἰκόνων καὶ σαφῶν περιγραφῶν, τὰ πάντα νὰ συμπληρώσωμεν ἐκ τῶν λόγων τῶν συγγραφέων, πολλοὶ τῶν ὁποίων σαφῆ γνῶσιν τῶν περιγραφομένων δὲν εἶχον. Πρὸς τούτοις, πολλὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιφανῶν ἱδρυμάτων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, μετεβλήθησαν ἢ κατέρρευσαν κατὰ τὸν χιλιετῆ βίον τοῦ κράτους. Κτίρια ἀνεγερθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων βασιλέων κατέπεσαν, ἄλλα ἐπ' αὐτῶν ἀνιδρύθησαν, ἕτερα δὲ ὑπὸ βασιλέων ἀνακαινισθέντα, περιγράφονται ὡς ἐκ νέου ἀνοικοδομη-

(1) « Ὁ κοινὸς λαὸς ἀνῆλθε καὶ ἐπληρώθησαν τὰ βάθρα. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 305. « Ὁ δὲ δῆμος ἵστατο ἐν τοῖς βάθροις καὶ εὐφήμει. » ἴδ. σελ. 423.

(2) Banduri. Τόμ. Β'. σελ. 565. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 715.

(3) Κωδινός. σελ. 74. Σώζεται ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις (1402), Τόμ. Β'. σελ. 495, ἔγγραφον τῆς ἱερᾶς συνόδου περὶ τοῦ « Ἁγίου Ἰωάννου περὶ τὸν ἱππόδρομον» κειμένου πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ, « περὶ τὸν ἱππόδρομον . . . εἰς ὃν ἄνθρωποι πρότερον » ᾤκουν, . . . ἔρημον τῶν οἰκούντων, τῇ τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίᾳ καταστάντα. » Τὴν ἐρήμωσιν τῶν συνοικιῶν περὶ τὸν ἱππόδρομον καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, πολλοὶ τῶν ἡμετέρων μνημονεύουσι.

θέντα. Ὅθεν ἡ πολλὴ ἡμῶν ἀποπλάνησις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βυζαντινῆς βασιλείας.

Πάμπολλοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν περιέγραψαν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἐπεσκέφθησαν καὶ μολαταῦτα, μετὰ πολλὴν καὶ κοπιώδη σπουδὴν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ σαφηνίσωμεν ἅπαντα τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα τῶν ἱστορικῶν. Ἂν τοσαύτη εἶναι ἡ περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἄγνοια ἡμῶν, τί νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ἱπποδρόμου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκγύμνωσιν δικαίως θρηνοῦμεν.

Εὐτυχῶς διὰ τὸν ἱππόδρομον, τὸν ὁποῖον σήμερον συμμελετῶμεν, διεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰκὼν αὐτοῦ, ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Ὀνουφρίου Πανβινίου ἐκ Βερώνης τῆς Ἰταλίας (1), ἀκμάσαντος μεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος. Ὁ συγγραφεὺς περιγράφων πάντας τοὺς ἀγῶνας τῶν Ρωμαίων καὶ τὰ σχέδια τῶν κίρκων, περιγράφει ἐν παρόδῳ τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀρυόμενος τὰ πάντα ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Γυλλίου. Πόθεν ἔλαβε τὴν εἰκόνα ταύτην, τίς ὁ καλλιτεχνήσας αὐτὴν, οὐδὲν λέγει. Ταύτην τὴν εἰκόνα κατεχώρισεν ἐν τῷ προμνημονευθέντι αὐτοῦ συγγράμματι καὶ ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, ὁ Βανδούρης. Ὑπὸ τὴν εἰκόνα ταύτην εἶναι τ' ἀκόλουθα, « Λείψανα τοῦ κίρκου » ἤτοι ἱπποδρόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἷα ἐφαίνοντο » ἑκατὸν ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν » Ὀθωμανῶν. » Ἐγένετο λοιπὸν ἡ εἰκὼν αὕτη περὶ τὸ 1354ον. Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ πάντα τὰ περὶ τὸν ἱππόδρομον, εἶναι λίαν συγκεχυμένα. Τὰ παράλια τείχη τὰ περιβάλλοντα τὴν Ἀκρόπολιν, εἶναι πλησιέστατα τοῦ ἱπποδρόμου καὶ ὄπισθεν τῆς σφενδόνης ἡ θάλασσα σχεδὸν πλήττει τὸν ἱππόδρομον. Τὸ ἀπειρόκαλον τοῦτο σχεδίασμα, ἐσφαλμένον ἐν πλείστοις μέρεσι, ἐπικυροῖ ὅμως τινὰς τῶν ἡμετέρων συγγραφὰς καὶ διαλευκαίνει

(1) Onuphrii Panvinii Veronensis, de Ludis Circensibus. Libri II. De Triumphis liber unus quibus universa fere Romanorum veterum sacra riusque declarantur. Parisiis. 1601. σελ. 144.

τινὰ ἱστορήματα μέχρι τοῦδε ἀσαφῆ. Οἱ μαρμάρινοι κίονες ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς σφενδόνης τεθεμελιωμένοι σώζονται καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν φαίνεται παχὺ τεῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ τοσάκις μνημονευόμενα ἑδώλια. Σώζεται τὸ κάθισμα, ὁ Ἅγιος Στέφανος (1) καὶ τὰ Μάγγανα. Πρὸς δυσμὰς τοῦ ἱπποδρόμου ἡ δεξιόθεν αὐτοῦ, εἶναι πυκνὴ συνοικία ἔνθα καταφαίνονται ἰδιωτῶν οἰκίαι αἱ πλεῖσται μονόπατοι, ὁδοὶ στεναὶ καί τινες ἐκκλησίαι μετὰ θόλων. Ἡ πολυάνθρωπος αὕτη συνοικία κατὰ τὸν Χωνιάτην, ἅπασα ἐπυρπολήθη ἐν τῷ ἐμπρησμῷ τοῦ Σαρακηνοῦ τεμένους. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη εἰκὼν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸ τῆς ἁλώσεως.

Περὶ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν εἰσέτι ἐν αὐτῷ σωζομένων ἱδρυμάτων, πολλὰ ἔγραψεν ὁ Γύλλιος (2). Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὀβελίσκου καὶ ἑτέρων ἱδρυμάτων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱπποδρόμου, λέγει ὅτι ἐν τῇ σφενδόνῃ πρὸς τὴν Προποντίδα, ἐσώζοντο κατὰ τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἄφιξίν αὐτου, δεκαεπτὰ μαρμάρινοι λευκοὶ κίονες μετὰ τῶν βάθρων, κιονοκράνων καὶ ἐπιστυλίων αὐτῶν. Τὰ βάθρα ἦσαν ὕψους ποδῶν 2 καὶ 10 δακτύλων (3). Οἱ κίονες ἦσαν ἅπαντες τεθεμελιωμένοι ἐπὶ τῶν ὑποκάτωθεν σθεναρῶν στοῶν τῆς σφενδόνης. Τὸ ὕψος αὐτῶν ἦτο ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ποδῶν τριάκοντα πέντε. Τὰ βάθρα ἦσαν πέντε καὶ ἡμίσεος ποδὸς πλάτους. Ἑκάστου κίονος ἡ διάμετρος, τριῶν ποδῶν καὶ δεκαπέντε δακτύλων. Τὸ ὕψος 28, ἤτοι Μ. 8,40. Τὴν σήμερον προσθέτει ὁ Γύλλιος, οἱ κίονες μετὰ τῶν βάθρων καὶ κιονοκράνων κατέπεσαν, πρὸς ἀνέγερσιν

(1) Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου λέγει ὁ Buondelmonti, et primo versus *Sophiam* est ecclesia cum muro magnifico et innumerabilium fenestrarum ornatu, ubi dominæ et juvenculæ cum matronis, suos pospiciebant dilectos. σελ. 180. Ἐν τῷ καθίσματι, ὅθεν ἐπέβλεπον τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας οἱ βασιλεῖς μετὰ τῶν αὐλικῶν, δὲν συνήρχοντο αἱ γυναῖκες.

(2) Βιβ. Β'. Κεφ. ΙΒ'. Ὁ Πορφυρογέννητος μνημονεύει ἱππόδρομον τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου. Τόμ. Α'. σελ. 337.

(3) « Ἀνέμου δὲ βιαίου καὶ σφοδροῦ καταπνεύσαντος Δεκεμβρίῳ μηνὶ, οἱ λεγόμενοι » ἐν τῷ ἱππικῷ δῆμοι κατέπεσον, οἳ ἀπ' ἐναντίας τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐτύγχανον. » Συν. Θεοφάνους. σελ. 431.

τοῦ τεμένους τοῦ Σουλεϊμάνου τοῦ μεγάλου. Ἐλυπήθην, λέγει, τὴν τύχην αὐτῶν, οὐχὶ ὅτι κεῖνται ἐκτάδην, ἀλλὰ διότι ἐξ αὐτῶν τινες διεκόπησαν εἰς πλάκας ἵνα ἐπιστρώσωσι τὸ δάπεδον τῶν λουτρῶν, κιονόκρανά τινα ἀρχαιοτάτης τέχνης, μετεβλήθησαν εἰς ἀφομοιώματα βάρβαρα καὶ εἰς ἴγδας μυλωθρῶν. Οἱ κορμοὶ καὶ τὰ κιονόκρανα, κατακερματίζονται πρὸς ἀνέγερσιν τειχῶν. Τὰ διαστύλια ἤτοι τὰ μεταξὺ τῶν στυλῶν διαστήματα, ἦσαν ἕνδεκα ποδῶν πλάτους. Τὰ κιονόκρανα ἦσαν ἅπαντα κορινθιακῆς τέχνης. Σιδηροῖ κίρκοι ἐκρέμοντο ἀπὸ τῶν ἐπιστηλίων, ἔνθα ἀνηρτῶντο τὰ βῆλα. Ἄνω τῆς σειρᾶς ταύτης, ὑπῆρχεν ἑτέρα σειρὰ κιόνων, ὀλίγον μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην καὶ ἑτέρων πολλῶν τοῦ ἱπποδρόμου κοσμημάτων, γνωστῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραφέων, ἐπιλέγει ὁ ἐπιμελὴς οὗτος περιηγητής· « τώρα δὲ ὁ ἱππόδρομος » τῆς Κωνσταντινουπόλεως ῥιγεῖ, πάντων τῶν αὐτοῦ καλλιτε» χνημάτων ἀπωρφανίσθη, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἤρχισε ἐποικοδομού» μενος. Ἡ θέα αὕτη μὲ κατέθλιψε » (1).

Ἀντέγραψα τὰ ὀλίγα ταῦτα, διότι ἐκ μόνου τοῦ Γυλλίου τὰ μανθάνομεν. Τοὺς περὶ τὸν ἱππόδρομον κίονας καὶ τὰ ἑδώλια, περιγράφουσιν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Οὐδεὶς ὅμως περιέγραψε τὸ ὕψος, πλάτος καὶ τὴν ἐρυμνότητα τῶν ἑδωλίων τούτων. Κατὰ τὸν Γύλλιον, ἡ πρώτη σειρὰ τῶν κιόνων ἦτον ὕψους Μ. 10.10. Ἂν ὑποθέσωμεν τὴν ἐπὶ τούτων ἑτέραν σειράν, ὕψους Μ. 7.00, ἔχομεν τεῖχος ὕψους περίπου Μ. 17.10, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ ἑδώλια τῶν θεατῶν, καὶ ἔνθα ἠδύναντο νὰ περικάθηνται ἄνω τῶν 60,000 θεατῶν. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὁποῖον μεγαλοπρεπὲς θέαμα ἦσαν οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες τοῦ κεκοσμημένου τούτου ἱπποδρόμου.

(1) Bien loin d' édifier aucune chose pour embellir de plus en plus leur capitale, ils (ἤτοι οἱ Ὀθωμανοὶ) laissent tomber en ruine toutes les antiquités, . . . le Palais de Constantin dont il ne reste plus qu' une mazure. — Théâtre de la Turquie par Michel Fevre. Paris. 1686. σελ. 335.

Μένει εἰσέτι, νὰ περιγράψω τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ χώρῳ ἱστάμενα ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα καθὼς ἀνωτέρω εἶπον διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

Ὁ ἄξων τοῦ ἱπποδρόμου ἢ τὸ κέντρον αὐτοῦ, ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις spina, ἤτοι ῥάχις, ἡ χωρίζουσα τὸν ἱππόδρομον εἰς δύο ἴσα μέρη, ὡς ἡ ῥάχις τὸ σῶμα. Ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς κίρκοις, ἐν τῷ ἄξωνι τοῦ ὅλου κίρκου, ἱδρύετο τεῖχος ἐκ πλίνθων τεσσάρων περίπου ποδῶν ὕψους καὶ δώδεκα πλάτους. Ἐπὶ τῶν δύο ἄκρων ἔμενε τόπος ἐπαρκὴς, ἵν' ἀνέτως καὶ ἀκινδύνως κάμπτωσι τὰ ἅρματα. Πιθανὸν τὸ ἐν τῷ Βυζαντινῷ ἱπποδρόμῳ τεῖχος, ἀνηγέρθη ὅμοιον τῶν ἐν Ῥώμῃ κίρκων (1). Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐσώζετο ἐν καιρῷ τοῦ Βουονδελμόντη, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ. Παρὰ τοῖς Βυζαντίοις ἐκαλεῖτο ὡς ἀνωτέρω εἶπον spina, καὶ ἐνίοτε νύσσα (2). Αἱ δύο ἄκραι τῆς νύσσης, ἡ βόρειος καὶ νότιος ἦσαν στρογγύλαι καὶ ἐκαλοῦντο οἱ καμπτῆρες, ἢ οἱ καμπτοί (3). Ὁ μὲν νότιος ἦτο τῶν Πρασίνων, ὁ δὲ βόρειος τῶν Βενέτων (4)· ἕως ποῦ ἐξετείνοντο αἱ δύο ἄκραι, ἡ μὲν πρὸς τὸ κάθισμα, ἡ δὲ πρὸς τὴν σφενδόνην, ἀγνοοῦμεν. Ὁ χῶρος μεταξὺ τοῦ βορείου καμπτοῦ καὶ τοῦ παλατίου τοῦ καθίσματος, ἐλέγετο στᾶμα. Ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἱπποδρομίαις, εἶχον θέσιν καὶ οἱ δεσμῶται τοῦ Πραιτωρίου κάτωθεν τοῦ δήμου τῶν Πρασίνων. Ἐδῶ ἵσταντο και οἱ δέσμιοι αἰχμάλωτοι ὁσάκις ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς ἵνα παρευρεθῶσιν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἐπινικίων (5).

Ἐν τῷ συγγράμματι Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου,

(1) Πανδίνιος. σελ. 79.

(2) Κωδινός, σελ. 40. 168. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 344. Ν. Χωνιάτης, σελ. 866.

(3) Κωδινός, σελ. 19. 54. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 594. Κ. Πορυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 343. 344. 352. 613. 614.

(4) Ν. Χωνιάτης. σελ. 865. « τοῦ τῶν τετρώρων ἑῴου καμπτῆρος, ὃς ἐπεκέκλητο » τοῦ Ῥουσίου, » οἵτινες συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Βενέτων. « Ἀπὸ τοῦ μαγγάνου » μέχρι τοῦ καμπτοῦ τοῦ Βενέτου » (γρ. τῶν Βενέτων) « καὶ κάμπτουσιν τὸν τοῦ Πρα» σίνου (γρ. τῶν Πρασίνων) καμπτόν.» Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 613. 614.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ Α'. σελ. 615. Γ. Κωδινός. σελ. [illegible]7.

ἅπας ὁ δρόμος διὰ τοῦ ὁποίου διήρχοντο οἱ ἀθλοῦντες, ἐνίοτε ἐκαλεῖτο τὸ Π (1).

Ἐν τῇ νύσσῃ, καθὼς προεῖπον, σώζονται τὴν σήμερον τρεῖς στῆλαι, ὁ Αἰγυπτιακὸς ὀβελίσκος, ὁ τρικάρηνος ὄφις, καὶ ὁ τετράπλευρος χαλκοῦς κίων. Ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τοῦ ὀβελίσκου, σώζονται δύο ἐπιγραφαί, ἡ μὲν Λατινική, ἡ δὲ Ἑλληνική, τὰς ὁποίας πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Γύλλιος. Ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ στυλοβάτου, εἶναι ἀναγεγλυμμέναι αἱ μηχαναί, τὰ σχοινία καὶ τὰ ἐργαλεῖα διὰ τῶν ὁποίων ἀνεστήθη ὁ ὀβελίσκος ἐπὶ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ χαλκίνων κύβων. Ἐν ἑτέρᾳ πλευρᾷ, ἀπεικόνισαν τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας καὶ τὸν ἴδιον ὀβελίσκον (2). Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἅπαντα ἀκαλλέστατα, ἀπεικονίζουσιν ἀντικείμενα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας βασιλεύοντος Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου τοῦ ἀνεγείραντος τοῦτον, (390ῳ Σ. Ε). Ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων, ὀλίγα τινὰ μανθάνομεν περὶ τῆς θέσεως τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν καιρῷ ἱππικῶν ἀγώνων. Ἀπεικονίζεται ὁ θρόνος ἐπὶ τοῦ καθίσματος καί τινες βαθμίδες. Περὶ τούτων ὅλων, ἱστορήματα διεξοδικὰ περιέχονται ἐν ταῖς χωρογραφίαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἑτέρα στήλη πρὸς νότον τοῦ ὀβελίσκου, εἶναι ὁ τρικάρηνος ὄφις, ἔργον περικαλλές, ἀτυχῶς τὴν σήμερον ἀκέφαλος (3). Εἶναι τρεῖς παμμεγέθεις ὄφεις, μετ' ἀλλήλων συνεστραμμένοι. Περὶ τῆς στήλης ταύτης, πολλὰ ἐγράφησαν. Κατὰ προγενεστέρας συγγραφάς, αἱ τρεῖς κεφαλαὶ μετὰ στόματος χαίνοντος, ἡπλοῦντο ἐν σχήματι βάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτίθετο ὁ τρίπους, κατά τινας τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν (4). Εἶναι γνωστὸν ὅτι

(1) « Ἀνέρχεται μέχρι τῆς φίνας ἤγουν τοῦ Π. » « ἔρχεται εἰς τὸ στᾶμα ἤγουν τοῦ Π. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 310. 338. 352. 590. 614.

(2) Ὁ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ δεσποτικὸς θρόνος, ὑπὸ Γ. Χρυσοβέργη. Ἀθήνησι. 1861. σελ. 79. Γ. Κεδρηνὸς Τόμ. Α'. σελ. 297.

(3) « Καὶ τὶς ἀνδριὰς ἵστασθαι ἐλέγετο τρισὶ διατυπούμενος κεφαλαῖς. » C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 104.

(4) « Ἔστησε δὲ (Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας) κατά τι τοῦ ἱπποδρόμου μέρος καὶ τὸν » τρίποδα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος » ἄγαλμα ». Ζώσιμος. σελ. 97.

ἐπὶ τῆς στήλης τῆς ὑποκρατούσης τὸν τρίποδα τοῦτον ἦσαν ἐγκεχαραγμένα τὰ ὀνόματα πάντων τῶν ἐν τῇ μάχῃ τῶν Πλαταιῶν πρὸς τοὺς Πέρσας συναγωνισθέντων Ἑλλήνων. Ἐν τῇ περισκάψει τῆς στήλης ταύτης, γενομένῃ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὡς ἀνωτέρω εἶπον, πολλοὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐδημοσίευσαν τὰ ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης γράμματα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς εἶδε, διότι οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει. Ἡ πλάνη αὕτη εἶναι ὁμοία τῆς πλάνης πολλῶν, τῶν ἀνακαλυψάντων τὸν τάφον τοῦ ἐπιφανοῦς Ἐρρίκου Δανδόλου, ἐν τοῖς δεξιοῖς ὑπερῴοις τῆς Ἁγίας Σοφίας (1). Τὴν γνώμην ταύτην πρῶτος ἐκ τῶν ἀλλογενῶν ἐδημοσίευσε Πέτρος ὁ Γύλλιος, ἀκολούθως ὁ Δουκάγγιος καὶ ἕτεροι ἄλλοι. Ὁ ἡμέτερος Σκαρλάτος, λαλῶν περὶ τῆς στήλης ταύτης, ἀφηγούμενος τὰς γνώμας ἄλλων ἐπιλέγει, « ὅτι ὁ κίων » οὗτος εἶναι ἴσως αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῶν Δελφῶν, καὶ ἐπομένως, » λόγῳ ἀρχαιότητος καὶ ἱστορικῆς ἐπισημότητος, δὲν παρα- » χωρεῖ εἰς οὐδὲν Ἑλληνικὸν χειροτέχνημα τὰ πρωτεῖα » (2). Πότε ἀπεκόπησαν αἱ κεφαλαὶ, καὶ τίνες οἱ ἀποκόψαντες αὐτὰς, ἀγνοοῦμεν (3).

Πρὸς νότον τῆς στήλης ταύτης, ἵστατο ὁ τετράπλευρος χαλκοῦς κίων οὕτω καλούμενος τὸ πάλαι, διότι πανταχόθεν ἐκαλύπτετο ὑπὸ χαλκῶν πλακῶν. Σιδηρᾶ καρφία μέχρι σήμερον ἐμπεπηγμένα ἐν τοῖς λίθοις τῆς στήλης, τεκμαίρουσι ταῦτα. Δὲν ἀμφιβάλω ὅτι καθὼς πάμπολλα χάλκινα ἀριστουργήματα, πολυτιμότερα τῶν χαλκίνων τούτων πλακῶν, μετεβλήθησαν εἰς νόμισμα, τὴν αὐτὴν τύχην εἶχον καὶ αἱ πλάκες αὗται (4). Ἀπίθανον εἶναι νὰ ἐκγυμνώσωσι τοιοῦτον ὑψιτενῆ κίονα, πολῖται ἰδιῶται ἂν καὶ θρασύτατοι. Ὁ κίων ἀνηγέρθη πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βουονδελμόντη ἐν Κ/πόλει τῷ 1422ῳ. Ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι σεισμοὶ ἄλλοτε κοινότατοι καὶ ὀλέθριοι ἐν Κων-

(1) HENRICUS DANDOLO.
(2) Κ/πολις. Τόμ. Α'. σελ. 243.
(3) Αἱ κεφαλαὶ ἐσώζοντο ἐν καιρῷ τοῦ Βουονδελμόντη.
(4) Ν. Χωνιάτης σελ. 856. 857. 858.

σταντινουπόλει, δὲν κατέρριψαν μέχρι τοῦδε τὸν κίονα τοῦτον.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων στηλῶν ἐσώζοντο ἐπὶ Βυζαντίων, ἐντὸς τῆς νύσσης καὶ ἕτερα ἱδρύματα, μνημονευόμενα ὑπὸ τῶν τελευταίων συγγραφέων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Βουονδελμόντη (1), ἐν τῇ μιᾷ ἄκρᾳ τῆς νύσσης τοῦ ἱπποδρόμου, ἐσώζετο καὶ κινστέρνα μεγάλη καλλίστου ὕδατος, καλουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου τῶν Πατρίων, φιάλη. Ἐν τῇ φιάλῃ ταύτῃ, ἵστατο στήλη χαλκῆ καὶ γυναικοειδής, Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, τὴν ὁποίαν ἀνήγειρε Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτῆς (2). Ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Γυλλίου, ἐσώζοντο ἐν τῇ νύσσῃ ἑπτὰ μέγιστοι μαρμάρινοι κίονες, τῶν ὁποίων εἷς εἶχε διάμετρον ποδῶν 17 καὶ 8 δακτύλων; ἤτοι Μ. 5.20, φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς χαλκοῦν τοῦ Ἡρακλέους ἀνδριάντα (3).

Ἡ προμνημονευθεῖσα εἰκὼν τοῦ Πανδινίου, φέρει τρεῖς ὀβελίσκους μικρούς, πρὸς βορρᾶν τοῦ ὀβελίσκου. Ὁ τετράπλευρος χαλκοῦς κίων ἐλλείπει. Ἐκ τῆς εἰκόνος ταύτης κατάδηλον εἶναι, ὅτι οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ πρὸ πολλοῦ εἶχον παύσει, κατέπεσαν τὰ μαρμάρινα ἑδώλια καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ χώρου ἱδρύθησαν ἰδιωτικαὶ οἰκίαι. Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσι τὴν περὶ τῶν ἱδρυμάτων τούτων ὀλιγωρίαν τῶν τελευταίων βασιλέων, τῶν πρὸ πολλοῦ παραιτησάντων τ᾽ ἀνάκτορα τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ καταλυόντων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς παλατίοις τῶν Βλαχερνῶν.

Μνημονεύεται καὶ ὑπό τινων συγγραφέων ὁ καλούμενος Εὔριπος. Ἐν Ῥώμῃ οὕτω ἐκαλεῖτο διῶρυξ πλήρης ὕδατος, πλησίον τῶν θεατῶν, διὰ τοῦ ὁποίου διεκωλύετο ἡ πρὸς τούτους ὁρμὴ τῶν θηρίων. Τοιοῦτό τι δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4). Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορ-

(1) Buondelmonti. σελ. 180. Banduri. Τόμ. Α'. σελ. 42.

(2) Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 124.

(3) Κωδινός. σελ. 39.

(4) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 338. 344. 345. 363. C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 104. Συν. Θεοφάνους. σελ. 650. « Ἐν τοῖς εἰς τὸν Εὔριπον τοῦ ἱπποδρομίου χαλκοῖς

φυρογεννήτου συχνάκις μνημονεύεται ὁ Εὔριπος. Ἦτο δρομίσκος λιθόστρωτος, ἐνώπιον τῶν ἑκατέρωθεν ἑδωλίων τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν ἐν τῷ ἱππικῷ ἑορτὴν τῆς 11ης Μαΐου (τῶν ἐγκαινίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως), λάχανα καὶ πλακοῦντες ἐστοιβάζοντο ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου (1)· συνάμα ἐρρίπτοντο καὶ ἰχθῦς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ.

Ὁ ἱππόδρομος περικλειόμενος ἀπὸ τὴν σφενδόνην πρὸς νότον, τὸ κάθισμα πρὸς βορρᾶν, καὶ τὰ μαρμάρινα ἑδώλια ἑκατέρωθεν, εἶχε τέσσαρας πύλας, ὑπὸ πυργίσκων φρουρουμένας (2). Ἡ δεξιόθεν τοῦ καθίσματος πύλη ἢ στοά, ἦτο τῆς φατρίας τῶν Βενέτων, τῶν δημαγωγῶν τούτων τῶν ὑπὸ τῶν βασιλέων λίαν εὐνοουμένων. Ἡ ἀπέναντι, ἦτο τῶν Πρασίνων καὶ ἐδῶθεν ἀμφότεροι οἱ δῆμοι ἐθεῶντο τοὺς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀνταγωνιζομένους. Πλησίον ταύτης, ἦτο ἑτέρα μικρὰ τοῦ Δεκίμου (3). Ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς ἄκρᾳ τῆς σφενδόνης, ἦτο ἑτέρα πύλη καλουμένη ἡ νεκρά, κατὰ μίμησιν τῆς πύλης mortua ἐν τοῖς κίρκοις τῆς Ῥώμης, ὅθεν ἐξῆγον τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων (4). Πιθανὸν ἐν τῇ ἀπέναντι ἄκρᾳ τῆς αὐτῆς σφενδόνης, ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπεσιώπησαν οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοί. Φρονῶ ὅτι αὕτη εἶναι, ἡ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευομένη, ἱστοροῦντος τὴν ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸν Ἅγιον Σέργιον μετάβασιν τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τοῦ παλατίου διέρχεται διὰ τοῦ ἱππο-

» ἀνδριάσιν. » « τοῦ ἵππου τρέχοντος ὅσον ἐδύνατο κυκλῶν ἐπῄει τὸν Εὔριπον τῆς Ἱπ-
» ποδρομίας. » Γ. Κεδρηνὸς Τόμ. Β'. σελ. 343.

(1) « Καὶ κατελθόντες ἵστανται ἐν τοῖς καμπτῆρσι καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις λοιποῖς » τόποις τοῦ Εὐρίπου, ἔνθα αἱ στοιβαὶ τῶν λαχάνων καὶ τῶν πλακούντων εἰσίν. » Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 345. 363.

(2) « Τὴν τοῦ ἱπποδρόμου πύλην καταλαμβάνουσιν » . . . « ἐντὸς τῶν τοῦ ἱπποδρό- » μου πυλῶν ἀνῃρέθη. » Συν. Θεοφάνους. σελ. 382.

(3) C. Christ. βιβλ. Β'. σελ. 104. — « Ἐν τῷ ἀνέρχεσθαι αὐτόν, . . . θεωρῆσαι » διὰ τοῦ Κοχλίου κατὰ τὴν θύραν τοῦ λεγομένου Δεκίμου » Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 562. Συν. Θεοφάνους. σελ. 431.

(4) Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 124. « Ὁ τόπος ὃς καλεῖται τὰ νεκρά. » Λανθάνεται ὁ Κωδινός, λέγων ὅτι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἔλαβεν ἀπὸ τῆς στάσεως τοῦ νίκα. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α', σελ. 626. « ἐκ τῆς λεγομένης νεκρᾶς πόρτας. »

δρόμου καὶ « διὰ τῶν παλαιῶν ἀσηκρητείων ἀπέρχεται ἐν τῷ » ναῷ τοῦ Ἁγίου Σεργίου » (1). Ἐκτὸς τῶν πυλῶν τούτων ὑπῆρχον καὶ τὰ μάγγανα ἢ τὸ μάγγανον, ὅθεν εἰσήρχοντο οἱ ἀθληταὶ ἐν τῷ ἱππικῷ.

Ὁ ἀναγινώσκων τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἀπορεῖ τί ἐγένοντο τὰ τόσα καλλιτεχνήματα καὶ οἱ παντὸς εἴδους ἀνδριάντες ἐκ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν κομισθέντες εἰς τὴν πόλιν ταύτην (2), τοὺς ὁποίους ἱστόρησεν ὁ ἡμέτερος Νικήτας, περιγράφων τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης τῷ 1204ῳ (3). Ὁ ἱππόδρομος καὶ τὸ πλησίον λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου, ἦσαν πλήρη Ἑλληνικῶν ἔργων. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἤδη μνημονευθέντων ἱδρυμάτων, οὐδὲν ἄλλο σώζεται, εἰμὴ οἱ τέσσαρες ἵπποι οἱ ὡραΐζοντες σήμερον τὸν ἐν Βενετίᾳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου (4). Τοσαύτην καταστροφὴν ὑπέστη ἡ πόλις αὕτη ὥστε μόλις καὶ μετὰ πολλοῦ μόχθου ἀναγνωρίζομεν τὸν χῶρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνήγειρον τ' ἀνάκτορα αὐτῶν οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς. Ἐν τῷ ἀφανισμῷ τοσούτων ἔργων καὶ ἐπιφανῶν κτιρίων, διεσώθησαν δύο κτίρια ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ὁ Ἱππόδρομος. Καί τοι κεκολοβωμένα καὶ ἐφθαρμένα καὶ τῶν πολλῶν αὐτῶν κοσμημάτων γυμνὰ, διεσώθησαν μέχρι σήμερον, ὡς φάροι φαεινοὶ ἵνα καθοδηγήσωσιν ἡμᾶς ἐν τῇ ζοφερᾷ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ὁ ἱππόδρομος ἂν καὶ σήμερον ἐλεεινὰ ἐρείπια, ἦσαν διὰ τοὺς φιλοθρήσκους καὶ φιλοθεάμονας, προσφιλέστατα ἱδρύματα. Ἅπαντα τὰ βασίλεια τῶν Βλαχερνῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, εἶναι ἄσημα κτίρια, παραβαλλόμενα μὲ τὰ ἱστορικώτατα ταῦτα μνημεῖα τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων.

Καθὼς ἀνέμνησα ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ, πρόθεσιν δὲν

(1) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Α'. σελ. 87. 89.

(2) Κωδινὸς, σελ. 52. 53. 183. C. Christ. βιβλ. Β'. σελ. 106. ἔνθα ὁ Δουκάγγιος μνημονεύει ἅπαντας τοὺς συγγραφεῖς τοὺς ἱστορήσαντας τοὺς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀνδριάντας.

(3) Σελ. 854. Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 183.

(4) Κωδινός. σελ. 53. 192. Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 192.

ἔχω ἵνα περιγράψω τ' ἀρχαῖα ταῦτα ἱδρύματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ὁποῖα ἕτεροι ὡς ὁ Σκαρλάτος, μετὰ πολλῆς εὐφραδείας περιέγραψαν. Ταῦτα προλέγω ἵνα μὴ περιμένῃ ὁ ἀναγνώστης, εἰμὴ ὅσα συντείνουσιν εἰς μελέτην τῶν ἀνακτόρων. Μνημονεύεται ἱππόδρομος ἐν τῷ παλατίῳ καὶ ἕτερος περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάχχου. « Κατέρχον- » ται εἰς τὸν ἱππόδρομον τοῦ Ἁγίου Σεργίου οἱ δύο δήμαρ- » χοι. κτλ. » (1).

ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην τοῦ ἱπποδρόμου περιγραφὴν, καλὸν εἶναι ἵνα ἱστορήσω τὴν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ γενομένην στάσιν καὶ σφαγὴν, βασιλεύοντος Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου, κοινῶς καλουμένην στάσιν τοῦ νίκα. Ὁ κάλλιον πάντων ἱστορήσας τὴν αἱματηρὰν ταύτην στάσιν, εἶναι ὁ Καισαρεὺς Προκόπιος (2).

Κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ (3), ἐγένετο στάσις ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐτελεύτησεν εἰς κακὸν μέγα τῶν δήμων καὶ τοῦ λαοῦ (4). Ἡ τότε ἀρχὴ, κατεδίκασεν εἰς θάνατόν τινας τῶν στασιωτῶν. Ἅπαντες οἱ δῆμοι, οἱ πρὸς ἀλλήλους συχνότατα ἀντιμαχόμενοι, συμφρονήσαντες ἁρπάζουσιν ἐκ τῶν δεσμωτηρίων, τοὺς εἰς θάνατον καταδικασθέντας καὶ ἐλευθεροῦσι καὶ ἑτέρους ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πεφυλακισμένους. Οἱ ἀχαλίνωτοι στασιῶται ἀπέκτειναν πολλοὺς ὑπηρέτας τῆς ἀρχῆς, ἄνευ λόγου. Πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτῶν, ἔφυγον εἰς τὴν ἀντικρὺ χώραν τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλοι ἐπυρπόλησαν πλεῖστα μέρη τῆς πόλεως, ὡς νὰ ἦσαν πολέμιοι. Ἡ Ἁγία Σοφία ἵδρυμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (1), τὸ

(1) Γ. Κωδινός σελ. 101. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 337.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 119. 149. Κωδινός. σελ. 185. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 620.

(3) Κωδινός. σελ. 131

(4) « Ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πολλοὶ φόνοι καὶ κακὰ γεγόνασι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πρὸ » ἡμῶν. » Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 184.

βαλανεῖον ὁ Ζεύξιππος, μέρος τῶν παλατίων καὶ πολλῶν εὐδαιμόνων ἀνθρώπων οἰκίαι ἐγένοντο τῶν φλογῶν ἀναλώματα. Ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ταύτῃ πάμπολλα χρήματα ἀπωλέσθησαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας καί τινων βουλευτῶν, κατέφυγον καὶ ἡσύχαζον ἐν τῷ παλατίῳ. Σύμβολον δὲ εἰς ἀλλήλους ἔδωσαν οἱ δῆμοι τὸ *νίκα*, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ προσαγορεύεται ἡ αἱματηρὰ αὕτη στάσις μέχρι τῆς σήμερον (2). Ἔπαρχος τῆς αὐλῆς καὶ αἴτιος τῆς καταφορᾶς τοῦ λαοῦ, ἦτο Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης, ἀνὴρ ἀγράμματος, πονηρότατος, οὔτε Θεὸν, οὔτε ἀνθρώπους αἰσχυνόμενος, τρώγων μέχρις ἐμέτου, καὶ τ᾽ ἀλλότρια κλέπτων μετὰ πολλῆς ἀναισχυντίας. Ἕτερος τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάρεδρος ὁ Τριβουνιανὸς, φιλοχρήματος, κατεγίνετο μετὰ πολλῆς σπουδῆς, συλλέγων χρήματα ἀπὸ τοὺς πολίτας. Διά τινα καιρὸν, οἱ στασιῶται πρὸς ἀλλήλους ἀντιμαχόμενοι, οὐδὲν εἰς τὴν πολιτείαν ἡμάρτανον. Μετά τινα καιρὸν, οἱ Πράσινοι συμφιλιωθέντες μετὰ τῶν Βενέτων, διέτρεχον τὴν πόλιν, λοιδωροῦντες τὸν Ἰουστινιανὸν, ὑβρίζοντες καὶ κτείνοντες. Ἐπιθυμῶν ὁ Ἰουστινιανὸς ἵνα καταπαύσῃ τοσαύτην ταραχὴν τοῦ λαοῦ, προερχομένην ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀγωγῆς τῶν ἄνω μνημονευομένων Ἰωάννου καὶ Τριβουνιανοῦ, ἀπέλυσεν αὐτοὺς τῆς ἀρχῆς, ἀντικαταστήσας αὐτοὺς διὰ τοῦ Φωκᾶ ἀνδρὸς πατρικίου καὶ τοῦ Βασιλείδου ἀνδρὸς δοκίμου. Οὐδὲν ἧττον ἡ στάσις ἤκμαζε.

Τῇ πέμπτῃ ἀπὸ τῆς στάσεως ἡμέρᾳ περὶ τὴν δείλην, διέταξεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Ὑπάτιον καὶ τὸν Πομπήϊον, ἀνεψιοὺς τοῦ βασιλεύσαντος Ἀναστασίου, ἵνα ἐπανέλθωσιν ἐντὸς τοῦ παλατίου, φοβούμενος μὴ καὶ οὗτοι μετὰ τῶν στασιωτῶν συνεννούμενοι, ἀντιπράξωσι κατ᾽ αὐτοῦ. Ὑπήκουσαν καὶ εἰσῆλθον ἀμφότεροι ἐν τῷ παλατίῳ.

(1) « Ἔκτισε δὲ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ξυλόστεγον. » Κωδινός. σελ. 16. Κωδινὸς Κουροπαλάτης. σελ. 73. 131.

(2) Παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις καλεῖται ἡ στάσις αὕτη, la sédition des Victoriats. J. Labarte. σελ. 14.

Λίαν πρωὶ τῇ ἐπαύριον, ἔμαθεν ὁ λαὸς ὅτι λάθρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐξῆλθον οὗτοι τοῦ παλατίου. Ἔτρεξεν ὁ λαὸς πρὸς τὸν Ὑπάτιον (1), ἀναγορεύσας αὐτὸν βασιλέα. Εἰς τὰς κραυγὰς καὶ θερμὰς παρακλήσεις τῆς συνετῆς αὐτοῦ συμβίας Μαρίας, ὁ λαὸς ἐκώφευε. Μὴ ἔχοντες διάδημα ἢ ἄλλο τῶν ὅσων ὁ νόμος περιβάλλει τὸν βασιλέα, ἔθεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στρεπτόν (2) τι χρυσοῦν, καὶ οὕτω περιβεβλημένον, ἄκοντα ἀνηγόρευσαν βασιλέα. Πολλοὶ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν βουλευτῶν, ὅσοι δὲν εἰσῆλθον μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τοῖς παλατίοις, ἐγνωμάτευσαν ἵνα πολιορκήσωσι τὰ τείχη καὶ ἁλώσωσι τὰ παλάτια. Ἐὰν δὲν δύνανται νὰ τὰ καταβάλλωσιν εἶχον ἕτερα, τὰς Πλακιλλιανὰς καὶ τὰ τῆς Ἑλένης (3). Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Προκοπίου, κατάδηλον εἶναι ὅτι τὰ παλάτια περιτετειχισμένα καὶ καλῶς φρουρούμενα ἐντὸς τῶν ὁποίων περιεκλείσθη ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τῶν αὐλικῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσιν οἱ στασιῶται.

Ἐνῷ ἅπασαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐλυμαίνετο ἡ φρικώδης αὕτη στάσις, ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τῶν αὐλικῶν συνεβουλεύοντο περὶ σωτηρίας, ἢ νὰ μείνωσιν ἐν τῷ παλατίῳ ἢ διὰ θαλάσσης νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν (4). Τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ἡ σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Θεοδώρα, διὰ νευρώδους καὶ ἀνδρικῆς στωμυλίας, ἐπέπληττε τοὺς δειλοὺς αὐλικοὺς καὶ ἐνεθάρρυνε τὸν ταλαντευόμενον Ἰουστινιανόν. Περαίνουσα τοὺς λόγους, εἶπε τοῖς πᾶσι, « ἐμὲ γάρ τις καὶ παλαιὸς ἀρέσκει λόγος, ὡς καλὸν ἐντάφιον ἡ βασιλεία ἐστί ».

Κατὰ τὸν Προκόπιον, οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀμφιγνώμονες στρατιῶται, προσεκαρτέρουν τὴν ἔκβασιν τῆς στάσεως. Ὁ Ἰου-

(1) « Πατρίκιον καὶ δήμαρχον μέρους τῶν Βενέτων ». Κωδινὸς σελ. 131.

(2) « Στρεπτὸν δέ ἐστιν ἐληλαμένος χρυσὸς, ἐκ τριῶν πεπλεγμένος σχοινίων, ὅπερ ἐφόρουν ἐπὶ τραχήλου ». Κωδ. Κουροπαλάτης. σελ. 50.

(3) Καλούμενα ἐνίοτε καὶ Ἑλενιακὰ ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Ψαμμάθου. Banduri, Τόμ. Β'. σελ. 690.

(4) Διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος, παρὰ τὸ ὁμώνυμον παλάτιον, ὅθεν ἠδύναντο νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἀντιπέραν Ἀνατολήν.

στινιανὸς, ἄλλους δὲν ἐνεπιστεύετο εἰμὴ τὸν Βελισάριον καὶ τὸν Μοῦνδον, στρατηγοὺς ἐν μάχαις πολλαῖς ἀθλήσαντας. Ὁ μὲν Βελισάριος πρὸ μικροῦ ἐκ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου ἐπιστρέψας, εἶχε μετ' αὐτοῦ πιστοὺς στρατιώτας. Ὁ δὲ Μοῦνδος ἔφερε μετ' αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἰλλυρίας, καλοὺς μαχητάς.

Ἐνῷ ταῦτα ἐγένοντο ἐν τῷ παλατίῳ, ὁ λαὸς ὀλολύζων καὶ ἔξαλλος χαρᾶς, ἔφερε τὸν Ὑπάτιον εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τοῦ παλατίου, τοῦ καθίσματος, ὅθεν ἐθεῶντο τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας οἱ βασιλεῖς. Ὁ Μοῦνδος μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐξῆλθε τῆς πύλης τοῦ παλατίου, βαίνων πρὸς τὸν Κοχλίαν, τὴν συνήθη σκοτεινὴν ἄνοδον πρὸς τὸ κάθισμα. Τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ Βελισάριος καὶ ἀφικόμενος εἰς οἴκημα, ἔνθα παρεφύλαττε στρατιωτικὴ φρουρά, διέταξε ν' ἀνοίξωσι πάραυτα τὴν θύραν (1). Οἱ στρατιῶται δὲν ἤνοιξαν, περιμένοντες νὰ ἴδωσι τὶς ὁ μέλλων νὰ νικήσῃ, ὁ Ἰουστινιανὸς ἢ οἱ στασιῶται. Τὴν βοὴν τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν διχογνωμίαν τῶν στρατιωτῶν φοβούμενοι οἱ στρατηγοί, ἐπανέκαμψαν εἰς τὸ παλάτιον παρὰ τῷ Ἰουστινιανῷ, καὶ ἀνήγγειλον αὐτῷ τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν. Μετ' ὀλίγον ἐξερχόμενος ὁ Βελισάριος ἐκ τοῦ παλατίου, ἐπορεύθη « δι' ἐρειπίων καὶ χωρίων ἡμιφλέκτων » καὶ εἰς τὸ ἱππικὸν ἀναβαίνει. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Προκοπίου, κατάδηλον εἶναι ὅτι ὁ Βελισάριος, ἐξερχόμενος τοῦ παλατίου διῆλθεν ὄπισθεν τῆς σφενδόνης, καὶ ἀνέβη πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ ἱπποδρόμου, μέχρι τῆς στοᾶς τῶν Βενέτων (1), « ἡ τοῦ βασιλέως θρόνου ἐν δεξιᾷ ἐστι », καὶ οὐχὶ ἐκ μέρους τῆς Ἁγίας Σοφίας. Διῆλθε διὰ συνοικιῶν πυρποληθεισῶν, καθὼς ἀνωτέρω ἀνέμνησα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς αἱματηρᾶς ταύτης στάσεως. Κατ' ἀρχὰς ὁ Βελισάριος, ἐβουλεύετο νὰ ὁρμήσῃ πρὸς τὸν Ὑπάτιον, διαμένοντα ἐν τῷ καθίσματι. Μικρὰ

(1) Τὸ οἴκημα τοῦτο φρουραρχεῖον, ὑποθέτω ὅτι ἦτο παρὰ τὴν πύλην τοῦ ἱπποδρόμου, ἀριστερᾷ τοῦ καθίσματος.

(2) Τοιαῦτα λέγει καὶ τὸ Χρον.Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 626. «ὁ δὲ Μοῦνδος διὰ τῆς σφενδόνης » κτλ.

θύρα ἦτο ἐδῶ κεκλεισμένη καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν φυλασσομένη. Ἐφοβήθη μὴ ὁ λαὸς προσβάλῃ αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ μετέπειτα ὁρμήσῃ κατὰ τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ Ἰουστινιανοῦ. Συλλογιζόμενος ὅτι δέον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν δήμων καὶ τοῦ ὄχλου, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἱσταμένων καὶ ὑπ' ἀλλήλων συνωθουμένων, ἔσυρε τὸ ξίφος ἐκ τοῦ κολεοῦ καὶ διατάξας τὸ αὐτὸ νὰ ποιήσωσι καὶ ἅπαντες οἱ στρατιῶται, δρομαῖοι καὶ κραυγάζοντες, ὥρμησαν κατὰ τοῦ πλήθους ἐκ τῆς στοᾶς τῶν Βενέτων. Ὁ δὲ λαὸς, ἐν ὁμίλῳ καὶ ἀταξίᾳ ἱστάμενος, ἰδὼν αἴφνης τὸν Βελισάριον μετὰ τῶν τεθωρακισμένων στρατιωτῶν, ἐν μάχαις πολλαῖς ἀνδρείως ἀγωνισθέντων, ἄνευ φειδοῦς μὲ τὰ ξίφη πληττόντων, ὥρμησεν εἰς φυγὴν διὰ τῶν πυλῶν τοῦ ἱπποδρόμου. Ἐν τῇ νεκρᾷ πύλῃ ὅμως ἵστατο ὁ Μοῦνδος, στρατηγὸς τολμητὴς καὶ δραστήριος μετὰ στρατιωτῶν, περιμένων τὴν πρὸς τοὺς στασιώτας προσβολὴν τοῦ Βελισαρίου (1). Ἰδὼν τὸν Βελισάριον ἐν ἔργῳ μαχόμενον πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τοῦτο περίφοβον καὶ φεῦγον, εἰσβάλλει εὐθὺς καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἱππόδρόμιον. Τότε ἑκατέρωθεν πληττόμενοι οἱ στασιῶται, κατὰ κράτος διεφθάρησαν, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξέλθωσι τοῦ ἱπποδρόμου, οὐδ' ἄλλοι νὰ εἰσέλθωσι πρὸς βοήθειαν αὐτῶν. Ἐν τῷ φόνῳ τούτῳ, ὁ Βοραΐδης καὶ ὁ Ἰοῦστος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεψιοὶ, ἀναβάντες ἐπὶ τοῦ καθίσματος, ἄνευ κωλύματος συνέλαβον τὸν Ὑπάτιον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πομπήϊον καὶ παρέδωσαν τῷ Ἰουστινιανῷ. Ἀπέθανον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ πλέον ἢ τριάκοντα χιλιάδες (1), ἐντὸς τοῦ ἱπποδρομίου.

Τοιαύτη ἦτο ἡ στάσις ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καλουμένη νίκα, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων πολλάκις μνημονευομένη.

Ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ λέγω, ὅτι τὸν Βελισάριον πορευόμενον ἐκ τοῦ παλατίου, μέχρι τῆς πύλης τῶν Βενέτων, ὁ λαὸς

(1) Τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον μνημονεύει καὶ τὸν στρατηγὸν Ναρσῆν. Τόμ. Α'. σελ. 626.

(2) Τριάκοντα πέντε χιλιάδες, λέγει ὁ Κωδινός, σελ. 131. Χρονικὸν Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 626, « μηδένα τῶν πολιτῶν ἢ ξένων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ ἱππικῷ περισωθῆναι ».

ὁ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ συνηθροισμένος δὲν εἶδε, διότι τὰ ὑψηλὰ ἐδώλια τοῦ ἱπποδρόμου ἐκώλυον τὴν θέαν τῶν ἔξω πολιτῶν. Τοιουτοτρόπως πασῶν τῶν θυρῶν ἀσφαλῶς κεκλεισμένων, ἠδυνήθη ὁ Βελισάριος νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς στοᾶς τῶν Βενέτων ἐν πλήρει τοῦ λαοῦ ἀγνοίᾳ.

Μετὰ τὸν ἱππόδρομον, μέλλω ἐν τῷ ἀκολούθῳ κεφαλαίῳ, νὰ ἱστορήσω τὰ Βυζαντινὰ ἱδρύματα, εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἐπιμήκει χώρῳ, μέσον τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν τειχῶν τῶν Ἀνακτόρων, καλουμένῳ ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ὁ Αὐγουσταιὼν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΑΙΩΝ

Ὡρίσαντες ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τὰ χερσαῖα καὶ παράλια ὅρια τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἅπαντα τὰ τείχη τὰ περιβάλλοντα τὸν ἱππόδρομον, εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν ἀνακτόρων, χῶρόν τινα ἐπιμήκη δεξιόθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκτεινόμενον ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ὁ χῶρος οὗτος, εἶναι πλάτους Μ. περίπου 133.00, καὶ μήκους πλέον τῶν Μ. 500. Ἐν τῷ ἐπιμήκει ἢ τετραστόῳ (1) τούτῳ χώρῳ, πολλάκις ἐν τῇ Βυζαν-

(1) « Οὔσης δὲ ἐν τῷ Βυζαντίῳ μεγίστης ἀγορᾶς τετραστόου ». Ζώσιμος, σελ. 97. » Ἀνάκτορον ἐν τῷ μεγάλῳ θαλάμῳ τῷ πρὸς τῇ μεγίστῃ τῶν βασιλείων αὐλῇ. Αὐγου» σταῖος δ' ἄρα οὗτος κατονομάζεται.» Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 800.

τινῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένῳ, ἀλλ' εἰσέτι οὐδέποτε ὁρισθέντι, μέλλω νὰ καταδείξω τὰ πολλὰ ἱδρύματα, τὰς ἐκκλησίας, τοὺς ἀνδριάντας καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα, ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας ἐδῶ ὑπὸ τῶν βασιλέων εἰσκομισθέντα. Καίτοι κατ' ἐμὲ δυσχερὲς καὶ ἄχαρι τὸ μελέτημα, καὶ ἐν λυπηρᾷ διατελοῦντα διαφωνίᾳ πρὸς τοσούτους ἐριτίμους συγγραφεῖς, ἐτόλμησα καθὼς καὶ ἄλλοτε, ἵνα καθυποβάλω τὰς περὶ τούτων ὅλων μελέτας μου, καὶ οὕτω διασαφηνίσωμεν μέρη τινὰ τῆς τοπογραφίας τοῦ Βυζαντίου.

Ἅπαντα τὸν χῶρον τοῦτον, κατέχουσι σήμερον τὸ μέγα τέμενος τοῦ *Σουλτὰν Ἀχμὲδ* κοινῶς *Ἀλτὴ Μιναρελὴ*, τὸ ἐπιφανὲς Ὀθωμανικὸν κτίριον καλούμενον *Δάρ-Ἐλ-Φουνούν*, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεγερθὲν, καὶ μικρὰ Ὀθωμανικὴ συνοικία μετὰ σκολιῶν καὶ ἀνηλίων ὁδῶν. Ἡ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκτενὴς τετράπλευρος καὶ δενδρόφυτος πλατεῖα, εἶναι τὴν σήμερον οἵα ἦτο καὶ ἐπὶ Βυζαντίων.

Τὸν ἐπιμήκη τοῦτον χῶρον, ἐκάλουν οἱ Βυζάντιοι ὁτὲ μὲν Αὐγουσταιῶνα, Αὐγουστεῖον, Αὐγουστεῶνα, ὁτὲ δὲ φόρον καὶ φόρον τοῦ Μιλίου ἢ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ὁρίων αὐτοῦ, ἀσαφὴς καὶ πολλάκις πάντη ἀκατάληπτος, εἶναι ἡ ἐν τοῖς νεωτέροις συγγραφεῦσι περιγραφὴ αὐτοῦ. (1)

ΞΕΝΩΝ ΤΟΥ ΣΑΜΨΩΝ

Ἐν τῇ στάσει τοῦ Νίκα, τὴν ὁποίαν περιέγραψα ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ, μετὰ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ Ἁγίας Σοφίας

(1) «Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων προήχθη ἔπαρχος πόλεως Θεοδόσιος· καὶ ἔκτισε τὸ «Αὐγουσταῖον ἐκ πλαγίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.» Χρον. Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 593. Le grand Forum, connu sous le nom d'Augustaeon, resta célèbre pendant tout le moyen age. L'art Byzantin par Ch. Bayet Paris. σελ. 19. «Διαφόρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν προσταζόντων, ἀπό τε τοῦ αὐγουστεῶνος, καὶ τῶν «προσεχεστέρων μερῶν, τῷ προνάῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, τοὺς «τραπεζίτας διωχθῆναι.» I. Meursi. Glossarium, ἐν λέξει Αὐγουστεών. Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου πρβ. C. Christ. Βιβλ. III. Κεφ. XXIII. Ἐν καιρῷ τοῦ Γυλλίου, ἐλησμονήθη τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγουσταιῶνος καὶ ἐξηφανίσθησαν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ κτίρια. Βιβλ. Β'. Κεφ. ΙΖ'.

συνεπυρπολήθη ὁ καλούμενος ξενὼν τοῦ Σαμψὼν (1). Προκόπιος ὁ ἱστορικὸς (2), ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, περὶ τούτου λέγει τ' ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα αὐτολεξεὶ ἀντιγράφω, διότι σαφηνίζουσί τινα τῶν περὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν κτιρίων. Ἀναλώματα τοῦ πυρὸς, ὡς ἀνώτέρω εἶπον, ἐγένοντο αἱ δύο ὅμοροι ἐκκλησίαι, ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ἡ Ἁγία Εἰρήνη (3), μετὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν κατὰ τὸν Προκόπιον, πάντων τῶν ναῶν ὑπερτέρα, « ἦν δὲ τὶς μεταξὺ ταύταιν δὴ ταῖν ἐκκλησίαιν ξενὼν, ἀν» θρώποις ἀνειμένος ἀπορουμένοις τε καὶ νοσοῦσι τὰ ἔσχατα, εἰ » πρὸς τῇ οὐσίᾳ καὶ τὸ σῶμα νοσοῖεν. » Τὸν ξενῶνα τοῦτον, πρὸ χρόνου τινὸς, ἀνήγειρε θεοσεβὴς ἀνὴρ ὁ Σαμψὼν, θεραπεύσας ἄλλοτε τὸν βαρέως ἀσθενοῦντα Ἰουστινιανόν (4). Ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τοῦ νίκα, κατεφλέχθη ἅπας ὁ ξενὼν, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῷ νοσηλευόμενοι ἀσθενεῖς. Τοῦτον ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανὸς λαμπρότερον, προικίσας μετὰ προσόδων πολλῶν, ἵνα πλειότεροι ἀσθενεῖς καὶ πένητες ἐπαναπαύωνται ἐν αὐτῷ. (5) Ἦτο τὸ μέγιστον τῶν πολλῶν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, ἐγερθέντων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τοῦ Βυζαντίου βασιλέων.

Τὸν ξενῶνα τοῦ Σαμψὼν, συχνάκις ἱστορούμενον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, μνημονεύει καὶ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἁγίου Σαμψὼν, ἑορταζομένου τῇ 27ῃ τοῦ Ἰουνίου (6). Ἀτυχῶς, περὶ τοῦ ξενῶνος

(1) Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Α'. σελ. 647. 679. Χρον. Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 622. Ὁ Γύλλιος Βιβλ. Β'. Κεφ. Η'. λέγει ὅτι ἦτο πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 183.

(3) Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ, ἐτέλει ὁ πατριάρχης τὰς θείας κατηχήσεις. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 179. Ἐδῶ συνεκροτήθη ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ σύνοδος τῷ 482ῳ. Πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἦτο καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἀνωρύχθησαν τρεῖς πορφυραῖ λάρνακες, φυλαττόμεναι ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ Μουσείῳ. Πατρ. Ἐλ. Συγγραφαί, ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1866. σελ. 386.

(4) « Τὸν δὲ ξενῶνα τὸν λεγόμενον τοῦ Σαμψὼν, ὁ ὅσιος Σαμψὼν ἔκτισε συνεργείᾳ » Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου ». Γ. Κωδινός. σελ. 99.

(5) « Ὠκοδόμητο λίαν φιλοκάλως καὶ μεγαλοπρεπῶς. » Συμεὼν ὁ Μεταφραστής. Τόμ. Β'. σελ. 289.

(6) Τόμ. Β'. σελ. 274. — « τοῦ ξενοδόχου τῶν Σαμψών ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'.

τούτου ὀλίγιστα λέγει. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τοῦ κράτους, ὁ ξενὼν τοῦ Σαμψὼν οὐδέποτε μνημονεύεται. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Τρίτου (1), ἀκμάσαντος τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, μνημονεύονται ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ ξενῶνος τοῦ Ἁγίου Σαμψὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ Κανταχουζηνὸς (2) ἀφηγούμενος τὰς κακοπραγίας καὶ τὴν γυμνότητα τῶν Καταλάνων, λέγει « οὐ μόνον οἱ δυνατοὶ τῶν » πολιτῶν καὶ φροντιστήρια ἱερὰ καὶ οἱ πρὸς κοινὴν ὑποδοχὴν » τῶν ξένων κατεσκευασμένοι οἶκοι, τὸ θαυμαστὸν τοῦτο παρὰ » Ῥωμαίοις ἔργον καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας γέμον . . . ἄλλος » ἄλλον ὑπερβαλέσθαι τῇ περὶ τοὺς δυσπραγοῦντας φιλοτιμίᾳ. » Οὐδεμία μνεία τοῦ ξενῶνος τοῦ Σαμψών, ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ.

Ταῦτα ἀνέμνησα διότι προσμαρτυροῦσι τὰ ὅσα ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ εἶπον, περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν τῶν ἀνακτόρων ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Τὴν σήμερον, παχύτατον τεῖχος μετὰ πύργων ὑψηλῶν, διαχωρίζει τὰς δύο ἐκκλησίας Ἁγίαν Εἰρήνην καὶ Ἁγίαν Σοφίαν. Ἐδῶ ξενὼν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ, διότι ἑκατέρωθεν τοῦ τείχους, ὀλίγος εἶναι ὁ χῶρος διὰ τοιοῦτον εὐρύχωρον ἵδρυμα. Φρονῶ ὅτι ἀνεγειρομένων ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τῶν νέων ἀνακτορικῶν τειχῶν, κατηδαφίσθη ὁ περιλάλητος οὗτος ξενών, καὶ ἕνεκα τούτου, οὐδεμία αὐτοῦ μνεία γίνεται ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τοῦ κράτους, ἢ μᾶλλον μετὰ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον.

ΛΟΥΤΡΟΝ ΤΟΥ ΖΕΥΞΙΠΠΟΥ

Ἕτερον περιφανὲς ἵδρυμα τῶν Βυζαντίων, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε μνημονεύουσιν οἱ συγγραφεῖς τῶν τελευταίων αἰώνων, καὶ

σελ. 173. Ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Ι. Μαλαλᾶ σελ. 479, « καὶ γέγονε πατριάρ» χης ἐν Κωνσταντινουπόλει Μηνᾶς ὁ ἀπὸ ξενοδόχων τοῦ Σαμψὼν», εἰκάζω ὅτι ἱερωμένοι ἦσαν οἱ ξενοδόχοι.

(1) C. Christ. Βιβλ. Δ'. σελ. 164.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 227.

τοῦ ὁποίου ἴχνος δὲν ἐσώζετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Γυλλίου (1) ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ, εἶναι τὸ λουτρὸν ἢ βαλανεῖον τοῦ Ζευξίππου.

Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χριστοδώρου ποιητοῦ Αἰγυπτίου (2), ἐσώζοντο πάμπολλοι ἀνδριάντες ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας κομισθέντες. Ἐκ τούτων τινὲς ἦσαν τοῦ Ὁμήρου, Αἰσχίνου, Δημοσθένους, Ἀριστοτέλους, Ἡσιόδου, Πύρρου, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, Πλάτωνος, Μενάνδρου, Ἰσοκράτους, Ξενοφῶντος, Βιργιλίου καὶ πλείστων ἄλλων. Ἅπαντες οἱ ἀνδριάντες οὗτοι, ἐγένοντο παρανάλωμα τῶν φλογῶν ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα. Ἀξιοθρήνητος ἡ ἀπώλεια τοσούτων καλλιτεχνημάτων.

Φρονῶ ὅτι πρὸ τοῦ μεγαλουργοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἅπαντα τὰ δημόσια κτίρια τοῦ Βυζαντίου ἦσαν ξυλόστεγα, καθὼς ἦσαν καὶ ξύλιναι ἅπασαι αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι (3). Ἕνεκα τούτου οἱ δύο ναοὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου μετὰ τῶν ἑβδομήκοντα πέντε Ἑλληνικῶν ἀνδριάντων, ἀπετεφρώθησαν. Τότε θεία ἐμπνευσις ἐκίνησε τὸν ἀρχιτέκτονα Ἀνθέμιον καὶ ἤγειρε τὸν θόλον τῆς Ἁγίας Σοφίας, θόλον πάντων τῶν ἔκτοτε ἐγερθέντων ὑπέρτερον, διδάξας οὕτω τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ, τὴν ἐκ τοῦ πυρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐπιφανῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κτιρίων.

(1) Κατὰ τὸν πατριάρχην Κωνστάντιον. 1846, ὁ κατακτητὴς μετέφερεν εἰς τὸ ἀνεγειρόμενον τέμενός του, τὰ μάρμαρα τοῦ Ζευξίππου — Κ/πολις. Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 260. Γ. Κωδινός, σελ. 256. Μ. Γλυκᾶς, σελ. 450.

(2) Χριστοδώρου ποιητοῦ τοῦ Θηβαίου Κοπτίτου, «ἔκφρασις τῶν ἀγαλμάτων τῶν εἰς τὸ δημόσιον γυμνάσιον τοῦ ἐπικαλουμένου Ζευξίππου». Γ. Κωδινός σελ. 283. Σουΐδας ἐν λέξ. Ζεύξιππος. Ἀνθολογία Τόμ. Α'. σελ. 26. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἤκμασεν ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου. «Τότε οὖν ἐνεπρήσθη καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ Σεβήρου τὸ καλούμενον » Ζεύξιππος, ἐν ᾧ ποικίλη τις ἦν θεωρία καὶ λαμπρότης τεχνῶν, τῶν τε μαρμάρων καὶ » λίθων καὶ ψηφίδων καὶ εἰκόνων.» Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Α'. σελ. 647.

(3) Ἐκ τῶν πολλῶν ἐμπρησμῶν γενομένων ἐν Κ/πόλει, ἐπὶ των Βυζαντινῶν βασιλέων, εἰκάζω ὅτι αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ἦσαν ἅπασαι ξύλιναι. Περὶ τούτων ἀτυχῶς ὀλίγιστα μανθάνομεν ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραφέων. Ἐπυρπολήθη «καὶ ὁ ἐκ τῶν φώτων τῶν κατὰ τὰς ἑσπέρας λαμπτήρων ἐπικαλούμενος οἶκος, ἅτε τὸν ὄροφον καὶ αὐτὸς ἐκ ξύλων ἔχων.» Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 648.

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ βαλανείου τούτου, ἐγερθέντος τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ὑπὸ τοῦ Σεβήρου, ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸ ἐκ νέου ὁ Ἰουστινιανός, κοσμήσας μετὰ ποικίλων μαρμάρων, κιόνων καὶ ἀνδριάντων (1). Περὶ τούτου λέγει ὁ Κωδινὸς (2), «ὁ δὲ Ζεύξιππος τὸ λουτρόν, ὑπὸ Σεβήρου κατεσκευάσθη». Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἐκαλεῖτο ἐνίοτε, ὁ Σεβῆρος καὶ ἀνηγέρθη συγχρόνως μετὰ τοῦ ἱπποδρόμου (3). Ἄλλοθι καλεῖ τὸ λουτρὸν τοῦτο παλαιότατον, μνημονεύων τὴν ἐν αὐτῷ εἰκόνα τοῦ Φιλιππικοῦ. Φαίνεται ὅτι οἱ μεταγενέστεροι ἐκ νέου ἐπλούτισαν τὸ λουτρὸν τοῦτο, μετ' ἄλλων ἀνδριάντων (4).

Τὸ ἐπιφανὲς λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου, τὸ ὁποῖον πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσεως εἴτε ἐκ γήρατος κατέπεσεν, ἢ ὑπὸ τῶν βασιλέων κατηδαφίσθη (5), ἔκειτο ἐν τῷ χώρῳ καλουμένῳ Αὐγουσταιῶνι, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τοῦ ἱπποδρόμου. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς περιγράφοντες τὴν ὑπὸ τοῦ Σεβήρου ἔγερσιν τῶν στοῶν τῆς σφενδόνης, λέγουσιν ὅτι ἀπὸ τοῦ τετραπλεύρου χαλκοῦ κίονος πρὸς νότον, ἡ γῆ ἦτο κατωφερὴς καὶ ἔν τισι μέρεσι λίαν κρημνώδης. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἑκατέρωθεν γῆ τῆς στερρωτάτης ταύτης σφενδόνης μέχρι τῆς σήμερον.

(1) «Ἔκ τε τῶν βασιλείων τό τε βαλανεῖον ὁ Ζεύξιππος» Προκόπιος. Τόμ. Γ'. σελ. 202. «Συζεύξας αὐτῷ καὶ λουτρὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διός», Σουΐδας. Ἡ θέσις αὕτη κατὰ τὸν Ἰωάννην Λυδὸν σελ. 265, ἦτο πρότερον ἀγορά. Χρον. Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 494. Ι. Μαλαλᾶς. σελ. 291.

(2) Σελ. 36. 38.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 188. 191. Κ. Μανασσῆς, στίχ. 2265. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 442.

(4) «Ἔδοξε τῷ βασιλεῖ (Φιλιππικῷ 697) . . . λούσασθαι εἰς τὸ δημόσιον λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου». Θεοφάνης Τόμ. Α'. σελ. 587. Τὸ λουτρὸν τοῦτο κατὰ τὸν Ν. Κάλλιστον, Βιβλ. Θ'. Κεφ. Θ'. «Νουμέρων ἔσχε κλῆσιν εἰσέπειτα.» Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 260.

(5) Ὁ Γύλλιος, Κεφ. Ζ'. περὶ τοῦ λουτροῦ τούτου λέγει, Nunc nulla Zeuxippi vestigia restant, neque aliorum permultorum balneorum. Κατὰ τὸν Ν. Χωνιάτην, πλησίον τοῦ λουτροῦ τούτου, ἦτο ἱδρυμένη ἡ μονὴ τοῦ Ἐφόρου, «παρά τινι κατωτάτῳ τόπῳ». σελ. 460. At labente Graecorum imperio, Zeuxippi appellatio ut et balnei usus desinit. C. Christ. Βιβλ. Ι'. Κεφ. 27. Δὲν γνωρίζω πόθεν ἠρύσθη ὁ ἀοίδιμος πατριάρχης τὰ περὶ τοῦ Ζευξίππου, λέγων ὅτι τὰ μάρμαρα τοῦ λουτροῦ τούτου μετέφερεν ὁ κατακτητὴς εἰς τὸ τέμενός του.

Μετὰ προσοχῆς, πολλάκις ἐξήτασα τὸν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἑκατέρωθεν τῆς σφενδόνης χῶρον. Αἱ σκολιαὶ στενωποὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς Ὀθωμανικῆς συνοικίας, εἶναι ἅπασαι κατωφερεῖς πρὸς νότον. Μία μόνη ὁδὸς παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ τεμένους *Σουλτὰν Ἀχμὲδ*, ἀντικρὺ σχεδὸν τοῦ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ χαλκοῦ τετραπλεύρου κίονος, διήκουσα πρὸς ἀνατολάς, εἶναι λεία. Ἂν τὸ λουτρὸν τοῦτο ἠγέρθη παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς σφενδόνης, φρονῶ ὅτι ἠθέλομεν εὑρεῖ αὐτόθι τειχῶν ἢ στοῶν ἐρυμνὰ ἐρείπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ ἐπιπεδώσωσι τὸν χῶρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιοῦτο ὁ Ζεύξιππος. Τοιαῦτα τείχη σήμερον δὲν ὑπάρχουσιν, οὐδὲ ἴχνος ἐπιπέδου χώρου ὑπάρχει ἐν ὅλῃ τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ.

Ὁ Ζεύξιππος λοιπόν, ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἐγερθεὶς τὸ πρῶτον, καὶ ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα πυρποληθείς, ἀνηγέρθη ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ προτέρου χώρου, μείζων καὶ λαμπρότερος. Ἔκειτο δὲ παρὰ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γ. Κωδινοῦ (1).

Μέσον τοῦ λουτροῦ τούτου καὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ὑπῆρχεν οἰκία, περὶ τῆς ὁποίας εὐτυχῶς διεσώθη ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα (2) Λεοντίου, εἰς οἶκον κείμενον μέσον τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ ἱππικοῦ.

Ἐν μὲν τῇ, Ζεύξιππον ἔχω πέλας ἡδὺ λόετρον,
Ἐκ δ' ἑτέρης, ἵππων χῶρον ἀεθλοφόρων.

Ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου καταφαίνεται, ὅτι τὸ λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου, δὲν ἦτο συνηνωμένον μετὰ τοῦ ἱπποδρόμου. Ἀκόλουθοι μαρτυρίαι μᾶς πείθουσιν, ὅτι ἀνηγέρθη καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, παρὰ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων.

(1) «Τότε ὁ Σεβῆρος . . . ἔκτισε δύω λουτρά, ἔσωθεν μὲν τῆς πόλεως καὶ πλησίον τοῦ παλατίου ἕν, τὸ καλούμενον Ζεύξιππον.» Σελ. 13. Αἱ λέξεις αὗται τοῦ Κωδινοῦ ἐπλάνησαν τὸν Λαβάρτ, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ λουτροῦ τούτου. Τόμ. Β'. σελ. 230.

(2) C. Christ. Βιβλ. Α'. σελ. 91 II. Γύλλιος. Βιβλ. Β'. Κεφ. Ζ'. Παρὰ τὸν Ζεύξιππον ἱδρύθησαν οἰκήματά τινα, τῶν ὁποίων αἱ πρόσοδοι ἀφιερώθησαν εἰς ἐπισκευὴν αὐτοῦ.

Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (1) σώζεται ἕτερον ἐπίγραμμα πιθανὸν τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου, εἰς λουτρὸν μικρὸν παρακείμενον τῷ Ζευξίππου.

Μὴ νεμέσα Ζεύξιππε, παραντέλλοντι λοετρῷ,
καὶ μεγάλην παρ' ἅμαξαν ἐρωτύλος ἡδὺ φαείνει.

Τὸ λουτρὸν τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονευόμενον, φρονῶ ὅτι ἔκειτο πρὸς νότον τοῦ Ζευξίππου.

Πιθανὸν τινὲς νὰ νομίσωσι πάντη περιττὰ τὰ ἄνω ἱστορήματα. Ἀφηγοῦμαι ὅσα ἔπεισαν ἐμὲ τὸν ἴδιον, φρονῶν ὅτι τὰ αὐτὰ θέλουσι πείσει καὶ ἅπαντας περὶ τῆς θέσεως τοῦ λουτροῦ τούτου, καὶ ἑτέρων ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν ἱδρυμάτων, τῶν ὁποίων μνείαν ποιοῦνται οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς.

Ἀνέμνησα ταῦτα, διότι ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων, πολλάκις συνεζητήθη ἡ θέσις τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου λουτροῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπωλέσθησαν, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, τοσαῦτα τῶν ἡμετέρων προγόνων καλλιτεχνήματα. Ἀληθὲς ὑπαίθριον μουσεῖον ἦτο τὸ λουτρὸν τοῦτο. Ὁ Λαβὰρτ (2) ἐν τῷ καλῷ αὐτοῦ συγγράμματι, θέτει τὸν Ζεύξιππον πρὸς βορρᾶν τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου, ὄπισθεν τοῦ καθίσματος. Ὁ Βυζάντιος (3) λέγει ἁπλῶς « ὅτι ἦτο πλησίον τῶν Παλατίων», ποῦ ὅμως δὲν ὁρίζει.

Τοποθετήσας οὕτω τὸν Ζεύξιππον, ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρᾳ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἔρχομαι νὰ μελετήσω ἕτερα ἱδρύματα ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, πολλάκις μνημονευόμενα, ἵνα μετὰ πιθανότητός τινος ὁρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῶν. Τοιούτων ἱδρυμάτων τὰ ἐγκαλλωπίσματα καὶ τὸ μέγεθος, σπανίως μνημονεύουσιν οἱ συγγραφεῖς.

Περὶ τοῦ προμνημονευθέντος Αὐγουσταιῶνος λέγει ὁ Προκό-

(1) Τόμ. Β'. σελ. 221.
(2) J. Labarte. Πίναξ Β'.
(3) Κ/πολις. Τόμ. Α'. σελ. 260.

πιος (1), «Ἀγορά τις πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἐτύγχανε οὖσα· κα-» λοῦσι δὲ Αὐγουσταῖον τὴν ἀγορὰν οἱ Βυζάντιοι.» Καὶ πάλιν, «Ἔστι δὲ τὶς ἀγορὰ πρὸ τῶν βασιλείων περίστυλος, Αὐγου-» σταῖον καλοῦσι τὴν ἀγορὰν οἱ Βυζάντιοι (2)». Τὸ μέρος τοῦ ἐπιμήκους τούτου χώρου τὸ γειτνιάζον τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἐκαλεῖτο τὸ Μίλιον, ἢ ὁ φόρος τοῦ Μιλίου. Μέρος τοῦ Μιλίου εἶναι ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη πλατεῖα, πρὸς νότον τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἔναντι τοῦ Ὀθωμανικοῦ κτιρίου καλουμένου *Δὰρ-Ἐλ Φουνούν*.

Ὁ Αὐγουσταιὼν ἐκαλεῖτο, ὡς προεῖπον, Αὐγουστίων, Αὐγουστεὺς (3) καὶ Γουστεῖον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κωδινοῦ (4). Πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἦτο ἐδῶ ὀψοπωλεῖον, ἔνθα ὁ ἀγοραῖος λαὸς πολλάκις εὐωχεῖτο καὶ ἐχόρευε. Τότε ἐκαλεῖτο Γουστεῖον (5). Τὸν τόπον ἐκαθάρισεν ὁ Ἰουστινιανός, καὶ ἀπέπεμψεν ἄλλοσε τοὺς ὀψοπώλας. Ἐκτὸς τούτου ἔστρωσεν αὐτὸν μετὰ μαρμάρων καὶ ἐκ τούτου ἐκαλεῖτο ἐνίοτε τὸ πλακωτόν (6). Κατὰ τὸ ἡμέτερον σχεδίασμα, ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸ παλάτιον, ἢ ἐκ τοῦ παλατίου ἐξερχόμενος, δέον ἵνα διέλθῃ τὸν Αὐγουσταιῶνα. Ταῦτα ῥητῶς λέγει ὁ Πορφυρογέννητος «καὶ διερχόμενος διὰ μέσου τοῦ Μιλίου, καὶ τοῦ Αὐ-» γουστέως» — καὶ διελθὼν διὰ τοῦ Αὐγουστέως, εἰσέρχεται » εἰς τὸ παλάτιον» — «εἰσέρχεται διὰ τοῦ Αὐγουσταιῶνος» — «διέρχεται διὰ τοῦ Αὐγουστέως» — «ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται » διὰ τοῦ Αὐγουστέως, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ» — «καὶ » ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν παριὼν διὰ τοῦ Αὐγουστείου» —

(1) Τόμ. Γ'. σελ. 181, 202.

(2) «Οὔσης δὲ ἐν τῷ Βυζαντίῳ μεγίστης ἀγορᾶς τετραστόου» Ζώσιμος, σελ. 97.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 23-33. I. Meursi Glossarium ἐν λέξει Αὐγουστεών.

(4) «Τὸν αὐτὸν οὖν τόπον οἱ ἰδιῶται Αὐγουστεῶνα καλοῦσι.» Σελ. 15, 28, 232.

(5) «Ἐν τῷ γουστείῳ οἷον τῷ ὀψοπωλείῳ εἰς τιμὴν Τιβερίου οἱ σεβαστοφόροι ἐχό-» ρευον, τὸν δὲ τοιοῦτον τόπον οἱ ἰδιῶται αὐγουστεῶνα καλοῦσι». Γ. Κωδινός, σελ. 232. «Τῇ ε'. τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥεγεωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ Αὐγουστείῳ οἷον ἐν τῷ ὀψοπωλείῳ εἰς τιμὴν τοῦ Τιβερίου.» Σουΐδας. ἐν λέξει Αὔγουστος. Ἰωάννου Λυδοῦ, σελ. 107.

(6) «Ἐν τῷ πλακωτῷ τοῦ μιλίου». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 84, 106.

« καὶ διελθὼν διὰ τοῦ Αὐγουστέως εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον » Στέφανον τοῦ καθίσματος (1) ». Ἐκ τούτων ὅλων κατάδηλον εἶναι, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἴτε ἐξερχόμενος εἴτε εἰσερχόμενος εἰς τὸ παλάτιον, διέρχεται πάντοτε διὰ τοῦ Αὐγουσταιῶνος.

Κωδινὸς ὁ Κουροπαλάτης (2), λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, « εἰθισμένον δὲ ἔστι ῥίπτειν ἐπικόμβια (3) ἐν » τοῖς προπυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ, ἤγουν ἐν ᾧ » εἴρηται Αὐγουστειῶνι, ἱσταμένου τοῦ ῥίπτοντος ἐπάνω τῶν » τοῦ Αὐγουστειῶνος βαθμίδων ».

Πρὶν περιγράψω τὰ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Αὐγουσταιῶνος ἱδρύματα, καλὸν εἶναι ἵνα πρότερον μελετήσωμεν τὰ ἐπιφανῆ καὶ ἱστορικώτατα κτίρια, αὐτόθι ἱδρυθέντα, ὡς ἔπραξα καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἱπποδρόμου. Τὰ ἐπιφανῆ ταῦτα κτίρια τῶν ὁποίων ἴχνη σήμερον δὲν σώζονται, συχνάκις ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονεύονται. Ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς τῶν ἱστορικῶν τούτων ἀναγνώσεως, δυνάμεθα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν ἵνα σαφηνίσωμεν (4).

Ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ὁρίων τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ὑποπίπτουσιν εἰς λάθη, οἱ περιγράψαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τόπων, ἀκατανόητα εἶναι πάντα τὰ ἱστορούμενα. Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μνημονεύει τὸν Βουονδελμόντην ὀρθῶς λέγοντα ὅτι ὁ Αὐγουσταιὼν ἔκειτο πρὸς νότον τῆς Ἁγίας Σοφίας (5).

(1) Τόμ. Α'. σελ. 63, 128, 132, 143, 159, 415. Προκόπιος, Τόμ Γ'. σελ. 304.

(2) Σελ. 88. — Ν. Χωνιάτης, σελ. 308, 309.

(3) Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Γ'. σελ 184. Ἐκαλοῦντο οὕτω χρήματα ἐν πανίῳ ἐντετυλιγμένα ὁτὲ μὲν διδόμενα εἰς ἀξιωματικούς, ὁτὲ δὲ ῥιπτόμενα εἰς τὸν λαόν. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 355, 356. Ea erant, quae Imperator festo coronationis vel nuptiarum die, spargebat in populum. I. Meursi Glossarium ἐν λέξει. Ἐπικόμβια. Ι. Καντακουζηνός. Τόμ. Α'. σελ. 203. Ἐνίοτε ἐκαλοῦντο καὶ ἀπόδεσμοι, Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Β'. σελ. 197 καὶ σπόρτυλος. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 261.

(4) Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὑπῆρχε θηριοτροφεῖον μέσον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ τεμένους *Σουλτὰν Ἀχμέδ*, πιθανὸν ἐντὸς τῶν τότε σωζομένων Βυζαντινῶν κτιρίων. Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin. ὑπὸ τοῦ J. B. Le Chevalier, ἐν Παρισίοις 1800. Τόμ. Β'. σελ. 228.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 440. 448.

Μετ' ὀλίγον λησμονήσας τὴν ὀρθὴν τοῦ Ἰταλοῦ παρατήρησιν, τοῦ ἰδόντος τὸν Αὐγουσταιῶνα πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως, ἐπιλέγει τ' ἀκόλουθα, « τὴν θέσιν τῆς ὑπερεκτεταμένης τὸ πά-
» λαι ταύτην τοῦ Αὐγουσταιῶνος πλατείας, ἐπέχει σήμερον
» κατ' ἀνατολὰς μὲν ἐφ' ἱκανόν, ἡ πρώτη τοῦ Σεραγίου αὐλή,
» καὶ τὰ περὶ τὴν πύλην τοῦ *Μπάμπ-ὑ-χουμαγιοὺν* μέρη».

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ Η ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝ

Ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, ἔκειτο τὸ πάλαι ἵδρυμα ἀρχαιότατον, καλούμενον ὁτὲ μὲν σύγκλητος, ὁτὲ δὲ βουλευτήριον Σενάτον καὶ ἐνίοτε φόρος τοῦ Σενάτου (1) καὶ αἱ Σύνοδοι. Εἶναι ἐκ τῶν πρώτων κτιρίων ἀνεγερθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τῆς στάσεως τοῦ νίκα. Κατὰ τὸν Γεώργιον Κωδινὸν (2),
» «Τὸ Σενάτον, ὡς οἱ μὲν λέγουσιν, ἐξ ἀρχῆς ἦν τῶν κωδικέλλων
» φυλακτήριον· ἐκεῖσε γὰρ οἱ Πατρίκιοι ἐλάμβανον αὐτοὺς ἐπὶ
» Κωνσταντίνου». Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι τὸ καλούμενον Σενάτον ἠγέρθη ἐν Βυζαντίῳ, βασιλεύοντος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, τοῦ μιμηθέντος πάντα τὰ ἐν Ῥώμῃ γενόμενα. Λέγει ὁ Κωδινός, (3) « οὗτος δὲ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐποίησεν οἴκους
» καὶ σενάτον τὸν τόπον ὠνόμασε». « Βουλευτήριον δὲ μέγα ὁ
» σύγκλητον ὀνομάζουσιν, ἕτερον συνεστήσατο, τὰς αὐτὰς τά-
» ξεις, τιμὰς καὶ ἱερομηνίας, ἃς καὶ Ῥωμαίοις τοῖς πρεσβυτέ-
» ροις ἔθος». (4) Ἐλευθέριός τις ἔκτισε τὰ παλάτια ταῦτα· ὁ

(1) Γ. Κωδινός, σελ. 40. «βασιλικὸς οἶκος τῆς συγκλήτου γερουσίας». C. Christ. Βιβλ. Β'. σελ. 145. Νικ. Χωνιάτης. σελ. 733. «Ἐν τῷ τοῦ φόρου σενάτῳ.» Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169. «ὁμοίως δὲ ἐκαύθη καὶ τὸ Σενάτον, ὅπου ἐστὶ τὸ λεγόμε-
» νον Αὐγουσταῖον.» Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α'. σελ. 621.

(2) Σελ. 40, 169, 174.

(3) Σελ. 16.

(4) Σωζομενός. Βιβλ. Β'. Κεφ. Β'. — C. Christ. Βιβλ. Β'. σελ. 145. Ἐκτὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ συγκλητικῶν, μνημονεύονται καὶ ἕτεροι ἐπίτιμοι καλούμενοι «ἄπρακτοι». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 160. «Κτίσας ἐγγὺς καὶ βασιλικὴν ἔχουσαν κόγχην, καὶ ἔξω
» μεγάλους κίονας κτίσας καὶ ἀνδριάντας, ἥνπερ ἐκάλεσε Σενᾶτον, καλέσας τὸν τόπον
» Αὐγουσταῖον». Χρον. Πασχάλιον Τόμ. Α'. σελ. 528, 593.

πρόεδρος τῆς Συγκλήτου προήγετο ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ (1).

Περὶ τῆς θέσεως τοῦ βουλευτηρίου τούτου, λέγει ὁ Προκόπιος (2) τ' ἀκόλουθα, ὀρθῶς περιγράφων τὸ ἵδρυμα τοῦτο, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δευτέραν αὐτοῦ ἀνέγερσιν· « ταύτῃ » (ἤτοι ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Αὐγουσταιῶνος) εἰς τὰ πρὸς ἕω τῆς ἀγο» ρᾶς τὸ βουλευτήριον ἵδρυται, λόγου μὲν τῇ τε πολυτελείᾳ καὶ » τῇ κατασκευῇ τῇ πάσῃ κρεῖττον Ἰουστινιανοῦ ἔργον· ἔνθα » δὴ ξυνοῦσα, ἔτους ἀρχομένου ἡ Ῥωμαίων βουλὴ σύγκλητος, » ἐνιαύσιον ἑορτὴν ἄγει, τὰ τῆς πολιτείας ὀργιάζουσα καὶ ἀεὶ » νόμιμα· ἓξ δὲ αὐτοῦ κίονες ἐπίπροσθεν ἑστᾶσιν, οἱ μὲν δύο » τὸν τοῦ βουλευτηρίου τεῖχον ἐν μέσῳ ἔχοντες, ὃς πρὸς δύοντα » ἥλιον τέτραπται, οἱ δὲ τέσσαρες ὀλίγῳ ἐντός, τὸ μὲν εἶδος » λευκοὶ ἅπαντες, μέγεθος δὲ πρῶτοι τῶν ἐν γῇ κιόνων, οἶμαι » τῇ πάσῃ· στοὰν δὲ ποιοῦσιν οἱ κίονες ὄροφον ἐν θόλῳ ἑλίτ» τουσαν, τὰ δὲ ἄνω τῆς στοᾶς ἅπαντα μαρμάρων μὲν κάλλος » διακεκόσμηται τοῖς κίοσι, τὸ εἶδος ἴσων ἀγαλμάτων δὲ πλή» θει ὑπεράνω ἑστώτων θαυμασίως ὡς ὑπογέγραπται (3). »

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης τοῦ Προκοπίου τοῦ ὁποίου τὴν γνῶσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κτιρίων ἀείποτε ὑπερετίμησα, μανθάνομεν ὅτι ἡ πρόσοψις τοῦ βουλευτηρίου ἦτο πρὸς δύοντα ἥλιον τετραμμένη, ὅτι ἓξ κίονες ὑπεκράτουν στοὰν θολωτήν, μετὰ μαρμάρων καὶ θαυμασίων ἀγαλμάτων κεκοσμημένην. Ἅπαντα ταῦτα τοῦ Προκοπίου, ἐπικυροῖ τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον (4), ἀποδίδον ὅμως τῷ Μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ, ὅσα ὁ Προκόπιος λέγει ὅτι ἔπραξεν ὁ Ἰουστινιανός. Εἰκάζω ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνήγειρε τὸ βουλευτήριον ὡς ἦτο πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα. Πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ βου-

(1) Γ. Κωδινός. σελ. 63.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 202.

(3) Περὶ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ προέδρου αὐτῆς, πολλὰ εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 440. Π. Γύλλιος, Βιβλ. Β'. Κεφ. ΙΖ'.

(4) Τόμ Α'. σελ. 528. « καὶ ἓξ μεγάλους κίονας στήσας καὶ ἀνδριάντας, ἥνπερ ἐκάλεσε Σενᾶτον, καλέσας τὸν τόπον Αὐγουσταῖον.» Περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ λέγει ὁ Ζώσιμος, σελ. 139, « ἔδωκε μὲν τῇ πόλει γερουσίαν ἔχειν ὥσπερ ἐν τῇ Ῥώμῃ.

λευτήριον τοῦτο εἶχε γενῆ παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, ὅταν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1), μένεα πνέων διὰ τὴν ὑπερορίαν τοῦ προσφιλοῦς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ μὴ δεχόμενος ἕτερον ἐπίσκοπον, λάθρα ἐνέβαλε πῦρ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, καταφλέξαν πάντα τὰ παρ' αὐτὴν γειτνιάζοντα κτίρια. Αἱ φλόγες ἐνέπεσαν εἰς τὸν οἶκον τῆς γερουσίας πρὸ τῶν βασιλείων ὄντα, μετὰ μαρμάρων καὶ πολλῶν ἀγαλμάτων κεκοσμημένον. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι πάμπολλα καὶ ἀρίστης τέχνης ἔργα ἐκαλλώπιζον τὸν οἶκον τοῦτον τῆς γερουσίας, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐγέρσεως αὐτοῦ. Ἐκ τούτων ὅλων καὶ κυρίως ἐκ τῶν λόγων τοῦ Προκοπίου εἰκάζω, ὅτι αἱ φλόγες ἔβλαπτον μὲν ἀλλ' οὐδέποτε ἀπετέφρωσαν τὸ λιθόκτιστον τοῦτο κτίριον, τὸ ὁποῖον μαρμάρινοι κίονες καλλίστης τέχνης πανταχόθεν ἐκόσμουν.

Κατὰ τὸν Σωζομενὸν (2), ἡ θέσις τοῦ βουλευτηρίου ἦτο πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Λέγει, « ἐνεμήθη καὶ τὸν πα-
» ρακείμενον αὐτῇ ἐκ μεσημβρίας μέγιστον οἶκον τῆς συγκλή-
» του βουλῆς.» Ὁ δὲ Κεδρηνὸς (3), « πρὸς τὰ βόρεια τοῦ φόρου
» ἔστη τὸ σενάτον ὑπὸ Λέοντος τοῦ τῆς Βηρένης.» Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ βουλευτήριον τὸ ὁποῖον καλεῖ Σενάτον ἔκειτο πλησίον τοῦ μεγάλου κίονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀνήρχετο τὰς βαθμίδας τοῦ κίονος, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. « Τὸ πολίτευμα ἵσταται ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῆς προε-
« λεύσεως, πρὸς τὸ Σενάτον». Ἅπαντα τὸν Αὐγουσταιῶνα πολλάκις καλεῖ φόρον ὁ Πορφυρογέννητος (4). « Ἀνέρχονται ἐν τῷ τοῦ
» φόρου σενάτῳ». Μνημονεύονται καὶ εἰκόνες ἐν τῇ συγκλήτῳ Ὀνωρίου καὶ Θεοδοσίου τῶν Αὐγούστων, καὶ ἀνδριὰς χρυσοῦς τοῦ δεσπότου Θεοδοσίου (5). Ἐπὶ Λέοντος συνέβη μέγας ἐμπρη-

(1) Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς μνημονεύει τὴν πυρπόλησιν τοῦ Σενάτου ἐν τῷ μεγάλῳ ἐμπρησμῷ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μακέλλη. Τόμ. Α'. σελ. 610.

(2) Βιβλ. Η'. Κεφ. ΚΒ'. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 565.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 28, 164, 169.

(5) Χρον. Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 571, 573.

σμὸς τὸν ὁποῖον ἱστόρησεν ὁ ἡμέτερος Κεδρηνός (1). Περὶ τοῦ βουλευτηρίου λέγει· «περιφανῆ δὲ καὶ τῶν ἄλλων διαφέροντα » τὸ πῦρ κατηνάλωσεν ἐν μὲν τῷ Κωνσταντίνου φόρῳ, οἶκον » μέγιστον σενάτου καλούμενον (2), ἐκ χαλκῶν εἰκόνων καὶ » πορφυρῶν λίθων διακεκοσμημένον, ἐν ᾧπερ καὶ οἱ λογάδες » ἐβουλεύοντο καὶ ὁ βασιλεὺς εἰσήει, ἡνίκα ὑπατικὴν ἔλαβε » στολήν, καὶ τὸ νυμφαῖον τὸ τοῦδε τοῦ οἴκου κείμενον ἀντι- » κρύ, ἐν ᾧπερ οἱ γάμοι ἐγένοντο τῶν οὐκ ἐχόντων οἴκους.» Μόνος ὁ Ζώσιμος μνημονεύει τὸ νυμφαῖον τοῦτο (3).

Ἐνώπιον τοῦ σενάτου ἢ πλησίον αὐτοῦ, ἀπεβίωσεν ὁ Ἄρειος. « ἔνθα Ἄρειος τὸν ἔχθιστον θάνατον ἀπὸ τῆς καμάρας τοῦ φό- » ρου τοῦ σενάτου ἀπέδωκεν.» Περὶ τούτου λέγει ὁ Σουΐδας· « ἐν γὰρ τῷ τῆς πόλεως φόρῳ . . . ἀποκλίνας εἰς ἀπόπατον, » ἀπεβίωσε» (4).

Πολλάκις ἐν ὁμοίαις μελέταις, εἴτε τοῦ Βυζαντίου ἱστορήματα ἀφηγούμενος, εἴτε τὴν χωρογραφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μελετῶν, εἶπον ὅτι χειραγωγοῦμαι ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὅσα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας περιγράφονται ὑπό τινων ἱστορικῶν ὡς ἱστάμενα, δὲν ἐσώζοντο ἐν τῷ τέλει τοῦ κράτους. Πολλῶν ἀρχαιοτάτων οἰκοδομημάτων μόνη ἡ μνεία διεσώζετο κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας τοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐλησμόνησαν οἱ ἐπιζήσαντες καὶ οἱ ἀπόγονοι καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιφανῶν κτιρίων. (5)

(1) Σελ. 6(.0. Ἐν σελ. 281, ἱστορεῖ τὰ ἀγάλματα τοῦ ἱδρύματος τούτου.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169, «καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ τοῦ φόρου σενάτῳ» . . . «ἀνὰ μεταξὺ τοῦ σενάτου», «Καὶ ἐτίθετο ἐν τῷ σενάτῳ». Γ. Κωδινός, σελ. 169 — Ἀγαθίου ἱστοριῶν, σελ. 294.

(3) Π. Γύλλιος, Βιβλ. Γ'. Κεφ. Δ'.

(4) Γ. Κωδινὸς σελ. 40. Μ. Γλυκᾶς σελ. 468. Σουΐδας ἐν λέξει Ἀρειανός. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 440. Γ. Κεδρηνὸς Τόμ. Α'. σελ. 518, «ἐν τῷ φόρῳ πλησίον τοῦ λεγομένου Σενάτου ἐγένετο». Χρον. Πασχάλιον. Τόμ. Α'. σελ. 525. Λίαν ἀσαφῆ εἶναι τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου γραφόμενα τοῦ Le Beau. Histoire du Bas Empire. Τόμ. Α'. σελ. 590.

(5) Ταῦτα περὶ τῶν ἀρχαίων ἱδρυμάτων μετὰ πολλῆς θλίψεως ἱστόρησεν ὁ Γύλλιος,

Τὴν σήμερον, ἀνασκαφαὶ ἠδύναντο πολλὰ νὰ φωτίσωσι. Μολαταῦτα ἀγλαοὺς καρποὺς συλλέγουσιν οἱ κοπιῶντες ἐν ταῖς μελέταις ταύταις. Προτρέπω πάντας τοὺς μελετῶντας τὰ τοιαῦτα, ἵνα πρότερον ἐπισκεφθῶσι μετὰ συντόνου προσοχῆς ἅπασαν τὴν χώραν τῶν ἀνακτόρων, χειραγωγούμενοι οὐχὶ ὑπὸ τῶν καλουμένων χωρογράφων εἴτε ξένων εἴτε ἡμετέρων, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶναι ὁδηγοὶ ἀσφαλέστατοι.

Οὕτω μελετήσαντες τὰ πέριξ τῶν βασιλείων ἱδρύματα, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, μανθάνομεν ὅτι τὸ βουλευτήριον ἢ ἡ σύγκλητος, περιφανὲς Βυζαντινὸν ἵδρυμα, ἱδρύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Ρώμῃ βουλευτηρίου, ἐπυρπολήθη ἐκ νέου ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα καὶ ἀνιδρύθη μετὰ πλείονος κοσμήσεως ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου. Ἔκειτο δὲ ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἢ τῷ φόρῳ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας (1), κτίριον κεκοσμημένον μετὰ ἓξ μεγάλων μαρμαρίνων κιόνων, θολωτὸν καὶ πρὸς δύοντα ἥλιον τετραμμένον. Θέτω λοιπὸν τὸ κτίριον τοῦτο παρὰ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων, πρὸς βορρᾶν τοῦ λουτροῦ τοῦ Ζευξίππου (2).

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς ἕτερον περιφανὲς κτίριον, πλησίον τοῦ βουλευτηρίου, τὸ Πατριαρχεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις σαφηνίζεται ἐκ τῆς ἄνω μελέτης τοῦ βουλευτηρίου. Τὸ Πατριαρχεῖον

Βιβλ. IV. Sic enim quotidie vastantur ut senex nesciat, quae puer vidit, neque modo aedificia antiqua deleta, sed etiam locorum nomina, quae illa tenebant amissa sunt, aliaque barbara successerunt.

(1) « Ὁμοίως δὲ ἐκαύθη καὶ τὸ Σενάτον, ὅπου ἐστὶ τὸ λεγόμενον Αὐγουσταῖον,» Χρον. Πασχάλιον Τόμ. Α΄. σελ. 621.

(2) Περὶ τοῦ οἴκου τούτου λέγει ὁ Γύλλιος Βιβλ. Γ΄. Κεφ. XVII. « Εἰσέτι σώζον- » ται τὰ τείχη τοῦ βουλευτηρίου ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς Ἁγίας Σοφίας πρὸς μεσημβρίαν.» » «Ἐνέπεσε δὲ τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν εἰωθότα δέχεσθαι τὴν γερουσίαν οἶκον, πρὸ τῶν βασι- » λείων ὄντα, εἰς πᾶν κάλλος καὶ φιλοτιμίαν ἐξησκημένον.» Ζώσιμος. σελ. 280.

ἦτο ἐκτὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας (1), κείμενον πλησίον τοῦ βουλευτηρίου ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀφ᾽ ἑτέρου, κατὰ τὸν τόμον τῆς ἐν Καρθαγέννῃ Συνόδου, διακελευούσης τοὺς ἐπισκόπους ἵνα κατοικῶσι πλησίον τῶν ἐπισκοπευομένων ναῶν (2). Μνημονεύεται πολλάκις ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, τρίκλινος ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, καλούμενος Θωμαΐτης. Ἐπὶ τῇ στεφηφορίᾳ βασιλέως, πρῶτον ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, προτάσσει ὁ βασιλεὺς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, εἶτα δὲ μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, « ἀνέρχεται ἐπὶ τὸν τρίκλινον τὸν λεγόμενον Θω- » μαΐτην (3), πρὸς τὸν Αὐγουσταιῶνα ἀφορῶντα, ὅπου τὸ πλῆ- » θος ἅπαν ἵσταται μετὰ τοῦ φοσσάτου. » Τὸν Θωμαΐτην μνημονεύει καὶ ὁ Χωνιάτης (4), λέγων « ἀπὸ τοῦ ἀνδρῶνος τοῦ κα- » λουμένου Μάκρωνος εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα προνεύοντος καὶ » τοῦ συνημμένου τούτῳ Θωμαΐτου δόμου ». Ἕτερον τρίκλινον ἐν τῷ Πατριαρχείῳ καλούμενον Θετταλόν, μνημονεύει ἡ Συνέχεια Θεοφάνους, « κατὰ τὸν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Θετταλὸν (τρί- » κλινος δὲ οὕτω κατονομαζόμενος) τηνικαῦτα ἀνέκειτο ἐπὶ σκίμ- » ποδος (5) ».

Περὶ τοῦ Θωμαΐτου, ἐπίσημα εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ ἱστορικοῦ Ζωναρᾶ (6), « ἐμπρησμοῦ δὲ συμβάντος, ὁ μέγας τρίκλι- » νος τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων Θωμαΐτης λεγόμενος, ἔργον γέγονε » τοῦ πυρός, ὅτε λέγεται καυθῆναι καὶ τὰ σχεδιάσματα τῶν

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Γ'. σελ· 565, 612, 616.

(2) C. Christ. Βιβλ. Β'. σελ. 143. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 435. Olim sedes patriarchatus CPtani, penes eam (ἤτοι τὴν Ἁγίαν Σοφίαν) erat. Ἰδ. Τόμ. Β'. σελ. 636.

(3) Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 88. Ν. Χωνιάτης, σελ. 327. « Καὶ ἀναφέρουσιν » αὐτὴν εἰς τὸ μητατώριον ἐπὶ τὸν Θωμαΐτην ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 260. « Προ- » καθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νικολάου ἐν » τῷ Θωμαΐτῃ ». Leunclavii Jus Graeco-Romanum. Francfort 1596. Τόμ. Α'. σελ. 216.

(4) Σελ. 309, Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 517.

(5) Σελ. 150, 648 « καὶ δὴ ὅσα πρὸς ἀψῖδα νένευκε τοῦ Μιλίου καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνῆ- » πται τῷ Μάκρωνι καὶ τῷ λεγομένῳ αἱ Σύνοδοι ». Ν. Χωνιάτης, σελ. 732. Γ. Παχυμέρης. Τόμ. Β'. σελ. 196.

(6) C. Christ. Βιβλ. Β'. σελ. 143.

» ἐξηγήσεων τῆς θείας γραφῆς, ἃ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν συνε-
» γράψατο Ἰωάννης, ἐκεῖσε ποῦ ἀποκείμενα.» Τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Κεδρηνὸς (1), λέγων, « ἐγένετο δὲ ἐμπρη-
» σμὸς καὶ ἐκαύθη ὅ τε τρίκλινος τοῦ πατριαρχείου, ὁ λεγόμε-
» νος Θωμαΐτης, καὶ αἱ ὑποκάτω αὐτοῦ καμάραι, ἔνθα ἀπέ-
» κειτο τὰ σχέδη πάσης γραφῆς, ἃ ἡρμήνευσεν ὁ Ἅγιος Ἰωάν-
» νης ὁ Χρυσόστομος.» Ἐν τῷ Θωμαΐτῃ, ἦτο ἡ καλουμένη πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη, καὶ ἐξ αὐτῆς ᾔτησε βιβλία, ἵνα φιμώσῃ ὁ Θεόφιλος τοὺς προσκυνοῦντας τὰς εἰκόνας (2). Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ ἐφυλάττοντο πάντα τὰ ἐπίσημα κεχυρωμένα ἔγγραφα τῶν ἱερῶν συνόδων. Τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, οἱ βασιλεῖς μετὰ τὴν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν ἀπήρχοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον (3) καὶ ἐκραμάτιζον μετὰ τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Λαβὰρτ (4) θέτει τὸν Θωμαΐτην πλησίον τοῦ μητατωρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, μὴ γνωρίζων ὅτι ὑπῆρχε καὶ μητατώριον ἐν τῷ Πατριαρχείῳ.

Τὸ Πατριαρχεῖον, σπανίως μνημονεύεται ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ (5), σπανιώτερον πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἐπισήμων ἱδρυμάτων. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν δύο δικαστήρια, καλούμενα σέκρετα, τὸ μικρὸν καὶ τὸ μέγα, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐδίκαζεν ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου, πάσας τὰς ἐκκλη-

(1) Τόμ. Β'. σελ. 25.
« Καὶ πυρκαϊᾶς συμβάσης ὀλεθρίας
» ἀνακτόρων κέκαυτο τῆς ἐκκλησίας
» Θωμαΐτης κάλλιστος ἔκλαμπρος δόμος.» — Ἐφραίμιος, στίχ. 1887-9.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 105. « τὴν κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἐν τῷ Θωμαΐτῃ κατὰ » τήνδε τὴν θέσιν κειμένην βιβλιοθήκην.» « Τήν τε καλουμένην βασιλικὴν, ἐν ᾗ ἀπέκειτο » βιβλιοθήκη ἔχουσα βίβλους μυριάδας δώδεκα.» Γ. Κεδρηνός, τόμ. Α'. σελ. 616. Τόμ. Β'. σελ. 115.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 160, 191.

(4) Σελ. 30.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 530. 531. « Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ χειροτονίᾳ » πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως». Ἴδ. σελ. 564. Ὀλίγιστα μανθάνομεν ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ συγγραφέως. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Λατίνων τῷ 1203. « καὶ δὴ ὅσα πρὸς ἀψῖδα νένευκε τοῦ Μελίου καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνῆπται τῷ Μάκρωνι . . . » εἰς ἔδαφος κατερράγησαν.» Ν. Χωνιάτης. σελ. 732.

σιαστικὰς ὑποθέσεις (1). Ἐκαλοῦντο Σέκρετον, πάντες οἱ μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι οἱ συνεδριάζοντες ἐν τῷ Πατριαρχείῳ. «Καὶ εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῷ παλατίῳ μετὰ τοῦ » σεκρέτου αὐτοῦ» (2).

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΕΝ ΤΩ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩ

Ἐν τῷ Πατριαρχείῳ ὑπῆρχε ναὸς ἢ μᾶλλον εὐκτήριον, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (3), περιγράφοντος τὴν τελετὴν τῆς τρίτης τῆς τυροφάγου ἡμέρας. «Προσκαλεῖται τὸν βασιλέα, ἅμα τῇ περὶ αὐτῷ συγκλήτῳ, ὁ » ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ εὐαγεῖ μεγάλῳ πα» τριαρχείῳ, καὶ τελουμένης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, προτίθεται » κλητώριον ἐν τῷ μεγάλῳ σεκραίτῳ τοῦ Πατριάρχου.» Τὸ μικρὸν σέκρετον μνημονεύει ὁ Κεδρηνὸς (4) λέγων, «τῷ αὐτῷ » ἔτει, Νικήτας ὁ ψευδώνυμος Πατριάρχης τὰς ἐν τῷ μικρῷ » σεκρέτῳ τοῦ πατριαρχείου εἰκόνας διὰ ψηφίδων οὔσας ἔξεσε, » καὶ τὰς λοιπὰς εἰκόνας τὰς ἐν ὅλῳ τῷ πατριαρχείῳ.» Ὅτι τὸ σέκρετον τοῦ Πατριάρχου ἦτο μέγα κτίριον, δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (5). Τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ὁ βασιλεὺς ἐρχόμενος ἐκ τῆς ἐν Βλαχέρναις τελουμένης ἑορτῆς ἀνέρχεται «ἐν τῷ λαμπροτάτῳ καὶ μεγάλῳ πατριαρχικῷ » σεκρέτῳ». Ἅπασα ἡ συνοδία τοῦ βασιλέως μετὰ πολλῶν αὐλικῶν συνεστιῶνται ἐν τῷ σεκρέτῳ τούτῳ. Ταῦτα πληρέστατα

(1) Σέκρετον dicitur locus in quo judices conveniunt et causas audiunt. Γ. Κωδινός, σελ. 234. «Ἐφίστανται τῷ καθ'ἡμᾶς ἱερῷ συνοδικῷ δικαστηρίῳ». Acta Patriarchatus. Τόμ. Α'. σελ. 276. «εἰς τὸ καθ'ἡμᾶς ἱερὸν συνοδικὸν δικαστήριον παρα» γενόμενος.» Ἴδ. σελ. 279. «Ὁ κλῆρος τοῦ σεκρέτου τοῦ Πατριάρχου». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 208, 209, «καθέζονται οἱ σύγκλητοι . . . ἐν τοῖς τοῦ πατριάρχου σεκρέτοις.» Ἴδ. σελ. 532.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 616, 761, 771, «παπάδας τοῦ σεκρέτου τοῦ πατριάρχου λς'.» Ἴδ. 755.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 760, 761.

(4) Τόμ. Β'. σελ. 16.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 761. Ἀρμενοπούλου ἡ ἑξάβιβλος, ἐν Ἀθήναις, 1872, σελ. 195.

συμφωνοῦσι μετὰ τῶν γραφομένων Νικηφόρου τοῦ Πατριάρχου (1), λέγοντος «τοὺς οἴκους οὓς Ῥωμαῖοι σέκρετα καλοῦσι, » τό τε μικρὸν δόμημα καὶ τὸ μέγα, τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἁγίων » οὔσας διὰ ψηφίδων καὶ κηροχύτου ὕλης εἰκονογραφίας, ἀπέ» ξεσε».

Ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἦτο ἐντὸς τοῦ παλατίου, δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστοροῦντος «ὅσα » δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ κουρεύματι παιδὸς βασιλέως». «Κε» λεύει ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν τὸν Πατριάρχην, ὁ δὲ (πραικόσιτος) » ἀπιὼν προσκαλεῖται τὸν πατριάρχην, καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ » παλατίῳ, καθὼς εἴθισται αὐτῷ μετὰ τοῦ σεκρέτου αὐτοῦ καὶ » τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων». «ἐν τοῖς τοῦ πα» τριάρχου σεκρέτοις» (2). Τὸ Πατριαρχεῖον ἔμεινεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, μέχρι τῆς τελευταίας ἁλώσεως (3).

Τὰ ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις μνημονευόμενα συνοδικὰ δικαστήρια, ἦσαν τὰ σέκρετα ταῦτα τοῦ Πατριαρχείου (4). Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, ἡ ἱερὰ Σύνοδος συνήρχετο ὁτὲ μὲν ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμένοις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁτὲ δὲ ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ Ἁγίου Θεοφυλάκτου. Πιθανὸν ὅτι καταλειπόντων τῶν ἡμετέρων βασιλέων τὰ ὄπισθεν τοῦ Πατριαρχείου κείμενα ἀνάκτορα, ἠρημώθη καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἢ μέρος αὐτοῦ. Ὁ Πατριάρχης πάντοτε ἐξελέγετο ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις τῆς Ἁγίας Σοφίας (5).

Ἱστόρησα τὰ ὀλίγα ταῦτα τοῦ Βυζαντινοῦ Πατριαρχείου, σπανιώτατα καθὼς προεῖπον μνημονευομένου ἐν τῷ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Πορφυρογέννητος οὐδὲν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ

(1) Σελ. 85.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 531, 621. Γ Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 16.
(3) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α'. σελ. 385. Περὶ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν σεκρέτων πλεῖστα ἱστόρησεν ὁ ἐν Κ/πόλει φιλομαθὴς Μ. Ι. Γεδεών, ἐν τῷ πρὸ ὀλίγου ἐκδοθέντι συγγράμματι αὐτοῦ, «Χρονικὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ» 1884, σελ. 15, 51.
(4) Acta Patriarchatus Constantinopolitani, Τόμ. Α'. σελ 382. Δ'. σελ. 315.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 565.

κοσμήσεως λέγει. Τὰς εἰκόνας καὶ τὰ μωσαϊκὰ αὐτοῦ κοσμήματα, μανθάνομεν ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους. Ὁ Λαβὰρτ οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ Πατριαρχείου· μνημονεύει τὸν τρίκλινον Θωμαΐτην, τὸν ὁποῖον ὡς προεῖπον, παραλόγως θέτει ἐν τῇ νότιο-ἀνατολικῇ γωνίᾳ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοφυλάκτου, τοῦ ὁποίου μνείαν ποιεῖται ὁ Πορφυρογέννητος (1), μὲ φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἐκκλησία ἢ τὸ εὐκτήριον τοῦ Πατριάρχου ἐντὸς τοῦ Πατριαρχείου. Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις ἡ ἱερὰ Σύνοδος συνήρχετο ὁτὲ μὲν ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις τῆς Ἁγίας Σοφίας (2), ὁτὲ δὲ ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ Ἁγίου Θεοφυλάκτου. « Προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ » οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κὺρ Ἡσαΐου ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἅγιον » Θεοφύλακτον κελλίοις αὐτοῦ » (3). Ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ τῶν « ὅσων δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ » ἑορτῇ τῆς ὀρθοδοξίας », ὁ Ἅγιος Θεοφύλακτος καλούμενον εὐκτήριον, μνημονεύεται εἰς τρόπον νὰ πείσῃ πάντα ἀναγινώσκοντα, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἐντὸς τοῦ Πατριαρχείου (4).

Ὁ Ρῶσος μοναχὸς Ἀντώνιος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμενος τῷ 1203ῳ, λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τοῦ κήπου τοῦ Πατριαρχείου. « Ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Πατριάρχου φύονται ὄσπρια » παντὸς εἴδους, πέπονες, μῆλα καὶ ἀπίδια, φυλαττόμενα ἐν » φρέασι ἀνηρτημένα διὰ σχοινίου ἐν καλάθοις, καὶ γευματίζον» τος τοῦ Πατριάρχου ἀνασύρονται ἀρκετὰ δροσερά. Ἐκ τοιού-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 160 « καὶ δούλκιον ἐποίει ὁ κύριος Θεοφύλακτος ὁ πατριάρχης ἐπὶ » τὸ μέρος τοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἁγίου Θεοφυλάκτου, καὶ οἱ δεσπόται ἀπήλαυον τοῦ δουλ» κίου μετὰ τῶν μαγίστρων ». Περὶ τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ, πρβ. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 635.

(2) « Καθίσαντες ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκ» κλησίας ». Acta Patriarchatus. Τόμ. Β'. σελ. 2.

(3) Acta Patriarchatus. Τόμ. Α'. σελ. 98, 99, 102, 104, 106, 107, 111, 132, 135, 136, 140, 143, 144, 149, 151, 155, 156, 164, 594. Τόμ. Δ'. σελ. 379.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 160. Μνημονεύονται καὶ τὰ κελλία τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Ἀρσενίου, ἔνθα συνεδρίαζεν ἡ Σύνοδος. Acta Patriarchatus. Τόμ. Α'. σελ. 475. Ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας κατῴκει τὸ Πατριαρχεῖον ὁ πρέσβυς τοῦ Πάπα. Exuviae Sacrae. par Riant. Τόμ. Α'. σελ. 171.

» των τρώγει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ. Τὰ λουτρὰ τῶν Πατριαρχῶν » εἶναι ἐν τῷ ἀνακτόρῳ. Τὸ ὕδωρ ὀχετεύεται διὰ σωλήνων· ὑπάρ- » χει πρὸς τούτοις καὶ ὕδωρ ὄμβριον». Πιθανὸν ὅτι ὁ κῆπος οὗτος ἐχώριζε τὸ Πατριαρχεῖον ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἢ ἐν τῷ πατριαρχικῷ κτιρίῳ, ἦσαν καὶ τὰ μνημονευόμενα λουτρά, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ περιβόλῳ (1).

Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΤΩΝ ΧΑΛΚΟΠΡΑΤΕΙΩΝ

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Πατριαρχείου καὶ πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἔκειτο ναὸς τιμώμενος ἐν ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπιλεγομένης τῶν Χαλκοπρατείων (2). Περὶ τούτου λέγει ὁ Κωδινός (3). « Εἰς δὲ τὰ Χαλκοπρατεῖα ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, » Ἰουδαῖοι κατῴκουν χρόνους ἑκατὸν καὶ τριάκοντα δύο, καὶ » ἐπίπρασκον τὰ χαλκώματα· ὁ δὲ μικρὸς Θεοδόσιος ἐξέωσεν » αὐτοὺς καὶ τὸν τόπον ἀνακαθαρίσας, ναὸν τῆς Θεομήτορος ἀνή- » γειρε». Κατὰ τὸν Κεδρηνὸν (4), « τότε καὶ τὴν τῶν Χαλκο- » πρατείων ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου ἀνήγειρε, συναγωγὴν Ἰου- » δαίων πρότερον οὖσαν». Ἐκ πάντων τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, ἐξόχως δὲ τῶν πρώτων τοῦ κράτους αἰώνων, καταφαίνεται ὅτι παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἦτο ἐκτενὴς φόρος, ἔνθα ἐπωλοῦντο σκεύη οἰκειακὰ καὶ παντὸς εἴδους ἐδώδιμα. Ὁ τόπος ἐκαθαρίσθη μετὰ τὸν ἐμπρησμόν, ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Χαλκοπρατείων κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (5), εἶχε γυναικίτην καὶ δύο εὐκτήρια ἑκατέρωθεν τοῦ ἱεροῦ

(1) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α΄. σελ. 258, 454. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α΄. σελ. 519.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 30. Συν. Θεοφάνους. Σελ. 829.

(3) Σελ. 83.

(4) Τόμ. Α΄. σελ. 602. Ἰωήλου Χρονογραφία. σελ. 40.

(5) Τόμ. Α΄. σελ. 30, 31, 165. Πιθανὸν ὅτι τὸ πάλαι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἦσαν χαλκεῖα παρὰ τὴν ἀγοράν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τοὺς Βυζαντίους ἱστορικούς, ἀνήγειρε τὴν Ἁγίαν Σοφίαν Κωνσταντῖνος ὁ μέγας. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἦτο καὶ ἁγία σωρός, « εἰσέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν σωρόν». Σελ. 166, 339. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄. σελ. 18. Ὁ Δουκάγγιος ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ναοῦ τούτου, γράφει Ἁγιοσυρίτασσαν ἀντὶ Ἁγιοσωριότισαν.

βήματος. Εἶχε δὲ καὶ τρεῖς πύλας ἐν τῷ νάρθηκι, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα λέγοντα, « ὁ βασιλεὺς ἀνέρχεται εἰς τὸν ναὸν » τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ » νάρθηκι, καθέζεται προσμένων τὸν Πατριάρχην » . . . « τὸ » μὲν πολίτευμα καὶ τὸ κοινὸν τοῦ κλήρου εἰσέρχεται διὰ τῆς » δεξιᾶς πύλης τῶν βασιλικῶν πυλῶν » (1). Ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ὕψωσε καὶ κατεκόσμησε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν (2).

Ἀναφέρω ταῦτα, διότι ἐκ τούτων πληροφορούμεθα ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο μεγάλη καὶ οὐχὶ ἁπλοῦν εὐκτήριον. Ἐκαλεῖτο ἐνίοτε ἁπλῶς τὰ Χαλκοπράτεια. « Τῇ δὲ ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου » μηνὸς ἡμέρᾳ . . . προέρχονται οἱ βασιλεῖς ἐμπράττως μετὰ » πάσης τῆς συγκλήτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τῶν » Χαλκοπρατείων ». Τελεῖται καὶ προέλευσις ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῇ ΚΕ΄ τοῦ Μαρτίου μηνὸς (3).

Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκειτο οὐχὶ παραπλησίως τῆς Ἁγίας Σοφίας, διότι ἅπασαι αἱ ἐκκλησίαι εἶχον ἐκτενῆ περίβολον καὶ τοιοῦτον βεβαιότατα εἶχε καὶ ἡ Ἁγία Σοφία, ἀλλ' ἀντικρὺ αὐτῆς πρὸς τὴν νότιο-ἀνατολικὴν πλευρὰν (4), ἔνθα πρό τινων ἐτῶν ἠγέρθη τὸ κτίριον τὸ Ὀθωμανικὸν καλούμενον *Δὰρ-Ἐλ-Φουνούν*.

ΣΚΕΠΑΣΤΗ ΣΚΑΛΑ

Πολλοὶ δὲν ἀμφιβάλλω ἀνέγνωσαν, ὅτι οἱ βασιλεῖς ἀνήρχοντο ἐνίοτε εἰς τὰ κατηχουμενεῖα τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ ξυλίνης σκάλας, καλουμένης σκεπαστῆς ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Δυσκολώτατον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν τίνι τρόπῳ ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ἀπεχόντων τῆς Ἁγίας Σοφίας τριάκοντα τρία μέτρα, ἠδύ-

(1) Τόμ. Γ΄. σελ. 139.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 339. Ἄννα Κομνηνή, Τόμ. Α΄. 278.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 169, 781. Συν. Θεοφάνους σελ. 676.

(4) Chalcopratiana quae Sophianae perinde aedi proxima fuit. C. Christ. Βιβ. Δ΄. σελ. 85 Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 190. Ὁ Γύλλιος λέγει ὅτι συγγραφεὺς ἄγνωστος, περιγράφων τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, θέτει τὰ χαλκοπρατεῖα οὐχὶ μακρὰν τοῦ Μιλίου. Βιβ. Β΄. Κεφ. ΚΑ΄.

ναντο οἱ βασιλεῖς ν᾽ ἀνέρχωνται εἰς τὰ κατηχουμενεῖα τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ ξυλίνης σκάλας τοσούτῳ μακρᾶς. Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας ταύτης τῶν Χαλκοπρατείων ἐγγὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας, διασαφηνίζει τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἰδοὺ τὰ λεγόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου (1) διηγουμένου τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελετάς, καὶ τὸ προσκύνημα τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων. « Προσκυνήσας τὴν ἁγίαν τράπεζαν » . . . καὶ θυμιάσας αὐτὴν κυκλόθεν, ἐξέρχεται ὡσαύτως, » καὶ ἐν τῷ ἐξ ἀριστερᾶς ὄντι εὐκτηρίῳ εὐξάμενος, τίθησιν ἐπι- » κόμβιον ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ ἐξέρχεται καὶ ἀνέρχεται διὰ » τῆς ξυλίνης σκάλας ἐν τοῖς κατηχουμενείοις, κακεῖσε τελεῖ » τὴν θείαν λειτουργίαν » — « καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας ἀνελ- » θών, εἰσέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενείοις τῆς μεγάλης ἐκκλη- » σίας » — « καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας εἰσέρχεται ἐν τοῖς κα- » τηχουμενείοις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας » (2). Ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας ἀνήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ κατηχουμενεῖα τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων, ἐφρόντισεν ὁ Πορφυρογέννητος νὰ εἴπῃ, ὅτι τῆς « λειτουργίας τελουμένης », ἵστατο ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς κατηχουμενείοις. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας, ἀνέρχεται ὁ Πατριάρχης παρὰ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἀλλήλους ἀσπαζόμενοι, ἀναχωροῦσιν· ὁ μὲν Πατριάρχης εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τῶν συνήθων καὶ γνωστῶν μερῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὸ παλάτιον.

Ἡ ξυλίνη αὕτη σκάλα εἶναι « τὰ διαβατικὰ σκεπαστὰ τοῦ » παλατίου, ἵνα διέρχηται (ὁ Ἰουστινιανὸς) ὁσάκις καὶ ἂν ἐθέ- » λῃ » (3), καὶ διήρχετο διὰ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων καὶ οὐχὶ διὰ τῶν τειχῶν τοῦ παλατίου.

Ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄνω κατηχουμενείοις τῆς Ἁγίας Σοφίας, διότι κατηχουμενεῖα πολλάκις ἐκαλοῦντο καὶ τὰ ὑποκάτω (4),

(1) Τόμ. Α΄. σελ. 125. 166.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 157.
(3) Γ. Κωδινός, σελ. 135.
(4) Τὰ ἄνω κατηχούμενα καλεῖ ὁ Γ. Κωδινός, σελ. 138, «δεύτερα κατηχούμενα».

σώζεται μέχρι σήμερον ἐν τῷ ἀνατολικῷ τοίχῳ, θύρα ξυλίνη ἀνδρομήκης, κεκλεισμένη καὶ οὐδέποτε τὴν σήμερον ἀνοιγομένη, μὴ ἔχουσα ἔξωθεν οὐδὲν στήριγμα, οὐδένα ἐξώστην ἢ διάδρομον. Αὕτη νομίζω εἶναι ἡ θύρα, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀνήρχοντο οἱ βασιλεῖς διὰ τῆς ἄνω ξυλίνης σκάλας, στηριζομένης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῶν κατηχουμένων τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων. Ἡ σκάλα αὕτη ἦτο κατάστεγος, καὶ ἀόρατοι οἱ ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι. Ἡ μικρὰ θύρα αὕτη εἶναι ὑπεράνω τῆς μόνης ἀνατολικῆς θύρας τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τῆς ὁποίας σήμερον ὡς καὶ τὸ πάλαι, κατέρχονται εἰς τὸν ναὸν διά τινων βαθμίδων.

Ὁ Λαβὰρτ τοποθετεῖ τὴν Θεοτόκον τῶν Χαλκοπρατείων πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας ἢ μᾶλλον παρὰ τὴν νότιον αὐτῆς πλευράν (1). Τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα μνημονεύουσι μονύδριον διακείμενον « ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ παμμεγίστου καὶ » θειοτάτου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸ ἐν ὄνομα τιμώμενον » τῆς Θεοτόκου τῆς Βαραγγιωτίσσης » (2). Ἀτυχῶς οὐδὲν ἄλλο λέγει περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ (3). Πιθανὸν οὕτως ἐκαλεῖτο περὶ τὰ τέλη τοῦ κράτους, ἡ Θεοτόκος τῶν Χαλκοπρατείων.

Εἰσερχόμεθα ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἵνα ἐρευνήσωμέν τινα μέρη ἠμελημένα ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, καὶ συχνάκις μνημονευόμενα ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἄνευ τούτων, ἀκατανόητος εἶναι πολλάκις τῶν ἀνακτόρων ἡ περιγραφή.

(1) G. Labarte. Πίναξ Β'. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ὁ ἄξων τῆς Ἁγίας Σοφίας, δὲν διευθύνεται ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, καθὼς ἅπαντες οἱ χριστιανικοὶ ναοί, ἀλλὰ μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν. Σελ. 17. de l'extremité orientale des Catéchumènes superieurs de la Grande-Église, l'empereur pouvait passer dans son palais par un escalier de bois. Ἴδ. σελ. 31. Διήρχετο διὰ τῆς Παναγίας τῆς Χαλκοπρατιανῆς.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 423.

(3) Ἀνάγκην διορθώσεως ἔχει τὸ ἀκόλουθον τοῦ Θεοφάνους κείμενον, Τόμ. Α'. σελ. 697. « ἡ βασίλισσα Εἰρήνη ἀνῆλθεν διὰ τοῦ ἀναβασίου τῆς Χαλκῆς εἰς τὰ κατηχούμενα » τῆς ἐκκλησίας μὴ ἐξελθοῦσα εἰς τὴν μέσην τοῦ ἐμβόλου». Ἀντὶ Χαλκῆς γρ. Χαλκοπρατείων. Ἐπὶ Γυλλίου ἐφρόνουν οἱ Κωνσταντινουπολῖται, ὅτι κίονες ὑπεστήριζον τὴν σκάλαν διὰ τῆς ὁποίας ἀνήρχοντο οἱ βασιλεῖς ἐκ τοῦ παλατίου εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Βιβ. Β'. Κεφ. ΙΗ'.

ΜΗΤΑΤΩΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὑπῆρχε δωμάτιον καλούμενον μητατώριον ἐν τοῖς κάτω δεξιοῖς κατηχουμενείοις, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Ἰουστινιανός, «ἵνα ἐκεῖσε παραμένῃ μετὰ τῶν ἀρ» χόντων αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἐσθίῃ» (1). Ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος ἦτο στενὴ δίοδος, διαβατικὸν καλούμενον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διὰ τοῦ ὁποίου συχνάκις διήρχετο ὁ βασιλεὺς διαβαίνων ἀπὸ τ' ἀριστερὰ εἰς τὰ δεξιὰ ἰσόγεια κατηχούμενα (2). Ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς, ἤτοι ταῖς καλουμέναις δεσποτικαῖς, ὁ βασιλεὺς εὑρισκόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς Ἁγίας Σοφίας, λαμβάνει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πατριάρχου τὸν θυμιατὸν, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν σταύρωσιν, ἤτοι τὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρὸν (3), ἱσταμένην ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἢ μᾶλλον ἐν τῷ δεξιῷ εὐκτηρίῳ, εἰσέρχονται ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Πατριάρχης «ἐν τῷ πρὸ τοῦ μητατωρίου ὄντι εὐκτηρίῳ», καὶ ἐδῶθεν εἰς τὸ μητατώριον (4). Τὴν θέσιν τοῦ μητατωρίου σαφῶς δηλοῖ ὁ Πορφυρογέννητος, λέγων «ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ βή» ματος πρὸς τὸ μητατώριον». Ἐν τῷ θαλάμῳ τούτῳ ὁ βασιλεὺς ἐνίοτε ἐκραμάτιζε (5) μετὰ τοῦ Πατριάρχου, τῶν μεγιστάνων καὶ οἰκειοτέρων ἀνθρώπων τῆς συγκλήτου. Ἕτερον μητατώριον ὑπῆρχεν ἐν τοῖς κατηχουμενείοις, ὑπεράνω τούτου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (6), λέγοντα «καὶ ἐξέρχεται ἡ Αὔγουστα

(1) Γ. Κεδρηνός, τόμ. Α' σελ. 135.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 182, 184.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 5, 565, 636.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 16, 17, 27, 64, 65, 133.

(5) «καὶ ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ κράματος». Ἴδ. Σελ. 68, 135, 185. Μοναχοὶ πολλάκις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνέτρωγον. Κωδινός Κουροπαλάτης, σελ. 327.

(6) Τόμ. Α'. σελ. 67, 68. Περὶ τῆς αἰθούσης ταύτης λέγει ὁ Σελεντιάριος, περιγράφων τὴν Ἁγίαν Σοφίαν στίχ. 580, 585.

Δήεις καὶ νοτίην βορεώτιδι πᾶσαν ὁμοίην
μηκεδανὴν αἴθουσαν, ἔχει δέ τι καὶ πλέον ἥδε·
τείχει γάρ τινι χῶρον ἀποκρινθέντα φυλάσσει
Αὐσονίων βασιλῆϊ θεοστέπτοις ἐν ἑορταῖς.
ἔνθα δ' ἐμὸς σκηπτοῦχος ἐφήμενος ἠθάδι θώκῳ
μυστιπόλοις βίβλοισιν ἑὴν ἐπέτασσεν ἀκουήν.

» ἐκ τοῦ μητατωρίου τοῦ ὄντος ἐν τοῖς κατηχουμενίοις ». Ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐννοεῖ τὸ ἰσόγειον μητατώριον, φαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς αὐτοῦ λόγων, « Ἀναστᾶσα δὲ ἡ Αὐγοῦστα εἰσέρχεται » ἐν τῷ μητατωρίῳ, μετὰ τῶν οἰκειακῶν αὐτῆς κουβικουλα- » ρίων, οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ κουβουκλείου κατέρχονται εἰς τὸν βα- « σιλέα »(1). Περιγράφων ὁ Πορφυρογέννητος τὴν τελετὴν τῆς Ὀρθοδοξίας λέγει, « καὶ διὰ τοῦ κοχλιοῦ τοῦ ὄπισθεν τῆς κόγ- » χης ἀπελθὼν εἰς τὰ κατηχουμένια, εἰσέρχεται εἰς τὸ μητα- » τώριον ». Ἀπὸ τὸ κάτω μητατώριον ἀνήρχοντο πρὸς τὰ ἄνω κατηχούμενα, διὰ κοχλιοῦ καλουμένου ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννή- του μητατωρικοῦ. Ὑπῆρχε καὶ μητατώριον καλούμενον τοῦ Πατριάρχου, εὑρισκόμενον ἐν αὐτῷ τῷ Πατριαρχείῳ(2). Μετὰ ταῦτα, ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὰς τελετὰς ἐν τῇ προα- γωγῇ ζωστῆς πατρικίας λέγει, ὅτι μετὰ τὴν ἐκκλησίαν « ἀνα- » φέρουσιν αὐτὴν εἰς τὸ μητατώριον ἐπὶ τὸν Θωμαΐτην »(3).

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΦΡΕΑΡ

Πλησίον τοῦ μητατωρίου, ἦτο δωμάτιον ἔχον τρεῖς θύρας, δύο ἐσωτερικὰς διὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνει μετὰ τοῦ μητατω- ρίου, τοῦ χοροῦ τῆς ἐκκλησίας, καὶ μίαν ἄγουσαν πρὸς τὸν ἔξω Αὐγουσταιῶνα, « καὶ προσκυνήσαντες τὸ ἅγιον φρέαρ, εἰσέρχον- » ται διὰ τῆς εἰσαγούσης πύλης ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε εἰς τὴν ἐκ- » κλησίαν » — « ἐξιόντων δὲ τῶν δεσποτῶν τὴν ἔξω πύλην

(1) Μνημονεύεται καὶ μητατώριον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 88, ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν « καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ » τοῦ μητατωρίου τῶν κατηχουμενείων ». Ἴδ. Τόμ. Α'. σελ. 157. « Ὁ βασιλεὺς ἀπέρ- » χεται εἰς τὸ μητατώριον » σελ. 158.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 160. « καὶ ἀπέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸ μητατόριον τοῦ πα- » τριάρχου ».

(3) Τόμ. Α'. σελ. 260. Ἡ λέξις μητατώριον, εἶναι ἐκ τῆς Λατινικῆς meta, meta- tum, metatorium. Βῆλα ἢ παραπετάσματα ἐχώριζον τὸ μητατώριον ἀπὸ τὸ ἅγιον φρέαρ, « εἰσέρχεται ἔνδον τῆς κορτίνας τῆς κρεμαμένης ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι », σελ. 68. « καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ τοῦ μητατωρίου μέρος, εἰς τὸ ὡρο- » λόγιον ». Σελ. 268. « ἑτοιμάσαι τὰ μητάτα αὐτῶν » — « καταλύουσιν ἐν τοῖς μητάτοις » αὐτῶν ». Σελ. 393.

» τοῦ ἁγίου φρέατος. . . » καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον, « καὶ ἀλλή-
» λους ἀσπασάμενοι (δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης)
» ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ ἵσταται ἔξω τῆς πύλης τοῦ ἁγίου
» φρέατος, τῆς ἐξαγούσης εἰς τὸν ἔμβολον, κακεῖσε δέχεται αὐ-
» τὸν τὸ μέρος τῶν Βενέτων » (1). Ἐκαλεῖτο τὸ δωμάτιον τοῦτο τὸ ἅγιον φρέαρ, διότι « τὸ στόμιον τὸ λίθινον ἤχθη ἀπὸ Σαμα-
» ρείας· αὐτὸ δὲ ἦν εἰς ὅπερ ἐκαθέσθη ὁ Χριστὸς διαλεγόμενος τῇ Σαμαρίτιδι » (2). Μεγάλως ἐσέβοντο τὸ φρέαρ τοῦτο οἱ Βυζάντιοι. Ἐδῶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ φρέατι, συχνάκις ἠσπάζοντο ἀλλήλους ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ βασιλεύς. Ἀντιγράφω τὰ λεγόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ τοῦ ἁγίου φρέατος, ἵνα ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἔχωμεν μάρτυρα τὸν γνώστην τοῦτον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Περιγράφων τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, συμπίπτουσαν τῇ Κυριακῇ τῆς μέσης ἑβδομάδος λέγει, « καὶ εἰσελθὼν ὁ βασι-
» λεὺς ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ἁγίου φρέατος, ἅπτει κηροὺς καὶ εὔχε-
» ται, ὁ δὲ Πατριάρχης δέχεται τὸν βασιλέα εἰς τὴν πύλην τὴν
» εἰσάγουσαν ἀπὸ τοῦ ἁγίου φρέατος εἰς τὸν ναὸν καὶ προσκυ-
» νήσαντες ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, εἰσέρχονται εἰς τὸν
» ναόν » (3). Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς μνημονεύει καὶ ἕτερον ἅγιον φρέαρ ἐν τῷ παλατίῳ καὶ μητατώριον καλούμενον τῆς Μαναύρας » (4).

Ἠκολούθησα μετὰ πολλῆς εὐλαβείας, πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγραφομένας τελετὰς πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικάς. Οὐδεμία περιγραφὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἴτε τῶν ἀρχαιοτέρων εἴτε τῶν νεωτέρων, σαφηνίζει τοσαῦτα σκοτεινὰ μέρη τῆς μεγάλης ταύτης ἐκκλησίας.

Τὸ μητατώριον, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τοῦ ἁγίου βήματος, ἦτο τὸ δεξιὸν εὐκτήριον, δὲν ὑπάρχει σήμερον. Ἐντὸς τοῦ μη-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 27, 34, 68, 135.
(2) Γ. Κωδινὸς σελ. 142. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 18, 19.
(3) Τόμ. Α'. σελ. 163.
(4) Τόμ. Α'. σελ. 583.

τατωρίου, ἢ μᾶλλον τοῦ χώρου αὐτοῦ, εἰσέρχεταί τις διὰ τῆς θύρας τῆς ἀνατολικῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς μόνης ἐν τῷ τοίχῳ τούτῳ (1). Τὸ ἅγιον φρέαρ ὑπάρχει ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου σαφῶς ὁριζομένῃ θέσει αὐτοῦ, καὶ τὸ δεικνύουσιν ἅπαντες οἱ κληρικοὶ τοῦ ναοῦ τούτου. Αἱ πολλαὶ προελεύσεις εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ ἐκ τῆς πλατείας τοῦ Μιλίου, προσμαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου. Εἶναι ὅμως πανταχόθεν πεφραγμένον, ὑπὸ σανίδων καὶ ταπήτων ἐπικεκαλυμμένον (2). Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δεξιοῦ ἰσογείου κατηχουμένου. Ἀγνοῶ ἂν εἰσέτι σώζεται τὸ περιλάλητον περιστόμιον, περὶ τοῦ ὁποίου πολλαὶ ἐγένοντο συζητήσεις (3).

Δεξιόθεν τοῦ ἁγίου φρέατος, ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν θάλαμος διὰ κιγκλίδων περίφρακτος, ἐμπεριέχων χειρόγραφα καὶ ἔντυπα θρησκευτικά. Τὸ ἅγιον φρέαρ κεῖται μέσον τῶν δεξιῶν ὑψηλῶν πορφυρῶν κιόνων καὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ. Ἡ θύρα ἡ ἐξάγουσα ἐκ τοῦ ἁγίου φρέατος εἰς τὸν ἔξω περίβολον, καλούμενον ὁ ἔμβολος ἢ τὸ Μίλιον, σώζεται σήμερον ὡς τὴν περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος.

Ο ΚΟΧΛΙΑΣ

Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ παλατίου τοῦ καθίσματος, ἐμνημόνευσα τὸν λεγόμενον σκοτεινὸν κοχλίαν διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, εἰς τὸ κάθισμα. Ἡ λέξις αὕτη κοινοτάτη παρὰ τοῖς Βυζαντίοις, ἐσήμαινε πᾶσαν κοχλιο-

(1) « στὰς πρὸς ταῖς μεγίσταις πύλαις (τῆς Ἁγίας Σοφίας) ὡς δ' ἔμελλε διὰ τῆς κατ' ἀνα-
» τολὰς πύλης ἐξέρχεσθαι » κτλ. Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α'. σελ. 270.

(2) Πλανᾶται νομίζω ὁ Βυζάντιος. Τόμ. Α'. σελ. 498, λέγων « Ἀπροσδιόριστος
» εἶν' ἐπίσης καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἦτό ποτε τὸ καλούμενον Ἅγιον Φρέαρ. »

(3) Τὸ πορφυροῦν ὀμφάλιον μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, Τόμ. Α'. σελ. 15, ἐνώπιον τῶν ἁγίων θυρῶν, εἶναι κύκλος ὠοειδὴς δύο περίπου μέτρων διαμέτρου, ποικίλοις μαρμάροις κεκοσμημένον, ἀλώβητον μέχρι σήμερον, ἀλλὰ ἐπικεκαλυμμένον διὰ ψιάθου καὶ τάπητος. Ἐν τῇ δεξιᾷ ἄκρᾳ τοῦ νάρθηκος ἦσαν ὁ λουτὴρ καὶ ὁ πολλάκις μνημονευόμενος Ἀθύρας. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 156, 158, 164, 185.

ειδῆ ἀναβάθραν ἐντὸς τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων (1). Ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ μνημονεύεται ὁ μέγας κοχλιός, διὰ τοῦ ὁποίου κατήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ καλούμενον διδασκαλεῖον, ἔνθα ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ πασχάλια (2). Μνημονεύεται καὶ ἕτερος ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος (3). Γεώργιος ὁ Κωδινὸς μνημονεύει ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸν κίονα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, πρὸς τὸ εὐώνυμον τοῦ γυναικωνίτου, καὶ τὸν κίονα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος.

Οἱ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τοσάκις μνημονευόμενοι κοχλιοὶ ἢ ἀναβάθραι ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, σώζονται ἅπαντες, ἐξαιρουμένου τοῦ ἀνερχομένου ἐπὶ τοῦ μητατωρίου μέχρι τῶν ἄνω κατηχουμενείων, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ ἴδω. Πιθανὸν ὅτι κατεδαφιζομένου τοῦ μητατωρίου καὶ τῶν δωματίων τοῦ ἁγίου φρέατος, κατηδαφίσθη καὶ ὁ κοχλιός. Ἡ ἀναβάθρα διὰ τῆς ὁποίας σήμερον ἀνέρχονται εἰς τὰ ἀριστερὰ κατηχουμενεῖα οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, δὲν ὁμοιάζει τὰς ἤδη σωζομένας ἀναβάθρας· ἦτο ἡ κοινὴ ἀναβάθρα παντὸς τοῦ γυναικείου λαοῦ. Ὁ κοχλιὸς διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο εἰς τὰ δεξιὰ κατηχουμενεῖα ἐκ τοῦ ἁγίου φρέατος, εἶναι ἀναβάθρα μετὰ πετρίνων βαθμίδων, κεκλεισμένη διὰ θύρας ξυλίνης, περὶ τὰ μέσα τῆς καταβάσεως. « Ἀνέρχονται διὰ τοῦ κοχλιοῦ τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦ » ἁγίου φρέατος ἐν τοῖς πρὸς ἀνατολὰς δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατη» χουμενείων » (4). Ἑτέρα ἀναβάθρα εὑρίσκεται ἐν τῷ τοίχῳ τῷ ἀνατολικῷ τῶν εὐωνύμων κατηχουμενείων κεκλεισμένη, ὁμοία τῇ προηγουμένῃ. Πιθανὸν αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καλουμένη κοχλιός, ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος (5).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 77. Πύλη τοῦ κοχλιοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μωκίου, σελ. 100, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς. σελ. 109, ἐν Βλαχέρναις, σελ. 157, 542, ἐν τῇ Ἁγίᾳ Χριστίνῃ, σελ. 214·

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 126.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 160.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'· σελ. 182.

(5) Ὑπὸ τὰ δεξιὰ κατηχουμενεῖα, εἶναι θάλαμος μικρὸς ἔνθα φυλάττουσι σκεύη τῆς Ἁγίας Σοφίας οἱ Ὀθωμανοί, πάντη διάφορα τοῦ ἀρχαίου σκευοφυλακείου.

Ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρᾳ τοῦ δευτέρου ἢ ἐσωτερικοῦ νάρθηκος, εἶναι θολωτὸς διάδρομος, κεκλεισμένος ἔξωθεν διὰ πύλης ἀρχαιοτάτης Βυζαντινῆς. Ἐν τῷ διαδρόμῳ τούτῳ, δεξιόθεν εἶναι ἀρχαία πύλη, σήμερον κεκλεισμένη. Ὄπισθεν αὐτῆς σώζεται ἀναβάθρα ἄγουσα πρὸς τὰ δεξιὰ κατηχουμενεῖα, ἔχουσα πετρίνας βαθμίδας. Τῆς ἀναβάθρας ταύτης μνείαν ποιεῖται ὁ Πορφυρογέννητος, περιγράφων τὴν βασιλικὴν τελετὴν τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου. Ἡ κάτω αἴθουσα αὕτη, ἢ μᾶλλον ὁ θολωτὸς διάδρομος, ἐκαλεῖτο τὸ διδασκαλεῖον. Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος(1), « ὁ βασιλεὺς ὀψικεύων(2) τὰ τίμια ξύλα » (ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄνω κατηχουμενείοις) «κατέρχεται διὰ τοῦ μεγάλου κοχλιοῦ, καὶ » ἐκκλίνας τὸ εὐώνυμον μέρος διέρχεται διὰ τοῦ διδασκαλείου, » ἔνθα ἐπιγέγραπται τὰ πασχάλια ». Ἀτυχῶς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἁγίας Σοφίας σπανίως μνημονεύονται, καὶ ἡ ἀφήγησις αὐτῶν εἶναι πολλάκις λίαν σκοτεινή(3).

Ταῦτα τὰ ὀλίγα περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, γνωστὰ τοῖς πᾶσιν ἀνέμνησα πρὸς σαφήνειαν τῶν ἑξῆς λεγομένων. Μένουσιν εἰσέτι νὰ μελετήσωμεν ἕτερα ἱδρύματα ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, μικρὰ μὲν κατ' ἀξίαν, ἐπίσημα δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους.

---

(1) Τόμ. Α'. σελ. 167. Ταῦτα περιγράφει ὁ Βυζάντιος, Τόμ. Α'. σελ. 464, 517.

(2) Ὀψίκιον, θεραπεία. I. Meursi Glossarium ἐν λέξει ὀψικεύειν.

(3) Περὶ τῶν προσφυγίων τῆς Ἁγίας Σοφίας, πρβ. Acta Patriarchatus. Τόμ. Α'. σελ. 232.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Περιέγραψα ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ κτίριά τινα ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, πολλάκις μνημονευόμενα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Βυζαντινῶν χωρογράφων καὶ ἱστορικῶν. Ταῦτα τὰ κτίρια ἐπισημότερα πάντων τῶν ἄλλων καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους συχνότατα ἀναφερόμενα, βοηθοῦσιν ἡμᾶς εἰς ὀρθὴν γνῶσιν τῶν ἐπιλοίπων καὶ μικροτέρων ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἱσταμένων. Οἱ ἀναγινώσκοντες τὰς πολυφύλλους περιγραφὰς τοσούτων ἐριτίμων συγγραφέων, ἀλλοφρονούντων, ἐν ἀταξίᾳ κατατασσόντων ἅπαντα τὰ κτίρια ταῦτα, πείθονται ὅτι δυσχερέστατον ἔργον εἶναι ἡ περιγραφὴ καὶ ὀρθὴ κατάταξις κτιρίων, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα λείψανα ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, σωζόμενα μέχρι τῆς τελευταίας ἁλώσεως, ἐξηφάνισαν οἱ ἀβέλτεροι τοῦ τόπου δυνάσται.

Ὁ Προκόπιος (1) λέγει ὅτι ὑπῆρχεν ἀγορὰ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, τὴν ὁποίαν καλοῦσιν Αὐγουσταῖον οἱ Βυζάντιοι· πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ἀγορὰ αὕτη ἦτο πρὸ τῶν βασιλείων. Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ Προκοπίου, πληρέστατα συνᾴδει μεθ᾽ ὅσων μέχρι τοῦδε εἶπον περὶ τῆς θέσεως τοῦ Αὐγουσταιῶνος πρὸ τῶν βασιλείων· «Ταύτης δὲ τῆς ἀγορᾶς οὐ πολλῷ ἄποθεν τὰ βασιλέως οἰκία » ἐστί.»

Ὁ Αὐγουσταιὼν ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον τοσαῦτα περιφανῆ ἱδρύματα καὶ καλλιτεχνήματα ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας κομισθέντα, ἦτο, καθὼς προεῖπον, χῶρος ἐπιμήκης (2), ὁριζόμενος

(1) Τόμ. Γ'. σελ. 181, 202, 203.

(2) «Λέγουσι δὲ περὶ τοῦ φόρου ὅτι εἰς μίμησιν τοῦ ὠκεανοῦ ἐκτίσθη καὶ ψεύδονται » οἱ τοῦτο λέγοντες». Γ. Κωδινός, σελ. 75.

πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τὰ τείχη τ' ἀνατολικὰ τοῦ ἱπποδρόμου. Τὰ πρὸς νότον ὅρια οὐδεὶς περιέγραψε. Τὴν σήμερον Τουρκικὰ οἰκήματα, μικρὰ τεμένη καὶ περίφρακτοι κῆποι, καλύπτουσιν ἅπασαν τὴν νότιον τούτου πλευράν. Πιθανὸν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ καὶ τοῖς εὐρυχώροις κήποις τῶν Ὀθωμανῶν ἐγκατοίκων, ἔνθα ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος, σώζονται ἐρείπια δεικνύοντα τὰ ὅρια τῆς νοτίου ἄκρας τοῦ Αὐγουσταιῶνος.

Τὸ πλάτος τοῦ Αὐγουσταιῶνος ἀπὸ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, εἶναι βήματα 177, ἤτοι μέτρα περίπου 133. Τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας μέχρι τῆς ὑποτιθεμένης νοτίου ἄκρας, βήματα περίπου 688, ἤτοι μέτρα πλείονα τῶν 500. Ὅλος ὁ χῶρος μέτρα τετραγωνικὰ 73,150. Τακτικὴ ἐπιστημονικὴ καταμέτρησις, θέλει καταδείξει ὀρθοτέρους ἀριθμούς. Ἡ περὶ τούτων πάντων ἀμεριμνησία τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἡ παντελὴς αὐτῶν ἄγνοια τῶν ἐδῶ τὸ πάλαι ἱσταμένων ἐπιφανῶν κτιρίων, μὲ πείθουσιν, ὅτι οὐδέποτε θέλομεν μάθει πλειότερα περὶ τοῦ πλάτους καὶ μήκους τοῦ χώρου, τοῦ ὁποίου τὰ ὅρια πρὸ αἰώνων ἐξηφανίσθησαν. Ὅλον τὸν χῶρον τοῦτον, τοῦ ὁποίου τὰ κοσμήματα καὶ ἐρείπια πρὸ πολλοῦ ἀπωλέσθησαν, ἢ εἰς ἕτερα κτίρια μετεκομίσθησαν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καλύπτουσι νῦν ἐργαστήρια ἀνήλια καὶ κάκοσμα, ἱδρύματα ξένα ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια, τὰ ὁποῖα μετὰ δυσκολίας καὶ πολλῶν παρακλήσεων ἐπισκέπτονται οἱ ξένοι καὶ ἡμέτεροι. Τοὺς περιεργαζομένους ταῦτα ξένους, ὑπὸ τῶν παίδων συχνάκις λιθοβολουμένους, μετὰ χλεύης θεωροῦσιν οἱ κοῦφοι ἐγκάτοικοι.

ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΕΥΔΟΞΙΑΣ

Ἀντικρὺ τοῦ βουλευτηρίου κειμένου ὡς προεῖπον, πρὸς νότον τοῦ Πατριαρχείου ἐστηλώθη τὸ πάλαι τὸ ἄγαλμα τῆς Εὐ-

δοξίας συζύγου τοῦ Ἀρκαδίου (395-408), περὶ τοῦ ὁποίου τοσοῦτος λόγος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνην, τὸ ἄγαλμα ἦτο ἀργυροῦν καὶ ἐστήθη ἐν τόπῳ καλουμένῳ τὰ Πιττάκια (1) πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Οἱ πρῶτοι χοροὶ καὶ αἱ ὀρχήσεις τῶν Ἑλληνοφρονούντων, ἐλύπουν τὸν Χρυσόστομον, μὴ δυνάμενον νὰ τελῇ ἐν ἡσυχίᾳ τὰς ἐν τῷ πλησίον ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας θείας λειτουργίας. Ἡ σύγχυσις αὕτη «πολλάκις γὰρ ἔφυρεν τοὺς ψάλλοντας». Ὁ Ἑλληνοφρονῶν ἔπαρχος τῆς πόλεως Μανιχαῖος, διήγειρε τὴν Εὐδοξίαν κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου, «ὡς δυσχεραίνοντος ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς στήλης αὐτῆς». Συγχρόνως ὁ Χρυσόστομος, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, λόγον κατὰ πονηρῶν γυναικῶν ἐποίησε καί τινες τῆς ἀληθείας ἐχθροί, κατήγγειλον τοὺς λόγους τούτους ὡς κατὰ τῆς Εὐδοξίας καὶ τῶν περὶ τὴν στήλην αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ὀργιάζοντος ὄχλου λεχθέντων. Ἡ δυσμένεια τῆς γυναικὸς ταύτης καί τινων ὁμοφρονούντων αὐτῇ, ἐγένοντο αἰτία τῆς ὑπερορίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ εὐτόλμου τούτου ἱεράρχου (2).

Ἡ ἀργυρεῖα καὶ πιθανώτερον ἡ ἐπάργυρος αὕτη στήλη, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ταραχῶν καὶ στάσεων τῶν Βυζαντίων καὶ ἔξω τῶν περιφρουρούντων τ' ἀνάκτορα τειχῶν, πιθανὸν ἐγένετο λεία ταχεῖα τοῦ ὄχλου καὶ τῶν περὶ τὸν ἱππόδρομον ἀντιμαχομένων δήμων. Πόσον χρόνον ἵστατο ἡ στήλη αὕτη, καὶ πότε ἐξηφανίσθη, ἀγνοοῦμεν. Κατὰ τὸν Πατριάρχην Κωνστάντιον καὶ τὸν μετ' αὐτὸν κλεινὸν Βυζάντιον (3), ἀνευρέθη ὁ στυλοβάτης, ἀνασκαπτομένου τοῦ ἐδῶ Αὐγουσταιῶνος τῷ 1848ῳ πρὸς ἵδρυσιν τοῦ πλησίον Τουρκικοῦ πανεπιστημίου (4). Ὁ Πατριάρχης μνη-

(1) «Τούτῳ τῷ ἔτει (398) ἡ βασίλισσα Εὐδοξία ἀργυραίαν στήλην ἰδίαν ποιήσασα, » ἔστησε ἐν τόπῳ λεγομένῳ τὰ Πιττάκια πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.» Τόμ. Α'. σελ. 123. Γ Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 563.

(2) «ἀνθίσταται (ὁ Χρυσόστομος) τῇ βασιλίσσῃ Εὐδοξίᾳ, πάσχει πολλὰ διὰ τοῦτο » δεινά». Μ. Γλυκᾶς, σελ. 479, 480. Ζώσιμος, σελ. 278. Θεοφάνης, Τόμ. Α'. σελ. 123.

(3) Κωσταντίου Πατριάρχου Ἐλάσσονες Συγγραφαί, ἐν Κ/πόλει, 1866, σελ. 481. Κ/πολις, Τόμ. Α'. σελ. 461.

(4) Ὁ σοφὸς Πατριάρχης Κωνστάντιος, ὁ τοσαῦτα περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορήσας, λέγει περὶ τῆς πλατείας ταύτης. «Περὶ τὴν βάσιν τοῦ ῥηθέντος στυλοβάτου

μονεύει καὶ τὰς δύο ἐπιγραφὰς τοῦ στυλοβάτου, τὴν μὲν Ἑλληνικὴν τὴν δὲ Λατινικήν. Ὁ στυλοβάτης οὗτος εὑρίσκεται τὴν σήμερον ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ χρόνος ἔβλαψε τὴν Ἑλληνικήν, ἀντιγεγραμμένην οὕτω ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου,

ΟΝΑΠΟΡΦΥΡΕΗΝΚΑΙΑΡΓΥΡΕΗΝΒΑΣΙΛΕΙΑΝ
ΔΕΡΚΕΟΕΝΘΑΠΟΛΗΙΘΕΜΙΣΤΕΥΟΥΣΙΝΑΝΑΚΤΕΣ
ΟΝΟΜΑΔΕΙΠΟΘΕΕΙΣΕΥΔΟΞΙΑΤΙΣΔΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΣΙΜΠΛΙΚΙΟΣΜΕΓΑΛΩΝΥΠΑΤΩΝΓΟΝΟΣΕΣΘΛΟΣΥΠΑΡΧ
[ΟΣ

Κίονα πορφυρέην καὶ ἀργυρέην βασίλειαν
Δέρκεο, ἔνθα πόληι θεμιστεύουσιν Ἄνακτες.
Ὄνομα δ' εἰ ποθέεις, Εὐδοξία· τὶς δ' ἀνέθηκεν;
Σιμπλίκιος μεγάλων ὑπάτων γόνος ἐσθλὸς ὕπαρχος (1).

DN.AEL.EVDOXIAESEMPERAVGVSTAE
YG.SIMPLICIUSPRAEFC.URB.DEDICAVIT

Dominae Aeliae Eudoxiae semper Augustae
YG. Simplicius Praefectus urbis dedicavit.

Τὸ παμμέγεθες τοῦτο Τουρκικὸν πανεπιστήμιον (2) ἐγερθὲν τῷ 1848ᵠ, κεῖται ἐπὶ τοῦ βορειοτέρου μέρους τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἔνθα ἐπὶ Βυζαντίων, ἱδρύθησαν ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου

» τοῦ τῆς Εὐδοξίας κίονος, ἀνεκαλύφθη καὶ τὸ λιθόστρωτον ἔδαφος τῆς λαμπρᾶς ποτὲ » Πλατείας τοῦ Αὐγουσταιῶνος, συνιστάμενον ἐκ μελανοχρόων πετρῶν, μῆκος μὲν ἐχου- » σῶν ἑνὸς γεωμετρικοῦ ποδός, εὖρος δὲ ἡμίσεος, ἄριστα ἐστρωμένον.» Ἑλάσ. Συγγραφαί, σελ. 383. Οὐδὲν τῶν νεωστὶ ἐν Βυζαντίῳ ἀνακαλυφθέντων μνημείων, διέφυγε τὰ ὄμματα τοῦ πολυμαθοῦς τούτου ἱεράρχου. Τοὺς λόγους τούτους πληρέστατα ἐπεκύρωσαν αἱ ἐργασίαι τῶν Ἄγγλων ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα.

(1) **Praefectus urbis modo** ὕπαρχος, **modo** ἔπαρχος **appellatur. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 37.**

(2) **Καλεῖται *Δὰρ-ἐλ-Φουνούν*, ἤτοι οἶκος τῶν ἐπιστημῶν.**

ἐπιλεγομένης τῶν Χαλκοπρατείων, καὶ τὸ Πατριαρχεῖον μετὰ τοῦ κήπου αὐτοῦ. Τὸ ἀνατολικώτερον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ μαρμαρίνων κιόνων κεκοσμημένον, ἠγέρθη ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τοῦ διαχωρίζοντος τὸν Αὐγουσταιῶνα ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων. Ἐὰν κατὰ τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνην καὶ τὸν Βυζάντιον, ἡ στήλη τῆς Εὐδοξίας ἦτο πλησίον τῶν Πιττακίων καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, τίνι τρόπῳ εὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ πανεπιστημίου ὁ στυλοβάτης; Τὰ Πιττάκια κατὰ τὸν Σωζομενὸν, ἦσαν πρὸ τοῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς ἤτοι τῆς Συγκλήτου καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης (1). Ταῦτα εἶναι προφανὴς ἀντίφασις, διότι ἡ Ἁγία Σοφία κεῖται μέσον τοῦ Αὐγουσταιῶνος καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, καὶ δὲν ἠδύνατο ἡ στήλη νὰ ἦναι πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ συνάμα πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κειμένης πρὸς βορρᾶν αὐτῆς. Πρὸς τούτοις, μέσον τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, εὑρίσκετο ἐν τῷ τότε χρόνῳ ὁ ἐπιφανὴς ξενὼν τοῦ Σαμψὼν, τοσάκις μνημονευόμενος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου.

Πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐνίοτε συνεκκλησιάζετο ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου, ἦτο ἱδρυμένον ἕτερον ἱερὸν κτίριον τῆς Διακονίσσης ἢ τῶν Διακονισσῶν (2), τοῦ ὁποίου νομίζω σώζονται μέχρι σήμερον μέγισται Βυζαντιναὶ ὑπόγειοι στοαὶ, ὑποκρατοῦσαι ἄλλοτε τὸ ἱερὸν τοῦτο κτίριον ἐγερθὲν ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινεστάτου (3). Ὅτι ταῦτα ἦσαν ὑπόγεια

(1) Περὶ τῶν Πιττακίων πρβ. Γ. Κωδινὸν, σελ. 35, 186. Σύγκλητον καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος τὰ μέλη τοῦ σενάτου, «μηνύεται πᾶσα ἡ σύγκλητος ἵνα προέλθῃ μετὰ » ἀλλαξίμων». Τόμ. Α'. σελ. 236, 237.

(2) Τὰ Διακονίσσης ἔκτισε Κυριακὸς ὁ Πατριάρχης «ἐν τοῖς χρόνοις Μαυρικίου τοῦ » βασιλέως» (582, 602). Γ. Κωδινὸς, σελ. 105. Ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα ἐκκλησία ἐπιλεγομένη «τῆς Διακονίσσης». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 75, 85, 590. Γ. Κεδρηνὸς, Τόμ. Α'. σελ. 699.

(3) Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 155. Ὁ Κεδρηνὸς, Τόμος Α'. σελ. 679, μνημονεύει δύο ἀσκητήρια πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, πυρποληθέντα ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα. Περὶ τούτων τῶν ἀσκητηρίων ἀσαφεῖς εἶναι τῶν Βυζαντίων αἱ περιγραφαί. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 357. Μετά τινα ἑορτὴν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, οἱ Πράσινοι ὀψωνεύοντο εἰς τὰ Διακονίσσης· πιθανὸν εἰς τὰ εὐρύχωρα ταῦτα ὑπόγεια. Ἴδ. σελ. 590.

ἐκκλησίας, εἰκάζω ἔκ τινων σταυρῶν σωζομένων ἐπὶ μεγάλων κιόνων ἐντετειχισμένων ἐν τῷ βάθει τῶν στοῶν. Ἕνεκα τούτων ὅλων, μὲ φαίνεται ἀπίθανον νὰ στήσωσιν ἄγαλμα οἱ Βυζάντιοι ἐπὶ χώρου τοιούτου, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἐπιφανῶν ἐκκλησιῶν. Πρὸς τούτοις, αἱ φωναὶ τοῦ ὄχλου χορεύοντος καὶ ὀργιάζοντος ἐν τόπῳ τοσούτῳ μεμακρυσμένῳ τῆς Ἁγίας Σοφίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ταράττωσι τοὺς ψάλλοντας ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ (1). Ἕνεκα τούτων ὅλων, τῶν ὁποίων τὴν ἀλήθειαν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἐπισκεπτόμενος τοὺς τόπους τούτους, λέγω ὅτι ἡ στήλη αὕτη τῆς φιλοδόξου Εὐδοξίας, περὶ τῆς ὁποίας τοσοῦτος λόγος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Χρυσοστόμου, ἠγέρθη ἐντὸς τοῦ Αὐγουσταιῶνος, οὐχὶ ἀντικρὺ τοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου (2). Ὁ στυλοβάτης ὁ εὑρεθεὶς ἐν ταῖς σκαφαῖς τοῦ Τουρκικοῦ πανεπιστημίου, εἶναι ἀναμφιβόλως τῆς μνημονευομένης στήλης ταύτης τῆς Εὐδοξίας. Πιθανὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου κατέρριψε τὴν στήλην, ὁ κατὰ τῆς Εὐδοξίας μαινόμενος λαὸς καὶ ἐρρίφθη μακρὰν τῆς προτέρας αὐτῆς θέσεως ὁ στυλοβάτης. Ἕτερα κτίρια τὸ Μίλιον καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀλεξίου, ἐκώλυον τὴν στήλωσιν τοῦ ἀγάλματος πλησιέστερον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πρὸς τούτοις, χῶρος εὐρὺς καὶ ἄστεγος, ἔνθα πολὺς λαὸς ἀκωλύτως συνηθροίζετο, ἦτο κατάλληλος εἰς φωνὰς καὶ ὄργια, ἱκανὰ νὰ διαταράττωσι τοὺς ψάλτας τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὸν ἱερουργοῦντα Χρυσόστομον.

.Περὶ τῆς στήλης ταύτης, ἰδοὺ καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου γραφόμενα Συμεὼν τοῦ μεταφραστοῦ (3), τοῦ ὁποίου τὰς περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γνώσεις καὶ τὴν αὐτῆς χωρογραφίαν λίαν ἐκτιμῶ. « Στήλη τις ἀργυρᾶ

Ἄνω τῶν ὑπογείων τούτων, ἵδρυσαν οἱ Ὀθωμανοὶ τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον καὶ τὴν σχολὴν τῶν ὡραίων τεχνῶν.

(1) « ἐπεὶ δὲ αὖθις συνέβη τὰ κατὰ τὴν ἀργυρᾶν στήλην τῆς Εὐδοξίας καὶ πάλιν μῖσος καὶ πάλιν ὀργή . . . οὗ ἡ ἀρχὴ πάλιν Ἡρωδιὰς μαίνεται ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 581.

(2) Π. Γύλλιος, Βιб. Β'. Κεφ. Θ'.

(3) Ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne. Τόμ. 114. Κεφ. 47.

» τῆς βασιλίδος ἐγγύς που τοῦ ἱεροῦ ᾧ Σοφία ἐπώνυμον, ἐπὶ » κίονος ἦν. Ἐν ταύτῃ συνήθως δημώδεις ἠθροίζοντο παιδιαί. » Ὅπερ ὁ μέγας ὕβριν εἶναι τοῦ ναοῦ λογισάμενος, διὰ τὸ τοῖς » ἱεροῖς ὕμνοις ᾀδομένοις ἀτάκτους τε καὶ ἀσήμους ἀντηχεῖσθαι » φωνάς, ἐπεὶ πολλὰ παραινέσας παύειν οὐκ εἶχε, παραχωρεῖ » τῇ γλώττῃ κατὰ τῶν ταῦτα γενέσθαι κελευόντων.» Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Συμεών, μανθάνομεν ὅτι αἱ φωναὶ τοῦ περὶ τὴν στήλην ὀργιάζοντος λαοῦ, ἐτάραττον τοὺς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκκλησιαζομένους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ τῆς φιλοδόξου Εὐδοξίας, ἐξηφανίσθη τὸ ἄγαλμα τοῦτο, διότι οὐδεμία μνεία αὐτοῦ γίνεται ἐν τῇ ἀκολούθῳ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους.

Ὀλίγον τι κατωτέρω (1), διηγεῖται ἕτερόν τι ὁ Συμεών, ἐπικυροῦν τὰ ὅσα ἀνωτέρω ἐδιηγήθην περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι κτιρίων καὶ ἰδίως τοῦ βουλευτηρίου. Τὴν ἡμέραν τῆς ὑπερορίας τοῦ Χρυσοστόμου, «πῦρ θεῖον ἐκ μέσου τοῦ θρό» νου ᾧ προσεδρεύων τὰς ἱερὰς ἐπήγαζε διδαχάς, ὑπ᾽ οὐδεμιᾶς » χειρὸς ἀναφθὲν . . . ἀνεῖρεν εἰς ὕψος. Εἶτα τὴν στέγην διαφα» γὸν, κατὰ τῶν νώτων τῶν σεπτῶν δωμάτων ἐχώρει. Ἐντεῦ» θεν ἄνεμος τὴν φλόγα παραλαβὼν, ἐπὶ τὸν τῆς συγκλήτου » γερουσίας οἶκον (2) διὰ μακροῦ τοῦ μέσου κείμενον ἐκκαλεῖ» ται, καθάπερ τινὰ ἔμψυχον τῶν μεταξὺ φεισάμενον, ὡς μὴ » τῇ ἐγγύτητί τινα ἔχειν τὸ γεγονὸς ἐπιγράφειν· καὶ τριῶν ὡρῶν » ἔργον τοιοῦτον μέγα καὶ πολυχρόνιον, ὕλῃ μὲν πολυτελέστα» τον κάλλει δὲ ὡραιότατον ἐκκαυθὲν εἰς ἅπαν, πρὸς τὸ μὴ ὂν » ᾤχετο. Οὕτω δὲ παραθέον τὸ πῦρ καὶ τὸ κύκλῳ διανεμόμε» νον, μόνον τοῦ οἰκίσκου φείδεται πάλιν, ἐν ᾧ τῶν ἱερῶν σκευῶν » ἐτηρεῖτο τὸ πλῆθος.»

Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης πείθομαι, ὅτι μέσον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ βουλευτηρίου, ἦτο τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὰ μετ᾽ αὐτοῦ συνεχόμενα κτίρια, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐφυλάττοντο τὰ ἱερὰ

(1) Ἐν Κεφ. 50.

(2) Καλεῖται ἐνίοτε καὶ Σενάτον. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 609.

σκεύη. Ταῦτα τοῦ Συμεὼν τὰ γραφόμενα, ἐπικυροῦσι τὰ ὅσα περὶ τοῦ βουλευτηρίου καὶ Πατριαρχείου ἱστόρησα, ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱδρυθέντα ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι κτίρια μετὰ τὴν αἱματηρὰν στάσιν τοῦ νίκα, ἀνιδρύθησαν ἐπὶ τῶν θεμελίων τῶν πυρποληθέντων κτιρίων, διότι ὁ Αὐγουσταιὼν ὑπὸ τῶν τειχῶν τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ἱπποδρόμου περιβαλλόμενος, οὔτε ἐξετείνετο οὔτε ἐσμικρύνετο. Ταῦτα σαφῶς καὶ λεπτομερέστατα περιγράφει ὁ Προκόπιος (1). Παρέλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τὴν νέαν Ἁγίαν Σοφίαν, πλειότερον χῶρον καὶ κτίριά τινα παραπλήσια, ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας. Τὰ περιβάλλοντα ὅμως τὸν Αὐγουσταιῶνα ἐρυμνὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ἱπποδρόμου, ἔμειναν ὡς πρότερον ἠγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Σεβήρου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Ἀνήγειρε λοιπὸν ὁ Ἰουστινιανὸς τὰ αὐτὰ κτίρια, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἅπαντα λαμπρότερα τῶν ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα πυρποληθέντων.

Ἐκ τῶν πολλῶν συγγραψάντων περὶ τοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠγέρθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἡ Ἁγία Σοφία, κατάδηλον εἶναι ὅτι ἅπας ὁ χῶρος οὗτος ἐκαλεῖτο τότε Γουστεῖον, κατά τινας παραφθορὰ τῆς λέξεως Αὐγουστεῖον. Ὁ τόπος οὗτος πιθανὸν ἦτο ἀγορὰ ὠνίων, καὶ αὕτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Κωδινοῦ (2) γράφοντος, ὅτι « ἐπωνόμασε τὸν τόπον » Αὐγουσταιῶνα, πρότερον Γουστεῖον λεγόμενον, ἤγουν ὀψοπώ- » λειον. »

Ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τοῦ τόπου τούτου μαρτυριῶν τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, εἰκάζω ὅτι ἦτο ἀγορὰ ὁ τόπος οὗτος, καὶ πιθανὸν ἔμεινεν ἡ λέξις ἐν τοῖς στόμασι τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντίων, λησμονησάντων ἢ ἀγνοούντων τὴν ἐκ τῆς Λατινικῆς παραγωγὴν αὐτῆς, ὡς συνέβη καὶ ἐν πολλαῖς ἑτέραις λέξεσι τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ.

(1) Περὶ τῶν τοῦ Δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, λόγοι ἕξ. Τόμ. Γ'. σελ. 167.

(2) Σελ. 28. «Ἐν τῷ Γουστείῳ ἤτοι τῷ ὀψοπωλείῳ». I. Meursi Glossarium. Ἐν λέξει Γουστεῖον.

Ὀρθότατα περὶ τούτου γράφει ὁ κλεινὸς Βυζάντιος (1). «Τόσον δὲ μόνον δύναταί τις ἐξ αὐτῆς νὰ εἰκάσῃ, ὅτι, πρὶν κτισθῇ ἡ Ἁγία Σοφία ἐν τῇ πλατείᾳ ταύτῃ, ἦτο ἴσως ἡ ἀγορὰ τῶν τροφίμων, μετακομισθεῖσα ἔπειτα προσωτέρω». Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν, τὰ αὐτόθι ἱδρυθέντα κτίρια, ἡ Ἁγία Εἰρήνη, ὁ ἐπιφανὴς ξενὼν τοῦ Σαμψὼν καὶ ἡ Ἁγία Σοφία μεθ' ἑτέρων περὶ αὐτὴν ἱδρυμάτων, ἐπλήρωσαν ἅπαντα τὸν χῶρον τῆς ἐκτενοῦς ταύτης ἀγορᾶς, ἐνίοτε μνημονευομένης ἐν τῇ χωρογραφίᾳ τῆς ἀρχαίας πόλεως, πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Καταφαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ ἀγορὰ αὕτη ἐξετείνετο καὶ πρὸς νότον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἔνθα μνημονεύεται τὸ Μίλιον, ἢ κατ' ἄλλους τὸ Μιλιαρίσιον (2). Τὸ κτίριον τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ἁπλοῦν σημεῖον ἐκ τοῦ ὁποίου καθὼς ἀνωτέρω ἀνέφερον, ἐμετροῦντο αἱ ἀποστάσεις, μετεβλήθη εἰς ἐπιφανὲς κτίριον, φυλάξαν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ὀνομασίαν.

ΤΟ ΜΙΛΙΟΝ

Τὸ Μίλιον κτίριον ἱστάμενον πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πλησιέστερον τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ἐκαλεῖτο ἀψὶς ἢ καμάρα τοῦ Μιλίου (3). «Δέχονται οἱ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Μιλίου, ἐν τῷ φουρνικῷ τοῦ Μιλίου» (4). «Τὸ μέρος τῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ μιλίῳ, ἤγουν ἐν τῇ καμάρᾳ, καὶ διανύουσι μέχρι τοῦ μαρμαρωτοῦ.» Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο καὶ ἔμβολος τοῦ μιλίου, «διελθόντες τὴν μέσην ἕως τοῦ μιλίου, εἰσῆλθον διὰ τοῦ ἐμβόλου

(1) Κ/πολις. Τόμ. Α'. σελ. 441. I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει Αὐγουστεών.

(2) Μίλιον, λέξις Λατινικὴ — «Μίλιον μέτρον γῆς». Σουΐδας. Ἐκαλεῖτο καὶ Μιλιάριον. Κακῶς καλεῖται τὸ μίλιον, μιλιαρίσιον. «Μιλιαρίσιον τὸ τοῦ νομίσματος δέκατον». Σουΐδας. I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει Μιλιαρίσιον. Miliarense, nummi genus, duodecim pars solidi. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 921.

(3) «Πλησίον τῆς ἀψῖδος τοῦ μιλίου». Γ. Κωδινός, σελ. 35, 38. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 375, 579. Π. Γύλλιος, Βιβ. Β'. Κεφ. Θ'.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 51, 56, 375. Φουρνικόν, Furni instar habens. Laqueatum. Cameratum. I. Meursi Glossarium.

» τοῦ μιλίου εἰς τὸ ὡρολόγιον» (1). Οὐχὶ μόνον τὸ κτίριον ἀλλὰ ἅπας ὁ χῶρος ὁ βορειότερος τοῦ Αὐγουσταιῶνος ὁ συνεχόμενος μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκαλεῖτο τὸ Μίλιον. Ἕως ποῦ ἐξετείνετο πρὸς μεσημβρίαν ὁ χῶρος οὗτος ὁ καλούμενος τοῦ Μιλίου, εἶν' ἄδηλον. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἡ μὲν βόρειος ἄκρα τοῦ Αὐγουσταιῶνος ἐκαλεῖτο τὸ Μίλιον, ἡ δὲ νοτιωτέρα «τὸ μαρμαρωτὸν» ἢ «τὸ πλακωτὸν» (2).

Τὸ Μίλιον τὸ ἀνοικοδομηθὲν πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἦτο κατ' ἀρχὰς ἁπλῆ στήλη. Ἐν τῷ χώρῳ τῆς στήλης ταύτης ἠγέρθη προϊόντος τοῦ χρόνου, κτίριον τετράγωνον ὑποκρατούμενον ὑπὸ ἑπτὰ μαρμαρίνων κιόνων. Βαθμίδες τινὲς ἔφερον ἐπὶ τοῦ ἀνυψωμένου δαπέδου τοῦ κτιρίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίζοντο οἱ ἄνω κίονες, ὑποκρατοῦντες θολωτὸν δωμάτιον καλούμενον, ὡς προεῖπον, ὁτὲ μὲν ἡ καμάρα τοῦ Μιλίου, ὁτὲ δὲ ἡ ἀψὶς τοῦ Μιλίου καὶ τὸ φουρνικὸν τοῦ Μιλίου (3). Τὸ κτίριον τοῦτο συχνότατα μνημονεύεται ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ πάντων τῶν ἱστορικῶν, κυρίως ὅμως ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἱστοροῦντος τὰς δημοσίας τελετὰς καὶ προελεύσεις τῶν βασιλέων εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διερχομένων διὰ τῆς καμάρας τοῦ Μιλίου. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, δύσκολον εἶναι νὰ μάθωμεν τὸ σχῆμα καὶ μέγεθος τοῦ κτιρίου. Ἐν τῇ καμάρᾳ ταύτῃ τοῦ Μιλίου κατὰ τὸν Κωδινὸν (4), ἦσαν αἱ στῆλαι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἁγίας Ἑλένης, τῆς Σοφίας γυναικὸς τοῦ Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκός, Ἀραβίας τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ Ἑλένης ἀνεψιᾶς αὐτοῦ.

Ὁ Πορφυρογέννητος (5) λαλεῖ συχνάκις περὶ τοῦ φουρνικοῦ τοῦ Μιλίου. Ὁ βασιλεὺς διήρχετο διὰ τοῦ Μιλίου καὶ πολλάκις αὐτόθι ἐδέχετο τοὺς αὐλικοὺς καὶ προϊσταμένους τῶν δή-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 106, 502.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 84, 106.

(3) «καὶ γίνεται πρώτη δοχὴ εἰς τὸ μίλιον, εἰς τὴν καμάραν». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 32.

(4) Σελ. 28, 35.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 51, 56.

μων (1). Ὅτι τὸ Μίλιον ἦτο ἀντικρὺ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Ἁγίας Σοφίας, δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (2), «ἐν ᾧ μιλίῳ ἀπέβησαν τῶν ἵππων οἱ τῆς συγ- » κλήτου καὶ πεζεύοντες δηρίγευσαν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, » ἕως τοῦ φρέατος τῆς Ἁγίας Σοφίας». Καταδίκους τινὰς ἐκάθιζον ἐν τῷ Μιλίῳ «προσαιτεῖν» (3).

Τὸ τετράγωνον τοῦτο κτίριον εἶχε τέσσαρας ἀψῖδας διὰ τῶν ὁποίων διέβαινον ἀπὸ πλευρᾶς εἰς πλευράν. Ἐκ τῶν πολλῶν ἐδῶ συνερχομένων αὐλικῶν καὶ προϊσταμένων τοῦ δήμου ἔν τισι προελεύσεσι, εἰκάζω ὅτι ἦτο κτίριον εὐμέγεθες. Ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος (4), λέγει ὅτι ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Αὐγουσταιῶνος γενομέναις τῷ 1848ῳ, παρετηρήθησαν ὑπολείμματα θριαμβευτικοῦ οἷον τόξου· ἀλλὰ τὸ «τοιοῦτον ὡς τόξου μόρφωμα » ὑπῆρχεν ἀψὶς διὰ στοῶν μεγίστη ὑποστηριζομένη ὑπὸ ἑπτὰ » κιόνων, ἥτις ἔκειτο ἐν τῷ λεγομένῳ μιλίῳ.» Ἐπὶ Γυλλίου ἐσώζοντο λείψανά τινα τοῦ ἱδρύματος τούτου. Ἐπὶ κίονός τινος ἀνέγνωσε, «ἐν τούτῳ νίκα» (5). Ἐκ τούτων ὅλων ὁρμώμενος, ἔθεσα τὸ κτίριον τοῦτο ἀντικρὺ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἤτοι τοῦ ὡρολογίου καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Πατριαρχείου.

Ἐπὶ τοῦ κτιρίου τούτου ἐπέθετον τὰς κεφαλὰς τῶν καρατομηθέντων, «ἐν τῷ τῆς πόλεως κυνηγίῳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ » ἀποτμηθῆναι προστέταχε, καὶ τὴν μὲν ἐν τῷ καλουμένῳ μι- » λίῳ ἐξαρτηθεῖσαν μετέωρον φέρεσθαι» — «τὸν δὲ Βακτάγειον » ἐν τῷ Κυνηγίῳ ἀπεκεφάλισαν καὶ τὴν τούτου κεφαλὴν ἐν τῷ » Μιλίῳ ἐκρέμασεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας» (6). Περὶ τούτων οὐδὲν λέγει ὁ Πορφυρογέννητος. Φρονῶ ὅτι ταῦτα ἐγένοντο παρακμάζοντος τοῦ κράτους.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 51, 56, 63, 168, 185. «Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ μιλίου». Σελ. 375.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 506.
(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 680.
(4) Συγγραφαὶ Ἐλάσσονες. Ἐν Κ/πόλει 1866, σελ. 384.
(5) Βιβ. Β'. Κεφ. ΙΗ'.
(6) Νικ. Πατρ. σελ. 84. Θεοφάνης. Τόμ. Α'. σελ. 647.

ΑΝΔΡΙΑΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Πρὸς νότον τοῦ Μιλίου ἱδρύθη τὸ ἐπιφανὲς κτίριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστατο ὁ παμμεγέθης ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τοῦτον περιγράφουσι πλεῖστοι ἐκ τῶν ἡμετέρων. Περὶ τούτου λέγει ὁ ὁ Γύλλιος (1)· Πρό τινος χρόνου, οἱ βάρβαροι ἀπεγύμνωσαν τὸν ἀνδριάντα τοῦτον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Πάντα τὰ χαλκᾶ κοσμήματα ἀφῃρέθησαν. Πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, κατέπεσεν ὁ ἀνδριὰς μετὰ τοῦ κίονος μέχρι τοῦ στυλοβάτου. Νῦν δὲ ὁ στυλοβάτης μετεβλήθη εἰς κρήνην· τὸν ἀνδριάντα δὲ κομισθέντα καὶ φυλαττόμενον ἔν τινι δωματίῳ τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων, ἐκόμισαν εἰς κάμινον ἔνθα κατασκευάζουσι τὰς πολεμικὰς μηχανάς. Ἡ κνήμη τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπερέβαινε τὸ ἀνάστημά μου. Ἡ ῥὶν ἦτο ἄνω τῶν ἐννέα δακτύλων. Τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ἐκτάδην κειμένου, δὲν ἠδυνήθην νὰ μετρήσω· τὸν ὄνυχα τοῦ ποδὸς ὅμως, μήκους ἐννέα δακτύλων, λάθρα τῶν Ὀθωμανῶν κατεμέτρησα. Οὐδένα ἄλλον γνωρίζω ἱστορήσαντα τὸ μέγεθος τοῦ καλλιτεχνήματος τούτου, τοσάκις ὑπὸ πάντων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ὑμνουμένου. Πρὸ τοῦ Γυλλίου, τὸν ἀνδριάντα τοῦτον εἶδεν ἱστάμενον ὁ Βουονδελμόντης (2). Τὸ κτίριον τοῦτο καὶ τὸν ἀνδριάντα κάλλιον πάντων περιέγραψεν ὁ Προκόπιος (3), καὶ τοῦτον ἀντέγραψαν ἅπαντες οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοί. « Ἀγορά τις πρὸ τοῦ βουλευτηρίου » ἐτύγχανεν οὖσα· καλοῦσι δὲ Αὐγουσταῖον τὴν ἀγορὰν οἱ » Βυζάντιοι. Ἐνταῦθα ξυνθῆκαι λίθων οὐχ ἧσσον ἢ ἑπτὰ ἐν » τετραγώνῳ πεποίηνται, κατὰ μὲν ἀπόβασιν ξυγκείμεναι πᾶ» σαι, τοσοῦτον δὲ ἑκάστη τῆς ἔνερθεν οὔσης ἐλασσουμένη

(1) Βιβ. Β'. Κεφ. ΙΖ'.

(2) Extra ecclesiam (τῆς Ἁγίας Σοφίας) ad meridiem in platea columna septingentorum cubitum alta videtur. I. Κίνναμος, σελ. 180. Ὁ Λαβάρτ ἐν σημ. σελ. 36, ὀρθῶς γράφει septuaginta ἀντὶ septingentorum. Ταύτην τὴν διόρθωσιν ὅμως πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐσημείωσαν οἱ ἐκδόται τοῦ Ν. Γρηγορᾶ. Τόμ. Β'. σελ. 1221.

(3) Τόμ. Γ'. σελ. 181. Γ. Κωδινός, σελ. 28, 69. Ν. Γρηγορᾶς, Τόμ. Β'. σελ. 1217.

» καὶ ἀποδέουσα, ὥστε δὴ τῶν λίθων ἕκαστον τῇ ἐμβολῇ πρού-
» χοντα βαθμὸν γεγονέναι τῶν τε ἀνθρώπων τοὺς ἐκείνῃ
» ἀγειρομένους ἐπ' αὐτῶν ὥσπερ ἐπὶ βάθρων καθῆσθαι. Ἐν
» δὲ τῇ τῶν λίθων ὑπερβολῇ κίων ἐπανέστηκεν ἐξαίσιον ὅσον,
» οὐ μονοειδὴς μέντοι, ἀλλὰ λίθοις ἐν περιδρόμῳ εὐμεγέ-
» θεσι σύνθετος, ἐγγωνίοις μὲν τῇ ἐντομῇ οὖσιν, ἐς δὲ ἀλλή-
» λους ἐμπειρίᾳ τῶν λιθοτόμων ἐναρμοσθεῖσι. Χαλκὸς δὲ ἄρι-
» στος ἔν τε πίναξι καὶ στεφάνοις διαχυθεὶς, περιβάλλει παντα-
» χόθι τοὺς λίθους . . . ὁ δὲ χαλκὸς οὗτος τὸ μὲν χρῶμά ἐστι
» χρυσοῦ ἀκιβδήλου πραότερος, τὴν δὲ ἀξίαν οὐ παρὰ πολὺ ἀπο-
» δέων ἰσοστάσιος ἀργύρῳ εἶναι. Ἐν δὲ τοῦ κίονος κορυφῇ, χαλκοῦς
» ἕστηκεν ὑπερμεγέθης ἵππος τετραμμένος πρὸς ἕω, θέαμα λό-
» γου πολλοῦ ἄξιον· ἔοικε δὲ βαδιουμένῳ καὶ τοῦ πρόσω λαμ-
» πρῶς ἐχομένῳ . . . τούτῳ δὴ τῷ ἵππῳ χαλκῇ ἐπιβέβηκε τοῦ
» βασιλέως εἰκὼν κολοσσῷ ἐμφερής . . . τάς τε γὰρ ἀρβύλας
» ὑποδέδεται καὶ τὰ σφυρά ἐστι κνημίδων χωρίς. Εἶτα ἡρωϊκῶς
» τεθωράκισται καὶ κράνος αὐτῷ τὴν κεφαλὴν σκέπει, δόξαν ὡς
» κατασείοιτο παρεχόμενον . . . Βλέπει δὲ πρὸς ἀνίσχοντα ποῦ
» τὸν ἥλιον, τὴν ἡνιόχησιν ἐπὶ Πέρσας, οἶμαι, ποιούμενος· καὶ
» φέρει μὲν χειρὶ τῇ λαιᾷ πόλον, παραδηλῶν ὁ πλάστης ὅτι γῆ
» τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται πᾶσα, ἔχει δὲ οὔτε ξίφος
» οὔτε δοράτιον οὔτε ἄλλο τῶν ὅπλων οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῷ
» ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται, δι' οὗ δὴ τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ
» πολέμου πεπόρισται κράτος· προτεινόμενος δὲ τὴν χεῖρα τὴν
» δεξιὰν ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον καὶ τοὺς δακτύλους δια-
» πετάσας, ἐγκελεύεται τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις καθῆσθαι οἴκοι καὶ
» μὴ πρόσω ἰέναι.»

Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), ὑπῆρχον ἐν τῷ κολοσσιαίῳ τούτῳ ἱδρύματι κιονοστασία καὶ ἀναβάθραι, καὶ ἐπὶ τούτων τόπος πλατὺς καὶ εὐρύχωρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν ταῖς μεγάλαις δεσποτικαῖς τελεταῖς ἵσταντο οἱ τῆς συγκλήτου. Τὸ ἔνδον ἐκαλεῖτο κιονοστασία. Διὰ τοῦ εὐωνύμου μέρους τῶν ἀναβαθρῶν ἀνήρ-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 28, 609, 610.

χοντο οἱ μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι. Ἐν τῷ ἱδρύματι τούτῳ, ἦτο εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου συνεχόμενον μετὰ τοῦ ἀνδριάντος· «ἀνέρχεται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ αὐτοῦ κίο-» νος ἤγουν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου» (1). Μετὰ τὴν ἐδῶ γενομένην τελετὴν, ἀπήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πλησίον ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων. Τὴν στήλην ταύτην καλεῖ ὁ Κωδινὸς (2) στήλην τοῦ Θεοδοσίου, θέτων αὐτὴν ἐν τῷ μεγάλῳ Μιλίῳ. Συγχρόνως μνημονεύει ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ καὶ ὀκτὼ κίονας. Ἄλλοθι (3) λέγει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ στήλην ἔφιππον ἐπὶ κίονος, καὶ ἡ περιγραφὴ εἶναι ἡ αὐτὴ τοῦ Προκοπίου (4). Ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης, ἦτο ἀρχήτερα ὁ ἀνδριὰς τοῦ Θεοδοσίου, ὅθεν ἡ σύγχυσις ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν ἱστορικῶν, καλούντων τῶν μὲν, τὸν ἀνδριάντα τοῦτον στήλην τοῦ Θεοδοσίου, τῶν δὲ, τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Παρὰ τὴν στήλην ταύτην τὴν ὑποκρατοῦσαν τὸν ἀνδριάντα, ἦσαν ἓξ μέγιστοι κίονες μαρμάρινοι. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν (5), ὁ μέγας οὗτος κίων ἵστατο «ἐν » τοῖς προπυλίοις τοῦ μεγίστου νεὼ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας.» Ὁ δὲ Παχυμέρης λέγει τ' ἀκόλουθα. «Αὐλεὼν ἐξ ἀρχαίου τῷ » θείῳ τούτῳ νεῷ (τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ) οἰκοδομήμασι δημοσίοις πε-» ριτετείχισται, ὧν μέσον ὁ Αὐγουστεὼν ἵσταται· καὶ ἔστιν οὗ-» τος Αὐγούστου στήλη Ἰουστινιανοῦ, εἰς τιμὴν ἐκείνῳ στη-» θεῖσα, ἄρτι τῶν κατὰ Περσῶν πόνων ὑπανακύψαντι.» Ὅτι ἡ στήλη αὕτη ἦτο πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἑπομένων αὐτοῦ λόγων, «ὃν δ' ἔστι βλέπειν ἐπ' ἀρι-» στερᾷ τὸν νεὸν εἰσιοῦσιν». Οἱ διὰ τοῦ μεγάλου νάρθηκος εἰσερχόμενοι εἰς Ἁγίαν Σοφίαν δὲν ἔβλεπον τὴν στήλην ταύτην

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 30.

(2) Σελ. 69.

(3) Σελ. 28.

(4) Ὁ Ἰωάννης Mandeville λέγει περὶ τοῦ κίονος τούτου. Devant l'eglise (τῆς Ἁγίας Σοφίας) il y a la statue de Justinien l'empereur, à cheval: elle est faite de cuivre doré, et posée sur du marbre. Ὁ περιηγητὴς οὗτος ἦτο ἐν Κ/πόλει τῷ 1333. Bergeron. Voyages. La Haye 1735. Τόμ. Β'.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 275.

τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Παχυμέρης αἰνίττεται τοὺς εἰσερχομένους εἰς Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τοῦ ὡρολογίου. Ὁ Κεδρηνὸς(1) ἱστορῶν τὸν μέγαν σεισμὸν τὸν κατεδαφίσαντα τὸ ἥμισυ τῆς Κυζίκου λέγει τὰ ἑπόμενα περὶ τῆς στήλης ταύτης. «Ὁ δὲ περὶ αὐτὸν » τὸν κίονα χαλκὸς ἅπας κέραμος ἦν διάχρυσος, τὴν εἴσοδον τοῦ » παλατίου Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπικαλύπτων, » ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν Χαλκῆ προσαγορεύεται· οὗτος δέ ἐστιν » ὁ κίων ὁ λεγόμενος Αὐγουστεών.» Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων τοῦ Κεδρηνοῦ, ἀνευρίσκομεν τὴν θέσιν τῆς τοσάκις μνημονευομένης Χαλκῆς πύλης τοῦ παλατίου, ἀντικρὺ τοῦ ἀνδριάντος τούτου.

Ἡ στήλη αὕτη ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵστατο ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου τοσοῦτος λόγος ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ἔκειτο πρὸς νότον τῆς καμάρας ἢ ἀψῖδος τοῦ Μιλίου. Ὁ Πορφυρογέννητος(2) ἀφηγούμενος τὰς τελετὰς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, λέγει περὶ τοῦ βασιλέως ἐξερχομένου τῆς Ἁγίας Σοφίας, «ἐξέρχεται ἐν τῷ Μιλίῳ, κἀκεῖθεν διέρχεται τὴν μέσην καὶ ἀνέρ» χεται ἐν τῷ φόρῳ καὶ ἀπελθὼν μέχρι τοῦ κίονος ἔνθα καθί» δρυται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.» Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου καταφαίνεται ἡ ἀσάφεια τῶν ἱστορικῶν καλούντων φόρον, τὸν παρὰ τὸν κίονα τοῦ Ἰουστινιανοῦ χῶρον τὸν κοινῶς καλούμενον Αὐγουσταιῶνα. Ἐν τῷ μνημονευομένῳ τούτῳ ναῷ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἦσαν δύο βήματα ἢ εὐκτήρια, τὸ μὲν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τὸ δὲ τῆς Ἁγίας Ἑλένης(3). Ἀμφότερα τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἤτοι τὸ Μίλιον καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀνηγέρθησαν οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἀλλὰ πλησιέστερον τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου. Τοιουτοτρόπως, ἔμενε κενὸς χῶρος μεταξὺ τῶν κτιρίων τούτων καὶ τῶν ἀντικρὺ ἑτέρων ἤτοι τοῦ βουλευτηρίου καὶ

(1) Τόμ. Λ'. σελ. 656. Συν. Θεοφάνους, σελ. 808.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 164. Περὶ τοῦ ἀνδριάντος τούτου, πρβ. καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ. Τόμ. Β'. σελ. 1217. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ 656.

(3) Τόμος Α'. σελ. 534. Πιθανὸν ἑκατέρωθεν τοῦ μεγάλου στυλοβάτου, διότι ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν δὲν ἠγείροντο κτίρια.

τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ χῶρος οὗτος εἶναι ὁ πολλάκις καλούμενος «ἡ μέση». Μέση συνήθως ἐκαλεῖτο ἡ λεωφόρος ἡ ἄγουσα ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας παρὰ τὸ κάθισμα τοῦ ἱπποδρόμου, σωζομένη μέχρι σήμερον καὶ καλουμένη *Διβὰν-γιολοὺ* (1). «ὁ μὲν οὖν » Γερμανὸς διὰ τῆς λεωφόρου, ἣν μέσην τὰ πλήθη κατονομά- » ζουσιν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν ἐγένετο» (2).

Τὰ κτίρια ταῦτα, ἤτοι τὸ Μίλιον καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν συνείχοντο μετὰ τῶν τειχῶν τῶν ἀνατολικῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ἔνθα τοσοῦτος θόρυβος καὶ πολλάκις τοσαῦται θηριώδεις ἀλληλομαχίαι καὶ στάσεις τῶν δήμων Πρασίνων καὶ Βενέτων. Ταῦτα θέλω σαφηνίσει μετ' ὀλίγον (3).

ΤΑ ΠΙΤΤΑΚΙΑ

Τὰ Πιττάκια, ἢ ὁ Πιττάκης κατά τινας τῶν Βυζαντίων, μνημονεύονται ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι. Δύσκολον εἶναι ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἵνα ὁρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῶν. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἢ τῶν ξένων ὥρισε τὴν θέσιν αὐτῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ Κωδινοῦ λέγοντος, «ἐκεῖσε εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ κίονος». Ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἔνθα ἀνευρίσκομεν τοσαῦτα ἐπιφανῆ ἱδρύματα, μνημονεύεται οἰκία κειμένη μέσον τοῦ Ζευξίππου καὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου, τῆς ὁποίας τὸ ἐπίγραμμα ἀνέφερον ἐν τῷ προλαβόντι κεφαλαίῳ. Ἔκειτο ἡ οἰκία αὕτη ἀντικρὺ τοῦ Ζευξίππου, ἑπομένως ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρᾳ τοῦ Αὐγουσταιῶνος. Πιθανὸν ἐσώζοντο καὶ ἕτεραι οἰκίαι παραπλήσιαι. Ὁ Κωδινὸς (4) λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τῶν Πιττακίων. Ὁ λεγόμενος Πιττάκης ἦτο στήλη τοῦ μεγάλου Λέοντος τοῦ Μακέλου τὴν ὁποίαν ἀνή-

(1) Ἤτοι ὁδὸς δημοσία.

(2) Θεοφύλακτος, σελ. 329. Μέση πολλάκις ἐκαλεῖτο ἡ ἄγουσα ἀπὸ τῆς χρυσῆς χερσαίας πύλης μέχρι τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Παλατίου. Λανθάνονται νομίζω οἱ καλοῦντες μέσην, τὴν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας μέχρι τῆς χερσαίας πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως λεωφόρον.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 169, 241. Συν. Θεοφάνους, σελ. 645.

(4) Σελ. 35, 186. Ταῦτα καθὼς καὶ ἕτερα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως εἶναι ἀσαφῆ.

γειρεν ἡ γνησία αὐτοῦ ἀδελφὴ διότι « οἶκος ἦν αὐτῆς ἐκεῖσε, » καὶ ἑκάστῃ ἑβδομάδι εἰς αὐτὴν ἀπήρχετο ὁ βασιλεὺς Λέων διὰ » τὸ εἶναι αὐτὴν σώφρονα καὶ παρθένον». Πάντες οἱ ἀδικούμενοι κατέθετον αὐτόθι τὰ πιττάκια αὐτῶν. Καθ᾽ ἑκάστην πρωΐαν ἔπεμπεν ὁ βασιλεὺς ἑβδομαδάριόν τινα (1), ἀναλαμβάνοντα τὰ πιττάκια καὶ ἔδιδεν ὁ βασιλεὺς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ, τῇ ἐπαύριον τῇ πρωΐᾳ. Ἐκ τῆς συντόμου περιγραφῆς ταύτης τοῦ Κωδινοῦ, οὐδὲν μανθάνομεν περὶ τῆς θέσεως τῶν Πιττακίων. Κατάδηλον εἶναι ὅτι ὁ τόπος συνήθως Πιττάκια καλούμενος, ἦτο ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, πιθανὸν πλησίον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀντικρὺ τῆς μεγάλης Χαλκῆς πύλης τῆς εἰσαγούσης εἰς τὸ παλάτιον. Κατὰ τὰ ἄνω γραφόμενα τοῦ Κωδινοῦ, ἡ στήλη αὕτη ἱδρύθη ἐπὶ τοῦ οἴκου τῆς ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Λέοντος τοῦ Μακέλου. Πιθανὸν ἦτο κτίριον θολωτὸν ἐν τῷ ὁποίῳ διά τινος ὀπῆς, ἐρρίπτοντο αἱ πρὸς τὸν βασιλέα αἰτήσεις τῶν ὑπηκόων. Εἰκάζω, ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο ἦτο πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Αἱ ἀντιφάσκουσαι εἰδήσεις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, προέρχονται ὁτὲ μὲν ἐκ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ὁτὲ δὲ ἐκ τῆς ἀνατροπῆς καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν κτιρίων κατὰ τὴν χιλιετῆ διάρκειαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (2).

Μένουσιν εἰσέτι καὶ ἕτερα κτίρια συχνάκις ἀναφερόμενα ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου, περιγράφοντος τὰς βασιλικὰς ἑορτάς, δημώδεις τελετὰς καὶ προελεύσεις εἰς ἐκκλησίας μακρὰν τῶν παλατίων. Ἅπαντα τὰ κτίρια ταῦτα, οὐχὶ περιγραφόμενα ἀλλ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἁπλῶς μνημονευόμενα, ἐσώζοντο ἐν τῇ ἐνδόξῳ ἐποχῇ τοῦ βασιλέως τούτου. Ὁ μελετῶν τὴν χω-

(1) Ἑβδομαδάριοι καὶ ἑβδομάριοι ἐκαλοῦντο οἱ καθ᾽ ἑβδομάδα ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ βασιλέως, « ὄπισθεν δὲ τοῦ βεστιαρίου, ἢ τοῦ φύλακος, καὶ καθεξῆς κοιτω- » νιτῶν καὶ ἑβδομαρίων καὶ λοιπῶν διακονούντων οἰκείων τῇ βασιλικῇ ὑπηρεσίᾳ ». I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει ἑβδομάριοι. « Ἀποστέλλει σελεντιάριον τὸν ἔχοντα ἑβδο- » μάδα ἐν τῇ προελεύσει τοῦ ἱπποδρόμου ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 273. « τῷ σι- » λεντιαρίῳ τῷ ὄντι ἑβδομαρίῳ ». Σελ. 274.

(2) Τῷ Λϛ΄ ἔτει (τοῦ Ἰουστινιανοῦ) γέγονε πάλιν στάσις δημοτικὴ ἐν τοῖς Πιττα- » κίοις καὶ πολλοὺς αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐτιμωρήσατο». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α΄. σελ. 679.

ρογραφίαν τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ ἱδρυμάτων, δέον ὑπὸ τούτου κυρίως νὰ χειραγωγῆται. Πολλοὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ταῦτα περιέγραψαν ἐκ μνήμης ἢ ἐκ παραδόσεως, ἄνευ σαφοῦς τούτων γνώσεως. Τὴν καταστροφὴν τῶν πλείστων κτιρίων τούτων, συμβᾶσαν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου τῷ 1261ῳ, μέλλω ἀκολούθως νὰ ἱστορήσω ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων λόγων τῶν ἡμετέρων συγγραφέων. Τὰ καταρρέοντα κτίρια, οὐδεὶς ἐφρόντισεν ἵν' ἀνιδρύσῃ, ἕνεκα τῆς πενίας τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐν Βλαχέρναις κατοικίας τῶν ἡμετέρων βασιλέων.

ΤΟ ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ

Μνημονεύεται πολλάκις ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ ὡρολόγιον, «καὶ διερχόμενος διὰ μέσου τοῦ Μιλίου » καὶ τοῦ Αὐγουστέως, εἰσέρχεται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ὡρολογίου » τῆς μεγάλης ἐκκλησίας » (1). Ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει Νικηφόρου τοῦ βασιλέως λέγει, «καὶ ἀπὸ τοῦ φόρου πεζοπορῶν εἰσῆλθεν « εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ λιτῆς καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ » στὰς εἰς τὸ ὡρολόγιον, εὐφημίσθη παρὰ τῶν δύω μερῶν» (2).

Ἐν τῇ νοτίῳ ἢ δεξιᾷ πλευρᾷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὑπὸ τὸν ἄνω γυναικωνίτην, ἦτο ὡς ἀνωτέρω προεῖπον ἡ αἴθουσα τοῦ Ἁγίου Φρέατος, ἔνθα ἐτελοῦντο τελεταί τινες ὁσάκις ἐν ταῖς τελουμέναις δεσποτικαῖς ἑορταῖς, ἐπεσκέπτετο τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου. Ἐκ τοῦ φρέατος τούτου σώζεται μέχρι σήμερον, θολωτὴ ἔξοδος πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Μιλίου εἰσέτι σωζομένην, καὶ διὰ τῆς θύρας ταύτης ἔναντι τοῦ Αὐγουσταιῶνος, συχνότατα εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο ὁ βασιλεύς. Ἄνω τῆς ἐξόδου ταύ-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 38, 63, 415.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 439. Γ. Κωδινός, σελ. 136. Περὶ τοῦ ὡρολογίου τούτου καὶ ἑτέρων τινῶν ἐν Βυζαντίῳ, πρβ. τὰς σοφὰς σημειώσεις τοῦ Reiske ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ Πορφυρογεννήτου, σελ. 559. «Ὁ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονίκης γενόμενος πρόεδρος, τῷ βασιλεῖ Θεοφίλῳ συμβουλεύσας, ὡς ὡρολόγια ἐποίησεν δύω ἐξ ἴσου κάμνοντα» κτλ. Συν. Θεοφάνους, σελ. 681.

της ἦτο τὸ ὡρολόγιον, τὸ ὁποῖον μνημονεύουσιν οἱ ἱστορικοὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς περιγραφῆς. « Καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς πλαγίας τοῦ ναοῦ » (Ἁγίας Σοφίας) ὡς ἐπὶ τὸ τοῦ μητατωρίου μέρος εἰς τὸ ὡρο-» λόγιον », καὶ πάλιν, « μετὰ ταύτην γίνεται ἕκτη δοχὴ εἰς τὸ » ὡρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας » (1). Δικαίως λέγει ὁ κλεινὸς Βυζάντιος (2), « ἄδηλον δὲ ἐὰν ἦτο γνώμων ἡλιακὸς ἢ κλεψύ-» δρα ἢ καὶ ἀμφότερα ». Τὸ ὡρολόγιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὡς ἀνωτέρω εἶπον οὐδεὶς περιέγραψεν, ἦτο προσηρτημένον ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (3), ἱστοροῦντος τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ βασιλέως Λέοντος, « καὶ ἔρχεται (ὁ βασιλεὺς) εἰς τὴν ἐκ-» κλησίαν παριὼν διὰ τοῦ Αὐγουστέως ἀντικρὺ τοῦ ὡρολογίου. » Τοῦτο καλεῖ ὁ Κεδρηνός, « ὡρολόγιον τοῦ Μιλίου » (4).

ε

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΒΑΠΤΙΣΤΗΡ

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κωδινοῦ (5) « καὶ ἔκτισε τὸν Ἅγιον Ἰωάν-» νην τὸν ὄντα εἰς τὸ ὡρολογεῖον, τὸν λεγόμενον βαπτιστῆρα », εἰκάζω ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴρ, ἦτο πλησίον τοῦ ὡρολογίου. Ὁ Πορφυρογέννητος (6) πολλάκις μνημονεύει τὸν ναὸν τοῦτον καλούμενον ὁτὲ μὲν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὁτὲ δὲ ὁ Βαπτιστήρ. Μνημονεύει προσέτι καὶ ἕτερον Βαπτιστῆρα ἐν τῷ παλατίῳ. Ἡ θέσις τοῦ ὡρολογίου τῆς Ἁγίας Σοφίας (7) σαφῶς

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 14. 268.

(2) Κ/πολις. Τόμ. Α΄. σελ. 449. Δὲν ὀφελεῖ γνώμων ἡλιακὸς ἐν τῷ ἀνηλίῳ χειμῶνι τῆς Κ/πόλεως. Ὁ Πορφυρογέννητος μνημονεύει καὶ ὡρολόγιον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἐν τῷ παλατίῳ. Τόμ. Α΄. σελ. 526, 535, 536, 580, 605, 622. Πρβ. καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Τόμ. Β΄. σελ. 258, 259, σωζόμενα ἐπιγράμματα «εἰς ὡρολόγιον», προσέτι καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου τῆς Ἴμβρου, περὶ ὡρολογίου τινὸς εὑρεθέντος ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. Φιλ. Σύλλογος, ἐν Κ/πόλει. Παράρτημα τοῦ ΙΓ΄. τόμου. 1880. σελ. 4.

(3) Τόμ. Α΄. σελ. 414.

(4) Τόμ. Α΄. σελ. 650.

(5) Σελ. 135.

(6) Τόμ. Α΄. σελ. 14, 192, 415.

(7) Τόμ. Β΄. σελ. 559.

πολλάκις ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγραφομένη, σαφηνίζει καὶ τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων, Βαπτιστῆρος. Περὶ τούτου λέγει ὁ Βυζάντιος (1), « Παρὰ τὴν βορειανατολικὴν τοῦ ναοῦ γωνίαν, » ὀκτάγωνόν τι οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶναι νομίζω ὁ ναὸς τοῦ » Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προδρόμου, ὁ καλούμενος βαπτιστὴρ, ἢ » τὸ μέγα βαπτιστήριον, χρησιμεῦον ἴσως καὶ ὡς σκευοφυλά- » κιον. » Ἐδῶ εἶναι προφανὴς ἀντίφασις, διότι ἐνῷ ὁ Κωδινὸς θέτει τὸν Βαπτιστῆρα παρὰ τὸ ὡρολόγιον, κείμενον ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ Βυζάντιος ρητῶς λέγει, ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἦτο ἐν τῇ βορειανατολικῇ πλευρᾷ.

Ἡ κολυμβήθρα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆρος, πιθανὸν εἶναι ἡ μεγάλη ὠοειδὴς μαρμαρίνη κολυμβήθρα, ἐρριμμένη τὴν σήμερον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Μουσουλμανικοῦ τεμένους καλουμένου *Ζεϊνέμπ Σουλτὰν τσαμιῒ*, κειμένου πρὸς δυσμὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἀντικρὺ τῆς ἀνακτορικῆς πύλης καλουμένης *Σοοὺκ τζεσμὲ καπησὴ* (2). Ἡ μεταφορὰ τῆς κολοσσιαίας ταύτης κολυμβήθρας ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, μὲ πείθει ὅτι κατηδαφίσθη ὁ ναὸς οὗτος τοῦ Προδρόμου.

Τὸν Βαπτιστῆρα τοῦτον, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, πολλάκις μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος (3). « Ἐπὶ βαπτισμῷ ἄρρενος παι- » δὸς βασιλέως » — « Κελεύσει τοῦ βασιλέως ὁρίζονται μάγι- » στροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι, στρατηγοὶ, στρατάρχαι, τουρμάρ- » χαι, οἱ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων, οἱ ὀφφικιάλοι καὶ πᾶσα ἡ σύγ- » κλητος, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν μέγαν βαπτιστῆρα τῆς μεγά- » λης ἐκκλησίας· οἱ δὲ δεσπόται προέρχονται μετὰ τῶν ἀλλα- » ξίμων καθὼς ἔχει ἡ συνήθεια τῶν μεγάλων ἑορτῶν ». Ἐν τῷ Βαπτιστῆρι τούτῳ, ἐβαπτίζοντο πάντοτε τὰ ἄρρενα τέκνα τῶν

(1) Κ/πολις. Τόμ. Α'. σελ. 506.

(2) Ἤτοι πύλη τῆς ψυχρᾶς κρήνης. Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ τεμένους Κοτζὰ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐκκλησίας Βυζαντινῆς, τὸ πάλαι ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου, σώζεται ἑτέρα μικρὰ κολυμβήθρα. Αὗται εἶναι αἱ μόναι γνωσταί. Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 317.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 413, 619.

βασιλέων (1). Ἐκ τῆς συρροῆς τοσούτου λαοῦ, καταφαίνεται ὁ μέγας χῶρος τοῦ Βαπτιστῆρος τούτου. Ματαίως ζητοῦσι τὸ κτίριον τοῦτο οἱ συγγραφεῖς ἐν τῇ βορείῳ πλευρᾷ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ νότιος πλευρὰ ἡ βλέπουσα τὸ Μίλιον καὶ τὸν Αὐγουσταιῶνα, ἔνθα τοσαῦται τελεταὶ ἐτελοῦντο καὶ διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο ὁ βασιλεύς, δὲν ἠδύνατο νὰ πληροῦται διὰ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ μεγάλου τούτου ναοῦ. Κτίριον ὡς ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴρ, ἱδρυμένον παρὰ τὴν νότιον πλευρὰν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, κατηδαφίσθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (2). Ἵνα δικαιώσω τὴν γνώμην μου ταύτην, λέγω ὅτι τῷ 1876ῳ, καθαριζομένων τῶν πρὸς δυσμὰς περιχώρων τῆς Ἁγίας Σοφίας κατεχομένων πρὸ χρόνων ὑπὸ παραπηγμάτων καὶ πενομένων Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τούτου δύο κολοσσιαῖοι μαρμάρινοι κίονες, ὑποκρατοῦντες πλινθόκτιστον ἀψίδα. Μετά τινας μῆνας κατέπεσαν οἱ κίονες, ἐκερματίσθησαν καὶ ἀπωλέσθησαν. Ἡ ὑπὸ τὴν ἀψίδα ταύτην δίοδος ἐκαλεῖτο ὁ Ἀνηθᾶς (3). Ὁ Salzenberg ἀπεικόνισεν ἐν τῇ ἕκτῃ εἰκόνι τοῦ μεγάλου συγγράμματος αὐτοῦ τὸν Βαπτιστῆρα. Φρονῶ ὅτι δὲν εἶναι τὸ κτίριον τοῦτο ὁ Βαπτιστήρ (4). Πλείστας ἀλλοιώσεις ὑπέστη ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὁ Δουκάγγιος (5) θέτει τὸν βαπτιστῆρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἁγίας Σοφίας, οὐχὶ μακρὰν τοῦ νάρθηκος. Ἦτο ὁ ναὸς οὗτος ἄσυλον. Λέγει ὁ Προκόπιος (6), λαλῶν περὶ τῆς Θεοδώρας καταδιωκούσης τὸν Φώτιον, « τὸ δὲ δὴ δεύτερον ἐς τῆς

(1) « Καὶ εὐξαμένη (ἡ βασίλισσα) πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, μετῆλθεν εἰς » τὸν μέγαν βαπτιστῆρα». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 792.

(2) Ἐπὶ τοῦ Βαπτιστῆρος τούτου ἦτο ἐπιγεγραμμένον τὸ καρκινικὸν τοῦτο ρητόν, νιψονανομηματαμημονανοψιν. Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 464. Κατὰ τὸν Πατρ. Κωνστάντιον, Ἐλάσσονες συγγραφαί, ἐν Κ/πόλει 1866, ὁ ἴαμβος οὗτος ἦτο ἐγγεγραμμένος περὶ τὰ χείλη τῆς φιάλης.

(3) « Τὴν καμάραν τὴν λεγομένην τὸν Ἀνηθᾶν ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 583.

(4) J. Labarte, σελ. 30.

(5) Σελεντιάριος, σελ. 149.

(6) Τόμ. Γ'. σελ. 28.

» Σοφίας τὸ ἱερὸν ἥκων ἐς αὐτὴν ποῦ τὴν θείαν δεξαμενὴν ἐξα-
» πινάκης ἐκάθισεν, ἥνπερ μάλιστα πάντων νενομίκασι Χριστια-
» νοὶ σέβειν». Τὸ χρονικὸν Πασχάλιον (1), λέγει περὶ τοῦ Βασιλίσκου καταδιωκομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ζήνωνος, «λαβὼν
» ὁ Βασιλίσκος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, ἔφυγεν εἰς
» τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ μέγα φω-
» τιστήριον». Οὕτω ἐκάλουν ἐνίοτε οἱ Βυζάντιοι τὸ βαπτιστήριον.

Ὁ Δουκάγγιος καθὼς καὶ ἕτεροι μετ' αὐτὸν συγγραφεῖς, ἐπλανήθησαν περιγράφοντες τὴν Κωνσταντινούπολιν, κυρίως τ' ἀνάκτορα καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνεχόμενα κτίρια, μὴ ἔχοντες χειραγωγὸν τὸν Πορφυρογέννητον. Τὸν Δουκάγγιον καὶ τὸν Βανδούρην ἠκολούθησαν οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν· ὅθεν τοσαῦται πασιφανεῖς ἀντιφάσεις ἐν τῇ χωρογραφίᾳ τοῦ Βυζαντίου.

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ Η ΤΟ ΔΙΙΠΠΙΟΝ

Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς πρὶν βασιλεύσῃ, ἀνήγειρεν ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ναὸν ἄνευ στέγης, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ τιμώμενον. Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, ἔστησε δύο ἵππους πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου, Διΐππιον καλέσας τὸν τόπον. «Ἐκεῖσε γὰρ καὶ
» εἰκόνας τέσσαρας μετὰ ψηφίδων χρυσῶν Κωνσταντίνου καὶ
» Ἑλένης ἱστόρησε». Ὁ ναὸς οὗτος ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἦτο κατ' αὐτὴν τῆς Μονοθύρου καλουμένης εἴσοδον (2). Ὁ ναὸς οὗτος ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ καλεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ Διΐππιον. «Τῇ 26ῃ Σεπτεμβρίου,
» ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῶν
» δεσποτῶν ἀπιόντων ἐν τῷ σεβασμίῳ αὐτοῦ ναῷ τῷ ἐν τῷ διϊπ-
» πίῳ» (3). «Εἰσίασι τὰ πρῶτα τὸν τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου ναόν,
» ᾧ τὸ ἐπίκλην Διΐππιον» (4). Ἐν τῷ ἱππικῷ γενομένῳ τῇ ΙΑ'

(1) Τόμ. Α'. σελ. 601.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 336.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 562.
(4) Ν. Χωνιάτης, σελ. 307.

Μαΐου, « καὶ εἰσάγουσιν αὐτοὺς (ἤτοι τοὺς ἵππους) διά τε τοῦ » διϊππίου καὶ τοῦ πρωτοθύρου » (1). « Καὶ ἀποκινεῖ διὰ τοῦ » διϊππίου ». « Τότε δὲ καὶ τοῦ Μιλίου ἡ χαμάρα χερσαία πόρτα » ἦν καὶ εἰς τὸ διΐππιον ἦν ἡ ἀλλαγή » (2).

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς στάσεως γενομένης ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι τῷ 1182ῳ τῇ Β' Μαΐου, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἐξελθόντες διὰ τοῦ Μονοθύρου τοῦ παλατίου (3), εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ἐκεῖθεν ἀντεμάχοντο πρὸς τοὺς στρατιώτας τοῦ καίσαρος Ἰωάννου ἐπὶ τῆς χαμάρας τοῦ Μιλίου ἱσταμένους. Πολλοὶ στρατιῶται ἐκ τοῦ παλατίου ἐξελθόντες, κατέφραξαν τὰς ὁδοὺς πρὸς τὸν Αὐγουσταιῶνα ἀγούσας, καὶ οὕτω διεκώλυσαν πᾶσαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ Μιλίῳ βοήθειαν. Πρὸς τὸ ἑσπέρας, ἐδιώχθησαν ἐκ τοῦ Μιλίου οἱ ὀπαδοὶ τῆς Καισαρίσσης. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀλεξίου ἔστησαν τὰς σημαίας τοῦ Καίσαρος ἐπὶ τοῦ Μιλίου, καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ Μιλίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐμάχοντο πρὸς τοὺς ἐν Αὐγουσταιῶνι διὰ λίθων καὶ βελῶν, ἀπὸ τοῦ « ἀνδρῶνος τοῦ καλουμένου Μάκρωνος καὶ » τοῦ συνημμένου τούτῳ Θωμαΐτου δόμου » (4). Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Χωνιάτου καταφαίνεται, ὅτι βέλη ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου σφενδονιζόμενα, ἔπληττον τοὺς ἐχθροὺς ἐν τῇ χαμάρᾳ τοῦ Μιλίου ἱσταμένους.

Ἐν τῷ ἄλλοτε Αὐγουσταιῶνι, πλήρει σήμερον ὡς ἀνωτέρω εἶπον Τουρκικῶν ἱδρυμάτων, εἶναι μικρὰ στενωπὸς πρὸς νότον τοῦ Ὀθωμανικοῦ πανεπιστημίου, καλουμένη *Μεδρεσὲ σοκαγὶ* (5). Ἐνταῦθα σώζονται σθεναρὰ τείχη Βυζαντινὰ μετὰ μικρῶν χθαμαλῶν θυρίδων, καταφανῆ εἰς πάντας τοὺς διαβάτας. Ὁ κύριος τοῦ κτιρίου τούτου, οὐδέποτε μ' ἔδωσεν ἄδειαν νὰ ἐπι-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 341, 366.

(2) Γ. Κωδινός, σελ. 51. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 376.

(3) Ὁ μονόθυρος ἦτο πύλη πλησίον τῶν Νουμέρων, ἄγουσα ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα.

(4) Ν. Χωνιάτης, σελ. 307. Τὸν Μάκρωνα τοῦτον ἀνέμνησα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Πατριαρχείου.

(5) Ἤτοι ὁδὸς σχολῆς.

σκεφθῶ τὸ ἔσω κτίριον. Φρονῶ ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, διότι ἐδῶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, ἱδρύθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ ἐδῶ ἔθεσα τὸν ναὸν τοῦτον. Πλανᾶται ὁ Πατριάρχης Κωνστάντιος, λέγων ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἤτοι τὸ Διΐππιον, μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγένετο θηριοτροφεῖον (1).

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ

Ἐν τῇ ἄνω διηγήσει τοῦ Χωνιάτου, μνημονεύεται ὁ ναὸς οὗτος· « καὶ τὸν νεὼν δὲ ὃς τοῦ Ἀλεξίου κατονομάζεται, τῇ δὲ » τοῦ Αὐγουσταιῶνος προσήνωται ». Κατωτέρω λέγει, « περὶ » τρίτην ὥραν . . . πληθούσης μάλιστα τῆς ἀγορᾶς οὐ μετρίως » τοὺς ἐκ τῆς ἀψίδος τοῦ Μιλίου καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ νεὼ τοῦ Ἀλε- » ξίου μαχομένους ὁπλίτας τῆς Καισαρίσσης ἐσίνοντο οὗτοι ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων μὲ φαίνεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο πλησίον τοῦ Μιλίου, μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ναὸς οὗτος ὑπ' ἄλλων ἱστορικῶν μνημονεύεται.

ΔΙΑΒΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ

Αἱ ἀκόλουθοι ὀλίγαι λέξεις τοῦ Προκοπίου (2) ἱστοροῦντος τὰ ἔργα τοῦ φιλοικοδόμου Ἰουστινιανοῦ, μεγάλως ἐφώτισαν ἅπασαν τὴν χωρογραφίαν τοῦ Αὐγουσταιῶνος. « Ἔστι δὲ τὶς ἀγορὰ πρὸ » τῶν βασιλείων περίστυλος, Αὐγουσταῖον καλοῦσι τὴν ἀγορὰν » οἱ Βυζάντιοι ». Οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου οὐδέποτε ἤγειρον κτίρια εἴτε δημόσια εἴτε ἰδιωτικὰ, συνεχόμενα μετὰ τῶν ἀμυν-

(1) Ὁ Tournefort 1717, Τόμ. Β'. σελ. 193, λέγει, A quelques pas de-là (ἤτοι τῆς Ἁγίας Σοφίας) se voit une vieille tour, que l'on prétend avoir servi d'Eglise aux Chrétiens ; on y nourrit plusieurs bêtes et c'est comme une petite ménagerie du Grand Seigneur. Δὲν ἦτο πύργος ἡ ἐκκλησία αὕτη Πιθανὸν ἦσαν ἐρείπια τοῦ Πατριαρχείου. Ἐλάσσονες συγγραφαὶ, ἐν Κ/πόλει 1866 σελ. 383. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἔτρεφον ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι θηρία καὶ κυρίως λέοντας, ὅθεν ἡ ἐπωνυμία *ἀσλὰν χανὲ*, κατάλυμα λεόντων. Δὲν φρονῶ ὅτι ἐτρέφοντο τὰ θηρία ἐν τῷ ναῷ τούτῳ. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 450.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 202.

τικῶν ἢ στρατιωτικῶν τειχῶν. Ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν οὐδέποτε ἀναφαίνεται κτίριον τοιοῦτο. Τὰ πολυπληθῆ κοιμητήρια τῶν Ὀθωμανῶν, παρὰ πάσας τὰς χερσαίας πύλας, ἀπέχουσι Μ. 50,00 καὶ πλέον τῆς τάφρου. Ἐκ τῆς συνθήκης τῶν ἡμετέρων βασιλέων μετὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίων, μανθάνομεν, ὅτι ὡρίσθη πεντήκοντα πήχεων χῶρος κενὸς ἐνώπιον τῶν χερσαίων τειχῶν τοῦ Γαλατᾶ. Ἅπαντα τὰ τείχη ἦσαν μακρὰν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν. Τὸ βασιλικὸν παλάτιον ὑπὸ ἐρυμνῶν τειχῶν πανταχόθεν περιβαλλόμενον (1), καὶ ἀπὸ στασιάζοντα λαὸν πολλάκις προσβαλλόμενον, ἐμονώθη καὶ ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, διὰ τοῦ περιστύλου τούτου διαδρόμου. Ὁ διάδρομος οὗτος εἶναι ὁ μνημονευόμενος ἐν τοῖς ἀκολούθοις λέξεσι τοῦ Πορφυρογεννήτου (2), διηγουμένου τὴν ἐπάνοδον τοῦ Θεοφίλου. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔξοδον αὐτοῦ, ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου ἐνώπιον τῆς Χαλκῆς πύλης, εὐφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων· « ἀνα» στὰς δὲ τοῦ σέντζου ἐπέβη τοῦ ἵππου, καὶ διῆλθε διὰ τῶν δια» βατικῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν πλαγίων τοῦ Ζευξίππου, καὶ » ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἀσκέπαστον ἱππόδρομον» (3). Ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καλούμενα «διαβατικὰ τοῦ Ἀχιλλέως», ἱδρυθέντα φρονῶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πλευραῖς τοῦ Αὐγουσταιῶνος, διεχώριζον καὶ τὸ ἀνάκτορον καὶ τὸν ἱππόδρομον, ἀπὸ τὸν λαὸν τὸν συρρέοντα ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ (4). Ὅλα λοιπὸν τὰ ἐπιφανῆ κτίρια ἐγερθέντα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἤτοι ἡ Παναγία τῶν Χαλκοπρατείων, τὸ Πατριαρχεῖον, ἡ

(1) Διὰ τὰς στάσεις τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιθέσεις αὐτοῦ, πρβ. Ν. Χωνιάτην, σελ. 12, 453. Λ. Διάκονον, σελ. 146.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 507.

(3) Ὁ Πορφυρογέννητος Τόμ. Α'. σελ. 280, μνημονεύει σέντζον ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἱπποδρόμου. Ὁ Θεόφιλος εἰσῆλθεν εἰς τὸ παλάτιον διὰ τῆς πύλης τῶν σκύλων, ἐδῶθεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον καὶ εἰς τὸν παρακείμενον ἀσκέπαστον ἱππόδρομον. Ὁ Λαβὰρτ τοποθετήσας τὸν Ζεύξιππον παρὰ τὸν μέγαν ἱππόδρομον, λέγει ὅτι ἐδῶ εἰσῆλθεν ὁ Θεόφιλος. Πρβ. τὸν τοπογραφικὸν χάρτην.

(4) Ταῦτα τὰ διαβατικὰ αἰνίττεται καὶ ὁ Βουονδελμόντης, etiam de immenso palatio usque ad Sanctam Sophiam, erat per milliare via columnarum binarum, per quam dominus accedebat. Σελ. 180. Τοὺς κίονας τούτους δὲν μνημονεύει ὁ Γύλλιος. Πιθανὸν τότε δὲν ἐσώζοντο.

Σύγκλητος, τὸ Δίϊππιον καὶ ὁ Ζεύξιππος, ἐχωρίζοντο ἀπὸ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων διὰ τῶν διαβατικῶν τούτων τοῦ Ἀχιλλέως. Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ Θεόφιλος διῆλθεν ὄπισθεν μόνον τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Οὐδεὶς λόγος περὶ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Παναγίας τῶν Χαλκοπρατείων, κτιρίων κειμένων πρὸς βορρᾶν τῆς Χαλκῆς, ὄπισθεν αὐτοῦ. Φρονῶ ὅτι ἅπασα ἡ πλευρὰ αὕτη ἦτο περίστυλος, πρὸς φρούρησιν τοῦ παλατίου. Μνείαν τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς δὲν εὑρίσκω ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων. Ἐκ τῶν ἄνω ὅμως λόγων τοῦ Προκοπίου, καλῶς γινώσκοντος τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κάλλιον τῶν μεταγενεστέρων περιγράψαντος τὰ ἱδρύματα ταῦτα, εἰκάζω ὅτι καὶ ἡ ἀπέναντι πλευρὰ ἦτο περίστυλος. Ἐκ τούτων ὅλων παρεκινήθην νὰ θέσω τὰ ἱδρύματα τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ὀλίγον ἀπέχοντα τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν, καὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἱπποδρόμου. Πόσον ἦτο τὸ πλάτος καὶ ὕψος τῶν διαβατικῶν τούτων, οὐδεὶς ἱστόρησε.

Περιγράφων ἀκολούθως τὴν θύραν καλουμένην « μονόθυρος » ἐπὶ τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν, μέσον τῶν Νουμέρων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, θέλω ἀποδείξει ὅτι τὸ πλάτος τῶν διαβατικῶν τούτων τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο μέτρα 3, 75, ἤτοι πέντε πήχεων. Ἐκ τούτων ὁδηγούμενος, λέγω ὅτι ἂν τὰ ἐν Αὐγουσταιῶνι ἱδρυθέντα κτίρια ἤτοι ἡ Σύγκλητος, τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, εἶχον βάθος Μ. 45, 00, ἔχομεν ἑκατέρωθεν διὰ τὰ κτίρια Μ. 90, 00 καὶ Μ. 7, 50, τῶν διαβατικῶν, ἤτοι τὸ ὅλον Μ. 97, 50. Ταῦτα ἀφαιροῦντες ἐκ τοῦ ὅλου πλάτους τοῦ Αὐγουσταιῶνος Μ. 133, 00, μένει διὰ τὴν μέσην ὁδὸν πλάτος Μ. 35, 50. Ἡ σημερινὴ αὕτη ὁδὸς, κατεχομένη ἡ πλείστη ὑπὸ τοῦ τεμένους *Σουλτὰν Ἀχμὲτ*, εἶναι στενωτέρα τῆς ἀρχαίας.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα κτίρια ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἐκτενεῖ τούτῳ φόρῳ, τῷ καλουμένῳ Αὐγουσταιῶνι.

Παρὰ τὰ τείχη τοῦ ἱπποδρόμου, ἦσαν οἰκίαι τινὲς ἰδιωτικαί,

ὁ μέγας ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ναὸς τοῦ Ἀλεξίου καὶ τὸ Μίλιον ἢ ἡ χαμάρα τοῦ Μιλίου. Ἐκ τῶν πολλῶν ἐδῶ τελουμένων τελετῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν, καταφαίνεται ὅτι τὰ κτίρια ταῦτα πολλάκις ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευόμενα καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱδρύθησαν εἰς τρόπον ὥστε μέσον αὐτῶν, ὑπῆρχε χῶρος εὐρὺς διὰ τοῦ ὁποίου ἀκωλύτως διήρχετο ὁ λαός, καὶ ἐτελοῦντο αἱ συνήθεις τελεταί. Πρὸς τούτοις, πολὺς λαὸς συνήρχετο ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, διὰ ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, καὶ πολιτικὰς ἐν τῷ σενάτῳ.

Τὴν βόρειον ἄκραν τοῦ ἐκτενοῦς τούτου χώρου, κατεῖχεν ἡ Ἁγία Σοφία, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τὸ ὡρολόγιον καὶ πλησίον τούτου τὸ Βαπτιστήριον, ἤτοι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴρ, τοῦ ὁποίου ἡ μεγάλη μαρμαρίνη κολυμβήθρα, εἰκάζω ὡς προεῖπον, ὅτι εἶναι ἡ ἐν τῷ τεμένει *Ζεϊνὲμπ Σουλτὰν* σωζομένη. Ἕνεκα τοσούτων κτιρίων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ τόπος οὗτος κυρίως πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν νέων τειχῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τῆς ἐν Βλαχέρναις κατοικίας τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, πλειότερον πάντων τῶν ἄλλων ἐθαμίζετο ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ.

ΛΟΥΤΡΟΝ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ

Πλησίον τῆς πύλης τοῦ Μελετίου, κειμένης πρὸς βορρᾶν τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων, ἦτο τὸ λουτρὸν τοῦ Ἀχιλλέως, ἐκ τοῦ ὁποίου πιθανώτατα ἐκλήθησαν οἱ διάδρομοι ἢ τὰ διαβατικὰ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης ταύτης. Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (1), « Δοχὴ ε΄ εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχιλ-
» λέα πλησίον τῆς μεγάλης πύλης τοῦ Μελετίου » — « ποιοῦσιν
» ἐκεῖσε δοχὴν ἀντικρὺ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν πύλην τῆς Με-
» λέτης ». Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ ἵστατο ἀνδριὰς τοῦ Ἀχιλλέως, ὅθεν ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ. Περὶ τοῦ λουτροῦ τούτου, λέγει τὸ Χρο-

(1) Τόμ. Α΄. σελ. 37, 56. Τόμ. Β΄. σελ. 143.

νικὸν Πασχάλιον (1), « Ἐπὶ τῶν ὑπάτων Θεοδοσίου Αὐγούστου » τὸ ιδ΄ καὶ Μαξίμου, ἐγένετο πυρκαϊὰ μεγάλη ἀπὸ τοῦ νεω- » ρίου· καὶ ἐκάησαν τὰ ὅρια καὶ τὸ δημόσιον ὁ Ἀχιλλεὺς ». Πιθανὸν ἦτο κτίριον ξύλινον, ἢ ξυλόστεγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἐν τοιαύταις μελέταις, καλὸν εἶναι χειραγωγούμενοι ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν, κυρίως δὲ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, νὰ ἴδωμεν ἂν καλῶς περιέγραψα, καὶ ὀρθῶς κατέταξα τὰ κτίρια ταῦτα πρὸ αἰώνων κατεδαφισθέντα, καὶ τῶν ὁποίων ἅπας ὁ χῶρος σήμερον ἐπληρώθη τεμενῶν Μουσουλμανικῶν, κτιρίων πενιχρῶν καὶ σκολιῶν ὁδῶν. Οὐδένα χῶρον ἐπισημότερον τούτου εἶχεν ἡ Κωνσταντινούπολις, οὐδένα ἄλλον τοσάκις μνημονεύουσιν οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοί. Ἕνεκα τοῦ παντελοῦς τῶν κτιρίων ἀφανισμοῦ, ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀνιστόρητος ὁ τόπος οὗτος καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα ἀκατανόητα. Τὴν σήμερον, τὰ ἐν Βυζαντίῳ πανταχοῦ φαινόμενα ἐρείπια ἐπιφανῶν κτιρίων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, θαυμασίως διασαφηνίζουσιν οὐχὶ μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ τοῦ κράτους ὅλου. Ἕνεκα τούτων, κρίνω καλὸν ἵνα διὰ τῆς περιγραφῆς τινῶν τῶν ἐδῶ τελουμένων τελετῶν, θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν, ἐπικυρώσω τὰ ὅσα ἤδη προέγραψα περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐδῶ κτιρίων.

Ἐπαναλαμβάνω ὅ,τι ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι πρόθεσιν δὲν ἔχω νὰ περιγράψω ἐν ταῖς μελέταις ταύταις, τὸ μέγεθος καὶ τὰ κο-

(1) Τόμ. Α΄. σελ. 582.

σμήματα τῶν ἱδρυμάτων, ἤδη ὑπὸ πολλῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν περιγραφέντα, ἀλλὰ κυρίως τὴν θέσιν αὐτῶν, ἵνα ἐκ τῆς μελέτης ταύτης, κατανοήσωμεν τὰς αὐτόθι γενομένας τελετάς. Γνώμονα τούτων ἀξιοπιστότερον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, οὐδένα ἄλλον ἔχομεν. Τοῦτον δέον ἵνα μελετῶμεν, διότι κτίριά τινα ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις μνημονευόμενα, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους παρημελήθησαν, κατέπεσαν καὶ ἐξηφανίσθησαν.

Τὸ κείμενον τοῦ Πορφυρογεννήτου εἶναι πολλάκις ἐσφαλμένον, ἡ γλῶσσα ἐνίοτε ἀκατάληπτος. Δὲν ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν σαφήνειαν ἐν ταῖς περιγραφαῖς, δίδον εἰς τ' αὐτὰ κτίρια, ποτὲ μὲν μίαν ποτὲ δὲ ἑτέραν ὀνομασίαν. Ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης, εὐκόλως πλανῶνται οἱ μὴ καλῶς γινώσκοντες τοὺς τόπους ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένους.

Ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Πεντηκοστῆς(1), ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τῆς μεγάλης πύλης τῶν ἀνακτόρων, «διέρχεται διὰ μέσου τοῦ Μιλίου » καὶ τοῦ Αὐγουστέως, εἰσέρχεται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ὡρολογίου » τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ». Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς διακαινησίμου ἑβδομάδος (2), ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, τελουμένην ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐξερχόμενος διὰ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ λουτῆρος, « διέρχεται διὰ τοῦ μιλίου καὶ τῆς » μέσης, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν φόρον καὶ μέχρι τοῦ κίονος ἀπελ- » θὼν, ἔνθα καθίδρυται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀνέρ- » χεται ὁ βασιλεὺς τὰ ἔμπροσθεν γραδήλια τοῦ ναοῦ καὶ ἵσταται » ἐκεῖ ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου μανθάνομεν, ὅτι πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας ἦτο τὸ Μίλιον, καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ τὸ μέγα κτίριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηλώθη ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ μέσον τοῦ Αὐγουσταιῶνος, τὸ ἔρημον οἰκιῶν καὶ δημοσίων κτιρίων, καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, ὁτὲ μὲν « μέσην » ὁτὲ δὲ « φόρον ». Μετὰ τὴν συνήθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τελετὴν, « ὁ βασιλεὺς διέρχεται τὴν μέ-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 63.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 74.

» σην λιτανεύων ». Ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Φώτων, μετὰ τὴν τελετὴν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, « ὁ βασιλεὺς διοδεύων τὴν μέσην εἰσέρχε» ται διὰ τῆς μεγάλης πύλης τῆς Χαλκῆς ». « Περιπατῶν ἔφιπ» πος τὴν μέσην μέχρι τοῦ φόρου » (1). Μέσην ἐκάλουν πολλάκις οἱ Βυζάντιοι καὶ τὴν πλατεῖαν λεωφόρον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, διερχομένην παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τὸ κάθισμα τοῦ ἱπποδρόμου καὶ ἄγουσαν μέχρι τῆς χρυσῆς πύλης τῶν χερσαίων τειχῶν. Διὰ ταύτης τῆς λεωφόρου ἐπορεύοντο οἱ θριαμβεύοντες βασιλεῖς ἀπὸ τῆς χρυσῆς πύλης μέχρι τῆς Ἁγίας Σοφίας. « Διέρχεται τὴν μέσην μέχρι » τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων » (2). Ταύτην οὐδόλως δύναταί τις νὰ συγχέῃ μετὰ τῆς καλουμένης μέσης τοῦ Αὐγουσταιῶνος.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (3), « δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ πλακωτῷ τοῦ » Μιλίου (οἱ) τῆς πολιτικῆς μέρους τῶν Πρασίνων, δέχονται » τὸν βασιλέα ἐν τῷ Ζευζίππῳ τῶν περατικῶν μερῶν Βενέτων, » δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ Χαλκῇ ». Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ βασιλεὺς διῆλθεν ὅλον τὸν Αὐγουσταιῶνα ἐκ τοῦ Μιλίου μέχρι τοῦ λουτροῦ τοῦ Ζευξίππου. Οὐδεὶς πλὴν τοῦ βασιλέως, εἰσήρχετο ἔφιππος ἐντὸς τοῦ παλατίου (4).

Ἐπανερχόμενος ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μωπίου κατὰ τὴν Ψάμμαθον προελεύσεως, συνοδεύεται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν δήμων (5), « Διασώζει μέρος Βενέτων τῆς πο» λιτικῆς μέχρι τῆς καμάρας τοῦ Μιλίου· τῆς πολιτικῆς τὸ μέ» ρος τῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ Μιλίῳ, ἤγουν » ἐν τῇ καμάρᾳ, καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ μαρμαρωτοῦ· τῶν » περατικῶν μερῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ μαρ» μαρωτῷ καὶ διασώζουσι μέχρι τοῦ Ζευξίππου· τῆς πολιτι» κῆς τὸ μέρος τῶν Πρασίνων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ Ζευ-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 145. Τόμ. Β'. σελ. 167.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 76, 188.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 84, 439.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 84. Τόμ. Β'. σελ. 191.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 98, 106.

» ξίππῳ καὶ διασώζουσι μέχρι τῆς Χαλκῆς· τῶν περατικῶν » μερῶν Βενέτων δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῇ Χαλκῇ καὶ » εἶθ' οὕτως πεζεύουσιν ἅπαντες καὶ μένει ἔφιππος μόνον ὁ βα- » σιλεύς ».

Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς μέσης λεωφόρου εἰσῆλθεν εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα διὰ τοῦ Μιλίου, ἐκεῖθεν εἰς τὸ καλούμενον μαρμαρωτὸν καὶ τὸ μέγα λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς τελετῆς γενομένης ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου (1), ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ παλατίου διήρχετο διὰ τοῦ ἱπποδρόμου, διὰ τῶν δύο νοτιωτέρων πυλῶν αὐτοῦ, διότι ὁ Αὐγουσταιὼν εἶχε μίαν μόνην εἴσοδον καὶ ἔξοδον τὸ Μίλιον. Ἡ πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον προέλευσις κατ' ἀνάγκην λοιπὸν διήρχετο διὰ τοῦ ἱπποδρόμου. Τὰ ἄνω γραφόμενα ἐπικυροῦσι τὰ ὅσα ἤδη εἶπον περὶ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, πανταχόθεν ὑφ' ὑψηλῶν τειχῶν περιβαλλομένου, καὶ τῆς θέσεως τῶν προμνημονευθέντων τόπων.

Καλὸν εἶναι νὰ εἴπω, ὅτι εἰσέτι σώζεται ἡ καλουμένη μέση τοῦ Αὐγουσταιῶνος, πρὸς νότον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸ νοτιώτερον μέρος, κατέχει τὸ τέμενος τοῦ *Σουλτὰν Ἀχμέτ*, πλησιάζον πρὸς τὰ παλαιὰ ἀνακτορικὰ τείχη. Πιθανὸν ἡ ὁδὸς αὕτη ἡ κατέχουσα τὴν πάλαι καλουμένην μέσην τοῦ Αὐγουσταιῶνος ἔμεινε τοιαύτη, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τελευταίας ἁλώσεως. Ἐκτὸς τῶν ἄνω ἐρειπίων μνημονευθέντων ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Διϊππίου, οὐδὲν Βυζαντινὸν ἐρείπιον εὗρῆκα ἐν τῇ θέσει ταύτῃ.

Ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τελετὴ ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ὁποίας πλεῖστα μανθάνομεν περὶ τῶν κτιρίων τοῦ Αὐγουσταιῶνος (2). Ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν τελετὴν ἐξέρχεται εἰς τὸ Μίλιον, διὰ τοῦ νάρθηκος

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 86.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 164.

καὶ τοῦ 'Αθύρα (1) τῆς 'Αγίας Σοφίας, ἐκεῖθεν διέρχεται τὴν μέσην καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ φόρου, ἔνθα καθίδρυται ὁ ναὸς τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου ἐπὶ τῷ ἱδρύματι τοῦ 'Ιουστινιανοῦ. 'Ανέρχεται τὰ ἔμπροσθεν γραδήλια τοῦ ναοῦ. Οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ἵστανται πλησίον τῶν κιόνων. 'Ολίγον μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ ναοῦ, ἀνέρχεται ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς λιτῆς, «τὸ δὲ πολίτευμα ἵσταται ἐπὶ τῷ ἀριστερῷ » μέρει τῆς προελεύσεως πρὸς τὸ Σενάτον». Οἱ κληρικοὶ οἱ συνήθως συνοδεύοντες τὸν Πατριάρχην, «ἵστανται κάτω εἰς τὸ κοι» νὸν τοῦ λαοῦ ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως».

Τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ (2), ὁ βασιλεὺς «κατελθὼν τὰ γραδή» λια τοῦ 'Αθύρα, ἐξέρχεται ἐπὶ τὸ Μίλιον καὶ διοδεύων τὴν » μέσην, ἀνέρχεται ἐν τῷ φόρῳ καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἅπαντα ἀκο» λούθως, ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐδηλώθη».

'Εν θριάμβῳ ἐπινικίων τελουμένων ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, ἀνέρχεται ὁ Πατριάρχης ἔνδον τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου, «ὁ δὲ βασιλεὺς ἵστατο ἔξωθεν· οἱ δὲ δέσμιοι ἵστανται ἐν » τῷ Πραιτωρείῳ (3) ἢ καὶ ἐν τῷ Σενάτῳ. Εἶτα ἄγουσι τοὺς » δεσμίους ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ἤγουν ἐπὶ τῶν τοῦ κίονος » ἀναβάθρων» (4).

'Εκ τῆς διηγήσεως ταύτης τοῦ Πορφυρογεννήτου, καταφαίνεται ὅτι ὁ ἀνδριὰς τοῦ 'Ιουστινιανοῦ δὲν συνείχετο μετὰ τοῦ τείχους τοῦ ἱπποδρόμου, διότι διὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἤτοι τοῦ νάρθηκος, ἀνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου. 'Αδύνατον ἦτο νὰ ὑπάρχῃ ναὸς ἢ ναΐσκος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπισκεπτόμενος, ἄνευ νάρθηκος. Μανθάνομεν πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ

(1) Πιθανὸν οὕτως ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ 'Αθύρα, λίμνης πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καλουμένης *Μπουγιοὺκ τζεκμετζέ*. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 74, 156, 158.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 185.

(3) Τὸ Πραιτώριον τοῦτο, διότι ἦτο καὶ ἕτερον ἐν τῇ παραλίᾳ πλησίον τοῦ Μουσουλμανικοῦ τεμένους, ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τῆς σφενδόνης. Ἦτο δεσμωτήριον. «Εὐθὺς ἐκε» λεύσθη καθείρξειν ἡμᾶς εἰς τὸ Πραιτώριον». Συμεὼν ὁ μεταφραστής. Τόμ. Γ'. σελ. 672. Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 368.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 609.

σενάτον ἢ ἡ σύγκλητος, ἔκειτο ἀπέναντι τοῦ κίονος, μακρὰν τῆς καμάρας τοῦ Μιλίου. Ἡ σαφὴς αὕτη περιγραφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τὰ μέγιστα μᾶς ὠφελεῖ εἰς ὀρθὴν κατάληψιν τῶν ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι ἱδρυμάτων.

Ἐν τῷ ἐπιταφίῳ τῶν βασιλέων (1), « ἐξέρχεται τὸ λείψανον » ἀπὸ τῆς Χαλκῆς καὶ διέρχεται διὰ τῆς μέσης ». Ὁσάκις ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο πρὸς τὸν ἱππόδρομον, διήρχετο πάντοτε διὰ τοῦ Αὐγουσταιῶνος (2). « Δηριγευόμενος ὁ βασιλεὺς διέρχεται » διὰ τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ Αὐγουστέως καὶ τοῦ μυστικοῦ κοχλιοῦ » καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι » — « δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν » ἐξ ἔθους, καὶ διέρχεται διά τε τοῦ Αὐγουστέως καὶ τοῦ μυ-» στικοῦ κοχλιοῦ καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ καθίσματος » (3).

Ἐν τῇ ἐπανόδῳ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, μεγίστη πομπὴ ἐγένετο ἐν ὅλῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθε διὰ τῆς χρυσῆς πύλης, ἐπορεύθη μέχρι τοῦ Μιλίου ὑφ᾽ ἅπαντος τοῦ λαοῦ εὐφημούμενος. « Ἐν τῷ Μιλίῳ ἀπέβησαν τῶν ἵππων οἱ » τῆς συγκλήτου καὶ πεζεύοντες δηρίγευσαν ἔμπροσθεν τοῦ βα-» σιλέως ἕως τοῦ φρέατος τῆς Ἁγίας Σοφίας ». Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἦλθεν εἰς τὴν Χαλκῆν πύλην καὶ ἐκεῖ ἐπὶ θρόνου καθήμενος, ἐδέχετο τὰς εὐφημίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων. Μετ᾽ ὀλίγον, « ἀναστὰς δὲ τοῦ σέντζου ἐπέβη τῷ » ἵππῳ καὶ διῆλθε διά τε τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ » τῶν πλαγίων τοῦ Ζευξίππου » (4). Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, δῆλον εἶναι ὅτι τὸ λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου ἦτο πλησίον τῆς τοσάκις μνημονευομένης Χαλκῆς πύλης, κειμένης πρὸς βορρᾶν τοῦ Ζευξίππου λουτροῦ.

Ἠκολούθησα ἐν τῇ ἄνω περιγραφῇ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, κυρίως τὸν Πορφυρογέννητον. Ζῶντος αὐτοῦ, ἐσώζοντο ἀκμαῖα

(1). Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 276.
(2) Ὁ Πορφυρογέννητος καλεῖ τὸν Αὐγουσταιῶνα ὁτὲ μὲν Αὐγουστέα, ὁτὲ δὲ φόρον.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 360, 364.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 506.

πάντα τὰ ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν μνημονευόμενα κτίρια, ἱδρυθέντα ὑπὸ τοῦ φιλοικοδόμου Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων βασιλέων. Φρονῶ ὅτι ἡ κατάταξις αὕτη πάντων τῶν ἐν Αὐγουσταιῶνι ἐπιφανῶν ἱδρυμάτων, σαφηνίζει ἐν πλείστοις μέρεσι τὰ ἐν Βυζαντίῳ γενόμενα, κυρίως τὰς τελετὰς τοσάκις ἱστορουμένας ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Μέχρι τοῦδε οἱ περιγράψαντες τ' ἀνάκτορα, τὸν Αὐγουσταιῶνα καὶ τὸν ἱππόδρομον, ἐξαιρουμένου τοῦ Λαβάρτ, οὐδέποτε ἐσημείωσαν τὴν θέσιν τῶν μνημονευομένων κτιρίων. Ἀτυχῶς δὲν ἐγένετο ἡ ὀχληρὰ ἐπιτόπιος ἔρευνα τῶν μέχρι τοῦδε πολλῶν σωζομένων ἐρειπίων. Πολλοὶ δὲ, τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐδέποτε ἐπισκεφθέντες, περιέγραψαν αὐτὴν, ἐξ ἀλλοτρίων συγγραφῶν τὰ πάντα συνερανίζοντες.

Ὁ Αὐγουσταιὼν, ὁ διαχωρίζων τὸν ἱππόδρομον ἀπὸ τ' ἀνάκτορα, ἦτο χῶρος ἐπιμήκης. Ἡ νότιος αὐτοῦ ἄκρα, σπανίως μνημονεύεται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων καὶ οὐδέποτε ἐν ταῖς βασιλικαῖς τελεταῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πιθανὸν τὴν ἄκραν ταύτην ὥριζε τὸ μέγα καὶ περιώνυμον λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου, μετὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ κοσμημάτων καὶ ἀνδριάντων. Ἅπαξ μόνον ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα, ὁ Βελισάριος ἐξερχόμενος τοῦ παλατίου διὰ τῆς ἄκρας ταύτης, διῆλθεν ὄπισθεν τῆς σφενδόνης τοῦ ἱπποδρόμου, ἵνα διὰ τῶν ἀπέναντι πυλῶν προσβάλῃ τὸν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ στασιάζοντα λαόν. Ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ παλατίου εἰσερχόμενος εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα, καὶ ἀπερχόμενος εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον τῇ τρίτῃ τῆς Διακαινησίμου (1), διήρχετο διὰ τοῦ νοτίου μέρους τοῦ ἱπποδρόμου, εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. Ἠδύνατο νὰ ὁδεύσῃ ὄπισθεν τῆς σφενδόνης πρὸς τὸν αὐτόθι ἱστάμενον λαόν. Ἐν ὅλαις ταῖς τελεταῖς θρησκευτικαῖς καὶ πολιτικαῖς, οὐδέποτε μνημονεύεται ἄνοδος ἢ κάθοδος διὰ τῆς νοτίου ταύτης ἄκρας τοῦ Αὐγουσταιῶνος. Ἂν τοῖχος ἢ ἕτερος φραγμὸς διεκώλυον τοῦ λαοῦ τὴν ἐδῶθεν πρὸς

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 86.

τὸν Αὐγουσταιῶνα διάβασιν, ἀγνοῶ. Οὐδέποτε εὗρηκα ἐν τῇ ἄκρᾳ ταύτῃ ἴχνη Βυζαντινοῦ ἱδρύματος ἢ ἀρχαίου τείχους. Φρονῶ ὅτι ἡ ἄκρα αὕτη ἦτο περίκλειστος, ἢ κατείχετο ὁλόκληρος ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀπὸ τὸ μέγα λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου.

Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ λαοῦ εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα ἦτο διὰ τοῦ Μιλίου, ἤτοι τοῦ βορειοτέρου μέρους τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐδῶθεν εἰσήρχετο ὁ λαὸς εἴτε κατὰ τὰς ἑορτὰς τὰς βασιλικάς, εἴτε δι' ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τὸ Πατριαρχεῖον. Οὐδέποτε μνημονεύεται ἑτέρα εἴσοδος εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα ἐκ τῆς πόλεως, εἴτε τοῦ βασιλέως εἴτε τοῦ λαοῦ.

Τὰ κτίρια τὰ ὁποῖα ἤδη περιέγραψα, ἠγέρθησαν τὰ μὲν παρὰ τὰ τείχη τ' ἀνακτορικά, τὰ δὲ πλησίον τοῦ τείχους τοῦ ἱπποδρόμου. Ἔμεινε μέσον τῶν κτιρίων τούτων χῶρος ἄστεγος πολλῶν μέτρων πλάτους, καλούμενος ἡ μέση ὑπὸ τῶν πολιτῶν θαμιζόμενος. Ὁσάκις ὁ βασιλεὺς ἐκκλησιαζόμενος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μεγάλαις μοναῖς τῆς πόλεως, ἐπανέκαμπτεν εἰς τὸ παλάτιον, εἰσήρχετο εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα διὰ τοῦ Μιλίου. Ὁσάκις ἐτελεῖτο ἱππικὸς ἢ ἀγὼν ἕτερος ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἀνήρχετο εἰς τὸ κάθισμα πορευόμενος διὰ τοῦ Μιλίου, καὶ πάλιν διὰ τοῦ Μιλίου εἰσήρχετο εἰς τὸ παλάτιον. Τοσοῦτο πλῆθος εἰσήρχετο εἰς τὸν χῶρον τοῦ Μιλίου καὶ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ὥστε ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐγίνετο ἐκ τοῦ Μιλίου διὰ τοῦ ἐμβόλου ἢ τῆς θύρας τοῦ ὡρολογίου καὶ τῶν ἑτέρων εἰσόδων τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Σπανιώτατα εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ μεγάλου νάρθηκος τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ΠΥΛΑΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ

Μένει τώρα νὰ περιγράψω ἐν ὀλίγοις, τὰς πύλας τῶν παλατίων(1), διότι μέλλω νὰ ἐπανέλθω περιγράφων τ' ἀνάκτορα καὶ τὰς πολλὰς εἰσόδους αὐτῶν. Τὰς πύλας ἀγούσας ἀπὸ τοῦ Αὐ-

(1) Ν. Χωνιάτης, σελ. 12.

γουσταιῶνος εἰς τὸ παλάτιον, πολλάκις μνημονευομένας, οὐχὶ μόνον ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις συγγραφεῦσι, δὲν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ἄνευ προηγουμένης τῶν παλατίων μελέτης. Τῶν πυλῶν τούτων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ προσήκουσα αὐτῶν κατάταξις, εἶναι ἔργον ἐπίμοχθον, ἕνεκα τῆς ἀσαφείας τῶν ἱστορικῶν.

Ἅπασα ἡ ἐκτενὴς παραλία τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου εἶχε πυλίδας τινὰς σωζομένας νομίζω μέχρι σήμερον. Αἱ πυλίδες αὗται σπανίως καὶ ἀσαφῶς μνημονευόμεναι, ἔχουσι σήμερον ὀνομασίας Ὀθωμανικάς (1). Τὰ Βυζαντινὰ ὀνόματα σπανίως ἐμνημόνευσαν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς (2), διότι οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους.

Ἐπὶ τῆς νοτιωτέρας ἄκρας τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου, μνημονεύεται πύλη χερσαία καλουμένη Καρέα. Περὶ ταύτης λέγει ὁ Χωνιάτης (3), « ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος ἦν εἰσχυθὲν ἔσωθεν τῶν ανα-» κτόρων, ἀνατραπείσης τῆς πύλης ἥτις Καρέα λέγεται, τρέπεται » πρὸς φυγὴν Ἀνδρόνικος ». Ταύτην τὴν πύλην μνημονεύει καὶ ὁ Λουϊτπράνδρος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς πρεσβείας αὐτοῦ πρὸς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν (4). Ταύτης τῆς πύλης τὸ ὄνομα μετέδωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν πύλην, κειμένην παρὰ τὸ *Ἀχὴρ καπησὴ* (5), καὶ παρά τινα στρατῶνα. Καλεῖται αὕτη τὴν σήμερον, ὁτὲ μὲν *Καρὰ καπὴ* ἤτοι μέλαινα πύλη (6), ὁτὲ δὲ *Καρὰ καπησὴ* ἤτοι πύλη τῆς ξηρᾶς, καὶ πολλάκις *Γγιοὺλ χανὲ κα-*

(1) Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 110.

(2) « τὴν βασιλικὴν εἴσεισιν αὖθις τριήρη, δι' ἧς ἐκ τοῦ Μαλουδίου πρὸς τὸ μέγα πα-» λάτιον ἐσαφίκετο ». Ν. Χωνιάτης, σελ. 452. « Καὶ νυκτὸς διὰ παραπυλίδος εἰσελθὼν » τοῦ πρωτοβεστιαρίου Μιχαὴλ, οὔσης πλησίον ἀκροπόλεως ». Συν. Θεοφάνους, σελ. 719. Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α' σελ. 181.

(3) Σελ. 452 (ἐν ἔτει 1185).

(4) Pridie nonas Iunii ... Constantinopolin ante portam Caream venimus. Λέων ὁ Διάκονος, σελ. 344.

(5) « Ἤτοι πύλη τῶν σταύλων. « Ὁ χορτοβολὼν ὁ ὢν εἰς τὸ Βύκινον, ἐκκλησία ἦν » τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ... ὁ δὲ Καβαλλῖνος ἐποίησεν αὐτὴν χορτοβολῶνα ». Γ. Κωδινός, σελ. 109.

(6) Ταύτην καλεῖ πύλην τῶν Αἰθιόπων ὁ Βυζάντιος. Τόμ. Α'. σελ. 175. Φρονῶ ὅτι οὕτως ὠνομάσθη ἐκ τῆς ἀρχαίας πύλης Καρέας.

πησή, ἤτοι πύλη τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λουτροῦ. Μεσοῦντος τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1872ου, κατεδαφιζομένων τῶν Ὀθωμανικῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ὑψηλῶν τειχῶν τῶν πολυπληθῶν κήπων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου, ἀνεφάνη τὸ ἀνακτορικὸν τεῖχος, καλούμενον τὰ διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ. Συνεχομένη μετὰ τοῦ τείχους τούτου, ἀνεφάνη μεγίστη πύλη θολωτή, ὑπὸ τεσσάρων μεγάλων μαρμαρίνων κιόνων ὑποκρατουμένη. Τὸ μῆκος τῆς πύλης ἦτο Μ. 6, 05, τὸ πλάτος Μ. 5, 50. Ἡ πύλη εὑρισκομένη ἀτυχῶς ἐν μέσῳ τῆς σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ, μόλις ἀναφανεῖσα κατηδαφίσθη. Ἡ πύλη αὕτη ἀφανὴς μέχρι τοῦδε, ἦτο περιτετειχισμένη ἐντὸς μεγάλου κήπου Ὀθωμανικοῦ. Μέρος τοῦ πρὸς βορρᾶν ἀνακτορικοῦ τείχους, καλουμένου ὡς προεῖπον τὰ διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ, ἐσώθη τότε καὶ κατηδαφίσθη πρὸ τριῶν ἐτῶν. Ἡ ἀρχαία πύλη αὕτη ἀπέχει ἀπὸ τῆς σημερινῆς *Καρὰ καπή*, βήματα περίπου ἑπτακόσια πεντήκοντα.

Ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἄκρᾳ τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, ἔνθα ἦτο τὸ πολλάκις μνημονευόμενον Τζηκανιστήριον, ὑπῆρχε πύλη τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἀτυχῶς δὲν διεσώθη. Μετὰ τὴν ἀποπομπὴν Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαθὼν ὅτι ἐν τῷ παλατίῳ ἐκακοποίησαν ἢ ἔμελλον νὰ κακοποιήσωσι τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, ἀθρόος συνῆλθεν ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Τζηκανιστηρίου. Ὁ Κωνσταντῖνος τεταραγμένος ἐφάνη ἐν τοῖς καγκέλλοις τῆς πύλης, ἵνα πεισθῇ ὁ λαὸς περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ (1). Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφηγούμενος τὴν ἐκ τοῦ παλατίου ἀναχώρησιν τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, λέγει ὅτι « διῆλθον διὰ τῶν ἀνατολικῶν πυλῶν » (2).

Αὗται εἶναι αἱ μόναι πύλαι μνημονευόμεναι ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, ἅπασαι μακρὰν τῶν παλατίων.

Πέντε ἕτεραι πύλαι ἀναφέρονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν

(1) Ex ea parte qua Zucanistrii magnitudo portenditur, Constantinus crines solutus per cancellos caput exposuit. Λουϊτπράνδου Ἀνταπόδοσις. Βιβ. Ε΄. Τμῆμα ΚΑ΄.

(2) Τόμ. Α΄. σελ. 592.

Βυζαντίων, ἄγουσαι ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα. Αἱ πύλαι αὗται ἦσαν ἅπασαι ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ μεγάλου Παπίου, πυλωροῦ τοῦ παλατίου. Ἦσαν δὲ ἡ πύλη τῶν Σκύλων, πρὸς βορρᾶν τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἡ Μονόθυρος παρὰ τὰ Νούμερα, αἱ δύο τῆς Χαλκῆς μεγάλη καὶ μικρὰ, καὶ ἡ Ρηγία (1), καλουμένη νομίζω ἐνίοτε τοῦ Μελετίου ἢ τῆς Μελέτης. Τὰς δύο τῆς Χαλκῆς, συχνότερα πασῶν τῶν ἄλλων μνημονεύουσιν ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς, ἐξόχως δὲ ὁ Πορφυρογέννητος, ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τελετῶν. Τὰς πύλας ταύτας καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν, θέλω μελετήσει ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ παλατίου.

Περιέγραψα μέχρι τοῦδε τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ Αὐγουσταιῶνι ἱδρύματα τῶν Βυζαντίων, διότι ἄνευ τούτων ἡ τῶν παλατίων μελέτη εἶναι δυσχερὴς καὶ πολλάκις ἀκατανόητος. Σπανίως ἐπεσκέφθησαν τὸν χῶρον τοῦτον τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ἄνδρες φιλίστορες ἢ τῶν ἡμετέρων κτιρίων ἐρασταί. Οἱ ὀλίγοι τὸν τόπον ἐπισκεπτόμενοι, δὲν ἀνεῦρον ἐδῶ ἀμόρφους ἐρειπίων σωρούς, ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐρριμμένους ἢ κίονας καὶ κιονόκρανα, διὰ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ μάθωσιν ἢ ἐννοήσωσιν τὰ ὑπὸ τοσούτων Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν ὑμνούμενα παλάτια. Ἐξαιρουμένης τῆς Ἁγίας Σοφίας, οὐδενὸς ἑτέρου κτιρίου περιγραφὴν διέσωσεν ὁ χρόνος. Ψηλαφῶντες βαδίζομεν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν βασιλικῶν ἱδρυμάτων. Ὁ χῶρος οὗτος, τὸν ὁποῖον οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς χρόνον πολὺν πρὸ τῆς ἁλώσεως παρημέλουν, διὰ λόγους τὴν σήμερον ἡμῖν ἀγνώστους, παντελῶς ἀπεγυμνώθη τῶν πολλῶν αὐτοῦ κοσμημάτων ὑπὸ τῶν κατακτησάντων τὴν Κωνσταντινούπολιν Ὀθωμανῶν (2).

(1) Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α΄. σελ. 530. Ὁ Ῥάϊσκε, Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β΄. σελ. 367, φρονεῖ ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἦτο ἡ Χαλκῆ, οὕτω τὸ πάλαι καλουμένη. Ἐκ τῆς μελέτης ὅλων τῶν παλατίων, φρονῶ ὅτι ἡ πύλη αὕτη εἶναι ἡ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων καὶ ἀπέναντι τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ θέσις τῆς πύλης ταύτης, σαφηνίζεται ἐκ τῶν ἑξῆς λεγομένων.

(2) Turci . . . qui jam centum annos non cessant funditus antiquae urbis vestigia delere. Ita enim ab imis fundamentis aedificia prisca demoliun-

Οἱ κίονες τῶν πολλῶν μνημονευομένων τρικλίνων, τὰ λευκὰ καὶ πορφυρᾶ μάρμαρα τῶν πολλῶν εὐκτηρίων καὶ ναῶν, μετεκομίσθησαν εἰς τὰ νέα τῶν Σουλτάνων παλάτια, ἐγερθέντα πλησίον τῶν Βυζαντινῶν καὶ εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ τεμένη καὶ ἐνδιαιτήματα τῶν Μουσουλμάνων (1).

Ἔρχομαι τώρα πρὶν συμμελετήσωμεν τὸ παλάτιον τῶν Βυζαντίων ὁτὲ μὲν ἱερὸν καλούμενον, ὁτὲ δὲ μέγα καὶ θεοφύλακτον (2), νὰ ὑπομνήσω ὅ,τι εἶπον ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης, « οὐδέποτε ἀνέλαβον νὰ μελετήσω πρόβλημα Βυζαντινὸν δυσχε-» ρέστερον τοῦ σημερινοῦ ». Μετ᾽ ὀλίγον ἐπρόσθεσα, « μὴ μὲ ἐκ-» λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ὡς ποθοῦντα νὰ μεγεθύνω ὑπὲρ τὸ δέον » τὸν μόχθον τηλικούτων ἐργασιῶν ». Ἵνα πλειότερον σαφηνίσω ἅπαντα ταῦτα, ἢ μᾶλλον δικαιώσω τὰς ἄνω ῥήτρας, μνημονεύω ἐδῶ τοὺς λόγους ἐριτίμων τινῶν συγγραφέων, ἵν᾽ ἀποδείξω ὅτι πολλοὶ μὲν δυσχεραίνοντες, τινὲς δὲ ἀπέλπιδες ἀπέφυγον τὴν μελέτην ταύτην, ἕνεκα τῆς ἀσαφείας τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ τῆς παντελοῦς ἐρημώσεως τοῦ ἀνακτορικοῦ τούτου χώρου (3).

Δὲν μελετῶμεν τῶν προπατόρων ἡμῶν τὰ περισωθέντα ἱδρύματα χάριν μόνον τῆς καλλιτεχνίας αὐτῶν. Πάντα τῆς ἡμετέρας χώρας τὰ ἐρείπια, εἶναι προφανῆ καὶ ἀλάθητα τεκμήρια τοῦ ἡμετέρου βίου καὶ τῆς πατρῴας ἡμῶν ἱστορίας, τῆς ὁποίας πολλάκις γνῶσιν ἐπαρκῆ δὲν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν

tur, atque in aliam formam immutant, ut ne illi quidem, qui ea viderint, agnoscere queant. Π. Γύλλιος, Βιб. Β΄. Κεφ. Α΄.

(1) Π. Γύλλιος, Βιб. Δ΄. Κεφ. ΙΑ΄.

(2) Ὁ Πορφυρογέννητος Τόμ. Α΄. σελ. 79, περιγράφων τὴν τελετὴν τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς Διακαινησίμου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων λέγει, « διέρχεται ὁ βα-» σιλεὺς διὰ τῶν ἔμπροσθεν κατηχουμενείων καὶ διὰ τῶν ἔνδον ἀνέρχεται ἐν τῷ θεοφυ-» λάκτῳ παλατίῳ, ἤγουν τῷ ὄντι ἐκεῖσε καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ ». Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ μεγάλαι ἐκκλησίαι εἶχον δωμάτια, ἔνθα ἀνεπαύετο ὁ βασιλεὺς καὶ ταῦτα συχνότατα μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν τὰς συνήθεις τῶν βασιλέων προελεύσεις εἰς τὰς ἐκκλησίας ταύτας.

(3) Ἀποροῦμεν ἀναγινώσκοντες τ᾽ ἀκόλουθα. « Le palais impérial s'étendait entre le Senat et l'Hyppodrome. Le Chevalier, Voyage de la Propontide et du Pont Euxin, ἐν Παρισίοις. Τόμ. Β΄. σελ. 133. Μῆνας πολλοὺς διέτριψεν ἐν Κ/πόλει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ἐρευνῶν τὰ μνημεῖα τῆς πόλεως.

ἡμετέρων προγόνων. Κατ' ἐμέ, πάμπολλα μέρη τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας θέλουσιν εἶσθαι διὰ παντὸς ἀσαφῆ καὶ ἀκατανόητα ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ παλατίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τοσαῦτα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας γεγονότα, πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐτελέσθησαν.

Τὴν κατάπτωσιν καὶ ἐρήμωσιν τῶν παλατίων, θέλω ἱστορήσει ἀκολούθως. Ἀναφέρω σήμερον τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ (1) περιγραφὴν αὐτῶν. Τῷ 1347ῳ, ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἱστορῶν τινὰ περὶ τοῦ παλατίου λέγει, « Τοσαύτη δὲ πενίᾳ κα» τείχετο τὰ βασίλεια τηνικαῦτα, ὥστ' οὐδὲν ἦν τῶν τρυβλίων » καὶ ἐκπωμάτων ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν· ἀλλ' ἔνια μὲν κατ» τιτέρινα, τὰ δ' ἄλλα πάντα κεραμεᾶ καὶ ὀστράκινα· ἐξ ὧν » ἔξεστι συνιέναι τοῖς ὅσοι μὴ ἀδαεῖς τῶν τοιούτων καὶ περὶ τῶν » ἄλλων ὀφειλομένων » — « Ὅθεν ἐλθόντι τῷ Καντακουζηνῷ, » παντ' ἦν παντάπασι κεκενωμένα τὰ βασιλέων ταμιεῖα· καὶ πλὴν » ἀέρος καὶ κόνεως καὶ τῶν Ἐπικουρείων εἰπεῖν ἀτόμων, εὕρη» ται πλέον οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ». Μετ' ὀλίγον λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, « οὕτως ἔρρει καὶ σφόδρα ἔσβη καὶ κατηνέχθη τὰ » τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐδαιμονίας τε καὶ λαμπρότητος τῶν Ρω» μαϊκῶν πραγμάτων ».

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις ἢ μᾶλλον ἡ πενία τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ἑκατὸν ἔτη πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Ὁ Φλωρεντινὸς Βουονδελμόντης (2) ὁ περιηγηθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1422ῳ, λαλεῖ ἐν τῇ βραχείᾳ αὐτοῦ περιγραφῇ περὶ τῆς φρικαλέας ἐρημώσεως τῶν παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἱδρυμάτων.

Πέτρος ὁ Γύλλιος (3), ὁ πολὺν χρόνον διατρίψας ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα, λέγει ὅτι οὐδὲν ἐσώζετο τῶν πάλαι Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ ὅτι λίαν δύσκολος ἦτο ἡ ἔρευνα καὶ θέσις τῶν πάλαι ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν παλα-

(1) Τόμ. Β'. σελ. 788, 789, 790.
(2) Ι. Κίνναμος, σελ. 177.
(3) **Lugduni Batavorum. 1632.**

τίων (1). Ὁ σοφὸς Ῥάϊσκε ὁ σχολιάσας τὸν παρελθόντα αἰῶνα τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου « τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως », σχολιάζων τὸν ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καλούμενον ἀσκέπαστον ἱππόδρομον, λέγει τὰ ἑξῆς (2). « Ἐννοεῖ (ὁ συγγρα-
» φεὺς) μέσην ὁδὸν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔτρεχον ἵπποι διαγωνιζόμενοι.
» Ὁμολογῶ τῇ ἀληθείᾳ ὅτι δὲν ἐννοῶ τὸν τόπον τοῦτον ὡς καὶ
» πολλοὺς ἄλλους τῆς τοπογραφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
» τοὺς ὁποίους οὐδέποτέ τις θέλει ἐννοήσει, εἰμὴ ὅστις ἐπισκε-
» φθῇ τοὺς τόπους τούτους. Εὐκόλως ἐννοεῖ ὅμως πᾶς τις, ὅτι
» ἕνεκα τῶν ἠφανισμένων καὶ ὁλοτελῶς παρηλλαγμένων τόπων
» τούτων, μέγα μέρος τοῦ συγγράμματος τούτου, θέλει εἶσθαι
» αἰώνιον μυστήριον. » Ταῦτα γράφει ὁ σοφὸς οὗτος ὑπομνηματιστής, ὁ οὐδέποτε ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ μεγάλως ὅμως διαφωτίσας τὴν τραχεῖαν καὶ πολλάκις ἀκατανόητον τοῦ Πορφυρογεννήτου γλῶσσαν.

Περὶ τοῦ παλατίου τούτου, ἰδοὺ τίνα γράφει ὁ ἡμέτερος κλεινὸς καὶ χαρίεις Βυζάντιος (3). « Τὸ ἀπέραντον τοῦτο ἀνάκτορον
» περιεκλείετο, καθὼς καὶ τὸ σημερινὸν Σεράγιον, μὲ ὑπερύ-
» ψηλα τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους ὀχυροὺς » (4). — « Τῶν
» διαφόρων αὐτοῦ μερῶν ἡ διαγραφὴ καὶ ὁ κατ' ἀκρίβειαν προσ-
» διορισμός, εἶν' ἐπομένως ἔργον τῶν ἀδυνάτων διά τε τὸ ἀσα-
» φὲς τῶν ἱστορικῶν καὶ τὰς συνήθεις αὐτῶν ἀπειρολεξίας καὶ
» ἀντιφάσεις, ἀσχολουμένων καθὼς παρ. χάριν ὁ Πορφυρογέννη-
» τος, εἰς λεπτομερεστέρας τοῦ δέοντος καὶ πομπώδεις περιγρα-
» φὰς τῶν καθέκαστα, καὶ παραμελούντων τὴν σχηματογρα-

(1) Ἄξια πολλῆς μελέτης εἶναι τ' ἀκόλουθα τοῦ Π. Γυλλίου, Βιβ. Δ'. Ex ante scriptis facilius fortasse cognosces absens, monumenta antiqua, quae tradit antiqua regionum urbis descriptio, quam sine his praesens videas Constantinopolim : quod experietur, qui similia investigare post me conabitur. Πράγματι μέχρι τοῦδε, ἡ ἱστορία τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων ἐπικυροῖ τὰ γραφόμενα τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου συγγραφέως.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 593.

(3) Κ/πολις Τόμ. Α'. σελ. 189.

(4) Constantinopolitanum palatium ob Imperatoris salutem multorum presidiis militum custoditur. C. Christ. Βιβ. II. Κεφ. IV.

» φίαν τοῦ ὅλου.» Ταῦτα γράφει ὁ ἡμέτερος Βυζάντιος, τέκνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις πολλάκις ἐπεσκέφθη τὰ μέχρι τοῦδε σωζόμενα ἱδρύματα τῶν Βυζαντίων, καλῶν τὸν προσδιορισμὸν τοῦ παλατίου « ἔργον τῶν ἀδυνάτων », ἀντιφωνῶν τῷ σοφῷ Ῥάϊσκε, τῷ ἐπιζητοῦντι τὴν τοπογραφίαν τῶν παλατίων ἐξ ἀνδρῶν ἐρευνώντων ἐπὶ τόπου τὴν θέσιν τοῦ παλατίου.

Ἔρχομαι εἰς τὸν τελευταῖον συγγραφέα τὸν Λαβάρτ, τὸν ἱστορήσαντα τὰ παλάτια τῶν Βυζαντίων καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνεχόμενα ἱδρύματα. Ἡ συγγραφὴ αὕτη μνημονευθεῖσα ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, ἐξεδόθη μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἡμετέρου Βυζαντίου, καὶ εἶναι μέχρι τῆς σήμερον τὸ μόνον ἔργον τὸ περιγράφον κάλλιον πάντων τῶν προγενεστέρων, τὸ παλάτιον καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ ἱδρύματα. Περὶ τοῦ παλατίου ἐν τῷ ἐπιλόγῳ, λέγει τὰ ἑπόμενα (1). « Τοῦ παλατίου τοῦ Κωνσταντίνου, τῶν ἐπι- » φανῶν ἱδρυμάτων, συνεχομένων μετὰ τοῦ κτιρίου τούτου, τοῦ » Αὐγουσταιῶνος ἀληθοῦς ὑπαίθρου μουσείου, καὶ τῶν ἐπιφα- » νῶν κτιρίων ἡνωμένων μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐνώπιον » τοῦ παλατίου ἱδρυμένων, δὲν σώζεται τίποτε, ἀπολύτως τί- » ποτε (2), καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπια ἐξηφανίσθησαν κεχωσμένα ὑπὸ » ἀηδεῖς Τουρκικὰς οἰκίας.»

Περὶ τῶν τειχῶν τῶν περιβαλλόντων τὸ ἀνάκτορον, λέγει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς (3) « Τὰ τείχη τοῦ Σουλτανικοῦ σεραΐου ἀρ- » χόμενα ἀπὸ τὴν πύλην Καρέαν, καὶ ἀνερχόμενα πρὸς τὴν αὐ- » τοκρατορικὴν πύλην *Βὰβ-ι-χουμαγιοὺν* διήκοντα πρὸς δυσμάς, » ἀνηγέρθησαν πιθανὸν εἰς ἐποχὴν πλησίον τῆς ἁλώσεως, κατὰ » τρόπον ὅμοιον τῶν παλαιῶν τειχῶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρχαῖα. » Ταῦτα τὰ τείχη, διέκοπτον εἰς δύο μέρη τὴν κατοικίαν τῶν » Ἑλλήνων βασιλέων· ἀλλὰ περὶ τῆς ἀνεγέρσεως αὐτῶν, οὐδὲν » εὑρίσκομεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς. Ἀνηγέρθησαν βεβαίως ἐκ τοῦ

(1) Σελ. 220.

(2) Le sort ne l'a point épargné (ἤτοι τὸ παλάτιον) et depuis longtemps, ses ruines même ont disparu. L'Art. Byzantin, par Bayet. Paris, σελ. 119.

(3) Σελ. 107.

» ὑλικοῦ τῶν κατεδαφισθέντων τειχῶν τῆς κατοικίας ταύτης.» Ταύτας τὰς ὀρθὰς παρατηρήσεις λησμονεῖ ἐνίοτε ὁ Λαβάρτ, θέτων ἐν τῷ σχεδιάσματι αὐτοῦ, κτίριά τινα ἐν ἀνοικείῳ θέσει (1).

Ταῦτα ἀφηγοῦμαι, ποθῶν ἵνα μάθωμεν τίνα ἔγραψαν τοσοῦτοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες περὶ τοῦ παλατίου τούτου, καὶ δικαιώσω ὅσα προηγουμένως εἶπον περὶ τῆς δυσχεροῦς ταύτης μελέτης.

Χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Βυζαντινῶν συγγραφέων, καὶ ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἐπιτοπίου ἐπισκέψεως ἅπαντος τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, τοῖς πᾶσι σήμερον προσιτοῦ, ἀνέλαβον χάριν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, νὰ καταδείξω τὴν θέσιν τῶν παλατίων, ἵνα ἐκ τούτων ὅλων γίνωσι καταληπτὰ τὰ ἀσαφῆ μέχρι τοῦδε ἱστορήματα τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Τὸ μέγεθος, ὕψος καὶ τὰ στεγάσματα τῶν κτιρίων τούτων, θέλουσιν εἶσθαι διὰ παντὸς ἄγνωστα μετὰ τὸν τέλειον αὐτῶν ἀφανισμόν (2). Οἱ ὀρεγόμενοι ὅμως νὰ μελετήσωσι τῶν Βυζαντίων τὴν καλλιτεχνίαν, κυρίως τῆς Ἁγίας Σοφίας, δύνανται κάλλιστα ταύτην νὰ ἐννοήσωσιν ἐν τῷ μεγάλῳ συγγράμματι τοῦ Γερμανοῦ Salzenberg (3), ἔνθα πολλὰ ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν κοσμημάτων καὶ ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καλλιτεχνῶν.

Πάμπολλα συγγράμματα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, εἶν' ἀνάξια μελέτης. Οἱ πλεῖστοι γράφουσι περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἐκ προγενεστέρων συγγραφῶν ὁδηγούμενοι, ἀηδιάζοντες τὰς ἐπιμόχθους περιηγήσεις ἐν ταῖς σχολιαῖς καὶ ἀνηλίοις στενωποῖς τῆς ἀξένου ταύτης πόλεως. Ὅθεν τὰ πολλὰ τῶν περιηγητῶν ἁμαρτήματα.

(1) Ὁ Leunclavius γράφει ὅτι τὸ μέγα παλάτιον ἱδρύθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα τὴν σήμερον εἶναι τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν, καλούμενον νῦν *Σερασκιὲρ καπουσσοὺ* καὶ ἀρχήτερα *Ἐσκὴ σεράϊ* ἤτοι παλαιὸν ἀνάκτορον. Τοῦτο ἔμαθεν ἐκ στόματος τῶν Βυζαντίων. Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs François. Venise, 1729, 1er Partie, σελ. 152.

(2) «τοῦ πυρὸς τοίνυν ἐπινεμηθέντος ἅπαν τὸ τέμενος, (δηλ. τὸ σενάτον) ὁ μὲν ἐπικείμενος τῷ τέγει μόλιβδος ἔρρει τηκόμενος κατὰ τῶν ἀγαλμάτων». Ζώσιμος, σελ. 281.

(3) Alt christliche Baudenkmale von Constantinopel, von V bis XII Jahrhundert. Berlin 1854. L'art Byzantin pur Bayet. Paris — Geschichte des Byzantiner und des Osmanischen Reiches. von Dr Hertzberg, Berlin. 1883.

Ὅλος ὁ ἀρχαῖος χῶρος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠγέρθησαν τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα, εἶναι λίαν κατωφερὴς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν. Ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Τζηκανιστηρίου μέχρι τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἶναι λόφος ὑψηλότατος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἤγειρον οἱ Σουλτάνοι μετὰ τὴν ἅλωσιν, παντὸς εἴδους καὶ μεγέθους μέλαθρα, παλάτια, θησαυροφυλάκια καὶ μαγειρεῖα. Τὸν τόπον τοῦτον πάντη ἔρημον ἄλλοτε ἐπισήμων κτιρίων, ἐπλήρωσαν τὰ κτίρια ταῦτα. Τὰ δὲ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων τὰ κείμενα ἐγγὺς τῶν παραλίων τειχῶν καθὼς τὸν Βουκολέοντα, τὴν νέαν ἐκκλησίαν καὶ ἕτερά τινα μικρότερα, ἐκ θεμελίων ἐξηφάνισαν (1). Τὸ πάλαι ἐπὶ Σεβήρου ἢ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ὁ χῶρος οὗτος βαθύτατα ἐσκάφθη καὶ ἐδῶ ἠγέρθησαν τὰ τείχη τοῦ παλατίου, ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Τζηκανιστηρίου πρὸς τὰ ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὰ ἐδῶ μέχρι τοῦδε περισωθέντα τείχη εἶν' ἐρυμνότατα, ὑποκρατοῦντα τὰ ἐπικείμενα χώματα, ἀνερχόμενα πολλάκις μέχρι τῆς κορυφῆς τῶν τειχῶν. Εἴς τινα μέρη, νέα σθεναρὰ τείχη ἠγέρθησαν παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ὡς ἑδράσματα τῶν κλονιζομένων παλαιῶν τειχῶν. Ἡ σήμερον πανταχόσε φαινομένη τῶν τειχῶν τούτων ἀσυμμετρία, τεκμαίρει τὴν κατὰ καιροὺς γενομένην ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν ἐπιβαρυνομένων τούτων τειχῶν. Ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου, ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Τζηκανιστηρίου μέχρι τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς Ἁγίας Σοφίας, σημεῖα πύλης δὲν εὗρηκα, οὐδὲ μνημονεύεται πύλη αὐτόθι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου, ἢ ἐν ταῖς περιγραφαῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πρὸς τούτοις, ἐν πολλοῖς μέρεσιν ἀναφαίνονται ὑπὸ χωμάτων καὶ παντοειδῶν φυτῶν κεκαλυμμέναι, πρόσθετοι βάσεις τῶν τειχῶν παχεῖαι καὶ ἐρυμναί, ὑποκρατοῦσαι καὶ ὑποστηρίζουσαι τὰ κλονιζόμενα τείχη. Ὅλον τὸ μέρος τοῦ παλατίου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τείχους τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐποίησε τὸ Τζηκανιστήριον, εἶναι πλατεῖα χειροποίητος. Ὁ ὑπερκείμενος λόφος, πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τείχους, ἐξετείνετο μέχρι τῆς ἐδῶ βαθυτάτης θαλάσ-

(1) Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Α'. σελ. 158.

στης. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ τῷ στενῷ καὶ ἐπιμήκει, δὲν ἠδύναντο οἱ βασιλεῖς νὰ ἱδρύσωσι παλάτια, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ὑπῆρχε λόφος ὑψηλὸς καὶ βραχώδης ὑπὸ μόνων τῶν τειχῶν ὑποκρατούμενος. Πρὸς τούτοις, ὁ τόπος εἶναι πνιγηρὸς, περικλειόμενος ὑπὸ τοῦ τείχους τούτου καὶ τῶν ἀπέναντι ὑψηλῶν παραλίων τειχῶν (1). Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ παλατίου κατεῖχον μέχρι τοῦ Βασιλείου, οἰκίαι ἰδιωτῶν, τὰς ὁποίας ἠγόρασεν ὁ βασιλεὺς οὗτος. Οἰκίαι ἰδιωτῶν μνημονεύονται καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ περιβόλῳ τῶν Βλαχερνῶν (2).

Ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τούτῳ χώρῳ ἦσαν κῆποι τῶν Σουλτάνων, κυρίως τῶν γυναικῶν, παραμεληθέντες πρὸ πολλοῦ καὶ παντελῶς ἐξαφανισθέντες ὑπὸ τῶν σκαφέων τοῦ ἐδῶθεν διερχομένου Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου.

Ταῦτα ὅλα, παρεκίνησαν τοὺς πρώτους ἱδρυτὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν παλατίων, ἵνα ἐγείρωσι τὰ παλάτια πρὸς τὴν νοτιωτέραν ἄκραν τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου, πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ παραπλεύρως τοῦ Αὐγουσταιῶνος. Ἐδῶ τὴν γῆν ἠρέμα κλίνουσαν πρὸς ἀνατολὰς, διαδέχεται πλατεῖα στενὴ καὶ ἐπιμήκης, διὰ τῆς ὁποίας σήμερον διέρχεται ὁ Θρᾳκικὸς σιδηρόδρομος. Ἡ ἐπίκλισις αὕτη ὁμαλὴ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, ἠνάγκασε τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου ἵνα κτίσωσι τὰ μεγάλα καὶ σθεναρὰ ὑπόγεια, τὰς βαθμίδας καὶ κλίμακας τῶν πολλῶν τρικλίνων καὶ διαβατικῶν τῶν παλατίων, ὑπὸ πάντων τῶν ἱστορικῶν συχνάκις μνημονευομένας καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου λεπτομερῶς περιγραφομένας.

Ταῦτα περὶ τοῦ ἐπικλινοῦς χώρου τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ περιβόλου, δικαιοῦσιν ἡμᾶς ἵνα ζητήσωμεν καὶ ἀνεύρωμεν εἰ δυ-

(1) Ταῦτα τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ παλατίου τείχη, παρεξέβαλε Θεόφιλος τοῦ Μιχαήλ. Συν. Θεοφάνους σελ. 88. Ἐδῶ ἤγειρον οἱ Σουλτάνοι τῶν γυναικῶν τὰ κατοικητήρια πανταχόθεν ἀόρατα.

(2) «Ἔπειτα εἰς τὰ βασίλεια ἐλθόντες, τὸ λεγόμενον Καστέλλιον διεπόρθησαν, ἀφύ» λακτον εὑρόντες καὶ διήρπασαν τῶν ἐνοικούντων οἰκίας». Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 88. Παράδοξον εἶναι ὅτι ὁ Βενιαμὴν ἐκ Τουδέλλης, ἐξυμνεῖ μόνον τὸ παλάτιον τοῦτο τῶν Βλαχερνῶν. Bergeron, Voyages en Asie. La Haye, 1735. Τόμ. Α΄. σελ. 12.

νατὸν τὰ παλάτια, ἐντὸς τοῦ χώρου συνεχομένου μετὰ τοῦ Αὐγουσταιῶνος καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ

ΤΑ ΝΟΥΜΕΡΑ

Ἔρχομαι τώρα μετὰ τὰ ἄνω γραφόμενα, νὰ ἱστορήσω τὰ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ τούτῳ περιβόλῳ σωζόμενα ἐρείπια Βυζαντινῶν κτιρίων καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτων, κάλλιον ὁρίσωμεν τὴν θέσιν τῶν ἀνακτόρων.

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, περιέγραψα τὰ μέχρι τοῦδε περισωθέντα τείχη, ἱστάμενα πρὸς ἀνατολὰς ἢ ὄπισθεν τοῦ μεγάλου Μουσουλμανικοῦ τεμένους καλουμένου *Σουλτὰν Ἀχμέτ*, ἱδρυθέντος ἐπὶ μέρους τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τοῦ Αὐγουσταιῶνος. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐκ μεγάλων φαιῶν λίθων καλῶς λελαξευμένων καὶ μεγαλοσχήμων βυζαντινῶν πλίνθων ἐναλλὰξ συγκείμενον, εἶναι λείψανον τοῦ παναρχαίου ἀνακτορικοῦ τείχους, τοῦ περιβάλλοντος ὅλον τὸν χῶρον τοῦ παλατίου καὶ μέχρι τῆς παραλίας ἐκτεινομένου. Ὅλη αὕτη ἡ συνοικία ὑπὸ πενιχρῶν Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν ἔκπαλαι κατοικουμένη, καλεῖται τὴν σήμερον *Ἀκ μπουγιοὺκ μαχαλεσὴ* (1). Ἡ ἐνώπιον τοῦ τείχους τούτου στενὴ καὶ ἐπιμήκης ὁδὸς, καλεῖται *Καμπὰ σακὰλ σοκαγὴ* (2). Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι περίπου ἑκατὸν πεντήκοντα βημάτων μήκους. Πρὸς τὴν νότιον ἄκραν τῆς ὁδοῦ, εἶναι ἑτέρα πλατυτέρα, τέμνουσα κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τὴν ὁδὸν ταύτην, διήκουσα ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, καλουμένη *Ἀρίστα σοκαγὴ* (3). Παράδοξον εἶναι ὅτι ἡ Βυζαντινὴ ὁδὸς αὕτη καὶ τὰ ἐρυμνὰ ταῦτα τείχη, διέφυγον μέχρι τοῦδε, πάντων τῶν περιηγητῶν καὶ χωρογράφων τὴν προσοχήν.

(1) Ἤτοι συνοικία τοῦ λευκομύστακος.

(2) Ἤτοι ὁδὸς τοῦ βαθυπώγωνος. Ἀμφοτέρας τὰς ὀνομασίας ταύτας μνημονεύει ὁ Βυζάντιος. Κ/πολις, Τόμ. Α'. σελ. 67.

(3) Ἤτοι ὁδὸς Ἀρίστα.

Ἅπασαι αἱ οἰκίαι ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου ἐρειδόμεναι, εἶναι χθαμαλαί. Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, οἱ ἐγκάτοικοι κατέρχονται διὰ τριῶν ἢ τεσσάρων βαθμίδων εἰς τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς Ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι ἡ ὁδὸς ὑψώθη, ὡς καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὰ παλάτια χώρα. Ἑκάστης οἰκίας τὸ ἐσωτερικὸν, σύγκειται ἐξ ἑνὸς δωματίου θολωτοῦ σθεναρωτάτου, οὐδεμίαν ἔχοντος συγκοινωνίαν μετὰ τῆς ὄπισθεν αὐτῆς ὁδοῦ, κατεχομένης ὑπ' ἄλλων μεγάλων οἰκιῶν. Ὅλον τὸ θολωτὸν τοῦτο δωμάτιον, χωρίζεται εἰς δύο ἴσα μέρη διὰ ξυλίνου πατώματος. Ἐν μὲν τῷ ἰσογείῳ, ἐκτελοῦνται αἱ οἰκιακαὶ ἐργασίαι τῶν πτωχῶν τούτων οἰκογενειῶν, ἐν δὲ τῷ ἄνω πατώματι φωτιζομένῳ διὰ μικρῶν θυρίδων, εἶναι τὰ ὑπνωτήρια τῆς οἰκογενείας. Ἐν τῷ βάθει τοῦ ἰσογείου δωματίου, εἶναι ξυλίνη κλῖμαξ ἄγουσα εἰς τὸ ἄνω δωμάτιον.

Τοιαύτη εἶναι ἡ κατασκευὴ πασῶν τῶν οἰκιῶν τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθην μετὰ φίλου Ὀθωμανοῦ, καὶ τοιαύτη κατὰ τοὺς λόγους τῶν γειτόνων, εἶναι πασῶν τῶν ἄλλων. Τὸ μῆκος τῶν δωματίων ἐκ τῆς ἐξωθύρας μέχρι τοῦ βάθους εἶναι Μ. 9, 40. Οἰκήματά τινα εὐπορούντων ἀνυψώθησαν, θεμελιωθέντα ἐπὶ τῶν προμνημονευθέντων θόλων. Ὁ διαβαίνων διὰ τῆς στενῆς ταύτης ὁδοῦ, πλήρους ῥυπαρῶν τέκνων καὶ ῥακενδυτῶν γονέων, ὑπὸ γυναικῶν χλευαζόμενος καὶ ὑπ' ἀνδρῶν ἀπειλούμενος, δυσκόλως ἐννοεῖ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τῆς ὁδοῦ τὰ ὑπὸ τῶν ταπεινῶν τούτων οἰκιῶν κεκαλυμμένα Βυζαντινὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα χάριν τῶν πτωχῶν τούτων οἰκογενειῶν ἔμειναν ἀλώβητα, ἐνῷ τὰ πλεῖστα τῶν τειχῶν κατηδαφίσθησαν. Ἕνεκα τούτου καὶ τῆς ἀγροικίας τῶν ἐδῶ κατοικούντων, ἔμειναν ταῦτα οὐχὶ μόνον ἀνιστόρητα ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀπαρατήρητα. Ἀπέναντι τῶν οἰκιῶν τούτων, ἀναφαίνονται εἴς τινα μέρη, τείχη προφανῶς Βυζαντινὰ καὶ ἄλλα λείψανα ἀψίδων. Πιθανὸν ἡ ὁδὸς αὕτη ἢ μέρος αὐτῆς, ἦτο ἐπὶ Βυζαντίων θολωτή.

Λυποῦμαι ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω ὡς ἐπεθύμουν τὰ ἐρείπια ταῦτα, διότι ὑπὸ παίδων ἐλιθοβολήθην καὶ ὑπὸ γυναικῶν

ὑβρίσθην. Τὸν ἄνω μνημονευθέντα Ὀθωμανὸν, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἔχω πάντοτε μετ' ἐμοῦ.

Ταῦτα τὰ κτίρια εἶναι νομίζω τὰ Νούμερα, πολλάκις ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ μνημονευόμενα καὶ ἐν διαφόροις τόποις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν τοποθετούμενα (1). Περὶ τούτων λέγει ὁ Κωδινὸς (2), « Τὰ δὲ Νούμερα καὶ τὴν Χαλκῆν, ὁ μέγας » Κωνσταντῖνος ἔκτισε, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀργὰ ἐποίησεν αὐτὰ » φυλακὴν ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ καθεξῆς. » — « Ἔκτισε δὲ καὶ » τὰ παλάτια ἀπὸ τῆς Χαλκῆς καὶ τῶν ἐξκουβίτων καὶ τὰ νῦν » ὀνομαζόμενα Νούμερα » (3). Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Κωδινοῦ καταφαίνεται, ὅτι τὰ Νούμερα ἐκτίσθησαν συγχρόνως μετὰ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὁ Πορφυρογέννητος (4) μνημονεύει τὸν δομέστικον καὶ τοὺς χαρτουλαρίους τῶν Νουμέρων, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως περὶ τῆς θέσεως ἢ τοῦ μεγέθους τῶν Νουμέρων. Οὐδέποτε ὅμως καλεῖ αὐτὰ δεσμωτήριον. Μνημονεύει τοὺς ὑποτεταγμένους τῷ δομεστίκῳ τῶν Νουμέρων τῷ συνοδεύοντι τὸν βασιλέα ἐν ταῖς ἑορταῖς (5). Ἐπὶ τῇ δοχῇ τῶν παρὰ τοῦ Ἀμεριμνῆ ἐλθόντων πρέσβεων, λέγει, « ἔξωθεν δὲ τοῦ καγκέλλου τῆς Χαλκῆς, ἔστη- » σαν πάχωμα, οἱ μὲν πρὸς τὸ μέρος τῶν Νουμέρων, οἱ δὲ πρὸς » τὴν καμάραν τοῦ Μιλίου » (6).

Ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας μνημονεύεται Θεοφιλίτσης τις, « ὁ τῶν Νουμέρων καὶ τοῦ τείχους κόμης » (7).

(1) Ὁ Λαβάρτ θέτει τὰ Νούμερα ἐπὶ τοῦ Αὐγουσταιῶνος. Les Noumera étant sur le Forum, et les Thermes de Zeuxippe en dehors, σελ. 32.

(2) Σελ. 18, 76.

(3) « Σπεῖρα δὲ ἐστιν ὃ καλοῦμεν νῦν νούμερον, quid vero σπεῖραι ; Σκύθαι, πλήθη » στρατευμάτων, φάλαγγες, νούμερα, » Γ. Κεδρηνὸς Τόμ. Β'. σελ. 792, 923·

(4) Τόμ. Α'. σελ. 6, 61, 524, 525, 604, 714, 728, 731. 752. « Τριβοῦνος τῶν » Νουμέρων » — « ὁ Χαρτουλάριος τῶν Νουμέρων » σελ. 737. « ὁ πρωτομανδάτωρ τῶν Νουμέρων » σελ. 738.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 604. Μετὰ τοῦ δομεστίκου τῶν Νουμέρων συχνάκις μνημονεύεται καὶ ὁ κόμης τῶν τειχέων. Ἴδ. σελ. 6.

(6) Τόμ. Α'. σελ. 579. Τόμ. Β'. σελ. 682. Τὴν λέξιν « πάχωμα » ἐξηγεῖ ὁ Λατῖνος μεταφραστής, turba miscella ut videtur faex, amurca veluti plebis nauticae esse. Reiske.

(7) Συν. Θεοφάνους, σελ. 655.

Διὰ τίνα σκοπὸν ἱδρύθησαν παρὰ τὰ τείχη ταῦτα τοῦ παλατίου, οἱ κατὰ σειρὰν θόλοι οὗτοι, σαφῶς δὲν ἐξηγοῦσι τὰ συγγράμματα τῶν ἡμετέρων Βυζαντίων· πιθανὸν ἦσαν φρουραρχεῖα ἢ καταλύματα τῶν φυλασσόντων τὸ παλάτιον, ἱδρυθέντα μέσον τῆς Χαλκῆς πύλης καὶ τῆς πύλης τῶν Σκύλων, ἵνα κάλλιον καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπιβλέπωσι τοὺς εἰσερχομένους καὶ ἐξερχομένους (1). Ὅτι τὰ Νούμερα ἦσαν πλησίον τοῦ Ζευξίππου μαρτυρεῖ ὁ Προκόπιος (2), λέγων ὅτι ἐν τῇ στάσει τοῦ νίκα, ἐπυρπολήθησαν τὰ Νούμερα μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ λουτροῦ τοῦ Ζευξίππου.

Περὶ τῶν Νουμέρων λέγουσιν οἱ συγγράψαντες τὴν συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους σαφῶς, ὅτι ἦτο δεσμωτήριον (3), «αὕτη δὲ . . .
» κατὰ νουμηνίαν ἀπῄει βάδην τε καὶ πεζῇ διὰ τῶν σχολῶν
» πρὸς τοὺς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις κατεχομένους τῆς τε Χαλκῆς
» καὶ τοῦ Πραιτωρίου καὶ τῶν Νουμέρων, τίνος τε χάριν ἀπο-
» κέκλεισται ἕνα ἐρωτῶσα καθ' ἕνα». Λαλῶν περὶ τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ λέγει, «εἰς δὲ τὸν τάφον αὐτοῦ διωρίσατο, ἵνα
» καθ' ἑκάστην ἡμέραν δίδωνται ψωμία μυριάδες γ', καὶ τετρά-
» δην καὶ παρασκευὴν ἵνα δίδωνται εἰς τὸ Πραιτώριον καὶ εἰς
» τὴν Χαλκῆν καὶ εἰς τὰ Νούμερα ἕνα ἕκαστον ἄνθρωπον, ἀνὰ
» φωλέας δεκαπέντε καὶ τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ πάντας τοὺς φυ-
» λακίτας ἀνὰ νομίσματος ἑνός». Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀφηγούμενος τὰς ταλαιπωρίας τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας, λέγει, «Λέων ὁ Λαλάκων τοῖς ραπίσμασι
» τὰς σιαγόνας αὐτοῦ συνέθλασεν, ὡς δύω μύλους αὐτοῦ ἐκπε-
» σεῖν . . . καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὰ Νούμερα σιδηροδέ-
» σμιον καθεῖρξαν» (4).

Μιχαὴλ ὁ Γλυκᾶς ὁ συγγράψας τὴν χρονικὴν βίβλον ἀνερ-

(1) Notum enim ex scriptoribus *Numeros* appellatas militares cohortes ac praesertim eorum qui imperatorum custodiae deputati erant. C. Christ. Βιβ. II. Κεφ. IV.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 121.

(3) Σελ. 430.

(4) Σελ. 175, 430, 668·

χομένην μέχρι τοῦ θανάτου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ συμβάντος τῷ 1118ῳ, ἔν τινι ποιήματι αὐτοῦ, λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τῶν Νουμέρων ἔνθα ἐφυλακίσθη (1).

« Ἅδην καλῶ τὰ Νούμερα τὰ χείρω καὶ τοῦ Ἅδου
« Ὅσον καὶ γὰρ εἰς κάκωσιν νικῶσι καὶ τὸν Ἅδην. »

. . . .

« Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ζοφερῷ καὶ βαθυτάτῳ λάκκῳ
« Οὐ φῶς παρὰ τοῖς ὄμμασιν οὐδέ τις ὁμιλία
« Τὸ συνεχὲς γὰρ τοῦ καπνοῦ τοῦ σκότους ἡ παχύτης
« Ἀλλήλους οὐ παραχωρεῖ βλέπειν οὐδὲ γνωρίζειν. »

Ἐκ τῶν δύο ἀκολούθων στίχων πιθανὸν ὅτι δεσμοφύλακες ἦσαν οἱ Βαράγγοι.

« Ἀμμὴ δεσμὰ καὶ βάσανα καὶ φυλακὰς καὶ πύργους
« Βαράγγους ἀλαλάζοντας καὶ ὁ φόβος ἐξυπνᾶ σε. »

Τὰ δεσμωτήρια τῶν Βυζαντίων ἦσαν τὰ πλεῖστα ὑπὸ τὰ παλάτια, καθὼς τὰ τοῦ Ἀνεμᾶ ὑπὸ τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, τὰ τοῦ Βουκολέοντος καὶ τοῦ Πραιτωρίου (2). Ὁ ἐπὶ τῶν φυλακῶν τούτων, ἐκαλεῖτο ὁ δομέστικος τῶν Νουμέρων καὶ ὑπετάσσοντο αὐτῷ τοποτηρηταί, χαρτουλάριοι, τριβοῦνοι, πρωτομανδάτωρ, βικάριοι, μανδάτορες καὶ πορτάριοι (3).

Ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου αἰχμάλωτοί τινες Λατῖνοι ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Ζευξίππου (4), « τῇ τοῦ Ζευξίππου » δίδονται φυλακῇ ». Οὐδέποτε ἄλλοθι μνημονεύεται φυλακὴ τοῦ Ζευξίππου. Πιθανὸν αἱ φυλακαὶ τῶν Νουμέρων χωριζόμεναι ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τούτου διὰ τείχους μόνου, ἔλαβον τὴν προσωνυμίαν ταύτην τοῦ Ζευξίππου, λουτροῦ περιωνύμου τοῖς πᾶσι, γνωστοῦ καὶ πρὸ πολλοῦ κατεδαφισθέντος. Οὐδεὶς ἄλλος

(1) Bibliothèque Grecque Vulgaire, par Emile Legrand. Poème de Michel Glycas, ἐν Παρισίοις. 1880. Τόμ. Α'. σελ. 21, 23.

(2) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 24, 26, 113, 367. « ἐπεὶ δ' ἔτυχεν ἐν μιᾷ τῶν ἐντὸς » βασιλείων εἱρκτῇ, δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα Παλαμᾶν ». Ν. Γρηγορᾶς, Τόμ. Β'. σελ. 768. Τὰ κυριώτερα δεσμωτήρια τῶν Βυζαντίων εὐτυχῶς ἀνευρέθησαν.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 719.

(4) Πολυμέρης, Τόμ. Α'. σελ. 51θ. Τόμ. Β'. σελ. 683.

ἐν τῇ πολυετεῖ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἱστορίᾳ, καλεῖ τὸ λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου φυλακήν (1).

Φρικαλέα ἦσαν τὰ δεσμωτήρια τῶν Βυζαντίων. Περὶ τούτων λέγει Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, « μὴ κᾳκεῖθεν, ἀνάρπακτος ἐξαπί-» νης γενόμενος (ὁ Ἀπόκαυχος), ἐς ταρτάρους καὶ ζόφους δεσμω-» τηρίων ῥιφῇ » (2).

ΠΥΛΗ ΜΟΝΟΘΥΡΟΣ

Ὀλίγα βήματα πρὸς βορρᾶν τοῦ τείχους τούτου, σώζεται μέχρι σήμερον, μικρὰ θύρα ἀψιδωτὴ ἐκ τῶν συνήθων λίθων καὶ πλίνθων Βυζαντινῶν. Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πύλης ταύτης, ἀνεκαλύφθησαν τὴν ἄνοιξιν τῷ 1877ῳ, δύο μαρμάρινοι κίονες μετὰ τῶν βάθρων καὶ κιονοκράνων, ὑπὸ πολλοῦ χώματος πρὸ πολλοῦ κεκαλυμμένοι. Παρὰ τοὺς κίονας τούτους εὑρέθησαν πλίνθοι καὶ πολλὰ μαρμάρων τεμάχια, ἄνευ κοσμημάτων ἢ ἐπιγραφῶν. Τὸ μὲν μῆκος αὐτῶν ἦτο Μ. 4, 45, ἡ δὲ περίμετρος Μ. 1, 75. Παρακειμένου τινὸς κιονοκράνου τὸ μὲν ὕψος ἦτο Μ. 0, 55, τὸ δὲ πλάτος Μ. 0, 77. Βάθρον τι κείμενον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ θέσεως, ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ τείχους Μ. 3, 75. Φρονῶ ὅτι οἱ κίονες οὗτοι ἦσαν μέρος τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ βάθρου τούτου εἰκάζω, ὅτι τὰ διαβατικὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἦσαν πλάτους Μ. 3, 75 καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν Μ. περίπου 5. Ταῦτα πάντα μετ᾽ ὀλίγον ἀπωλέσθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ ὅλου χώρου τούτου ἠγέρθη μικρὰ Ὀθωμανικὴ οἰκία. Ἡ μικρὰ πύλη αὕτη, εἶναι εἰκάζω ἡ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καλουμένη μονόθυρος. Αἱ περαιτέρω μελέται φρονῶ ὅτι μέλλουσι νὰ ἐπικυρώσωσι τὴν γνώμην μου ταύτην. Οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ μάθω τὴν σημερινὴν ὀνομασίαν τῆς μικρᾶς ταύτης πύλης.

---

(1) Πατρ. Κωνσταντίου Κ/πολις 1846. σελ. 51.
(2) Τόμ. Β'. σελ. 726.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Πρὸς τὴν νότιον ἄκραν τῆς στενῆς ταύτης ὁδοῦ, εἶναι ἑτέρα διήκουσα πρὸς ἀνατολάς, καλουμένη σήμερον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, *Ἀρίστα σοκαγή*. Ἡ ἐπωνυμία αὕτη δὲν εἶναι Ὀθωμανική. Φρονῶ ὅτι ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ, ὑπῆρχεν ἐπὶ Βυζαντίων τὸ πολλάκις ὑπὸ μὲν τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευόμενον ἀριστητήριον, ὑπὸ δὲ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς ἀριστήριον (1). Περὶ τοῦ ἀριστητηρίου τούτου, σπανιώτατα ὑπ' ἄλλων συγγραφέων μνημονευομένου, πολλὰ εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου (2), ἱστοροῦντος τὰς ἐν τῷ παλατίῳ συνεστιάσεις τῶν βασιλέων.

Ὅτι τὸ καλούμενον ἀριστητήριον, ἦτο τὸ ἐπίσημον ἑστιατόριον τῶν βασιλέων καὶ τῶν προσκεκλημένων αὐλικῶν καὶ ξένων, δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ αὐτοῦ Πορφυρογεννήτου. « Τῇ δὲ ἑσπέρᾳ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ΙΑ', ἵσταται τραπέζιον ἐν τῷ » ἀριστητηρίῳ, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ κατὰ συνήθειαν » συνεστιώμενοι, μάγιστροι, πραιπόσιτοι, πατρίκιοι, ὀφφικιά» λοι, εἰ τύχωσιν δὲ καὶ στρατηγοὶ καὶ λοιποί, μᾶλλον δὲ οἱ » πρὸς συγγένειαν ὄντες τοῦ βασιλέως » — « Τοῦ δὲ δουλκίου » εἰσερχομένου, ὀλίγοι τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης καταλέγου» σιν « τὸ πολλὰ τὰ ἔτη », καὶ ἀποκρίνονται οἵ τε καθεζόμενοι » εἰς τὴν τράπεζαν φίλοι καὶ οἱ παριστάμενοι λοιποὶ τοῦ τρα-

(1) Ἑλλ. ἑστιατόριον. C. Christ. Βιβ. Β'. σελ. 121.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 529, 581, 597, 602, 603.

» πεζίου (1) » — « Καὶ μετὰ ταῦτα, πάλιν ἵσταται ἑτέρα τράπεζα » ἐν τῷ αὐτῷ ἀριστητηρίῳ, μυστικωτέρα τῆς πρώτης καὶ κα» θέζεται ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ ὁ μικρὸς καὶ ἡ Αὔγουστα ». Ἐν τοῖς γενεθλίοις τοῦ βασιλέως, ἡ ἑορτὴ ἐγένετο ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Ἐπὶ τῆς ἄνω τραπέζης πλησίον τῶν λεγομένων Σκύλων, ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ἐπισήμων αὐλικῶν, ἄλλοι δὲ ἐπὶ κατωτέρας τραπέζης. Τὰς στολὰς τῶν προσκεκλημένων ἐφύλαττον ὑπουργοί τινες τοῦ παλατίου εἰς τὰ Σκύλα (2).

Ὅτι αἱ ἐπίσημοι συνεστιάσεις ἐγίνοντο ἐν τῷ κτιρίῳ ἢ τρικλίνῳ τούτῳ, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου. « Ἰστέον ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοχρίστου δε» σπότου, ἐτυπώθη οὕτως, τῇ ἐπαύριον τοῦ βρουμαλίου (3), » ἵστατο μία τράπεζα ἐν τῷ ἀριστητηρίῳ οἰκειοτέρα, διὰ τριῶν » καὶ τὰ ἐγγύς, ἐν ᾗ συνηστίων τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ οἱ συνήθως » αὐτῷ συνεστιώμενοι, μάλιστα οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς τοῦ βασι» λέως, μάγιστροι, πραιπόσιτοι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ οἰκεῖοι » πρωτοσπαθάριοι καὶ ἄλλοι τινὲς γνωστοὶ τοῦ βασιλέως· ἐν δὲ » τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἵστατο ἑτέρα τρά» πεζα διὰ ἓξ καὶ τὰ ἐγγὺς ἀποκοπτὸν, ἐν ᾗ ἐκαθέζετο ὁ μικρὸς

(1) Μίνσον καὶ μίσον ἔλεγον οἱ Βυζάντιοι τὰς παραθέσεις. Λατ. Missus, ferculum· « Καὶ πρῶτον μισὸν ἐκζεστὸν, δεύτερον τὸ σφουγγάτον » Κοραῆ Ἄτακτα. Τόμ. Α'. σελ. 5. στίχ. 130. Τρεῖς μίνσαι ἢ μῖνσοι μνημονεύονται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καλουμένη ὁ ὀπτόμινσος καὶ ἡ τρίτη τὸ δούλκιον ἢ τὰ δούλκια τὰ πάλαι ἐπιτραπεζώματα. Τόμ. Α'. σελ. 740. — « δεῖ ἡμᾶς προσέχειν » τὸν τοῦ ὀκτομίνσου μίνσον ». Σελ. 748. — « ἐν τῷ δευτέρῳ μίνσῳ » σελ. 767. — « καὶ » τὸν καιρὸν τοῦ μίνσου τῶν λεγομένων δουλκίων » σελ. 751, 755. — « Μετὰ δὲ τὴν » εἴσοδον τῶν τυρεψιτῶν ζωμῶν » σελ. 760. — « Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ μίνσου τῶν » δουλκίων » σελ. 768. — « Ἐν δὲ τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἑνὸς ἑκάστου μίνσου ἐν τῇ τραπέζῃ » ἀξιοῖ ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην πρὸς τὸ εὐλογῆσαι », σελ. 96. Ἀτυχῶς, ὁ Πορφυρογέννητος δὲν ἀπαριθμεῖ τὰ ἐδέσματα τοῦ πρώτου μίνσου. « Ἐκτελεῖται ἡ συνήθης τάξις « τοῦ κλητωρίου, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀπτομίνσου ἐξέρχονται οἱ ἀρτοκλῖναι ». σελ. 293. Τόμ. Β'. σελ. 304, 600, 865. Μίνσος τῶν ὀπτωμένων vel τῶν ὀπτῶν ». I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει μίνσος. Κ/πολις Βυζαντίου. Τόμ. Γ'. σελ. 158.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 277. « τὴν ἐπιστασίαν ἔχοντος τῶν εἰς τράπεζαν κε» κλημένων, ὃν ἀτρικλίνην (γρ. ἀρτοκλίνην) φημίζουσι ». Γενεσίου βασιλεῖαι, σελ. 31.

(3) Βρουμάλιον καὶ Βρουμάλια ἐκαλοῦντο αἱ ἑορταὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἐκτεινόμεναι μέχρι τῶν φώτων.

» βασιλεὺς καὶ οἱ λοιποί». — « Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς καὶ καθέ-» ζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρι-» κλίνῳ ». Ὁ Πορφυρογέννητος λέγει, ὅτι εἰσήρχοντο ἐνίοτε καὶ θυμελικὰ παίγνια ἐν τῷ ἀρίστῳ, κατὰ προσταγὴν τοῦ βασιλέως (1).

Αἱ μεγάλαι συνεστιάσεις ἐν τῷ ἐπιφανεῖ τούτῳ τρικλίνῳ, ἐγίνοντο τῇ ἐνδεκάτῃ τῶν Χριστουγέννων, τῇ ἑορτῇ τῶν Φώτων, τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ Μαρτίου, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, τῇ Πεντηκοστῇ, τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ Ἰουλίου, τῇ ἕκτῃ Αὐγούστου, τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ τῇ ὀγδόῃ Σεπτεμβρίου (2).

Ταῦτα ἔκρινα καλὸν ἵνα ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀντιγράψω, διότι ὡς προεῖπον, ἐξ αὐτοῦ μόνου μανθάνομεν τὰ τοῦ ἀριστητηρίου. Περὶ τούτων πλειότερα θέλω λαλήσει ἀκολούθως.

Οἱ μελετῶντες τ' ἀνάκτορα τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλογενῶν, οὗτοι μόνοι ἐκτιμῶσι τὴν ἀνεύρεσιν ἐρειπίων, διὰ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων δυνάμεθα μετά τινος βεβαιότητος νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν ἑκάστου ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένου ἱδρύματος. Ἀδύνατον εἶναι τὴν σήμερον, λέγουσί τινες, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν παλατίων τούτων καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοσούτων ὀνομάτων, νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν ἢ τὸ μέγεθος τῶν ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ πολλῶν ἱδρυμάτων. Ἕκαστος συγγραφεύς, χειραγωγούμενος κυρίως ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὡς ἔπραξεν, ὁ φιλόπονος Λαβάρτ, δύναται νὰ σχεδιάσῃ τῶν παλατίων τὸ μέγεθος καὶ περιγράψῃ τὰ ποικίλα κοσμήματα. Τοιαῦτα σχεδιάσματα εἶναι τὰ πλεῖστα κατ' ἐμέ, φαντασιώδη.

Περιγράψας τὰ Νούμερα καὶ τὸ πλησίον ἀριστητήριον, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα ἀδιστάκτως φρονῶ ὅτι ἦσαν ἐντὸς τοῦ ἀνακτο-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 416, 417. Ἐν σελ. 175, μνημονεύεται «γρυπάριον τοῦ ἀριστητηρίου». Ἡ Λατινικὴ μετάφρασις εἶναι, gryparium seu pannus figuris vulturum refertus. Περὶ τῶν πολυανθρώπων ταγμάτων μαγείρων καὶ οἰνοχόων τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, πρβ. Ζώσιμον, σελ. 205.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 753, 757, 762, 773, 775, 777, 779, 780, 782.

ρικοῦ χώρου, μέλλω ἵνα περιγράψω καὶ ἕτερα ἐρείπια μέχρι τοῦδε εὐτυχῶς περισωθέντα, τὰ ὁποῖα ὡς φανοὶ περιλάμποντες, ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς εἰς ὀρθοτέραν τῶν περικειμένων ἱδρυμάτων κατάταξιν. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι εἰσέτι ἐν τῷ εὐρυτάτῳ τούτῳ χώρῳ τῶν πάλαι βυζαντινῶν ἀνακτόρων, διασώζονται ὑπὸ τὰς οἰκίας καὶ ἐν τοῖς περικλείστοις κήποις τῶν Ὀθωμανῶν ἐγκατοίκων (1) ἐρείπια ἀρχαῖα, δυνάμενα νὰ φωτίσωσι τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν, ἂν συνεχωρεῖτο ἡ ἐπίσκεψις καὶ σύντονος αὐτῶν μελέτη. Ἄλλοι μεταγενέστεροι, πιθανὸν νὰ περιγράψωσι κάλλιον ἐμοῦ τὴν θέσιν τῶν ἀνακτόρων. Ἀτυχῶς, τὰ ἐρείπια ταῦτα ὁσημέραι κατεδαφίζονται, πωλούμενα ὑπὸ τῶν πτωχῶν ἰδιοκτητῶν, ἐν πλήρει τῶν νωχελῶν ἀρχόντων γνώσει.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν Νουμέρων, περιγράφω ἕτερα ἐρείπια σαφηνίζοντα πλεῖστα μέρη τῶν ἀνακτόρων.

Τὸ προμνημονευθὲν ἀριστητήριον τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἦτο ἐντὸς τοῦ μεγάλου καὶ ἐπιφανοῦς τρικλίνου καλουμένου Ἰουστινιανοῦ, τὸν ὁποῖον μέλλω ἐν οἰκείῳ τόπῳ νὰ περιγράψω, ἵνα κάλλιον ἐννοήσωμεν τὴν θέσιν αὐτοῦ, συνεχομένου μετὰ πολλῶν ἑτέρων ἱδρυμάτων.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΤΡΙΚΛΙΝΟΥ

Ἡ σημερινὴ ὁδὸς *Ἀρίστα*, ἀρχομένη ἀπὸ τὰ τείχη παρὰ τὴν νοτιωτέραν πλευρὰν τῶν Νουμέρων καὶ διήκουσα πρὸς ἀνατολάς, βήματα περίπου πεντήκοντα, διακόπτεται ἀπὸ οἰκίας τινὰς πλουσίων Ὀθωμανῶν. Πλησίον τῆς ὁδοῦ ταύτης εἶναι οἰκία ξυλίνη μεγάλη, ὄπισθεν τῆς ὁποίας εἶναι κῆπος εὐρύχωρος, ἐν τῷ ὁποίῳ κατέρχονται οἱ οἰκήτορες διὰ πολλῶν βαθμίδων. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, πρό τινος καιροῦ ἐπισκευαζομένῃ καὶ ἐρήμῳ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πολλάκις εἰσῆλθον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἀρχιτέκτονος φιλοφρόνως ὁδηγούμενος, ἐπεσκέφθην ἅπαντα τὰ ἐν τῷ ἐκτενεῖ τούτῳ κήπῳ σωζόμενα μεγάλα ἐρείπια. Ἐν τῷ δεξιῷ

(1) Ἅπασα ἡ συνοικία αὕτη τὴν σήμερον κατοικεῖται ὑπὸ Ὀθωμανῶν.

μέρει τοῦ κήπου, σώζεται μέγα τεῖχος παχύτατον καὶ ὑψηλότατον, χωρίζον τὸ κτῆμα ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ γείτονος. Ἡ τειχοδομία εἶναι Βυζαντινή, λίθοι καὶ πλίνθοι ἐναλλάξ. Ἡ διεύθυνσις τοῦ τείχους ἡ αὐτὴ τῆς ὁδοῦ Ἀρίστα, ἤτοι ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ἐν τῷ κατωφερεῖ μέρει τοῦ ἐπικλινοῦς τούτου κήπου, τὸ ὕψος τοῦ τείχους μ' ἐφάνη ἕως δεκαπέντε περίπου μέτρων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τείχους σώζονται ἀντηρίδες τινὲς καὶ ἐξοχαί, λείψανα ἀρχαίου θόλου, ἐρειδομένου τὸ πάλαι ἐφ' ἑτέρου παραλλήλου τείχους ἐκ θεμελίων ἐξαφανισθέντος. Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶναι ἀφανὲς εἰς τοὺς διερχομένους τὴν ὁδὸν ταύτην. Τὸ μῆκος τοῦ τείχους εἶναι περίπου Μ. 30, 00.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ τείχους τούτου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπισκευαζομένην εὐρύχωρον ταύτην οἰκίαν, εἶναι μέγα ὑπόγειον θολωτὸν ὑπὸ τετραγώνων κιόνων ὑποκρατούμενον, ἔν τισι μέρεσι κεκονιαμένον, Βυζαντινὸν ἔργον. Τὸ ἐπίμηκες τοῦτο ὑπόγειον ἔχει παράθυρα πρὸς τὸν κῆπον καὶ θύραν ἄγουσαν εἰς πλατεῖαν λεωφόρον. Ὁ εἰσερχόμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐκ τῆς ἄνω ὁδοῦ *Ἀρίστα*, εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ ὑπογείου τούτου, καταβαίνει εἰς τὸ ὑπόγειον διὰ πολλῶν βαθμίδων καὶ διὰ τῆς προμνημονευθείσης θύρας, ἐξέρχεται εἰς τὴν πλατεῖαν λεωφόρον. Τὸ μέγα τοῦτο καὶ σθεναρὸν ὑπόγειον, ἐνοικιάζεται σήμερον εἰς τοὺς ἐμπορευομένους ἐδώδιμα καὶ ἔλαια.

Ταῦτα τὰ ἐρείπια, ἀμφότερα ὡς προεῖπον Βυζαντινά, εἶναι λείψανα τῶν ἀνακτόρων. Εἰκάζω ὅτι τὸ μὲν τεῖχος εἶναι μέρος τοῦ περιωνύμου Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, τὸ δὲ ὑπόγειον θέλω ἱστορήσει ἀκολούθως.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΦΑΡΟΥ

Ὁ ὁδεύων ἀπὸ τὰ Νούμερα πρὸς βορειοανατολάς, βλέπει μέγα καὶ ὑψηλὸν Βυζαντινὸν κτίριον, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἀνιδρύθη εὐρύχωρος ξυλίνη οἰκία. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ ἡ βλέπουσα πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ ἀπέναντι Ἀνατολήν, εἶναι

πάντη ἔρημος οἰκιῶν ἢ ἑτέρων συνεχομένων κτιρίων. Ἡ τειχοδομία εἶναι Βυζαντινή. Μικρὸς κῆπος ἐκ τοῦ ὁποίου καταφαίνεται τὸ μέγεθος καὶ ὕψος τοῦ κτιρίου, περιβάλλει τὴν ἀνατολικὴν ταύτην πλευρὰν (1). Ἐντὸς τοῦ κήπου τούτου σώζονται ἀτάκτως ἐρριμμέναι, ἐνεπίγραφοι πλίνθοι, Βυζαντινὰ τεμάχια μαρμάρινα μετὰ κοσμημάτων ἀκαλλεστάτων καὶ θεμέλια ἐρυμνότατα, διήκοντα ὑπὸ τὰ παρακείμενα Ὀθωμανικὰ οἰκήματα. Οἰκία μικρὰ ξυλίνη πρὸς βορρᾶν τοῦ κήπου τούτου, θεμελιοῦται ἐπ' ἀρχαίων Βυζαντινῶν θεμελίων. Μία μόνη στενωτάτη εἴσοδος φαίνεται πλησίον τῆς γῆς, ἄγουσα ἐκ τοῦ κήπου εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ σθεναροῦ τούτου ὑπογείου. Αὕτη σήμερον εἶναι ἐντελῶς πεφραγμένη διὰ λίθων καὶ πλίνθων. Οὐδεμία ἄλλη εἴσοδος φαίνεται ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ τοῦ κτιρίου. Ἀπὸ τὴν ἄνω μνημονευομένην οἰκίαν, ἀνέρχεταί τις εἰς τὴν στέγην τοῦ κτιρίου, πλατεῖαν καὶ διὰ πλίνθων ἐστρωμένην. Μικρὰ παράθυρα ἀρχαῖα, φαίνονται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου τούτου. Τὸ κτίριον εἶναι τρίπατον καὶ μεθ' ὅλης τῆς φαινομένης αὐτοῦ γυμνότητος, κάλλιστα διατηρεῖται.

Ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ οἰκουρεῖ ὁ Ὀθωμανὸς κτήτωρ, γέρων ἀνάπηρος, μόλις σύρων τοὺς οἰδαλέους αὐτοῦ πόδας· μικρὰ ψίαθος καί τινα πήλινα μαγειρικὰ σκεύη, εἶναι ἅπασα ἡ περιουσία αὐτοῦ. Οὗτος φιλοδωρούμενος, μὲ ὡδήγησεν οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις εἰς ὅλας τὰς ὀπὰς καὶ τρώγλας τοῦ μυστηριώδους τούτου κτιρίου.

Ὑπὸ τὴν ἄνω ξυλίνην οἰκίαν, εἶναι μέγας θόλος Βυζαντινὸς ὑπὸ τὸν ὁποῖον διέρχεται πλατεῖα ὁδός. Ἑκατέρωθεν τῆς θολωτῆς ταύτης ὁδοῦ, τὰ τείχη εἶναι τραχέα, δηλοῦντα ὅτι προϋπῆρχον τὸ πάλαι κτίρια μετ' αὐτῆς συνεχόμενα καὶ μετὰ βίας κατεδαφισθέντα. Ἐδῶ εἶναι ἡ δυτικὴ θύρα τοῦ κτιρίου τούτου, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης εἰσηρχόμην. Ἐν τῷ μικρῷ θαλάμῳ ὑπὸ μικροτάτων θυρίδων φωτιζομένῳ, ἔνθα οἰκουρεῖ ὁ γέρων κτήτωρ, εἶναι καταπακτὴ ξυλίνη θύρα. Ταύτην μετὰ κόπου ἀνή-

(1) Π. Γύλλιος, Βιβ. Β'. Κεφ. ς'.

γειρεν ὁ γέρων καὶ δίδων μοι κηρία καὶ φώσφορα, μὲ παρεκίνησε νὰ καταβῶ μόνος, μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῶν δυσκινήτων αὐτοῦ ποδῶν νὰ μὲ συνοδεύσῃ. Κατέβην μόνος εἰς τὸν τάρταρον τοῦτον, μόλις ὑπὸ τοῦ φωτὸς φωτιζόμενον καὶ διῆλθον διαδρόμους καὶ ὑπόγεια, σκοτεινότατα, δυσώδη, πλήρη πετρῶν καὶ μαύρου χώματος. Θαυμασία τῶν πολλῶν ὑπογείων τούτων ἡ διατήρησις καὶ παντελὴς ξηρασία, τεκμήρια τῆς καλῆς καὶ πανταχόθεν φαινομένης στερρᾶς τειχοδομίας τῶν Βυζαντινῶν οἰκοδόμων. Κονίαμα δὲν ἀναφαίνεται ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτοις. Εἰς τὸ βάθος αὐτῶν, εἰσάγει ἡ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους κατωφερὴς θύρα, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνέμνησα. Τοῦτο ἔμαθον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ γέροντος Ὀθωμανοῦ. Τὸ τελευταῖον καὶ βαθύτερον ὑπόγειον εἶναι τῶν ἄλλων εὐρυχωρότερον. Ἅπαντα τὰ ὑπόγεια ταῦτα, ἐν τοῖς ὁποίοις πολλάκις εἰσῆλθον, εἶναι τὴν σήμερον σκοτεινὰ, κενὰ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιγραφῆς ἢ ἑτέρου σημείου Βυζαντινοῦ. Οὐδέποτε εἰς ταῦτα καταβαίνει ὁ κτήτωρ, οὐδὲ γινώσκει εἰς τὶ τὸ πάλαι ἐχρησίμευον. Μοὶ εἶπε μόνον, ὅτι ἐκτίσθησαν ἐπὶ Κωνσταντίνου. Ταῦτα τὰ ὑπόγεια τοῖς πᾶσι μέχρι τοῦδε ἄγνωστα, μετέπειτα συνεπεσκέφθην μετά τινων φίλων, μαρτυρούντων τὴν ἀλήθειαν τῶν ἄνω περιγεγραμμένων.

Τὰ ὑπόγεια ταῦτα πιθανὸν εἶναι τὰ ἐν τῇ Συνεχείᾳ Θεοφάνους (1) μνημονευόμενα κτίρια Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, « τοῦ » αἰθερίου περιπάτου, τοῦ καὶ ἄχρι τοῦ Φάρου διήκοντος ὁ αὐ» τὸς ἐτεκτήνατο βασιλεὺς, μετὰ καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς τούτου » ἑδραιοτάτων οἰκημάτων, ὧν τὸ μὲν θησαυροφυλακεῖον ἐστὶ, » τὸ δὲ χρηματίζει εἰς βεστιάριον». Πιθανώτερον ὅμως, ὅτι τὰ κτίρια ταῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου περιγραφόμενα(2). «Ἦν « δέ τι οἴκημα ἐν παλατίῳ κατάγειον ἀσφαλές τε καὶ λαβυρινθῶ» δες καὶ οἷον ταρτάρῳ εἰκάζεσθαι, ἵνα δὴ τοὺς προσκεκρουκότας » ὡς τὰ πολλὰ καθείρξασα ἐντηρῇ· καὶ ὁ Βούζης οὖν εἰς τὸ βά» ραθρον τοῦτο ἐμβέβληται, » ὑπὸ τῆς Θεοδώρας συζύγου τοῦ

(1) Σελ. 336.
(2) Τόμ. Γ'. σελ. 30.

Ἰουστινιανοῦ. Πιθανὸν μέρη τινὰ ἐχρησίμευον ὡς δεσμωτήρια, ἐν καιρῷ τινων βασιλέων. Ἄλλα τοιαῦτα ὑπόγεια ἐν τῷ παλατίῳ δὲν μνημονεύονται, εἰμὴ τὰ τοῦ Βουκολέοντος. Φρονῶ ὅτι ἐν καιρῷ τοῦ Προκοπίου, δὲν ὑπῆρχον τὰ μετέπειτα ἱδρυθέντα παλάτια τοῦ Βουκολέοντος, τὰ ὁποῖα ἐκαλλώπισε καὶ ἐμεγέθυνε Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς.

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ κτιρίου ὅλου καὶ τῶν ὑπογείων αὐτοῦ, συνεργίᾳ τοῦ Ὀθωμανοῦ τούτου γέροντος, διῆλθον τὴν ὑπεράνω ἱδρυμένην οἰκίαν, τεθεμελιωμένην ἐπὶ τῆς ἄνω μνημονευομένης θολωτῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας καθὼς προεῖπον, διέρχεται πλατεῖα ὁδός. Ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας εἶναι ὑπόγειον νεώτερον. Ἐκ τοῦ ἄνω πατώματος, ἐξέρχεταί τις διὰ εὐρυχώρου αἰθούσης ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ κτιρίου, τῆς ὁποίας μέγα μέρος κατέχει σήμερον ἡ αἴθουσα αὕτη. Οὐδὲν ἕτερον ἄξιον προσοχῆς ἀπήντησα ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, τῆς ὁποίας ἅπαντα τὰ μέρη περιῆλθον, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ γέροντος, φίλου τῆς οἰκογενείας. Ἡ θέα ἐκ τῆς στέγης τοῦ κτιρίου τούτου εἶναι θαυμασία. Ἅπασα ἡ ἀπέναντι Ἀνατολή, τὸ Σκούταρι ἡ Χαλκηδών, τὰ ὄρη μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, εἶναι καταφανέστατα. Πρὸς τούτοις, ἕνεκα τοῦ ὕψους τοῦ κτιρίου, φαίνονται ἅπαντα τὰ πλοῖα παραπλέοντα τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἐμακρηγόρησα περιγράφων τὸ κτίριον τοῦτο, παρὰ πάντων μέχρι τοῦδε ἠμελημένον καὶ ἀνιστόρητον, διότι κατ' ἐμὲ εἶναι ὁ Φάρος τῶν παλατίων, ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον τόπον μνημονευόμενος. Παρὰ τὸν Φάρον τοῦτον, ἱδρύθη ὁ περιώνυμος Χρυσοτρίκλινος, ἔνθα ἐγένοντο τοσαῦται τελεταί, καὶ ἔνθα ἐπεδείκνυον οἱ βασιλεῖς εἰς πρέσβεις τὰ ἀμύθητα αὐτῶν πλούτη, τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη καὶ τὸν χρυσοῦν θρόνον. Τὰ ὑπόγεια ταῦτα τὰ σθεναρὰ καὶ κατάξηρα, ἦσαν εἰκάζω, οἱ τόποι ἔνθα ταῦτα ἐν ἀσφαλείᾳ ἐταμιεύοντο. Ὁδὸς δημοσία δεξιόθεν τοῦ πύργου διέρχεται τὴν συνοικίαν ταύτην, καὶ ἀφικνουμένη μέχρι τοῦ πύργου κάμπτει ἀριστερᾷ, καὶ εἰσέρχεται ὑπὸ τὸν εὐρύτατον θόλον. Ὁ θόλος οὗτος μέγας καὶ στερρὸς ἠγέρθη, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ θεμε-

λιωθῇ ὁ καλούμενος Χρυσοτρίκλινος, ὡς ἔπραξαν οἱ βασιλεῖς ἐν τῷ Βουκολέοντι καὶ ταῖς Βλαχέρναις, θεμελιώσαντες τὰ παλάτια ἐπὶ θόλων, ἵνα ἐπιβλέπωσι τὴν θάλασσαν καὶ τὴν πεδιάδα. Οἱ θόλοι οὗτοι ἐχρησίμευον ἀκολούθως ὡς δεσμωτήρια. Ἄνευ τοῦ θόλου τούτου, ὁ Χρυσοτρίκλινος καὶ οἱ κοιτῶνες τῶν βασιλέων, ἐγειρόμενοι ὄπισθεν τοῦ Φάρου, πρὸ πολλοῦ χάριν τῶν ναυτιλλομένων προϋπάρχοντος, ἔμελλον νὰ ἦναι πάντων τῶν παλατίων τὰ ἀφανέστερα ἱδρύματα. Ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ θόλου τούτου, ἔνθα ἦσαν τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ', σώζονται ἐντὸς κήπων Ὀθωμανικῶν μεγάλα ἐρείπια, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ ἐπισκεφθῶ.

Τὸ κτίριον τοῦτο καλούμενον συνήθως ὁ Φάρος, διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἕνεκα τῆς ἐρυμνότητος καὶ τῶν στερρῶν αὐτοῦ θεμελίων. Παρὰ τὸ κτίριον τοῦτο ἐκ δεξιῶν, ἔκειτο ἡ Παναγία τοῦ Φάρου, πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου μνημονευομένη. « Ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἴκῳ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὃς Φά- » ρος κατονομάζεται » (1). Ἐκαλεῖτο τὸ κτίριον τοῦτο ὁ Φάρος, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους (2). Ὁσάκις κατὰ Ῥωμαίων ἐξήρχοντο οἱ Σαρακηνοὶ ἀπ' ἀνατολῆς, ἥπτοντο φῶτα ἐκ διαδοχῆς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι Ὀλύμπου φῶτα, διεδέχοντο ὁ Κόριζος καὶ ὁ Μούκιλος, μετὰ τούτους ὁ Ἅγιος Αὐξέντιος (3), « ὁ σκοπὸς » προσαγορευόμενος ὄπισθεν τῆς Χαλκηδόνος, καὶ εἶτα ἧπτε ὁ ἡλιακὸς τοῦ Φάρου ἢ κατὰ τοὺς Βυζαντίους ὁ ἡλιακὸς τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου. Αὕτη ἡ

(1) Γενέσιος, σελ. 7.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 492. Ἡ Παναγία τοῦ Φάρου δέον νὰ μὴ συγχέηται μετὰ τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου, κειμένης ἐν τῷ καλουμένῳ φόρῳ τοῦ Ταύρου. Συν. Θεοφάνους, σελ. 339.

(3) Νῦν *Καΐς-δάγ* ἤτοι Βουνὸν τοῦ λώρου. Μεγάλως πλανᾶται ὁ σοφὸς Ράϊσκε, λέγων ὅτι τὸ ὄρος τοῦτο ἦτο παρὰ τὸ ὄρος Ὄλυμπον τῆς Βιθυνίας· Εἶναι τέσσαρα μίλια πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χαλκηδόνος, νῦν *Καδὶ-κιοΐ*. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 572, 573. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 174. Τὸ πάλαι πολλὰ μοναστήρια ἱδρύθησαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου, τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια σώζονται μέχρι σήμερον. « Μοναστὴν . . . ὑπὸ τὴν τοῦ » μεγίστου ὄρους ἱδρυμένον ἀκρώρειαν, ὃ καλοῦσι τοῦ ὁσίου Αὐξεντίου λόφον ». Νικ. Πατρ. σελ. 81.

συνήθεια ἐπεκράτησε μέχρι Θεοφίλου υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ, δι' αἰτίαν τὴν ὁποίαν ἱστορεῖ ὁ Πορφυρογέννητος. Διήρκεσεν ὅμως ὀλίγον καιρόν. Κατὰ τὴν Συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους, «ὁ Φάρος » κατονομάζεται ἀπὸ τοῦ φῶς ἀνάπτειν πᾶσι καὶ κατὰ τὰς νύ» κτας χειραγωγεῖν ἐπὶ καταγωγάς τινὰς ἀσφαλεῖς». Πιθανὸν ἐχρησίμευε συγχρόνως δι' ἀμφοτέρους τοὺς σκοπούς. Τὰ φῶτα τοῦ Φάρου ἦσαν τὸ πάλαι πάντη περιττά. Ἐν καιρῷ τῆς ἐγέρσεώς του, Σαρακηνοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν ὑπῆρχον. Οὐδεὶς συγγραφεὺς μνημονεύει τὴν ἵδρυσίν του. Πιθανὸν ἀνηγέρθη ἐπὶ Σεβήρου ἢ καὶ ἀρχήτερον. Ἐν τῷ ἡλιακῷ τούτῳ τοῦ Φάρου ἐνδιαιτῶντο διαιτάριοι ἐπὶ τούτου μόνον ὡρισμένοι (1), «ἐκεῖσε » βίγλας ἀεὶ καὶ πάντοτε κρατοῦντες», καὶ μηδεμίαν μετὰ τοῦ παλατίου σχέσιν ἔχοντες, «Ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ κατὰ τὸ » ἡλιακὸν τοῦ Φάρου» (2).

Πᾶς ὁ ἐπισκεπτόμενος τὸ κτίριον τοῦτο πείθεται, ὅτι προσφορωτέραν θέσιν οὐδεμίαν ἄλλην ἠδύναντο οἱ πολιτευόμενοι Βυζάντιοι νὰ ἐκλέξωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως αὐτῶν. Ἐκ τούτων ὅλων καταφαίνεται ὅτι πλησίον τοῦ κτιρίου, ἦτο ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου. Δὲν φρονῶ ὡς λέγει ὁ κλεινὸς Βυζάντιος (3), «ὅτι πιθανὸν καθεῖλε τὸν ναὸν τοῦτον ὁ Θεόφιλος». Κατήργησε προσωρινῶς τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἀναπτόμενα πυρὰ, διότι μετὰ ταῦτα πολλάκις μνημονεύονται ἡ Παναγία τοῦ Φάρου καὶ ὁ Φάρος.

(1) Διαιτάριος Atriensis διαιτάρχης, «τοῖς ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐπὶ τούτῳ ἀφω» ρισμένοις διαιταρίοις δῆλην ἐτίθη τὴν προτομήν». I. Meursi Glossarium. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 43. Μνημονεύονται οἱ διαιτάριοι τῆς Θεοτόκου, τῆς Μαναύρας, τῶν ΙΘ' ἀκκοβίτων καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης. Ἴδ. σελ. 800, 802, 805.

(2) Συν. Θεοφάνους. σελ. 19, 197, 682. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 43. Ἕτερος φάρος ἱδρύθη ἐν τῷ βορείῳ στομίῳ τοῦ Εὐξείνου, «ἐπεὶ δὲ πλησίον τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ » Πόντῳ φάρου ἐγένοντο (φάρος δὲ καλεῖται ἀφίδρυμά τι ᾧ πυρσὸς ἐπιτίθεται πρὸς ὁδη» γίαν τοῖς ἐν νυκτὶ παροδίταις)». Συν. Θεοφάνους, σελ. 746. Οἱ διαιτάριοι ἦσαν ἅπαντες «ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στενοῦ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 699. Κατέλυον πιθανὸν ἐν ταῖς κάτω αἰθούσαις τοῦ κτιρίου.

(3) Κ/πολις, Τόμ. Α'. σελ. 214.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΥΡΑΣ

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ κτιρίου τούτου πρὸς βορρᾶν, ἔν τινι ὁδῷ καλουμένῃ *Τοπρὰκ σοκαγὴ* (1), σώζονται κολοσσιαῖα Βυζαντινὰ κτίρια τοσούτῳ ἐρειπωμένα, ὥστε δύσκολον νὰ εἴπῃ τις εἰς τὶ ἐχρησίμευον. Εἶναι δίπατα, ἐκτισμένα ὡς τὰ συνήθη Βυζαντινὰ κτίρια μετὰ διαδρόμων στενῶν καὶ σκοτεινῶν. Ἐντὸς τῶν ὑπογείων τούτων τρέφονται σήμερον γαλακτοφόρα ζῷα μετὰ τῶν φυλάκων αὐτῶν. Τὸ δάπεδον τῶν ὑπογείων τούτων εἶναι πλῆρες κόπρων καὶ ἀκαθάρτων διαρρεόντων ὑδάτων. Μικρὰ ὕπαιθρος αὐλὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ τὴν ἡμέραν ἐνδιαιτῶνται τὰ κτήνη, περιέχει πλίνθους ἐκ τοῦ κτιρίου καταπεσούσας ἐνεπιγράφους, καὶ τεθραυσμένα τινὰ τεμάχια μαρμάρινα. Διῆλθον ἅπαντα τὰ ὑψηλὰ ὑπόγεια ὁδηγούμενος ὑπό τινος φύλακος. Ἀνῆλθον ἔπειτα δι᾽ ἑτέρας ὁδοῦ ἐπὶ τῶν θόλων τῶν ὑπογείων δωματίων. Ἀτυχῶς ἐφ᾽ ὅλου τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ κτιρίου, ἱδρύθησαν πενιχρὰ Τουρκικὰ οἰκήματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων δὲν μ᾽ ἐπέτρεψαν νὰ εἰσέλθω. Οὐδὲν ἄξιον λόγου παρετήρησα ἐπὶ τοῦ ὑπαίθρου τούτου κτιρίου. Ἐπείσθην ἐκ τῆς πολυώρου ἐξετάσεως τοῦ κτιρίου καὶ κυρίως τῶν κάτω ὑπογείων, ὅτι μέγα κτίριον Βυζαντινὸν ἠρείδετο ἐπὶ τῶν σθεναρῶν τούτων θόλων. Ἂν τὸ κτίριον τοῦτο ἦτο ἐκκλησιαστικὸν ἢ δημοτικόν, δὲν ἔμαθον μετὰ πολλὰς αὐτόθι ἐπισκέψεις μου. Ἄνω τῶν θόλων τῶν ἰσογείων δὲν σώζεται τεκμήριον Βυζαντινοῦ κτιρίου. Ἂν ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἐδῶ ἵδρυμα ἐπὶ τῶν θόλων ἐρειδόμενον, παντελῶς κατηδαφίσθη. Κτίρια, ὡς τὰ ὑπόγεια ταῦτα οὐδέποτε ἀνήγειρον οἱ Βυζάντιοι, εἰμὴ διὰ δεξαμενάς· ἀλλὰ δεξαμενὴ αὕτη δὲν εἶναι, διότι τοὺς θόλους τῶν Βυζαντινῶν δεξαμενῶν μέχρι σήμερον σωζομένων, ὑποκρατοῦσι κίονες μαρμάρινοι. Δὲν ἦτο ἐκκλησία, διότι τοσοῦτοι διάδρομοι στενοὶ δὲν ἀναφαίνονται ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς ἐκκλησίαις. Πρὸς τούτοις, οὔτε ἱερὸν οὔτε βῆμα ἀναφαίνονται ἐντὸς τῶν ὑπογείων τούτων. Εἶναι σθεναρὰ ὑπόγεια ἐπὶ τῶν ὁποίων

(1) Ἤτοι ὁδὸς χώματος.

ἱδρύθη μέγα καὶ εὐρύχωρον κτίριον, ἀπαρτίζον μέρος τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀπ᾽αὐτῶν χωριζόμενον. Εἰκάζω λοιπὸν ὅτι εἶναι ἡ περιώνυμος Μαναύρα, ἡ τοσάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ πάντων τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν ὑμνουμένη, χωριζομένη ἐκ τῶν ἑτέρων Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, διὰ χώρου ὑπαίθρου μνημονευομένου πλειστάκις ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν ταῖς προελεύσεσι καὶ τελεταῖς τῶν ἀνακτόρων. Τὸ μέγεθος τοῦ κτιρίου, ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἐκ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, πληρέστατα συνᾴδουσι μετὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Ἡμέραν τινὰ περιϐλέποντα μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὰ ἐρείπια ταῦτα, μ᾽ἐπλησίασαν δύο Ὀθωμανοὶ πλησίον ἐδῶ κατοικοῦντες, ποθοῦντες ἵνα μάθωσι τὰ περὶ τῶν μεγάλων ἐρειπίων τούτων. Οἱ ἄνδρες οὗτοι μὲ εἶπον, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ὡς καὶ ἅπασα ἡ πέριξ συνοικία, καλεῖται ἔκπαλαι *Δομοὺζ δαμί* (1). Ἡ ἐπωνυμία αὕτη μ᾽ἐνεθύμισε πάραυτα τὰ τοῦ Πορφυρογεννήτου γραφόμενα, μνημονεύοντος τόπον τινὰ ἐν τοῖς παλατίοις καλούμενον Δέλφακα (2). Ἀτυχῶς ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων αὐτοῦ, δύσκολον εἶναι νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν ταύτην, ὑπ᾽οὐδενὸς ἄλλου μνημονευομένην. Λέγει ὁ συγγραφεύς, « ἀσφαλίζεται καὶ » τὸ τρίθυρον τοῦ ὀνοποδίου ὁμοίως καὶ αἱ θύραι τοῦ δέλφακος » — « ἢ ἀνιόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱππικὸν ἵσταται ἐμπρὸς τοῦ δέλφα- » κος καὶ λέγει » — « οἱ δὲ ἄρχοντες τεθέντων σκαμνίων πρὸ » τοῦ δέλφακος, ἐκάθισαν καὶ ἤρξαντο βουλεύεσθαι περὶ τοῦ ὀφεί- » λοντος γενέσθαι » — « τῇ οὖν τετάρτῃ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς » ἰνδ. ε΄, μαγίστρου ὄντος Τατιανοῦ, ἐκέλευσεν σιλέντιον καὶ

(1) Ἤτοι περίφραγμα χοίρων, ἢ μάνδρα χοίρων.

(2) Τόμ. Α΄. σελ. 234, 391, 421, 433· Δέλφαξ χοιρίδιον, δελφάκιον χοιρίδιον. Ἡσύχιος. Δελφάκιον τὸ τοῦ χοίρου βρέφος ἢ τὸ γουροῦνι, Κυρίλλου γλωσσάριον. I. Meursi Glossarium ἐν λέξει γουρούνιον. Ὁ Βυζάντιος, Κ/πολις, Τόμ. Α΄. σελ. 204, καλεῖ δέλφακα, τὸ ἀριστητήριον παρὰ τὸν Χρυσοτρίκλινον, ἐπὶ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Δουκαγγίου βασιζόμενος. Le Delphicum où les empereurs prenoient leur repas appellé pour cette raison par *Anna Comnena* ἀριστεῖον. Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs François. Venise, 1729, 1re Partie, σελ. 152. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι συγχέουσι τὸ ἀριστήριον τοῦ Χρυσοτρικλίνου, τὸ ἰδιαίτερον τοῦ βασιλέως ἑστιατόριον, μετὰ τοῦ ἀριστηρίου τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου.

» κομέντον καὶ τὰς σχολὰς καὶ τὰ στρατεύματα πάντα παραγε-
» νέσθαι ἐν τῷ δέλφακι, οὐ μέντοι ἐν τῷ ἱππικῷ ἀλλὰ ἐν τῷ
» δέλφακι ».

Περὶ τούτου λέγει ὁ Προκόπιος (1), « Δέλφικα τὸν τόπον κα-
» λοῦσι Ρωμαῖοι οὐ τῇ σφετέρᾳ γλώσσῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸ παλαιὸν
» ἑλληνίζοντες » — « Δέλφικα δὲ τὸν τρίποδα καλοῦσι Ρωμαῖοι,
» ἐπεὶ πρῶτον ἐν Δελφοῖς γέγονε καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἔν τε Βυζαντίῳ,
» καὶ ὅπη βασιλέως εἶναι στιβάδα ξυμβαίνει Δέλφικα τοῦτο κα-
» λοῦσι τὸ οἴκημα» (2).

Ἀτυχῶς ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Προκοπίου, οὐδὲ βέβαιον μανθάνομεν περὶ τῆς θέσεως τοῦ Δέλφακος. Ἦτο ὅμως παρὰ τὸ ὀνοπόδιον καὶ κονσιστώριον, ἀπέναντι τῆς Μαναύρας. Ἐν τῇ ἀκολούθῳ περιγραφῇ τοῦ παλατίου, φρονῶ ὅτι θέλομεν εὕρει τὴν θέσιν ταύτην οὐχὶ ἐν τῇ Μαναύρᾳ, ἀλλὰ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ παλατίου πλησίον αὐτῆς (3). Τοιοῦτο κτίριον δὲν ἦτο μάνδρα ἢ περίφραγμα πρὸς διατροφὴν χοίρων, τόσῳ πλησίον τοῦ παλατίου. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἡ Τουρκικὴ, προέρχεται ἐκ τοῦ ἀπέναντι τόπου καλουμένου Δέλφαξ. Φρονῶ ὅτι ὁ Δέλφαξ ἦτο τόπος παρὰ τὸν ὀνόποδα, ἐντὸς τῶν διαβατικῶν τοῦ Κυρίου. Ἀτυχῶς μόνος ὁ Πορφυρογέννητος μνημονεύει τὴν θέσιν ταύτην. Ὁ Λαβὰρτ οὐδὲν περὶ τούτου λέγει. Ἡ Τουρκικὴ ὀνομασία σαφῶς ὁρίζει τὴν θέσιν, ἔναντι τῆς Μαναύρας.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΛΕΟΝΤΟΣ

Μένει ἵνα μελετήσωμεν ἕτερα λείψανα ἀνακτορικά, ἀνακαλυφθέντα τῷ 1872ῳ ὑπὸ τῶν σκαφέων τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηρο-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 395.

(2) Σφάλλει νομίζω ὁ Προκόπιος, καλῶν Δέλφικα, πᾶσαν στιβάδα. Οὐδεμίαν συγγένειαν ἔχει ἡ Δέλφιξ μετὰ τοῦ Δέλφακος τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τῶν Βυζαντίων. Ἡ λέξις Δέλφαξ ὡς καὶ πλεῖσται ἄλλαι τῶν Βυζαντίων, παράγονται ἀπὸ κτίρια προαιώνια, αὐτόθι ἱδρυθέντα πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν ἀνακτόρων.

(3) Αἱ Τουρκικαὶ ὀνομασίαι πλείστων τόπων ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις, ἐλεύκαναν πολλὰ γραφόμενα τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν.

δρόμου, ἵνα ἐκ τῆς μελέτης πάντων τῶν ἐρειπίων τούτων, συμπληρώσωμεν τὸ κατὰ δύναμιν, τὴν θέσιν τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Πλησίον τῶν παραλίων τειχῶν τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου ἐν θέσει τινὶ καλουμένῃ *Ἰντζηλὴ κιόσκ*(1), ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου, μέγιστα ὑπόγεια τῶν ὁποίων αἱ ἁψῖδες ἦσαν Μ. 13, 00 ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ περίπου Μ. 4, 00 καὶ 5, 00 ὑπὸ τὴν γῆν. Μέγα καὶ ἐρυμνότατον τεῖχος διῆκον ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, διεχώριζε τὸ κτίριον τοῦτο εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἀπὸ τὰς χαμάρας ταύτας, τὰς ὁποίας μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, λοφίσκος ἠρέμα ὑψούμενος παντελῶς ἐκάλυπτε, δίοδος στενὴ ὑπόγειος φέρει πρὸς ἕτερον μέγα ὑπόγειον παραθαλάσσιον, εἰσέτι κάλλιστα σωζόμενον. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο ἐντὸς τοῦ ὁποίου σήμερον ἐργάζονται σιδηρουργοὶ Ἀρμένιοι, φαίνεται μᾶλλον ἄντρον παρὰ χειροποίητον ὑπόγειον. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο τὸ παραθαλάσσιον, προσιτὸν τοῖς πᾶσιν ἐκ τῆς παραλίας, συνεκοινώνει μετὰ τοῦ ἔσω κτιρίου διὰ τῆς ἄνω στενῆς διόδου πρὸ πολλοῦ πεφραγμένης. Παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν εἶναι ἕτερον ὑπόγειον, φυλακεῖον πιθανῶς τῶν παλατίων (2) καὶ τῶν ἐν ταῖς ὑπογείοις χαμάραις ἐγκλειομένων καταδίκων.

Τὸν Μάϊον τοῦ 1872ου, ὅταν πολλαὶ χαμάραι εἶχον ἤδη κατεδαφισθῆ, διότι δι' αὐτῶν ἀτυχῶς ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ σιδηρόδρομος καὶ τὰ ἐπικείμενα χώματα ἄλλοσε μετεκομίσθησαν, ἀνεφάνησαν τὰ θεμέλια ἐπιμήκους Βυζαντινοῦ κτιρίου, ἐπὶ τῶν χαμαρῶν τούτων ἐρειδόμενα. Τὰ θεμέλια ταῦτα ἦσαν παράλληλα μὲ τὰ ἀνακτορικὰ παράλια τείχη. Μῆκος τῶν δύο τούτων πλευρῶν Μ. 98, 28, πλάτος Μ. 17, 00. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῶν θεμελίων τούτων εἶχε μικρὰν ἐσοχὴν καὶ ἐνώπιον ταύτης, παρετήρησα δύο βάθρα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν θέσει κείμενα, ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων Μ. 2, 76. Ἡ διάμετρος αὐτῶν Μ. 0, 76.

(1) Ἤτοι μέλαθρον μαργαρῶδες, μέλαθρον Μαργαρίτης.

(2) Ν. Χωνιάτης, σελ. 169.

Όλον τὸ ἐμβαδὸν τοῦ κτιρίου τούτου, ἦτο μέτρα τετραγωνικὰ 1670, 76.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα, οἱ ἐργάται κρημνίσαντες διὰ σκαπάνης καὶ πυρίτιδος τὰς σθεναρὰς καὶ ξηροτάτας ταύτας καμάρας, ἀνεκάλυψαν ἐν τῇ βορειοτάτῃ ἄκρᾳ τῶν ὑπογείων τούτων, μέγαν σωρὸν μαρμάρων λελαξευμένων βαρυτάτων, πλακῶν μαρμαρίνων καὶ παντοῖα παντὸς μεγέθους καὶ βάρους μάρμαρα, πεσόντα ἐκ τοῦ ἄνω κτιρίου, ὡς νὰ ὑπέστη τὸ κτίριον σφοδρὸν σεισμὸν καὶ κατέπεσαν τὰ τείχη καὶ τὰ μαρμάρινα κοσμήματα ἐντὸς τοῦ βόθρου τούτου, τὸν ὁποῖον κατεκάλυψαν χώματα καὶ παντοῖα τρίμματα τῶν ἀψίδων. Ἐντὸς τοῦ παμμεγέθους λάκκου τούτου, ἀνευρέθησαν τέσσαρα μεγάλα καὶ ἓξ μικρότερα κιονόκρανα, πάμπολλα βάθρα, τῶν ὁποίων τὰ ὀγκωδέστερα ἦσαν ὅμοια τῶν ἄνω δύο περισωθέντων ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ. Ἀπὸ τοῦ βάθους τούτου, ἀπεσύρθησαν μετὰ κόπου δύο πλάκες ἐκ μαρμάρου, μήκους Μ.2, 76, πλάτους Μ.1, 07 καὶ πάχους Μ.0, 23. Ἓν μόνον χεῖλος εἶναι κεκοσμημένον καὶ ἐν τοῖς κοσμήμασι τούτοις, φαίνονται καθαρώτατα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλακῶν, δύο κεφαλαὶ φυσικοῦ μεγέθους, ἡ μὲν λέοντος ἡ δὲ βοός. Ὅμοιαι κεφαλαὶ μικρότεραι, ἀναφαίνονται καὶ εἰς ἕτερα τεμάχια. Ὅταν κατὰ πρῶτον εἶδον ἐπὶ τῶν πλακῶν τούτων τὸν λέοντα καὶ τὸν βοῦν (1) καὶ τὰ ποικίλα κοσμήματα, ἐπείσθην πάραυτα ὅτι ταῦτα εἶναι λείψανα τοῦ περιωνύμου καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων ὑμνουμένου παλατίου τοῦ Βουκολέοντος, ἐδῶ τὸ πάλαι ἐγερθέντος (2). Ὅτι δὲν ἦτο ἐκκλησία καταφαίνεται ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ.

(1) Ἔτυχεν ἄνωθεν ἑστὼς τῶν βασιλείων οἴκων
ἔνθα γλυφεῖσα δεξιῶς μάρμαρος χιονόχρους
βοῦν μεγαλόπλευρον τυποῖ, καὶ λέοντα μορφάζει
ἐπιπηδῶντα τῇ βοῒ καὶ πίνοντα τοῦ φόνου·
καὶ γέγονε τὰ γλύμματα ταῦτα τῷ τόπῳ κλῆσις.

Κ. Μανασσῆς, στίχ. 4862.

(2) Τὸ παλάτιον τοῦτο, τοσάκις μνημονευόμενον ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ἔνθα κατέλυον οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν, ἦτο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, πάντων τῶν παλατίων τὸ ἐπισημότερον. Ville-Hardouin entend parler du *grand Palais,* qui estoit assis sur la

Τὰ ὑπόγεια ταῦτα, ἅπαντα μετ' ὀλίγον κατεδαφισθέντα, ἦσαν δεσμωτήρια καὶ συνεκοινώνουν μετὰ τοῦ μεγάλου παραλίου ὑπογείου. Περὶ τούτων λέγει ἡ Συνέχεια τοῦ Θεοφάνους (1), « ἀλλ' ὁ » Θεόφιλος τούτους (τοὺς ὅρκους) θέμενος εἰς οὐδὲν, νῦν μὲν εἱρ- » κτῇ τινι καὶ φρουρᾷ τῇ κατὰ τὸν Βουκολέοντα, τοῦτον (τὸν » Θεόφοβον) τίθησι φρουρεῖσθαι προστάξας ». Λέγει ὁ Σκυλίτσης, « δεσμωτήριον κατὰ τὸν Βουκολέοντα ». Τ' ἀκόλουθα περὶ τοῦ Θεοφίλου, ἱστορεῖ Γεώργιος ὁ μοναχὸς (2), « Πρὸ δὲ τῆς αὐτοῦ » τελευτῆς ὁ θεομισὴς οὗτος βασιλεὺς, βουλὴν μυστικὴν ποιη- » σάμενος μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ, περὶ Θεοφόβου τοῦ Πέρ- » σου . . . ἀνήγαγε αὐτὸν εἰς τὸ παλάτιον καὶ εἶχε μετ' αὐτοῦ. » Βαρυνθεὶς δὲ ἐκ τῆς νόσου, καθεῖρξε Θεόφοβον ἐν ταῖς καμάραις » τοῦ Βουκολέοντος . . . καθειργνύει κευθμῶσιν ἐκπέμψας τοῦ » Βουκολέοντος, τὸν Θεόφοβον. » — « Ἐν δεσμωτηρίῳ τίθησι τὸν » Θεόφοβον ζοφωδεστάτῳ κατὰ τὸν Βουκολέοντα (3), ἀπέτεμε » τὴν κεφαλὴν τοῦ Θεοφόβου . . . τὸ δὲ σῶμα τοῦ Θεοφόβου, » διὰ τοῦ Βουκολέοντος ἐξαγαγόντες λαθραίως, διέσωσαν πλη- » σίον τοῦ Ναρσοῦ ἐν τῇ νῦν λεγομένῃ τῆς Θεοφοβίας » (4).

Τὸ ὄνομα Βουκολέων, παρεφθάρη ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας Λατινικῆς (5), καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, παρήγαγον οἱ Βυζάντιοι τὴν λέξιν ἐκ βοὸς καὶ λέοντος, ὅθεν καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ζώων τούτων ἐπὶ τῶν τριμμάτων ἀνευρεθέντων ἐν τῷ ἄνω βόθρῳ (6).

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐρειπίων τούτων καὶ κυρίως τῶν κιό-

rive de la Propontide, et estoit de son temps nommé le *Palais de Bucoléon*. Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs François, par Ducange. Venise, 1729, 1re Partie, σελ. 152.

(1) Σελ. 136. Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 105.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 810.

(3) Γενέσιος, σελ. 60. Γ. Κεδρηνὸς, Τόμ. Β'. σελ. 139.

(4) Ὁ Βυζάντιος, Κ/πολις Τόμ. Α'. σελ. 139, θέτει τὴν μονὴν τῆς Θεοφοβίας ἐν τῇ Ἀσιατικῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου κώμῃ, καλουμένῃ νῦν Κουζγουντζούκ.

(5) Bucca leonis, στόμα λέοντος. Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Λατίνων καὶ os leonis. Exuviae Sacrae, par Riant. Τόμ. Β'. σελ. 235.

(6) Ἅπαντα τὰ μαρμάρινα κοσμήματα τοῦ παλατίου τούτου, ἐκομίσθησαν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα φυλάττονται.

νων, βάθρων καὶ κιονοκράνων, ἐσχεδίασεν ὁ ἀρχιτέκτων Κ^{ος} Δημάδης τὸ παλάτιον τοῦτο. Ἐκ τοῦ σχεδίου τούτου, πιστοτάτου ἀπεικονίσματος τοῦ ὅλου κτιρίου, λαμβάνομεν ἰδέαν τινὰ ἑνὸς τῶν ἀνακτορικῶν παλατίων. Τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὰ περὶ τοῦ ἐπισήμου τούτου παλατίου ἱστορούμενα τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων συγγραφέων, διηγοῦμαι ἀκολούθως.

Πλησίον τοῦ παλατίου τούτου πρὸς νότον, ἦτο ὁ λιμὴν τοῦ Βουκολέοντος. Ἐδῶθεν διὰ τῶν καλουμένων χελανδίων ἢ δρομώνων ἀπέπλεον οἱ βασιλεῖς, εἴτε πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Στουδίου, εἴτε πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐν Βλαχέρναις, ἐν δημοσίαις παρατάξεσι. « Καὶ ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἀπὸ τὸ παλάτιον εἰς τὸν βα-» σίλειον δρόμωνα μετὰ τῆς οἰκείας αὐτοῦ θεραπείας » (1). Ἐν ἑορτῇ γενομένῃ ἐν τῷ Σίγματι καὶ τῇ μυστικῇ φιάλῃ τοῦ τρικόγχου, « ἅπαντες οἱ προσκεκλημένοι ἀπέρχονται εἰς τὰ ἴδια διὰ » τῆς θερμάστρας », οἱ δὲ ἐλάται τῶν βασιλικῶν δρομώνων κατέρχονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος, « καὶ ἵστανται ἔνθα » τὸ βασιλικὸν δρομώνιον ἵσταται » (2). Τὸν λιμένα τοῦτον φρονῶ ὅτι αἰνίττεται ὁ Παχυμέρης (3) λέγων, « τινὰς δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ » κατὰ Φάρον λιμένος » διότι πλησίον ἐδῶ καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Φάρου, οὐδεὶς ἄλλος λιμὴν ὑπῆρχε.

Τὸ παλάτιον τοῦτο τοῦ Βουκολέοντος, κατεκόσμησε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, μὲ ζῴδια ἐκ διαφόρων τόπων κομισθέντα (4).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 560. Δρόμωνες καὶ δρομάδες autem sunt quas Sidonius *cursorias* appellat. Γ. Κωδινός, σελ. 249. Πρβ. τὰς Βυζαντινάς μου Μελέτας, ἔνθα (σελ. 112, 117) περιέγραψα τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος, κείμενον πρὸς νότον τοῦ ὁμωνύμου ἀνακτόρου.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 601 « πρὸς τὸ τοῦ παλατίου νεώριον ἐν τῷ Βουκο-» λέοντι ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 292.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 391.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 447.

Ο ΠΑΠΙΑΣ

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, ἐλάλησα περὶ τῶν πυλῶν τοῦ παλατίου. Ὁ πυλωρὸς ἐκαλεῖτο Παπίας (1).

« Πρὸς τὸν τῶν οἴκων φύλακα τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις
« Παπίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλῶσσαν »(2).

Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο μέγας καὶ οἰκειακὸς παππίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ κράτους, κατὰ τὸν Κωδινὸν Κουροπαλάτην, δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ὁ Παπίας. « Προέρχονται πάντες ἐν τῷ πα» λατίῳ διὰ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ ἀνοίξαντος τοῦ παπίου » (3). Ἔν τισιν ἑορταῖς, εἰσήρχοντο οἱ αὐλικοὶ εἰς τὸ παλάτιον, « ἐννύχιοι » (4). Ἄλλοτε « ἤνοιγε τὸ παλάτιον τάχιον ». Ἄλλοτε τὸ ἑσπέρας, « τῷ Σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου δείλης, ἀνοιγομένου τοῦ » παλατίου εἰσέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος » (5).

Τὸ παλάτιον δὲν ἤνοιγε πολλὰ πρωΐ, ἔκλειε τὸ ἑσπέρας. Ἔν τισιν ἑορταῖς εἰσήρχοντο οἱ αὐλικοὶ « παννύχιοι » καὶ ἤνοιγε λίαν πρωῒ τὸ παλάτιον. Ἐν καιρῷ τοῦ Πορφυρογεννήτου (6), ἦτο ἀσφαλῶς κεκλεισμένον καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Ἕνεκα τούτου, ἀναγινώσκομεν συχνὰ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, « ἀνοί» ξαντος δὲ τοῦ παλατίου » (7). Ὁ Πορφυρογέννητος, λέγων « ἀνοίξαντος δὲ τοῦ παλατίου », δὲν ἐννοεῖ τὸ ὅλον παλάτιον ἀλλὰ

(1) Ἐνίοτε γράφεται καὶ Παππίας. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 12, 28, 35, 188. Συν. Θεοφάνους, σελ. 37. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Γ'. σελ. 83. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Παπίαινα. Acta et Diplomata, Τόμ. Α'. σελ. 18. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 6, 519, 549, 725. Ἡ λέξις εἶναι Ἀραβική, *μπάμπ* θύρα, *μπάμπι* θυρωρός. Ἄλλοι παράγουσι τὴν λέξιν ἐκ τοῦ πάπας ἢ πάππας. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 188.

(2) Κ. Μανασσῆς, στίχ. 4695, 4696.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 171, 519, 525, 566, 601. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 18. « ὁ παπίας τοῦ παλατίου εἰσεκόμισεν αὐτάς ».

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 108, 143, 161, 162.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 170. Συν. Θεοφάνους, σελ. 619.

(6) Ὁ Λουϊτπράνδος λέγει τινὰ περὶ τῆς ὥρας τοῦ ἀνοίγματος τοῦ παλατίου. Ἀνταπόδοσις. Βιβ. Ε'. Τμῆμα ΚΑ'.

(7) Τόμ. Α'. σελ. 72, 99, 170.

τὰ παλάτια τοῦ Χρυσοτρικλίνου, τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαίτημα τῶν βασιλέων. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς Διακαινησίμου, οἱ ἄρχοντες τοῦ παλατίου συνῆλθον «τάχιον» ἐν τοῖς δωματίοις τοῦ Τρικόγχου, καὶ κατερχόμενοι πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον, ἤνοιξε τὸ παλάτιον. Τὸ ἐν ταῖς προελεύσεσι πολλάκις μνημονευόμενον παλάτιον, ἦτο ὁ Χρυσοτρίκλινος.

Ἔφερεν ὁ παπίας «τοῦ μεγάλου παλατίου», ὡς τεκμήριον τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὁρμαθὸν κλειδῶν, τὰς ὁποίας ἐν δημοσίαις παρατάξεσιν ἔσειεν ἐνώπιον τῶν προσκεκλημένων. «Ἐξέρχεται » δὲ καὶ ὁ παππίας τῇ χειρὶ σείων τὰς κλεῖς καὶ εὐθέως λέγει ὁ » σιλεντιάριος τὸ κελεύσατε» (1). Πάλιν, «καὶ εὐθέως αἴρων » ὁ παππίας ἀπὸ τοῦ σκάμνου τὰ κλειδία, ἐξερχόμενος ταῦτα » διασείει, ὥστε τῇ τούτων διασείσει κτῦπον ἀποτελεῖσθαι, ἵνα » διὰ τοῦ κτύπου γνῶσι πάντες, ἐξέρχεσθαι τὸν παπίαν ποιῆ- » σαι μίνσας» (2). Ὁ παπίας ἔν τισι τελεταῖς εἶχε καὶ ἑτέραν ὑπουργίαν. Ἐπὶ προβολῇ ἀνθυπάτου, τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, «λαβὼν θυμιατὸν ὁ πα- » πίας θυμιᾷ ὁμοίως ὡς ἐπὶ προβολῇ πατρικίων καὶ ὑποχω- ρεῖ» (3).

Παρὰ τὸν παπίαν τοῦ μεγάλου παλατίου ἢ μᾶλλον τοῦ ὅλου παλατίου, μνημονεύονται ὁ παπίας τῆς Μαναύρας καὶ τοῦ παλατίου τῆς Δάφνης (4). Τὸν τίμιον σταυρὸν ἐξερχόμενον τὸν Αὔγουστον μῆνα, καὶ περιαγόμενον ἐν ὅλαις ταῖς συνοικίαις τῆς πόλεως, συνοδεύει ὁ παπίας, συνάγων τὰ φιλοδωρήματα τῶν πολιτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μέρος δίδει τῷ δευτέρῳ παπίᾳ (5). Ἂν ἕνεκα νόσου ἢ ἄλλου κωλύματος δὲν

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 521, 525. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 188. Τοὺς σιλεντιαρίους καλεῖ ὁ Ἀγαθίας, «τοὺς ἐπιστάτας τῆς ἀμφὶ τὸν βασιλέα σιγῆς». I. Meursi Glossarium.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 521. «Ὁ δὲ Ἀρδάβασδος δραμὼν πρὸς τὸν παπίαν, » καὶ ἄρας ἀπ' αὐτοῦ τὰς κλεῖς βιαίως, ἤνοιξεν». Συν. Θεοφάνους, σελ. 685. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 252.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 255.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 725.

(5) «τῷ παπίᾳ καὶ τῷ δευτέρῳ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 709, 721, 723, 725.

ἐξέλθῃ, ἐξέρχεται ὁ δεύτερος παπίας καὶ μερίζονται ἐξ ἴσης αὐτὰ ὁ παπίας καὶ ὁ δεύτερος (1). Ἐπὶ Κανταχουζηνοῦ, μνημονεύεται ὁ παπίας ὡς στρατιωτικός, « τοῦ δὲ ἀριστεροῦ κέ» ρας Τζαμλάκων ὁ μέγας παπίας» (2). Μνημονεύονται καὶ « οἱ » θυρωροὶ τοῦ παλατίου καὶ τῶν σεκρέτων », ὑπηρέται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μεγάλου παπίου (3).

Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων δὲν ἦσαν κτίρια μονομερῆ, ὡς τὰ σημερινὰ τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων, ἀλλὰ κτίρια πολλά, θεμελιωθέντα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἄλλα μετέπειτα προσετέθησαν ὑπὸ τῶν ἀκολούθων βασιλέων, ἐπὶ θεμελίων ἄλλων παλατίων καταρρευσάντων ἢ κατεδαφισθέντων, πρὸς ἀνέγερσιν ἄλλων εὐρυχωροτέρων. Ἕνεκα τούτου, οἱ τοσοῦτοι διάδρομοι, διαβατικὰ καλούμενοι πολλάκις. Ὁ Λουϊτπράνδος ἐξυμνεῖ οὐχὶ μόνον τὴν ὡραιότητα τῶν παλατίων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀχυρὸν αὐτῶν (4). Ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ τούτου χώρου, ἤγειρον οἱ βασιλεῖς ἐκκλησίας πολυαρίθμους, καλουμένας ὁτὲ μὲν ναοὺς ὁτὲ δὲ εὐκτήρια, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐγένοντο πλεῖσται τελεταί, μνημονευόμεναι ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Τὰ παλάτια ταῦτα, καλοῦνται πολλάκις « τὸ παλάτιον » (5).

« αὐτοῦ δηλονότι τοῦ παπίου καὶ τοῦ δευτέρου, ἱσταμένων εἰς τὸ πρὸς δύσιν δεξιὸν βῆλον ». Ἴδ. σελ. 520.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 549, 709, 723, 725, ὁ συγγραφεὺς περιγράφει καὶ ἑτέρας ὑπηρεσίας τοῦ Παππία.

(2) Ι. Κανταχουζηνός. Τόμ. Α'. σελ. 262, 436, 465.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 738. Ὁ Παππίας, κατὰ τὸν Κωδινὸν Κουροπαλάτην, σελ. 35, εἶχε μὲν πάλαι ὑπηρεσίαν « ἀνεπίγνωστον, νῦν δὲ οὐδεμίαν ». Ὁ συγγραφεὺς οὗτος καθὼς καὶ ὁ Γ. Κωδινός, ὁ ἀποδίδων τῷ μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ τῶν μετέπειτα βασιλευσάντων Ἰουστινιανοῦ, Ἰουστίνου, Θεοφίλου καὶ Βασιλείου ἱδρυθέντων παλατίων, συνέγραψαν τὰ πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρακμάζοντος τοῦ κράτους, ὅταν πλεῖστα τῶν παλατίων μέρη κατέπεσαν καὶ μόνα τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετούντων τὰ ὀνόματα, διεσώθησαν ἐν τοῖς στόμασι τοῦ λαοῦ. Ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων τούτων τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν δέον νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὁ μελετῶν τὰ συγγράμματα ταῦτα. Μνημονεύω πολλάκις ἐν τῷ πονήματι τούτῳ, τ' ἀσύρραπτα καὶ παράτοπα τοῦ Γ. Κωδινοῦ γραφόμενα, ἵνα καταδείξω τὴν περὶ τούτων ὀλιγωρίαν τῶν τελευταίων τοῦ Βυζαντίου ἱστορικῶν.

(4) Ἀνταπόδοσις, Κεφ. Ε'. Τμῆμα ΚΑ'.

(5) Κ. Πορφυφ. Τόμ. Α'. σελ. σελ. 560, « καὶ τῶν μὲν ἀνακτόρων, ἃ τὸ μέγα πα-

« Πολλάκις δὲ συνεστιῶνται τοῖς ἄρχουσιν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν » Βλαχερνῶν, καὶ δείλης εἰσέρχονται εἰς τὸ παλάτιον ». Πρὸς σαφεστέραν μελέτην τούτων ὅλων, διαιρῶ τὰ παλάτια εἰς δύο τάξεις (1).

ΠΑΛΑΤΙΑ ΣΥΝΕΧΟΜΕΝΑ.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΚΕΧΩΡΙΣΜΕΝΑ.

Τὰ παλάτια τὰ συνεχόμενα ὑποδιαιρῶ εἰς τρία τμήματα.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΤΡΙΚΛΙΝΟΥ.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΚΟΓΧΟΥ καὶ

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ.

Τοιουτοτρόπως, φρονῶ ὅτι κάλλιον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν περιγραφὴν τοσούτῳ συγκεχυμένην ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΤΡΙΚΛΙΝΟΥ

Ο ΧΡΥΣΟΤΡΙΚΛΙΝΟΣ

Τὸ κτίριον τοῦτο, πάντων τῶν βασιλικῶν ἱδρυμάτων (2) τὸ ἐπιφανέστερον, ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τοῦ Φάρου, ἤτοι πρὸς τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ μέρος. Ὁ Φάρος τὸν ὁποῖον ἤδη ἐμνημόνευσα ὡς

» λάτιον λέγεται, κυριεύουσιν ἐξ ἐφόδου στρατιῶται ἐκ τοῦ Βοτανειάτου ». Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 270.

(1) Τὸ σχεδίασμα ἐν τῷ πονήματι τούτῳ, μεγάλως διαφέρει τῶν σχεδιασμάτων τοῦ Λαβάρτ σελ. 59. Διαφέρουσιν ἑπομένως καὶ αἱ διαιρέσεις.

(2) Chrysotriclinon id est aureum triclinum quae praestantior pars est. Λουϊτπράνδου Ἀνταπόδοσις, Βιβ. Ε'. Τμῆμα ΚΑ'. In hoc igitur Romanus aureo

μέχρι τοῦδε ἱστάμενον, ἦτο ἡ ἀνατολικωτέρα ἄκρα τῶν συνεχομένων τούτων παλατίων. Οὐδὲν κτίριον μνημονεύεται πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ Φάρου. Τὸν τρίκλινον τοῦτον, τὸν ὁποῖον συχνότερον πάντων τῶν ἄλλων βασιλικῶν κτιρίων μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος, ἤγειρεν ἐκ θεμελίων Ἰουστῖνος ὁ Β', ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (578). Τὸ μέρος τοῦτο τῶν ἀνακτόρων ὡς προεῖπον, καλεῖται πολλάκις ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου «τὸ » παλάτιον». «Ἅπαντες προερχόμενοι ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψί» δος . . . καὶ ἀνοίξαντος τοῦ παλατίου, εἰσέρχονται καὶ δέχον» ται τὸν βασιλέα εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν» (1). Ὁ δὲ βασιλεὺς διέρχεται «διὰ τοῦ αὐγουστέως καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ παλα» τίῳ» (2). Εἶχε τὸ κτίριον τοῦτο ὀκτὼ καμάρας, συνεχομένας μετὰ τοῦ κεντρικοῦ θόλου. «Εἰς δὲ τὰς ὀκτὼ καμάρας τοῦ χρυ» σοτρικλίνου» (3). Ὁ κεντρικὸς οὗτος θόλος εἶχε δεκαὲξ φωταγωγοὺς καμάρας. «ἄνωθεν δὲ εἰς τὰς ιϛ' φωταγωγοὺς καμά» ρας τοῦ τρούλλου τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου» (4). Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ ἦτο ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως. «Ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ » σέντζου ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ». Φαίνεται ἔκ τινων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου τούτου, ἦσαν χαλκᾶ κάγκελλα (5). Ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ θρόνου τούτου ἐκάθηντο ἕτεροι βασιλεῖς ἂν ὑπῆρχον (6). Πλησίον τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἦτο ἡλιακός. Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (7), «οἱ δὲ μά-

triclino... potentissime degens caeteras partes palatii genero Constantino, filiisque suis Stephano et Constantino distribuerat. Ἴδ. Legat. Κεφ. Θ'. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 690. Ὁ Πορφυρογέννητος, Τόμ. Α'. σελ. 710, μνημονεύει χρυσοστόριον καὶ ἐν σελ. 748 χρυσοιστόριον. Ὁ Ῥάϊσκε εἰκάζει, ὅτι ἦτο sala plena statuis aliisque imaginibus aureis. Τόμ. Β'. σελ. 831.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 143, 157.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 159.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 580 Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 48.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α', σελ. 582, 586.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 283. «Ἐν τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου βασιλείῳ θρόνῳ καθιδρύσαντες » αὐτόν». Μ. Ἀτταλειάτης, σελ. 169.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α' σελ. 632. Σέντζος θρόνος, ἐκ τῆς Λατινικῆς sessus κάθισμα ἐκ τοῦ sedeo. Τόμ. Β'. σελ. 214. Μόνος ὁ βασιλικὸς θρόνος οὕτω ἐκαλεῖτο.

(7) Τόμ. Α'. σελ. 137.

» γιστροι καὶ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ μετὰ καὶ τοῦ » κουβουκλείου (1), εἰ μὲν ἔστιν εὐδία, ἵστανται ἐν τῷ τοῦ χρι» σοτρικλίνου ἡλιακῷ, εἰ δὲ οὐκ ἔστι εὐδία, ἵστανται ἔνδον τοῦ » χρυσοτρικλίνου ». Ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει, ἦτο καμάρα ἢ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου (2), ἔνθα περιεβάλλοντο τὰς ἑαυτῶν χλαμύδας οἱ βασιλεῖς. Πρὸ τῆς καμάρας ταύτης ἐκρέματο βῆλον. Ἐδῶ ἐφυλάττετο καὶ τὸ στέμμα τοῦ βασιλέως. Ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἦτο καμάρα εἰσάγουσα πρὸς τὸν ἰδιαίτερον κοιτῶνα τοῦ βασιλέως, « ἔσωθεν τοῦ βήλου εἰς τὴν καμάραν τὴν » πρὸς τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα » (3). Ἀντικρὺ τῆς καμάρας ταύτης, ἵσταντο ἐν ταῖς τελεταῖς, οἱ συνοδεύοντες τὸν βασιλέα ἄρχοντες (4). Μία τῶν ὀκτὼ καμαρῶν τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἐκαλεῖτο τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, ἔνθα ἐφυλάττετο ἡ ράβδος τοῦ Μωϋσέως (5). « Εἰς τὴν καμάραν τὴν οὖσαν πρὸς » τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου » — « ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ » τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἐν αὐτῷ τῷ χρυσοτρικλίνῳ » (6). Μνημονεύεται καὶ ἑτέρα καλουμένη τὸ Πάνθεον (7). Μία πύλη ἐξάγουσα ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ Φάρου, ἐκαλεῖτο « ἡ Μονόθυρος » ἢ « τὸ Μονόθυρον », « καὶ ἀναβαίνοντες τὸ μονόθυρον » (8). Ἑκατέρωθεν τῆς πύλης ταύτης, ἦσαν ἕτεραι δύο ἐξάγουσαι πρὸς

(1) Οἱ τοῦ Κουβουκλείου ἦσαν οἱ εὐνοῦχοι καὶ πραιπόσιτος ὁ ἀρχιευνοῦχος, I. Meursi Glossarium. Κουβούκλειον ἐκαλοῦντο ἅπαντες οἱ αὐλικοί. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 16. Ἡ λέξις εἶναι Λατινική, cubiculum αἴθουσα τοῦ ὕπνου. Κουβικουλάριοι ἐκ τοῦ κουβουκλείου. Ἴδ. σελ. 273.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 6, 115, 119, 244, 285, 640.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 585.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 175.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 6, 244. « ἀπέρχεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Θεοδώ» ρου ἐν αὐτῷ τῷ χρυσοτρικλίνῳ », σελ. 440, 622, 623. Ἀπαριθμεῖ ἐν σελ. 630, τὰ ἱερὰ κειμήλια, φυλαττόμενα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τούτῳ.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 119, 440. Ἐν τῷ εὐκτηρίῳ, τούτῳ, ἐφυλάττοντο τοῦ βασιλέως ἡ ἐσθὴς καὶ τὰ βασιλικὰ στέμματα. Ἴδ. σελ. 7.

(7) « Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ οὔσῃ πρὸς τὸ Πάνθεον ». Κ. Πορφυρ· Τόμ. Α'. σελ. 116, 122.

(8) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 289. Ὑπῆρχε καὶ σῶμα στρατιωτῶν καλούμενον τὸ Πάνθεον. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 876.

τὸν αὐτὸν ἡλιακόν, «αἱ δὲ λοιπαὶ πύλαι τοῦ χρυσοτρικλίνου » αἱ ἐξάγουσαι πρὸς τὸν ἡλιακὸν εἰσὶ κεκλεισμέναι » (1). Ταύτας τὰς πύλας καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος ἀνατολικάς, «διῆλ- » θον πάλιν διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τῶν ἀνατολικῶν πυλῶν » (2). Ἑτέρα πύλη ἐξῆγε πρὸς τὸν τριπέτωνα, χῶρον οὕτω καλούμενον πρὸς δυσμὰς τοῦ Χρυσοτρικλίνου.

Ἐν τῷ ἄνω μέρει τῆς πρὸς ἀνατολὰς κόγχης, ἦτο ἡ Θεανδρίκελος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, «ἐπὶ θρόνου καθεζομένη» (3), ἄνω τοῦ μονοθύρου τοῦ ἐξάγοντος πρὸς τὸν ἡλιακὸν τοῦ Φάρου.

Ἀπὸ τὸν Χρυσοτρίκλινον εἰσήρχοντο εἰς τὴν αἴθουσαν «Μάκρων» καλουμένην, διὰ τῶν ἀργυρῶν πυλῶν (4). Ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ ἐφυλάττοντο τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ πᾶσα ἡ βασίλειος στολή (5). Δεξιόθεν τοῦ τρικλίνου τούτου ἦτο ὁ ἱερὸς κοιτών. «Εἰς τὴν καμάραν τὴν πρὸς τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα» (6). «Εἰσέρχονται (οἱ βασιλεῖς) ἐν τῷ ἱερῷ αὐτῶν κοιτῶνι». Ὁ κοιτὼν οὗτος ἦτο ἡ αἴθουσα τοῦ ὕπνου, καὶ ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος διὰ τοῦ Μάκρωνος, εἰσήρχετο εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον ὁ βασιλεύς.

Αἱ τρεῖς πύλαι αἱ ἐξάγουσαι ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου εἰς τὸν τριπέτωνα ἦσαν ἀργυραῖ (7). «Εἰσέρχεται καὶ ἵσταται ἐν τῷ » οὐδῷ τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ χρυσοτρικλίνου » (8). «Ἐν τῇ » καμάρᾳ τῇ οὔσῃ ἐκ δεξιῶν τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ χρυσο- » τρικλίνου » (9). Ταύτας τὰς ἀργυρᾶς πύλας ὁ Πορφυρογέννητος κατεσκεύασε, καθὼς καὶ τὴν ἀργυρᾶν τράπεζαν τοῦ πλη-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 290.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 592.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 519.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 124.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 7. Χρυσοτρικλινῖται ἐκαλοῦντο οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Ἴδ. σελ. 30, 546, 670. Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, ὑπῆρχον πολλὰ περιαιρετὰ χρυσᾶ σκεύη. Σελ. 92.
(6) Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 142, 169. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 22.
(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 90, 581.
(8) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 92.
(9) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 95.

σίον Ἀριστηρίου (1). Μέγας καὶ πολυτελὴς πολυέλαιος ἐκρέματο ἄνω τῆς ἐν τῷ μέσῳ ἱσταμένης χρυσῆς τραπέζης (2). «Ἐν » τῷ μέσῳ τοῦ χρυσοτρικλίνου κατέναντι τοῦ μεσαιτάτου πο» λυκανδήλου » (3) — « Τὸ δὲ ἔλαιον τοῦ πολυκανδήλου τοῦ » κατὰ τὸ μέσον κρεμαμένου τοῦ χρυσοτρικλίνου » (4).

Τὸ χρυσοῦν δένδρον ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, τοσάκις μνημονευόμενον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ παλατίου, κατεσκεύασεν ὁ Θεόφιλος, « στρουθοὶ ἐφεζόμενοι διὰ μηχανῆς τινὸς μουσικῆς ἐκε» λάδουν, τοῦ πνεύματος διὰ κρυφίων πόρων εἰσπεμπομένου »(5). Ἡ μεγάλη χρυσῆ τράπεζα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἱσταμένη, ἦτο ἐπιμήκης. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου ἵσταντο ἐν τῷ ἀνωτέρω μέρει τῆς αὐτῆς χρυσῆς τραπέζης, βλέποντες πρὸς ἀνατολάς, ἐν τῇ ἀπέναντι ἄκρᾳ « οἱ προσκεκλημένοι » ὁμαδὸν » (6). Ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ Χρυσοτρικλίνῳ καὶ παρατράπεζαι, ὁσάκις συνεκάθηντο πλεῖστοι προσκεκλημένοι (7). Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, πλησίον τοῦ Πανθέου συνήθως ἵστατο ὁ πατριάρχης (8)· « καὶ κάθηται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ » Χρυσοτρικλίνου τῇ οὔσῃ πρὸς τὸ Πάνθεον ».

Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, περιέβαλλον οἱ βασιλεῖς, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τὰς ἑαυτῶν χλανίδας ἐν καιρῷ ὑποδοχῆς. Ἡ πρὸς βορρᾶν πλευρὰ τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἐκαλεῖτο ἡ ἀριστερά, ἡ πρὸς νότον δεξιά, διότι ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς τελεταῖς καὶ ἑστιάσεσιν, ἵστατο ἢ ἐκάθητο βλέπων πάντοτε πρὸς ἀνατολάς. Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, ἤλλαττεν ὁ βασιλεὺς τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ στέμμα. « Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἐν

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 450·
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 93.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 624.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 724. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, ἐφύλαττον τὸν βασιλέα οἱ καλούμενοι χρυσοτρικλινῖται καὶ πρόκοιτοι ὡπλισμένοι· « διϋπνισθεὶς (ὁ βασιλεὺς) » ἐκάλεσε τὸν παρακοιμώμενον αὐτοῦ ». Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 186.
(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 627. Κ. Μανασσῆς, στίχ. 5265-72.
(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 94, 580.
(7) Κ. Πορφυρ Τόμ. Α'. σελ. 95.
(8) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 122.

» τῇ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου καμάρᾳ καὶ στεφθεὶς, διέρχεται διὰ » τοῦ Χρυσοτρικλίνου » (1).

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ὑπῆρχεν ἡλιακὸς ἢ μέρος ὕπαιθρον, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήρχοντο εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Φάρου, χωρὶς νὰ διαβῶσι διὰ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἐπὶ προαγωγῇ ζωστῆς πατρικίας (2), μετὰ τὴν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετὴν, ἡ πατρικία εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτιον διὰ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ', « καὶ ἐπικύπτει τὸ ἡλιακὸν τοῦ χρυ» σοτρικλίνου καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν Φάρον ».

Ὁ Πορφυρογέννητος (3) ἀριθμεῖ τὰ χρυσᾶ καὶ πολύτιμα σκεύη, φυλαττόμενα ἐν τῷ εὐχτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου. Ὁσάκις οἱ αὐλικοὶ συνέτρωγον μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, ἐκάθηντο ἐπὶ χωριστῶν τραπεζῶν, ἢ ἀποκοπτῶν κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πορφυρογεννήτου. « Ἐπὶ δὲ ταῖς κατὰ » τῶν καμαρῶν τραπέζαις » — « ἐπὶ δὲ τῶν κάτω τραπεζῶν » (4). Ἡ τράπεζα παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς ἦτο χρυσῆ (5). Μόνος ὁ πατριάρχης « συγκαθέζεται εἰς συνεστίασιν ἐπὶ τῆς ἀπο» κοπτῆς τραπέζης ἐν τῷ χρυσῷ τρικλίνῳ » — « Καὶ τοῦ πα» τριάρχου ὡς ἔθος καθεσθέντος παρ' αὐτῷ ἐπὶ δίφρου » (6) — « καὶ συνεστιᾶται τῷ βασιλεῖ ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν πατριάρχης » ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης ».

Πέντε μόναι ἀξίαι συνεστιῶντο τοῖς βασιλεῦσι ἐν τῇ ἀποκοπτῇ τραπέζῃ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ὁ πατριάχης, ὁ καῖσαρ, ὁ νωβελήσιμος, ὁ κουροπαλάτης καὶ ἡ ζωστὴ πατρικία (7).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 115, 249, 285, 289.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 257, 711. « Οὕτω βαρβάρως ὠνομάζετο εἰς τὴν Βυ» ζαντινὴν αὐλὴν, ἀντὶ τοῦ Ζώστρια ἢ « Ζώστειρα ». Γαλλ. Dame d'Atour. Α. Κοραῆ, τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγραμμάτια, ὑπὸ Α. Ζ. Μάμουκα, Τόμ. Α'. σελ. 26. Ἡ Αὐγούστα εἶχε μίαν μόνην ζωστήν. I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει ζωστή. Le-Beau, Histoire du Bas Empire, Τόμ. 14, σελ. 421.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 640.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 768, 770, 771, 772.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 769, 770, 771.

(6) I. Καντακουζηνός, Τόμ Α'. σελ. 65. « Ἐν τῷ ὑπερλάμπρῳ χρυσοτρικλίνῳ ». Συν. Θεοφάνους, σελ. 246.

(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 726, 773, 775.

Ἡ πρώτη μετὰ τὸν βασιλέα θέσις ἦτο ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, « οἱ μὲν ἀνατολικοὶ προκρινόμενοι τῶν ἑσπερίων, καθέζονται δὲ » ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει » — « καὶ τὸν μὲν πρωτόκλητον φίλον » πρὸς τὸ εὐώνυμον προτρέπεσθαι μέρος . . . τὸν δὲ ἀπ' αὐτοῦ » δεύτερον ἐν τοῖς δεξιοῖς προσκαλεῖσθαι » (1). Ἡ αὐτὴ τάξις ἐφυλάττετο καὶ ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Μία ἐκ τῶν ἄνω ὀκτὼ μνημονευθεισῶν καμαρῶν, ἦτο ὁ φύλαξ (2) ἢ τὸ σκευοφυλάκιον, κτίριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφυλάττοντο πιθανὸν τὰ τοσαῦτα χρυσᾶ σκεύη τοῦ τρικλίνου τούτου. « Διέρχονται διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ » τῆς καμάρας τοῦ Πανθέου καὶ τοῦ φύλακος »· ἐκ τοῦ φύλακος ἐπορεύοντο πρὸς τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ'. « Ἐπαίρει τὴν » (πατρικίαν) βουλομένην ἀπὸ τοῦ φύλακος ἔνθα εἰσὶν οἱ γνω- » στοὶ πυλῶνες οἱ ἀντίπεπτοι » (3). Πιθανὸν διὰ τοιούτων πυλῶν, ἀσφαλῶς ἐφυλάττοντο τὰ πολύτιμα σκεύη τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Πιθανὸν ὁ φύλαξ οὗτος εἶναι ὁ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος μνημονευόμενος (4)· « ἐνναχόσια κεντηνάρια . . . κα- » ταλιπόντος Θεοφίλου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ φύλακι τηρού- » μενα τῷ βασιλικῷ ». Κατεσκεύασε καὶ τράπεζαν ἀργυρᾶν, τῆς ὁποίας μνείαν συχνάκις ποιεῖται ὁ Πορφυρογέννητος, πρὸς ὑποδοχὴν τῶν διαιτωμένων καὶ καλλωπισμὸν τοῦ ἑστιατορίου, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεστιῶντο μετὰ τοῦ βασιλέως τοσοῦτοι ξένοι καὶ αὐλικοί. « Εἰσερχόμενοι καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου κα- » θὼς εἴθισται αὐτοῖς καὶ μετὰ μακρὸν δίδονται μίνσαι » (5).

« Ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου τῇ ἐξαγούσῃ πρὸς τὸν « τριπέτωνα, ἵστανται παρατράπεζα δύω « ἂν ὅμως ὁ βασιλεὺς

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 92, 726, 739.

(2) « καὶ ἔργα διάφορα χειμευτὰ ἀπὸ τοῦ φύλακος ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 580, 582.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 257. Φρονῶ ὅτι ὁ φύλαξ παρὰ τὴν καμάραν τοῦ Πανθέου ἦτο θύρα ἄγουσα πρὸς τὰ ὑπόγεια τοῦ Χρυσοτρικλίνου.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 253. Τὸν βίον τοῦ Βασιλείου συνέγραψεν ὁ Πορφυρογέννητος. Τὸ ἄνω μνημονευόμενον σκευοφυλάκιον, φρονεῖ ὁ Ραϊσκε, ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Φάρου. Τόμ. Β'. σελ. 618.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 124.

διατάξη καὶ ἕτερα, θέτουσι τὸ ἓν ἐν τῇ ἀριστερᾷ καμάρᾳ, τὸ ἄλλο ἐν τῇ δεξιᾷ (1). Τὰ τείχη ἐκαλλώπισε μὲ ὑέλους καὶ πλάκας πολυχρόους, «πλείονα ἐκ τῆς τῶν βρωμάτων γλυκύτητος » τοῖς κεκλημένοις τὴν τέρψιν παρέχουσαν». Ἐκτὸς τῶν τριῶν ἀργυρῶν πυλῶν, κατεκόσμησεν ὁ Πορφυρογέννητος τὰ τείχη καὶ τὴν ὀροφὴν τοῦ Χρυσοτρικλίνου μὲ ἄνθη καὶ φύλλα ποικιλόχροα, ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς κύκλων ἀργυρῶν (2).

Ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου, τελετῆς γενομένης ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, δὲν ἐχώρει ὁ τόπος πάντας τοὺς προσκεκλημένους (3). Ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ κοσμήτῃ τοῦ αὐτοῦ Χρυσοτρικλίνου εἰς τοὺς ἐκεῖσε διαυγίτας, ἐκρεμάσθησαν «μινσόρια καὶ με- » σοσκούταλα ἀργυρᾶ μεγάλα» (4). Τὰ ποικίλα καὶ πολυάριθμα χρυσᾶ σκεύη μνημονεύονται ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Θεοφάνους (5). Τὸν Χρυσοτρίκλινον καλεῖ ὁ Λουϊτπράνδος τὸ λαμπρότερον μέρος τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ Χρυσοτρικλίνου, εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν γενόμενα ἐν τῷ παλατίῳ, τὰ ὁποῖα μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας ἀφηγεῖται ὁ Πορφυρογέννητος. Οἱ τῆς ἑβδομάδος ὑπηρέται, λίαν πρωῒ φέρουσιν ἐκ τοῦ ἱματοφυλακείου τοῦ βασιλέως, τὸ σκαραμάγγιον καὶ θέτουσιν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ σκάμνου, ἔξω τῶν ἀργυρῶν πυλῶν ἱσταμένου. Μετὰ τὴν πρώτην ὥραν, ἔρχεται τῶν ὑπηρετῶν ὁ πρῶτος, καὶ κρατῶν τὴν κλεῖδα τῆς θύρας, κρούει τρὶς ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς θύρας, καὶ εὐθέως κελεύοντος τοῦ βασιλέως, εἰσάγουσιν οἱ κοιτωνῖται τὸ σκαραμάγγιον καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἐνδύματα τοῦ βασιλέως (6).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 70.

(2) Τὰ ἀκόλουθα λέγει περὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὁ Λουϊτπράνδος ἐν τῇ Ἀνταποδόσει, Βιβ. Γ'. Κεφ. ΛΖ', Sane τὴν ζογραφίαν zographiam id est picturam perpulchre exercebat. «Τὴν δὲ τῆς ζωγραφίας τέχνην τοσοῦτον ἀκριβῶς ὁ ἀνὴρ ἠπίσ- » τατο ὡς οὐκ οἶμαι τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν μετ' αὐτόν». Συν. Θεοφάνους, σελ 450.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 456. Παχυμέρης. Τόμ. Β'. σελ. 366.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 582.

(5) Σελ. 173.

(6) Περὶ τῶν ὑπηρετούντων ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, καλουμένων ἐνίοτε χρυσοτρικλινί-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΤΟ ΠΕΝΤΑΠΥΡΓΙΟΝ

Σκεῦος πιθανὸν ἐπίχρυσον ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ (1). Ὁ μὲν βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ σελλίου χρυσοῦ, « ἔμπροσθεν τοῦ πεν-» ταπυργίου ». Ἐπὶ στεφανώματι δὲ βασιλέως, « τὰ στεφάνια » κρεμῶσι οἱ τῆς τάξεως τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ πενταπυργίῳ, » ἐν ᾧ ἵσταται ὁ βασιλικὸς κράββατος » — « ὁ δὲ χρυσοτρίκλι-» νος ἐξωπλίσθη, καθὼς εἴωθεν τὸ πάλαι ἐξοπλίζεσθαι, ἤγουν » διὰ τοῦ πενταπυργίου καὶ τῶν βασιλείων θρόνων ». Ἐν τῇ δοχῇ τῶν πρέσβεων τοῦ Ἀμεριμνῆ, περιγράφει λεπτομερέστατα τὰ κοσμήματα τοῦ πενταπυργίου, ὁ Πορφυρογέννητος.

Ἐν τῇ ἑβδομάδι τῆς Διακαινησίμου, ἂν τύχωσι πρέσβεις μεγάλων ἐθνῶν, προσκαλοῦνται καὶ οὗτοι εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. Ὁ μὲν βασιλεὺς κάθηται ἄνω, ἔνθα τὸ πενταπύργιον ἵσταται, οἱ δὲ πρέσβεις ἐπὶ τῆς μεγάλης χρυσῆς τραπέζης. Ἀριστερᾷ τοῦ πενταπυργίου, ἵσταται σκάμνον ἔχον βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνέρχεται ὁ ὑπηρετῶν τὸν βασιλέα καὶ ὁ ἐπιγκέρνης (2). Τῇ ε΄ τῆς Διακαινησίμου, ὁ βασιλεὺς δεχόμενος τὸν πατριάρχην ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, « καθέζεται ἐπὶ σελλίου χρυσοῦ ἔμ-

ται, πρβ. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 31, 692. « Ὁ προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος ». Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 202. Τούτους συχνάκις μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος. « Νιψιστιάριος » ὁ ὑπηρετῶν τὸν βασιλέα νιπτόμενον. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 293.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 92, 200, 582.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 70. « Μιχαὴλ ὁ οἰνοχόος, ὃν καὶ πιγκέρνην συνήθως » οἱ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ὀνομάζουσιν ». Ἄννα Κομνηνή, Τόμ. Α΄. σελ. 421.

» προσθεν τοῦ πενταπυργίου » (1). — « Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης » ἐν τῷ περιβλέπτῳ χρυσίῳ τρικλίνῳ χρυσῆς τραπέζης, ἐν ᾧ » καὶ τὸ περιφανὲς κτῆμα τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου ἐς τιμὴν » προετέθη » (2).

Τὸ πενταπύργιον ἦτο σκεῦος ξύλινον περιαιρετὸν ἐπίχρυσον, μνημονευόμενον καὶ ἐν τῇ Μαναύρᾳ (3). Ἐπὶ τούτου ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐκρέμαντο πάμπολλα σκεύη, κοσμήματα χρυσᾶ καὶ βασιλικὰ ἐνδύματα. Ἀτυχῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ οὐδεὶς περιέγραψε (4).

Ἐν ἐπισήμοις ἑορταῖς, μικρὰ χρυσῆ τράπεζα ἵστατο ἐν τῷ πενταπυργίῳ. Τοῦτο πρῶτος κατεσκεύασε Θεόφιλος ὁ βασιλεύς, καθὼς καὶ τὰ δύο μέγιστα ὄργανα ὁλόχρυσα, μετὰ διαφόρων πολυτίμων λίθων κεκοσμημένα (5).

Ο ΤΡΙΠΕΤΩΝ

Πρὸς δυσμὰς τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἔκειτο ὁ Τριπέτων (6), χῶρος πλειστάκις μνημονευόμενος ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου. Συνέχεται μετὰ τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατήρχοντο διὰ βαθμίδων (7). « Καὶ μέλλοντος αὐτοῦ (τοῦ πατριάρχου) κατέρχεσθαι

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 92, 582.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 764.

(3) « ἐξέθετο δόγμα . . . βασιλικῆς τιμῆς μετασχόντας τῆς οἱασοῦν κατὰ τὴν Μαγναῦ» ραν ἤτοι τὸ Πενταπύργιον συναθροισθῆναι ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 100. « Τὸ » περιφανὲς κτῆμα τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου εἰς τιμὴν προετέθη ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 767.

(4) Περὶ τούτου λέγει ὁ Reiske. Quid pentapyrgium fuerit, cujus non infrequens nostro et aliis mentio fit, non constat. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 171, 683. Ὁ Δουκάγγιος C. Christ. σελ. 128, φρονεῖ ὅτι ἦτο ἵδρυμα ἔχον πέντε πύργους, ἀνῆκον εἰς μόνην τὴν Μαναύραν. Φαίνεται ὅτι μετεκομίζετο ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου εἰς τὴν Μαναύραν.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 627, 793. « Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης ἐν τῷ περιβλέπτῳ » χρυσῷ τρικλίνῳ χρυσῆς τραπέζης, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιφανὲς κτῆμα τοῦ χρυσοῦ πεντα» πυργίου ἐς τιμὴν προετέθη ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 683.

(6) Τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ταύτης, ἀγνοῶ.

(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 91.

» τὰ σκαλία τοῦ Λαυσιακοῦ ». Ἦτο ὁ πρόδρομος ἢ τὸ προαύλιον τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς (1), λέγει, « ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι » ἵστανται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ ἐξαγούσῃ πρὸς » τὸν τριπέτωνα, παρατράπεζα δύω, εἰ δὲ κελεύει ὁ βασιλεὺς » γενέσθαι κατὰ προσθήκην ἕτερα δύω παρατράπεζα, ἵσταται » τὸ ἓν ἐν τῇ ἀριστερᾷ καμάρᾳ, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῇ δεξιᾷ ». Καὶ πάλιν, ὁ βασιλεὺς « εἰσέρχεται διὰ τοῦ τριπέτωνος ἐν τῷ χρυ» σοτρικλίνῳ » — « καὶ ἵσταται ἐν τῇ ἐξαγούσῃ καμάρᾳ ἐν τῷ » τριπέτωνι » — « ἵσταται ἐν τῇ οὐδῷ τῆς ἐξαγούσης πύλης » ἀπὸ τοῦ τριπέτωνος ἐν τῷ λαυσιακῷ ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται, ὅτι ὁ τριπέτων ἦτο ὕπαιθρος αὐλή, μέσον τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἔχουσα εἴσοδον ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου, καὶ τρεῖς θύρας πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Κτίρια ἐντὸς τοῦ τριπέτωνος δὲν μνημονεύονται. Μόνος ὁ Πορφυρογέννητος λαλεῖ περὶ ὀργάνων ἐν τῷ τριπέτωνι. « Εὐθὺς αὐλεῖ τὸ ὄργανον ὃ ἵσταται ἐν τῷ τριπέτωνι ». Κατωτέρω, μνημονεύει τὸ ὄργανον τοῦτο, καλῶν αὐτὸ χρυσοῦν (2). Ὁ τριπέτων ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ὡρολόγιον καὶ πόρτηξ τοῦ χρυσοτρικλίνου (3). Τὸν τόπον τοῦτον αἰνίττεται ἕτερος συγγραφεὺς λέγων, « τὸν δὲ πατρίκιον Κοσμᾶν ἐν τῷ ὡρολογίῳ τοῦ παλα» τίου τύψας ὁ βασιλεὺς (Ρωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς) διεδέξατο » (4). Ὅτι τὸ ὡρολόγιον τοῦτο, πιθανῶς ὅμοιον τῷ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ μνημονευομένῳ, ἦτο ἐν τῷ τριπέτωνι, τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων. « Βάρδα δὲ τοῦ Καίσαρος διερχομένου . . . εἰς τὸ ὡρο» λόγιον καθεζόμενος ὁ Δαμιανὸς πατρίκιος, ὃς καὶ παρακοιμώ» μενος, οὐκ ἀνηγέρθη τιμῆσαι αὐτόν. . . τοῦτο ἰδὼν ὁ Καῖσαρ » ἐθυμώθη λίαν, καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον

(1) Τόμ. Α'. σελ. 58, 70, 89, 90, 286.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 184, 202. Πιθανὸν τοῦτο ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς λέγων ἐν σελ. 765, « μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ μυστικοῦ ὀργάνου ἐκδιδύσκονται πάντες τὰς » ἑαυτῶν στολάς ».

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 526.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 441. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 307.

» . . . ἠρώτησε τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς(1) ». — « Μέχρι τοῦ » πόρτηκος τοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾧ καὶ τὸ ὡρολόγιον ἵσταται » (2). Ἐκ τούτων δηλοῦται ὅτι τὸ ὡρολόγιον ἦτο ἄνω τῆς θύρας τῆς εἰσαγούσης ἀπὸ τοῦ τριπέτωνος εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ τριπέτωνος, σαφῆ εἶναι τὰ ἑξῆς γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου, « πάντων ἐν τῷ τοῦ λαυσιακοῦ » τρικλίνῳ εἰσελθόντων, ἐξῆλθεν ὁ πραιπόσιτος . . . καὶ ἵστησι » πρὸ τῆς πύλης τοῦ λαυσιακοῦ τρικλίνου, τῆς εἰσαγούσης ἐν » τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου πόρτηκι, ἤγουν ἐν τῷ ὡρολογίῳ »(3).

ΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΤΡΙΚΛΙΝΟΥ

Ἀνέμνησα ἀνωτέρω τὸ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καλούμενον Ἀριστητήριον ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ διαιωνισθὲν μέχρι σήμερον διὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ὀνόματος *Ἀρίστα σοκαγή*. Ὑπῆρχε καὶ παρὰ τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, ἕτερον ἰδιαίτερον τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεστιῶντο τινὲς προσκεκλημένοι μετὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ αἴθουσα αὕτη ἔκειτο δεξιᾷ τοῦ τριπέτωνος, καὶ διὰ τούτου ὑπῆρχε θύρα ἄγουσα εἰς τὸ Ἀριστήριον. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφηγούμενος τὰ ἐπὶ προαγωγῇ ραίκτορος (4), λέγει, « καὶ μετὰ ταῦτα ἐξάγουσιν αὐτὸν οἱ πραι» πόσιτοι εἰς τὸ βῆλον τὸ πρὸς τὸ ἀριστητήριον, ἤγουν ἔμπρο» σθεν τοῦ κοιτῶνος, κἀκεῖσε ἐνδύνουσιν αὐτὸν τὸ τοιοῦτον ἱμά» τιον ». Ταῦτα ὅλα τελοῦνται ἐν τῷ ἀριστηρίῳ τούτῳ. Μετὰ τὴν τελετήν, καταφιλήσας ὁ ραίκτωρ τοὺς πόδας καὶ τὰ γόνατα τοῦ βασιλέως, ἐξάγουσιν αὐτὸν οἱ πραιπόσιτοι « διὰ τοῦ ὡρολο» γίου εἰς τὸν λαυσιακόν ».

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 827.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 622. Τοῦτο πιθανὸν μνημονεύει ὁ Κ. Μανασσῆς, στίχ. 5277.

« ἐξαίσιον εἰργάσατο σκεῦος ὡρονομίου,
« δι' οὗ παρεῖχε καθορᾶν τῷ βασιλεῖ καθ' ὥραν,
« ἐν μέσοις διατρίβοντι τοῖς βασιλείοις οἴκοις.»

(3) Τόμ. Α'. σελ. 605.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 529, 530.

Τοῦτο τὸ ἑστιατόριον ἐννοεῖ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν τὰ τῆς ὑποδοχῆς τῆς Ἔλγας. Μετὰ τὴν τράπεζαν ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, ἐγίνετο δούλκιον ἐν τῷ Ἀριστηρίῳ (1). Τὸ κτίριον τοῦτο εἶχε « τοὺς τοίχους λελαμπρυσμένους ἐκ βαθυίνων λίθων » ἐκ συγκοπῶν δὲ καὶ διαφόρων χροιῶν τὸ ἔδαφος πᾶν » (2).

Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΚΟΙΤΩΝ

Περὶ τοῦ κοιτῶνος τούτου λαλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος (3), περιγράφων τὴν γενομένην δοχὴν τῆς Ἔλγας ἐκ Ρωσίας, « ἡ δὲ » δέσποινα ἀναστᾶσα ἀπὸ τοῦ θρόνου διῆλθεν διὰ τοῦ Λαυσια- » κοῦ καὶ τοῦ Τριπέτωνος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Καινούργιον, καὶ » δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτῆς κοιτῶνα . . . καὶ ἀνεπαύσατο ». Μικρὸν μετὰ ταῦτα, προσεκλήθη ἡ δέσποινα καὶ συνέφαγε μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Μετὰ τὸ γεῦμα ἐγένετο δούλκιον ἐν τῷ ἀριστηρίῳ . . . « καὶ ἔστη ἡ χρυσῆ μι- » κρὰ τράπεζα ἡ ἐν τῷ πενταπυργίῳ ἱσταμένη ». Ἀπὸ τὸν τριπέτωνα εἰσήρχοντο εἰς τὸν Καινούργιον διὰ ἰδιαιτέρας θύρας. » Καὶ καθεξῆς εἰσάγονται ἀπὸ τοῦ καινουργίου τρικλίνου εἰς τὸν » κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης (4) » αἱ γυναῖκες, μετέπειτα οἱ αὐλικοὶ « διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου ».

Τὸν κοιτῶνα τοῦτον πολλάκις καλούμενον τὸ καινούργιον, ἤγειρεν ἐκ βάθρων Βασίλειος ὁ Μακεδών (5). Ἦτο θάλαμος θολωτὸς ὑπὸ δεκαὲξ κιόνων κατὰ στίχον ὑποκρατούμενος. Οἱ μὲν ὀκτὼ, ἐκ λίθου θετταλικοῦ πρασίνου, οἱ δὲ ἕξ, ἐκ λίθου ὀνυχίτου, τοὺς ὁποίους ὁ λιθοξόος ὡράϊσε δι' ἀμπέλων καὶ παντοίων ζῴων, οἱ

(1) Τόμ. Α'. σελ. 597. « Καὶ ἡ τοῦ κατὰ Ῥωμαίων ἐκπλεύσαντος ἄρχοντος τῶν Ῥὼς » γαμετὴ Ἔλγα τοὔνομα . . . παρεγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει . . . καὶ βαπτισθεῖσα » ἐπ' οἴκου ἀνέδραμε ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 329. Ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὰς ἑορτὰς καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς Ὄλγας, καλεῖ αὐτὴν Ἔλγαν.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 145. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 602, 603, 604.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 596, 597.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 618.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 146, 332.

δὲ ἐπίλοιποι δύο, ὡραΐσθησαν διὰ σκολιῶν γραμμῶν. Τὸ ἄνωθεν τῶν κιόνων καὶ τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἡμισφαίριον, ἦτο διὰ ψηφίδων ὡραίων καταχεχρυσωμένον, προκαθήμενον ἔχον τὸν δημιουργήσαντα τὸ ἔργον Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, « ὑπὸ τῶν συ» ναγωνιστῶν ὑποστρατήγων δορυφορούμενον ὡς δῶρα προσα» γόντων αὐτῷ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἑαλωκυίας πόλεις ». Ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἱστοροῦντο τὰ ἄθλα τοῦ Βασιλείου, οἱ ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ πόνοι καὶ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων οἱ μόχθοι. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐδάφους, ἦτο λίθινος ταὼς ἐκ ψηφίδων λαμπρῶν κεκοσμημένος ἐκ λίθου Καρικῆς περικλειόμενος. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ τετραγώνου τούτου κτιρίου, ἦσαν τέσσαρες ἀετοὶ ἐκ ψηφίδων λεπτῶν καὶ ποικίλων, καλλιτεχνίας ἐξαισίας, ὥστ' ἐφαίνοντο ζῶντες καὶ ἕτοιμοι πρὸς πτῆσιν. Πολύχροοι ὑάλιναι πλάκες ἐκόσμουν τὰ τείχη, διαφόρων ἀνθέων μορφὰς παριστάνουσαι. Ἄνω τοῦ τοσούτου κόσμου ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἦσαν ἀπεικονισμένοι ὁ Βασίλειος μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Εὐδοκίας, στολαῖς βασιλικαῖς κεκοσμημένοι. Παρὰ τοῖς γονεῦσιν, ἦσαν οἱ παῖδες αὐτῶν κρατοῦντες βιβλία. « Βουλομένου δεῖξαι τοῦ τεχνίτου τυ» χόν, ὡς οὐ μόνον ἡ ἄρρην γονή, ἀλλὰ καὶ ἡ θήλεια τὰ ἱερὰ » μεμύηται γράμματα καὶ τῆς θείας σοφίας οὐκ ἔστιν ἀμέτοχος». Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐγκαλλωπίσματα τῶν τειχῶν τοῦ περικαλλοῦς τούτου κοιτῶνος, ἄχρι τῆς ὀροφῆς. Ἐν τῇ ὀροφῇ, ὑπῆρχεν εὐχαριστία ἐγγράμματος τῶν γονέων ὑπὲρ τῶν τέκνων, καὶ τῶν τέκνων εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν γονέων. Ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Θεοφάνους (1) διεσώθησαν εὐτυχῶς, τὰ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τούτων γεγραμμένα. Ἡ μὲν τῶν γονέων, « εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ ὑπερα» γαθὲ καὶ βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων, ὅτι περιέστησας ἡμῖν » τέκνα εὐχαριστοῦντα τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῶν θαυμάτων σου· » ἀλλὰ φύλαξον αὐτοὺς ἐν τῷ θελήματί σου, μή τις αὐτῶν πα» ραδράμῃ τι τῶν σῶν ἐντολῶν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ εὐχαριστῶ» μεν τῇ σῇ ἀγαθότητι. » Ἡ δὲ τῶν παίδων, « εὐχαριστοῦμέν » σοι, λόγε τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκ πτωχείας Δαυϊτικῆς ἀνύψωσας τὸν

(1) Σελ. 334.

» πατέρα ἡμῶν, καὶ ἔχρισας αὐτὸν τῷ χρίσματι τοῦ ἁγίου σου » πνεύματος· ἀλλὰ φύλλαξον αὐτὸν τῇ χειρί σου σὺν τῇ τε» κούσῃ ἡμᾶς, ἀξιῶν αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς τῆς ἐπουρανίου σου βα» σιλείας. »

Ο ΚΟΙΤΩΝ ΜΑΚΡΩΝ

Ὁ κοιτὼν οὗτος ἔκειτο δεξιᾷ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἤτοι πρὸς νότον αὐτοῦ. « Εἰσέρχεται μετ' αὐτοῦ μυστικῶς διὰ τοῦ Μάκρω» νος τοῦ κοιτῶνος, εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ » Φάρου » (1). Τῇ α Ἰανουαρίου, « εἰσέρχονται οἰκειακῶς οἱ δε» σπόται διὰ τοῦ Μάκρωνος τοῦ κοιτῶνος εἰς τὸν νάρθηκα τῆς » ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ φάρου ».

Αἱ πύλαι τοῦ μάκρωνος ἦσαν ἀργυραῖ, « ἐξερχόμενοι τὰς ἀρ» γυρᾶς τοῦ μάκρωνος πύλας » (2). Εἶχεν ὁ κοιτὼν οὗτος ἑτέρας τρεῖς θύρας, τὴν μὲν πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου καὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον, τὴν δὲ πρὸς τὸν ἱερὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν θάλαμον τῆς Αὐγούστης. Ἦτο λοιπὸν ὁ κοιτὼν οὗτος ὁ προθάλαμος τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος. Ἐν τῷ κοιτῶνι τούτῳ, ἐφύλαττεν ὁ παρακοιμώμενος τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος καὶ πλησίον αὐτοῦ οἱ ὑπηρέται, οἱ κοινῶς κοιτωνῖται καὶ χρυσοτρικλινῖται καλούμενοι Ἐκ τούτου εἰκάζω, ὅτι ἐνυπῆρχον ἐν τῷ κοιτῶνι τούτῳ δωμάτια διὰ τοὺς φύλακας τούτους. Ἑβδομάριοι ἐκαλοῦντο οἱ καθ' ἑβδομάδα ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ βασιλέως. « Ἔνδοθεν δὲ τοῦ κοιτῶνος ἦν Βασιλι» σκιανός, τῇ κελεύσει τοῦ βασιλέως, ὑπνώσας ἐν τῇ κλίνῃ » Ῥενταχίου πρὸς φυλακὴν αὐτοῦ » (3).

ΚΟΙΤΩΝ ΙΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἔμπροσθεν τοῦ ἄνω κοιτῶνος, ἤγειρεν ὁ Πορφυρογέννητος

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 116, 119, 137.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 124.
(3) Παρακοιμώμενος accubitor. « παράκοιτον καὶ φύλακα τῆς βασιλείου κλίνης ».

πορφυρᾶν φιάλην ὑποκρατουμένην ὑπὸ κιόνων μαρμαρίνων. Τὸ ὕδωρ ἐχύνετο ἐκ στόματος ἀργυροῦ ἀετοῦ, οὐκ ὀρθῶς βλέποντος ἀλλ'ἐκ πλαγίου, κρατοῦντος ὄφιν περιτυλισσόμενον εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Εἰκόνας μουσοκτίστους καὶ πολυχρόους, ἐποίησεν ἐν τοῖς προπυλαίοις τοῦ κεκοσμημένου τούτου βασιλικοῦ κοιτῶνος.

Περὶ τοῦ κοιτῶνος τούτου, ὀλίγα εὑρίσκομεν ἐν ταῖς ποικίλαις περιγραφαῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Μετὰ τὴν ἐξ Ἁγίας Σοφίας προέλευσιν, ὁ βασιλεὺς διερχόμενος ἅπαν τὸ παλάτιον, εἰσέρχεται εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον μετὰ πάντων τῶν αὐλικῶν, « εὐχὴν ἀποδιδόντες ἐν τῇ κόγχῃ » τοῦ αὐτοῦ χρυσοτρικλίνου, ἐν ᾧ ἱστόρηται ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν » καὶ Θεοῦ εἰκών . . . εἰσέρχεται ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ κοιτῶνι »(1). Ὁ κοιτὼν οὗτος ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ καινουργίου κοιτῶνος, διὰ τοῦ θαλάμου τῆς Αὐγούστης.

Ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων « ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, » ὅταν τεχθῇ ἄρρεν τέκνον τῷ βασιλεῖ(2) » λέγει ὅτι, « εἰσάγονται ἀπὸ τοῦ καινουργίου τρικλίνου αἱ ζωσταὶ καὶ αἱ μαγίστρισσαι, ἀνθυπάτισσαί τε καὶ πατρίκιαι . . . καὶ αἱ λοιπαὶ » συγκλητικαὶ καὶ ἐπεύχονται ἀπευχαριστοῦσαι τὴν Αὔγουσταν . . . μία ἑκάστη εἰσάγουσα ξένιον (3) ὅπερ κατὰ προαίρεσιν ἔχει ». Μετὰ δὲ τὸ τῶν γυναικῶν σέκρετον, « εἰσάγονται » ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου, οἱ τῆς συγκλήτου ἅπαντες ». Ὁ βασιλεὺς « εἰσῆλθεν ἐν τῷ » τρικόγχῳ . . . καὶ δηριγευόμενος ἐκεῖθεν, εἰσῆλθεν ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ » (4).

Ἐκ τούτων δηλοῦται, ὅτι ὑπῆρχεν εἴσοδος ἀπὸ τοῦ κανουργίου τρικλίνου πρὸς τὸν ἱερὸν κοιτῶνα, διὰ τοῦ κοιτῶνος τῆς Αὐγούστης, καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ μάκρωνος κοιτῶνος.

Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Β'. σελ. 925. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 519. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 259. Κ/πολις, Βυζαντίου, Τόμ. Γ'. σελ. 80.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 22.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 615, 618.

(3) Ξένια ἐκαλοῦντο τὰ πρὸς τὴν Αὐγούσταν δῶρα τῶν προσκεκλημένων.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 633.

Ο ΚΟΙΤΩΝ ΤΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΗΣ

Παρὰ τὸν καινούργιον κοιτῶνα καὶ πλησίον τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, μνημονεύεται κοιτὼν ἴδιος τῆς Αὐγούστης. Ἐπὶ τῇ δοχῇ τῆς Ἕλγας τῆς Ρωσίας, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (1), « ἡ δὲ δέσποινα ἀναστᾶσα ἀπὸ τοῦ θρόνου, διῆλθε διὰ » τοῦ Λαυσιακοῦ καὶ τοῦ τριπέτωνος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν και» νούργιον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτῆς κοιτῶνα ». Περιγράφων ἀκολούθως « τὰ ὅσα δεῖ παραφυλάττειν, ὅταν τεχθῇ ἄρρεν τέκνον » τῷ βασιλεῖ », λέγει, « τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ καλλωπίζεται ὁ τῆς » Αὐγούστης κοιτὼν μετὰ τῶν χρυσοϋφάντων βήλων τοῦ χρυ» σοτρικλίνου ». Μετὰ τὰς εὐχὰς τῶν γυναικῶν, εἰσάγονται οἱ τῆς συγκλήτου ἅπαντες καὶ οἱ αὐλικοὶ ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ διὰ τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ « ἐπεύχονται τῇ » Αὐγούστῃ ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται, ὅτι οἱ πορευόμενοι πρὸς τὸν κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης, διήρχοντο τὸν χρυσοτρίκλινον καὶ τὸν μάκρωνα. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν τῷ κοιτῶνι τούτῳ, τρεῖς θύραι, συγκοινωνοῦσαι μετὰ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, τοῦ καινουργίου καὶ τοῦ μάκρωνος.

Ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαραίας, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (2), « καὶ ἀπίασιν διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὴν δεξιοῦ βήλου τοῦ » χρυσοτρικλίνου εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης . . . καὶ ἀπά» γουσιν αὐτὴν διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου εἰς τὸ εὐκτήριον τοῦ » Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου ».

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΦΑΡΟΥ

Οὐδεμία ἐκκλησία τῶν ἀνακτόρων, μνημονεύεται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων ὅσῳ αὕτη (3). Ἔκειτο πλησιέστατα

(1) Τόμ. Α'. σελ. 596.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 623.

(3) Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐθαύμαζον οἱ Σταυροφόροι. Utcunque se res habeat, videtur fuisse aedes illa, quam magnificam Palatii Capellam vocat Villhar-

τοῦ φάρου, καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ. Ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας ταύτης δὲν σώζονται. Ἦτο νομίζω χαμηλοτέρα τοῦ φάρου, ἵνα μὴ ἐπισκιάζῃ τὰ ἐπὶ τοῦ παρακειμένου φάρου ἀναπτόμενα φῶτα. Πιθανὸν τὰ σθεναρὰ θεμέλια, σωζόμενα δεξιόθεν τοῦ ἱσταμένου φάρου ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑμνουμένην ταύτην ἐκκλησίαν. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, ἐγίνετο ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις «τὸ στεφάνωμα τοῦ » βασιλέως». Ἀρχήτερον ἐτελεῖτο ἐν τῇ Μαναύρᾳ. Ἐδῶ ἐφυλάττετο «ὁ νεοκατασκεύαστος» σταυρὸς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως (2). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, πρῶτος Λέων ὁ Ἀρμένιος ἤρχισε τὴν κατὰ τῶν εἰκόνων μάχην (3). Ἐφυλάττοντο ἐδῶ πάμπολλα τίμια ξύλα, πολυκάνδηλα καὶ τιμαλφῆ διάφορα, μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (4), περιγράφοντος τὴν γενομένην δοχὴν τῶν πρέσβεων τοῦ Ἀμεριμνῆ· ἐκ τούτων ἐκόσμησαν ἅπαντα τὸν Χρυσοτρίκλινον. Ἐδῶ, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐκκλησίαν συχνότερα ἐκκλησιάζοντο οἱ βασιλεῖς (5). «Ὁ δὲ βα» σιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπε» ραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, κἀκεῖσε τελοῦσι τὴν θείαν λει» τουργίαν». Τὸν ἡλιακὸν τῆς ἐκκλησίας ταύτης μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν τὰ «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῇ » ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ (6)» — «Καὶ παρακρατούμενος ὁ

duinus noster ubi de Balduini Flandrensis Comitis Electoribus agit. *Et furent mis en une mult riche chapelle qui dedans le Palais ere*. C. Christ. B:6. III. Ἄδηλον εἶναι τίνα ἐκκλησίαν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεύς. Φρονῶ ὅτι αἰνίττεται τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῷ τότε ὑμνουμένῳ παλατίῳ τοῦ Βουκολέοντος.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 201.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 640.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 32. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἐφονεύθη Λέων ὁ Ἴσαυρος ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ἀμορραίου. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 345, 346. «Τῷ θ' ἔτει ἤρξατο ὁ δυσσεβὴς Λέων τὸν κατὰ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων καθαιρέσεως λό» γον ποιεῖσθαι». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 794.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 570, 581.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 71, 94, 114, 117, 137, 161, 162 «Μιχαὴλ ὁ βα» σιλεὺς καὶ ἡ σύνευνος Προκοπία, σὺν τοῖς σφετέροις παισὶν εἰς τὸν τῆς Θεοτόκου ναὸν » ὃς Φάρος κατονομάζεται, προσφυγόντες ἱκέται γίνονται». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 48. Γενέσιος, σελ. 7, 19.

(6) Τόμ. Α'. σελ. 214. Ἡλιακὸς ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, εἶναι ὄνομα κοινότατον.

» βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας » καὶ διερχομένου αὐτοῦ μέσον τοῦ ναοῦ τοῦ Φάρου, καὶ ἐξιόν-» τος τὴν πύλην τὴν ἐξάγουσαν ἐπὶ τὸν ἡλιακὸν, λαμβάνουσιν » οἱ δεσπόται παρὰ τῶν πραιποσίτων (1) κηρία λιτανίκια καὶ » διέρχονται λιτανεύοντες διὰ μέσου τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ στε-» νωποῦ τοῦ μονοθύρου ». Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο καὶ ἡλιακὸς τοῦ χρυσοτρικλίνου. Ἐν τῷ ἡλιακῷ τούτῳ, ἦτο ὁ πορφυροῦς λίθος(2).

Ὁ ἡλιακὸς οὗτος ἦτο τόπος εὐρύχωρος καὶ τοιοῦτος εἶναι μέχρι σήμερον. Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (3), ἀφηγούμενος τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. « οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρίκιοι » καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ μετὰ καὶ τοῦ κουβουκλείου, εἰ μέν ἐστι » εὐδία ἵστανται ἐν τῷ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἡλιακῷ ». Πολυάριθμοι ἦσαν πάντοτε οἱ αὐλικοὶ τῶν Βυζαντίων.

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Ὁ ναὸς οὗτος, ἦτο πλησίον τῆς Παναγίας τοῦ φάρου. Ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου, « εἰσερχομένης τῆς λιτῆς εἰς τὸ χρυσοτρί-» κλινον », ὁ βασιλεὺς « διέρχεται διὰ μέσου τοῦ χρυσοτρικλί-» νου καὶ ἐξέρχεται μετὰ τῆς λιτῆς τὰς ἀνατολικὰς πύλας, καὶ » οἱ μὲν μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι καὶ πατρίκιοι καὶ ὀφφικιάλιοι » ἵστανται ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου . . . οἱ δὲ δε-» σπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου, ἐν τῷ προπυλαίῳ τῆς ἐκκλησίας, » » εἶτα « εἰσερχόμενοι, καθέζονται ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου » (4).

Lat. Solarium. Ἰδ. Τόμ. Β'. σελ. 214. Ἡλιακὸς ἐκαλεῖτο οὐχὶ μόνον ὁ ἄνω τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν καὶ παραπλεύρως αὐτῶν ὕπαιθρος τόπος, ἀλλὰ πολλάκις καὶ χῶρος ἐπίγειος ἔρημος οἰκιῶν καὶ ὕπαιθρος.

(1) « Εὐνοῦχος εἰς τὴν βασιλικὴν δορυφορίαν συντεταγμένος κορυφαιότατος, ὃν πραι-» πόσιτον εἴθιστο Ῥωμαίοις ἀποκαλεῖν ». Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 91, 361. I. Meursi Glossarium, « διὰ τῶν θαλαμηπόλων εὐνούχων ». Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 51.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 137, 290. Ἐνίοτε καλεῖ Φάρον τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, « εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ ἐκτελέσαι τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐν τῷ φάρῳ », σελ. 183. Ἐν τῷ κτιρίῳ τοῦ Φάρου, ἐκκλησία οὐδέποτε μνημονεύεται.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 137.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 124.

Ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστοροῦντος τὰ τῆς παραμονῆς τῶν Βαΐων, εἰκάζω, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο πλησίον τῆς Παναγίας τοῦ φάρου, καὶ συνεκοινώνουν ἀμφότεροι διὰ κοινῆς πύλης, « καὶ διὰ τῆς ἑτέρας πύλης τοῦ Ἁγίου » Δημητρίου εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου » τοῦ φάρου » (1).

Ταῦτα εἶναι ἅπαντα τὰ κτίρια βασιλικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ συνεχόμενα μετὰ τοῦ ὑμνουμένου Χρυσοτρικλίνου. Ἅπαντες οἱ προσκεκλημένοι, εἰσήρχοντο εἰς τὸν τρίκλινον τοῦτον διὰ τοῦ τριπέτωνος, καλουμένου καὶ ὡρολογίου. Ἐκ τοῦ τριπέτωνος διὰ δεξιᾶς εἰσόδου εἰσήρχοντο εἰς τὸ ἀριστήριον, καὶ ἐδῶθεν εἰς τὸν καινούργιον κοιτῶνα. Ἐδῶθεν, ἑτέρα εἴσοδος ἦγε πρὸς τὸν πλησίον κείμενον κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης, διὰ τῆς ὁποίας αἱ γυναῖκες τῶν αὐλικῶν καὶ ἑτέρων ἀξιωματικῶν, εἰσήρχοντο εἰς ἐπίσκεψιν τῆς βασιλίσσης. Διὰ τοῦ Χρυσοτρικλίνου εἰσήρχοντο εἰς τὸν μάκρωνα καὶ ἐδῶθεν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ βασιλέως κοιτῶνα, συγκοινωνοῦντα μετὰ τοῦ κοιτῶνος τῆς Αὐγούστης. Διὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ μάκρωνος, ἐξήρχοντο εἰς τὸ προαύλιον τῆς Παναγίας τοῦ φάρου καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Πρὸς νότον τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος, ἦσαν αἱ δύο μνημονευόμεναι ἐκκλησίαι, μετ' ἀλλήλων συνεχόμεναι, ὡς εἶναι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσέτι σωζομένη ἐκκλησία τῆς Παναχράντου (2). Συχνάκις μνημονεύονται τὰ προπύλαια καὶ οἱ νάρθηκες ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν τούτων. Εἰς ταύτην, εἰσήρχοντο διὰ τοῦ μάκρωνος ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος καὶ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ φάρου. Ἑτέρα ἐκκλησία ἢ μᾶλλον εὐκτήριον μικρὸν, ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, ἐν τῇ βορειανατολικῇ γωνίᾳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ὁ ἡλιακὸς τοῦ φάρου, ὁ τοσάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνακτόρων μνημονευόμενος, εἶναι ὁ μέχρι τοῦδε σωζόμενος ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ φάρου. Ἀπὸ τὸν Χρυσοτρίκλινον, συνήθως ἐξήρ-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 171. Τὸν ναὸν τοῦτον οὐδέποτε μνημονεύει ὁ Δουκάγγιος.

(2) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 322. Ἡ ἐκκλησία αὕτη μετεβλήθη εἰς τέμενος μουσουλμανικόν, καλούμενον *Φενερὴ Ἰησᾶ μεστζηδί*.

χοντο ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ διὰ θύρας καλουμένης « ὁ μονόθυρος ». Οὐδεμία μνεία γίνεται ἐδῶ βαθμίδων, εἴτε ἐν τῇ εἰσόδῳ ἢ ἐξόδῳ ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ. Συμπεραίνω λοιπὸν ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ φάρου ἦσαν ἰσόπεδα. Ὁ φάρος ὅμως εἶναι μέχρι τῆς σήμερον ὑψηλότατος καὶ παντὸς ἑτέρου κτιρίου γυμνός. Ἵνα λοιπὸν ὑψώσωσι τὸ δάπεδον τοῦ Χρυσοτρικλίνου μέχρι τοῦ ἡλιακοῦ, ἐν τῷ κατωφερεῖ τούτῳ χώρῳ, ἔκτισαν κολοσσιαῖα θεμέλια καὶ τείχη μέχρι τοῦδε σωζόμενα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα διέρχεται ἡ δημοσία ὁδὸς, τὴν ὁποίαν ἐμνημόνευσα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ φάρου. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ τῶν θεμελίων τούτων, μετὰ τῶν ὁποίων προφανῶς συνείχοντο ἕτερα κτίρια, ὁ κοιτὼν μάκρων καὶ τὸ ἀριστήριον, δεικνύει, ὅτι διὰ βίας τινὸς διεχωρίσθησαν τὰ κτίρια ταῦτα.

Ἡ ὑπεράνω οἰκία, τὴν ὁποίαν διῆλθον ἵνα ἐπισκεφθῶ τὸν ἡλιακὸν τοῦ φάρου, κατέχει σήμερον ἅπασαν τὴν θέσιν τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἐκ τῶν παραθύρων τῆς οἰκίας ταύτης, καταφαίνονται αἱ οἰκίαι καὶ οἱ κῆποι τῶν Ὀθωμανῶν. Οὐδὲν σημεῖον Βυζαντινῶν κτιρίων εἶδον.

Ἐκ τῶν πολλῶν σκευῶν καὶ παντοίων χρυσῶν κοσμημάτων τοῦ Χρυσοτρικλίνου ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευομένων, εἰκάζω ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐταμιεύοντο ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ φάρου, καὶ πιθανὸν ὁ καλούμενος φύλαξ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἦτο ἡ κάθοδος εἰς τὰ ὑπόγεια ταῦτα.

Πιθανὸν ὅτι ἐν τοῖς ἄνω δωματίοις τοῦ σωζομένου φάρου, ἐνδιαιτῶντο οἱ φύλακες ἢ οἱ διαιτάριοι τοῦ φάρου. Τὰ ὑποκάτω ὀχυρὰ ὑπόγεια φρονῶ ὅτι εἶναι τὰ καλούμενα σκευοφυλάκια, εἰς τὰ ὁποῖα κατήρχοντο διὰ τοῦ καλουμένου φύλακος, θύρας παρὰ τὴν καμάραν τοῦ Χρυσοτρικλίνου καλουμένην τὸ Πάνθεον. Ἐν τῇ περιαγωγῇ τοῦ τιμίου σταυροῦ, γινομένῃ τὸν Αὔγουστον, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, « ὀφείλει ἐξέρχεσθαι ἀπὸ » τοῦ σκευοφυλακίου τοῦ μεγάλου παλατίου ὁ τίμιος σταυρός ». Μετὰ τὴν περιπόλησιν, παραδίδεται τῷ σκευοφύλακι, καὶ « ἀπο» τίθεται ἐν τῷ ἱερῷ σκευοφυλακίῳ ». Τὸ σκευοφυλάκιον τοῦτο,

ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἦτο ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ, ἤτοι ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Τόπον κατάλληλον ἐν τοῖς ἀνακτόροις, πρὸς τήρησιν τοιούτων τιμαλφῶν σκευῶν, οὐδένα ἄλλον μνημονεύει ὁ συγγραφεύς (1).

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΚΟΓΧΟΥ

Ο ΛΑΥΣΙΑΚΟΣ ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ Η ΤΟ ΛΑΥΣΙΑΚΟΝ

Τὰ παλάτια τοῦ Χρυσοτρικλίνου, διεχώριζεν ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα ἡ δίοδος ἢ τὸ διαβατικὸν καλούμενον ὁ Λαυσιακός (2). Ἡ μὲν νότιος αὐτοῦ ἄκρα συνείχετο μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἡ δὲ βόρειος μετὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ΄. Τῇ γ΄ τῆς διακαινησίμου (3), ἐπορεύετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, διὰ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῶν ἀσηκρητείων. Συνήρχοντο οἱ αὐλικοὶ ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ καὶ τῷ Λαυσιακῷ τρικλίνῳ, περιμένοντες τὸν βασιλέα ἐξερχόμενον τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἐνῷ ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ τριπέτωνος εἰσήρχετο εἰς τὸ Λαυσιακόν, οἱ πατρίκιοι καὶ στρατηγοὶ ἵσταντο ἑκατέρωθεν τῆς διόδου, μέχρι τῆς πύλης τῆς ἐξαγούσης ἐκ τοῦ Λαυσιακοῦ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον. Ἡ πύλη αὕτη συχνάκις μνημονεύεται. Ἐδῶ ἦτο καὶ τὸ θυρωρεῖον τοῦ κουροπαλάτου (4). Οὕτω πορευόμενοι φθάνουσιν εἰς τὰ καλούμενα Σκύλα.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 538· 547, 550. Τὰ τοῦ φάρου συστεμάτια καὶ ἀβάκια μνημονευόμενα ἐν σελ. 645, εἶναι ἀκατανόητα ἡμῖν τὴν σήμερον.

(2) Διατί οὕτως ἐκλήθη ὁ τρίκλινος οὗτος, ἀγνοῶ. Μνημονεύεται Λαῦσος παρὰ τὰ χαλκοπρατεῖα. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 169. Π. Γύλλιος, Βιб. Β΄. Κεφ. ΚΔ΄.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 85.

(4) Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Γ΄. σελ. 79. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 288. « Τὴν » μετὰ βασιλέα πρώτην ἀρχὴν κεκτημένον, (κουροπαλάτην δὲ αὐτὸν οἱ περὶ τὰ βασίλεια » καλεῖν εἰώθασιν) ». Νικ. Πατρ. σελ. 7. « Τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ἐμπεπιστευμένος, » ὃν κουροπαλάτην ἡ Ῥωμαίων λέγει φωνή ». Κωδ. Κουροπαλάτης, σελ. 184. A Gallis, olim dicebatur maior domus. I. Meursi Glossarium. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄· σελ. 913. Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 250.

Ἡ καλουμένη τροπικὴ τοῦ Λαυσιακοῦ ἦτο ἄνοδος ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου πρὸς τὰ ἄνω παλάτια τοῦ Τρικόγχου (1). Ἐκ τοῦ τριπέτωνος, ἡ ζωστὴ πατρικία ἐξέρχεται εἰς τὸ Λαυσιακὸν « . . . καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν τροπικὴν τοῦ Λαυσιακοῦ » (2). Ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ, χαλκῆ πύλη ἤνοιγεν εἰς τὸ μαγειρεῖον. « Ὁ » μὲν ἑταιρειάρχης . . . καθέζεται εἰς τὸν Λαυσιακὸν πρὸ τῆς » χαλκῆς πύλης τῆς ἀνοιγούσης εἰς τὸ μαγειρεῖον » (3). Ἐδῶ ἐψήνοντο τὰ ἐδέσματα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ συνεστιώντων. Τὸ μαγειρεῖον τοῦτο ἔθεσα πρὸς δυσμὰς τοῦ Λαυσιακοῦ.

Κατὰ τὸν Κωδινόν, τὸ Λαυσιακὸν καὶ τὸν Χρυσοτρίκλινον « ἤγειρεν ὁ Ἰουστινιανὸς » (4). Ἀπὸ τὸν τριπέτωνα ὡς ἀνωτέρω ἀνέμνησα, πύλη εἰσῆγε πρὸς τὸν Λαυσιακὸν τρίκλινον. Ὁ Λαυσιακὸς καθὼς καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἦσαν διάδρομοι, ἔν τισι μέρεσι στεγαστοί.

Τὸ μέρος τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου πλησίον τῆς πύλης τοῦ τριπέτωνος, εἰκάζω ὅτι ἦτο στεγαστόν, ἵνα προφυλάττωνται τὰ διὰ τοῦ Λαυσιακοῦ, ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ μεταφερόμενα ἐδέσματα. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου ἐγένετο σφοδρὸς χειμών, καὶ μὴ δυνάμενοι οἱ προσκεκλημένοι νὰ ἵστανται ἐν τῇ ἀστέγῳ μυστικῇ φιάλῃ, προσεκλήθησαν ἐν τῷ Λαυσιακῷ τρικλίνῳ ἐν τῇ πύλῃ τοῦ τριπέτωνος, ἤγουν ἐν τῷ ὡρολογίῳ, ἔνθα ἔλαβον τὰ συνήθη ἀποκόμβια. Πιθανὸν τὸ ἕτερον μέρος ἦτο ἄστεγον (5). Μνημονεύονται οἱ κανδηλάπται τοῦ Λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπόδειξις ὅτι μέρη τινὰ ἦσαν κατάστεγα, δι' ἐλαίου ἢ κηρίων φωτιζόμενα (6).

Ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ βιαίων ἀνέμων, ἑορταί τινες ἐτε-

(1) Ut Latini *curvam* et *curvulam*, sic Graeci τροπικὴν appellabant a τρέπω, *verto, curvo, volvo. volutam, une voûte*. Κ. Πορφυρ Τόμ. Β'. σελ. 650.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 260.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 519.

(4) Σελ. 100.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 605.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 605.

λοῦντο οὐχὶ ἐν τοῖς τρικλίνοις τούτοις, ἀλλὰ ἐν τῷ Τρικόγχῳ, καὶ οἱ αὐλικοὶ διήρχοντο διὰ τῶν διαβατικῶν τούτων (1). « Πολ-
» λὰς τῶν κρίσεων δι' ἑαυτοῦ ἐξεπέρανε κατὰ τὸ Λαυσιακὸν ἐγ-
» καθήμενος, Λέων ὁ Ἀρμένιος »(2). Ἐν τῷ Λαυσιακῷ τρικλίνῳ συνεκάλεσεν ὁ εἰκονομάχος Θεόφιλος τοὺς ἀδελφοὺς Θεοφάνην καὶ Θεόδωρον, ἵνα μετ' αὐτῶν λαλήσῃ περὶ πίστεως καὶ εἰκόνων. Τέλος, μετὰ ματαίας συζητήσεις διέταξεν ἀμφοτέρους νὰ ῥαβδισθῶσιν « ἐν τῷ τοῦ Λαυσιακοῦ μεσοκηπίῳ » (3). Τὸν Λαυσιακὸν καθὼς καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον, ἐκόσμησεν ὁ Θεόφιλος « τοῖς χρυσοειδέσι ψήφοις ». Μετέφερεν εἰς τὸν Λαυσιακόν, κιονόκρανα ἐκ τῶν παλατίων τοῦ τυράννου Βασιλίσκου (4).

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἐν τῷ Λαυσιακῷ τρικλίνῳ, ἱδρύθη ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ὁ Πορφυρογέννητος σαφηνίζει τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ. Ἔν τισι προελεύσεσι τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, « ὁ σταυρὸς . . . ἀπαγόμενος προτίθεται εἰς προσκύνησιν πάσης
» τῆς συγκλήτου ἐν τῷ Λαυσιακῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει, πρὸ
» τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ». — « Ἐν
» τῷ Λαυσιακῷ, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνεται
» μεταστάσιμον » (5). Ἐκ τούτων ὁδηγούμενος, ἔθεσα τὸν ναὸν τοῦτον ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Λαυσιακοῦ (6). Τὸ ἄνω μνημονευόμενον ἀριστερὸν μέρος, ἐννοεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλί-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 296.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 30. « Ἐχρημάτιζε δὲ τὰ πλείω καὶ ἐν τῷ Λαυσιακῷ κα-
» θήμενος τρικλίνῳ ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 60. « Τὰ πλείω δὲ τῶν διοικημά-
» των ἐν τῷ Λαυσιακῷ χρηματίζειν διήνυεν ». Γενέσιος, σελ. 18, 87, 88.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 104, 105. Τὸ μεσοκήπιον ἦτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 147. Ὁ Βυζάντιος Τόμ. Α'. σελ. 439, φρονεῖ ὅτι ἐκ τοῦ παλατίου « τὰ Λαύσου », ἐγερθέντος παρὰ τὸ *Μπὶτ παζὰρ*, ἐκλήθη καὶ ὁ τρίκλινος οὗτος.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 550, 559.

(6) Φρονῶ ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Πορφυρογεννήτου Τόμ. Α'. σελ. 523 « καὶ μετὰ τὸ
» ἀπολῦσαι τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ Λαυσιακῷ », ἐννοοῦσι τὸν ναὸν τοῦτον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ἕτερος ναὸς ἐν τῷ Λαυσιακῷ τρικλίνῳ, οὐδέποτε μνημονεύεται.

νου πορείαν τοῦ βασιλέως καὶ αὐλικῶν πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἐπισκέπτεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν αὐλικῶν τῇ πρώτῃ Ἰανουαρίου, καὶ « ἵσταται μέχρι τῆς ἀπολύσεως » τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου » (1).

ΤΟ ΤΡΙΚΟΓΧΟΝ

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου, ὑπῆρχε κτίριον καλούμενον τὸ Τρίκογχον, καὶ παρ' αὐτῷ ἕτερα κτίρια ἅπαντα ὁριζόμενα πρὸς νότον ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον, τὸν συνεχόμενον μετὰ τοῦ Λαυσιακοῦ. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐκτενεστέρῳ τοῦ ἤδη περιγεγραμμένου Χρυσοτρικλίνου, προεξάρχον οἰκοδόμημα ἦτο τὸ Τρίκογχον, καὶ φρονῶ ὅτι καλὸν εἶναι ἵνα καλέσωμεν αὐτὰ παλάτια τοῦ Τρικόγχου.

Ἀπὸ τὸν Λαυσιακὸν τρίκλινον, ἀνήρχοντο εἰς τὸ Τρίκογχον διὰ τῆς καλουμένης τροπικῆς, διόδου ὑποστέγου (2). Ἀνήρχοντο διὰ βαθμίδων, ἢ κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον σκαλίων. Τὸ κτίριον τοῦτο εἶχε τρεῖς κόγχας ἢ μᾶλλον καμάρας, ἐνίοτε καὶ ἀψίδας καλουμένας. « Ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται διὰ τῆς γανωτῆς » πύλης τοῦ Τρικόγχου καὶ δέχονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοί τε » καὶ στρατηγοί » (3). Ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, οἱ πατρίκιοι καὶ ἕτεροι ἄρχοντες, « δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ » ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψίδος, ἤγουν τοῦ τρικόγχου ». Ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, « τοῦ πα» τριάρχου εἰσερχομένου διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγχου, » εἰσέρχεται καὶ κάθηται ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ χρυσοτρικλίνου τῇ » οὔσῃ πρὸς τὸ Πάνθεον ». Ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Τρικόγχου, εὐθεῖα ὁδὸς ἦγε πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ Χρυσοτρικλίνου.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 137.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 260. Τόμ. Β'. σελ. 649. Ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Θεοφάνους, σελ. 438, καλεῖται ὁ Τρίκογχος Τρικύμβαλος, καὶ παρ' αὐτῷ μνημονεύεται ἡ τροπική.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 72, 143.

Ὁ Τρίκογχος πλησίον τοῦ βεστιαρίου τοῦ Καριανοῦ, κεχρυσωμένην ἔχων τὴν ὀροφὴν, οὕτως ἐκλήθη ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ (1). Εἶχε τρεῖς κόγχας τὴν ἀνατολικὴν ἢ τὴν μεσαίαν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμένην, στηριζομένην ἐπὶ τεσσάρων κιόνων Ρωμαϊκοῦ μαρμάρου, δύο δὲ ἐγκαρσίας κατ' ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν. Τὴν δυτικὴν ἢ ἀνωτέραν πλευρὰν, ὑποκρατοῦσι δύο κίονες. Ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ ἦσαν τρεῖς πύλαι, τούτων ἡ μεσαία « ἐξ ἀργύρου κατεσκεύασται »· αἱ ἑκατέρωθεν τούτων « ἐκ γεγανωμένου χαλκοῦ ». Εἰκάζω ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι αἱ δύο ἄκραι τοῦ Τρικόγχου ἐκαλοῦντο βαθμίδια « οἱ κουβικουλάριοι ἵστανται . . . οἱ μὲν ἐν τῇ » κόγχῃ ἄνωθεν εἰς τὸ βαθμίδιον, οἱ δὲ ἐξ εὐωνύμων καὶ αὐτοὶ » ὁμοίως εἰς τὸ βαθμίδιον » (2).

ΤΟ ΣΙΓΜΑ

Διὰ τῶν ἀνωτέρων τριῶν πυλῶν τοῦ Τρικόγχου, εἰσέρχεταί τις εἰς ἕτερον κτίριον στεγαστὸν, καλούμενον τὸ Σίγμα, ἕνεκα τοῦ σχήματος αὐτοῦ. Τὰ τείχη ἦσαν κεκοσμημένα, καθὼς τοῦ προηγουμένου Τρικόγχου, μετὰ ποικίλων μαρμάρων (3). Ἡ στερρὰ καὶ λαμπρὰ ὀροφὴ, ὑπὸ δεκαπέντε κιόνων ἐκ λίθου Δοκιμίνου ὑπεκρατεῖτο. Ὁ κατερχόμενος διὰ στύρακος (4) εἰς τὸ μέγα ὑπόγειον, εὑρίσκει θάλαμον τοῦ αὐτοῦ σχήματος, ὑποκρατούμενον ὑπὸ δεκαεπτὰ κιόνων. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἦτο ἐστρωμένον ἐκ λίθου Πιπεράτου. Ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν καὶ ὑπὸ τὸν πλησίον Τρίκογχον, ὁ τεχνίτης ἤγειρε τετράσερον (5)

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 140, « ὁ δὲ Θεοδώρητος ἰδίᾳ ἐν τῷ λεγομένῳ Τρικόγχῳ » τοῦ παλατίου τυφθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξωρίσθη ». Ἴδ. σελ. 89Ϛ.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 298.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 140, 400, ἔνθα πολλὰ διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ Τρικόγχου.

(4) Στύραξ καὶ στυράκιον ἐκαλεῖτο κοχλιοειδὴς ἀναβάθρα. Μνείαν τούτου ποιεῖται ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν. Τόμ. Α'. σελ. 151.

(5) Videtur idem cum τετραθύρῳ, vel τετραπόρτῳ fuisse. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 217.

μετὰ τριῶν κογχῶν, ὅμοιον τοῦ ἄνω ἱδρυμένου Τρικόγχου, μίαν κόγχην ἐστραμμένην πρὸς ἀνατολὰς καὶ δύο πρὸς δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν. Ἡ ἀρκτῴα κόγχη ὑπὸ δύο κιόνων ὑποκρατουμένη, ἐκαλεῖτο μυστήριον, ἐγερθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοφίλου (1). Οὕτως ἐκλήθη, διότι ἄν τις, πλησιάζων τὸ τεῖχος τῆς ἀνατολικῆς ἢ καὶ δυτικῆς κόγχης, εἴπῃ τι ἐν σιγηλῇ φωνῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἕτερος ἐκ διαμέτρου καὶ ἀντιπέραν ἱστάμενος, ἐπιθέσῃ τὸ αὐτίον ἐπὶ τοῦ τείχους, τῆς σιγηλῆς καὶ ἐν μυστηρίῳ λαλουμένης ἐκείνης φωνῆς, αὐτήκοος γίνεται.

Τὸ δέκατον πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, κτίζει ὁ Θεόφιλος τὸ Τρίκογχον καὶ τὸ καλούμενον Σίγμα (2). Φρονῶ ὅτι ἀνεκαίνισε καὶ οὐχὶ ἐκ θεμελίων ἤγειρε. « Καὶ γύρωθεν τοῦ Σίγ-
» ματος σάσσωσι χορεύοντες καὶ ᾄδοντες » (3).

Ἀνέμνησα τὸ ὑπὸ τὸ Σίγμα ὑπόγειον, τὸ καλούμενον μυστήριον. Φαίνεται ὅτι ἐν τῷ ὑπογείῳ τούτῳ, ἦτο καὶ θησαυροφυλάκιον. « Ἑβδομήκοντα γὰρ καὶ ἐνναχόσια κεντηνάρια . . .
» χρυσοῦ . . . καταλιπόντος Θεοφίλου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (τοῦ
» Μιχαὴλ) ἐν τῷ φύλακι τηρούμενα τῷ βασιλικῷ ». Ἦτο ἄρα τοῦτο τὸ εἰδικὸν ἢ τὸ σκευοφυλάκιον μνημονευόμενον ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ (4); Ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, οὗτος προσκαλέσας « δὲ αὐτίκα τοὺς τῆς γερουσίας προ-
» κρίτους καὶ ἐν ἀξιώμασι προύχοντας μετ' αὐτῶν τὰ τῶν βα-
» σιλείων θησαυρῶν ἀνέῳξε φύλακα » (5). Τοῦτο μετ' ὀλίγον καλεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, « ταμιεῖον καὶ βασιλικὸν θησαυ-
» ροφυλάκιον ». Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (6), « καὶ εὐθέως
» κατέρχονται ἀπὸ τοῦ Σίγματος, διὰ τοῦ ξυλίνου στυρα-

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 640.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 640, 645, 806. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 225.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 600.

(4) « Ὁ δὲ φιλοφρονούμενος ὑπ' αὐτοῦ κουφότητι γνώμης ὑπέδειξεν αὐτῷ τὸν ἐν τῷ ἡμι-
» κυκλίῳ, ὃ νῦν λέγεται σίγμα, θησαυρὸν ἀνακτισθέντα διὰ ὀρθομαρμαρώσεως ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 31.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 253, 255.

(6) Τόμ. Α'. σελ. 601.

» χίου (1) ὁ τοῦ βασιλέως πρωτοβεστιάριος μετὰ τοῦ ἀποκομβίου ». Οὗτος φέρει χρήματα καὶ διανέμει τοῖς προσκεκλημένοις.

Τὸ κτίριον τοῦτο, κατὰ τὸν Κωδινόν, ἔκτισε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς (2). Πολὺς λαὸς συνηθροίζετο ἐν τῷ Σίγματι τῇ παραμονῇ τοῦ δεξίμου. Ἐκ τούτου καταφαίνεται τὸ μέγεθος τοῦ κτιρίου, ἔνθα ἐχόρευε τοσοῦτος λαός (3).

ΜΥΣΤΙΚΗ ΦΙΑΛΗ ΤΟΥ ΣΙΓΜΑΤΟΣ

Κτίριον συνεχόμενον μετὰ τοῦ Σίγματος, πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ κείμενον καὶ μετ' αὐτοῦ συγκοινωνοῦν. Ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ἁπλῶς ἀψὶς (4), ἄλλοτε μυστικὴ φιάλη τοῦ Τρικόγχου. Ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Βαΐων, ὁ Πορφυρογέννητος λεπτομερῶς περιγράφει τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν αὐλικῶν. « Ἀπέρχονται ἅπαντες » διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸν εἰδικὸν ἐν τῇ μυστικῇ » φιάλῃ τοῦ Τρικόγχου » — « ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἐν τῷ » χρυσοτρικλίνῳ, ἐξέρχονται δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας » τοῦ Φάρου, βαστάζοντες τὸν σταυρὸν τῆς ἐκκλησίας ». Μετὰ τὴν λιτήν, ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται « ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ φιάλης τοῦ » Τρικόγχου . . . διέρχεται διὰ τοῦ Αὐγουστέως καὶ τῆς ἀψί- » δος τοῦ Τρικόγχου καὶ μένουσιν οἱ βασιλικοὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀψῖδι » τοῦ Τρικόγχου, ὑπερευχόμενοι τὸν βασιλέα » (5).

Ἡ ἀψὶς αὕτη συχνὰ μνημονεύεται. Ἦτο ἡ θολωτὴ θύρα διὰ τῆς ὁποίας συνεκοινώνει ἡ μυστικὴ φιάλη μετὰ τῶν διαβατικῶν τῆς Δάφνης ἢ τοῦ Αὐγουστέως. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ τῆς ια' Μαΐου, γινομένῃ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος,

(1) Στουράκιον Pampinus, Corimbus. Ἕλιξ, ὄνομα κύριον καὶ τὸ κατὰ κύκλον στρεφόμενον. I. Meursi Glossarium. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγράμματα. Α. Ζ. Μάμουκα, ἐν Ἀθήναις, 1881, σελ. 279, ἐν λέξει pressoir.

(2) Σελ. 19. Κατὰ τὸν Λέοντα τὸν Γραμματικόν, τὰ κτίρια ταῦτα ἤτοι τὸ Τρίκογχον, τὸ Σίγμα καὶ τὴν φιάλην ἀνήγειρε Θεόφιλος ὁ βασιλεύς, σελ. 225.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 278.

(4) « Προέρχονται ἅπαντες ἠλλαγμένοι ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψῖδος » — Ἐν τῷ ἡμι- » κυκλίῳ τῆς ἀψῖδος, ἤγουν τοῦ τρικόγχου ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 128, 143, 297.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 297.

« τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἱππικοῦ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ θεοφυλά» κτου κοιτῶνος . . . διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Τρικόγχου, ἀψίδος τε καὶ τῆς Δάφνης », καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ κάθισμα (1). Τῇ ἑορτῇ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, οἱ ἄρχοντες « ἐξέρ» χονται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ Τρικόγ» χου » (2). Ἄλλοθι πάλιν λέγει, « δέχονται τὸν βασιλέα ἐν τῷ » ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψίδος ἤγουν τοῦ Τρικόγχου » (3). Μνημονεύεται καὶ γανωτὸς μονόθυρος τοῦ ἡμικυκλίου· πιθανὸν ἡ πύλη ἡ ἐξάγουσα εἰς τὰ διαβατικὰ τοῦ Αὐγουστέως (4).

Ἐν τῇ φιάλῃ ταύτῃ τοῦ Τρικόγχου, ἦσαν τρεῖς πύλαι καθὼς καὶ μαρμάρινα πούλπιτα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἵσταντο αὐλικοί τινες ἐν ταῖς δημοσίαις ὑποδοχαῖς (5). Ἡ φιάλη αὕτη ἦτο ἄστεγος καλουμένη ἐνίοτε καὶ ἐξάερον (6). Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Θεοφίλου, « χειμῶνος γεγονότος μεγάλου », ἕνεκα βιαίων ἀνέμων καὶ τῆς πολλῆς χιόνος, « ἄβατος ἡ τοῦ Τρικόγχου μυστικὴ φιάλη γέγο» νεν.» (7). Ἐξῆλθον λοιπὸν ἅπαντες οἱ αὐλικοὶ ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Λαυσιακοῦ καὶ ἐκεῖ ἐγένοντο αἱ δεξιώσεις. Ἐν καιρῷ χειμῶνος ἢ βιαίων ἀνέμων, ἐγίνοντο αἱ ἐπίσημοι τοῦ βασιλέως δεξιώσεις, οὐχὶ ἐν τῇ φιάλῃ ταύτῃ, ἀλλ' ἐν τῷ πλησίον στεγαστῷ Τρικόγχῳ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου (8).

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς μυστικῆς φιάλης ταύτης, ἦτο φιάλη ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆς ὁ τόπος οὗτος. Ἐδῶ ὑπῆρχον ἀναβάθραι ἐκ Προικοννησίου λευκοῦ μαρμάρου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀναβαθρῶν τροπικὴ ἐκ μαρμάρων, ὑπὸ δύο λεπτῶν

(1) Τόμ. Α'. σελ. 341, 360.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 180, 600. Συν. Θεοφάνους, σελ. 892.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 128.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 298, 310.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 144, 303, 349. Πούλπιτον ἐκ τοῦ Λατινικοῦ pulpitum, ἦτο ὕψωμά τι. Μνημονεύεται καὶ πούλπιτον ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Τόμ. Α'. σελ. 243.

(6) Συν. Θεοφάνους, σελ. 141. Ἐξάερον, locus aeri expositus. Area domus. « τὰ » ἀλλότρια ἐδάφη, ἐν οἷς οὐκ εἰσὶν οἰκίαι καὶ τὰ τῶν γειτόνων ἐξάερα ». I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει ἐξάερον.

(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 605.

(8) Τόμ. Α'. σελ. 296, 600.

μαρμάρων ὑποκρατουμένη. « Κατέρχεται διὰ τῶν βάθρων εἰς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐν τῇ φιάλῃ καὶ ὀρχεῖται » (1). Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ πλησίον Σίγματος, ἦσαν δύο χαλκοῖ λέοντες, ἐκχύνοντες ἐκ τοῦ χαίνοντος στόματος αὐτῶν ὕδωρ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπληροῦτο ἅπαν τὸ Σίγμα καὶ ἐτέρποντο οἱ προσκεκλημένοι. Ἡ φιάλη αὕτη κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ὑποδοχῶν, ἐπληροῦτο πιστακίων, ἀμυγδάλων καὶ κουκουναρίων· ὁ δῆμος ἅπας ἵστατο κατὰ τὰς ἀναβάθρας, τὸ πολίτευμα μετὰ τοῦ βασιλέως ἀντικρὺ, « ἐν χρυσῷ διαλίθῳ θρόνῳ καθημένου »(2). Τοσούτῳ δὲ ἠγάπα τὸν τόπον τοῦτον ὁ Θεόφιλος, ὥστε « τὰς » συνήθεις τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις καὶ καθ᾽ ἡμέραν προε» λεύσεις, ἐν αὐτῷ τῷ Τρικόγχῳ ἐκτελεῖν » (3). Πλησίον τῆς φιάλης ταύτης, μετέφερε τὸν ἀσκητὴν Μεθόδιον ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος, καὶ ἐδῶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του ὁ Μεθόδιος (4). Ἡ μυστικὴ φιάλη αὕτη, ἦτο κτίριον εὐμέγεθες, διότι ἐν αὐτῇ ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῆς φακλαραίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνήρχετο πολὺς λαὸς, χορεύων μετὰ λαμπάδων (5).

ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΣΠΑΘΑΡΙΚΙΟΥ

Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ τῆς μυστικῆς φιάλης, ἦτο θύρα καλουμένη τοῦ Σπαθαρικίου. Ἐκ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης διὰ τῆς πύλης τοῦ Σπαθαρικίου καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως. Ἐν τῇ πύλῃ ταύτῃ, εἰσήρχοντο περιμένοντες τὸν βασιλέα ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ, ἅπαντες οἱ αὐλικοὶ καὶ ἐξερχομένου τοῦ βασιλέως ἐκ

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α′. σελ. 600.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 142.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 142.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 645. Φιάλη ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς ἐκκλησίαις συνήθως ἐκαλεῖτο χῶρός τις πλήρης ὕδατος, πρὸ τοῦ νάρθηκος ἢ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ἔνιπτον πόδας, χεῖρας καὶ πρόσωπον οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὴν συνήθειαν ταύτην διετήρησαν οἱ Καθολικοί. Γ. Παχυμέρης, Τόμ Β′. σελ. 22, 722.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α′. σελ. 349. Φακλαρέα. Saltatio, chorea cum facibus, χορὸς μετὰ λαμπάδων. Τόμ. Β′. σελ. 295.

τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἀνοίγεται ἡ πύλη αὕτη τοῦ Σπαθαρικίου (1). Ἐκ τῆς πύλης ταύτης, ἀνέρχονται οἱ βασιλεῖς πρὸς τὴν ἀπέναντι κειμένην Μαναύραν, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρων αὐτῆς διαβατικῶν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, φρονῶ ὅτι ἦτο τὸ πάλαι ὁ Δέλφαξ, ἢ μᾶλλον οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ παλατίου. Οὐδεὶς πλὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονεύει τὴν θέσιν ταύτην, καὶ ἀτυχῶς οὐδὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ὁ Δέλφαξ ἑπομένως ἦτο πλησίον τοῦ ὀνοποδίου.

ΔΙΑΒΑΤΙΚΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ Μ΄

Τὰ διαβατικὰ ταῦτα καλούμενα πολλάκις καὶ οἱ Ἅγιοι μ΄, ἦτο διάδρομος πρὸς βορρᾶν τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ Τρικόγχου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς εἰσήρχετο πολλάκις εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον (2), « καὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἐξερχόμενος, διέρ» χεται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ΄. » Δὲν γνωρίζω ἂν τὰ διαβατικὰ ταῦτα ὠνομάσθησαν εἰς μνήμην τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων, ἑορταζομένων τῇ 9ῃ Μαρτίου, ὅταν οἱ βασιλεῖς τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων τούτων, « περὶ τὸ χαίριον καὶ μέσον ἀνεγηγερμένον τῆς πόλεως » (3). Ἐκ τοῦ Τρικόγχου, ὑπῆρχεν ἄνοδος πρὸς τὰ διαβατικὰ ταῦτα. Ὁ βασιλεὺς « εἰσέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ Τρικόγχου καὶ » διελθὼν διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα, εἰσέρ» χεται ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, δῆλον εἶναι, ὅτι ἀπὸ τῶν διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ΄, ὑπῆρχεν εἴσοδος πρὸς τὸν Τρίκογχον. « Ὁ βασιλεὺς

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 96, 125, 157. Ὁ Βυζάντιος λέγει ἐν σημ σελ. 91 τοῦ τρίτου τόμου, ὅτι ὑπῆρχε καὶ Σπαθαρίκιον, τὸ μέρος δηλ. ὅπου διέμενον οἱ Σπαθάριοι. Τόπον τοιοῦτον ἁπλῶς μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος· εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ κτίριον τοῦτο, ἀγνοῶ.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 85, 107, 129, 180, 348, 559.

(3) Ν. Χωνιάτης, σελ. 431. Ν. Γρηγορᾶς, Τόμ. Α΄. σελ. 460. Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α΄. σελ. 590. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 559. Συναξαριστής, Μαρτίου Θ΄.

» εἰσέρχεται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ Τρικόγχου, διελθὼν διὰ τῶν » διαβατικῶν τῶν ἁγίων μ', εἰσέρχεται ἐν τῷ τρικλίνῳ ». Τὰ διαβατικὰ ταῦτα ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ Τρικόγχου, μέχρι τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ τοῦ Φάρου. Εἶναι λοιπὸν τὰ διαβατικὰ ταῦτα, τὰ βόρεια ὅρια τοῦ παλατίου τοῦ Τρικόγχου, καὶ πολλαὶ εἴσοδοι μνημονεύονται, εἰσάγουσαι καὶ ἐξάγουσαι εἰς τὰ παρὰ τὰ διαβατικὰ ταῦτα ἀνεγερθέντα κτίρια, περὶ τῶν ὁποίων θέλω λαλήσει ἀκολούθως. Κατὰ τὴν Συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους (1), τὸν μαρμαρόστρωτον τοῦτον περίπατον ἄχρι τοῦ Φάρου διήκοντα, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔκτισεν. Ἐκ τῶν λόγων τούτων φρονῶ ὅτι καὶ τὰ ἄλλα διαβατικὰ ἦσαν μαρμαρόστρωτα.

ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

Πρὸς βορρᾶν τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ' καὶ παραπλεύρως αὐτῶν, ἤγειρεν ἐκ βάθρων ὁ Θεόφιλος (2) τὸν τρίκλινον καλούμενον Μαργαρίτην. Ὀκτὼ ροδόχροοι κίονες ἐστήριζον τὴν ὀροφήν. Οἱ τοῖχοι ἦσαν διὰ παντοδαπῶν ζῴων κεκοσμημένοι, τὸ δὲ ἔδαφος ἐκ μωσαϊκοῦ καὶ Προικοννησίου μαρμάρου. Ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ βασιλέως, ὑπεράνω τοῦ ἰσογείου τούτου δωματίου ἢ πλησίον αὐτοῦ κειμένῳ, τέσσαρες κίονες ἐκ Βαθυΐνου μαρμάρου, ὑπεστήριζον τὸν « χρυσῷ κατάστικτον κύ» κλον τῆς ὀροφῆς ». Τέσσαρες Θετταλικοὶ κίονες, ὑπεκράτουν τὰς στοὰς τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ μεσημβρινοῦ μέρους· ὥστε δεκαὲξ κίονες ὑπῆρχον ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ. Οἱ τοῖχοι καὶ τὸ ἔδαφος ἦσαν λαμπρῶς κεκοσμημένοι, μετὰ μαρμάρων καὶ ποικίλων ψηφίδων.

Ἐν τῷ ἄνω κοιτῶνι τοῦ εὐρυχώρου τρικλίνου τούτου, ἐνδιητᾶτο ὁ Θεόφιλος ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς μεσημβρίας μέχρι τῆς φθινοπωρινῆς. Πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος, μετῴκιζεν εἰς τὸν Καριανὸν τρίκλινον, ἵν' ἀποφύγῃ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους

(1) Σελ. 336.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 143.

καὶ θερμανθῇ διὰ τῶν συνήθων τὸν χειμῶνα πνεόντων νοτίων καὶ θερμοτέρων ἀνέμων. « Καὶ κατά τινα τῶν βασιλείων οἴκων » ὃς Μαργαρίτης κατονομάζεται, ἔμφρουρον τοῦτον πεποίη- » ται » (1). Πλησίον τοῦ « τρικλίνου τούτου ἦτο ἡλιακὸν κατὰ » πρόσωπον τοῦ βορρᾶ, ἐξ οὗ δὴ ὡρᾶτο καὶ τὸ παλαιὸν τζυκανι- » στήριον ἐκεῖσε τηνικαῦτα τυγχάνον » (2). Ἐκ τῶν λόγων τούτων, εἰκάζω ὅτι τὸ κτίριον ἦτο ὑπερύψηλον, ἐπιβλέπον τὸ ἀρχαῖον μεσοκήπιον, ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καλούμενον παλαιὸν τζυκανιστήριον, Τὰ περὶ τὸν Χρυσοτρίκλινον ἱδρύματα, ἐν χαμηλοτέρῳ χώρῳ κείμενα, δὲν ἐκώλυον τὴν θέαν ταύτην ἐκ τοῦ ἄνω θαλάμου τοῦ τρικλίνου τούτου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου, ὁ τρίκλινος οὗτος ἐγένετο ἐνδιαίτημα τοῦ παπίου. Συνεκοινώνει μετὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ΄. Ὑπάρχει παρὰ τὴν παραλίαν τῆς ἀκροπόλεως, παρὰ τὴν νότιον πλευρὰν τοῦ παλατίου τοῦ Βουκολέοντος, τρίκλινος καλούμενος Μαργαρίτης, ἵδρυμα Ὀθωμανικόν (3).

ΕΡΩΣ

Τὸ κτίριον τοῦτο καθὼς καὶ τὸ προηγούμενον, ἦτο κτίσμα τοῦ βασιλέως Θεοφίλου, « κατὰ τὸ εὐώνυμον μέρος ὡς πρὸς » ἀνατολὰς τοῦ Σίγμα, ἕτερός τις τρίκλινος ἐξήρτηται, ὃς Ἔρως » μὲν ἐπικέκληται » (4). Ἐπὶ προαγωγῇ ζωστῆς πατρικίας, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (5), « καὶ εἰσφέρουσιν αὐτὴν ἐν τῷ πα- » λατίῳ διὰ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ΄, » καὶ ἐπικόπτει τὸ ἡλιακὸν τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ εἰσέρχεται

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 350, 697, 698. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄. σελ. 246. Ὁ λόγος περὶ τοῦ Λέοντος υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, κλεισθέντος ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Θεοφανοῦς, ἐπὶ τριετίαν ὅλην.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 144. Ὁ Θεόφιλος ἀνήγειρε τὸν τρίκλινον τοῦτον, πρὸ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Θεοδώρας. Ἴδ. σελ. 790.

(3) *Ἰντζηλὴ κιόσκ*, ἤτοι μαργαρῶδες μέλαθρον.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 143. Ὁ Βυζάντιος φρονεῖ ὅτι ὁ Ἔρως « πρέπει νὰ γραφῇ » Ἄρης ὡς ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ». Κ/πολις Τόμ. Α΄. σελ. 201, ἐν σημειώσει.

(5) Τόμ. Α΄. σελ. 261.

» εἰς τὸν Φάρον », δηλ. εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου. Ἐπιστρέψασα, « ἐξέρχεται ἐπὶ τὸν ἔρωτα, καὶ ἐκβαίνει ἐπὶ τὸ » πλάγιον τῆς Μαναύρας ». Ὑπῆρχε λοιπὸν χῶρος ὕπαιθρος, μεταξὺ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Μαναύρας. Περὶ τοῦ κτιρίου τούτου σπανιώτατα μνημονευομένου, ὀλίγιστα γινώσκομεν.

Ἐπὶ προαγωγῇ δημάρχου, λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, « ὁ προ» βληθεὶς ἀπέρχεται διὰ τοῦ Λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτος καὶ » τῆς Δάφνης εἰς τὸν Αὐγουστέα καὶ καθέζεται ἐκεῖσε ».

Τὸ κτίριον τοῦτο ἦτο πλῆρες παντοίων ὅπλων παλαιῶν καὶ νέων. Ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἱδρύθη δι' ὁπλοθήκην, ἀγνοοῦμεν· οὐδὲν περὶ ὅπλων λέγει ὁ Πορφυρογέννητος.

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ὁ ναὸς οὗτος, ἔκειτο παραπλεύρως τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ Τρικόγχου, ἐξ αὐτοῦ χωριζόμενος διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ'. Ἐκ τῆς μυστικῆς φιάλης εἰσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, καθὼς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (1). « Εἰσέρχονται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς μυστικῆς φιά» λης τοῦ Τρικόγχου, κἀκεῖσε πάντων τῶν προειρημένων στάν» των ἐνώπιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἐνδεχομένων » τὸν βασιλέα ». Μετέπειτα, περιγράφων τὰ περὶ τοῦ δειλινοῦ ἱπποδρομίου λέγει, « ἑστώτων . . . ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ Τρι» κόγχου ἔμπροσθεν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου » (2). Ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς μυστικῆς φιάλης, διότι τὴν ἑτέραν πλευρὰν, κατεῖχεν ἕτερον κτίριον.

Ταῦτα εἶναι ἅπαντα τὰ κτίρια, ἱδρυθέντα ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ'.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 297.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 307, 309.

ΒΕΣΤΙΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΡΙΑΝΟΥ (1)

Τὸ κτίριον τοῦτο ἵδρυμα τοῦ Θεοφίλου, ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πυξίτου τρικλίνου καὶ δεξιᾷ τῆς διόδου καλουμένης τροπικῆς. Οὕτως ἐκαλεῖτο διὰ τὴν γράδωσιν οὖσαν ἐκ λίθου Καριανοῦ, «οἷόν τινα πλατὺν ποταμὸν». Ἦτο βεστιάριον τῶν ἀποτεθησαυρισμένων σηρικῶν πέπλων. «Τὰ ἀργυρᾶ μεγάλα ἀνάγλυφα » ἐκ τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῷ βεστιαρίῳ τοῦ Καριανοῦ ». Ἐξῆλθε δὲ, « τὸ ἀνάγλυφον ἀσήμειον τὸ ἐναποκείμενον ἐν τῷ βεστια- » ρίῳ τοῦ Καριανοῦ » (2).

Ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ, ἐφυλάττοντο πολύτιμα σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσοῦφαντα, ἐν χρήσει κατὰ τὰς ἐπισήμους δοχὰς τῶν πρέσβεων. Πρὸς τούτοις, ἐφυλάσσοντο ἐδῶ καὶ τὰ σκεύη τὰ ἀργυρᾶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης. Τούτων πάντων ὁ ἐπιστάτης ἐκαλεῖτο « ὁ τοῦ βεστιαρίου » (3).

Ὁ Θεόφιλος ὑπὸ πολλῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἐξυμνεῖται, διὰ τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα κτίρια ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐγερθέντα ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ (4).

ΕΙΔΙΚΟΝ Η ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΟΝ

« Εἰσέρχεται ὁ Πατριάρχης διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ εἰδικοῦ

(1) « Βέστια παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεστιάριον κυρίως ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ » ἐνδύματα φυλάσσονται ». I. Meursi Glossarium. Βεστιάριοι, βεστιαρῖται καὶ βεστήτορες, ἐκαλοῦντο οἱ ἐπὶ τοῦ βεστιαρίου. Ἐν τῷ βεστιαρίῳ, ἐφυλάττοντο καὶ σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 242. Χοσβαΐτης ὁ βεστιαρίτης. Vestiaritae igitur erant Chosbaitae omnes; et non vicissim omnes vestiaritae erant Chosbaitae. Ἴδ. σελ. 847. Περὶ τούτου λέγει ὁ Παχυμέρης, Τόμ. Β΄. σελ. 556, « οὕτω » γὰρ ὁ (βεστιάριος) τῆς δαπάνης χορηγὸς τοῖς ἐπὶ τῶν νηῶν, ὀνομάζεται ». Μ. Ἀτταλιάτης, καλεῖ τὸν βεστιάριον « πρωτοσβέστης », σελ. 192. Φρονῶ ὅτι οἱ χοσβαῖται, φύλακες τοῦ πολυτίμου σέντζου, ἦσαν οἱ νῦν καλούμενοι Χερβάται. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 269, 344, 719, 738. Γνώμην ἀλλοίαν ἔχει ὁ σοφὸς Reiske. Τόμ. Β΄. σελ. 847.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 180, 582, 592.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 582, 592, 594.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 139. Μεγάλως ἐφρόντισε τὰ τείχη τοῦ λιμένος, ἔνθα καταφαίνεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

» . . . καὶ μέλλοντος αὐτοῦ κατέρχεσθαι τὰ σκαλία τοῦ Λαυ-
» σιακοῦ, καὶ διελθόντος διὰ τοῦ Λαυσιακοῦ . . . εἰσάγουσιν αὐ-
» τὸν ἐν τῷ Τριπέτωνι, καὶ ἵσταται ἔμπροσθεν τοῦ ὡρολο-
» γίου » (1). Ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ εἰσῆγε θύρα πρὸς τὸν τρίκλινον τὸν Λαυσιακόν. « Διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ὄντος εἰς τὸ εἰδικὸν » — « Εἰς τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸ εἰδικὸν πύλην » (2). Ἀπὸ τὸ εἰδικὸν τοῦτο θησαυροφυλάκιον, ἐξωπλίζοντο πολλὰ πλοῖα (3). « Καὶ
» στολὰς δὲ τινὰς βασιλικὰς καὶ Αὐγουστιακάς . . . τὰς μὲν
» ὁλοχρύσους, τὰς δὲ χρυσοϋφάντους οὔσας ἐν τῷ εἰδικῷ » (4). Τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους ἐκαλεῖτο τὸ Γενικόν (5). Ἐδῶ πιθανὸν ἦσαν τὰ ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου καλούμενα χρυσοπλύσια, μνημονευόμενα ἐν τῇ κατὰ τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου στάσει, « διαρ-
» πάζουσιν οὐ μόνον ὁπόσα χρήματα εὕρωντο παρὰ τοῖς Χρυ-
» σοπλυσίοις ἐπιταμιευόμενα (ἦσαν δὲ ἄνευ τῶν μὴ κεκομμένων
» εἰς νόμισμα ὑλῶν χρυσίου κεντηνάρια δώδεκα, ἀργυρίου τριά-
» κοντα τοῦ ἐκ χαλκοῦ κόμματος διακόσια) ἀλλὰ καὶ πᾶν ἕτε-
» ρον » (6).

Τὸ εἰδικὸν τοῦτο θησαυροφυλάκιον ἐμπεριέχον τὰ τῶν βασιλέων, ἤγειρε κατὰ τὸν Κωδινόν, Κωνσταντῖνος ὁ μέγας (7). Πλησίον τοῦ εἰδικοῦ ἦσαν τὰ ἀσηκρητεῖα, γραφεῖα πιθανὸν τῶν ἐπιστατούντων τὰς ὑποθέσεις τοῦ εἰδικοῦ. Τοῦτο ἐξάγω ἐκ τῶν ἑπομένων τοῦ Πορφυρογεννήτου, « καὶ ἀνοίγουσιν τά τε ἀσηκρη-
» τεῖα καὶ τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸ εἰδικὸν πύλην » (8).

Ἐν τῷ εἰδικῷ τούτῳ, ἦσαν καὶ τὰ καλούμενα « σκρίνια τῶν

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 91. « Διέρχεται διὰ τοῦ μονοθύρου τοῦ ἐπὶ τὸν εἰδικόν ». Σελ. 174.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169, 174, 180, 263, 519.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 671, 673.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 173. Ἐν σελ. 257, ἀπαριθμοῦνται ὅσα συνεχώνευσε Μιχαὴλ ὁ πατὴρ τοῦ Θεοφίλου.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 260. I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει Γενικόν.

(6) Σελ. 453.

(7) Σελ. 19.

(8) Τόμ. Α'. σελ. 519, 520. Ὁ Νικήτας καλεῖ τὰ βασιλικὰ ταμεῖα, χρυσοπλύσια. Σελ. 453.

βαρβάρων », ἤτοι τὰ γραφεῖα τῶν μετὰ τῶν βαρβάρων ὑποθέσεων, ἤγουν τῶν Σαρακηνῶν καὶ Περσῶν, « ἡ δὲ γνῶσις τῶν « ἐπιδεδομένων αὐτῷ (τῷ Πέρσῃ πρεσβευτῇ) σώζεται ἐν τῷ » σκρινίῳ τῶν βαρβάρων ». Οἱ ἐν τοῖς σκρινίοις τούτοις ἐργαζόμενοι γραμματεῖς, ἐκαλοῦντο χαρτουλάριοι τῶν βαρβάρων (1).

Ὁ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ Τρικόγχου διὰ τῆς τροπικῆς, ἔχει ἐξ ἀριστερῶν τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦτο, ἐκ δεξιῶν τὸ βεστιάριον τοῦ Καριανοῦ καὶ τὸ μαγειρεῖον. « Ὁ μὲν ἑταιρειάρχης κα» θέζεται εἰς τὸν Λαυσιακόν, πρὸ τῆς χαλκῆς πύλης τῆς ἀνοι» γούσης εἰς τὸ μαγειρεῖον ». Τοῦτο γίνεται καθ' ἑκάστην ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ παλατίου.

ΛΟΥΤΡΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΥ

Τὸ λουτρὸν τοῦτο ὁμοῦ μετά τινων ἄλλων κτιρίων, ἤγειρεν ὁ πανίσχυρος Θεόκτιστος, ἐπίτροπος τοῦ κράτους ἐπὶ Θεοδώρας μητρὸς Μιχαὴλ τοῦ μεθυστοῦ. « Ὁ δὲ αὐτὸς Θεόκτιστος παρα» δυναστεύων ὢν τῇ Αὐγούστῃ, οἰκήματα καὶ λουτρὰ καὶ πα» ράδεισον ἐν τῇ νῦν καλουμένῃ ἀψῖδα πεποίηκεν, πρὸς τὸ πλη» σίον αὐτὸν εἶναι τοῦ παλατίου, πρὸς δὲ φυλακὴν καὶ σωτηρίαν » ἰδίαν καὶ πόρταν σιδηρᾶν ἐν τῇ Δάφνῃ κατεσκεύασεν καὶ πα» πίαν φυλάττειν ἐκεῖσε διωρίσατο » (2). Ἡ ἄνω μνημονευομένη ἀψίς, εἶναι ἡ ἀνωτέρα, ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς μυστικῆς φιάλης τοῦ Τρικόγχου. Ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ τὰ πάντα περιγράψας ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ, οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ λουτροῦ τούτου. Πιθανὸν κατηδαφίσθη τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοκτίστου(3).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 400, 404.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 815. Δὲν ἐνόησεν ὁ Λαβάρτ (σελ. 143) τὸ ἄνω κείμενον, « πρὸς τὸ πλησίον αὐτὸν εἶναι τοῦ παλατίου », μεταφράζων qui est près du palais. Ταῦτα ἐποίησεν ὁ Θεόκτιστος, ἵνα ἦναι πλησίον τοῦ παλατίου, afin qu'il soit près du palais.

(3) Τὸν Θεόκτιστον ἐθανάτωσεν ἐν τῷ παλατίῳ, Βάρδας ὁ Καῖσαρ. Συν. Θεοφάνους, σελ. 657, 822. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 157. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 234.

ΠΥΞΙΤΗΣ ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ

Πρὸς νότον τοῦ Σίγματος καὶ πλησίον τῶν ἀναβαθμῶν αὐτῶν, ἤγειρεν ὁ Θεόφιλος τρικλίνους τινάς. «Πυξίτης ὄνομα τῷ » ἑνὶ καὶ κατωτέρῳ, ἕτερος δὲ ἀνώνυμος μὲν, ἀνώτερος δὲ » (1). Τούτων ὁ κατώτερος, ἐκαλεῖτο Πυξίτης. Κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, στίχοι ἐλαξεύθησαν Στεφάνου τινὸς τοῦ Καπετωλύτου προσαγορευομένου. Μέσον τοῦ Πυξίτου καὶ τοῦ λουτροῦ τοῦ Θεοκτίστου, ἤγειρε τὸν ἕτερον τρίκλινον ὁ Θεόφιλος, ὡς ἐνδιαίτημα τοῦ βασιλικοῦ κλήρου, πολλάκις μνημονευομένου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Ο ΚΑΜΗΛΑΣ

Ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος ὁ ἐγείρας καὶ κοσμήσας τοσαῦτα κτίρια, μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν προμνημονευθέντων Τρικόγχου, βεστιαρίου τοῦ Καριανοῦ, Πυξίτου, Ἔρωτος καὶ Μαργαρίτου, ἤγειρε πορρωτέρω, ἄλλα τινὰ κτίρια (2). Ἐν τῷ ὑπαίθρῳ χώρῳ κειμένῳ πρὸς νότον τοῦ Τρικόγχου, ἤγειρε τὸν καλούμενον Καμηλᾶν καὶ τὰ πλησίον αὐτοῦ κουβούκλεια, καλούμενα δεύτερον καὶ τρίτον. Ἤγειρε λοιπὸν τρία κατὰ σειρὰν κουβούκλεια. Ὁ μὲν Καμηλᾶς, ὁ πάντων λαμπρότερος, εἶχεν ἓξ κίονας ἐκ Θετταλικοῦ λίθου, ὑποκρατοῦντας τὴν χρυσοκατάστικτον ὀροφήν.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 143.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 144.

Τὰ μὲν κάτω τῶν τοίχων, ἦσαν ἐξ ὁμοίων πλακῶν κατεστρωμένα, τὰ δὲ ἄνω εἶχον ἀγάλματά τινα, συνάγοντα καρπούς. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἐκ μαρμάρου Προικοννησίου κεκοσμημένον. Ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις κουβουκλείοις, ἦτο συνῳκοδομημένον εὐκτήριον περιέχον δύο ἱερὰ βήματα, τὸ μὲν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, τὸ δὲ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.

ΜΕΣΟΠΑΤΟΣ

Πρὸς νότον τοῦ Καμηλᾶ εἶναι ὁ Μεσόπατος, βλέπων πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Τοῦτον Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ὥρισε διὰ βιβλιοθήκην τοῦ παλατίου. « Ὁ δὲ χρησμὸς ἦν Σιβυλλιακὸς ἔν τινι βιβλίῳ εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην ἐναποκείμενος » (1). « Τὸ τούτῳ δὲ ὑποβεβηκὸς ὁ καὶ Μεσόπατος λέγεται, εἰς οἴκησιν τῶν τὴν γυναικωνῖτιν πεπιστευμένων χαρτζιμάδων ἔστιν » (2). Ἐκ τῶν λόγων τούτων τῆς Συνεχείας τοῦ Θεοφάνους, εἰκάζω ὅτι μέρος τῆς βιβλιοθήκης κατεῖχον οἱ εὐνοῦχοι τοῦ παλατίου, ἢ ἡ βιβλιοθήκη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλοβίβλου Πορφυρογεννήτου, μετεκομίσθη ἄλλοσε, καὶ ἔμεινεν ἅπαν τὸ κτίριον ἐνδιαίτημα τῶν εὐνούχων. Ταύτην τὴν βιβλιοθήκην ᾠκοδόμησε κατὰ τὸν Ζώσιμον (3) ὁ Ἰουλιανὸς, « ἔτι δὲ βιβλιοθήκην ἐν τῇ βασιλέως οἰκοδομήσας στοᾷ καὶ ταύτῃ βίβλους ὅσας εἶχεν ἐναποθέμενος ». Ἀτυχῶς, οἱ συγγραφεῖς δὲν ὁρίζουσι τὸν τόπον ὅπου ἠγέρθη ἡ δημοσία τοῦ Βυζαντίου βιβλιοθήκη. Ἡ βιβλιοθήκη ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ μνημονευομένη (4), ἔκειτο « ἐγγὺς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας », ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 36. « Καὶ τὸ βιβλίον βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ἐνθεῖναι διὰ Θεοφάνους ». Ἴδ. σελ. 689. Περὶ πρέσβεων Ῥωμαίων πρὸς ἐθνικούς. Σελ. 4. Π. Γύλλιος, Βιβ. Β'. Κεφ. Κ'.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 145. Carzimasium autem Greci vocant amputatis virilibus et virga puerum eunuchum. Luitprandus Ἀνταπόδοσις. Βιβλ. ς'. Τμῆμα ς'.

(3) Σελ. 140.

(4) Στ. 4257-4303.

Κτίριον ἐμπεριέχον τοσαῦτα χειρόγραφα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνδιητῶντο καὶ τοσοῦτοι διδάσκαλοι, οὐδέποτε μνημονεύεται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστορήσαντος καὶ τὰ ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων συγγραφέων ἀποσιωπώμενα ἱδρύματα τῶν ἀνακτόρων.

ΒΕΣΤΙΑΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΗΣ

Τὸ τρίτον κουβούκλειον συνεχόμενον μετὰ τοῦ Μεσοπάτου καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ, ἦτο τῆς Αὐγούστης, διὰ τοιοῦτον σκοπὸν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἐγερθὲν, καὶ τοιοῦτον εἰσέτι διατηρούμενον ἐπὶ τῆς συγγραφῆς τῆς Συνεχείας τοῦ Θεοφάνους. « Προσεδείματο, τόν τε Καμηλᾶν οὕτω λεγόμενον καὶ τὸ πλη-» σίον ἐκείνου κουβούκλειον δεύτερον, καὶ τὸ τούτου πάλιν » κατὰ τάξιν πλησίον τρίτου, ὃ καὶ νῦν τῆς Αὐγούστης » ἐστὶ βεστιάριον » (1). Ὁ τρίκλινος οὗτος εἶχε τὴν ὀροφὴν ὁμοίαν τοῦ Καμηλᾶ καὶ τὸ ἔδαφος ἐκ μαρμάρου Προικοννησίου ἐστρωμένον (2). Τοὺς τοίχους τοῦ κουβουκλείου τούτου κατεγλάϊσεν οὐχὶ ὁ Θεόφιλος, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μιχαήλ. Τὰ τρία ταῦτα ἱδρύματα τὰ καλούμενα κουβούκλεια, ἦσαν κεκοσμημένα μετὰ μαρμάρων χρυσοῦ καὶ μωσαϊκῶν ποικίλων.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ

Ὑπὸ τὸ τρίτον τοῦτο κουβούκλειον, κείμενον πρὸς νότον τοῦ Καμηλᾶ καὶ Μεσοπάτου, ὑπῆρχεν ὑπόγειον τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ ὑπεκρατεῖτο ὑπὸ ἑπτὰ κιόνων Παριανοῦ μαρμάρου, πέντε μὲν πρὸς μεσημβρίαν, δύο δὲ πρὸς ἀνατολάς (3). Πλάκες ἐκ μαρμάρων Πηγαννουσείων, Καριανῶν καὶ πρασίνων Θετταλικῶν, ἐνίσχυον τοὺς δύο αὐτοῦ τοίχους. Ἐκαλεῖτο Μουσικὸς διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν μαρμάρων συγκοπὴν, καὶ τὴν ἔντεχνον τῶν

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 144.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 145.
(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 146.

λίθων τοῦ ἐδάφους λείωσιν. « Εἴποις ἂν αὐτὸ ἰδὼν, λειμῶνα εἶ» ναι διαφόροις ἄνθεσι βρύοντα » (1).

Πρὸς δυσμὰς τοῦ κτιρίου τούτου, ἤτοι ἄνωθεν αὐτοῦ κατὰ πλευρὰν, ἦτο ἕτερον κτίριον ἐφόμοιον τὴν ὡραιότητα, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ ὑπεκρατεῖτο ὑπὸ πέντε Καριανῶν κιόνων, τριῶν μὲν πρὸς μεσημβρίαν, δύο δὲ πρὸς δυσμάς. Εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ κτίριον τοῦτο, οὐδεὶς λόγος ἐν τοῖς συγγραφεῦσι.

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ

Πλησίον τοῦ προμνημονευθέντος βεστιαρίου τῆς Αὐγούστης « πρὸς πόδας αὐτοῦ » (2), ἦτο ἕτερον κτίριον εἰς δύο δόμους διῃρημένον, « τῷ Αὐγουστιακῷ δὲ πλησιάζον κοιτῶνι », ἤτοι τῷ βεστιαρίῳ τῆς Αὐγούστης. Ἐδῶ Λέων ὁ βασιλεὺς ἤγειρεν εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Ἄννης, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν ὀροφὴ ὑπεκρατεῖτο ὑπὸ τεσσάρων κιόνων Βαθυΐνων, τὸ δὲ ἔδαφος ἦτο ἐκ λίθου Προικοννησίου ἐστρωμένον. Παρὰ τὸ εὐκτήριον τοῦτο, ἦτο ὁ κοιτὼν τῆς Αὐγούστης, συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Μουσικοῦ, διὰ κατωφεροῦς κλίμακος. « Ἐκεῖνο δὲ τὸ πρὸς δύσιν τοῦ » Μουσικοῦ, τὴν μὲν κάθοδον ἐν τῷ προρρηθέντι ἔχει κοιτῶνι » διὰ κλίμακος, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν εἴσοδον ».

ΤΕΤΡΑΚΟΥΒΟΥΚΛΟΝ

Ἕτερος τρίκλινος οὕτω καλούμενος, μνημονεύεται ἐν τῇ Συνεχείᾳ Θεοφάνους, ὡς ἵδρυμα τοῦ Θεοφίλου (3), κείμενος πλησίον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἄνω μνημονευθέντων ἱδρυμάτων. Τὸ

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 146.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 146. Ἐν σελ. 98, λέγεται ὅτι ὁ Θεόφιλος ἀνήγειρε « κατὰ » τὸν κοιτῶνα », ναὸν εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου, τὸν τρίκογχον ναὸν εἰς ὄνομα τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ « ἑκατέρωθεν τούτου εἰς μαρτύρων γυναικῶν ἁγίων ὀνόματα ». Πιθανὸν ἐπεσκεύασε τὴν Παναγίαν τοῦ Φάρου, καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ναὸς παρὰ τὸν κοιτῶνα ἄλλος δὲν μνημονεύεται, εἰμὴ αὕτη τοῦ Φάρου.

(3) Σελ. 147.

κτίριον τοῦτο εἶχε τέσσαρα κουβούκλεια σεμνὰ καὶ λαμπρά· τὰ μὲν δύο ἔβλεπον πρὸς τὸν Μεσόπατον. « Τούτων τὸ ἓν ὑπὸ τεσ-» σάρων ἀψίδων τὴν χρυσοειδῆ ὀροφὴν ἔχοντα ». Ἕτερα δύο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λαυσιακοῦ ἔβλεπον. Τοῦ τρικλίνου τούτου τὸ ἔδαφος, κατέστρωσεν ἐκ λίθου Προικοννησίου καὶ ἐκ χρωμάτων οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ μαρμάρων. Ταῦτα τὰ κοσμήματα ἠφάνισεν ἀκολούθως, ἐμπρησμός.

Ταῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα κτίρια ἐγερθέντα ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐν τῷ χώρῳ τοῦ Τρικόγχου. Πρὸς νότον τῶν κτιρίων τούτων ἐγερθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, ἦτο κῆπος ἐκτεινόμενος μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, τοῦ νοτίου ὁρίου τῶν παλατίων τούτων. Ἕτερον κτίριον ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ δὲν μνημονεύεται. Ὡρίζοντο τὰ παλάτια ταῦτα πρὸς βορρᾶν, ἀπὸ τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ΄, πρὸς ἀνατολάς, ἀπὸ τὸν Λαυσιακὸν τρίκλινον, πρὸς νότον, ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον, τὸν ὁποῖον μέλλω ἀκολούθως νὰ περιγράψω καὶ πρὸς δυσμάς, ἀπὸ τὰ διαβατικὰ τοῦ Αὐγουστέως.

Ἔρχομαι τώρα νὰ ἱστορήσω τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα παλάτια τῆς Δάφνης, συνεχόμενα μετὰ τῶν τειχῶν τῶν διαχωριζόντων τ᾽ἀνάκτορα ἀπὸ τὸν Αὐγουσταιῶνα. Κατ᾽ἐμὲ εἶναι τὸ δυσχερέστερον καὶ μᾶλλον ἀκατανόητον μέρος τῆς ἱστορίας ὅλων τῶν παλατίων.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

Τὰ παλάτια ταῦτα ἐχωρίζοντο ἀπὸ τὰ παλάτια τοῦ Τρικόγχου διὰ τῶν διαβατικῶν, καλουμένων ὁτὲ μὲν τοῦ Αὐγουστέως, ὁτὲ δὲ τῆς Δάφνης. Πρὸς δυσμὰς τῶν διαβατικῶν τούτων, ἦτο κτίριον καλούμενον ἡ Δάφνη. « Ἡ δὲ Δάφνη ἐκλήθη διὰ τὸ ἵστα-» σθαι ἐν τῷ τόπῳ στήλην, ἥτις ἦν ἡ μαντικωτάτη ποτὲ Δάφνη » τοῦ Ἀπόλλωνος » (1). Τοῦτο καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος « πα-

(1) Γ. Κωδινός, σελ. 100, 271.

» λάτιον τῆς Δάφνης ἐν τῷ ναῷ τοῦ πρωτομάρτυρος Στε» φάνου » (1).

ΤΟ ΟΚΤΑΓΩΝΟΝ

ἢ ὀκτάγωνον κουβούκλειον, οὕτω καλούμενον διότι εἶχεν ὀκτὼ στοάς, ἐν ταῖς ὁποίαις ἦσαν κατὰ τὸν Κωδινὸν « διδάσκα» λοι πάσης γραφῆς » (2). Ἀπὸ τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης εἰσέρχονται εἰς τὸ ὀκτάγωνον κουβούκλειον (3). « Ἐξέρχονται οἱ δε» σπόται ἀπὸ τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης καὶ ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κου» βουκλείῳ, βάλλουσιν τὰς ἑαυτῶν χλανίδας ». Τὸ κουβούκλειον τοῦτο ἦτο ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης, πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, κείμενον πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ. « Καὶ μετὰ ταῦτα εἰ» σέρχονται οἱ Δεσπόται μετὰ τοῦ κουβουκλείου ἐν τῷ ὀκτα» γώνῳ κουβουκλείῳ, τῷ πρὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου . . . καὶ » εἰσέρχονται ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης » (4). « Ἀλλασσόν» των γὰρ τῶν δεσποτῶν ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης καὶ ἐξερ» χομένων ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ » (5). « Εἰσέρχεται » ἡ Αὔγουστα εἰς τὸ ὀκτάγωνον τὸ ἔξω τοῦ Ἁγίου Στε» φάνου » (6).

Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι τὸ ὀκτάγωνον κουβούκλειον, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ὁ κοιτὼν τῆς Δάφνης, ἦσαν πλησίον ἀλλήλων.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 550. « Λέγουσι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς δάφνης, ὅτι ὑγιείας ἐργα» στήριόν ἐστιν· ὅθεν καὶ φύλλα αὐτῆς ἐπεδίδοντο τοῖς ἄρχουσι παρὰ τοῦ δήμου, τῇ » πρώτῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός ». Γ. Κωδινός, σελ. 271. Μέχρι τῆς σήμερον πολλοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καίοντες τὰ φύλλα τῆς δάφνης, καταπίνουσι τὴν τέφραν πρὸς θεραπείαν πυρετῶν διαλειπόντων. « Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν », τοῦτο λέγειν εἰώθασιν οἱ » ὑπό τινων ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη ». Σουΐδας.

(2) Σελ. 83. Π. Γύλλιος, Βιβ. Β'. Κεφ. Κ'.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 26.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Λ'. σελ. 33.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 7, 21.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 212. Τὸ ὀκτάγωνον μνημονευόμενον ἐν τῷ Χρονικῷ Πασχαλίῳ, Τόμ. Α'. σελ. 623, ἔκειτο εἰς « τὰ πέριξ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τῶν Σφω» ρακίου ». Ὁ τόπος οὗτος σήμερον καλεῖται *Βεφὰ μεϊδάνι*, πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης *Οὺν καμπάν*.

Ὁ Κεδρηνὸς (1), διηγούμενος τὴν στάσιν τοῦ νίκα, λέγει, « τότε δὴ ἐνεπρήσθη καὶ τὸ ὀκτάγωνον καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ Σε-» βήρου τὸ λεγόμενον Ζεύξιππος ». Οὐδεὶς ἄλλος μνημονεύει τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ κτιρίου τούτου. Ἦτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου, καὶ πιθανὸν αἱ φλόγες ἔφθασαν μέχρι τοῦ κτιρίου τούτου.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερὰ Σύνοδος καλουμένη Πενθέκτη, συνῆλθεν ἐν τῷ παλατίῳ, ἐν ἱδρύματι καλουμένῳ Τροῦλλος. Παρῆσαν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐπίσκοποι. Οὐδεὶς ὅμως ἐμνημόνευσε τὴν θέσιν, ἢ τὸ δημῶδες τοῦ κτιρίου ὄνομα. Ὁ Φραντζῆς (2) λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τῆς Συνόδου ταύτης, « τὰς δὲ οὔσας μοναχὰς ἐν τῇ Παμμακαρίστῳ » προσέταξεν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Προφήτου Ἰωάν-» νου τοῦ ἐν τῷ τρούλῳ, ὅπου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστι-» νιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου, ἡ Πενθέκτη Ἁγία Σύνοδος συνη-» θροίσθη· παλάτιον γὰρ τοῦτο περιφανὲς τῷ τότε καιρῷ ὑπῆρχεν » ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὸ βόρειον μέρος ». Ταῦτα τεκμαίρουσι τὴν περὶ τῶν ἄλλοτε ἐπιφανῶν ἀνακτόρων ἄγνοιαν τοῦ Φραντζῆ.

Τὸ μικρὸν τοῦτο κτίριον τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου, ὑπὸ μόνου τοῦ Φραντζῆ ἱστορούμενον, τέμενος Μουσουλμανικὸν ἄλλοτε καὶ σχολεῖον τὴν σήμερον, καλούμενον *Ἀχμὲδ πασᾶ μεστζηδὶ* (3), πλησίον τῆς Παμμακαρίστου, μόλις χωρεῖ ἀνθρώπους ἑκατόν. Ἅπαντες οἱ ἱστορήσαντες τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερὰς Συνόδους, μνημονεύουσι τὴν Πενθέκτην Σύνοδον (4) γενομένην ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ παλατίου, καὶ παλάτιον κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο τὸ μέγα παλάτιον. Ἡ Σύνοδος αὕτη δὲν συνη-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 647.

(2) Σελ. 307.

(3) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 303, ἔνθα καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ναοῦ τούτου. Κ/πολις Πατρ. σελ. 67. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 576.

(4) Histoire chronologique et dogmatique des Conciles de la Chrétienté, par M. Roisselet de Sanclières, ἐν Παρισίοις, 1846. Τόμ. Γ'. σελ. 102, 131. Πενθέκτη, Quinisexta. Le Concile se tint dans une salle du palais Impérial, en Ltian trullus, c'est à dire dôme.

θροίσθη ἐν τῷ πενταχουβούκλῳ. κτιρίῳ ἐγερθέντι ὑπὸ τοῦ μετέπειτα βασιλεύσαντος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (1). Σύνοδος πολύμηνος ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, δὲν συνεκροτεῖτο, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων ἑορτῶν, θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν. Φρονῶ ὅτι κατάλληλον κτίριον εὐρύχωρον καὶ πλησίον ἐπιφανοῦς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ, ἦτο τὸ ὀκτάγωνον τοῦτο. Οὐδεὶς ὅμως τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν καλεῖ τὸ ὀκτάγωνον Τροῦλλον, καὶ οὐδέποτε μνημονεύεται τοιοῦτο κτίριον ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνακτόρων, οὐδέποτε μνημονεύει βιβλιοθήκην. Ἅπασαι αἱ ἐπιφανεῖς μοναὶ τοῦ Βυζαντίου, εἶχον βιβλιοθήκας, χάριν τῶν ἐν αὐταῖς μοναζόντων. Εὐτυχῶς, μία μόνη διεσώθη, πρὸς δυσμὰς τοῦ τεμένους *Ζεϊρὲκ τζαμιί*, τῆς πάλαι ὑμνουμένης μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ (2). Εἶναι κτίριον λίθινον ὀκτάγωνον, τέμενος τὴν σήμερον Μουσουλμανικόν. Τοῦτο κατὰ τοὺς λόγους τῶν Μουσουλμάνων ἱερέων, ἦτο ἄλλοτε βιβλιοθήκη, τουρκιστὶ *κιτὰμπ χανέ*.

Τὸ ὀκτάγωνον τοῦτο τοῦ παλατίου τῆς Δάφνης, καλούμενον ὑπὸ τοῦ Κωδινοῦ (3) « τὸ τετραδίσιον ὀκτάγωνον », πλησίον τῆς Χαλκῆς, φρονῶ ὅτι ἦτο ἡ σχολὴ ἔνθα ἐδίδασκον « διδάσκαλοι » πάσης γραφῆς », μέχρι Λέοντος τοῦ Συρογενοῦς. Πιθανὸν αὕτη ἦτο ἡ βιβλιοθήκη τοῦ παλατίου. Ἐν τῇ ἐκτενεστάτῃ ὅμως περιγραφῇ τῶν ἀνακτόρων, τὸ ὀκτάγωνον τοῦτο μνημονεύεται ὡς μέρος τοῦ παλατίου τῆς Δάφνης, ἔνθα ἐτέλουν βασιλικὰς τελετάς. Περὶ διδασκάλων καὶ βιβλίων οὐδεὶς λόγος.

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΕΝ ΤΗ ΔΑΦΝΗ

Πλησίον τοῦ παλατίου τῆς Δάφνης, ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ τούτου, συχνότατα μνη-

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 335.
(2) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 352.
(3) Σελ. 83.

μονευομένου, σαφῆ εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου. « Τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τελουμένης ἐν τῷ ναῷ » τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῆς » Δάφνης » (1). « Εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης, πλησίον τοῦ ναοῦ » τοῦ Ἁγίου Στεφάνου » (2). « Διοδεύων δὲ διὰ τοῦ Αὐγουστέως » εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον . . . καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ » κοιτῶνι αὐτοῦ » (3). « Καὶ στεφανοῦται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου » Στεφάνου τῷ εἰς τὴν Δάφνην » (4).

Τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων, ὁ βασιλεὺς « εἰσέρχεται εἰς τὸν » κοιτῶνα τῆς Δάφνης πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου » — « Εἰσέρχεται ἐν τῷ τῆς Δάφνης κοιτῶνι » (5). Ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὀκταγώνου καὶ τοῦ κοιτῶνος τῆς Δάφνης. Ἡ θέσις αὕτη δηλοῦται ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ στεψίμου τῆς Αὐγούστης. « Ὁ πατριάρχης ἔρχεται διὰ τῆς Δάφνης » καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ ἐκδέχεται τοὺς δε» σπότας » (6). Μετ᾽ ὀλίγον, « ὁ πατριάρχης ἐξέρχεται διὰ τοῦ » ὀκταγώνου κοιτῶνος ». Σαφέστερα εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστοροῦντος τὰ « ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης καὶ » στεφανώματος ». — « Εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ ὀκτάγω» νον τὸ ἔξω τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς » καὶ ἡ Αὐγούστα εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον, καὶ γίνεται τὸ μνῆ» στρον καὶ ἐξέρχεται τῆς ἐκκλησίας » (7). Τὸν ναὸν τοῦτον ἀνήγειρε Πουλχερία ἡ ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου (8).

(1) Τόμ. Α'. σελ. 196. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ Λαβάρτ (σελ. 66) ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, παρὰ τὸ κάθισμα.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 71, 140, 196, 628.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 129.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 655. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 351.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 140, 146, 608.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 202, 205. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 713. Τόμ. Β'. σελ. 17. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, ἐν τῷ ναῷ τούτῳ κατέθεσεν ὁ Ζήνων « τὸ » κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, ἰδιόγραφον αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα ». Τόμ. Β'. σελ. 619. Τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ ναοῦ τούτου ἱστορεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, Τόμ. Α'. σελ.640

(7) Τόμ. Α'. σελ. 212. « Καὶ στέφονται ἀμφότεροι ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ». Συν. Θεοφάνους, σελ. 625. Τὸν ναὸν τοῦτον, ἐπεσκεύασε Βασίλειος ὁ Μακεδών. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 204.

(8) Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 592.

Πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ, ἦτο ὁ καλούμενος ἱππόδρομος τοῦ παλατίου, καὶ τοῦτον ἐννοεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, γράφων τὰ ἐπὶ προαγωγῇ πατρικίου (1), « καὶ » ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἱπποδρόμου εἰς τὸν Ἅγιον » Στέφανον », οὐχὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου παρὰ τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ συνεκκλησιάζοντο ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Πορφυρογεννήτου, δὲν εἶναι περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου, διότι μετ' ὀλίγον λέγει, ὅτι « ὀψικευόμενος ὑπὸ ἀξιωματι» κῶν, ἀπέρχεται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, καὶ ἅπτει ἐκεῖσε κηρούς ».

Τὰ σκεύη φυλαττόμενα ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἀπαριθμεῖ ὁ Πορφυρογέννητος (2). Μνημονεύεται καὶ ὁ πρωτόπαππας τῆς Δάφνης (3). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐνίοτε ἐτελοῦντο οἱ γάμοι τῶν βασιλέων (4). « Καὶ στεφανοῦται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου » τῷ ἐν τῇ Δάφνῃ ». « Συζευγνύουσιν αὐτῷ (τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ) » Εὐδοκίαν τὴν τοῦ Δεκαπολίτου, μεθ' ἧς στεφανοῦται ἐν τῷ » Ἁγίῳ Στεφάνῳ τῷ εἰς τὴν Δάφνην, γεγονότος τοῦ παστοῦ » μὲν εἰς τὴν Μαγναύραν, τῆς δὲ συγκλήτου ἀνακλιθείσης ἐν » τοῖς ιθ' ἀκκουβίτοις ». Τὸν ναὸν τοῦτον, πρῶτος ἀνήγειρε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς, « ὅνπερ εἶχε χειμερινὸν κοιτῶνα » (5). « Ἐστέφθη τὸ παιδίον Ἐπιφανία ἡ καὶ Εὐδοκία, εἰς τὸν Ἅγιον » Στέφανον εἰς τὸ παλάτιν » (6).

Ο ΚΟΙΤΩΝ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

Θριάμβου ἐπινικίων τελουμένων, « ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν αὐλι-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 251.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 640.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ 539, 540, 549.
(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 816.
(5) Γ. Κωδινός, σελ. 18.
(6) Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α'. σελ. 703.

» κῶν συνοδευόμενος, εἰσέρχεται ἐν τῷ τῆς Δάφνης κοιτῶνι »(1). « Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ ἐκεῖσε κοιτῶνι τοῦ Αὐγου- » στέως ». Τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ὁ βασιλεὺς « διοδεύων δὲ διὰ τοῦ Αὐγουστέως, εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον » Στέφανον . . . ἐξέρχεται καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, » ἐκδεχόμενος τὸν καιρὸν » (2). Ἐκ τοῦ ὀκταγώνου, ὑπῆρχε πύλη ἄγουσα εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης (3). Περὶ τοῦ κοιτῶνος τούτου καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ, ὀλίγιστα μανθάνομεν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν. Ἦτο ὡς προεῖπον, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. « Εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης, » πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου » (4). Ὁ κοιτὼν οὗτος ἐκαλεῖτο ἐνίοτε κοιτὼν τοῦ Αὐγουστέως καὶ κοιτὼν τοῦ ὀκταγώνου (5). « Ἀλλασσόντων τῶν δεσποτῶν . . . ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς » Δάφνης, καὶ ἐξερχομένων ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ » (6).

ΤΑ ΔΙΑΒΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ δίοδος ἡ ἄγουσα ἀπὸ τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης μέχρι τῶν διαβατικῶν τοῦ Αὐγουστέως, τῶν χωριζόντων τὰ παλάτια ταῦτα ἀπὸ τὰ προμνημονευθέντα τοῦ Τρικόγχου. Ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, « νεύει ὁ » βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ καὶ εἰσάγει τὴν Αὔγουσταν . . . διὰ » τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς τὸν Αὐγουστέα, οὔ- » σης αὐτῆς εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔνδον τοῦ ὀκταγώνου » (7). Ταῦτα ἐγίνοντο ἵνα μὴ διέλθῃ ἡ Αὔγουστα διὰ μέσου τοῦ λαοῦ, συνελθόντος ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως (8). Τὰ διαβατικὰ ταῦτα

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 71, 72, 608.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 129, 136.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 136.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α', σελ. 140, 143.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 180, 362.
(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 33.
(7) Τόμ. Α'. σελ. 208.
(8) Ἐκ τινων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου καταφαίνεται, ὅτι ἡ Αὐγούστα ἐπαρουσιάζετο κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον « καὶ ἐπισκεπάζονται ἥ τε Αὐγούστα καὶ τὸ παιδίον ἐρα-

ἐχώριζον τὸ ὀκτάγωνον, τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ὅλον τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως, ἀπὸ τὸν ἱππόδρομον κείμενον πρὸς νότον τούτων. Δὲν γνωρίζω ἂν ὑπῆρχε πύλη ἐκ τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως ἄγουσα πρὸς τὰ διαβατικὰ ταῦτα. Ἡ μόνη εἴσοδος ἦτο διὰ τοῦ κοιτῶνος, ἄνω τοῦ ὀκταγώνου Διὰ τῆς πύλης ταύτης, διέβη ἡ Αὐγούστα μέχρι τῶν διαβατικῶν τῆς Δάφνης.

Ο ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΣ

Ὁ τρίκλινος οὗτος ἐκτεινόμενος ἀπὸ τοῦ ὀκταγώνου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δάφνης μέχρι τῶν ὁμωνύμων διαβατικῶν, συχνότατα μνημονεύεται ἐν ταῖς τελεταῖς τοῦ παλατίου. Διὰ τοῦ τρικλίνου τούτου, εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ὀκτάγωνον τῆς Δάφνης. « Διέρχεται διὰ τῆς Δάφνης . . . καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι » τοῦ Αὐγουστέως » (1). Ἐκ τοῦ Αὐγουστέως ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὴν πύλην καλουμένην χρυσῆν χεῖρα, στενὸν καὶ πόρτηκα τοῦ Αὐγουστέως (2), ἀπέρχεται ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ Ὀνόποδος, καὶ ἀκολούθως εἰς τὸ Κονσιστώριον. Τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα, « γίνεται μεταστάσιμον ἐν τῷ Κονσιστω- » ρίῳ », — « καὶ ἀπέρχονται οἱ δεσπόται εἰς τὸν Αὐγουστέα ». Ὅτι ὁ τρίκλινος οὗτος, πολλάκις Αὐγουστεὺς καλούμενος, ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὀκταγώνου τῆς Δάφνης, δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, « ἀλλασσόντων γὰρ τῶν » δεσποτῶν τὰ λεγόμενα παγανὰ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Δάφνης καὶ » ἐξερχομένων ἐν τῷ ὀκταγώνῳ χρυσοκλείῳ . . , ἐξέρχονται » διὰ τοῦ Αὐγουστίωνος » (3).

» πλώματα χρυσοῦφαντα » Τόμ. Α'. σελ. 618. Περὶ τούτου λέγει ὁ Ράϊσκε, Τόμ. Α'. σελ. 729. Videtur ex his verbis colligi posse, Augustam suum vultum nudum proceribus conspiciendum non dedisse . . . more a Persis transsumto et in aulam Turcicam propagato.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 70, 71, 72, 97.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 9, 129, 136.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 33. « Ἔνδοθεν γὰρ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ Αὐγουστέως ἵστανται » οἱ νηψιστιάριοι, βαστάζοντες τὰ χρυσᾶ καὶ ἐκ λίθων τιμίων κατεσκευασμένα χερνιβόξεστα

Ὁ καλούμενος πόρτηξ τοῦ Αὐγουστέως, ἦτο θύρα ἄγουσα εἰς τὰ διαβατικὰ τῆς Δάφνης (1). Περὶ τῆς πύλης ταύτης τοῦ Αὐγουστέως, ἀγούσης εἰς τὰ διαβατικὰ τοῦ Αὐγουστέως ἢ τῆς Δάφνης, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος ἱστορῶν ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, « τῶν δὲ τοῦ κου-
» βουκλείου εἰσελθόντων εἰς τὸν αὐγουστέα, καὶ στάντων δίκην
» Π στοιχείου, καὶ τοῦ βασιλέως εἰσελθόντος, εὐθέως αἱ μεγά-
» λαι πύλαι τοῦ αὐγουστέως ἀσφαλίζονται » (2).

Ἐπὶ προαγωγῇ δημάρχου, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, « καὶ
» ἀνέρχεται διὰ τοῦ Λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Δά-
» φνης εἰς τὸν Αὐγουστέα » (3). Ἐδῶ διὰ τῆς Δάφνης, νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τὰ διαβατικὰ τῆς Δάφνης, καλούμενα καὶ διαβατικὰ τοῦ Αὐγουστέως.

Ὁ Αὐγουστεὺς ἦτο ἐκτενὴς χῶρος, διότι ἐν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς ἐνίοτε ἐδέχετο πάντας τοὺς ἄρχοντας, τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τὸν πατριάρχην (4). « Ἰστέον ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ Αὐγουστέως διαβα-
» τικὰ ὡς πρὸς τὴν ἀψίδα, ἐξωπλίσθησαν ἀπὸ διαφόρων βήλων
» κεντητῶν » (5). Τὸ στέψιμον τῆς Αὐγούστης, πολλάκις ἐτελεῖτο ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τοῦ Αὐγουστέως (6). Ἐκ τούτου εἰκάζω, ὅτι μέρος αὐτοῦ ἦτο στεγαστόν.

» ξεστα ». Ἴδ. Τόμ. Α'. σελ. 9. Παγανὰ ἐκαλοῦντο τὰ ἐνδύματα τὰ ὁποῖα ἐνεδύοντο ἐν ἡμέραις μὴ ἑορτασίμοις. « Διβητήσιον τὸ παγανόν », ἤτοι ἔνδυμα ἄνευ οὐδενὸς κοσμήματος. Τόμ. Α'. σελ. 181. « Παγανὸν ἱππικόν », ἐκαλεῖτο τὸ γινόμενον ἀπόντος τοῦ βασιλέως. Ἴδ. σελ. 334. « Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν ἑορτῇ οὐ γίνεται, εἰμὴ ἐν κυ-
» ριακῇ παγανῇ ». Ἴδ. σελ. 261, 367.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 209.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 136.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 270.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 630.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 573, 584.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 205. Μεγάλως σφάλλει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Κωδινοῦ Κουροπαλάτου, λέγων, « ἐστέφθη ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως ἡ βασίλισσα Εἰρήνη », idemque est quod dicitur χρυσοῦν τρίκλινον, a Iustiniano 2 exstructum : Ταῦτα καὶ ἕτερα ὅμοια, πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἀτελοῦς μελέτης τῶν παλατίων. « Τῇ δὲ κε' τοῦ
» Ὀκτωβρίου μηνός, ἐστέφθη Μαρία ἡ γυνὴ Λέοντος ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 792. Τόμ. Β'. σελ. 822.

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

« Καὶ ἀπέρχονται οἱ δεσπόται ἐν τῷ πρωτοκτίστῳ ναῷ τῆς ὑπε-
» ραγίας Θεοτόκου » (1). Τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς καλῶν τὸν ναὸν τοῦτον πρωτόκτιστον, ἀγνοῶ. Πιθανὸν πρὸ ὀλίγου ἀνηγέρθη, καθὼς καὶ τὰ δύο ἀκόλουθα εὐκτήρια, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος πάππου τοῦ Πορφυρογεννήτου. « Τελεῖται ἡ λιτάνειος
» ὑμνωδία ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου πρὸς
» τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς Δάφνης » (2).

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

Πλησίον τοῦ προειρημένου ναοῦ καὶ πιθανὸν μετ' αὐτοῦ συνεχόμενος, ἦτο ὁ ναὸς ἢ μᾶλλον τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὀλίγιστα ἱστόρησαν οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοὶ περὶ τῶν δύο τούτων ναΐσκων. Ἔκειντο ἀμφότεροι πρὸς νότον τοῦ παλατίου τῆς Δάφνης, πιθανὸν πλησίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. « Προκένσου γενομένου ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ », ὁ βασιλεὺς εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῆς Δάφνης, καὶ ἅψας κηρούς, ἀπέρχεται « ἐν τῷ μετεχείνῳ εὐκτηρίῳ τῆς Ἁγίας Τριά-
» δος » (3). Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (4), στενάκιον ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἔνθα ἐναπέκειντο ἅγια λείψανα. Τῇ κε' Μαρτίου, « τελεῖται ἡ λιτάνειος ὑμνωδία ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς
» Ἁγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριά-
» δος τῆς Δάφνης, καὶ ἀπὸ τῆς ὑποστροφῆς ταύτης τελεῖται
» κλητώριον τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ τοῦ λαμπροτάτου Ἰουστινια-
» νοῦ τρικλίνου » (5).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 7.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 763.
(3) Κ Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 8.
(4) Τόμ. Α'. σελ. 8.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 763.

Ο ΒΑΠΤΙΣΤΗΡ

Μετὰ τὴν προσκύνησιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ναοῖς, ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται εἰς τὸν βαπτιστῆρα, ἐν ᾧ « ἵστανται οἱ τρεῖς εὐμεγέ» θεις καὶ περικαλλεῖς σταυροί ». Ἐν τῇ προελεύσει τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν αὐλικῶν, « διέρχεται » διὰ τῆς Δάφνης εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα . . . καὶ ἅπτει κηροὺς » καὶ εἰς τὸν βαπτιστῆρα, ἔξω εἰς τοὺς σταυρούς » (1). Ἐνίοτε ὁ βαπτιστὴρ οὗτος, ἐκαλεῖτο ἁπλῶς οἱ σταυροί, « ἅψας κηροὺς » καὶ εὐξάμενος . . . ἀπέρχεται εἰς τοὺς σταυρούς » (2). Ταῦτα τὰ τρία κτίρια συνάμα μνημονευόμενα, ἦσαν πλησίον ἀλλήλων, καὶ τὸ νοτιώτερον τούτων ἦτο ὁ βαπτιστήρ. Ἡ θέσις αὕτη δηλοῦται ἐκ τῆς πορείας τοῦ βασιλέως, διερχομένου πρῶτον τὸν ναὸν τῆς Παναγίας, δεύτερον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τελευταῖον τὸν βαπτιστῆρα. Τοὺς τρεῖς τούτους ναοὺς καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, « τὰ εὐκτήρια τῆς Δάφνης » (3).

Η ΘΕΡΜΑΣΤΡΑ

Ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὸ Κονσιστώριον, « διέρχεται διὰ τοῦ ἱπ» ποδρόμου καὶ τῆς θερμάστρας καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ (4). Ὅτι ἡ θερμάστρα ἦτο πλησίον τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ παλατίου, δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (5), « ὁ δὲ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ δομέστικος τῶν ἐξσκουβίτων » . . . κατῆλθον ἐν τῇ θερμάστρᾳ· ὁ γὰρ δρουγγάριος τῆς βίγλας » ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἦν φυλάττων τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ». — « Προ» βάλλεται δὲ ὁ δευτερεύων ἢ ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ ἢ ἐν τῇ θερ» μάστρᾳ » (6). Ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ αὐτοῦ συγγρα-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 129, 532.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 174.
(3) Τόμ. Α'. σελ. 175.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 250, 272, 273, 274.
(5) Τόμ. Α'. σελ. 605.
(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 272.

φέως ἐξάγω, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα θερμάστρα, «εἰσάγει τὸν » θεσσάριον καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἔνδον τῆς εἰσαγούσης πύλης ἀπὸ » τῆς θερμάστρας εἰς τὸ ἡλιακὸν» — «Εἰσήρχοντο διὰ τῆς » θερμάστρας ἐν τῇ τοῦ σίγματος μυστικῇ φιάλῃ», — «Ἔν» δον τῆς εἰσαγούσης πύλης ἀπὸ τῆς θερμάστρας εἰς τὸ λαυ» σιακόν» (1).

Εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ τῶν ἀνακτόρων, τὰς θύρας καὶ διόδους τῆς θερμάστρας, ὑπογείου αἰθούσης σπανίως μνημονευομένης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρχοντο εἰς τὸ Κονσιστώριον.

Τὸ μέγα τοῦτο ὑπόγειον, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνέμνησα, περιγράφων τὰ ἐρείπια τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ὑποκρατεῖται ὑπὸ ὀκτὼ τετραγώνων μαρμαρίνων κιόνων. Τὸ ὕψος τῶν κιόνων μέχρι τοῦ κιονοκράνου εἶναι Μ. 3, 75. Τὰ κιονόκρανα ἐν σχήματι πυραμίδος, εἶναι Βυζαντινὰ ἔργα. Τὸ μῆκος τοῦ ὑπογείου εἶναι Μ. 30, 00, τὸ ὕψος Μ. 5, 25, καὶ τὸ πάχος τῶν τοίχων Μ. 2, 25. Ἐκ τούτων δηλοῦται ἡ ἐρυμνότης τοῦ κτιρίου καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἀλώβητος διάσωσις αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ὑπογείου τούτου, διήρχοντο ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου, εἰς τὰ βορειότερα ἱδρύματα τῶν ἀνακτόρων.

Τὸ ὑπόγειον τοῦτο κεῖται ἔν τινι ὁδῷ καλουμένῃ τὴν σήμερον, *Γιοὺν γκιορμὲζ*, ἤτοι ὁ μὴ βλέπων τὴν ἡμέραν.

ΠΥΛΗ ΕΛΕΦΑΝΤΙΝΗ

Ἡ πύλη αὕτη ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν θερμάστραν, ἦτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μεγάλου σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου, καλουμένου καὶ περίπατος τοῦ παλατίου. «Καὶ ἀνοίγουσι τὴν ἐλεφαντίνην» —

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 602. Μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος τόπον τινὰ καλούμενον Καστρησίακον ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Πιθανὸν οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ θερμάστρα, «μεθίστανται αἱ γυναῖκες καὶ ἀπέρχονται ἐπὶ τοὺς ἐλεφαντίνους πυλῶνας τοῦ καστρησιάκου». Τόμ. Α'. σελ. 211, 340. Μνημονεύεται καὶ καστρίσιος τῆς βασιλικῆς τραπέζης, «λαμβάνει ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ καστρησίου ὁ πατριάρχης τὸν θυμιατόν». Ἴδ. σελ. 542, 744, 748, 750, 755.

« ἀνέρχεται διὰ τῆς ἐλεφαντίνης » — « ἀνίστανται τῆς τραπέζης » καὶ ἐξερχόμενοι διὰ τῆς ἐλεφαντίνης, ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς » τὰ ἴδια » (1). Ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ ἱστορικοῦ Κιννάμου (2), δηλοῦται ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἦτο καὶ δεσμωτήριον, « Θω» μᾶς . . . ἐς τὴν ἐν παλατίῳ τε φρουρὰν ἀχθεὶς, ἣν Ἐλεφαν» τίνην κατ' ἔθος καλεῖν ἐστιν, ἐνταῦθα τὸν βίον ξυνεμετρή» σατο ». Ἄλλοι περὶ τούτου σιωπῶσι. Πιθανὸν ὁ Θωμᾶς ἐκλείσθη εἰς τὸ πυλώριον. Διὰ τῆς πύλης ταύτης, εἰσῆλθον λίαν πρωὶ καὶ ἐδῶ ἐκρύβησαν οἱ φονεῖς τοῦ Μιχαὴλ υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου (3). Οἱ ἱερεῖς τοῦ παλατίου, ὁ βασιλικὸς κλῆρος καλούμενος, διενυκτέρευον ἐκτὸς τῶν παλατίων, « παλαιὸς γάρ τις » τύπος διεδραμήκει, ἐκτὸς τῶν βασιλείων τοὺς ἱερεῖς νυκτὶ » διακαρτερεῖν, μέχρι τῆς πρὸς ὄρθρον διωρισμένοις αὐτοῖς εἰσελεύσεως » (4). Τῇ παραμονῇ τῆς Βαϊοφόρου, μετὰ τὸν ἑσπερινὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἅπαντες οἱ αὐλικοὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς ἐλεφαντίνης πύλης (5).

Η ΧΡΥΣΗ ΧΕΙΡ

Ἀπὸ τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως, εἰσέρχεταί τις εἰς ἕτερον τρίκλινον, καλούμενον ποτὲ μὲν Ὀνόποδα, ποτὲ δὲ Ὀνοπόδιον. Ἡ δίοδος αὕτη, διὰ τῆς ὁποίας συνεκοινώνουν οἱ δύο οὗτοι τρίκλινοι, ἐκαλεῖτο ποτὲ μὲν στενὸν καὶ στενάκιον, ποτὲ δὲ πόρτηξ τοῦ Αὐγουστέως καὶ χρυσῆ χείρ. Κυρίως στενὸν, καλεῖ αὐτὴν ὁ Πορφυρογέννητος (6). Ἦτο δίοδος στενὴ καὶ κατάστεγος. « Διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χειρὸς καὶ ἀπέρ» χεται εἰς τὸν ὀνόποδα » (7). Διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χει-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 171, 518, 600, 602.
(2) Σελ. 297.
(3) Κ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 66.
(4) Γενέσιος, σελ. 24.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 171.
(6) Τόμ. Α'. σελ. 136, 232. Τὴν θέσιν ταύτην οὐδόλως ἐννοεῖ ὁ σοφὸς Reiske. Τόμ. Β'. σελ. 168.
(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 163.

» ρὸς ἀνέρχεται ἐν τῇ χαλκῇ πύλῃ τοῦ ὀνόποδος ». — Διέρχε-
» ται διὰ τοῦ Αὐγουστέως καὶ τοῦ στενοῦ καὶ τοῦ ὀνόποδος ».
Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι ἡ θύρα ἡ κλείουσα τὴν χρυσῆν χεῖρα, ἐκαλεῖτο ἡ χαλκῆ. « Καὶ διασώζουσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ στενοῦ » ἢ τοῦ ὀνόποδος » . . . « καὶ διελθὼν τὸ στενόν, ἤγουν τὴν χρυ» σῆν χεῖρα, ἀνέρχεται εἰς τὸν ὀνόποδα ». « Ὁ πόρτηξ τοῦ Αὐ» γουστέως ἤγουν ἡ χρυσῆ χείρ » (1).

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, φανερὸν εἶναι ὅτι παρὰ τὸν τρίκλινον Αὐγουστέα, ἔκειτο ἕτερος τρίκλινος, καλούμενος Ὀνόπους ἢ Ὀνοπόδιον, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσέρχονται ἀπὸ τὸν Αὐγουστέα διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ καλουμένου, χρυσῆ χείρ. Ἡ πύλη αὕτη συχνότατα μνημονεύεται ἐν ταῖς τελεταῖς καὶ ἡ θέσις αὕτη, σαφηνίζει πλεῖστα τοῦ Πορφυρογεννήτου γραφόμενα. Ὁ θολωτὸς πόρτηξ οὗτος, ὑπεκρατεῖτο ὑπὸ δύο μαρμαρίνων κιόνων.

Ο ΟΝΟΠΟΥΣ Η ΤΟ ΟΝΟΠΟΔΙΟΝ (2)

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνακτορικῶν ἱδρυμάτων, φέρουσιν ὀνόματα Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικά. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν ἀνακτόρων, ἡ Λατινικὴ γλῶσσα ἦτο τοῖς πᾶσι γνωστή, ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως τοσούτων Ρωμαίων ἐκ Ρώμης, ὅθεν τὸ κουβούκλειον, τὸ κονσιστώριον, τὰ νούμερα, οἱ κανδιδάτοι, τὰ ιθ ἀκκούβιτα, ὁ Βουκολέων καὶ πλεῖστα ἄλλα ξενόφωνα ὀνόματα, διατηρηθέντα ἐν τοῖς στόμασι τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ μέχρι τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Εἰκάζω, ὅτι τὸ Ὀνοπόδιον καθὼς καὶ ὁ πλησιέστατα κείμενος Δέλφαξ, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἐλάλησα, εἶναι ὀνόματα τῶν ἀρχαίων Βυζαντίων, ἤτοι τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ πρὸ τῆς ἐγέρσεως τῶν ἀνακτόρων. Φρονῶ ὅτι ἐν τῷ τόπῳ, τὸ πάλαι, ὑπῆρχον περιφράγματα ἢ σταῦλοι, ἔνθα ἐτρέφοντο ἢ ἐφυλάττοντο ὄνοι καὶ χοῖροι, καὶ ἐκ τούτων τὰ δυσώνυμα ταῦτα ἀνα-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 72, 147, 176, 573, 578.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 62.

κτορικὰ ἱδρύματα. «Τὸν γὰρ ὕπαρχον ὁ πραιπόσιτος ἐξάγει » εἰς τὸν ὀνόποδα» (1). Τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα, «γίνε-» ται μεταστάσιμον ἐν τῷ κονσιστωρίῳ καὶ ἀπέρχονται οἱ δε-» σπόται εἰς τὸν Αὐγουστέα, καὶ ἀλλάσσουσι . . . καὶ γίνεται » ἡ πρώτη δοχὴ τῶν πατρικίων ἐν τῷ ὀνοποδίῳ . . . καὶ ἐξέρ-» χονται ἕως τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου, ἔνθα ἵστανται ὕπατοι». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, καταφαίνεται ὅτι πλησίον τοῦ Κονσιστωρίου, ἢ μᾶλλον μετ' αὐτοῦ συνεχόμενον, ἦτο τὸ Ὀνοπόδιον. Τῇ ἑορτῇ τῆς Ὀρθοδοξίας (2), ὁ βασιλεὺς ἔρχεται ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ, ἔνθα ἡ σύγκλητος ὑπερεύχεται αὐτόν. «Ὁ δὲ τῆς καταστάσεως καὶ οἱ σιλεντιάριοι μένου-» σιν εἰς τὸν ὀνόποδα». Τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, «ὁ βα-» σιλεὺς δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν ἀργόντων τοῦ κουβουκλείου » διέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τῆς χρυσῆς χειρὸς καὶ ἀνέρχεται εἰς » τὸν ὀνόποδα, καὶ στάντος αὐτοῦ ἐν τῇ πύλῃ τῇ χαλκῇ, δέ-» χονται αὐτὸν ἐκεῖσε πατρίκιοι καὶ στρατηγοί . . . κατέρχονται » οἱ αὐτοὶ ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ἑνούμενοι τῇ συγκλήτῳ ἁπάσῃ». Ἐν ἑτέρᾳ ἑορτῇ, τῇ ὑψώσει τῶν τιμίων ξύλων (3), ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετὴν, εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτιον διὰ τῆς χαλκῆς πύλης, καὶ διελθὼν τὰς σχολὰς καὶ τὰ ἐξκούβιτα, ἀπέρχεται διὰ τοῦ Κονσιστωρίου, καὶ μένει ἡ σύγκλητος ἐκεῖσε, διελθόντα δὲ τὸν Ὀνόποδα δέχονται αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως μετὰ τῶν σιλεντιαρίων. Τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων (4), ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης ἐξέρχονται τοῦ παλατίου μέχρι τοῦ Αὐγουστέως, καὶ ἐδῶ ἀλλήλους ἀσπασάμενοι, ὁ μὲν πατριάρχης ἀπέρχεται εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, συνοδευόμενος ὑπό τινων αὐλικῶν τοῦ κουβουκλείου καὶ τοῦ Κονσιστωρίου, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλάτιον αὐτοῦ. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, καταφαίνεται ὅτι ὁ καλού-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 97, 527.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 859, 163.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 128.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 142.

μενος Αὐγουστεὺς τοῦ παλατίου, ἦτο πλησίον τοῦ Ὀνόποδος καὶ τοῦ Κονσιστωρίου.

Ἐπὶ στεψίμῳ βασιλέως, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ Αὐγουστέως καὶ ἐξέρχεται μέχρι τοῦ Ὀνόποδος, ἔνθα γίνεται ἡ πρώτη δοχὴ τῶν πατρικίων ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ, «καὶ κατέρχονται » μέχρι τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου».

Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, δὲν μανθάνομεν ἂν ὁ Ὀνόπους ἦτο ὕπαιθρος ἢ στεγαστός.

Ἐπὶ προαγωγῇ μαγίστρου, «ἀσφαλίζεται καὶ τὸ πρόθυρον » τοῦ ὀνοποδίου» (1). Πιθανὸν ἐννοεῖ τὰς θύρας τὰς ἀγούσας πρὸς τὸ ἐξάερον τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων. Εἴδομεν ἐκ τῶν προηγουμένων, ὅτι μία πύλη ἄγουσα εἰς τὸν Ὀνόποδα ἀπὸ τοῦ τρικλίνου Αὐγουστέως, ἐκαλεῖτο ἡ χρυσῆ χείρ. Ἑτέρα πύλη μνημονευομένη εἶναι:

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΠΟΥΛΠΙΤΟΥ

«Τοῦ δὲ βασιλέως ἐξελθόντος τὴν τοῦ Πουλπίτου πύλην, » ἤγουν εἰς τὸν ὀνόποδα» (2). Φαίνεται ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (3), ὅτι ἦτο δίοδος μαρμαρίνη ἄγουσα ἀπὸ τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων εἰς τὸν Ὀνόποδα, «καὶ νεύει ὁ πραιπόσι» τος τῷ ὀστιαρίῳ τῷ κρατοῦντι τὸ βῆλον τοῦ μαρμαρίνου πουλ» πίτου τοῦ ἐξερχομένου εἰς τὸ ὀνοπόδιον». Ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ λοιπὸν μνημονεύεται ἡ χρυσῆ χεὶρ ἡ ἄγουσα ἐκ τοῦ Αὐγουστέως, ἡ πύλη αὕτη τοῦ πουλπίτου πρὸς δυσμὰς καὶ αἱ τρεῖς θύραι αἱ ἄγουσαι ἐκ τοῦ Ὀνόποδος εἰς τὸ Κονσιστώριον. Θύραν ἄγουσαν ἀπὸ τὸν Ὀνόποδα πρὸς τὰ διαβατικὰ τοῦ Αὐγουστέως δὲν εὑρίσκω. Μετὰ τοῦ πουλπίτου τούτου, μνημονεύεται καὶ καμελαύκιον (4).

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 234.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 144. Πούλπιτον μνημονεύεται καὶ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, καὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἴδ. Τόμ. Α΄. σελ. 134, 243.

(3) Τόμ. Α΄. σελ. 232.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 11.

KONΣIΣTΩPION (1)

Εὐρύχωρον κτίριον πρὸς βορρᾶν τοῦ προμνημονευθέντος Ὀνοποδίου. Συνεκοινώνει μετὰ τούτου, διὰ τριῶν πυλώνων ἐλεφαντίνων, ἀριστεροῦ, δεξιοῦ καὶ μέσου (2). « Οἱ τρεῖς πυλῶνες οἱ » ἐλεφάντινοι τοῦ κονσιστωρίου » (3). « Ἔμπροσθεν τῶν τριῶν » πυλῶν ». Μνημονεύεται χειμερινόν, θερινὸν μέγα Κονσιστώριον καὶ ἀντικονσιστώριον, ἔνθα ἐκάθιζον οἱ πρέσβεις πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Εἰκάζω ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι ὑπῆρχον τρία δωμάτια, δύο πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἡ μεγάλη αἴθουσα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἵστατο ὁ πορφυροῦς λίθος καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ θρόνος (4). Κονσιστώριον ἐκαλεῖτο τὸ κτίριον, διότι αὐτόθι πολλάκις συνεδρίαζον οἱ ἄρχοντες μετὰ τοῦ βασιλέως. Μετὰ ταῦτα, ἡ συνεδρίασις αὕτη ἐκαλεῖτο κονσιστώριον. « καὶ ἵστανται κονσιστώριον εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ » εἰσελθόντες ἔνθεν κἀκεῖθεν » (5).

Ἐν τῇ ὑποδοχῇ Πέρσου πρέσβεως, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (6), « δεῖ τὸν ἀδμισσιονάλιον ἀγαγεῖν τὸν πρέσβυν καὶ πα» ραστῆσαι αὐτὸν εἰς τὸν τοῖχον, ἐντὸς τοῦ βήλου τοῦ μεγάλου » θερινοῦ κονσιστωρίου· ἀνοίγονται δὲ αἱ τρεῖς θύραι τοῦ κονσι» στωρίου ἐὰν ἔχῃ ἵππους εἰς τὰ ξένια . . . εἰσέρχεται ὁ δηκου» ρίων εἰς τὸ μικρὸν κονσιστώριον ».

Ἅπαντες οἱ πρέσβεις ἐγίνοντο δεκτοὶ ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ καὶ

(1) « Κονσιστώριον, θεῖον συνέδριον », Ἡσύχιος. — « Κονσιστώριον παρὰ Ῥωμαίοις » οὕτω λέγεται τὸ συνέδριον καὶ τὸ σύστημα ἔνθα περὶ τῶν ἐπειγόντων βουλεύονται ». Σουΐδας. — « ἔνθα ἵστανται ὕπατοι, κονσιστώριον καὶ οἱ λοιποὶ συγκλητικοί ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 97.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 73, 84, 107, 161, 168, 234, 395.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 234.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 398, 404, 407. Κονσιστωριανός, **Consistorianus**. I. Meursi Glossarium.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 257.

(6) Τόμ. Α'. σελ. 398.

ἄοπλοι (1), « ἀρμάτοι δὲ ἐπὶ τοῦ βασιλέως οὐκ εἰσέρχονται διὰ » τὸ μὴ εἶναι βαρβάρους τοὺς πρεσβευτάς ».

Ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ τούτῳ, ἐφυλάττετο ὁ σταυρὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Μωϋσέως ἡ ῥάβδος (2). Ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ ὑπῆρχε χαμελαύκιον, καλούμενον ἐνίοτε καὶ κιδώριον, σκιάζον τὸν πορφυροῦν λίθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο διὰ πορφυρῶν γραδηλίων (3). Ἀπὸ τὸ Ὀνοπόδιον κατέβαινον εἰς τὸ Κονσιστώριον διὰ τῶν τριῶν προμνημονευθεισῶν θυρῶν, διὰ γραδηλίων, « καὶ οἱ σπαθάριοι κατέρχονται τὰ γραδήλια τοῦ κον» σιστωρίου ». Διὰ πορφυρῶν γραδηλίων ἀνήρχοντο ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ λίθου, ἔνθα ἵστατο ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως (4). Ἀνοί» γονται αἱ τρεῖς θύραι τοῦ κονσιστωρίου » — « Κάθηται (ὁ βα» σιλεὺς) εἰς τὸ μέγα κονσιστώριον καὶ οἱ ἄρχοντες εἰσέρ» χονται » (5).

Ὁσάκις ὁ πολύτιμος θρόνος ἐτίθετο ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ, ἐφυλάττετο ὑπὸ σιλεντιαρίων καὶ χοσβαϊτῶν. Ἱσταμένου τοῦ σέντζου, οὐδεὶς διενυκτέρευεν ἐν τῷ Κονσιστωρίῳ. Ἅπασαι αἱ θύραι τῶν πέριξ ἱδρυμάτων, ἦσαν ἀσφαλῶς κεκλεισμέναι, οὐδὲ οἱ πατρίκιοι εἰσήρχοντο ἱσταμένου τοῦ θρόνου (6). « Μὴ ἔχοντες » ἄδειαν εἰσιέναι ἐν τῷ κονσιστωρίῳ ἱσταμένου τοῦ σέντζου ».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Ἡ ἐκκλησία αὕτη, πολλάκις μνημονεύεται. Ἐν τῇ προελεύ-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 394, 396. Πιθανὸν ὅτι ἐκ τῶν Βυζαντίων, διετηρήθη ἡ συνήθεια αὕτη καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 10. Μνημονεύεται ἡ ῥάβδος αὕτη ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, κειμένῳ ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 63, 69, 98, 130, 163, 181.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 73, 232, 233.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 405.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 234. Νομίζω ὅτι λανθάνεται ὁ Λαβὰρτ, γράφων ὅτι ὑπῆρχεν ἑστιατόριον παρὰ τὸ κονσιστώριον. Πρβ. ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, Les Salles à manger. Χοσβαῖται, ἦσαν βεστιαρῖται ἐπιμελούμενοι τῶν ὑποδημάτων τοῦ βασιλέως. Ἰδ. Τόμ. Β'. σελ. 42, 847.

σει πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μωκίου (1), ὁ βασιλεὺς δέχεται τοὺς ἄρχοντας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, ὅθεν ἅπαντες συναπέρχονται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μωκίου. Τοῦ νάρθηκος ἡ πύλη ἦτο χαλκῆ, « τοῦ δὲ βασιλέως εἰσελθόντος τὴν χαλκῆν πύλην » τοῦ Κυρίου » (2). Ὁ βασιλεὺς τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, διήρχετο διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Κυρίου καὶ εἰσήρχετο ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τοῦ Τρικόγχου, ὅθεν διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ', εἰσέρχεται εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον (3). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐφυλάττοντο πολύτιμα κειμήλια (4). Ἔξω τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐνίοτε ἐστέφοντο οἱ βασιλεῖς. « Ἐκαθέσθη καὶ αὐτὸς (ὁ βα» σιλεὺς) ἔξω τῆς τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας ἐν ᾧ τόπῳ στέφονται » οἱ βασιλεῖς, μέλλοντες ἀπιέναι ἔφιπποι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων » Ἀποστόλων ». Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ, ἀπεστέφοντο οἱ βασιλεῖς ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ταύτης (5). Ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἀνήρχοντο εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα διὰ τῶν πορτήκων (6). Ὁ διάδρομος ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Σπαθαρικίου μέχρι τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐκαλεῖτο τὰ διαβατικὰ τοῦ Κυρίου. Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τοῦ παλατίου, διέρχεται τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ', καὶ διὰ τῆς πύλης τοῦ Σπαθαρικίου καὶ τῶν διαβατικῶν τούτων, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου (7).

Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, κατὰ τὸν Κωδινόν, ἤγειρε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς. Ἱδρύθη παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ Κονσιστωρίου.

ΩΑΤΟΝ

Κτίριον οὕτω καλούμενον ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ. Ἔκειτο πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου· « αἱ

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 98, 107, 251, 691.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 84, 107, 230, 270.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 641.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 32, 188, 593.
(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 270.
(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 169, 635.

» δὲ κληθεῖσαι γυναῖκες ἀπέρχονται ὄπισθεν τοῦ ὠάτου » (1). Ἡ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ἔκειτο πρὸς νότον τῆς Μαναύρας.

Τῇ β′ τῆς πρώτης ἑβδομάδος, οἱ αὐλικοὶ « διήρχοντο διὰ τῶν » διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ′ καὶ τοῦ σίγματος καὶ τῆς τοῦ Κυ- » ρίου ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, διέρχονται διά τε τῆς σα- » κέλλης καὶ τοῦ ὠάτου καὶ τοῦ ἀνάγοντος στενωποῦ εἰς τὸν » τῆς Μαναύρας ἡλιακὸν, καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ μεγάλῳ τρι- » κλίνῳ ». Ὁ Πορφυρογέννητος (2), λέγει ὅτι σφάλλουσιν οἱ καλοῦντες τὸν τρίκλινον τῆς Μαναύρας ὠάτον, « ὠάτος γὰρ τὸ » ἐκεῖσε χαρτοθέσιον τῆς σακέλλης ὀνομάζεται »(3). Τοιοῦτος θάλαμος μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, « κατὰ » τὰ τοῦ ὠάτου μέσα καθήμενος ἐναιθρίαζε » (ὁ βασιλεύς) (4). Τὸ κτίριον τοῦτο κατὰ τὸν Κωδινὸν, ἤγειρε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς.

Ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ κατά τινας, συνεκροτήθη ἡ καλουμένη Πενθέκτη σύνοδος τῷ 691ῳ (5). Τὸ μέγεθος καὶ τὰς αἰθούσας τοῦ κτιρίου τούτου, οὐδεὶς περιέγραψε.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α′. σελ. 215, 545, 567.

(2) Τόμ. Α′. σελ. 593.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 227. « Σακέλλα, ὅπου τὸ χρυσίον τίθεται. Σακέλλιον ὁμοίως ». Ἡσύχιος « Βαλάντιον μαρσύπιον, ἐξ οὗ καὶ σακελλάριος ». Σουΐδας.

(4) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α′. σελ. 405, 621. « Καὶ ἀστραπῶν περὶ τὸ παλάτιον » εἰλουμένων, καὶ τοῦ βασιλέως φεύγοντος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐν ἑνὶ τῶν κοιτωνίσκων » τῷ λεγομένῳ ὠάτῳ, κατέλαβεν αὐτὸν ἡ ὀργὴ, ὥστε αἰφνίδιον εὑρεθῆναι νεκρόν ». Γ. Κωδινός, σελ. 227. Ὠάτον μνημονεύεται καὶ ἐν Νικαίᾳ. Acta et Diplomata, Τόμ. Γ′. σελ. 65.

(5) Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α′. σελ. 206, ἐν σημ. Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 303. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β′. σελ. 263. « Ὥρισε ἡ ἐν τῷ τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου » συστᾶσα θεία καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος, ἡ καὶ πενθέκτη λεγομένη ». I. Meursi Glossarium. « Καὶ ὁ τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τέταρτος τῆς οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου ». Ν. Γρηγορᾶς, Τόμ. Α′. σελ. 407. Οὐδεὶς ὅμως ἐμνημόνευσε τὸ κτίριον ἐν τῷ ὁποίῳ συνεκροτήθη ἡ σύνοδος αὕτη. Ἐπίσης ἀσαφῆ εἶναι καὶ τὰ περὶ τῆς συνόδου ταύτης γραφόμενα τοῦ Δουκαγγίου. Le triclinium *Tholotum* qu'*Anastasius Dicorus* fit batir, qui est cette partie du palais nommé *Trullus*, où fut tenu le Concile *in Trullo*. Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs François, Venice, 1729. 1re Partie, σελ. 152. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Banduri. Τόμ. Β′. σελ. 355. Willelmus Tyrius, Βιβ. ΚΒ′. Κεφ. Δ′. Ὁ Συναξαριστὴς ὁ περιέχων πολυτίμους εἰδήσεις περὶ ὅλου τοῦ Βυζαντίου, ἐρανισθείσας ἐκ τοῦ συγγράμματος

Μελετήσαντες μέχρι τοῦδε τὰ κυριώτερα κτίρια, ἑκατέρωθεν τῶν διαβατικῶν τῆς Δάφνης καὶ τὰ ὑπεράνω τοῦ Αὐγουστέως τρικλίνου, μένουσιν ἵνα μελετήσωμεν ἕτερα κτίρια καὶ διαβατικά, συχνότερα τῶν ἄλλων μνημονευόμενα. Ἐν τῇ μελέτῃ τοιούτων προβλημάτων, δέον ἵνα βαίνωμεν μετὰ προσοχῆς, μελετῶντες τὰ κτίρια πλησίον ἑτέρων γνωστῶν κείμενα, ἵνα μὴ ἀποπλανώμεθα.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ ὀκταγώνου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης, κεῖνται τὰ διάβατικὰ ἢ ὁ τρίκλινος τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, τόπος περιώνυμος ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, τῶν ὁποίων τὸ νοτιώτερον μέρος ἦτο

Η ΑΡΑΙΑ Η ΤΟ ΕΞΑΕΡΟΝ (1)

Ἀπὸ τὸν τρίκλινον τῶν Κανδιδάτων, διέβαινον διὰ θύρας εἰς τὸ ἐξάερον τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων (2). Ἀπὸ τὸ ἐξάερον κατερχόμενοι, εἰσήρχοντο εἰς τὸ Ὀνοπόδιον, τινὲς μὲν ἱστάμενοι ἐνθάδε, τινὲς δὲ ἐν τῇ χρυσῇ χειρὶ τῇ εἰσαγούσῃ εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως, « τῶν δὲ δεσποτῶν μόνων εἰσερχομένων ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως » (3). Ἕνεκα τοῦ κατωφεροῦς χώρου, κατέβαιναν εἰς τὴν ἀραίαν, διὰ γραδηλίων.

Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ λέγει, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἕκτης Συνόδου ἑορταζομένης τῇ 14 τοῦ Σεπτεμβρίου. « Αὕτη ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος, συνηθροίσθη » ἐν τῷ τρούλλῳ τοῦ παλατίου τῷ λεγομένῳ ὠάτῳ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου » τοῦ Πωγωνάτου ». Συνῆλθον ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πατέρες. Ἐν Ζακύνθῳ, 1868, Τόμ. Α΄. σελ. 52.

(1) Locus aeri expositus, « τὰ ἀλλότρια ἐδάφη, ἐν οἷς οὐκ εἰσὶν οἰκίαι, καὶ τὰ τῶν γειτόνων ἐξάερα ». I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει, ἐξάερον. Area, αὐλή, πρασιά, ὕπαιθρον, ἅλως, ἁλώνιον, σχολάζων τόπος. Γλωσ. — Α. Κοραῆ, τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγραμμάτια. Α. Ζ. Μάμουκα, ἐν Ἀθήναις, 1881, σελ. 10.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 20.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 21. Ἐν τῇ προελεύσει τῶν βασιλέων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Στουδίου, οὗτοι ἀνερχόμενοι ἐν τῇ ἐκτενεῖ αὐλῇ τοῦ ναοῦ, διὰ τῆς πύλης καλουμένης σήμερον *Ναρλὴ καπή*, προπορεύονται διὰ τοῦ ἐξαέρου, « καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν δεξιὸν » νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας ». Ἐκ τούτου δῆλον γίνεται, ὅτι ἐξάερον καλεῖ ὁ συγγραφεὺς τόπον ὕπαιθρον, καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ τόπος μέχρι τῆς σήμερον. Ἴδ. Τόμ. Α΄. σελ. 563.

ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ ΤΩΝ ΙΘ΄ ΑΚΚΟΥΒΙΤΩΝ

Οὐδὲν μέρος τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου μνημονεύεται συχνότερον τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, καλουμένου πολλάκις καὶ μεγάλου, ἱδρυθέντος κατὰ τὸν Κωδινὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου (1). Ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ μεγάλαις προελεύσεσιν, ἰδίως ἐν τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, « ἐξέρχονται οἱ δεσπόται ἀπὸ » τοῦ παλατίου . . . καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμὸς ἐν τῷ μεγάλῳ τρι- » κλίνῳ τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων » (2). « Τοῦ δὲ βασιλέως μέλλον- » τος τὴν μεγάλην πύλην τῶν ἀκκουβίτων διελθεῖν ». Ἐκ τούτου συμπεραίνω, ὅτι ὑπῆρχε καὶ μικρὰ πύλη. Τῇ ἑορτῇ τῶν Φώτων, ὁ Πατριάρχης εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης, « καὶ τοῦ βασιλέως μέλλοντος ἀκκουβῖσαι εἰς τὰ ιθ΄ ἀκκούβιτα », προσκαλεῖ τὸν πατριάρχην καὶ μετὰ τοὺς συνήθεις ἀσπασμούς, « εἰσέρχεται πάλιν ὁ πατριάρχης εἰς τὸν » Ἅγιον Στέφανον καὶ ἐκβάλλει τὸ ὠμοφόριόν αὐτου » (3). Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ τῶν ἀκκουβίτων, ἵσταντο οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ συνοδεύοντες τὸν πατριάρχην, « εἰς τὸν δεξιὸν καὶ » εὐώνυμον » τῆς μεγάλης ταύτης αἰθούσης. Τούτους καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος « πρώτους ἀκκουβίτους », τοὺς κατέχοντας τὰς ἐπισημοτέρας θέσεις.

Ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης, « συνήρχοντο εἰς τὸ τριβουνάλιον » τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ ὀνοπο- » δίῳ, οἱ δὲ συγκλητικοὶ εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων ».

(1) Σελ. 18. Ἐν τῷ μεσαιῶνι, accubita ἐκαλοῦντο τὰ ἀριστήρια. Ἰωάννης Λυδός, σελ. 130.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 187. Καλεῖται ὁ τρίκλινος οὗτος καὶ ἀκκούβιτα καὶ ἀκούβιτα. Ἴδ. σελ. 63, 73, 146. Ἐξκούβιτα Excubita, Cohors imperatoria. I. Meursi Glossarium. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης, πρβ. τὰς σημειώσεις τοῦ Reiske ἐν Τόμ. Β΄. σελ. 159. « ἥ τε λέξις τῶν ἀκουβίτων τῶν Λατίνων ἐστὶν (ἀκούμβω » γὰρ παρὰ Ρωμαίοις τὸ ἀναπίπτω) σημαίνει στρωμνὰς ἠρμένας εἰς ὕψος καὶ μαλακάς, » αὗται δὲ τρυφῆς καὶ μαλακίας εἰσίν ». Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 301. « Μετὰ τὴν » ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἀκουμβίσωσιν οἱ δεσπόται ἐπὶ τῆς τραπέζης ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 47, 52, 54.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 146.

Ὁ πόρτηξ οὗτος, ὁ εἰσάγων ἐκ τοῦ ἐξαέρου εἰς τὸν τρίκλινον τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, συχνάκις μνημονεύεται (1).

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τρικλίνου τούτου ἐπὶ χρυσῆς κλίνης «ἐπο-» νομαζομένης λύπης», ἐτίθοντο τὰ λείψανα τῶν βασιλέων καὶ Αὐγουστῶν, πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (2).

Ἔξωθεν τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ἦτο τὸ τριβουνάλιον τῆς Ἀραίας, ἔνθα ἵσταντο ἐν χειροτονίᾳ Καίσαρος, «πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ » στρατεύματα», εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα καὶ τὸν Καίσαρα. «Καθέζονται δὲ οἱ δεσπόται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῶν ιθ' » ἀκκουβίτων, καὶ εἰσέρχεται ὁ Πατριάρχης τάχιον καὶ ἐκδέ-» χεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον . . . καὶ ἵστανται οἱ πατρίκιοι » κονσιστώριον εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, οἱ δὲ λοι-» ποὶ συγκλητικοὶ ἐξέρχονται καὶ ἵστανται εἰς τὰ γραδήλια τῆς » ἀραίας ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ ἡλιακοῦ» (3). Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου μανθάνομεν, ὅτι ἐνώπιον τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ἦτο χῶρος ὕπαιθρος, ὁτὲ μὲν καλούμενος ἐξάερον, ὁτὲ δὲ ἀραία, καὶ γύρω αὐτοῦ γραδήλια, ἤτοι ἑδώλια χάριν τῶν προσκεκλημένων ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἑορταῖς. «Καὶ » ἵστανται εἰς τὰ γραδήλια τῆς ἀραίας ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ ἡλια-» κοῦ». «Ἔστησαν εἰς τὰ γραδήλια τῆς ἀραίας» (4). Μνημονεύονται καὶ ἀργυροῖ κίονες ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ (5), ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἐνεδύοντο οἱ βασιλεῖς.

Ἐν τῇ ἀραίᾳ ταύτῃ, ἦτο ἡλιακὸς (ἢ ἡλιακοὶ) καὶ γραδήλια,

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 146, 204.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 275. «Καὶ ταύτην βασιλικῶς τιμήσας καὶ ἐν τῇ » χρυσοκολλήτῳ καὶ διὰ μαργαριτῶν καὶ λίθων κλίνῃ τεθεῖσα . . . θάπτεται ἐν λάρνακι». Συν. Θεοφάνους, σελ. 473.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 62, 218, 619.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 263, 628.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 25, 62. Περὶ τοῦ τρικλίνου τούτου λέγει ὁ Λουϊτπράνδος, Ἱστορ. ϛ'. Κεφ. Γ'. est domus juxta hippodromum, aquilonem versus mirae et altitudinis et pulchritudinis quae decaënnea accubita vocantur. Ὁ ἐδῶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου μνημονευόμενος ἱππόδρομος, aquilonem versus, εἶναι ὁ ἐν τῷ παλατίῳ, πρὸς ἀνατολὰς τῶν Νουμέρων.

διὰ τῶν ὁποίων ἀνήρχοντο ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ. Μέρος τοῦ ἐδάφους ἐκαλεῖτο τριβουνάλιον (1). Οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου ἀνέρχονται ἐν τῷ ἡλιακῷ, καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμιλεῖ πρὸς τὸν λαὸν ὅ,τι θέλει καὶ ἂν ἔχῃ ν' ἀποκριθῇ ὁ λαός, ἀποκρίνεται. Ἐπὶ χειροτονίᾳ Καίσαρος, αἱ ἑπόμεναι λέξεις «τῶν δεσποτῶν διερχο-» μένων μετὰ καὶ τοῦ Πατριάρχου διὰ τοῦ μεγάλου τρικλίνου » τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων μήπω φθασάντων ἐν τῷ ἡλιακῷ τοῦ τρι-» βουναλίου», δηλοῦσι σαφῶς ὅτι τὸ τριβουνάλιον ἦτο πρὸς τὸ κατώτερον μέρος τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, ἤτοι πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν (2).. Μνημονεύεται καὶ ὁ μέγας πυλὼν τοῦ τριβουναλίου, «ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης».

Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, ὡς ἀνωτέρω εἴπον, ἐτίθετο τὸ λείψανον τῶν ἀποθανόντων βασιλέων, καὶ ἐδῶ συνήρχετο ὁ κλῆρος τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος. Ἅπαντες οἱ βασιλεῖς ἐθάπτοντο ἐν μοναῖς καὶ ἐκκλησίαις, ἱδρυμέναις ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων. Μόνος ὁ Τζιμισκῆς ἐτάφη ἐν τῇ Χαλκῇ.

«Τῶν ὑπουργούντων εἰς τὰς καμάρας τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων» (3). Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχον καμάραι ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ.

Ἐν τῷ παμμεγέθει τούτῳ τρικλίνῳ, συνεκάθηντο καὶ συνέτρωγον πολλοὶ προσκεκλημένοι, εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα ἐν γλώσσῃ Λατινικῇ (4). Μετὰ ταῦτα, περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος, «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῷ δείπνῳ τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων

(1) «Ἐν τῷ τριβουναλίῳ λεγομένῳ δεκαεννέα ἀκκουβίτων», Γ. Κεδρηνὸς Τόμ. Β΄. σελ. 942. «Τούτῳ τῷ ἔτει . . . τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἐστέφθη Κωνσταντῖνος ὑπὸ Λέον-» τος τοῦ πατρός αὐτοῦ ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν ἐννεακαίδεκα ἀκουβίτων». Θεοφάνης, Τόμ. Α΄. σελ. 616. Ν. Πατριάρχης, σελ. 64.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 218, 222, 226. «Ἐκεῖθεν οὖν εὐφημούμενος, κατέλαβε » τὴν λεγομένην Χαλκῆν, καὶ δι' αὐτῆς εἰσελθὼν ἔφθασεν ἄχρι τῶν ἐξκουβίτων». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄. σελ. 280.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 577, 589. Φρονῶ ὅτι διὰ τῶν ἑξῆς λόγων, «καὶ « προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τῶν καθισμάτων», ἐννοεῖ ὁ Πορφυρογέννητος τὸν τρίκλινον τοῦ καθίσματος ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. Τόμ. Α΄. σελ. 773, 781.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 370.

» εἰς τὸ λεγόμενον Γοτθικὸν», ἔνθα ψάλλουσι δύο Γότθοι ἐν γλώσσῃ Γοτθικῇ ᾄσματα, εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον δυσεξήγητα καὶ ἀκατανόητα, ἐνώπιον πολλῶν προσκεκλημένων (1). Ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ, ἵσταντο οἱ μὲν Βενέτοι εἰς τ' ἀριστερὰ, οἱ δὲ Πράσινοι εἰς τὰ δεξιὰ, μετὰ πολλῶν ἄλλων δημοτῶν. «Καὶ » προτίθεται κλητώριον τῷ βασιλεῖ ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης » κατὰ τὴν μέσην θέσιν τοῦ περιφανοῦς τρικλίνου τῶν ιθ' τερ» πνῶν ἀκκουβίτων, καὶ συνεστιῶνται τῷ βασιλεῖ οἱ πραιπόσι» τοι» (2). Αἱ θέσεις τῶν ιθ' ἀκκουβίτων ἦσαν παρὰ τὰ τείχη τοῦ κτιρίου. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ τόπος, ἦτο εὐρύχωρος.

Ἐξ ἑτέρων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου δηλοῦται, ὅτι ὁ τρίκλινος τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ἦτο πλησίον ἑτέρου καλουμένου τῶν σχολῶν (3). Μνημονεύεται καὶ πόρτηξ τοῦ μεγάλου τούτου τρικλίνου, εἰσάγων ὡς προεῖπον εἰς τὸν πλησίον Ὀνόποδα. Ἀπὸ τὸν τρίκλινον τοῦτον κατήρχοντο εἰς τὸν Ὀνόποδα, «καὶ » ὅτε κατέλθωσι τὰ βάθρα τοῦ αὐτοῦ ἀκκουβίτου», καὶ διὰ τούτου εἰσήρχοντο εἰς τὸ κονσιστώριον (4). Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ μνημονεύεται κουβούκλειον καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου (5). Οἱ ἀκκουβίτορες ἦσαν οἱ φύλακες τοῦ τρικλίνου τούτου (6). Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ καὶ τῇ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀραίᾳ, ἐχειροτονεῖτο ὁ Καῖσαρ (7).

Οἱ μετὰ τὸν Θεοφάνην γράψαντες, οὕτως ἀφηγοῦνται τὰ τῆς κηδείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, «καὶ τάχιον τοῦ» τον ἀποκομίζοντες, προέθηκαν ἐν τοῖς δεκαεννέα ἀκκουβίτοις,

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 381.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ Α'. σελ. 778. Περὶ τοῦ τρόπου τῶν συνεστιάσεων, λέγει τ' ἀκόλουθα ὁ Καντακουζηνός, Τόμ. Γ'. σελ. 28. «Τῶν ἐπιφανῶν δὲ Περσῶν οἱ ἄλλοι καὶ » Ῥωμαίων ἐπὶ ταπήτων ἦσαν ἀνακεκλιμένοι πρὸς τὸ ἐσθίειν, ὅσον ὁρᾶσθαι παρὰ βασι» λέως».

(3) Τόμ. Α'. σελ. 12.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 26, 218, 219, 226.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 62.

(6) Πασχ. Χρον. Τόμ. Α'. σελ. 611. «Κόμης ἐξκουβιτόρων». Ν. Πατριάρχης, σελ. 36.

(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 217.

» καὶ ψαλμοῖς τοῦτον τελέσαντες παρευθὺ ἐξήγαγον, καὶ πρὸς
» τὴν Χαλκῆν ἀποθέντες, τελευταῖον ἀσπασμὸν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ
» οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μάγιστροι καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ πᾶσα σύγ-
» κλητος κατεσκευάζετο· καὶ ὁ τῆς καταστάσεως, ὡς ἔθος ἦν
» ἀνακράξας, « ἔξελθε βασιλεῦ· καλεῖ σε ὁ βασιλεὺς τῶν βασι-
» λευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων », ἄραντες τὸν ἄνακτα
» ἐξήγαγον ἐκ τῶν βασιλικῶν δόμων εἰς τὴν λεωφόρον καὶ πρὸς
» τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἔφερον » (1).

Ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ τρικλίνῳ, ἐνίοτε συνεστιᾶτο ὁ βασιλεὺς μετά τινων ἐπισήμων αὐλικῶν. Ἕτεροι δὲ ἐν τοῖς κάτω ἀκκουβίτοις, ἤτοι πρὸς ἀνατολάς (2).

Τῇ ἐννάτῃ ἡμέρᾳ τῆς Δεκαημέρου, τελεῖται ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τὸ καλούμενον Γοτθικόν (3). Τοῦ βασιλέως καθημένου ἐπὶ τοῦ δείπνου, εἰσάγονται μουσικοὶ καὶ μετὰ τούτων δύο Γότθοι, φοροῦντες μηλωτὰς ἐξ ἀντιστρόφου, καὶ εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα ἐν γλώσσῃ Γοτθικῇ, κρατοῦντες ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ σκουτάρια, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βεργία. Οὗτοι μετὰ τοῦ θυμελικοῦ θιάσου, παίζοντες καὶ χορεύοντες, καὶ ἐν ἀκατανοήτῳ Γοτθικῇ γλώσσῃ τὸν βασιλέα εὐφημοῦντες, μένουσι μέχρι τέλους τοῦ δείπνου. Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ τοῦ Πορφυρογεννήτου, μνημονεύονται δύο θύραι τοῦ τρικλίνου τούτου, « ἐν ταῖς δυσὶν » εἰσόδοις τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων ».

Εἰς τὸν δομέστικον τῶν ἀκκουβίτων, ὑπετάσσοντο οἱ ἑπόμενοι ἀξιωματικοί, τοποτηρηταί, χαρτουλάριοι, σκρίβωνες, πρωτομανδάτορες, δρακονάριοι, σκευοφόροι, σιγνοφόροι, σενάτορες καὶ μανδάτορες (4).

Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μνημονεύονται καὶ βαράγγοι, καταλύοντες ἐν τοῖς ιθ΄ ἀκκουβίτοις ὡς φύλακες (5). Τούτους οὐδέποτε μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 467.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 362, 370.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β΄. σελ. 355.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 717.
(5) I. Meursi Glossarium, ἐν λέξ. Βαράγγοι. Κωδ. Κουροπαλάτης, σελ. 264, 265

Ὅτι ὁ χῶρος τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων ἦτο μέγας, δηλοῦται διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἐκθέσεων, γινομένων ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως(1). Ἐκτὸς πολλῶν μαγίστρων, ἀνθυπάτων καὶ πατρικίων, συνεκαλοῦντο ἀξιωματικοὶ τῶν διαφόρων ταγμάτων ἑκατὸν ἑξήκοντα ὀκτώ, ἀγαρηνοὶ τοῦ πραιτωρίου εἰκοσιτέσσαρες, βούλγαροι φίλοι δώδεκα καὶ πένητες ἀδελφοὶ δώδεκα. Οἱ μὲν ἀγαρηνοὶ ἐκάθηντο κατέναντι τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης τραπέζης, οἱ δὲ βούλγαροι καὶ πένητες ἐπὶ τῆς ἐννάτης τραπέζης. Ὁ βασιλεὺς ἐκάθητο ἐπὶ μόνης τραπέζης, βλέπων πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τρικλίνου, διότι τινὲς συνεστιῶντο ὄπισθεν αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἑκατέρωθεν τῶν τραπεζῶν ἦσαν ἑδώλια. Τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ταύτης, συνεκαλεῖτο εἰς ἑστίασιν ὁ πατριάρχης μετὰ δώδεκα ἡγουμένων. Μετὰ τούτους, συνεκαλοῦντο καὶ διακόσιοι δεκαὲξ ἡγούμενοι τῶν διαφόρων μοναστηρίων. Τῇ ἑνδεκάτῃ ἡμέρᾳ, τὸ κλητώριον τελεῖται ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (2), ἔνθα συνεστιῶνται διακόσιοι δεκαὲξ προσκεκλημένοι ἐπὶ χωριστῶν τραπεζῶν (3).

Μετὰ τὴν 20ην Ἰουλίου, γίνεται κλητώριον ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, τὸ ὁποῖον καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος «τερπνὸν» (4).

Βασιλεύοντος τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐσαθρώθη καὶ κατέπεσεν ἡ στέγη τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων. Ἐκ τῶν λόγων τούτων μανθάνομεν, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἢ μέρος αὐτοῦ ἦτο στεγαστός. Τὴν ἔκπαλαι κεχρυσωμένην ὀροφὴν σχιζομένην, λαμπρὰν καὶ νεοφανῆ ἀπέδειξεν. Ἐποίησε καὶ ὀκταγώνους κοιλότητας, τὰς ὁποίας κατεκόσμησε μὲ ὀπὰς καὶ ποικίλας γλυφὰς σχηματιζομένας εἰς ἀμπέλων ἕλικας καὶ παντοίας ἰδέας φύλλων καὶ δένδρων. Ταύτας ὅλας ἐπεχρύσωσε πρὸς τέρψιν καὶ θαυμασμὸν τῶν θεατῶν (5).

Λίαν περίεργα εἶναι τὰ ὅσα περὶ τοῦ τρικλίνου τούτου ἀφη-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 741.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 753.
(3) Ἀποκοπτῶν τραπεζῶν τοῦ Πορφυρογεννήτου. Τόμ. Α΄. σελ. 753, 757.
(4) Τόμ. Α΄. σελ. 778.
(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 449.

γεῖται ὁ Λουϊτπράνδος, ἐξυμνῶν τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὡραιότητα τοῦ κτιρίου καὶ φαυλίζων καὶ ἱδρυτὰς καὶ ἐνδιαιτωμένους. « Πλησίον τοῦ ἱπποδρόμου (1) πρὸς βορρᾶν, εἶναι τὰ δεκαεννέα » ἀκκούβιτα θαυμασίου ὕψους καὶ κάλλους. Ἐδῶ τίθενται δε- » καεννέα τράπεζαι ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικλίνουσι τρώγοντες καὶ » οὐχὶ καθήμενοι, καθὼς ἐν ἑτέροις μέρεσιν. Ἅπαντα τὰ τρυβλία » εἶναι οὐχὶ ἀργυρᾶ ἀλλὰ χρυσᾶ ».

ΔΙΚΙΟΝΙΟΝ

Μέσον τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκκουβίτων καὶ τοῦ Ὀνόποδος, ἦτο κτίριον καλούμενον Δικιόνιον, « καὶ ἵσταται πάλιν ἡ Αὐ- » γούστα εἰς τὸ Δικιόνιον » (2). « Καὶ ἵστανται κονσιστώριον » μέχρι τοῦ δικιονίου καὶ ὀνοποδίου » (3). Ἐκ τῶν ἑπομένων, φαίνεται ὅτι ἦτο δίοδος στεγαστὴ ὑπὸ δύο κιόνων ὑποκρατουμένη, ἄγουσα ἐκ τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκκουβίτων εἰς τὸ Ὀνοπόδιον. « Ἀποκινοῦσιν οἱ πατρίκιοι μέχρι τῆς χρυσῆς χειρὸς » ὀψικεύοντες· τὸ δὲ σέκρετον τῶν ὑπάτων ἵσταται μέχρι τοῦ » δικιονίου . . . καὶ διέρχεται ἡ Αὔγουστα καὶ εἰσέρχεται εἰς » τὸν Αὐγουστέα » (4). Τὴν Αὐγούσταν ἀκολουθοῦσιν οἱ ἄρχοντες, εἰσερχόμενοι καὶ οὗτοι εἰς τὸν Αὐγουστέα.

ΑΙ ΣΧΟΛΑΙ Η Ο ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Τὰ διαβατικὰ ταῦτα ἦσαν πλαγίως τῶν ιθ' ἀκκουβίτων ἢ μᾶλλον μετ' αὐτῶν συνείχοντο καὶ πρὸς βορρᾶν αὐτῶν. Ἐν τῇ β' ἡμέρᾳ τῆς διακαινησίμου, ὁ βασιλεὺς διερχόμενος διὰ τῶν ἀκκουβίτων, τῶν σχολῶν καὶ τῆς Χαλκῆς, ἀπέρχεται εἰς Ἁγίαν Σοφίαν (5). Τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, « ὁ βασιλεὺς

(1) Τοῦ ἱπποδρόμου ἐν τῷ παλατίῳ. Ἀνταπόδοσις, Βιβ. ϛ'. Τμῆμα Η'.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 210.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 211.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 212.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 73, 131.

» διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ σχολῇ ἐλθών, » ἅπτει ἐκεῖσε εἰς τὸν σταυρὸν κηρούς». Μνημονεύεται καὶ τῆς πέμπτης σχολῆς ἡ πύλη. Ἐκ τούτων συμπεραίνω, ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τῶν Σχολῶν θέσεις δι' ἑκάστην σχολήν (1). Τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, πάλιν ὁ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τῶν ἀκκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς μεγάλης πύλης τῆς Χαλκῆς.

Ἐν τῇ δοχῇ τῶν Μουσουλμάνων πρέσβεων, ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ, εἰς τὸν τρίκλινον τῶν σχολῶν, ἔνθεν κᾀκεῖθεν ἔστησαν πλώϊμοι βαστάζοντες δόρκας, φοροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σπαθία (2).

Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ μνημονεύεται θόλος ὀκτακιόνιος, κείμενος ἐν τῇ πρώτῃ σχολῇ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἦτο περικαλλὴς σταυρὸς ἐξ ἀργύρου. Εἰκάζω, ὅτι ὁ θόλος οὗτος εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευόμενον στρογγύλον, « ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς » τὰς σχολὰς εἰσελθὼν ἔνδον τῆς πύλης ἔνθα ὁ σταυρὸς ἵστα- » ται . . . καὶ στὰς ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ στρογγύλου » (3) Ἀπὸ τὴν Χαλκῆν, πύλη ὑπῆρχεν εἰσφέρουσα εἰς τὰς σχολάς. «Ἕως » τῆς μεγάλης πύλης τῶν σχολῶν τῆς ἐξαγούσης ἐπὶ τὸν τῆς » Χαλκῆς θόλον » (4).

(1) Πολλαὶ σχολαὶ μνημονεύονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Βυζαντίων. Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α'. σελ. 502. «Χρὴ τὸν μάγιστρον προευτρεπῖσαι τὸν κόμητα τῆς ἕκτης » ἢ ἑβδόμης Σχολῆς». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 391.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 579. Procopius in anecdotis et Agathias *Scolares* palatii ter mille ac quingentos numero fuisse testantur. C. Christ. Βιϐ. II, Κεφ. IV. Αἱ σχολαὶ ἦσαν ἑπτά. Οἱ σχολάριοι ἦσαν φύλακες τοῦ παλατίου. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 60. Sunt autem scholae idem atque cohortes et quidem, quae hic designantur scholae . . . militum palatinorum, non tam pompaticorum, quam vere militantium et Imperatorum domi forisque comitantium et protegentium. Ἴδ. σελ. 837. Ἀγαθίου Ἱστοριῶν, σελ. 310. «Ἐν δεξιᾷ καταλιπόν» τες τὸ τῶν σχολῶν σύνταγμα». Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 112.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 131. «Ἀπερχόμενοι ἐν τῷ ὀκτακιόνῳ θόλῳ ἤγουν εἰς τὴν πρώτην » σχολήν, ὅνπερ τὴν παλαιὰν καλοῦσι χαραγὴν». Ἴδ. Τόμ. Α'. σελ. 11.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 11, 19, 27. «Ὁ Ἰουνίωρ . . . πρῶτος ἐποίησε καν» διδάτους καὶ πρωτίκτωρας, καὶ τὸ τάγμα τῶν σχολαρίων συστησάμενος, ἐκάλεσεν αὐτὸ » Ἰουνιώρων εἰς τὸ ἴδιον ὄνομα». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 451. I. Meursi Glossarium, ἐν λέξει σχολάριοι. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 940.

ΟΙ ΛΥΧΝΟΙ

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν, ὑπῆρχεν ἕτερος διάδρομος ἢ τρίκλινος, καλούμενος οἱ λύχνοι. Ἀπὸ τὸν τρίκλινον τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ἀνήρχοντο εἰς τοὺς καλουμένους λύχνους, ἐν ᾧ ἵδρυται ἀργυροῦς σταυρός (1). Μνημονεύεται καμάρα ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἡ ὁποία εἰκάζω ὅτι ἔκειτο πρὸς τὸ μέρος τὸ συνεχόμενον μετὰ τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν.

Ἐν τισιν ἑορταῖς, παρευρίσκοντο ἐνθάδε ἵνα εὐφημήσωσι τὸν βασιλέα, « καὶ οἱ κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἐντυγχάνοντες ἐνταῦθα ἐθνικοί » (2). « Τελευταία δοχὴ γίνεται εἰς τὸ τριβουνάλιον ἤγουν » πρὸ τῶν λύχνων (3). Οἱ λύχνοι ἦσαν πλησίον ἢ μᾶλλον συνείχοντο μετὰ τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ' ἀκκουβίτων. Ἐκ τῶν λύχνων ὑπῆρχον πύλαι ἄγουσαι πρὸς τὸν τρίκλινον τῶν σχολῶν (4). « Τὸ » δὲ μέρος τῶν Βενέτων ἵσταται εἰς τοὺς λύχνους, ἐκδεχόμενοι » τὸν ὕπαρχον » (5). Τ' ἀκόλουθα ἀφηγεῖται ὁ Κωδινός (6) περὶ τῶν λύχνων. « Τοὺς λύχνους ἢ τὴν θόλον τῆς ἑπταλύχνου ἢ » καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζεται ἔσωθεν τῶν σχολῶν, ἔκτισε Κων- » σταντῖνος ὁ βασιλεύς ». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Κωδινοῦ, εἰκάζω ὅτι ὁ τρίκλινος οὗτος ἦτο στεγαστός.

ΤΟ ΤΡΙΒΟΥΝΑΛΙΟΝ

Μέρος πλησίον τῶν λύχνων καὶ τῶν κορτινῶν. « Ἰστέον ὅτι » τὸ τριβουνάλιον ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρχος » (7). « Ἐποίησε δὲ ὁ

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 12, 13. Ὁ Reiske, Τόμ. Β'. σελ. 83, φρονεῖ ὅτι οἱ λύχνοι οὕτως ἐκλήθησαν, forte quia ibi in processionibus transeunte Imperatore, lychni accendebantur.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 13.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 20.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 27.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 40, 265.
(6) Σελ. 18.
(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 591. Μνημονεύεται καὶ ἡλιακὸς τοῦ τριβουναλίου,

» Ῥωμανὸς βασιλεὺς πρόκενσον ἐν τῷ τριβουναλίῳ, συνηγμένων » ἁπάντων μεθ' ὅπλων ἐκεῖσε ». — « Ἐποίησε δὲ Ῥωμανὸς βα» σιλεὺς ἐν τῷ τριβουναλίῳ πρόκενσον » (1). Κατὰ τὸν Κωδινὸν (2), ἐν τῷ τριβουναλίῳ τοῦ παλατίου ἐγίνοντο ὀρχήσεις τῶν δύο δημοτικῶν μερῶν ἐπὶ Ἡρακλείου. Ὁ Πορφυρογέννητος καλεῖ ἐνίοτε διαβατικὰ, τὰ ἐξκούβιτα, τὰς σχολὰς, τὴν Χαλκῆν καὶ ἐνίοτε τὸν διάδρομον τῆς Χαλκῆς (3). Τὸ τριβουνάλιον μνημονεύεται συχνάκις « ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης » — « Ἐξέρχε» χεται διὰ τοῦ μέσου πυλῶνος τοῦ τριβουναλίου » — « Ἐν τῷ » τριβουναλίῳ ἔνθα ἵσταται ὁ σταυρὸς καὶ τὰ σκῆπτρα ». — « Καὶ παραχρῆμα ἀπὸ χελῶνος ἐν τῷ τριβουναλίῳ παρὰ τῶν » κανδιδάτων καὶ τὴν βασιλικὴν ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα » (4). Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἐκαλοῦντο τριβουνάλιον οἱ λύχνοι· « γί» νεται πρώτη δοχὴ εἰς τὸ τριβουνάλιον, ἤγουν εἰς τοὺς λύχ» νους » (5). Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παλατίων, ὁδηγὸν πιστότετερον πάντων θεωρῶ τὸν Πορφυρογέννητον. Τὸ τριβουνάλιον μνημονεύουσι τινὲς ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν ιθ' ἀκκουβίτων. Ὁ Πορφυρογέννητος λέγει, ὅτι ἦτο εἰς τοὺς λύχνους. Οἱ λύχνοι, τὰ ιθ' ἀκκούβιτα καὶ ὁ τρίκλινος τῶν κανδιδάτων, ἦσαν πλησίον ἀλλήλων, καὶ συγχέονται τὰ ἱδρύματα. Ἐν τῇ προελεύσει τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι « κα» τακοσμοῦσιν οἱ βεστιοπρᾶται καὶ ἀργυροπρᾶται τὸ τριβουνάλιον » διὰ βλαττίων καὶ ἀπλωμάτων ». Φρονῶ ὅτι μέρος τῶν λύχνων ἐκαλεῖτο τριβουνάλιον.

ἐν σελ. 222. «Ἐν τῷ τριβουναλίῳ λεγομένῳ δεκαεννέα ἀκκουβίτων, στέφει τὸν υἱὸν » Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα » Νικ. Πατριάρχης, σελ. 63.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 398, 891.

(2) Σελ. 36, Σουΐδας, ἐν λέξει τριβουνάλιον.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 608.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ Α'. σελ. 210, 411. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 359. Tribunalium enim, palatium erat augustissimum. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 823.

(5) Τόμ. Α'. σελ. 35, 40. Περιγράφων τὸν ἱππικὸν κατάλογον ὁ συγγραφεὺς, μνημονεύει τριβουνάλιον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἵστατο ἡ ὄρνα. Σελ. 312.

ΟΤΡΙΚΛΙΝΟΣ Η Ο ΜΑΚΡΩΝ ΤΩΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΩΝ

Ὁ τρίκλινος οὗτος ἔκειτο πλησίον τοῦ κονσιστωρίου, διότι ἐκ τούτου εἰσήρχοντο κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ κονσιστώριον. « Ἀσφα-» λίζονται οἱ τρεῖς πυλῶνες τοῦ κονσιστωρίου καὶ οἱ ἐξερχόμενοι » εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων . . . καὶ ἵστανται οἱ ἀξιωμα-» τικοὶ εἰς τὸν μάκρωνα τῶν κανδιδάτων καὶ ἀπέρχονται οἱ αὐ-» τοὶ πατρίκιοι μέχρι τῶν χαλκῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν » (1). Ἐπὶ προαγωγῇ ὑπάρχου, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, « εἶτα ἐπαί-» ρει αὐτὸν ὁ τῆς καταστάσεως, καὶ εἰσφέρει αὐτὸν ἐν τῷ κον-» σιστωρίῳ τῷ χειμερινῷ . . . καὶ ἔρχεται εἰς τὸν μάκρωνα τῶν » κανδιδάτων » (2). « Οἱ ἐξερχόμενοι εἰς τὸν μάκρωνα τῶν καν-» διδάτων ». — « Καὶ τὸ πρωὶ ἀλλάσσει ἡ σύγκλητος ἐν τῷ μά-» κρωνι τῶν κανδιδάτων » (3). Ἅπαξ ὁ Πορφυρογέννητος μνημονεύει τόπον καλούμενον οἱ Ἰνδοί. Φρονῶ ὅτι ἦτο αἴθουσα ἐν τῷ μάκρωνι τούτῳ. « Τὸ πρωὶ ἀλλάσσει ἡ σύγκλητος ἐν τῷ » μάκρωνι τῶν κανδιδάτων, καὶ οἱ πατρίκιοι ἀλλάσσουσιν εἰς » τοὺς Ἰνδούς, μὴ ἔχοντες ἄδειαν εἰσιέναι ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, » ἱσταμένου τοῦ σέντζου » (4). Τὸ κονσιστώριον συνείχετο μετὰ τοῦ μάκρωνος τούτου.

Πλησίον τοῦ τρικλίνου τούτου ἦτο τὸ σέκρετον τῶν ὑπάτων, ἀλλ' εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ κτιρίου (5). Οἱ κανδιδάτοι, κατὰ τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον (6), ἐξελέγοντο ἐκ τοῦ τάγματος τῶν λεγομένων σχολαρίων. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῆς ἕκτης σχολῆς. Πιθανὸν ὑπῆρχον τόποι δι' ὅλας τὰς σχολάς. Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν, ἀνέμνησα τὴν πρώτην καὶ τὴν πέμπτην σχολήν. Ἐπὶ τῇ δοχῇ Ἔλγας τῆς

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 234, 239.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 209 265, 572.
(3) Κ. Πορφυρ Τόμ. Α'. σελ. 234, 239.
(4) Τόμ. Α'. σελ. 234, 236.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 197, 577.
(6) Τόμ. Α'. σελ. 501.

Ρωσίας, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (1), «καὶ ἐξελθοῦσα διὰ τοῦ » ἀναδενδραρίου καὶ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων, τοῦ τε τρι» κλίνου, ἐν ᾧ τὸ καμελαύκιον (2) ἵσταται καὶ οἱ μάγιστροι γί» νονται». Ὁ τρίκλινος οὗτος ἔκειτο παρὰ τὴν νότιον πλευρὰν τῆς Μαναύρας. «Τὰ δὲ μέρη ἵστανται ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν καν» διδάτων, ἔνθεν κἀκεῖθεν πλησίον τῶν γραδηλίων τῆς μα» ναύρας» (3).

ΑΙ ΚΟΡΤΙΝΑΙ

Ἦσαν πρὸς βορρᾶν τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν, τῶν λύχνων καὶ τῶν κανδιδάτων. Ἂν ὁ τόπος οὗτος ἦτο ὕπαιθρος ἢ στεγαστός, οἱ συγγραφεῖς οὐδὲν λέγουσι. Τῇ ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, μετὰ τὴν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετήν, ὁ βασιλεὺς διέρχεται διὰ τῶν σχολῶν καὶ τῶν κορτινῶν (4). Ἀπὸ τὰς κορτίνας εἰς τὸν τρίκλινον τῶν σχολῶν, εἰσῆγον πύλαι καλούμεναι χαλκαῖ. « Ὀψικευόμενος ὑπ' αὐτῶν ἕως τῶν χαλκῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν» (5). « Ὀψικευόμενος (ὁ βασιλεὺς) ὑπὸ πάσης τῆς τάξεως » τοῦ πραιτωρίου ἕως τῶν χαλκῶν πυλῶν τῶν κορτινῶν» (6). Ὁ βασιλεὺς διήρχετο ἀπὸ τὰς κορτίνας εἰς τὴν Χαλκῆν διὰ τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν. Πύλαι ἐκ τῶν κορτινῶν εἰσῆγον εἰς τὰς σχολάς, τοὺς λύχνους καὶ τὸν τρίκλινον τῶν κανδιδάτων.

---

(1) Τόμ. Α'. σελ. 595.

(2) Ἡ λέξις καμελαύκιον εἶναι συνώνυμος τοῦ κιβωρίου, τοῦ ἐπικαλύμματος τοῦ θρόνου καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 197, 213. Ὁ τρίκλινος οὗτος εἶχε χαλκῆν πύλην, βλέπουσαν πρὸς τὴν Μαναύραν. Ἴδ. σελ. 578.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 168.

(5) Κ. Πορφυφ. Τόμ. Α'. σελ. 239, 252.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 265.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

Ο ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ὁ ναὸς οὗτος, ἦτο πλησίον τῶν σχολῶν καὶ πρὸς νότον αὐτῶν, ἤτοι μέσον τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν καὶ τῆς Χαλκῆς. « Καὶ γίνεται τετάρτη δοχὴ εἰς τὸ προπύλαιον τῶν Ἁγίων Ἀπο» στόλων, ἤτοι εἰς τὰς σχολὰς », — « Τετάρτη δοχὴ εἰς τοὺς » Ἁγίους Ἀποστόλους, ἤτοι εἰς τὰς σχολὰς » (1). Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἐντὸς ἢ πλησιέστατα τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν. Κατὰ τὸν Κωδινὸν (2), τὸν ναὸν τοῦτον σπανίως ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευόμενον, ἔκτισε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς. « Τὸ δὲ μέρος τῶν Πρασίνων ἵσταται εἰς » τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους εἰς τὰς σχολὰς » (3).

Η ΧΑΛΚΗ

Μετὰ τὴν μελέτην τῶν διαβατικῶν καὶ τοσούτων τρικλίνων τῶν ἀνακτόρων, ἔρχομαι εἰς ἕτερον κτίριον, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μνημονευόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μόνου, ἀλλ' ὑπὸ πάντων τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Ἐκαλεῖτο Χαλκῆ, ἕνεκα τῆς χαλκῆς ἐπιχρύσου στέγης (4). Διὰ

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 13, 19, 40, 252.

(2) Σελ. 18.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 252.

(4) Σφάλλει ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος καλῶν τὴν Σύγκλητον, Χαλκῆν. Ἐλάσσονες Συγγραφαί, ἐν Κ/πόλει, 1866, σελ. 380. « Καὶ λοιπὸν ἐνέπρησαν τὴν εἴσοδον τοῦ πα» λατίου τὴν χαλκόστεγον, καὶ ἐκαύθη μετὰ τοῦ πορτήκου τῶν σχολαρίων ». Χρον. Πα-

τοῦ κτιρίου τούτου εἰσήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο τοῦ παλατίου ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ αὐλικοί. Διὰ τούτου ἦτο ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸ παλάτιον, ὡς ἦτο ἡ Γυρολίμνη τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ἦτο ἡ μεγάλη βασιλικὴ πύλη τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων (1). Πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, οὐδεὶς εἰσήρχετο ἔφιππος ἐν τῇ Χαλκῇ.

Τὴν Χαλκῆν ἢ τὸ κτίριον τῆς Χαλκῆς, μετὰ τὴν στάσιν τοῦ νίκα, ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὡράϊσαν μετέπειτα πλεῖστοι ἄλλοι βασιλεῖς. Τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτιρίου τούτου ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κάλλιον πάντων περιγράφει ὁ Προκόπιος (2). « Τοιοῦ-
» τον δὲ τὸ προτεμένισμά ἐστιν ὃ καλοῦσιν Χαλκῆν· ὄρθιοι οἱ
» τοῖχοι οὐρανομήκεις ἐν τετραγώνῳ ἑστῶσι τέσσαρες, τὰ μὲν
» ἄλλα ἰσοστάσιοι ἀλλήλοις ὄντες, μήκει δὲ ἄμφω, ὅ τε πρὸς
» μεσημβρίαν τετραμμένος καὶ βορρᾶν ἄνεμον, τῶν ἑτέρων οὐ
» παραπολὺ ἀποδέοντες ». Ἀψίδες ὀκτὼ ὑπεκράτουν τοὺς θόλους, τέσσαρες, τὸν ἐν μέσῳ τοῦ κτιρίου ὑψούμενον θόλον, ἄλλαι δύο πρὸς νότον, καὶ ἄλλαι δύο πρὸς βορρᾶν, ὑπεστήριζον ἑτέρας δύο. « Ἐναβρύνεται δὲ ταῖς γραφαῖς ἡ ὀροφὴ πᾶσα . . .
» τά τε ἄλλα ἅπαντα καὶ ἀνθρώπους ἀπομιμοῦνται . . . ἐφ' ἑκά-
» τερα μὲν πόλεμός τε ἐστι καὶ μάχη, καὶ ἁλίσκονται πόλεις
» παμπληθεῖς πὴ μὲν Ἰταλίας, πὴ δὲ Λιβύης, καὶ νικᾷ μὲν
» βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ὑπὸ στρατηγοῦντι Βελισσαρίῳ . . .
» κατὰ δὲ τὸ μέσον, ἑστῶσιν ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλὶς Θεο-
» δώρα . . . περιέστηκε δὲ αὐτοὺς ἡ Ρωμαίων βουλὴ σύγκλη-
» τος, ἑορτασταὶ πάντες . . . ἠμφίασται δὲ μαρμάρων εὐπρεπείᾳ
» τὰ ἐντὸς ἅπαντα, μέχρι εἰς τὰς ὑπεράνω ψηφῖδας, οὐχ ὅσα
» ἐπανέστηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔδαφος ἐφεξῆς ὅλον ». Κατὰ

σχόλιον, Τόμ. Α'. σελ. 621. Θεοφάνης, Τόμ. Α'. σελ. 283. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 647. « Ὁ δὲ περὶ αὐτὸν τὸν κίονα χαλκὸς ἅπας, κέραμος ἦν διάχρυσος, τὴν εἴσο-
» δον τοῦ παλατίου Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπικαλύπτων, ἥτις καὶ μέχρι
» τοῦ νῦν Χαλκῆ προσαγορεύεται. » Ἴδ. σελ. 657.

(1) Aedificium id erat aeneis tegulis tectum, per quod in magnum palatium aditus patebat. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 91.

(2) Τόμ. Γ'. σελ. 203.

τὸν Κεδρηνὸν (1), τὸν λαμπρὸν δόμον τῆς Χαλκῆς ἵδρυσαν ὁ μηχανουργὸς Αἰθέριος καὶ Ἀναστάσιος ὁ Βουληφόρος.

Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Προκοπίου, καταφαίνεται ἡ λαμπρότης καὶ τὰ κοσμήματα τῆς περιωνύμου Χαλκῆς. Ὅ,τι ὅμως πλειότερον ἡμᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι ἡ θέσις αὐτῆς, καὶ αἱ θύραι αἱ ἄγουσαι ἀπὸ τὸν Αὐγουσταιῶνα εἰς τὸ παλάτιον. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτιρίου τούτου ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ὑμνούμενον, σπανίως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων μνημονεύεται. Ἐντὸς αὐτοῦ ἢ πλησίον αὐτοῦ, ἤγειρεν ἐκ βάθρων τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς, ἔνθα καὶ ἐτάφη. Ἰδοὺ τὰ περὶ τούτου γραφόμενα Λέοντος τοῦ Διακόνου (2). « Τῶν ἀνακτόρων » ἐξαναστὰς, τῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κατὰ τὴν Χαλκῆν » τιμωμένῳ σηκῷ πρόσεισι, τὸ θεῖον ἐξευμενισόμενος, ὅνπερ » ἀθροίσας ἐστενωμένον εὐκτήριον, μόλις ποῦ πεντεκαίδεκα χω» ρεῖν ἔνδον ἄνδρας δυνάμενον, σχολιάν τε καὶ δυσπρόσοδον κε» κτημένον τὴν ἄνοδον . . . ἐξ αὐτῆς ἐγκελεύεται εἰς τὸ μεγα» λήτερον καὶ εὐαγέστερον ἐκ βάθρων τοῦτον οἰκοδομεῖ. » — « Καὶ διελθὼν τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ νεὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ » τὴν πορείαν ἐπέτεινε » (3).

Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, περιγράφων τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν αὐλικῶν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἡ τετάρτη δοχὴ γίνεται ἔξω τοῦ καγκέλλου τῆς Χαλκῆς. « Ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε » γίνεται πέμπτη δοχὴ πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τῆς εἰσφερού» σης εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα » (4). Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων, μανθάνομεν ὅτι ἐκ τῆς Χαλκῆς ὑπῆρχε πύλη ἐξάγουσα ἐκ τοῦ παλατίου εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα. Ἀπὸ δὲ τὸν Αὐγουσταιῶνα, εἰσήρχοντο εἰς τὰ βασίλεια διὰ τῆς αὐτῆς πύλης, « εἰς » τὸ κάγκελλον τὸ εἰσάγον εἰς τὴν Χαλκῆν » (5).

(1) Τόμ. Α'. σελ. 563.

(2) Σελ. 128, 167.

(3) Ν. Χωνιάτης, σελ. 353. « Καὶ τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ καταλαβόντος ναὸν τοῦ Σωτῆ» ρος ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 240, 556.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 14· Καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος τὴν πύλην ταύτην τῆς Χαλκῆς, « μεγάλην πύλην ». Σελ. 63.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 32, 57.

Τὸ καλούμενον κάγκελλον ἢ κάγκελλα ἦσαν ἐπὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ τείχους. Ὄπισθεν τούτων, ἦτο εὐρύχωρον προαύλιον. Ἐδῶ ὑπῆρχον δύο θύραι εἰσάγουσαι ἐκ τοῦ Αὐγουσταιῶνος εἰς τὴν Χαλκῆν, ἡ μὲν μικρὰ ἡ δὲ μεγάλη. Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην, ἐγίνετο ἡ τετάρτη δοχή. « Διέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν » ἐξκουβίτων καὶ τῶν σχολῶν καὶ ἐξέρχεται τὴν μεγάλην πύ» λην, καὶ διερχόμενος διὰ μέσου τοῦ μιλίου καὶ τοῦ Αὐγου» στέως εἰσέρχεται ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ὡρολογίου τῆς μεγάλης ἐκ» κλησίας » (1). Ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας, « εἰσέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τὴν Χαλκῆν » (2). Ἐκλήθη αὕτη μεγάλη πύλη, διότι ὑπῆρχε παραπλεύρως ταύτης, ἑτέρα καλουμένη μικρά.

Τῇ ἑορτῇ τοῦ Σταυροῦ, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος διηγούμενος τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ παλάτιον, « ὁ μὲν » βασιλεὺς μετὰ τῆς προελεύσεως εἰσέρχεται διὰ τῆς μικρᾶς » πύλης τῆς Χαλκῆς » (3), καὶ πάλιν, « διὰ τῆς μικρᾶς πύλης » τῆς Χαλκῆς, εἰσέρχεται ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι » (4).

Ὑπῆρχον λοιπὸν δύο πύλαι, ἀμφότεραι σιδηραῖ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς Χαλκῆς, τὰς ὁποίας συχνότατα μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος, ἱστορῶν τὰς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν προελεύσεις. « Ἐκεῖ» θεν οὖν εὐφημούμενος, ἦλθεν μέχρι τῆς Χαλκῆς, καὶ διὰ τῆς » σιδηρᾶς πόρτας τῆς αὐτῆς Χαλκῆς εἰσεληλυθώς, μέχρι τῶν » ἐξκουβίτων παρεγένετο » (5). Ἐπὶ τῇ στέψει Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ὁ βασιλεὺς ἀπερχόμενος ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν εἰς τὸ παλάτιον, « ὡς δὲ πρὸ τῶν τῆς Χαλκῆς πυλῶν . . . ἐγένετο ».

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 163.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 63, 69, 146.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 127, 155.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 155, 183. « Καὶ δὴ εἰσιὼν καὶ πρὸ τῶν χαλκηλάτων ἐπιστὰς πυ» λῶν ». Γενέσιος, σελ. 6.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 383, 719. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 19. « Οἵτινες ἐλ» θόντες ἐν τῇ Χαλκῇ ὥρᾳ τετάρτῃ τῆς νυκτός, καὶ τοὺς φύλακας ἐξαπατήσαντες ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 29. « Ἐκεῖθεν οὖν εὐφημούμενος κατέλαβε τὴν λεγομένην » Χαλκῆν, καὶ δι' αὐτῆς εἰσελθών, ἔφθασεν ἄχρι τῶν ἐξκουβίτων ». Ἴδ. σελ. 280. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 289.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, φρονῶ ὅτι ἡ πύλη καλουμένη ἡ χαλκῆ, δέον νὰ τοποθετηθῇ μέσον τοῦ πατριαρχείου καὶ τῆς συγκλήτου, ὡς τὴν ἐσημείωσα ἐν τῷ χάρτῃ· τότε ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τοῦ καγκέλλου τῆς Χαλκῆς, δέον νὰ ἐκνεύσῃ δεξιᾷ καὶ οὕτως ἐγίνετο κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Ἐν τῇ βασιλικῇ πύλῃ τῆς Χαλκῆς, ἔστησεν ὁ βασιλεὺς Ζήνων, στήλην τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς Ἀριάδνης καὶ ἑαυτοῦ. Ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς Χαλκῆς, ἦσαν τέσσαρες στῆλαι κομισθεῖσαι ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Ἐφέσῳ(1) Ἀρτέμιδος. Πιθανὸν αἱ στῆλαι αὗται ἦσαν ἐν τῷ μνημονευομένῳ καγκέλλῳ.

Ἀπὸ τὸν τρίκλινον τῶν σχολῶν, εἰσέφερε πύλη εἰς τὸν μέγαν θόλον τῆς Χαλκῆς (2), « οὕτως γίνεται τρίτη δοχὴ ἔνδοθεν » τῆς Χαλκῆς, ἤγουν εἰς τὴν πύλην τῶν σχολῶν τὴν εἰσφέ» ρουσαν εἰς τὸν θόλον τῆς Χαλκῆς ». — « Διέρχεται διὰ τῶν » σχολῶν καὶ ἐξέρχεται τὴν μεγάλην πύλην τῆς Χαλκῆς ». Ὄπισθεν τῶν δύο σιδηρῶν πυλῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐξήρχοντο εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα, ὑπῆρχε προαύλιον θολωτόν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἔνθα ἐγίνοντο αἱ δοχαὶ ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς. « Ἔξω γὰρ τῆς σιδηρᾶς πύλης τοῦ αὐτοῦ στε» νακίου, ἐν ᾧ τὸ εἴλημά ἐστιν, ἵσταται ὁ τοῦ μέρους τῶν » Πρασίνων νοτάριος » (3). Ἄλλοσε καλεῖ τὸ εἴλημα τοῦτο κάγκελλον καὶ στενάκιον.

Ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὰ διαβατικά, ἤγουν τὰ ἐξκούβιτα, τὰς σχολάς, τὴν Χαλκῆν καὶ τὸ ἔξω κάγκελλον τῆς Χαλκῆς, « ἐκνεύει δεξιᾷ ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ προελεύσει καὶ ἀπέρχεται εἰς » τὸ ἅγιον φρέαρ » (4). Ἂν ἡ πύλη τῆς Χαλκῆς ἦτο πρὸς βορρᾶν τῆς Παναγίας τῶν Χαλκοπρατείων, κειμένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἤδη σωζομένης ἀνατολικῆς πύλης τῆς Ἁγίας Σοφίας,

(1) Γ. Κωδινός, σελ. 33, 34. « Τῆς Ἀρτέμιδος θεᾶς, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐφεσίου » ἧκασι ». Σελ. 176.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 13.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 27.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 608.

τότε ὁ βασιλεὺς δέον νὰ ἐκνεύσῃ ἀριστερᾷ, ἀπερχόμενος εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ διὰ τῆς συνήθους πύλης. «Ὡς δὲ τοῖς βασιλείοις » ἤγγιζε καὶ κατὰ πρόσωπον δὴ τῆς θείας εἰκόνος τοῦ δι' ἡμᾶς » ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ λόγου, κατὰ τὸν οὕτω κατονομαζόμε- » νον τόπον χαλκῆν». Τὴν εἰκόνα ταύτην ἐν τῇ Χαλκῇ, ἀνεστήλωσεν ὁ μοναχὸς Λάζαρος, ἀκμάσας ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ Μιχαήλ. «Τὴν ἐν τῇ χαλκῇ εἰκόνα τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, » οἰκείαις οὗτος χερσὶν ἀνεστήλωσε» (1). «Τὴν χαλκῆν, τὸ λαμ- » πρότατον καὶ ἀξιάγαστον οἴκημα, τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν κρα- » τούντων ῥαθυμίᾳ καταπίπτον, ἀνεκαίνισε Βασίλειος ὁ Μακε- » δὼν, καταστήσας αὐτὸ κοινὸν δικαστήριον» (2). Τὰ παλάτια τῆς Χαλκῆς μετὰ τῶν διαβατικῶν τῶν ιθ' ἀκκουβίτων, ἔκτισε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς (3). Ταῦτα κατὰ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον (4), ἀνήγειρεν ἢ μᾶλλον ἐπεσκεύασε, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς. Τὴν Χαλκῆν ἐπεσκεύασεν ὁ Ρωμανός (5). «Ὁ δὲ βασιλεὺς » Ρωμανὸς . . . τὰς ὁμολογίας κατέκαυσε εἰς τὸ πορφυροῦν ὀμ- » φάλιον τῆς χαλκῆς, πάντων ἐπευχομένων τὸν βασιλέα» (6). Τὸ ὀμφάλιον τοῦτο, πιθανὸν ἦτο ὑπὸ τὸν μέγαν θόλον, ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἱστορηθέντα.

Ἡ Χαλκῆ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, μετεβλήθη εἰς εἱρκτήν· «ἀλλὰ καὶ τὰς χαλκᾶς πύλας ἐκεῖσε μετέ- » θηκεν, αἳ πρώην μὲν ἐπεζύγουν τοῦ μεγάλου παλατίου τὴν » εἴσοδον, εὐρεῖαι οὖσαι καὶ ὕψισται, ἐς δ' ἡμᾶς τὴν εἱρκτὴν » συνεῖχον ἤπερ ἐξ αὐτῶν Χαλκῆ κατωνόμασται» (7).

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 18, 103. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 704. Ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ κανόνι 69ῳ τῆς ΣΤ' Συνόδου, λέγει ὅτι «εἰς τὸ θεῖον ἄδυτον τοῦ ναοῦ τού- » του (πᾶς τις) εἰσήρχετο ἀκωλύτως». Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 194.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 259. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 204.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 18.

(4) Σελ. 128.

(5) Γ. Κωδινός, σελ. 127.

(6) Συν. Θεοφάνους, σελ. 429. Τὰ ὀμφάλια ἦσαν πολλῶν ἐπισήμων ἱδρυμάτων κοσμήματα. Μνημονεύονται ἐν τῇ Χαλκῇ, τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ καὶ ἀλλαχόσε. Τελεταὶ ἐπίσημοι ἐτελοῦντο ἐπὶ τῶν ὀμφαλίων τούτων. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 318.

(7) Σελ. 582. «Τὴν τοῦ παλατίου χαλκόστεγον, ἥτις ἦν ἡ νῦν καλουμένη Χαλκῆ καὶ

ΧΥΤΟΣ

Οὕτως ἐκαλεῖτο δίοδος ἀπὸ τῶν διαβατικῶν τῶν σχολῶν, διερχομένη διὰ τῆς Χαλκῆς. « Καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς μικρᾶς πύ-
» λης τῆς χαλκῆς τοῦ χυτοῦ, καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ ἁγίου
» φρέατος ». — « Καὶ εἰσέρχεται διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς χαλκῆς εἰς
» τὸ ἅγιον φρέαρ » — « καὶ διὰ τοῦ χυτοῦ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς
» χαλκῆς εἰσελθὼν » (1).

Ἐξ ὅλων τῶν ἄνω δηλοῦται, ὅτι ἡ Χαλκῆ ἔκειτο παρὰ τὰ ἀνακτορικὰ τείχη, ὅτι δι᾽ αὐτῆς εἰσήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ παλατίου ἐν ὅλαις ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς. Ἐνώπιον τῆς Χαλκῆς, ἦσαν σιδηρᾶ κάγκελλα μετὰ δύο πυλῶν μεγάλης καὶ μικρᾶς, καὶ ὄπισθεν τούτων ἕτεραι δύο, ἅπασαι σιδηραῖ. Φρονῶ ὅτι αἱ πύλαι αὗται τῆς Χαλκῆς αἱ ἐξάγουσαι εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα, ἤνοιγον μεταξὺ τῆς συγκλήτου πρὸς νότον, καὶ τοῦ πατριαρχείου πρὸς βορρᾶν (2). Τὰ σιδηρᾶ κάγκελλα φρονῶ ὅτι ἦσαν ἐπὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ τείχους, διότι ἐνώπιον αὐτῶν, διήρχοντο τὰ διαβατικὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἀνοικτὰ καὶ εἰς πάντα τὸν λαὸν προσιτά. Ὄπισθεν τῶν σιδηρῶν τούτων καγκέλλων, μέχρι τῶν δύο ἐσωτερικῶν πυλῶν, ὑπῆρχε δόμος ἤτοι προαύλιον, στεγαστὸς, ἔνθα πολλάκις περιέμενον τὸν βασιλέα ἀξιωματικοὶ καὶ αὐλικοὶ ἐν ταῖς μεγάλαις προελεύσεσι. Λέγω στεγαστὸν, διότι ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς δοχῆς τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, ἐκρέμασαν εἰς τὸ μεσαύλιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κάγκελλον καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, ἀλυσίδιον μετὰ τοῦ ἀργυροῦ πολυκανδήλου τῆς ἐκκλησίας τῶν Βλαχερνῶν (3).

» εἰς εἱρκτὴν χρηματίζουσα ». Γ. Κωδινός, σελ. 226. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 613. Ἀνωτέρω λέγεται ὅτι τὴν Χαλκῆν κατέστησε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν δικαστήριον.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 159, 181, 231, 240. Τόμ. Β'. σελ. 123.

(2) Οὐδεὶς εἰσήρχετο ἔφιππος ἐντὸς τοῦ παλατίου εἰμὴ ὁ βασιλεύς. « ἐν δὲ τῷ παριέ-
» ναι μεθ᾽ ἵππου Ἄραβος ἐριαύχενος τὰ ἀνάκτορα, καὶ μέλλειν εἰσιέναι διὰ τῆς πύλης
» μεθ᾽ ἣν ἡ ἐκ τῆς ἕδρας ἀπόβασις ἐφεῖται μόνοις τοῖς αὐτοκράτορσιν ». Ν. Χωνιάτης, σελ. 69.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 570.

ΠΥΛΗ ΡΗΓΙΑ

Ἡ πύλη αὕτη, πιθανὸν οὕτως ὠνομάζετο τὸ πάλαι καὶ μετέπειτα ἔλαβεν ἕτερον ὄνομα. « Εἰσέρχεται ὁ πρέσβυς διὰ τῆς » ῥηγίας » (1). « Καὶ ἔρχεται εἰς τὸ παλάτιον (ὁ βασιλεὺς) καὶ » ἀπαντῶσιν αὐτῷ πάντες οἱ συγκλητικοὶ ἔσω τῆς ῥηγίας » (2). Ὁ σοφὸς Ῥάϊσκε φρονεῖ, ὅτι οὕτως ὠνομάζετο τὸ πάλαι ἡ χαλκῆ πύλη (3). Ταὐτόσημον ὄνομα εἶναι τὸ Ῥήγιον, ἡ λίμνη νῦν καλουμένη *Κιουτζοὺκ τζεκμετζὲ* (4), καὶ ἡ σήμερον τετειχισμένη χερσαία πύλη ἀπέναντι τοῦ ἡμετέρου νοσοκομείου τῶν ἑπτὰ πύργων, καλουμένη τὸ πάλαι πύλη τοῦ Ῥηγίου (5). Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς « (ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας) ἔκτισε καὶ δύο ἐμβόλους » . . . καλέσας τὸν τόπον τῶν ἐμβόλων Ῥηγίαν » (6).

Περὶ τῆς θέσεως τῆς Ῥηγίας πύλης, οὐδὲν σαφέστερον μανθάνομεν ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου. « Ἐπὰν δὲ » συνεξέλθῃ μέχρι τῆς ῥηγίας . . . συγκάθηται τῷ ἐπάρχῳ τῶν » πραιτωρίων εἰς τὸ ὄχημα αὐτοῦ καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ » πραιτωρίου », κτιρίου κειμένου ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας. Ταῦτα ἐπὶ προαγωγῇ αὐγουσταλίου ἢ ἀνθυπάτου (7). Ἐκ τούτων ὅλων δῆλον εἶναι, ὅτι ἡ Ῥηγία ἦτο πύλη ἐξάγουσα ἐκ τοῦ παλατίου. Ἐπὶ προαγωγῇ κουροπαλάτου (8), οἱ πατρίκιοι εἰσέρχονται μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου καὶ ἐδῶθεν μέχρι τῆς Ῥηγίας. Συνοδεύεται ὁ κουροπαλάτης ὑπὸ τῶν αὐλικῶν μέχρι τῆς Ῥηγίας, ἄλλοι διὰ τῶν σχο-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 404.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 415.

(3) Κ. Πορφυρ. Τομ. Β'. σελ. 367. Ὑπέπεσεν εἰς λάθη τινὰ ὁ Ῥάϊσκε, ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων τούτων, ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις ὁμολογουμένης.

(4) « Κέφαλος τρισπίθαμος αὐγάτος ἐκ τοῦ ῥύγιν ». Κοραῆ Ἄτακτα, Τόμ. Α'. σελ. 21, στίχ. 169.

(5) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 77, 78.

(6) Συν. Θεοφάνους, σελ. 528. Αἱ πρῶται περιγραφαὶ τοῦ Βυζαντίου, εἶναι αἱ πλεῖσται ἀσαφεῖς.

(7) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 388.

(8) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 230.

λῶν καὶ τῆς Χαλκῆς. « Ἔρχεται ἐπὶ τὸ παλάτιον καὶ ἀπαντῶ-» σιν αὐτῷ πάντες οἱ συγκλητικοὶ ἔσω τῆς ῥηγίας » (1). Πιθανὸν ἡ πύλη αὕτη εἶναι ἡ ἄλλοθι καλουμένη πύλη τοῦ Μελετίου. Ὁ πρέσβυς τῆς Περσίας εἰσήρχετο εἰς τὸ παλάτιον διὰ τῆς Ρηγίας πύλης, καὶ ἀνέμενεν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ μαγίστρου, πλησίον τῆς Ρηγίας (2).

ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ Η ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

« Δοχὴ πέμπτη εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχιλλέα, πλησίον τῆς » μεγάλης πύλης τοῦ Μελετίου » (3). « Ποιοῦσιν ἐκεῖσε δοχὴν » ἀντικρὺ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν πύλην τῆς Μελέτης » (4). Ἡ πύλη αὕτη καλουμένη ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μεγάλη, καὶ μνημονευομένη συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως λουτροῦ, κειμένου πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Χαλκῆς (5), μὲ φαίνεται ὅτι ἦτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων. Πιθανὸν ἐκ τοῦ λουτροῦ τούτου ἐκλήθησαν καὶ οἱ περίστυλοι διάδρομοι τοῦ Αὐγουσταιῶνος, διαβατικὰ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀτυχῶς ἐκ τῶν ἄνω, δύσκολον εἶναι νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς πύλης τοῦ Μελετίου, ἀναφερομένης πλειστάκις ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πιθανὸν ὡς προεῖπον, οὕτως ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ἡ Ρηγία. Τὴν πύλην ταύτην ἔθεσα πρὸς βορρᾶν τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων (6). Ταῦτα μ' ἔπεισαν ἵνα θέσω ἐδῶ καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ μέσον τούτων, τὴν πύλην τοῦ Μελετίου.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 415.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 404.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 37.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 56.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 143. Ἀχιλλεὺς erat nomen thermarum, haud procul Chalcem et St Sophiam. Sic dictae illae thermae a celebri statua Achillis ibi conspicua. Ἐπὶ τῶν ὑπάτων Θεοδοσίου, Αὐγούστου καὶ Μαξίμου, « ἐκάη» σαν τὰ ὅρια καὶ τὸ δημόσιον ὁ Ἀχιλλεύς ». Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α'. σελ. 582. Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 526.
(6) Ἐν τῇ Συν. Θεοφάνους σελ. 449, μνημονεύεται, « σταῦλος ὄπισθεν γὰρ καὶ πλη-

ΠΥΛΗ ΜΟΝΟΘΥΡΟΣ

Ἀνέμνησα ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Νουμέρων, τὴν πύλην «Μονόθυρος», σωζομένην μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν. Ταύτην τὴν πύλην αἰνίττεται εἰκάζω, ὁ συγγραφεὺς τῆς Συνεχείας τοῦ Θεοφάνους(1), λέγων, «ὧν ἐστι » κάτωθεν, κατ' αὐτὴν τὴν τῆς Μονοθύρου λεγομένης εἴσοδον, » τὸ τερπνότατον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εὐκτήριον . . . ὃ » αὐτὸς ἐτεκτείνατο Βασίλειος (ὁ Μακεδών), » ἤτοι τὸ Δίϊππιον.

Δύο ἕτεραι πύλαι οὕτω καλούμεναι, μνημονεύονται ἐν τῷ παλατίῳ. Μία, ἡ ἄγουσα ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου εἰς τὸν ἡλιακὸν τοῦ Φάρου, καὶ ἑτέρα εἰς τὴν τροπικὴν ἄνοδον ἀπὸ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου εἰς τὸν Τρίκογχον.

Πρὸς βορρᾶν τῶν Νουμέρων μέχρι τῆς Χαλκῆς, δὲν μνημονεύονται κτίρια ἐγερθέντα παρὰ τὰ τείχη τ' ἀνακτορικά. Παρὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον τῆς Χαλκῆς, βεβαίως ὑπῆρχον δωμάτια διὰ τοὺς φύλακας καὶ πυλωρούς. Πιθανὸν καὶ τὰ Νούμερα κατ' ἀρχάς, ἦσαν καταλύματα στρατιωτῶν τοῦ παλατίου. Οὗτοι ὅμως κυρίως ἐφύλαττον ἐν τοῖς τοσάκις μνημονευομένοις διαβατικοῖς. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε περιγραφῆς τῶν παλατίων, καταφαίνεται, ὅτι οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου ἤγειρον τὰ παλάτια αὐτῶν μακρὰν τῶν τειχῶν τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἵνα κάλλιον ἀμύνωνται πρὸς τοὺς στασιάζοντας πολίτας.

Ἀπὸ τὴν Χαλκῆν πύλην μέχρι τῆς νοτιωτέρας ἄκρας τῶν Νουμέρων, ὑπῆρχε τόπος κενὸς ἢ μᾶλλον ἔρημος βασιλικῶν ἱδρυμάτων. Ὁ τόπος οὗτος ἐκτεινόμενος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, παραλλήλως τῶν Νουμέρων καὶ συγκοινωνῶν διὰ θύρας μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἦτο ὁ ἱππόδρομος ἢ οἱ ἱπ-

» σίον τῆς πανθαυμάστου ἐκκλησίας τῆς μεγάλης τῶν ἱππαρίων τοῦ πατριάρχου Θεοφυ» λάκτου ». Τοῦτον μετεποίησεν εἰς γηροκομεῖον, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς Ρηγίας πύλης.

(1) Σελ. 336.

πόδρομοι τοῦ παλατίου, ἐνίοτε ὑπό τινων συγχεόμενοι μετὰ τοῦ μεγάλου ἱπποδρομίου.

ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ Η ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ ΑΣΚΕΠΑΣΤΟΣ

« Ἀναστὰς δὲ τοῦ σέντσου (Θεόφιλος ὁ βασιλεὺς) ἐπέβη τῷ » ἵππῳ καὶ διῆλθε διά τε τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ » τῶν πλαγίων τοῦ Ζευξίππου, καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἀσκέπαστον » ἱππόδρομον καὶ ὑποκάτω τοῦ καθίσματος εἰσελθών, κατέβη » διὰ τῆς Δάφνης εἰς τὸν κάτω σκεπαστὸν ἱππόδρομον καὶ κα- » ταβὰς τοῦ ἵππου, εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκύλα ἐν τῷ παλατίῳ » (1). Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται, ὅτι πλησίον τοῦ καλουμένου τούτου ἀσκεπάστου ἱπποδρόμου, ὑπῆρχε πρὸς ἀνατολάς, ἕτερος καλούμενος σκεπαστὸς, ἔνθα οἱ βασιλεῖς καὶ αὐλικοὶ ἐγυμνάζοντο ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ ὑετῶν. Περὶ τῶν ἱπποδρόμων τούτων, ὀλίγιστα γράφουσιν οἱ ἱστορήσαντες τὰ ἀνάκτορα. Ὁ ἱππόδρομος οὗτος ὁ ἀσκέπαστος, ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἦτο πρὸς χρῆσιν τῶν βασιλέων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. « Ὁ δὲ ἐν τῷ παλατίῳ ἱππόδρομος ἐκλήθη οὕτως, ὅτι » τόπος ἦν τοῖς βασιλεῦσι ὅτε κατ' ἰδίαν γυμνάζοντες ἔτρεχον δι' ἵππων ἐκεῖ » (2). « Ἀνοίγουσι τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον καὶ » τὰ σκύλα καὶ τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸν ἱππόδρομον πύλην » (3). Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται, ὅτι ὑπῆρχεν εἴσοδος ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου εἰς τὸν ἱππόδρομον, « καὶ ἐξάγει αὐτὸν » εἰς τὸν ἱππόδρομον » (4). Ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου (5), τὰ « ἐπὶ προαγωγῇ πατρικίου » ἱστοροῦντος, « καὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς προελεύσεως, καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν » ἐκκλησίαν τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ ἅπτουσι κηρούς . . . καὶ ἀπέρ- » χονται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ », εἰκάζω, ὅτι ἐν τῷ καθίσματι

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 507.
(2) Γ. Κωδινός, σελ. 101.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 518.
(4) Τόμ. Α'. σελ. 293.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 527.

τοῦ ἱπποδρόμου τούτου, ὑπῆρχεν ἐκκλησία, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα οὐδόλως μνημονεύει ὁ συγγραφεύς. Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ καθίσματος τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου, μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου παρὰ τὰ Μάγγανα, ἐν τῷ πρωτοθύρῳ.

Τῇ ἑορτῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, οἱ αὐλικοὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φάρου λειτουργίαν, « ἐξέρχονται καὶ καθέζονται ἐν » τῷ ἱπποδρόμῳ » (1). « Διέρχεται διὰ τοῦ ἱπποδρόμου καὶ τῆς » θερμάστρας καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ κονσιστώριον » (2). « Εἰσέρ» χονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ τοῦ κουϐουκλείου εἴτε ἀπὸ τὸν » καϐαλλάριον εἴτε ἀπὸ τὴν τοῦ Κυρίου ἐκκλησίαν, εἴτε ἀπὸ » τὸν ἱππόδρομον εἴτε ἀπὸ τὸ τζικανιστήριον, εἴτε ἀπὸ τῆς Δά» φνης » — Ἰστέον ὅτι ὁ ἱππόδρομος ἐξωπλίσθη παρὰ τοῦ ὑπάρ» χου ἀπὸ βλαττίων » (3). Ἐκ τούτων ὅλων καταφαίνεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἱππόδρομος ἐν τῷ παλατίῳ, ὅστις εἶχε καὶ κάθισμα, κατὰ τὰ ἄνω γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχωσιν ἕδραν ὑπερκειμένην, ὅθεν οἱ θεαταὶ ἀνέτως ἐθεῶντο τοὺς συναγωνιζομένους. Ἔθεσα τὸ κάθισμα πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱπποδρόμου τούτου, παραπλεύρως τῶν διαϐατικῶν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Δάφνης.

Ὁ Θεοφάνης (4) ἱστορῶν τὴν στάσιν τοῦ νίκα, λέγει, « ὁ δὲ » βασιλεὺς εἰσῆλθεν ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ λεγόμενα Πούλπιτα, ὄπισθεν τοῦ καθίσματος τοῦ ἱπποδρόμου » Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ φρικαλέᾳ ταύτῃ στάσει, δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου.

ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ Η ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ ΣΚΕΠΑΣΤΟΣ

« Ὅτι ἐν τῇ Χαλκῇ πλησίον, ἄνωθεν Πουλχερίας τῆς ἀοι-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 161.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 250.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 557, 573.
(4) Τόμ. Α'. σελ. 284.

» δίμου ὡς πρὸς τὸν περίπατον τοῦ παλατίου ἀνηγέρθη στήλη, » ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ καὶ ὁ Ζήνων καὶ ἡ Ἀριάδνη ἵστανται »(1). Ὁ περίπατος οὗτος ἦτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἄνω ἱπποδρόμου. Ὁ Πορφυρογέννητος καλεῖ τὸν ἱππόδρομον τοῦ παλατίου ἀσκέπαστον καὶ τὸν κάτω ἱππόδρομον ἤτοι τὸν περίπατον, σκεπαστόν. Ὁ κάτω ἱππόδρομος ἦτο χῶρος μικρότερος τοῦ ἄνω. Μέχρι σήμερον ὁ χῶρος οὗτος τῶν ἀνακτορικῶν ἱπποδρόμων, εἶναι λειότερος πάντων τῶν ἄλλων παλατίων καὶ διαβατικῶν.

Ἀμφότεροι οἱ ἱππόδρομοι οὗτοι, κείμενοι πρὸς ἀνατολὰς τῶν Νουμέρων καὶ παραπλεύρως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, συνεκοινώνουν μετὰ τῶν διαβατικῶν τῶν παλατίων τῆς Δάφνης. Εἰσήρχοντο ἐκ τοῦ Αὐγουσταιῶνος διὰ τῆς πύλης τῶν Σκύλων καὶ τοῦ μονοθύρου παρὰ τὰ Νούμερα. Ὁ βορειότερος, ὁτὲ μὲν ἱππόδρομος τοῦ παλατίου καλούμενος, ὁτὲ δὲ ἱππόδρομος ἀσκέπαστος, συχνάκις μνημονεύεται. Ἦτο δὲ καθὼς καὶ ὁ κατώτερος ὁ σκεπαστὸς, ὁ περίπατος τῶν βασιλέων καὶ αὐλικῶν. Φρονῶ ὅτι τὸ μῆκος αὐτῶν ἦτο πλέον τῶν τριακοσίων βημάτων. Ἀπὸ τῶν Νουμέρων, διεχωρίζοντο διὰ τοῦ μέχρι τοῦδε ἐνώπιον αὐτῶν σωζομένου τοίχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς προεῖπον, φαίνονται λείψανα ἀψίδων. Οἱ ἱππόδρομοι οὗτοι συχνάκις ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευόμενοι, πολλάκις συγχέονται μετὰ τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν νεωτέρων· ἕνεκα τούτου ἀσαφῆ εἶναι πολλάκις τὰ γραφόμενα ταῦτα. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀτυχῶς οὐδέποτε ἱστόρησε τοὺς ἐδῶ τελουμένους ἱππικοὺς ἢ ἄλλους ἀγῶνας, ἐκ τῶν ὁποίων πλεῖστα ἠδυνάμεθα νὰ μάθωμεν.

Ἐκ τοῦ καθίσματος ἐν τῇ βορείῳ ἄκρᾳ τοῦ ἀσκεπάστου ἱπποδρόμου, εἰσήρχοντο εἰς τὰ διαβατικὰ τῆς Δάφνης καὶ τῶν Ἁγίων μ΄. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου, ἠγέρθησαν τρία μικρὰ εὐκτήρια μετ' ἀλλήλων πιθανῶς συνεχόμενα, ἐν τοῖς ὁποίοις εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἐπισήμοις τελεταῖς. Ταῦτα ἐχωρίζοντο διὰ τοίχου ἀπὸ τοῦ σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου.

(1) Γ. Κωδινός, σελ. 34.

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΤΡΙΚΛΙΝΟΣ (1)

Ὁ τρίκλινος οὗτος, καλούμενος πολλάκις ἁπλῶς ὁ Ἰουστινιανός, μνημονεύεται συχνότατα ἐν ταῖς περιγραφαῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου. Εἶναι ὁ χῶρος, τοῦ ὁποίου μέρος σήμερον καλεῖται *Ἀρίστα σοκαγί*. Ἡ ἀνωτέρα αὐτοῦ ἄκρα ἡ ἐξάγουσα εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι τὰ Σκύλα. Τῇ γ' τῆς διακαινησίμου, «οἱ ἄρχοντες εἰσέρχονται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ » τρικλίνῳ (2), πρὶν πορευθῶσι μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ναὸν » τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου». Ἐπιστρέφοντες, διέρχονται πάλιν διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. Τὸν τρίκλινον τοῦτον καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, «εὐπρεπέστατον καὶ ἐπιφανέστατον». — «Ἐν τῷ εὐπρεπεστάτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ» (3). Ὁμοίως καὶ ὁ Παχυμέρης (4), διηγούμενος τὴν πτῶσιν τοῦ τρικλίνου τούτου ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, λέγει, «λαμ- » πρὸν μὲν τοίχοις, λαμπρὸν δ' ἐδάφει καὶ περιττὸν τὸ κάλλος».

Τῇ ἑορτῇ τῆς γ' διακαινησίμου, ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος τοῦ Χρυσοτρικλίνου, διέρχεται διὰ τοῦ τριπέτωνος εἰς τὸν Λαυσιακόν, ἐδῶθεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον, πρὸς τὸ ἄνω μέρος, «ἐν τῷ πρώτῳ ὀμφαλίῳ τοῦ αὐτοῦ τρικλίνου». Ἐξ ἄλλων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, φαίνεται ὅτι ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ ὑπῆρχον ὀμφάλια πλείονα τοῦ ἑνός, «ἡνίκα δὲ ἔλθῃ ἐν τῷ με-

(1) Λέξις τῶν ἐν Ἀνατολῇ κατοίκων. Πᾶσα αἴθουσα τὸ πάλαι, ἐξαιρουμένης τῆς εἰσόδου, εἶχεν ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν ἀνάκλιντρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν μὲν ἡμέραν ἐκάθηντο τὴν δὲ νύκτα ἀνεπαύοντο. Ἀκολούθως, πᾶσα αἴθουσα ἐκλήθη τρίκλινος καὶ τρικλίνιον. Ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, καὶ κυρίως ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παλατίων, τρίκλινοι ἐκαλοῦντο οὐχὶ μόνον αἱ μεγάλαι αἴθουσαι, ἔνθα κατέλυον οἱ φύλακες καὶ στρατιῶται, ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ διαβατικὰ καὶ οἱ διάδρομοι, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο ἀπὸ παλατίου εἰς παλάτιον. Κοιτῶνες ἐκαλοῦντο κυρίως, αἱ αἴθουσαι τοῦ ὕπνου. Αἴθουσαι πεντάκλινοι, ἑπτάκλινοι, ἐννεάκλινοι κτλ. ἐκαλοῦντο αἱ ἔχουσαι τοσαύτας κλίνας. Banduri, Τόμ. Β'. σελ. 601. *Triclinium* ou lit triangulaire des Anciens, que les sophas couverts d'une toile blanche représentent exactement. Voyage littéraire de la Grèce, par M. Guys. Paris, 1776 Τόμ. Α'. σελ. 431.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 86, 90, 91.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 293, 592, 775.

(4) Τόμ. Β'. σελ. 145.

» γάλῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, προσκυνεῖ εἰς ἓν ἕκαστον » τῶν μεγάλων ὀμφαλίων τόν τε τῆς καταστάσεως καὶ τοὺς σι» λεντιαρίους» (1). Ἐδῶθεν πορεύεται ὁ βασιλεὺς πρὸς τὰ Σκύλα «ἄνω» ἀποβλέπων πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος. Ἀπὸ τῶν Σκύλων ὁ βασιλεὺς πορεύεται πρὸς τὸν μέγαν ἱππόδρομον, ἔνθα περιμένουσιν αὐτὸν οἱ αὐλικοὶ καὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ ὑπερευχόμενα τὸν βασιλέα (2). «Ἐκαθέσθησαν (οἱ Σαρακηνοὶ πρέ» σβεις) ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει » τῷ πρὸς τὸ μεσοκήπιον» (3).

Ἐν τῇ δοχῇ τῆς Ὄλγας τῆς Ρωσίας, «ἐν τῷ τρικλίνῳ » Ἰουστινιανοῦ ἔστη πούλπιτον . . . καὶ ἐν αὐτῷ, ἔστη ὁ μέγας » θρόνος Θεοφίλου τοῦ βασιλέως» (4).

Τῇ 25ῃ Μαρτίου, ἐτελεῖτο ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ κλητώριον, καὶ συνεστιῶντο οἱ αὐλικοὶ καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες ἐκ τῶν βασιλικῶν ταγμάτων, «ἐν τῷ περιφανεστάτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰου» στινιανοῦ» (5). Ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ τρικλίνῳ συνεστιῶντο οἱ ξένοι καὶ ἐπίσημοι αὐλικοὶ μετὰ τοῦ βασιλέως, καθημένου ἐπὶ τραπέζης ἀποκοπτῆς, ἤτοι χωριστῆς, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἢ δυτικῇ ἄκρᾳ τοῦ τρικλίνου τούτου. Ἕνεκα τούτου καὶ τῶν πολλῶν αὐτόθι ἐπισήμων συνεστιάσεων, ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἡ μετὰ τοῦτον γράψασα Ἄννα ἡ Κομνηνή, καλοῦσι τὸν τρίκλινον τοῦτον ἀριστητήριον κατ' ἐξοχὴν, καὶ ἔμεινεν ἐν τοῖς στόμασι τῶν ἐπιζώντων Ἑλλήνων ἡ ἐπωνυμία αὕτη, ἐκ τῶν ὁποίων παρέλαβον αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοί, καὶ ἐγένετο εὐτυχῶς ἐκ τούτου καταφανὴς εἰς ἡμᾶς, ἡ θέσις αὕτη τοῦ παλατίου (6).

(1) Τόμ. Α'. σελ. 524.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 86.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 585.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 595. Ὁ θρόνος ἐτίθετο πάντοτε ἐπὶ βάσεώς τινος, πολλάκις καλουμένης πούλπιτον.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 762.

(6) Περὶ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ καὶ ἄλλοθι, πρβ. τὸν Κωδινὸν Κουροπαλάτην, σελ. 57, 62, 63, 298. Περὶ τοῦ ἀριστητηρίου τούτου, λέγει ὁ Βυζάντιος, Κ/πολις Τόμ. Α'. σελ. 204. «Μετὰ δὲ ταῦτα ἦτον τὸ *Ἀριστητήριον*, τὸ » ἄλλως καλούμενον *Δελφικὸν* καὶ *Δελφική*, ὅπου ἠρίστων συνήθως οἱ αὐτοκράτορες,

Ὁ τρίκλινος οὗτος βλέπων πρὸς ἀνατολάς, ἑνοῦται μετὰ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου, διήκοντος μέχρι τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἦτο πάντων τῶν πολλῶν μνημονευομένων τρικλίνων καὶ διαβατικῶν τοῦ παλατίου, ὁ πλατύτερος καὶ ἐπιφανέστερος (1).

Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων, ἡ τελετὴ γίνεται ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ φάρου, πορεύονται οἱ κληθέντες πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς Δάφνης, καὶ ἐδῶθεν εἰς τὸν τρίκλινον τὸν Ἰουστινιανόν, « ἔνθα καθέζεται (ὁ » βασιλεὺς) ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης, ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ » τρικλίνῳ ». Τῇ μεγάλῃ Πέμπτῃ, τὸ κλητώριον (2) τελεῖται ἐν τῷ αὐτῷ τρικλίνῳ, ἔνθα προσκαλοῦνται πάντες οἱ αὐλικοὶ καὶ στρατηγοί, συνεστιώμενοι μετὰ τοῦ βασιλέως, καθημένου ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης (3). Τῇ ἑσπέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, μετὰ τὴν προέλευσιν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τελεῖται τὸ κλητώριον ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τῇ ἐπαύριον τῆς νέας Κυριακῆς, ἡ τελετὴ τελεῖται πάλιν ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, τὸ κλητώριον ἐγίνετο ἐν τῷ περιβλέπτῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (4). « Καὶ

» ἄλλο παρὰ τὸ Ἑστιατόριον τῶν ιθʹ Ἀκκουβίτων ». Ὁ Πορφυρογέννητος ἱστορῶν τὰς ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ τελετάς, κατέδειξε τὸ μαγειρεῖον τοῦ ἀριστηρίου κειμένου παρὰ τὸν Τριπέτωνα. Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ ἔνθα συνεστιῶντο τοσοῦτοι αὐλικοὶ καὶ πρέσβεις, οὐδεὶς λόγος περὶ μαγειρείου.

(1) Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐπανερχόμενος ἐκ « Τεφρικῆς καὶ Γερμανικίας », ἐποίησε « κλητώριον μέγιστον ἐν τῷ Ἰουστιλιανῷ τρικλίνῳ ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Αʹ. σελ. 502. Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Τόμ. Βʹ. σελ. 265, εἶναι τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα, μνημονεῦον τὸν ἐπιφανῆ τοῦτον τρίκλινον:

Φαιδρὸν Ἰουστινιανὸς ἄναξ ἐμὲ χῶρον ἐγείρει,
Ἡελίῳ παρέχων θάμβος ἀνερχομένῳ.
Οὔποτε γὰρ τοιοῦτον ἐπὶ χθονὸς ἔδρακε κάλλος
Ὑψόθεν οὐρανίην οἶμον ἀπερχόμενος.

(2) Κλητώριον, συμπόσιον, convivium. Κ. Πορ. Τόμ. Βʹ. σελ. 891. Ἐνίοτε καὶ ἡ αἴθουσα τοῦ συμποσίου.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Αʹ. σελ. 763, 764. 765, 777.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Αʹ. σελ. 765, 775. Κλητωρεύειν *ad convivium vocare*. Κλητώριον *convivivm*. Notat quoque κλητώριον *triclinium* vel salam, in qua convivia celebrantur. Τόμ. Βʹ. σελ. 824.

» προτεθέντος βασιλικοῦ κλητωρίου ἐπὶ ἀποκοπτῆς τραπέζης » ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ προκαθέζεται ὁ βασιλεύς » (1). Τῇ 20ῃ Ἰουλίου μετὰ τὴν ἑορτὴν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ τῆς νέας ἐκκλησίας, πολλοὶ ἐν τῷ τρικλίνω τούτῳ προσεκαλοῦντο. Τῇ 6ῃ Ἀπριλίου, μετὰ τὴν λειτουργίαν τελουμένην ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἐπιστρέφει ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ παλάτιον, καὶ συνεστιᾶται ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μετὰ πολλῶν φίλων καὶ αὐλικῶν (2).

Μνημονεύεται ἅπαξ ἐν τῷ περιπύστῳ τούτῳ τρικλίνῳ τὸ τυμπάνεον, « προσκυνοῦντες καὶ αὐτοὶ κάτω ἐν τῷ τυμπανέῳ (3) » τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ καθέζονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ σκαμνία ». Πιθανὸν ἦτο τόπος, ἔνθα ἐκάθηντο οἱ μουσικοὶ τῶν θυμελικῶν θιάσων. Ἐκ τῆς λέξεως κάτω, εἰκάζω ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἦτο πρὸς ἀνατολάς, πλησίον τῆς γανωτῆς πύλης τοῦ Λαυσιακοῦ (4). Ἕνεκα τῆς κατωφερείας τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, ἡ λέξις « κάτω » τοῦ Πορφυρογεννήτου, σημαίνει τὴν πρὸς ἀνατολὰς θέσιν, καὶ ἡ ἄνω τὴν δυτικήν.

Τῇ 8ῃ Σεπτεμβρίου, μετὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ τῶν Χαλκοπρατείων λειτουργίαν, ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου πορεύεται εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον. Ἅπαντες συνεστιῶνται μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ. Πάλιν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἤτοι τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ τοῦ Σταυροῦ, συγκαλοῦνται εἰς συνεστίασιν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, οἱ αὐλικοὶ καὶ στρατηγοί. Ἐδῶ ἐγίνοντο καὶ τὰ θυμελικὰ παίγνια (5).

Περὶ τοῦ τρικλίνου τούτου ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνη-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 777, 780, 782.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 780.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 524. Ταῦτα οὕτω μεταφράζει ὁ Ράϊσκε. in tympaneo (id est in statione tympanorum in triclinio) Justiniani. Ἑτέρα λέξις παρεμφερὴς τυμπάνιον, ἦτο τῆς κεφαλῆς κόσμημα. Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 362.

(4) « καὶ κατέρχονται . . . εἰς τὴν γανωτὴν πύλην τὴν εἰσάγουσαν εἰς τὸν λαυσιακόν, » καὶ δι' αὐτῆς τῆς πύλης εἰσέρχονται εἰς τὸν λαυσιακόν ». Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 518. Ἡ πύλη αὕτη καλεῖται ἐνίοτε, τοῦ Κουροπαλάτου.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 592.

μονευομένου, λέγει ὁ Παχυμέρης (1), ἀφηγούμενος τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου. « Κατὰ τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον ὃν » ὁ νέος Ἰουστινιανὸς ἐδομήσατο, ἔξαιτον ὄντα καὶ μέγαν καὶ » θαυμαστὸν λέχριον ὄντα τοῖς κατὰ πύλας εἰσιοῦσι πρώτης καὶ » ἄνωθεν ἕως κάτω διήκοντα, λαμπρὸν μὲν τοίχοις, λαμπρὸν » δ' ἐδάφει καὶ περιττὸν τὸ κάλλος ». Οὐδεὶς κάλλιον τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἐξύμνησε τὸν τρίκλινον τοῦτον. Εἰκάζω ὅτι μέγα μέρος ἢ ὅλον τοῦ τρικλίνου τούτου, ἦτο στεγαστόν. « Ὁ τρί» κλινος Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ Λαυσιακὸς οὐδὲν ἐξωπλίσθησαν, » εἰμὴ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐκρεμάσθησαν ὁλόφωτα καὶ ἀνελλιπῆ, » τὰ τοιούτων πολυκάνδηλα » (2).

Τὸν τρίκλινον τοῦτον, ἵδρυμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ρινοτμήτου (3), ἐκόσμησεν ὁ Θεόφιλος μὲ παντοίας ψήφους (4). Ἐκαλεῖτο ἐνίοτε καὶ τρίκλινος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ρινοτμήτου, διὰ τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου γενομένας κοσμήσεις. « Καὶ » νυμφικὴ παστὰς ἐγνωρίζετο καὶ ἐκτελεῖτο ἐν τῷ πανθαυμά» στῳ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ ῥινοτμήτου ». Ὁ λόγος περὶ τοῦ Ρωμανοῦ υἱοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου μετὰ τῆς Ἀναστασίας θυγατρὸς τοῦ Καματερᾶ (5). Περιέγραψα ἀνωτέρω, ἐρεί-

(1) Τόμ. Β'. σελ. 145.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 580.

(3) Ὁ Λαβάρτ, σελ. 218, λέγει περὶ τοῦ τρικλίνου τούτου· Justinien Rhinotmète, à la fin du septième siècle, dota le palais impérial d'une vaste galerie qui prit son nom ; on peut la comparer pour l'étendue et la disposition, à la grande galerie du Musée du Louvre. « Ἰουστινιανὸς δὲ εἰς τὰ τοῦ παλατίου κτί« σματα ἐπεμελεῖτο· καὶ ἔστησε τὸ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνιον λεγόμενον, καὶ τὰ τοῦ παλατίου περιτειχίσματα ». Θεοφάνης, Τόμ. Α'. σελ. 561.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 147. Πιθανὸν ἕνεκα τούτου καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος, Τόμ. Α'. σελ. 97, τὸν τρίκλινον τοῦτον, νέον. « ἐν τῷ νέῳ τρικλίνῳ τῷ καλουμένῳ » Ἰουστινιανοῦ ». Ὁ Μανασσῆς καλεῖ ἱδρυτὴν τοῦ τρικλίνου τούτου τὸν νέον Ἰουστῖ» νον, στίχ. 3301.

δεῖγμα λαμπρότητος αὐτοῦ καὶ μεγαλοπρεπείας
ὁ χρύσεός τε καὶ τερπνὸς ἐν ἀνακτόροις οἶκος,
ὃς ἔτι τοῦ δομήτορος τὴν κλῆσιν περισώζει.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 458. Ὁ Καντακουζηνὸς μνημονεύει οἶκον Ἰουστινιανοῦ ἐν τῷ νῦν καλουμένῳ *Τεκφοὺρ σεράϊ* ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν. Τόμ. Β'. σελ. 537. Ἐκ τούτου περιέπεσεν εἰς λάθος καὶ ὁ κλεινὸς Βυζάντιος. Κ/πολις, Τόμ. Α'. σελ. 201.

πιά τινα τοῦ τρικλίνου τούτου, σωζόμενα ἔν τινι κήπῳ Ὀθωμανικῷ.

ΤΑ ΣΚΥΛΑ (1)

Ὁ Ἰουστινιανὸς τρίκλινος ἦτο τὸ νοτιώτερον μέρος τῶν παλατίων τῆς Δάφνης καὶ τοῦ Τρικόγχου. Ἡ ἀνατολικὴ αὐτοῦ ἄκρα συνείχετο ὡς προεῖπον, μετὰ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου (διὰ τῆς γανωτῆς καλουμένης πύλης) τοῦ διήκοντος μέχρι τοῦ τριπέτωνος καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. «Καὶ ἀνοίγοντος τοῦ παπία » εἰσέρχεται ἡ σύγκλητος διὰ τῶν σκύλων καὶ τοῦ Ἰουστινια- » νοῦ καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ εἰς τὸν χρυσοτρίκλινον » (2). Τὴν βόρειον αὐτοῦ ἄκραν σαφηνίζει ὁ Πορφυρογέννητος, περιγράφων τὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ Φάρῳ. « Ἰστέον » ὅτι ἔνδον τῶν σκύλων, ἤγουν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, » ἵστανται οἵτε μάγιστροι καὶ ἀνθύπατοι » (3). « Περὶ δέ τινα » τοῦ παλατίου χῶρον οὗ ἐπώνυμον τὰ Σκύλα, ὁ Μιχαὴλ τῆς » ἐσθῆτος τοῦ Λέοντος τὸ ἄκρον ἐπιβάσει καθύβρισεν » (4). Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀφηγούμενος τὸν φόνον τοῦ Θεοκτίστου εὐνοουμένου τῆς Θεοδώρας, λέγει, « ἑλκύεται χαμαὶ δι' ὑπασπι- » στῶν, μέχρι τῶν ἔξω περὶ τὰ Σκύλα ». Ἐδῶ, φρονῶ, ὅτι τὸ πάλαι ἐταμιεύοντο τὰ σκῦλα (λάφυρα), καὶ οὐχὶ τὰ σκυλομάγγια, ἔνθα ἐφυλάττοντο οἱ σκύλοι τοῦ κυνηγίου, ὡς φρονεῖ ὁ Βυζάντιος (5).

Τὰ Σκῦλα ἦσαν πλησίον τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ παλατίου, « ὁ » δὲ προβληθεὶς πατρίκιος ἐξέρχεται διὰ τῶν σκύλων ἐν τῷ ἱπ-

(1) Σκῦλα ἀπὸ τῶν πεπτωκότων, σκύλλονται λάφυρα ἀπὸ τῶν ζώντων. « Σκῦλα τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνῃρημένα τὰ ἐκ τῶν νεκρῶν, λάφυρα δὲ ἐκ τῶν ζώντων ». Σουΐδας. Πιθανὸν τὸ πάλαι ἐν τῷ ἱδρύματι τούτῳ ἐφυλάττοντο τὰ σκῦλα. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 726.

(2) Κ. Πορφυρ. σελ. 114.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 123, 249, 277, 523. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ συγγραφέως, σαφηνίζεται ἡ θέσις τῶν Σκύλων.

(4) Σενέσιος, σελ. 7, 88. Συν. Θεοφάνους, σελ. 604.

(5) Κ/πολις, Τόμ. Λ'. σελ. 213.

» ποδρόμῳ » (1). Τῇ ἑορτῇ τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως, γίνεται κλητώριον ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ, ἐπὶ δύο τραπεζῶν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ μεγάλου τούτου συμποσίου, εἰκάζω ὅτι αἱ τράπεζαι ἦσαν πλησίον τῶν Σκύλων, διότι οἱ παριστάμενοι ὑπηρέται ἐφύλαττον τὰς στολὰς τῶν συνεστιώντων, εἰς τὰ Σκύλα (2), « καὶ ἀποδίδουσι αὐτὰ τοῖς ὑπουργοῖς αὐτῶν εἰς τὰ » σκύλα ». — « Εἶτα εἰς τὰ λεγόμενα Σκύλα ἐλθόντες, τὴν » ἐσθῆτα Λέοντος . . . καθύβρισεν. » Ταῦτα ἐγένοντο μετὰ τὴν στέψιν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

ΗΜΙΚΥΚΛΙΟΝ ΤΩΝ ΣΚΥΛΩΝ

Μνημονεύεται καὶ ἡμικύκλιον τῶν Σκύλων (3), κείμενον πρὸς νότον, διότι τὴν βόρειον πλευρὰν κατεῖχον τὰ Νούμερα, « καὶ » ζητοῦσι τὸν ὕπαρχον ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῶν σκύλων ». — « Καὶ ζητεῖ τὸν κοιαίστορα ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ ». Τῇ παραμονῇ καὶ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ (4), προέρχονται οἱ αὐλικοὶ καὶ διὰ τῶν Σκύλων, τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ, εἰσέρχονται εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Σαφὴς μαρτυρία αὕτη, ὅτι διὰ τῶν Σκύλων ὑπῆρχε θύρα εἰσάγουσα ἐκ τοῦ Αὐγουσταιῶνος εἰς τὰ Σκύλα.

Ἐν τῇ δοχῇ τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (5), « καὶ εἰσελθόντες ἐκαθέσθησαν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει » τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου ἐν τοῖς ἐκεῖσε σκαμνίοις », ἤτοι πλησίον τῶν καλουμένων Σκύλων, τὴν « ἀνωτέραν ἄκραν τοῦ » Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου ». Ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὴν προαγωγὴν προέδρου « τῆς ἁπάσης συγκλήτου », λέγει ὅτι μετὰ τὴν τελετὴν ἐν τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου, ὁ πρόεδρος ὀψικευόμενος « εἰσέρχεται διὰ τῶν σκύλων, προσυπαν-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 249.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 277.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 273, 274.
(4) Κ. Πορφυρ Τόμ. Α'. σελ. 114.
(5) Τόμ. Α'. σελ. 584.

» τᾶται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου παρὰ τῶν σι-
» λεντιαρίων . . . εἶτα εἰσέρχεται εἰς τὸν λαυσιακόν.» Ταῦτα σαφηνίζουσι τὴν θέσιν τῶν Σκύλων, τὴν ἀνωτέραν ἄκραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου (1).

Ἐν τῇ δοχῇ τῆς Ἔλγας τῆς Ρωσίας, « ἡ δέσποινα ἐκαθέ-
» σθη εἰς τὰ σκύλα . . . καὶ ἡ νύμφη αὐτῆς ἐν τῷ σελλίῳ »(2). Ἐκ τούτων ὅλων εἰκάζω, ὅτι τὰ Σκύλα ἦσαν δωμάτια εὐρύχωρα καὶ καλῶς εὐτρεπισμένα. « Οἱ δὲ μάγιστροι καὶ πατρί-
» κιοι καὶ ὀφφικιάλιοι καθέζονται εἰς τὰ σκύλα » (3).

« Ὁ δὲ προβληθεὶς πατρίκιος, ἐξέρχεται διὰ τῶν σκύλων ἐν
» τῷ ἱπποδρομίῳ » (4). Ἐπὶ προαγωγῇ προέδρου τῆς συγκλήτου, μετά τινας τελετὰς ἐν τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου, « εἰσέρχεται διὰ τῶν σκύλων, προσυπαντᾶται ἐν τῇ
» ἀρχῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου παρὰ τῶν σιλεντιαρίων . . .
» εἶτα εἰσέρχεται εἰς τὸν λαυσιακὸν . . . καὶ πρὸς τὸν βασι-
» λέα » (5). Ὅτι εἰς τὰ Σκύλα ὑπῆρχεν εἴσοδος εἰς τὰ βασίλεια, δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λόγων (6), « ὡς δὲ κατὰ τὰ σκύλα ἐγέ-
» νοντο (οἱ περὶ τὸν Λέοντα Ἀρμένιον), οὕτω δή τινα τόπον
» κατὰ τὰς βασιλείους εἰσόδους λεγόμενον ». Τὸ σῶμα τοῦ ἀναιρεθέντος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἔσυρον, « διὰ τῶν σκύλων εἰς
» τὸν ἱππόδρομον ἐξήγαγον » (7), ἤτοι εἰς τὸν μέγαν ἱππόδρομον.

Τὸν βασιλέα ἐπανερχόμενον ἀπὸ τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, περιμένουσιν οἱ αὐλικοὶ εἰς τὰ Σκύλα καὶ διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου πορεύονται πρὸς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Τὰ Σκύλα ἦσαν τόπος εὐρύχωρος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων

(1) Τόμ. Α'. σελ. 442.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 595.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 523.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 249.
(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 442.
(6) Συν. Θεοφάνους, σελ. 19.
(7) Συν. Θεοφάνους, σελ. 40. Τὸν Λέοντα ἐθανάτωσαν ἐν τῷ παλατίῳ, « ἐν ᾧ οὐδεὶς » τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότων ἀνῄρητο ». Συν. Θεοφάνους, σελ. 778. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 67. « Τὰς πρὸς τὸν Ἰουστινιανοῦ τρίκλινον φερούσας πύλας συνέπτυ-» ξεν ». Γενέσιος, σελ. 89.

τοῦ Πορφυρογεννήτου. Τὸν βασιλέα ἐπιστρέφοντα τῇ γ' τῆς διακαινησίμου ἀπὸ τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, περιέμενον ἐν τοῖς Σκύλοις οἱ πατρίκιοι, «ἵνα ὑπερευχηθῶσι τὸν βασιλέα». Οἱ πατρίκιοι ἦσαν πολυάριθμοι (1).

Παρὰ τὰ Σκύλα μνημονεύεται ἡλιακός, «καὶ δηριγευόμενος » ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν πάντων ἅμα σπαθαροκανδιδάτων . . . » καὶ μελλόντων αὐτῶν ἐξέρχεσθαι τὴν ἐξάγουσαν ἀπὸ τοῦ Ἰου» στινιανοῦ πρὸς τὸ ἡλιακὸν πύλην» (2). Πιθανὸν ὁ ἡλιακὸς καὶ τὸ ἡμικύκλιον, ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἵδρυμα.

Καθ' ἑκάστην, οἱ ὑπηρέται τοῦ παλατίου ἀνοίγουσι τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον, τὰ Σκύλα καὶ τὴν ἐξάγουσαν εἰς τὸν ἱππόδρομον τῶν παλατίων πύλην (3).

ΞΥΛΙΝΗ ΣΚΑΛΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ

Ἐφρόντισα ἀνωτέρω, ἵνα σαφηνίσω τὰ τῶν Βυζαντίων γραφόμενα περὶ τῆς ξυλίνης σκάλας, διὰ τῆς ὁποίας διέβαινεν ὁ βασιλεὺς ἀόρατος, ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων μέχρι τῶν κατηχουμενείων τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν ταῖς τελεταῖς γινομέναις ἐν τῷ παλατίῳ, οὐδόλως μνημονεύεται ἡ ἐκ τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων ἀνάβασις τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἰδοὺ τὰ περὶ τούτου γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου, «καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας ἀνελθών, εἰσέρ» χεται ἐν τοῖς κατηχουμενείοις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας», καὶ πάλιν, «διέρχεται (ὁ βασιλεὺς) διὰ τῆς μαναύρας καὶ τῶν δια» βατικῶν αὐτῆς τῶν ἀνωτέρων, καὶ διὰ τῆς ξυλίνης σκάλας

(1) Τόμ. Α'. σελ. 89.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 286.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 518. Μετὰ τὴν μελέτην ὅλου τοῦ παλατίου, εὐνόητα εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὁ Λαβάρτ, σελ. 181, φρονεῖ, ὅτι ἀπὸ τὸν ἡλιακὸν τῶν Σκύλων, ἐδημηγόρει ὁ βασιλεὺς τὸν ἐν τῷ μεγάλῳ ἱπποδρόμῳ ἱστάμενον λαόν. Φρονῶ ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος ἐννοεῖ τὸν ἱππόδρομον τοῦ παλατίου πλησίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. Δὲν ἠδύνατο ὁ λαὸς ἐν τῷ μεγάλῳ ἱπποδρόμῳ ἱστάμενος, ν' ἀκούῃ τὸν βασιλέα δημηγοροῦντα, ἐξ ἀποστάσεως 133 μέτρων, καὶ διὰ τῶν ὑψηλῶν ἑδωλίων τοῦ ἱπποδρόμου ἀπ' αὐτοῦ χωριζόμενον.

» εισέρχεται ἐν τοῖς κατηχουμενείοις τῆς μεγάλης ἐκκλη-
» σίας » (1).

Τὰ τείχη τοῦ παλατίου, φρονῶ ὅτι ἀπεῖχον περίπου Μ.33, 00 ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Σκάλα ξυλίνη δὲν μνημονεύεται ἀπὸ τ' ἀνακτορικὰ τείχη μέχρι τῆς ἐκκλησίας. Φρονῶ ἀδιστάκτως, ὅτι παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων, ὑπῆρχε πύλη ἐπὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ τείχους, πύλη βασιλική, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ἀριστερὸν εὐκτήριον τῶν Χαλκοπρατείων, καὶ ἐδῶθεν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἡ πύλη αὕτη ἦτο ἡ Ρηγία ἢ τοῦ Μελετίου, ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευομένη (2) καὶ ἐγγὺς τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων. Τοιουτοτρόπως σαφηνίζεται ἡ ἐκ τοῦ παλατίου ἄνοδος πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τοσάκις ἀναφερομένη ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου (3).

ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΟΣ

Οὕτω φρονῶ ἐκαλεῖτο ὁ μέσον τῆς Μαναύρας καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου χῶρος. « Εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ τοῦ
» κουβουκλείου εἴτε ἀπὸ τὸν καβαλλάριον, εἴτε ἀπὸ τὴν τοῦ Κυ-
» ρίου ἐκκλησίαν, εἴτε ἀπὸ τὸν ἱππόδρομον, εἴτε ἀπὸ τὸ τζου-
» κανιστήριον, εἴτε ἀπὸ τῆς Δάφνης » (4). « Ἐξέρχεται τὸ λείψα-
» νον διὰ τοῦ καβαλλαρίου καὶ τίθεται εἰς τὰ ιθ' ἀκκούβιτα » (5). Τοῦτον νομίζω καλεῖ ὁ Γ. Κωδινὸς Καβαλλᾶν, λέγων ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου (6). Πιθανὸν ὁ τόπος οὗτος σπανίως μνημονευόμενος, ἦτο στεγαστός. Πόθεν ἡ ἐπωνυμία, ἀγνοῶ. Πιθανὸν εἶναι ἀρχαιοτάτη, ὡς ὁ Ὀνόπους καὶ ὁ Δέλφαξ.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 125, 157.

(2) Τόμ. Α'. σελ. 56. Τόμ. Β'. σελ. 143.

(3) Ὁ Λαβάρτ, σελ. 192, φρονεῖ ὅτι ἀπὸ τῆς Μαναύρας ἀνήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ κατηχούμενα τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ σκάλας ἐρειδομένης ἐπὶ θόλων.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 557.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 275.

(6) Σελ. 19.

Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα κτίρια, καὶ οἱ διάδρομοι τῶν συνεχομένων παλατίων.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοσούτων κτιρίων, πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῶν διαβατικῶν διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς αὐλικοὶ, καλὸν εἶναι ἵνα χειραγωγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πορφυρογεννήτου, μελετήσωμεν τὴν ἐν τῷ παλατίῳ πορείαν, ὑπ' αὐτοῦ μόνου περιγεγραμμένην, γινομένην ἔν τισιν ἐκκλησιαστικαῖς ἑορταῖς καὶ πολιτικαῖς τελεταῖς. Εὐληπτοτέρα οὕτω γίνεται ἡ μελέτη τῶν πολλῶν ἱδρυμάτων, ἐν τῷ ἀληθεῖ τούτῳ λαβυρίνθῳ.

« Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν προκένσου (1) γενομένου ἐν τῇ με» γάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἤτοι τάξις καὶ ἀκολουθία τῶν ἐπισήμων καὶ » περιφανῶν προελεύσεων, ἐν αἷς οἱ βασιλεῖς ἀπίασιν ἐν τῇ με» γάλῃ ἐκκλησίᾳ (2).

Τῇ παραμονῇ μεγάλης ἑορτῆς, εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι (3) εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον, καὶ ὑπενθυμίζουσι τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἐπαύριον ἑορτῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρίζει τὴν προέλευσιν διὰ τὴν αὔριον. Οἱ πραιπόσιτοι ἐξερχόμενοι, δίδουσι τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς εἰς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κουβουκλείου (4) καὶ τοὺς δύο δημάρχους. Ὁμοίας διαταγὰς πέμπουσιν εἰς τὸν δομέστικον τῶν Νουμέρων, τὸν κόμητα τῶν τειχῶν, εἰς πάσας τὰς τάξεις καὶ τὰ σέκρετα, ἵνα ἅπαντες τὰ αὐτοῖς ἁρμόζοντα εὐτρεπίσωσι. Μηνύουσι τὸν ὕπαρχον τῆς πόλεως, ἵνα καὶ αὐτὸς εὐτρεπίσῃ καὶ καθαρίσῃ τὴν βασιλικὴν ἔξοδον, διὰ τῆς ὁποίας μέλλει νὰ διέλθῃ ὁ βασιλεὺς, καὶ κοσμήσῃ « πάσας τὰς ἐκεῖσε εἰσφερού» σας λεωφόρους » μετὰ δάφνης, δενδρολιβάνου, ποικίλων καὶ εὐωδῶν ἀνθέων.

(1) Πρόκενσος, προέλευσις. I. Meursi Glossarium.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 5.

(3) Οἱ πραιπόσιτοι ἅπαντες εὐνοῦχοι, εἰσήχθησαν εἰς τ' ἀνάκτορα κατὰ μίμησιν τῶν Περσῶν βασιλέων.

(4) Κουβούκλειον καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος ὁτὲ μὲν τὸν Χρυσοτρίκλινον, ὁτὲ δὲ πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντας. Ἐνίοτε καλεῖ κουβούκλειον καὶ τὸ ὀκτάγωνον τῆς Δάφνης, κείμενον μέσον τοῦ κοιτῶνος καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Τῇ ἐπαύριον, ἤτοι τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς, λίαν πρωΐ, συνέρχονται οἱ πραιπόσιτοι μετὰ πάντων τῶν ὑπηρετούντων ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ εἰς τὸν καβαλλάριον, καὶ αὐτόθι περιμένουσιν. Ἀνοιγομένου δὲ τοῦ Χρυσοτρικλίνου ὑπὸ τοῦ μεγάλου παπίου, εἰσέρχονται καὶ κάθηνται ἐν τῷ βήλῳ τοῦ Πανθέου, ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἀκολούθως, εἰσέρχονται ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ οἱ βεστήτορες καὶ λαμβάνουσι τὴν μωσαϊκὴν ῥάβδον, φυλαττομένην ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, ὄντι ἀριστερόθεν τῆς ἐξόδου πρὸς τὸν ἡλιακὸν τοῦ Φάρου (1). Οἱ ὑπηρέται τοῦ κουβουκλείου μετὰ τῶν διαιταρίων, αἴρουσι τὸ ταβλίον (2), « ἐν ᾧ ἀπόκειται ἡ βασιλέως ἐσθὴς », καὶ τὰ βασιλικὰ στέμματα. Οἱ βασιλικοὶ σπαθάριοι « αἴρουσιν ἅρματά τε » καὶ σκουτάρια καὶ τὰ δόρατα ». Ἡ μὲν τάξις τῶν ἀλλαξίμων φέρει τὴν βασιλικὴν στολὴν καὶ θέτει αὐτὴν ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ, τῷ ὄντι ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης, ἤγουν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, καὶ ἐδῶθεν πορεύονται εἰς τὸ πλησίον Ὀνοπόδιον. Οἱ δὲ σπαθάριοι οἱ φέροντες τ' ἅρματα, ἵστανται μετ' αὐτῶν ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ.

Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς ταύτας, ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ κοιτῶνος, ἐνδεδυμένος τὸ σκαραμάγγιον, καὶ εὐχόμενος πρῶτον ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἔνθα ἱστόρηται ἡ τοῦ Κυρίου εἰκών, δέχεται τοὺς πραιποσίτους μέχρι τοῦδε ἐν τῷ Πανθέῳ διαμένοντας. Μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἐνώπιον τῆς εἰκόνος, ἐνδύεται ὁ βασιλεὺς τὰ χρυσοπερίκλειστα σαγία (3), καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ φύλακος. Ὁ φύλαξ οὗτος, ἐν τῷ

(1) Ὁ Λαβάρτ ἐν τοῖς πίναξιν αὐτοῦ, θέτει τὸ εὐκτήριον τοῦτο ἐν τῇ καμάρᾳ, δεξιόθεν τῆς ἐξόδου πρὸς τὸν ἡλιακὸν τοῦ Φάρου. Ὁ Πορφυρογέννητος λαλῶν περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ καμαρῶν, καὶ πάντων τῶν ἀνακτορικῶν ἱδρυμάτων, ἔχει τὴν ἀνατολὴν κατὰ πρόσωπον καὶ ἑπομένως δεξιόθεν εἶναι ὁ νότος καὶ ἀριστερόθεν ὁ βορρᾶς. Πρὸς τούτοις, πᾶσα πρὸς ἀνατολὴν πορεία εἶναι κατάβασις, ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν κλίσεως πάντων τῶν ἀνακτόρων. Ταῦτα δέον νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν, ὁ ἀναγινώσκων τὴν συγγραφὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου. Περὶ τούτων πρβ. τὰ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ γραφόμενα.

(2) Θήκη ἢ κιβώτιον. Γαλ. layette, tiroir. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 44.

(3) Ἔνδυμα μέχρι γονάτων ἀφικόμενον. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 53,

ἀριστερῷ μέρει τοῦ Χρυσοτρικλίνου συχνάκις μνημονευόμενος, ἄγει εἰς τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ΄. Ἐκ τῶν διαβατικῶν τούτων εἰσέρχεται εἰς τὸ καλούμενον Σίγμα, ἔνθα ὑποδέχονται αὐτὸν πάμπολλοι αὐλικοί, καὶ συμπορεύονται μετ᾽ αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ Σίγματος ὑπὸ πάντων τῶν αὐλικῶν ἀκολουθούμενος, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ πρωτοκτίστῳ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, κειμένῳ πρὸς νότον τοῦ σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου. Ἐδῶ λαμβάνει κηροὺς παρὰ τῶν πραιποσίτων, καὶ « διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ » τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστεῖ τὸν Θεόν. » Τ᾽ αὐτὰ πράττει καὶ ἐν τῷ παρακειμένῳ εὐκτηρίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος, προσκυνῶν συγχρόνως τ᾽ ἅγια λείψανα, ἐναποκείμενα ἐν τῷ στενακίῳ τοῦ ναοῦ τούτου (1). Μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται εἰς τὸν καλούμενον βαπτιστῆρα, ἐν ᾧ ἵστανται οἱ τρεῖς εὐμεγέθεις καὶ περικαλλεῖς σταυροὶ καὶ νεύοντος τοῦ πραιποσίτου, πηγνύουσιν αὐτόθι τοὺς κηροὺς αὐτῶν οἱ κουβικουλάριοι. Μετὰ τὰς προσευχὰς ταύτας, ὁ βασιλεὺς ἐπιστρέφων διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, διέρχεται διὰ τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως, ἔνθα περιμένουσιν αὐτὸν οἱ ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ ὑπηρετοῦντες καὶ οἱ βασιλικοὶ ἄνθρωποι, ἐπευχόμενοι αὐτόν. Ἐκ τοῦ τρικλίνου τούτου, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ κουβουκλείου μόνου καὶ τῶν κοιτωνιτῶν, μέχρι τοῦ ὀκταγώνου κουβουκλείου, τοῦ ὄντος πρὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἔνθα καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, λίαν πρωὶ ἐκομίσθη ἡ βασίλειος στολή. Ἐδῶ, οἱ τοῦ κουβουκλείου ἐπεύχονται τὰ συνήθη τῷ βασιλεῖ. Ἐδῶθεν, ἀπέρχεται μετὰ πάντων τῶν πραιποσίτων εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, καὶ « διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως », προσκυνεῖ τὸν μέγαν καὶ περικαλλῆ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου σταυρὸν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐναποκείμενον. Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην, εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης, ἄνω τοῦ ὀκταγώνου κουβουκλείου κείμενον. Μετ᾽ ὀλίγον προσέρχεται ὁ ρεφε-

(1) Τὰ ἱερὰ λείψανα πολλάκις ἐφυλάττοντο ἐν στενῷ τινι μέρει τοῦ ναοῦ, κυρίως ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν, μόνος ὁ βασιλεὺς ἐπεσκέπτετο τὸ ὠμοφόριον καὶ τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα τῆς Θεοτόκου. Βυζ. Μελέται, σελ. 394.

ρενδάριος (1), φέρων τὰς διαταγὰς τοῦ πατριάρχου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, πρὸς τοὺς αὐλικούς. Ταῦτα ἀγγέλλουσιν εἰς τὸν βασιλέα οἱ πραιπόσιτοι.

Ἐκ τοῦ κοιτῶνος τῆς Δάφνης, ἔνθα ὁ βασιλεὺς περιέμενε τὰς διαταγὰς τοῦ Πατριάρχου, εἰσέρχεται ἐκ νέου εἰς τὸ πλησίον ὀκτάγωνον κουβούκλειον, καὶ «μεγάλῃ φωνῇ» κράζει ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, ἵνα εἰσέλθωσι καὶ ἐνδύσωσι τὸν βασιλέα μετὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ χλανίδων. Μετὰ τὴν ἔνδυσιν, πάραυτα ἐξέρχονται. Οἱ πραιπόσιτοι στέφουσι τὸν βασιλέα ὑπὸ πάντων τοῦ κουβουκλείου περιστοιχιζόμενον (2). Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος, ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ ὀκταγώνου κουβουκλείου διὰ τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως. Ἐδῶ ἵσταται ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὁ τοῦ κανικλείου (3) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ἔνδον τῆς μεγάλης πύλης τοῦ Αὐγουστέως, ἵστανται οἱ νιψηστιάριοι, κρατοῦντες τὰ χρυσᾶ καὶ ἐκ λίθων τιμίων κατεσκευασμένα χερνιβόξεστα (4). Ὁ βασιλεὺς ἵσταται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, ἤτοι εἰς τὸν πόρτηκα τοῦ Αὐγουστέως, ἔξωθεν τῆς μεγάλης πύλης, ἔνθα περιμένουσι πάντες οἱ τοῦ Χρυσοτρικλίνου (5). Διὰ νεύματος τοῦ βασιλέως, ὁ πραιπόσιτος τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας, ἐξέρχεται καὶ εἰσάγει τοὺς μαγίστρους, ἀνθυπάτους, στρατηγοὺς καὶ κλεισουράρχας, ἱσταμένους ἐν ταῖς

(1) Ὑπάλληλος τοῦ πατριάρχου, κομίζων τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄρχουσι τοῦ παλατίου, τὰς διαταγὰς τοῦ πατριάρχου. Κ Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 60.

(2) Ὁ βασιλεὺς εἰσερχόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀποβάλλει τὸ στέμμα αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον «ἀποστέφεται». «Ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε, διέρχονται ἐν τῷ νάρθηκι τῆς » τοῦ Κυρίου ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖσε, ἀσφαλιζομένων ὑπὸ τῶν κουβικουλαρίων τῶν πυλῶν, » ἀποστέφονται παρὰ τῶν πραιποσίτων οἱ δεσπόται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου.» Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 32, 107. Λέγει Λέων ὁ Γραμματικὸς περὶ τοῦ Μιχαήλ· «Μέχρι τῶν » βασιλικῶν πυλῶν ἐλθών, οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλλὰ » μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθε μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν.» Σελ. 246.

(3) Κανίκλειον τὸ μελανοδοχεῖον, ὅθεν βαπτίζων τὸν κάλαμον ὑπέγραφεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ὁ κρατῶν τοῦτο, ἐλέγετο ὁ τοῦ κανικλείου ἢ ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου. Κοραῆ Ἄτακτα, Τόμ. Α'. σελ. 320. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 58.

(4) Λεκάναι διὰ νίψιν. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 61.

(5) Ἡ πύλη αὕτη εἰσῆγεν ἀπὸ τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ Αὐγουστέως εἰς τὸ Ὀνοπόδιον.

οἰκείαις αὐτῶν θέσεσι, προσκυνοῦντας τὸν βασιλέα. Πάντων οὕτως ἱσταμένων, διὰ νεύματος τοῦ βασιλέως, λέγει ὁ πραιπόσιτος εὐήχως καὶ ἐναρμονίως, πολυχρονίσατε.

Διὰ τῆς χρυσῆς χειρὸς εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ Ὀνοπόδιον, ἔνθα περιμένουσιν ὁ ναύαρχος μετὰ παντὸς τοῦ πλοΐμου, καὶ οἱ βασιλικοὶ σπαθάριοι οἱ κρατοῦντες τὰ βασιλικὰ ἅρματα, πολυχρονίζουσι καὶ οὗτοι κατὰ τὸ νεῦμα τοῦ πραιποσίτου. Ἀπὸ τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὀνοποδίου, ἔνθα μέχρι τοῦδε ἵσταται ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν αὐλικῶν καὶ πάντων τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, εἰσέρχονται ἅπαντες διὰ τοῦ Ὀνοποδίου εἰς τὸ μέγα κονσιστώριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἵσταται τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ὁ σταυρὸς καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως, αὐτόθι τὸ πρωῒ κομισθεῖσα ἐκ τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου. Ἐδῶ περιστοιχίζουσι τὸν βασιλέα ὁ πρωτασηκρήτης μετὰ πάντων τῶν βασιλικῶν νοταρίων καὶ χαρτουλαρίων. Μετὰ τὸν συνήθη πολυχρονισμὸν ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, διέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ τρικλίνου τῶν κανδιδάτων, ἔνθα περιμένει ὁ κλῆρος τοῦ πατριάρχου. Ἐδῶ ὁ βασιλεὺς ἀσπάζεται τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος τῆς πλησίον ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου. Ἐδῶθεν πορεύεται εἰς τὸν ὀκτακιόνιον θόλον εἰς τὴν πρώτην σχολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἵδρυται ὁ ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένος περικαλλὴς σταυρός, εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν « διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ » τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ».

Ἀπὸ τῶν σχολῶν διαβαίνει ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν παρακείμενον μέγαν τρίκλινον τῶν ιθ' ἀκκουβίτων. Ἐδῶ, ἵστανται στοιχηδὸν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ κατὰ τὰς οἰκείας αὐτῶν τάξεις, οἱ κρατοῦντες τὰ Ρωμαϊκὰ σκῆπτρα τὰ λεγόμενα βῆλα καὶ ἕτερα σκῆπτρα, μέλλοντες ν' ἀκολουθήσωσι τὸν βασιλέα. Ἐν τῷ εὐρυχώρῳ τούτῳ τρικλίνῳ, ἵστανται οἱ πολυάριθμοι τοῦ παλατίου ὑπηρέται, οἱ αὐλικοί, οἱ διπανῖται καὶ οἱ νομικοὶ ἅπαντες, ἐπευχόμενοι τὸν βασιλέα. Μετὰ τὰς συνήθεις εὐχὰς καὶ τοὺς πολυχρονισμούς, ἐπανέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς πλησίους λύχνους, ἔνθα ἵσταται ὁ ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένος σταυρός.

Ἐν τῇ προελεύσει ταύτῃ, κατακοσμοῦσιν οἱ βεστιοπράται καὶ ἀργυροπράται (1) τὸ τριβουνάλιον, διὰ βλαττίων, ἁπλωμάτων καὶ παντοίων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν. Ἐν τῷ τριβουναλίῳ τούτῳ, ἵσταντο δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ οἱ κατὰ τὸν τότε καιρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐντυγχάνοντες ἐθνικοί, Σαρακηνοί, Φράγκοι καὶ Βούλγαροι, τὰ συστήματα (2) τῆς πόλεως καὶ οἱ περὶ τὸν ὕπαρχον ἀξιωματικοί. Ἐδῶθεν ὁ βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ πάντων τῶν αὐτόθι συνελθόντων, διέρχεται μέχρι τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν, καὶ ἐν τῷ προπυλαίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων « διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως », εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν. Ἐδῶ γίνεται ἡ δοχὴ τῶν ἀρχηγῶν τῶν δήμων Πρασίνων καὶ Βενέτων. Ἔνδον τῆς Χαλκῆς πύλης ὑπὸ τὸν μέγαν θόλον, δεξιᾷ μὲν ἵσταται τὸ ἰατρεῖον, ἀριστερᾷ δὲ οἱ τῆς παλαίστρας, εὐφημοῦντες τὸν βασιλέα, « εἰς πολλοὺς χρό» νους καὶ ἀγαθοὺς ὁ Θεὸς ἀγάγοι ». Ἐδῶθεν ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Χαλκῆν πύλην, ἔνθα ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ οἱ ὀργανάριοι (3), εὐφημοῦντες κατὰ τὸ σύνηθες τὸν βασιλέα.

Ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ μεγάλου θόλου τῆς Χαλκῆς, ἐξέρχεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πύλην αὐτῆς, ἤτοι μέσον τῆς Χαλκῆς καὶ τῶν δύο ἐξωτερικῶν πυλῶν μικρᾶς καὶ μεγάλης. Τὸν χῶρον τοῦτον, οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος « τὸ κάγκελλον τῆς Χαλκῆς » (4). Ἐδῶ ἵσταται ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ Λευκοῦ, ὄπισθεν τοῦ δημάρχου. Ἐδῶθεν γίνεται ἑτέρα δοχὴ πρὸ τῆς μεγάλης πύλης, τῆς εἰσφερούσης εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα ἐν τοῖς διαβατικοῖς τοῦ Ἀχιλλέως, ἔνθα περιμένει ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ Ρουσίου, ὄπισθεν τοῦ δημάρχου προπορευομένων τῶν

(1) Φαίνεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοσούτων βασιλικῶν προελεύσεων, ὅτι δὲν ἤρκουν τὰ βασιλικὰ κοσμήματα, καὶ ἐλάμβανόν τινα ἀπὸ τοὺς ἐμπορευομένους τὰ τοιαῦτα ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

(2) Ὁ Πορφυρογέννητος ἐννοεῖ τοὺς προϊσταμένους τῶν συντεχνιῶν.

(3) Μουσικοὶ ᾄδοντες μετὰ μουσικῶν ὀργάνων. Qui organis canunt, organa pulsant. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 92.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 14.

δημοκρατῶν τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων. Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης τοῦ Πορφυρογεννήτου, δῆλον εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς πύλης τῆς ἐσωτερικῆς τῆς Χαλκῆς, μέχρι τῶν ἑτέρων δύο μικρᾶς καὶ μεγάλης τῶν ἐξαγουσῶν εἰς τὸν Αὐγουσταιῶνα, ὑπῆρχεν αὐλὴ εὐρύχωρος, ἔνθα ἵσταντο πολυχρονίζοντες τὸν βασιλέα, ἅπαντες οἱ αὐλικοί.

Τὴν πορείαν ταύτην τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου διὰ τοσούτων περικειμένων εὐκτηρίων, τρικλίνων καὶ διαβατικῶν, δύναται κάλλιστα ὁ ἀναγνώστης ἵνα ἐννοήσῃ ἐπὶ τοῦ συνημμένου τοπογραφικοῦ χάρτου, καὶ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθοῦς κατατάξεως πάντων τῶν ἱδρυμάτων τούτων, ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ περιβόλου.

Ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης τῆς Χαλκῆς, τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς ἡμετέρους συγγραφεῖς δικαιούμεθα ἵνα καλέσωμεν τὴν μεγάλην τῶν παλατίων πύλην, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς μέσης τοῦ Αὐγουσταιῶνος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Ἡ πρώτη δοχὴ γίνεται εἰς τὸ ὡρολόγιον τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἔνθα ὑποδέχονται τὸν βασιλέα ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ Λευκοῦ. Ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ὡρολογίου εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος εἰς τὸ προπύλαιον τοῦ ἐξωτερικοῦ νάρθηκος καὶ ἐδῶ ἀποστέφεται. Τὸν βασιλέα ἱστάμενον ἐν τῇ πύλῃ τοῦ νάρθηκος (1), ὑποδέχεται ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἀκολουθίας. Οὕτως ἀποστεφόμενος ὁ βασισιλεύς, πλησιάζει τὸν πατριάρχην, προσκυνεῖ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου ὑποκρατούμενον. Εἶτα χαιρετίζει, ἀσπάζεται τὸν πατριάρχην, καὶ ἀμφότεροι συναπέρχονται μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ νάρθηκος. Ἐδῶ « διὰ » τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως », εὐχαριστοῦσι τὸν Θεόν. Μετὰ τὴν εὐχὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τελουμένην, εἰσέρχονται ἀμφότεροι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὄπισθεν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου πρὸς τὴν σωλέαν βαδιζόντων, ἀκολουθοῦσιν οἱ κρατοῦντες τὰ σκῆπτρα καὶ πάντα τὰ σκεύη, καὶ

(1) Τρεῖς μεγάλαι πύλαι εἰσάγουσιν εἰς τὸν ἔξω νάρθηκα τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ἵστανται δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἐν τοῖς διατεταγμένοις αὐτῶν τόποις. Τὰ δὲ Ρωμαϊκὰ βῆλα καὶ πτυχία (1), ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖθεν τῆς σωλέας. Οἱ μάγιστροι, ἀνθύπατοι καὶ λοιποὶ συγκλητικοὶ μετὰ τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων, ἵστανται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς ἐκκλησίας ὅθεν ὁ βασιλεὺς διήρχετο. Ἀφικομένου τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τὸ πορφυροῦν ὀμφάλιον ἐν τῇ σωλέᾳ, ἔναντι τῆς ὡραίας πύλης, εἰσέρχεται μόνον ὁ πατριάρχης ἔνδον τῶν κιγκλίδων (2), κρατῶν τὸ εὐώνυμον ἅγιον θυρίον.

Μετὰ τὴν συνήθη προσκύνησιν, εὐχαριστήσας τὸν Θεὸν ὁ βασιλεύς, εἰσέρχεται προσκυνῶν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κρατουμένης ἁγίας θύρας, καὶ παρὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἀφικνούμενος, ἀσπάζεται τὸ ταβλίον τῆς ἁγίας ἐνδυτῆς, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου αἰωρούμενον καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς ἀσπασμὸν προσαγόμενον. Εἶτα ἁπλοῦσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τοὺς δύο λευκοὺς ἀέρας, προσκυνεῖ ὁ βασιλεὺς τὰ διὰ χειρὸς τοῦ πατριάρχου « ἐπι» διδόμενα » δύο ἅγια ποτήρια, τοὺς δύο ἁγίους δίσκους καὶ τὰ ἅγια σπάργανα. Μετὰ τὴν προσκύνησιν ταύτην, ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου προσκυνοῦσι τὴν διάχρυσον ἁγίαν σταύρωσιν. Ὁ βασιλεὺς λαμβάνει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου τὸν θυμιατόν, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν σταύρωσιν, καὶ εἶτα ἀποχαιρετίζων τὸν πατριάρχην, εἰσέρχεται ἐν τῷ πρὸ τοῦ μητατωρίου εὐκτηρίῳ. Ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τούτῳ, μὴ ὑπάρχοντι τὴν σήμερον, ἠσπάζετο ὁ βασιλεὺς τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον. Ἐν ὥρᾳ τῶν Ἁγίων, ὁ βασιλεὺς ὀψικεύει (3) ταῦτα μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ κουβουκλείου, ἱσταμένων ἐν ταῖς

(1) Τὰ πτυχία καὶ κατά τινας τὰ εὐτύχια, ἦσαν νομίζω ὑφάσματα ἐκ μετάξης, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν ζωγραφισμέναι ἢ κεντημέναι εἰκόνες. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 668.

(2) Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου, καταφανὲς εἶναι ὅτι ἐνώπιον τῶν πυλῶν τοῦ ἱεροῦ βήματος ὑπῆρχον κιγκλίδες ἵνα ὁ ἐν τῷ χορῷ καὶ τῇ σωλέᾳ ἱστάμενος λαός, μένῃ κεχωρισμένος ἀπὸ τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ βήματος.

(3) Ὀψικεύειν, ὀψικάτωρ καὶ ὀψίκιον. Obsecator, obsequium, ἐσήμαινε περιεκτικῶς, ὅλους τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἢ ἀξιωματικοὺς ἢ ἄλλους δυνατούς, ὅσοι ἠκολούθουν τὸν βασιλέα εἰς τὰς πομπὰς καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς παρατάξεις Ἑλλ. θεραπεία. Γαλ· Suite ἢ cortège. Κοραῆ Ἄτακτα, Τόμ. Α'. σελ. 279.

οἰκείαις θέσεσι τῶν κρατούντων τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη. Τὰ Ἅγια ἀφικνούμενα ἐνώπιον τῶν ἁγίων θυρῶν, ἵστανται ἐν τῇ σωλέα. Ὁ ἀρχιδιάκονος θυμιᾷ τὸν βασιλέα, εἶτα τὸν πατριάρχην καὶ τέλος τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἁγίων, ὁ βασιλεὺς ἀποχαιρετίζει τὸν πατριάρχην, καὶ διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ βήματος εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον. Ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐν ὥρᾳ τῆς κοινωνίας, ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μητατωρίου καὶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ βήματος, δέχεται τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, καὶ ἀσπαζόμενος ἐκ νέου τὸν πατριάρχην εἰσέρχεται εἰς τὸ μητατώριον, ἔνθα χραματίζει μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ οἰκειοτέρων ἀνθρώπων τῆς συγκλήτου. Μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται οἱ πραιπόσιτοι, ἐνδύεται ὁ βασιλεὺς τὴν χλανίδα καὶ εἶτα εἰσάγουσι τὸν πατριάρχην, ἀποτελέσαντα τὴν ἱερὰν λειτουργίαν. Οὗτος ἀσπάζεται τὸν βασιλέα, καὶ ἀμφότεροι πορεύονται πρὸς τὸ δωμάτιον τοῦ ἁγίου φρέατος. Ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος ἐν τῇ φλιᾷ τῆς θύρας τῆς εἰσαγούσης εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ, φιλοδωρεῖ διὰ χειρός του τὸν ἀρχιδιάκονον, τοὺς θυρωροὺς τοῦ ναοῦ, τοὺς ψάλτας, πένητας καὶ προσμοναρίους (1). Μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν θύραν τοῦ ἁγίου φρέατος καὶ ἐδῶ στέφει αὐτὸν ὁ πατριάρχης. Μετὰ ταῦτα, λαμβάνει ὁ βασιλεὺς ἐκ χειρὸς τοῦ πατριάρχου ἀποκόμβια καὶ ἀντιδίδει αὐτὰ εἰς τοὺς πραιποσίτους. Ἀκολούθως δίδει ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεῖ τὰ ἀλειπτὰ (2), ἀντιλαμβάνει παρὰ τοῦ βασιλέως τὰ συνήθη ἀποκόμβια, καὶ ἀσπαζόμενοι ἀλλήλους, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ ἐμβόλου τοῦ ἁγίου φρέατος εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Μιλίου.

Ἐδῶ ὑποδέχονται τὸν βασιλέα τὸ μέρος τῶν Βενέτων μετὰ

(1) Τούτους, ἐν σελ. 19, καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος ὀστιαρίους. Λατ. ostiarius θυρωρός, ostium θύρα, εἴσοδος. Προσμονάριοι ἦσαν οἱ φυλάττοντες καὶ καθαρίζοντες τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

(2) Ἀλειπτὰ ἐκαλοῦντο μυροφόρα ἀγγεῖα, συνήθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων. Ταῦτα πολλάκις μνημονεύονται ἐν ταῖς δημοσίαις προελεύσεσιν. Ἀλειπτὰ unguenta vel pyxides unguentarias, odoratas. Mos est orientalium in refectionem amicis abeuntibus addere et venientibus offerre odoramenta et unguenta. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 121.

τοῦ δημάρχου αὐτῶν, καὶ πολυχρονίζουσι τὸν βασιλέα κατὰ τὸ σύνηθες. Ἐδῶθεν πορεύεται ὁ βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ αὐλικῶν, διὰ τῆς μέσης τοῦ Αὐγουσταιῶνος, εἰς τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς Χαλκῆς, καὶ πολυχρονίζουσιν αὐτὸν ὁ δήμαρχος τῶν Πρασίνων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ Ρουσίου. Ἐκ τῆς Χαλκῆς, διέρχεται τὴν πύλην τὴν εἰσφέρουσαν εἰς τὰς σχολάς, καὶ ἐκεῖ ὑποδέχεται αὐτὸν ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων μετὰ τοῦ δήμου τοῦ Λευκοῦ. Ἑτέρα δοχὴ γίνεται εἰς τὸ προπύλαιον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἤτοι εἰς τὰς σχολάς (1). Αὐτόθι πάλιν γίνεται ἑτέρα δοχὴ τοῦ δήμου τῶν Πρασίνων. Τελευταία δοχὴ γίνεται ἐν τῷ τριβουναλίῳ, ἤγουν πρὸ τῶν λύχνων.

Μετὰ τὴν δοχὴν ταύτην, διέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν λύχνων καὶ τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων. Ἐδῶθεν διερχόμενον, εὐφημοῦσιν οἱ νομικοί, οἱ διπανῖται καὶ ἕτεροι τοῦ παλατίου ἀξιωματικοί, ἅπαντες ἱστάμενοι ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτῶν τόποις. Ἐν τῇ θύρᾳ τῇ ἐξαγούσῃ ἀπὸ τὸν τρίκλινον τῶν κανδιδάτων ἐπὶ τὸ ἐξάερον τῶν δεκαεννέα ἀκκουβίτων, ἵστανται δύο βουκάλιοι (2), ψάλλοντες τὰ συνήθη τῆς ἑορτῆς.

Ἀπὸ τοῦ ἐξαέρου ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ κονσιστώριον, ἔνθα ἐπεύχονται αὐτὸν ὁ πρωτασηκρήτης, ὁ πρωτονοτάριος τῶν ἀσηκρητῶν νοταρίων, χαρτουλαρίων καὶ λοιπῶν. Ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ, ἵστανται περιμένοντες αὐτὸν οἱ βασιλικοὶ ἄνθρωποι μετὰ τῶν προϊσταμένων αὐτῶν. Οἱ δὲ μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατρίκιοι καὶ ἀξιωματικοὶ ἐν ὑπηρεσίᾳ, εἰσέρχονται ἐν τῷ στεναχίῳ τῆς χρυσῆς χειρός, καὶ ἵστανται μὲν οὗτοι δεξιᾷ, καὶ οἱ τοῦ χρυσοτρικλίνου ἀριστερᾷ. Τὸν βασιλέα διερχόμενον μετὰ τῆς θεραπείας ταύτης, ἐπεύχονται πάντες οἱ αὐτόθι ἱστάμενοι καὶ οἱ τὸν βασιλέα ἀκολουθοῦντες. Ἐδῶθεν ὁ βασιλεὺς μόνος, εἰσέρχεται ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως καὶ κλείονται αἱ θύραι.

(1) Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἦτο πλησίον τοῦ τρικλίνου τῶν σχολῶν.

(2) Βουκάλιοι ἐκαλοῦντο ψάλται τινές. Οἱ μὲν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκαλοῦντο ἁγιοσοφῖται, οἱ δὲ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀποστολῖται. Οἱ βουκάλιοι ἔψαλλον τὰ καλούμενα βασιλίκια, ἤτοι ὕμνους πρὸς δόξαν τοῦ βασιλέως. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β΄. σελ. 869.

Ἐκ τοῦ τρικλίνου τούτου, ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται ἐν τῷ ὀκταγώνῳ κουβουκλείῳ τῷ πρὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἀποστεφόμενος τὸ στέμμα τὸ ὁποῖον ἐφόρεσεν ἐξερχόμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκβάλλει καὶ τὴν χλαμύδα καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δάφνης, «ἀπὸ διβητησίων» (1). Ἐκ τοῦ κοιτῶνος τούτου, ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν παλάτιον, ἤτοι εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον, προπορευομένων τῶν πραιποσίτων, τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ κουβουκλείου, καὶ τῶν ἰδιαιτέρων ὑπηρετῶν τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος. Οὗτοι πάντες, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἵστανται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἤτοι κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως εἰσερχομένου, τὸν ὁποῖον ἐπεύχονται, «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους ὁ Θεὸς ἀγάγοι τὴν βασιλείαν » ὑμῶν.»

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτων πάντων, ὁ βασιλεὺς εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ αὐτοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἔνθα ἱστόρηται ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ἱερὸν αὐτοῦ κοιτῶνα.

Κατὰ τὴν τάξιν ταύτην, ἐπιτελοῦνται αἱ ἑορταὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, τῆς Μεταμορφώσεως, τῆς γενεθλίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἑορτῆς καὶ τῆς ἡμέρας τῶν Φώτων.

Ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν εὐκτηρίων καὶ τρικλίνων τοῦ παλατίου, οὐδέποτε μνημονεύεται ἡ Αὐγούστα. Φρονῶ ὅτι μετὰ τῶν θεραπαινῶν αὐτῆς, ἐπορεύετο εἰς Ἁγίαν Σοφίαν ἄνευ εὐφημιῶν καὶ πατάγου, καὶ ἀπὸ τῶν ἄνω δεξιῶν κατηχουμενείων ἐπέβλεπε τὰ ἐν τῷ ναῷ τελούμενα. Εἶχε δὲ ἡ Ἁγία Σοφία, ὡς ἀνωτέρω ἀνέμνησα, μητατώριον ἐν τοῖς ἄνω δεξιοῖς κατηχουμενείοις, ἔνθα νομίζω ἐκκλησιάζετο ἡ Αὐγούστα. Ἀμφότερα τὰ μητατώρια ταῦτα συνεκοινώνουν διὰ κλίμακος καλουμένης μητατωρικῆς, κλειστῆς τὴν σήμερον.

Ἠκολούθησα ἐν τῇ ἄνω περιγραφῇ τὸν Πορφυρογέννητον,

(1) Ἔνδυμα ἐπώμιον λυτὸν καλύπτον τὸ ἥμισυ τῆς ράχεως, τὸ ὁποῖον ἐνεδύετο ὁ βασιλεὺς ἐν καιρῷ θλίψεως καὶ κοιναῖς ἑορταῖς. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 244.

ἱστοροῦντα μετὰ τοσαύτης λεπτότητος τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως, διερχομένου ἐκ τοῦ Χρυσοτρικλίνου διὰ τοσούτων κτιρίων, μέχρι τῆς Χαλκῆς καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ἐδῶθεν ἐπανερχομένου εἰς τὸν ἱερὸν αὐτοῦ κοιτῶνα. Τὸν βασιλέα ἠκολούθουν οὐχὶ μόνον οἱ ἄνθρωποι τοῦ παλατίου, ἀλλὰ πάντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ἐνδημοῦντες ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Πρὸ πάντων, μνημονεύονται οἱ φιλοτάραχοι ἀρχηγοὶ τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων. Δὲν ἀντιγράφω τὰ ἐνδύματα καὶ κοσμήματα τῶν συνοδευόντων τὸν βασιλέα, τῶν ὁποίων πάμπολλα ξενόφωνα καὶ ἀκατανόητα, σπανίως σαφηνίζουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ κράτους, οὐδὲ τὰ πολλὰ τῶν εὐφημούντων ᾄσματα, τὰ ὁποῖα πρὸς γνῶσιν ἡμῶν, λεπτομερῶς καταγράφει ὁ Πορφυρογέννητος.

Μετὰ τὴν ξηρὰν καὶ πολλάκις ἀτερπῆ τοσούτων ἱδρυμάτων περιγραφὴν, καλὸν εἶναι ἵνα ὁ ἀναγνώστης ἀκολουθήσῃ τὴν πορείαν ταύτην τοῦ βασιλέως, ἔχων ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ τὸν τοπογραφικὸν χάρτην. Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης, δύναται ἰδίοις ὄμμασιν ἵνα ἐπικυρώσῃ τὰ μέχρι τοῦδε γραφέντα, καὶ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθοῦς κατατάξεως τῶν πολλῶν τούτων κτιρίων καὶ διαβατικῶν τῶν συνεχομένων παλατίων.

Οἱ ἐρίτιμοι συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τοὺς λόγους περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ἐν προλαβόντι κεφαλαίῳ ἀντέγραψα, πείθουσι πάντας ἡμᾶς περὶ τῆς δυσχερείας τοιούτου ἔργου. Ἕνεκα τούτου, κρίνω καλὸν ἵνα διὰ τῆς ἱστορουμένης ταύτης πορείας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἔτι πλειότερον ἐπικυρώσω πάντα τὰ ἄνω γραφόμενα.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς πολυώρου ταύτης πορείας διὰ τῶν ἱδρυμάτων τοῦ παλατίου καὶ τῆς ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ προσκυνήσεως, ἱστόρησεν ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἑτέρας τινὰς γινομένας ἐν μικραῖς ἑορταῖς, ἐν τοῖς εὐκτηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις τῶν παλατίων. Πρὸ πάντων, ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ συγγράμματι, πλὴν τῶν παλατίων, ἄξια πολλῆς μελέτης εἶναι τὰ παρ' αὐτοῦ διηγούμενα ἐν ταῖς προελεύσεσι πρὸς τοὺς μεγά-

λους ναοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα μετὰ τοῦ πατριάρχου συνεκκλησιάζετο ἐν τῇ πανδήμῳ ἑορτῇ τῶν ἁγίων, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἐτιμῶντο οἱ ναοὶ οὗτοι. Οὐδεὶς ἄλλος περιέγραψε μετὰ τοσαύτης σαφηνείας, τὸν μέγαν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐθάπτοντο οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου καί τινες προεξάρχοντες ἱερεῖς καὶ πατριάρχαι. Τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν, τοσούτῳ ὑπὸ τῶν Βυζαντίων τιμώμενον, ἕνεκα τοῦ πολυυμνήτου ἁγιάσματος καὶ τοῦ παρακειμένου ὑψηλοῦ παλατίου, μετὰ τῶν πολυαρίθμων τρικλίνων αὐτοῦ, κάλλιον πάντων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἱστόρησεν ὁ ἴδιος, ἀφηγούμενος τὴν αὐτόθι προέλευσιν τῶν βασιλέων τῇ ἑορτῇ τῆς Ὀρθοδοξίας (1).

Τὰς μικρὰς ἑορτὰς ἐν τῷ παλατίῳ τελουμένας, τὰς συνεστιάσεις ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ καὶ τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ ἐνδύματα, τοὺς ἀπειραρίθμους δυσνοήτους ὑπαλλήλους καὶ τὰς τυπικὰς τῶν συνοδευόντων ἀκτολογίας ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Αὐγούστης, μετὰ προφανοῦς ἀγάπης ἱστόρησεν ὁ Πορφυρογέννητος. Μελετήματα τοιαῦτα ἐκτιμῶσιν οἱ ἀναδιφῶντες τὸν ἡμέτερον μεσαιωνικὸν βίον.

Τὰς τελετὰς ἑορταζομένας ἐντὸς τοῦ παλατίου, κάλλιστα δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ, ἂν πρότερον μελετήσῃ τὴν προγεγραμμένην προέλευσιν διὰ τοῦ παλατίου, εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

---

(1) Τόμ. Α'. σελ. 156.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Καλὸν εἶναι πρὸς σαφεστέραν γνῶσιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἱδρυμάτων τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ἵνα ἱστορήσω «τὰ ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεψίμῳ Αὐγούστης καὶ στε» φανώματος» (1). Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ πλεῖστα μανθάνομεν, τὰ ὁποῖα μόνος ὁ Πορφυρογέννητος περιέγραψε, σαφηνίζοντα οὐχὶ μόνον τὸν ἰδιωτικὸν τῶν ἡμετέρων βασιλέων βίον, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα τῶν ἀνακτόρων. Τὴν μελέτην τῶν τοιούτων ἱστορημάτων, συσταίνω εἰς τοὺς ὀρεγομένους τὴν ἱστορίαν τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, τὴν ὁποίαν ὡς προεῖπον, πλημμελῶς περιέγραψαν οἱ ξένοι καὶ ἡμέτεροι.

Λίαν πρωΐ, προσέρχονται ἅπαντες οἱ συγκλητικοὶ καὶ ἐνδύονται ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, τὰ ἁρμόζοντα τῇ ἑορτῇ. Κελεύοντος τοῦ βασιλέως, ἀνέρχονται οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ σεκρέτου εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα, τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ Ὀνοποδίου εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως. Θέτουσιν ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως ἕδραν, καὶ καθέζεται ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος. Μετά τινα ὥραν, εἰσέρχεται ὁ τῆς καταστάσεως (2) μετὰ πέντε σιλεντιαρίων ὄπισθεν τῶν προσκεκλημένων, ἁπάντων ὀρθίως ἱσταμένων. Νεύει ὁ βασιλεὺς τὸν πραιπόσιτον καὶ συνεισέρχονται ἅπαντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ, ἄνω τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως. Ἐδῶ εἰσέρχεται ὁ πατριάρχης καὶ

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 207.
(2) Ἤτοι ὁ τελετάρχης.

ἐξέρχεται εἰς τὸν Αὐγουστέα, ἔνθα περιμένει ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος. Τὸν πατριάρχην εἰσερχόμενον, ὑποδέχεται ὄρθιος ὁ βασιλεύς. Ὄπισθεν τῆς ἕδρας τοῦ βασιλέως, ἁπλοῦται ἀντιμίνσιον (1), ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίθεται ἡ βασιλικὴ χλαμύς.

Στάντος τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ἀντιμινσίῳ, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ εἰσέρχονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ κλῆρος τῶν σεκρέτων τοῦ πατριάρχου, συνοδεύοντες τὸν βασιλέα πρὸς τὴν ἀψίδα.

Καθ' ὅλην τὴν ὥραν ταύτην, ἡ Αὐγούστα περιμένει ἐν τῷ ἄνω κοιτῶνι τῆς Δάφνης. Ὁ πραιπόσιτος, διαταγῇ τοῦ βασιλέως, εἰσάγει τὴν Αὐγούσταν φοροῦσαν στιχάριον βασιλικὸν, διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς τὸν Αὐγουστέα, καὶ ἐδῶθεν πρὸς τὸν βασιλέα, ἱστάμενον μετὰ τῆς συνοδίας αὐτοῦ ἐν τῇ ἀψίδι. Ὁ πατριάρχης ἄρχεται τὴν εὐχὴν εἰς τὴν χλαμύδα (2). Τελεσθείσης τῆς εὐχῆς, λαμβάνει ἡ Αὐγούστα κηροὺς καὶ δίδει τούτους τῷ πριμικηρίῳ, ἔπειτα τῷ ὀστιαρίῳ. Μετὰ ταῦτα, ἀποσκεπάζει ὁ βασιλεὺς τὸ μαφώριον τῆς Αὐγούστης, λαμβάνουσιν αὐτὸ οἱ κουβικουλάριοι καὶ ἁπλοῦσι γύρωθεν αὐτῆς. Ὁ πατριάρχης λαμβάνων τὴν χλαμύδα τῆς Αὐγούστης, ἐπιδίδει αὐτὴν τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς πάραυτα ἐπιθέτει αὐτὴν ἐπὶ τῆς Αὐγούστης. Ὁ πατριάρχης εὐχὴν ποιεῖται ἐπὶ τοῦ στέμματος καὶ τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ (3). Μετὰ τὴν εὐχὴν, ἐπιδίδει τὸ στέμμα τῷ βασιλεῖ, τὸ ὁποῖον θέτουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Αὐγούστης, ὁμοίως καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ στέμματος.

Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην, ὁ πατριάρχης μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου αὐτοῦ, εὐθέως εἰσέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τῆς

(1) Περὶ τοῦ ἀντιμινσίου, τάπητος ἀφιερωμένου εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως, πρβ. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 164.

(2) Χλαμὺς καὶ ἐνίοτε χλανὺς, ἐκαλεῖτο ἔνδυμα διῆκον πολλάκις μέχρι τῶν γονάτων καὶ ὑπεράνω τῶν ἄλλων χιτώνων. Chlamys erat pallium Romanum super reliquas vestes gestari solita. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 467.

(3) Ταῦτα καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος πρεπενδούλια· ἦσαν σειραὶ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων ἀνηρτημέναι ἐκ τοῦ στέμματος καὶ διήκουσαι μέχρι τοῦ αὐχένος. Τὰ κοσμήματα ταῦτα φαίνονται ἐν ταῖς σωζομέναις εἰκόσι τῶν βασιλέων.

Δάφνης, καὶ τίθεται ἑτέρα ἕδρα διὰ τὴν Αὐγούσταν καὶ συγκάθηται μετὰ τοῦ βασιλέως.

Εἰσάγονται παρὰ τοῦ τῆς καταστάσεως, ἅπαντες οἱ προσκεκλημένοι, προσκυνοῦντες τὰ γόνατα τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Αὐγούστης. Ἀκολούθως εἰσέρχονται οἱ σιλεντιάριοι, καὶ μετὰ τὸ σύνηθες πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν προσκύνημα, ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως. Τότε, νεύοντος τοῦ βασιλέως, ὁ πραιπόσιτος κράζει πολυχρονίσατε, καὶ ἐξέρχονται, ἐπευχόμενοι τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν.

Ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οἱ μὲν πατρίκιοι ἀπέρχονται εἰς τὸ Ὀνοπόδιον, οἱ δὲ ὕπατοι εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων, θύραν ἄγουσαν ἀπὸ τῶν ιθ΄ ἀκκουβίτων εἰς τὸ Ὀνοπόδιον. Οἱ κανδιδάτοι, δομέστικοι καὶ λοιποὶ, ἀπέρχονται εἰς τὸ τριβουνάλιον. Ἐξερχομένου δὲ καὶ τοῦ κλήρου, εἰσάγονται ἀπὸ τοῦ πόρτηκος τοῦ Αὐγουστέως, πρῶτον αἱ συγκλητικαὶ, καὶ ὄπισθεν τούτων ἀκολουθοῦσιν αἱ λοιπαί. Ἔμπροσθεν αὐτῶν προπορεύεται ὀστιάριος μετὰ βεργίου, καὶ νεύοντος αὐτοῦ, προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα καὶ τὴν Αὐγούσταν (1), ὑπὸ σιλεντιαρίων κρατούμεναι. Μετὰ τὸ προσκύνημα τοῦτο, ἅπασαι αἱ συγκλητικαὶ ἐξέρχονται εἰς τὴν χρυσῆν χεῖρα καὶ αὐτόθι ἵστανται περιμένουσαι.

Τὴν Αὐγούσταν ἐκ τοῦ τρικλίνου τοῦ Αὐγουστέως πρὸς τὴν χρυσῆν χεῖρα ἀπερχομένην, ἀκολουθοῦσιν αἱ πατρίκιαι καὶ λοιπαὶ συγκλητικαὶ, καὶ εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ Ὀνοπόδιον (2), συνοδευομένη ὑπὸ παντὸς τοῦ κουβουκλείου. Οἱ πατρί-

(1) «Τῇ 17ῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἐστέφθη ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως ἡ βα- » σίλισσα Εἰρήνη, καὶ ἀκολουθοῦσα ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ, » ἔλαβεν τὰ τοῦ γάμου στέφανα σὺν τῷ τοῦ Κωνσταντίνου υἱῷ Λέοντι τῷ βασιλεῖ.» (ἐν ἔτει 761). Θεοφάνης. Τόμ. Α΄. σελ. 687.

(2) Ἡ ἄγνοια τῶν ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ περικειμένων ἱδρυμάτων, ἐπέφερε πάμπολλα λάθη ἐν τοῖς χειρογράφοις. Αἱ λέξεις «ἐξέρχεται» καὶ «εἰσέρχεται» εἶναι πολλάκις ἐσφαλμέναι. Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ, ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰσέρχεται εἰς τὸ Ὀνοπόδιον διὰ τῆς γανωτῆς θύρας ἢ εἰσόδου, καλουμένης χρυσῆ χεὶρ καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ κείμενον «ἐξέρχεται» εἰς τὸ Ὀνοπόδιον. Εἰς ταῦτα συνέτεινε καὶ ἡ κατάπτωσις τῶν παλατίων τούτων πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

κιοι ἵστανται ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ καὶ ἐνώπιον τῆς Αὐγούστης προσκυνοῦσιν, ἐπευχόμενοι «εἰς πολλοὺς καὶ ἀληθεῖς χρόνους».

Ἐδῶθεν μετὰ τὰς εὐχάς, ἡ Αὐγούστα πορεύεται εἰς τὸ δικιόνιον, καὶ οἱ συγκλητικοὶ μετὰ τῶν πατρικίων, προσκυνοῦσιν ἐπευχόμενοι. Ἐντεῦθεν, ἀποκινεῖ ἡ σύγκλητος καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ μέσου πυλῶνος τοῦ τριβουναλίου, ἔνθεν κἀκεῖθεν τῶν βάθρων. Οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες τῶν ταγμάτων, κατέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ τριβουνάλιον, ἔνθα ἵστανται ὁ σταυρὸς καὶ τὰ σκῆπτρα.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τριβουναλίου εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα, ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου καὶ πριμηκηρίου ὁδηγουμένη, καὶ ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγκλήτου καὶ τῶν πατρικίων. Τότε ἀνακράζουσιν ἅπαντες οἱ προσκεκλημένοι, «Ἅγιος ἅγιος ἅγιος, δόξα ἐν » ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη», ἀκτολογοῦντες καὶ «τὰ » τῷ στεψίμῳ ἁρμόζοντα». Ἀκολούθως, ἀποκινεῖ ἡ Αὐγούστα ἀπὸ τὴν μέσην τοῦ ἡλιακοῦ (1) εἰς τὸ μέσον κάγκελλον, καὶ λαβοῦσα κηροὺς ἐκ χειρῶν τοῦ ὀστιαρίου, προσκυνεῖ τὸν σταυρὸν καὶ μετ᾽ αὐτῆς συμπροσκυνοῦσι καὶ οἱ ἄρχοντες. Εὐθὺς ὡς συμπληρώσωσι τὰ ἄκτα τῆς ἀναγορεύσεως καὶ εἴπωσι, «τοῦτο τὸ » βασίλειον, Κύριε στερέωσον», εἰσέρχεται ἡ σύγκλητος εἰς τὸν πόρτηκα τῶν ιθ᾽ ἀκκουβίτων καὶ γίνεται κονσιστώριον μέχρι τοῦ δικιονίου καὶ ὀνοποδίου. Αἱ γυναῖκες τῶν συγκλητικῶν, εὐθὺς ὡς ἀποκινήσῃ ἡ σύγκλητος, ἀπέρχονται εἰς τοὺς ἐλεφαντίνους πυλῶνας τοῦ καστρησιάκου, περιμένουσαι τὴν ἄφιξιν τῆς Αὐγούστης, εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως. Ἡ σύγκλητος ἵσταται ἑωσότου ἐπαναλάβωσι τὰ μέρη, τὰς συνήθεις εὐφημίας. Τότε προσκυνεῖ ἡ Αὐγούστα ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸς τὰ δύο μέρη, ἤτοι πρὸς τὴν σύγκλητον, τοὺς ἄρχοντας καὶ τὰς γυναῖκας. Μετά τινας ἑτέρας εὐχάς, εἰσέρχεται ἡ Αὐγούστα εἰς τὸ ὀκτάγωνον τὸ ἔξω τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἐδῶθεν, εἰσέρχονται ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Αὐγούστα εἰς τὸν πλησίον Ἅγιον Στέφανον, καὶ μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ μνήστρου, ἐξέρχονται τῆς ἐκκλησίας.

(1) Τόπος μέσον τοῦ τρικλίνου τῶν ιθ᾽ ἀκκουβίτων καὶ τοῦ ὀνοποδίου.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, λειτουργεῖ ὁ πατριάρχης καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς Αὐγούστης καὶ γίνεται τὸ στεφάνωμα. Ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ ὁ βασιλεὺς ἐστεμμένος στεφανοῦται. Ἀμφότεροι ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Αὐγούστα, ἐξέρχονται στεφανωμένοι ἀπὸ τὴν χρυσῆν χεῖρα καὶ ὑποδέχονται αὐτοὺς οἱ πατρίκιοι ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ, πίπτοντες καὶ προσκυνοῦντες. Τότε νεύει ὁ πραιπόσιτος καὶ ἅπαντες ἐπεύχονται « εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους ». Ἐδῶθεν, μετά τινας συνήθεις εὐφημίας, ἀποκινοῦσιν ἅπαντες συνοδεύοντες τοὺς βασιλεῖς μέχρι τοῦ παστοῦ (1), ἱστάμενοι ἔνθεν κἀκεῖθεν πλησίον τῶν γραδηλίων τῆς Μαναύρας. Οἱ ψάλται ψάλλουσι τὰς ἀναφωνήσεις καὶ τὰ ὄργανα τῶν Πρασίνων αὐλοῦσι. Διερχομένου τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς Αὐγούστης, εἰσέρχονται οἱ αὐλικοὶ εἰς τὸν παστὸν, καὶ ἵστανται αὐτόθι οἱ βασιλεῖς ἐστεμμένοι, πάντων ἀκτολογούντων κατὰ τὴν συνήθειαν.

Οἱ βασιλεῖς ἀπέρχονται ἀμφότεροι ἐστεμμένοι εἰς τὴν κόγχην τοῦ παστοῦ, ἔνθα ἵσταται ὁ βασιλικὸς κράββατος, καὶ θέτουσι τὰ στέμματα ἐπὶ τοῦ κραββάτου. Εὐθέως ἀπέρχονται διὰ τῶν διαβατικῶν (2) ἐπὶ τὸν Ἔρωτα εἰς τὰ ιθ' ἀκκούβιτα, καὶ ἀναπαύονται. Μετὰ ταῦτα, ἀπέρχονται μετά τινων φίλων καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν παστὸν, κατὰ τὸ σύνηθες.

Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, μνημονεύεται ἡ Ἁγία Χριστίνη, ναὸς ἢ εὐκτήριον ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου ἀναφερόμενος. Διερχομένης τῆς Αὐγούστης τὴν χρυσῆν χεῖρα, εἰσέρχονται αἱ πατρίκιαι καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες, αἱ συνοδεύουσαι αὐτὴν μέχρι τῆς γεφύρας. Τινὲς προσκεκλημέναι, συναπέρχονται μετὰ τῆς Αὐγούστης ἐπὶ τὸν κοχλιὸν τῆς Ἁγίας Χριστίνης, αἱ λοιπαὶ ἀναχωροῦσι. Μετ' ὀλίγον, διηγούμενος τὰ γινόμενα ἐν τῇ τρίτῃ

(1) Ἀτυχῶς ὁ Πορφυρογέννητος δὲν σαφηνίζει ποῦ ἔκειτο ὁ παστός. Βέβαιον ὅμως εἶναι ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἐδῶ μνημονευόμενος παστὸς ἦτο ἐν τῇ Μαναύρᾳ, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ἱερῷ κοιτῶνι τοῦ βασιλέως ἢ τῆς Αὐγούστης. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 256, 590.

(2) Ταῦτα εἶναι τὰ διαβατικὰ τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὁποίων ἀπήρχετο ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἔρωτα, κτίριον κείμενον παρὰ τὰ διαβατικὰ τῶν Ἁγίων μ'.

τοῦ λουτροῦ, λέγει, «ἀποκινοῦσιν οἱ ὕπατοι ὀψικεύοντες μέχρι » τοῦ καταβασίου τῆς Ἁγίας Χριστίνης».

Ὁ βασιλεὺς διορίζει τινὰς πατρικίας, ἵνα διὰ τοῦ ὀκταγώνου εἰσέλθωσιν εἰς τὸν Αὐγουστέα, καὶ ἴδωσι τὸ στέψιμον τῆς Αὐγούστης. Εἰς τὸ στεφάνωμα δὲ ὁρίζει ὁ βασιλεὺς ἵνα εἰσέλθωσιν ὁ παράνυμφος καί τινες πατρίκιοι. Τελεσθέντος δὲ τοῦ στεφανώματος, ἐξέρχονται οὗτοι καὶ ἵστανται μετὰ τῶν ἄλλων πατρικίων.

Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι λόγοι τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱκανοὶ νὰ πλανήσωσι τὸν ἀναγινώσκοντα· «ἵσταται τὸ μέρος τῶν Βενέτων εἰς τὸν δεξιὸν ἔμβολον τῆς Μαναύρας, ὅς ἐστιν ἡ πύλη τοῦ Αὐγουστέως», ὁ Αὐγουστεὺς ἢ ὁ τρίκλινος τοῦ Αὐγουστέως, κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ. Ταῦτα ἐπικυροῦσι τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ γραφόμενα τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν καὶ κυρίως τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἀπὸ τοῦ ἀναβασίου πρὸς τὴν Μαναύραν εἶναι ἡ ἔξοδος τῶν διαβατικῶν τοῦ κυρίου, καὶ διὰ τούτων ἀπήρχοντο κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν πύλην τοῦ Αὐγουστέως, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχοντο εἰς τὰ παλάτια τῆς Δάφνης.

Ἔρχομαι τώρα νὰ μελετήσω τοὺς ναούς, τὰς ἐπαύλεις καὶ ἕτερα κτίρια ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ, ἐγερθέντα ὑπὸ πολλῶν βασιλέων, ἅπαντα ἄνευ πολλοῦ ρυθμοῦ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς μετ' ἀλλήλων ἁρμονίας.

ΠΑΛΑΤΙΑ ΚΕΧΩΡΙΣΜΕΝΑ

Η ΜΑΝΑΥΡΑ Η ΜΑΓΝΑΥΡΑ

Παιδαριώδης εἶναι ἡ παρὰ τῷ Κωδινῷ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τούτου (1), τὴν ὁποίαν καὶ ἕτεροι ἐπανέλαβον. Τὴν θέσιν

(1) «Ὦ μάνα ὑπὸ αὔρας ἀπόλλυμαι». Σελ. 120, 278. Ἑτέρων ἡ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Magna aula, μοὶ φαίνεται ὀρθοτέρα.

τοῦ κτιρίου τούτου ἐμνημόνευσα, διηγούμενος τὰ νῦν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ σωζόμενα ἐρείπια. Ἡ μέσον τοῦ Φάρου καὶ τοῦ κτιρίου τούτου ὀθωμανικὴ συνοικία, μ' ἐμπόδισε νὰ καταμετρήσω τὴν ἀπόστασιν τοῦ κτιρίου ἀπὸ τὸν Φάρον (1).

Μετὰ τὸν Χρυσοτρίκλινον, ἡ Μαναύρα ἦτο πάντων τῶν Βυζαντινῶν παλατίων τὸ ἐπισημότερον κτίριον, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἑπομένων περιγραφῶν τῶν ἡμετέρων συγγραφέων. Τὸ κτίριον τοῦτο κατὰ τὸν Κωδινὸν (2), ἤγειρε Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεύς. Μετὰ ταῦτα κατεκόσμησε Λέων ὁ σοφός (3). Λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (4), «διέρχεται διὰ τῆς σακέλλης καὶ τοῦ ὠάτου » καὶ τοῦ ἀνάγοντος στενωποῦ, τὸν τῆς Μαναύρας ἡλιακὸν καὶ » εἰσέρχονται ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐν τῇ δοχῇ τῇ γινομένῃ ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ τῆς Μαναύρας. «Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε διέρχεται διὰ τῆς σακέλλης καὶ » τοῦ ὠάτου καὶ διὰ τοῦ ἀνιόντος στενωποῦ πρὸς τὸ τῆς Μα-

(1) Περὶ τῆς θέσεως τῆς Μαναύρας, λέγει ὁ Λουϊτπράνδος, Ἀνταπόδοσις, Βιβ. VI Κεφ. V. Domus palatio contigua. Ὁ Δουκάγγιος, C. Christ. Βιβ. II. Κεφ. V, θέτει τὴν Μαναύραν πλησίον τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ce qui pourroit me porter à croire que ce palais (ἤτοι τῶν Βλαχερνῶν) n'est autre que celui de *Magnaura*. Le palais des Blaquernes, celui de Magnaura. Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs François, par Ducange, Venise, 1720. 1re Partie. Ἠπατήθη ὁ Δουκάγγιος μὴ γνωρίζων ὅτι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς παλατίοις τῶν Βλαχερνῶν καὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὑπῆρχον Μαναῦραι. J Labarte, σελ. 193. Τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν σήμερον δὲν σώζεται, εἰμὴ ὁ πύργος ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἐγερθεὶς ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν, ἐλεεινὸν οἰκοδόμημα, ὁσημέραι κρημνιζόμενον. Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 83, 192.

(2) Σελ. 18. Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Τόμ. Β'. σελ. 231, σώζεται τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα, ἄδηλον τίνος.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΚΛΙΝΟΝ ΤΗΣ ΜΑΝΑΥΡΑΣ

Ὀτραλέως τολύπευσαν τόνδε δόμον βασιλῆες,
Αἰχμὴν ὀλβοδότειραν ἀπὸ σταυροῖο λαχόντες,
Αὐτὸς ἄναξ Ἡρακλῆς σὺν Κωνσταντίνῳ υἱεῖ.

Ἐννοεῖ βεβαίως τὴν ὁμώνυμον Μαναύραν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 371.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 125, 545, 567. Γ. Κωδινός, σελ. 120. Ἡ ἐν τῷ Χρονικῷ Πασχαλίῳ, Τόμ. Α'. σελ. 623 μνημονευομένη Μαγναύρα, δὲν εἶναι αὕτη τοῦ μεγάλου παλατίου. Banduri, Τόμ. Β'. σελ. 601.

» ναύρας ἡλιακὸν » (1). Ἐκ τούτων δηλοῦται, ὅτι ἡ Μαναύρα ἔκειτο βορειότερον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου. Εἶναι δὲ καὶ ὑψηλοτέρα ἡ θέσις αὐτῆς.

Ἔκ τινων λόγων τοῦ Κεδρηνοῦ (2), φρονῶ ὅτι ἡ Μαναύρα, ὑπεράνω τῶν ἰσογείων θαλάμων μνημονευομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου, εἶχε καὶ ὑπερῷα, τῶν ὁποίων λείψανα ἐνυπάρχουσιν ἐν τοῖς σωζομένοις ἐρειπίοις τοῦ κτιρίου. Ὁ Κεδρηνὸς ἀφηγούμενος τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ Πορφυρογεννήτου, λέγει, « πρὸ δὲ τινῶν ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς . . . ἑσπέρας κατα» λαμβανούσης, λίθοι ἄνωθεν πεμπόμενοι καὶ ἐντὸς τῶν αὐτοῦ » διαιτημάτων σὺν πολλῷ ῥοίζῳ πίπτοντες, ἐξαισίους ἀπετέ» λουν κτύπους· δόξας δ᾽ἀπὸ τῶν τῆς Μαναύρας ὑπερῴων τού» τους φέρεσθαι, φύλακας ἐπὶ πολλαῖς νυξὶν ἀφώρισεν. »

Ἐν τῇ Μαναύρᾳ, διελάλει τὸν λαὸν ὁ βασιλεὺς τῇ δευτέρᾳ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, ἵνα πιστῶς καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ ἐκτελέσῃ τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστήν (3). Λέων ὁ βασιλεὺς, κοιλιακῷ νοσήματι περιπεσὼν, « καὶ τὰ λοίσθια πνέων, μόλις » ἠδυνήθη κατὰ τὸν βασιλικὸν τύπον ἐν τῷ τῆς ἐγκρατείας δημηγορήσαντα » (4). Ἐν τῇ Μαναύρα ἐδημηγόρησε καὶ ὁ Θεόφιλος (5). « Καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλί» νου, ἀπέρχεται ἐν τῇ μαναύρᾳ . . . καὶ διαλαλεῖ ἐκεῖσε τὸν » λαὸν τὸ ἐν ἁγνείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ ἐκτελέσαι τὴν τεσσαρακο» στήν » (6). « Ὥςτε μὴ δυνηθῆναι ἐξελθεῖν ἐν τῇ μαναύρᾳ τὴν » δημηγορίαν διαλαλῆσαι ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν νηστειῶν » (7).

(1) « Ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς τὸν στρογγύλον ἡλιακὸν τῆς Μαγναύρας ». Γ. Κεδρηνός, σελ. 698, 709.

(2) Τόμ. Β'. σελ. 338.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 155. Διαλαλία ἐλέγετο ἡ πρὸς τὸν λαὸν προσφώνησις τῶν βασιλέων.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 377. Γ. Κεδρηνὸς, Τόμ. Β'. σελ. 273.

(5) Γενέσιος, σελ. 51. « Ὁ Θεόφιλος . . . ὑπὸ τῆς νόσου σφιγγόμενος ἄνεισι κλινήρης » πρὸς τὴν Μαγναύραν ». Γ. Κεδρηνὸς, Τόμ. Β'. σελ. 138.

(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 155.

(7) Λέων ὁ Γραμματικὸς, σελ. 285. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 432, 549. Συν. Θεοφάνους, σελ. 870.

« Διέρχεται διὰ τῆς Μαναύρας καὶ τῶν ἀνωτέρων αὐτῆς δια» βατικῶν » — « Καθίσαντες ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς Μαναύρας » — « Καὶ ἀνελθόντων, ἐκάθισαν ἐν τῷ νεοκατασκευάστῳ σέντζῳ » τῷ ἱσταμένῳ ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς Μαναύρας τρικλίνῳ » (1). Ἐξ ἄλλων λόγων τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ μανθάνομεν, ὅτι πολλάκις ἐν ἐπισήμοις ἑορταῖς, συνηθροίζοντο ἐν τῇ Μαναύρᾳ οἱ αὐλικοὶ καὶ πᾶς ὁ πολιτικὸς ὄχλος.

Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ τρικλίνου τούτου, ὑπῆρχον τρεῖς καμάραι καὶ τέσσαρα μεγάλα κιόνια (2). Ἑκατέρωθεν ἵσταντο οἱ προσκεκλημένοι. Ἐν τῷ μέσῳ ἦσαν γραδήλια ἀνερχόμενα μέχρι τῶν καμαρῶν. Ἡ δεξιὰ ἀνατολικὴ καμάρα, ἦτο τὸ ἱματιοφυλάκιον τῶν βασιλέων, ἢ κατὰ τοὺς Βυζαντίους, τὸ βεστιάριον, ἔνθα ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς καὶ ὑποδοχαῖς, εἰσήρχετο καὶ ἐνεδύετο ὁ βασιλεύς. Ἐπὶ τῶν γραδηλίων τούτων, ἵστατο δημηγορῶν ὁ βασιλεύς, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἡπλοῦτο ἐπεύχιον. Μετὰ τὴν δημηγορίαν, ὁ λαὸς ἔλεγε, « πο» λυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου. »

Ἀπὸ τῆς Μαναύρας, ἐξέρχονται ἅπαντες διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης εἰς τὸν τρίκλινον τῶν κανδιδάτων (3) καὶ διὰ τῶν ἐξκουβίτων, τῶν σχολῶν καὶ τοῦ χυτοῦ τῆς Χαλκῆς, ἀπέρχονται μέχρι τοῦ ἁγίου φρέατος τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, ἐγίνετο ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου. Οἱ μητροπολῖται, συνερχόμενοι ἅπαντες ἐν τοῖς κατηχουμενείοις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ψηφίζουσιν « οὓς ἂν βουληθῶσι ». Οἱ μητροπολῖται καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν προψηφισθέντες, ἀπέρχονται ἅπαντες εἰς τὸ παλάτιον, ἤτοι εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον. Ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν τριῶν ψηφισθέντων, ἐκλέγει ὅποιον θέλει. Ἀπέρχεται τότε εἰς τὴν Μαναύραν, πᾶσα ἡ σύγκλητος καὶ ὁ κλῆρος. Ὁ βα-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 137, 138.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α . σελ. 570, 571.

(3) Τ' ἀκόλουθα λέγει Ἰωάννης ὁ Λυδός, σελ. 142, περὶ τῶν κανδιδάτων, « κανδιδά» τους δὲ τοὺς λευχείμονας Ρωμαίοις ἔθος καλεῖν » — « κανδιδάτοι δὲ καὶ οἱ μέλλοντες » εἰς ἀρχὰς τῶν ἐπαρχιῶν παριέναι ἐλέγοντο, ὅτι καὶ αὐτοὶ λευχειμονοῦντες προῄεσαν. » Χρον. Πασχάλιον, Τόμ. Α'. σελ. 501, 502.

σιλεὺς ἱστάμενος ἐπὶ τῶν γραδηλίων, λέγει τοῖς μητροπολίταις καὶ τῇ συγκλήτῳ, « ἡ θεία χάρις καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς βασιλεία ἡμῶν, » προβάλλεται τὸν εὐλαβέστατον τοῦτον Πατριάρχην Κωνσταν- » τινουπόλεως ». Κωδινὸς ὁ Κουροπαλάτης (1), οὕτως ἀφηγεῖται » τὴν προσλαλιὰν ταύτην. « Ἡ ἁγία τριὰς διὰ τῆς παρ᾽ αὐτῆς » δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας, προβάλλεταί σε ἀρχιεπίσκοπον » Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸν Πατριάρ- » χην.» Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν ἐκλεχθείς, ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῶν αὐλικῶν συνοδευόμενος, ἀπέρχεται εἰς τὸ πατριαρχεῖον, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλάτιον (2).

Δοχῆς γενομένης ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ (3), περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος (4) τὰ ἀμύθητα πλούτη καὶ κοσμήματα τοῦ παλατίου τούτου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, προσέρχεται πᾶσα ἡ σύγκλητος πρωῒ ἐν τῇ Μαναύρᾳ καὶ τούτους ἀκολουθοῦσι πάντες οἱ τοῦ παλατίου. Ὁ βασιλεὺς ἢ οἱ βασιλεῖς, ἐκ τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἐξερχόμενοι, διέρχονται διὰ τῶν διαβατικῶν τῶν Ἁγίων μ´ καὶ τοῦ Σίγματος, συνοδευόμενοι ὑπὸ πάντων τῶν αὐλικῶν, καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου. Ἐδῶθεν, διὰ τοῦ ἀνιόντος στενωποῦ πορεύονται πρὸς τὸ ἡλιακὸν τῆς Μαναύρας. Οὕτω καλεῖται φρονῶ ὁ πρὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου τῆς Μαναύρας, στενὸς καὶ ὕπαιθρος χῶρος. Εἰσέρχονται ἅπαντες εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον, ἔνθα ἵδρυται ὁ Σολομώντειος θρόνος. Ὁ θρόνος οὗτος, τοῦ ὁποίου τὴν ὡραιότητα καὶ τὰ βαρύτατα κοσμήματα, ἅπαντες οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς ἐξύμνησαν, ἵστατο πάντοτε ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς Μαναύρας, ἤτοι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ. « Ὁ βασιλεὺς ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου » θρόνου ». Μνημονεύονται καὶ ἕτεροι θρόνοι ἐν τῷ Χρυσοτρι-

(1) Σελ. 103.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α´. σελ. 564. « Ἱερᾶται τοίνυν οὗτος (ὁ Ἀρσένιος) καὶ Πα- » τριάρχης χειροτονεῖται κοινῇ τῶν τε ἀρχιερέων γνώμῃ, καὶ τοῦ βασιλέως τὰ μέγιστα » συναινοῦντος καὶ ἐπικυροῦντος τὴν ἀρχιερατικὴν ψῆφον ἐκείνων. » Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ Α´. σελ. 55. Συν. Θεοφάνους, σελ. 378. Κωδινός Κουροπαλάτης, σελ. 101. Γ. Φραντζῆς. σελ. 305.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 378.

(4) Τόμ. Α´. σελ. 566.

κλίνῳ καὶ τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Ὁ θρόνος οὗτος, ἐνίοτε μετεφέρετο ἐν τῷ κονσιστωρίῳ, ὑπὸ πολλῶν σιλεντιαρίων καὶ χοσδαϊτῶν ἀγρύπνων φυλαττόμενος.

Ἐν ἑτέρᾳ δοχῇ, εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν τρίκλινον τῆς Μαναύρας μετὰ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ, καὶ « περιδαλλόμενος τὸ » ὀκτάγωνον χλανίδιον καὶ τὸ μέγα λευκὸν στέμμα, ἀνῆλθεν » ἐν τῷ Σολομωντείῳ θρόνῳ καὶ ἐκαθέσθη. » — « Καὶ εἰσέρχε- » ται εἰς τὸν μέγαν τρίκλινον ἐν ᾧ καὶ ὁ Σολομώντειος ἵστατο » θρόνος » (1).

Ὁ δεσπότης εἰσέρχεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν δεξιὸν μέρος τοῦ τρικλίνου τῆς Μαναύρας, ἔνθα φυλάττονται ὡς προεῖπον, τὰ ἐνδύματα τοῦ βασιλέως, καὶ ἐδῶ ἐνδύεται, ἑωσότου εὐτρεπισθῶσιν ἐν ταῖς διατεταγμέναις αὐτῶν θέσεσιν οἱ προσκεκλημένοι. Ὁ λαὸς ἔξω ἱστάμενος ἐν τῇ καθολικῇ τῆς Μαναύρας εἰσόδῳ ἤτοι πρὸς δυσμὰς, πολυχρονίζει. Ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου καθήμενος, δέχεται καὶ χαιρετίζει τοὺς προσκεκλημένους, εἰσαγομένους ὑπὸ τοῦ τελετάρχου, προσκυνοῦντας μέχρις ἐδάφους, καὶ ἱσταμένους ἐν ταῖς οἰκείαις αὐτῶν θέσεσι. Τοιαύτη ἦτο ἡ τελετὴ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγραφομένη.

Μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, « αὐλοῦσι τὰ » ὄργανα » καὶ μετ' ὀλίγον « παίουσι τὰ ὄργανα » (2). Εἶτα, « ἄρ- » χονται βρυχᾶσθαι οἱ λέοντες καὶ τὰ ὄρνεα τὰ ἐν τῷ σέντζῳ, » ὁμοίως καὶ τὰ ἐν τοῖς δένδρεσιν ᾄδειν ἐναρμονίως, τὰ δὲ ζῷα » τὰ ἐν τῷ θρόνῳ ἀπὸ τῶν ἰδίων βαθμῶν ἀνορθοῦνται ». Πάλιν μετ' ὀλίγον « παίουσι τὰ ὄργανα, οἱ λέοντες ἠρεμοῦσι καὶ τὰ ὄρ- » νεα τοῦ ᾄδειν παύονται, τὰ δὲ θηρία τοῖς ἰδίοις τόποις ἐγκα- » θέζονται ». Ταῦτα δὶς καὶ τρὶς ἐπαναλαμβάνονται, τοῦ βασιλέως καθημένου ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου καὶ τῶν περιεστώτων εὐφημούντων.

Ἐν τῇ Μαναύρᾳ, ὑπῆρχον μεγάλοι κίονες (3), ὑποκρατοῦντες

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 583, 593.
(2) Περὶ τῶν ὀργάνων τούτων πρβ. τὸν Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 137.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 571.

τὴν ὀροφὴν, ἢ τὰ ἄνω ὑπερῷα, περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν γράφουσιν οἱ ἡμέτεροι.

Ἐν τῇ δοχῇ τῶν πρέσβεων τοῦ Ἀμεριμνῆ (1), ἡπλώθησαν ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, ἁπλώματα Περσικὰ «πολύτιμα». Οἱ ἀπὸ δυσμῶν εἰσερχόμενοι πρέσβεις, ἀνήρχοντο εἰς τὴν Μαναύραν δι' ἀναβαθρῶν (2). Μνημονεύεται καὶ μητατώριον ἐν τῇ Μαναύρᾳ, πλησίον τοῦ βεστιαρίου, ἔνθα ἐν ταῖς τελεταῖς ἀνεπαύετο ὁ βασιλεύς. Ὁ τρίκλινος οὗτος εἶχε καὶ ἴδιον παπίαν (3).

Ἐν τῇ Μαναύρᾳ, συνήθροισε Θεόφιλος τοῦ Μιχαὴλ, «τοὺς » τῶν βασιλικῶν ἀπολαύοντας φιλοτιμιῶν καὶ βασιλικῆς τιμῆς » μετασχόντας» (4). Λέοντα τὸν σοφὸν μαθηματικὸν, προσέλαβεν ὁ Θεόφιλος ἐν τῇ Μαναύρᾳ, καὶ παρέδωσεν αὐτῷ ὡς μαθητὰς τοὺς εὐφυεστάτους τῶν νέων (5). Πιθανὸν ἡ σχολὴ αὕτη συνεστήθη ἐν ἰδιαιτέροις δωματίοις τῆς Μαναύρας καὶ οὐχὶ ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς ὑποδοχῆς. Περὶ τούτων οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται ὁ Πορφυρογέννητος (6). Πιθανὸν διελύθη ἡ σχολὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συνεκάλεσεν ἐν τῇ Μαναύρᾳ ὁ Θεόφιλος, φθινόμενος ὑπὸ κοιλιακοῦ νοσήματος, τοὺς ἄρχοντας καὶ φίλους αὐτοῦ, καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ λαλήσῃ, συσταίνων εἰς ἅπαντας τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μιχαήλ. «Ἐν

(1) Γράφεται Ἀμερουμνῆ ἢ Ἀμερμουρῆ. Ὀρθὸν εἶναι, Ἐμὶρ-οὐλ-μουϊμινὶν, ἤτοι ἀρχηγὸς τῶν πιστῶν. Ὁμοίαν διόρθωσιν χρῄζει καὶ τὸ Ἀμεραμνουνὴ, ἐν τῇ Συνεχείᾳ Θεοφάνους, σελ. 82, 96, 97. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 624. Λεξικὸν Τουρκο-Ἑλληνικὸν, Α. Μαλιάκα, ἐν λέξει Ἐμίρ.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 201, 576.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 583, 725.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 85. «Συναθροίζει σοφοὺς κατὰ τὴν Μαναύραν, ὡς τοὺς » μὲν, φιλοσοφίας, γεωμετρίας, τοὺς δὲ ἑτέρους, ἀστρονομίας.» Γενέσιος, σελ. 98. Ταῦτα ἀποδίδει ὁ Lebeau εἰς τὸν Βάρδαν. Histoire du Bas-Empire. Τόμ. ΙΕ' σελ. 64.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 192, 660, 694, 806. Γενέσιος, σελ. 98. «Προσλαβόμε» νος αὐτὸν (ὁ Θεόφιλος) εἶχεν ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Μαναύρας, παραδοὺς διδάσκειν καὶ » μαθητάς». Λέων ὁ Γραμ. σελ. 225.

(6) «Ὁ Βάρδας δὲ διεῖπε τὰ πολιτικά... ἐπεμελήθη δὲ καὶ τῆς ἔξω σοφίας... » κατ' αὐτὰ τὰ βασίλεια ἐν τῇ Μαναύρᾳ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 165. Περὶ τῆς Μαναύρας, Χαλκῆς καὶ ἱπποδρόμου, πρβ. Γ. Κεδρηνὸν, Τόμ. Β'. σελ. 204.

» τῇ Μαναύρᾳ πάντας ἐκκλησιάσας καὶ μόλις κλίνης ὑπὸ τῶν » ἐπιτηδείων κουφισθεὶς καὶ ἀρθείς» (1).

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, σπανίζων χρημάτων διὰ τὴν συνήθη πρὸς τὸν λαὸν φιλοδωρίαν, εὑρῆκεν ἐν τῷ εἰδικῷ ταμείῳ, κειμένῳ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τρικόγχου, χρήματα πολλὰ, προελθόντα ἐκ τῆς χωνεύσεως τῆς χρυσῆς καλουμένης πλατάνου, τῶν δύο ὁλοχρύσων γρυπῶν, τῶν δύο χρυσῶν σφυρηλάτων λεόντων, τοῦ ὁλοχρύσου ὀργάνου, διαφόρων ἐπιχρύσων ἔργων τῆς τραπέζης καὶ τῶν χρυσοϋφῶν βασιλικῶν στολῶν. Ταῦτα ἔμελλεν ὁ προβασιλεύσας Μιχαὴλ ὁ μεθυστὴς τοῦ Θεοφίλου υἱὸς, νὰ δαπανήσῃ πρὸς ἡδονὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ θάνατος διέσωσε μέρος τῶν χρημάτων (2). Ταῦτα μετεχειρίσθη εἰς διατροφὴν τῶν στρατιωτῶν, ὁ Βασίλειος.

Τὰ χρυσᾶ καὶ καλλιτεχνικὰ ὄργανα ταῦτα, μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Πορφυρογεννήτου, ἐγγόνου Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἀνενεώθησαν πιθανὸν ὑπὸ τοῦ φιλοκάλου Πορφυρογεννήτου, ὅπως ἀνωτέρω περιγράφονται.

Αἱ ἐπίσημοι τῶν ἡγεμόνων δοχαὶ, ἐγίνοντο ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ, «δοχῆς δὲ γενομένης ἐν τῇ μαναύρᾳ, καθὼς ἔστι ἔθος » τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων ποιεῖν, ὅταν τινὰ τῶν ὑφ' ἡγεμονίας » ἔθνους τινὸς τῶν περιφανῶν καὶ μεγάλων εἰσδέχεσθαι μέλ- » λουσι. » — « Δοχῆς γενομένης ὡς ἔθος ἐν τῇ Μαγναύρᾳ » (3).

Ἐνίοτε ἐτελοῦντο καὶ γάμοι βασιλικοὶ ἐν τῇ Μαναύρᾳ. « Ἠγά- » γετο δὲ ὁ βασιλεὺς Λέοντι τῷ βασιλεῖ, θυγατέρα Μαρτινάκου » ἣν καὶ ἔστεψεν ποιήσας τοὺς γάμους ἐν τῇ μαναύρᾳ καὶ τοῖς » ιθ' ἀκκουβίτοις » — « Καὶ στέψας, τοὺς γάμους ἐποίησε ἐν τῇ » μαναύρᾳ » (4).

Σύντομον περιγραφὴν τῆς Μαναύρας, ἔχομεν ἐν τῇ Ἀνταποδόσει τοῦ Λουϊτπράνδου, πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν Νικηφόρον Φω-

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 138.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 173, 257, 659.
(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 317. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ, 237·
(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 694, 846.

κᾶν (1). Λέγει, « ὑπάρχει ἐν Κωνσταντινουπόλει οἶκος πλησίον » τοῦ παλατίου παμμεγέθης καὶ ὡραιότατος, καλούμενος ἡ Μα- » ναύρα. Τὸν οἶκον τοῦτον, ὁ Κωνσταντῖνος χάριν τῶν πρὸ ὀλί- » γου ἐλθόντων Ἱσπανῶν πρέσβεων καὶ ἐμοῦ, τοιουτοτρόπως » παρεσκεύασε. Δένδρον ἐκ χαλκοῦ ἢ ἐπίχρυσον, ἵστατο ἐνώ- » πιον τοῦ θρόνου τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου τοὺς κλάδους » ἐπλήρουν ὄρνεα χαλκᾶ καὶ ἐπίχρυσα παντὸς εἴδους, ἕκαστον » κελαδοῦν κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ. Τοῦ αὐτοκράτορος ὁ θρόνος » τοιουτοτρόπως ἦτο κατεσκευασμένος ὥστε, ὁτὲ μὲν ὑψοῦτο » ὁτὲ δὲ κατήρχετο, ἄνευ προφανοῦς κινήσεως. Τὸν μέγιστον » τοῦτον θρόνον ξύλινον ἢ χάλκινον ἀγνοῶ, ἐπίχρυσοι λέοντες » ἐφύλαττον, οἵτινες τὴν γῆν διὰ τῆς οὐρᾶς πλήττοντες μετὰ » χαίνοντος στόματος καὶ κινουμένης γλώσσης ἐβρύχοντο. Ἐν » τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ εἰσῆλθον, ἐπικλίνων ἐπὶ τῶν ὤμων δύο εὐ- » νούχων. Εὐθὺς ὡς εἰσῆλθον, ἤρχισαν βρυχόμενοι οἱ λέοντες » καὶ τὰ ὄρνεα ἐκελάδουν κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν. Ἐγὼ ὅμως » περὶ τούτων προειδοποιημένος, οὐδόλως ἐπτοήθην οὐδόλως » παρεξενίσθην. »

Ταῦτα τοῦ Λουϊτπράνδου, ἐπικυροῦσιν ὅσα ἀνωτέρω εἶπον περὶ τῆς ἐκ νέου ἀνασκευῆς τῶν καλλιτεχνικῶν τούτων ὀργάνων ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἢ ἑτέρων τοῦ Θεοφίλου διαδόχων.

Τὴν λαμπρότητα τῆς Μαναύρας, τὴν ὁποίαν ἅπαντες οἱ ἱστορικοὶ περιγράφουσι, καὶ τῆς ὁποίας τινὰ ἤδη ἀνέμνησα, κάλλιον πάντων ἱστόρησεν ὁ Πορφυρογέννητος, περιγράφων τὴν ὑποδοχὴν τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων (2), γενομένην ἐπὶ Κων-

(1) Πατρολογία τοῦ Migne, Τόμ. 115ος, σελ. 895. Πολλὰ καὶ πολλοῦ λόγου ἄξια περὶ Βυζαντίων καὶ τῶν ἀνακτόρων, συνέγραψεν ὁ Λουϊτπράνδος. Ἀποστρεφόμεθα ὅμως τὰς ἀγοραίας κατὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ὕβρεις τοῦ φιλοψόγου καὶ ἀκριτομύθου τούτου πρεσβευτοῦ. Βυζαντιναὶ Μελέται τοῦ Σ. Ζαμπελίου. Ἐν Ἀθήναις 1857. σελ. 517.

(2) Σαρακηνοὺς ἐκάλουν οἱ Βυζάντιοι τοὺς πρέσβεις τῶν Μουσουλμάνων ἡγεμόνων. Ἡ λέξις εἶναι ἀραβική, *σιρκ* ἀνατολή. *σαρὴκ* ἀνατολίτης. Ὁμοίως ἡ λέξις γάρμπ δύσις. *μαγρὴμπ* δυτικός. Οὕτως ἐκάλουν οἱ ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ κατοικοῦντες, τοὺς ἐκ Βαρβαρίας. Ἀλγερίας καὶ Μαρόκου προερχομένους ὁμοθρήσκους αὐτῶν, χάριν προσκυνήσεως ἢ ἐμπορείας. Τὴν λέξιν Saracens, παρέλαβον οἱ Σταυροφόροι ἀπὸ τοὺς Ἑλ-

σταντίνου καὶ Ρωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων. Οὐχὶ μόνον τὴν θέσιν ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν τοῦ παλατίου κατασκευήν, λεπτομερέστατα περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος. Ἕνεκα τούτου καὶ χάριν τῆς ἱστορίας τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων ποικίλων ἑορτῶν, ἀντιγράφω ταύτην, ἵνα ὁ ἀναγνώστης πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν προλεχθέντων, ἀφίνων κατὰ μέρος ποικίλα τινὰ κοσμήματα, συνήθη ἐν τοιαύταις τελεταῖς, ὑπὸ τοῦ φιλοκόσμου συγγραφέως λεπτομερῶς περιγεγραμμένα.

« Περὶ τῆς γενομένης δοχῆς ἐν τῷ περιβλέπτῳ καὶ μεγάλῳ
» τρικλίνῳ τῆς μαναύρας ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν
» Πορφυρογεννήτων, ἐν Χριστῷ βασιλέων Ῥωμαίων, ἐπὶ τῇ πα-
» ρουσίᾳ τῶν παρὰ τοῦ Ἀμεριμνῆ ἀπὸ τῆς Ταρσοῦ ἐλθόντων
» πρέσβεων, περὶ τοῦ ἀλλαγίου καὶ τῆς εἰρήνης, μηνὶ Μαΐῳ λα',
» ἰνδ. δ'.» (1).

Ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς Μαναύρας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ὁ Σολομώντειος θρόνος, ἐκρεμάσθησαν ἑκατέρωθεν τοῦ τρικλίνου, ἀλυσίδια ἀσπρόχαλκα τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου. Ἐν τοῖς ἀλυσιδίοις τούτοις, ἐκρεμάσθησαν τὰ μεγάλα ἀργυρᾶ πολυκάνδηλα τῆς νέας ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἱδρυθείσης. Ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ τρικλίνου τούτου, μέσον τῶν μεγάλων κιόνων, ἐτέθη τὸ χρυσοῦν ὄργανον καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ μᾶλλον πρὸς ἀνατολάς, τοῦ Βενέτου τὸ ἀργυροῦν ὄργανον, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει, τοῦ Πρασίνου τὸ ἀργυροῦν ὄργανον. Ὅλον τὸ ἀναδενδράριον (2) ἐσχημάτισαν εἰς εἶδος τροπικῆς (3) διὰ μεταξίνων ὑφασμάτων. Ἑκα-

ληνας, τοὺς μὴ προφέροντας τὸ τραχὺ τῶν Ἀράβων s (Γαλλ. ch. Γερμ. sch). Ὁ Ἄραψ περιηγητὴς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος Ibn. Batûtah, λέγει ὅτι τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ἐνδημοῦντας Μουσουλμάνους, ἐκάλουν οἱ Βυζάντιοι Sharkiyyin, ἤτοι Ἀνατολίτας. Ἀγγλ. Easterns-Saturday Review, ἐν Λονδίνῳ, Νοεμβρίου 8 1884, σελ. 605.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 570, (915 - 948).

(2) Σειρὰ δένδρων χάριν περιπάτου ἢ σκιᾶς, μέσον τῆς Μαναύρας καὶ τῶν σχολῶν, τῶν λύχνων καὶ κανδιλάτων. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 584. Τόμ. Β'. σελ. 256.

(3) Τροπικὴν ἐκάλουν οἱ Βυζάντιοι διάδρομον θολωτόν, ἢ τόπον ὕπαιθρον, διὰ ὑφασμάτων καὶ κλάδων δένδρων ἐπιστεγαζόμενον. Τροπικὴ μνημονεύεται ἐν τῷ Λαυσιακῷ.

τέρωθεν τῶν κιόνων, ἀπὸ τῶν ὑφασμάτων τούτων μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἐκρεμάσθησαν σκαραμάγγια τοῦ μεγάλου παλατίου (1).

Ἐπὶ τῇ δοχῇ τῶν Ἱσπανῶν πρέσβεων, ἐγένοντο ταῦτα ὅλα ὅμοια· τὸ ἀναδενδράριον ὅμως δὲν ἐκοσμήθη διὰ μεταξίνων ὑφασμάτων, ἀλλὰ διὰ σκαραμαγγίων, καὶ ἐκρεμάσθησαν συγχρόνως τὰ χειμευτὰ ἔργα τοῦ φύλακος (2).

Πρὸς διακόσμησιν τῆς Μαναύρας καὶ τῶν πλησίον ἱδρυμάτων, παρέλαβον οἱ ἐπιστάται οὐχὶ μόνον τὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ πάμπολλα ἄλλα ἀργυρᾶ, ἐναποκείμενα ἐν τοῖς ξενῶσι, γηροκομείοις, ταῖς μοναῖς καὶ ἔξω ἐκκλησίαις. Πρὸς τούτοις, ἔλαβον καὶ πλεῖστα πολύτιμα κοσμήματα ἐκ τῶν ἀργυροπρατῶν. Πρὸ πάντων, μνημονεύονται τὰ πολλὰ ἀλυσίδια καὶ πολυκάνδηλα τῆς νέας ἐκκλησίας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἐκ τῶν ὁποίων μανθάνομεν τὸ ὑπερβάλλον κάλλος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, τοσούτῳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου ὑμνουμένης.

Τὸ ἔξω τῆς Χαλκῆς πύλης, ἐκόσμησεν ὁ ὕπαρχος ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ ἐξάγοντος καγκέλλου, μετὰ βλαττίων, ἁπλωμάτων καὶ μεταξίνων ὑφασμάτων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καγκέλλου ἐκρεμάσθη ἀλυσίδιον ἕν, καὶ τὸ μέγα ἀργυροῦν πολυκάνδηλον τῆς ἐκκλησίας τῶν Βλαχερνῶν. Τὸν τρίκλινον ἔνθα ἵσταται τὸ καμελαύκιον (3) καὶ οἱ μάγιστροι γίνονται, καθὼς καὶ τὸ Ὀνοπόδιον, ἐκόσμησεν ὁ σακκελάριος μετὰ βλαττίων καὶ βήλων τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ὁμοίως καὶ ὁ πόρτηξ τοῦ Αὐγουστέως, ἤγουν ἡ χρυσῆ χείρ, ἐκοσμήθη μετὰ τῶν ὀξέων βλαττίων τοῦ αὐτοῦ Χρυσοτρικλίνου. Τὰ διαβατικὰ ἀπὸ τοῦ Αὐγουστέως μέχρι τῆς

(1) Ἤτοι τοῦ Χρυσοτρικλίνου, οὕτω πολλάκις καλουμένου.

(2) Χειμευτὰ ἔργα εἶναι τὰ καλούμενα ἐγκαυστικά. Γαλλ. Email. Σμάγδος, ἔγκαυστον, ἐκ τοῦ Ἰταλ. smalto. Κοραῆ, τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγράμματα. Ἐν Ἀθήναις, Τόμ. Α'. σελ. 127. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 204. Ἔργα χειμευτὰ συχνὰ μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος. Χειμευτής, ὁ ταῦτα κατασκευάζων. «Τότε καὶ ἀνήρ τις «χειμευτής, ἐκ τῶν τῆς χείμης τεχνῶν εὐφυὴς ὢν ταῖς ἀπάταις ὀφθαλμοπλανῆσαι.» Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Α'. σελ. 629.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 302, 652. Ἀπορῶ τίνα τρίκλινον ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφεύς, τὸν ὁποῖον μνημονεύει καὶ ἐν σελ. 578 τοῦ Α'. Τόμου.

ἀψῖδος (1), ἐκοσμήθησαν μετὰ βήλων κεντητῶν. Ὁμοίως καὶ τὸν ἱππόδρομον τοῦ παλατίου (2) ἐκόσμησεν ὁ ὕπαρχος μετὰ βλαττίων καὶ βασιλικῶν διαφόρων βήλων. Ἅπαντας τοὺς διαδρόμους καὶ τοὺς τοίχους αὐτῶν, ἐκόσμησαν μετὰ δαφνῶν καὶ ἀνθέων τῆς ἐποχῆς.

Πάντα τὰ ἐδάφη κατερράνθησαν μετὰ φύλλων κισσοῦ καὶ δάφνης· τὰ οἰκειότερα δὲ μέρη, διὰ μυρσίνης καὶ δενδρολιβάνου. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν βήλων ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς Μαναύρας, κατερράνθη ὅλος ὁ τρίκλινος διὰ ρόδων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ τρικλίνου τούτου, ἡπλώθησαν ἁπλώματα περσικὰ πολύτιμα.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν κοσμημάτων τῆς Μαναύρας καὶ τῶν περικειμένων παλατίων, ὁ Πορφυρογέννητος ἱστόρησε τὰ ποικίλα ἐνδύματα τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματικῶν. Πλησίον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐν τῇ Μαναύρᾳ ἱσταμένου, ἔστησαν ἀριστερᾷ καὶ δεξιᾷ τὰ Ρωμαϊκὰ σκῆπτρα, ὑπὸ τῶν κανδιδάτων κρατούμενα. Ἄνω τῶν ἀναβάθρων, ἵσταντο τῆς μεγάλης ἑταιρίας οἱ ἄνδρες, κρατοῦντες τὸ χρυσοῦφαντον μεταξωτὸν βασιλικὸν φλάμουλον. Ἕτεροι πλησίον τούτων, ἐκράτουν τὰ χρυσᾶ βασιλικὰ φλάμουλα. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀναβάθρων, ἀλλ' ὑψηλότερον τούτων, ἵσταντο οἱ ψάλται τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, εὐφημοῦντες καὶ ᾄδοντες ὕμνους βασιλικούς.

Οἱ ἐλάται τῶν βασιλικῶν δρομώνων, ἵσταντο ἐν τῷ τρικλίνῳ τῶν κανδιδάτων, πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου, ἐν τῷ καμελαυκίῳ καὶ τῷ ὀνοποδίῳ. Μετὰ τούτους, ἵσταντο εἰς τὸν πόρτηκα τοῦ Αὐγουστέως ἤγουν ἐν τῇ χρυσῇ χειρὶ, τὰ ἀρχοντογεννήματα, οἱ σαπωνισταὶ (3) τοῦ βεστιαρίου καὶ οἱ τῆς τραπέζης, φοροῦντες τὰ μὲν ἀρχοντογεννήματα τὰ ἑαυτῶν σκα-

(1) Ἤτοι τῆς χρυσῆς χειρὸς ἀγούσης εἰς τὸ Ὀνοπόδιον.

(2) Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸν ἱππόδρομον πρὸς ἀνατολὰς τῶν Νουμέρων, καλούμενον ὁτὲ μὲν ἱππόδρομον τοῦ παλατίου, ὁτὲ δὲ ἱππόδρομον ἀσκέπαστον.

(3) Σαπωνισταὶ, sunt qui vestes sapone mundant et lavant. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 680. Πολλοὶ τοιοῦτοι μνημονεύονται ἐν τῷ παλατίῳ, ἕνεκα τῆς μεγάλης χρήσεως λευκῶν ἐνδυμάτων, ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν αὐλικῶν.

ραμάγγια καὶ σπαθία, οἱ δὲ σαπωνισταὶ βεστιαρῖται τὰ ἀτραβατικὰ (1) χλανίδια.

Ἔσωθεν τῆς Χαλκῆς πύλης, ἤτοι ἐν τῷ καλουμένῳ καγκέλλῳ ἦσαν οἱ Τουλμάτζοι (2) μετὰ φλαμούλων, βαστάζοντες δόρκας, φοροῦντες τὰ σπαθία καὶ τοξοφάρετρα αὐτῶν. Ἔξωθεν τοῦ καγκέλλου, ἤτοι ἐν τοῖς διαβατικοῖς τοῦ Ἀχιλλέως, ἵστατο λαὸς πρὸς τὸ μέρος τῶν Νουμέρων καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν καμάραν τοῦ Μιλίου. Οἱ λοιποὶ πλόϊμοι, τινὲς Δαλμάται καὶ οἱ βαπτισμένοι Ρῶσοι μετὰ φλαμούλων, κρατοῦντες κοντάρια, φοροῦντες καὶ τὰ σπαθία αὐτῶν.

Οἱ τρίκλινοι Ἰουστινιανὸς καὶ Λαυσιακὸς, ἐφωτίσθησαν διὰ πολυκανδήλων. Ἐν τῷ πόρτηκι τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἤτοι ἐν τῷ τριπέτωνι, ἔστησαν τὰ δύο χρυσᾶ βασιλικὰ ὄργανα καὶ τὰ δύο ἀργυρᾶ.

Ὁ ἔσω Χρυσοτρίκλινος ἐκοσμήθη καθὼς κοσμεῖται τὸ Πάσχα, διὰ τοῦ πενταπυργίου, τῶν βασιλικῶν θρόνων, τῶν κραββάτων καὶ τῆς χρυσῆς τραπέζης (3). Εἰς τὰς ὀκτὼ καμάρας τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἐκρεμάσθησαν στέμματα καὶ κοσμήματα ἐκ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ ἑτέρων τοῦ παλατίου ἐκκλησιῶν. Πρὸς τούτοις, προσέλαβον διάφορα χειμευτὰ ἔργα ἐναποκείμενα ἐν τῷ φύλακι, τὰ βασιλικὰ χλανίδια καὶ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸ ὁλόχρυσον καὶ μετὰ μαργαριτῶν κοσμούμενον πλατάνιον (4). Ἄνω τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ αὐτοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἐκρεμάσθη τὸ χρυσοῦν σαγίον, τὰ στέμματα καὶ τὰ χειμευτὰ ἔργα, « ἓν παρ' ἓν ἐκρέμαντο », ἤγουν « μέσον στέμμα καὶ ἔνθεν κά- » κεῖθεν ἔργα χειμευτά ». Ἐν τῇ ἀνατολικῇ καμάρᾳ, ἄνω τῆς ὁποίας ἦτο ἡ μεγάλη εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὅλη μετὰ στεμμάτων κεκαλλωπισμένη. Ἐν ταῖς ἑπτὰ ἑτέραις καμάραις, ἐκρεμά-

(1) Ἀτραβατικὰ, μελάγχροα

(2) Δαλμάτοι Κατωτέρω καλεῖ αὐτοὺς Ταλματζίους. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 682.

(3) Ἐν τῇ ἐλεύσει τῶν Ἱσπανῶν πρέσβεων, ὁ Χρυσοτρίκλινος δὲν ἐκοσμήθη, διότι δὲν συνέφαγον οἱ πρέσβεις οὗτοι ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Τόμ. Α'. σελ. 580.

(4) Ἐνίοτε καλεῖται καὶ πλατώνιον. Ὕφασμα κεντημένον, παραγωγῆς ἀγνώστου Τόμ. Β'. σελ. 682.

σθησαν πολυκάνδηλα ἀργυρᾶ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ κόγχῃ ἀντὶ τῶν τριῶν κανδήλων, ἐκρεμάσθησαν τρία στέμματα. Ἔμπροσθεν, τὸ πράσινον στέμμα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, δεξιᾷ τὸ βένετον στέμμα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καὶ ἀριστερᾷ τὸ βένετον στέμμα τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου (1). Ταῦτα τὰ τρία στέμματα κατεσκευάσθησαν παρὰ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότου Κωνσταντίνου. Διάφορα ἕτερα κοσμήματα κεντητὰ ἐκρεμάσθησαν, προερχόμενα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου καὶ ἐκ τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῷ φύλακι. Ἐκοσμήθη ὁμοίως καὶ τὸ πενταπύργιον.

Αὗται ἦσαν αἱ προπαρασκευαὶ ἐν τῷ παλατίῳ. Πάμπολλα εἶναι τὴν σήμερον ἀκατανόητα, τοῦ Πορφυρογεννήτου περιγράφοντος τοσαύτας ἐκκλησιαστικὰς στολὰς καὶ κοσμήματα κεντητά, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονευόμενα. Ἐκ τῆς διεξοδικῆς ταύτης περιγραφῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου, τὴν ὁποίαν μετά τινος ἀποστροφῆς διέρχεται ὁ ἀναγνώστης, πλεῖστα μανθάνομεν περὶ τοῦ πλούτου τῶν παλατίων καὶ τῶν ἀνεξαντλήτων κοσμημάτων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν τῶν πολλῶν τοῦ παλατίου ἐκκλησιῶν.

Εἰς ἄλλους πρεσβευτάς, οὐδέποτε ἐγίνετο τοσαύτη ἐπίδειξις καὶ τοιαύτη πολυάσχολος κίνησις ἐν ὅλῳ τῷ παλατίῳ. Πλεῖστα εἶναι τὰ ἐξαγόμενα μαθήματα ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης, τῆς ὁποίας μέρος μόνον ἱστόρησα, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνω τὸν ἀναγινώσκοντα, ἀφηγούμενος ἐνδύματα καὶ κοσμήματα ἀκατανόητα ἡμῖν τὴν σήμερον.

Ἔρχομαι τώρα νὰ ἱστορήσω ὅ,τι πλειότερον ἡμᾶς ἐνδιαφέρει ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, διότι ἡ ἐν τῷ παλατίῳ δοχὴ τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, διαφωτίζει πλεῖστα μέρη τῶν ἀνακτόρων.

Τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἐξελθόντος καὶ ἐν τῷ

(1) Ὁ ναὸς οὗτος δὲν ἦτο ὁ Ἅγιος Δημήτριος, κείμενος πλησίον τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου, ἀλλὰ ὁ ἐν τῇ ἀκροπόλει πλησίον τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, καλούμενος συνήθως ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ μεγαλομάρτυς.

μητατωρίῳ τοῦ μεγάλου τρικλίνου τῆς Μαναύρας εἰσελθόντος, εἰδοποιήθησαν οἱ Σαρακηνοὶ ἵνα προσέλθωσιν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Οὗτοι καταλύοντες παρὰ τὸ Μουσουλμανικὸν τέμενος, καλούμενον τὸ μητάτον, ἀνῆλθον πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ὅθεν μετὰ ταῦτα, ἀνῆλθε θριαμβεύων ὁ βασιλεὺς Ἐμμανουὴλ ὁ Κομνηνός. Εἰσῆλθον ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, διῆλθον τὴν καμάραν τὴν καλουμένην τοῦ Ἀνηθᾶ, διὰ τοῦ ἁγίου φρέατος εἰσῆλθον εἰς τὸ Μίλιον καὶ ἀφίχθησαν ἐνώπιον τῆς κεκοσμημένης βασιλικῆς πύλης τῆς Χαλκῆς. Πιθανὸν οἱ πρέσβεις διῆλθον διὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἵνα θαυμάσωσι τὴν λαμπρότητα τοῦ ναοῦ τούτου (1). Ἐδῶ ἀπέβησαν τῶν ἵππων καὶ πεζοὶ διῆλθον τὰς πύλας τῆς Χαλκῆς, τὸν τρίκλινον τῶν σχολῶν, τὸ τριβουνάλιον καὶ ἐκνεύσαντες δεξιᾷ, ἐκάθισαν περιμένοντες τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως.

Εἰσελθόντος τοῦ βασιλέως ἐν τῇ Μαναύρᾳ, ἤρχισαν οἱ ψάλται μετὰ τῶν δημοτῶν, ψάλλοντες τὰ βασιλίκια. Ὁ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸ ὀκτάγωνον χλανίδιον καὶ τὸ μέγα λευκὸν στέμμα, ἀνῆλθε καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ Σολομωντείου θρόνου. Τότε, ἅπαντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἐπολυχρόνισαν. Οἱ ψάλται τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔψαλλον τὰ συνήθη βασιλίκια, καὶ εἰσήχθησαν κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τὰ βῆλα. Τελευταῖον εἰσήχθησαν οἱ Σαρακηνοὶ πρέσβεις, κρατούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν βασιλικῶν καὶ τοῦ κόμητος τοῦ σταύλου. Ἐφόρεσαν δὲ καὶ αὐτοὶ σπέκια (2) καὶ ἕτερα ἐνδύματα τὰ ὁποῖα διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συνήθους τάξεως, ἐξῆλθον οἱ Σαρακηνοὶ διὰ τοῦ ἀναδενδραρίου καὶ τῶν τρικλίνων τῶν κανδιδάτων, καὶ τοῦ τρικλίνου ἐν τῷ ὁποίῳ ἵσταται τὸ καμελαύκιον. Ἐδῶθεν διὰ τοῦ Ὀνόποδος καὶ τοῦ πόρτηκος τοῦ Αὐγουστέως,

(1) Οὐδέποτε συνεχωρεῖτο ἡ εἴσοδος τῶν μὴ Χριστιανῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Βυζαντίων.

(2) Ἔνδυμα κεντητὸν καὶ κροσσωτόν. Ἐν τῷ μεσαιῶνι ἐκάλουν ταῦτα οἱ Λατῖνοι tasselos. Ὅθεν τὸ Ἀγγλικὸν tassel. Κ. Πορφυρ. Τόμ. Β'. σελ. 619.

ἤτοι τῆς χρυσῆς χειρός, εἰσῆλθον εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Αὐγουστέως καὶ ἐκάθισαν αὐτόθι, περιμένοντες τὸν βασιλέα, ἐπανερχόμενον εἰς τὸ παλάτιον ἤτοι εἰς τὸν Χρυσοτρίκλινον.

Μετά τινα ὥραν, προσεκλήθησαν οἱ Σαρακηνοὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγουστέως καὶ εἰσῆλθον παρὰ τῷ βασιλεῖ, εἰσελθόντι ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην ὑποδοχὴν, διέβησαν διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Αὐγουστέως εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῶν Σκύλων, τῆς ἄκρας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου. Ἐκάθισαν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἤτοι τῷ ἀνωτέρῳ, πλησίον τῶν Σκύλων ἐν τοῖς ἐκεῖσε σκαμνίοις. Εἰς πάντας τούτους, ἐστάλησαν παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ κοιτωνίτου, ἱμάτια ἐρραμμένα καὶ λοιπὰ ἀλλάξιμα.

Ἔνθεν κἀκεῖθεν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἔστησαν τὰ χρυσᾶ Ρωμαϊκὰ σκῆπτρα, ὑπὸ τῶν κανδιδάτων κρατούμενα. Ἵσταντο δὲ οὗτοι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ κλητωρίου. Οἱ μάγιστροι ἐφόρεσαν τὰ συνήθη ἐνδύματα κατὰ τὸν τύπον τοῦ Πάσχα. Ὁ παρακοιμώμενος, ὁ λογοθέτης καὶ οἱ λοιποὶ πατρίκιοι ἐφόρεσαν σπέκια.

Συνεστιωμένων τῶν Σαρακηνῶν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, ἵσταντο οἱ μὲν ψάλται τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῇ καμάρᾳ, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν κοιτῶνα, οἱ δὲ ψάλται τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν τῇ ἀπέναντι καμάρᾳ τοῦ Πανθέου, ᾄδοντες τὰ συνήθη βασιλίκια καθ' ὅλην τὴν συνεστίασιν. Εἰσαγομένων τῶν μίνσων, ἔπαυον οἱ ψάλται καὶ ηὔλουν τὰ ὄργανα. Ἐγειρομένου τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς τραπέζης καὶ πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν Σαρακηνῶν, ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐν χρυσοῖς πινακίοις, νομίσματα κατὰ τὴν τάξιν ἑκάστου. Μετὰ τὴν τράπεζαν, ἅπαντες οἱ Σαρακηνοὶ ἀπῆλθον καὶ ἐκάθισαν ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἢ κατωτέρῳ μέρει τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου πρὸς τὸ μεσοκήπιον, ἐν τοῖς ἐκεῖσε σκαμνίοις. Ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν αὐτοῖς διὰ κοιτωνίτου, ἄνθη εὔοσμα καὶ ροδοστάγματα. Μετὰ τούτων, ἔπεμψεν ἀνάγλυφα χερνιβόξεστα (1), ἐν τοῖς

(1) «Διὸ καὶ σκεύη πρὸς τούτοις δύο ἐκ χρυσοῦ τε καὶ λίθων πολυτελῶν τὴν σύστασιν

ὁποίοις ἐνίφθησαν, πολύτιμα χειρόμακτρα, εὐώδη καὶ μυρίπνοα στάγματα.

Οἱ Σαρακηνοὶ ἀνεχώρησαν διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ Λαυσιακοῦ, τοῦ Τριπέτωνος καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ἐκ τούτου, ἐξῆλθον διὰ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ Φάρου, καὶ παρὰ τὴν νέαν ἐκκλησίαν πορευόμενοι, εἰσῆλθον εἰς τὸ τζηκανιστήριον καὶ ἐδῶ ἱππεύσαντες, ἀπῆλθον εἰς τὸ κατάλυμα αὐτῶν καλούμενον χρυσιῶνα.

Μετά τινας ἡμέρας, οἱ Σαρακηνοὶ ᾔτησαν νὰ ἴδωσι καὶ λαλήσωσιν ἐκ νέου τὸν βασιλέα. Τούτους ἀπεδέχθη ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, κοσμηθέντι μετὰ στεμμάτων τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Κατερράνθη τὸ ἔδαφος διὰ μυρσίνης, δενδρολιβάνου καὶ ῥόδων. Οἱ Σαρακηνοὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς πύλης τῶν Σκύλων, καὶ διελθόντες τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλινον καὶ τὰ διαβατικὰ τοῦ Λαυσιακοῦ, εἰσήχθησαν διὰ τοῦ Τριπέτωνος παρὰ τοῦ λογοθέτου πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον. Ἐγγὺς δὲ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἱστάμενοι, « συνέτυχον μετὰ τοῦ βασιλέως ὅσα ἐβούλοντο ». Οἱ συνοδεύοντες τοὺς πρέσβεις ἵσταντο ἔξω ἐν τῷ Τριπέτωνι, περιμένοντες τὴν ἔξοδον τῶν πρέσβεων. Οὗτοι ἀπῆλθον, οὐχὶ ὡς πρότερον διὰ τοῦ τζυκανιστηρίου, ἀλλὰ διὰ τῶν διαβατικῶν ὅθεν εἰσῆλθον, καὶ διὰ τοῦ Αὐγουσταιῶνος, ἀπῆλθον εἰς τὸ κατάλυμα αὐτῶν παρὰ τῷ μητάτῳ.

Ἅπασαι αἱ διεξοδικαὶ αὗται περιγραφαὶ τοῦ Πορφυρργεννήτου, ἐνασμενιζομένου εἰς τοιαύτας λεπτομερεῖς ἀφηγήσεις ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων, φωτίζουσι τὴν ἱστορίαν, δεικνύουσι τὰ πλούτη τῶν ἀνακτόρων, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις βίον τῶν βασιλέων. Ἄνευ τοῦ Πορφυρογεννήτου, οὐδὲν ἠθέλομεν γνωρίζει περὶ τῶν βασιλικῶν τούτων τελετῶν. Οἱ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς πάντα ταῦτα ἀπεσιώπησαν, μνημονεύοντες ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν, γεγονότα τινὰ

» ἔχοντα, ἃ ἡ κοινὴ γλῶττα καὶ μὴ καθαρὰ, καλεῖ χερνιβόξεστα, αὐτῷ ἐπιδέδωκεν.» Συν. Θεοφάνους, σελ. 96.

καὶ κτίρια ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἄνευ οὐδεμιᾶς λέξεως περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν.

Πολλὰ κοσμήματα, τοιχογραφίαι καὶ ὑαλογραφίαι ἦσαν ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ φιλοκόσμου Πορφυρογεννήτου, καὶ ἐκ τούτου πιθανὸν ἡ τοσαύτη τῶν τελετῶν τούτων λεπτομερὴς περιγραφή. Τῶν συγγραφῶν τούτων τοῦ Πορφυρογεννήτου ἡ ἀνάγνωσις, εἶναι εἰς πολλοὺς φορτικὴ ἢ ἐπαχθής· διὰ τὴν ἱστορίαν ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίως τῶν ἀνακτόρων, εἶναι πάντων τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν ἡ πολυτιμοτέρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΤΟ ΤΖΥΚΑΝΙΣΤΗΡΙΟΝ

Τὸ τζυκανιστήριον (1), συχνότατα μνημονευόμενον ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἑτέρων πολλῶν συγγραφέων, ἔκειτο κατ' ἀρχὰς τῆς βασιλείας, πρὸς νότον τοῦ Φάρου καὶ τῶν ἄλλων παλατίων. Ἐδῶ ἐγυμνάζοντο ἱππεύοντες τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας (2). «Καὶ τῇ δείλῃ ἐν τζυκα-
» νιστηρίῳ σφαιρίσας (ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς) μετὰ τῶν δοκίμων
» καὶ ἐμπείρων καὶ πολλάκις τούτους νικήσας». Βασίλειος ὁ

(1) Τὸ πάλαι σφαιριστήριον. Τζυκανίζειν, Pila ludere, I. Meursi Glossarium. Ὁ Χάμμερ παράγει τὴν λέξιν ἐκ τῆς Περσικῆς Tschewkan. C/polis, Τόμ. Α'. σελ. 240. Παρὰ τοῖς ἡμετέροις, γράφεται ὁτὲ μὲν τζυκανιστήριον ὁτὲ δὲ τζηκανιστήριον, τζουκανιστήριον καὶ τζικανιστήριον.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 472, 717.

Μακεδὼν κατὰ τὸν Κωδινὸν (1), «παρεξέβαλε τὸ τζυκανιστή- » ριον καὶ ἐπλάτυνε». Μετὰ καιρόν, πότε ὅμως ἀγνοοῦμεν, τὸ τζυκανιστήριον μνημονεύεται ἐν τῇ βορειοτάτῃ ἄκρᾳ τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε πύλη κιγκλιδωτὴ ἄγουσα πρὸς τὴν ἔξω πόλιν. «Κατῆλθον (οἱ Σαρακηνοὶ πρέσβεις) διὰ » τοῦ ἡλιακοῦ τῆς νέας καὶ τοῦ μεγάλου τρικλίνου εἰς τὸ τζυ- » κανιστήριον» (2). «Καὶ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ Φάρου ἐξελθόν- » τες κατῆλθον διὰ τοῦ ἡλιακοῦ τῆς νέας καὶ τοῦ μεγάλου τρι- » κλίνου εἰς τὸ τζυκανιστήριον» (3). Ἡ διὰ τοῦ τζυκανιστηρίου ἔξοδος εἰς τὴν πόλιν ἐκαλεῖτο «αἱ ἀνατολικαὶ πύλαι» — «καὶ » εὐωδιασθέντες διῆλθον πάλιν διὰ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ τῶν » ἀνατολικῶν πυλῶν, καθ' ὃν τρόπον προειρήκαμεν» (4).

Ἡ μελέτη τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, σαφηνίζει τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν πρέσβεων διὰ τῶν δύο ἀντιθέτων πυλῶν τοῦ παλατίου. Οἱ πρέσβεις τοῦ Πάπα καὶ τῶν καθολικῶν τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνων, κατέλυον πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, κειμένης πρὸς νότον τοῦ ἱπποδρόμου. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, φαίνεται ὅτι πολλάκις ἐλιτάνευον ἱερεῖς τῶν Δυτικῶν ἐκ Ῥώμης ἐρχόμενοι, ἐν γλώσσῃ Λατινικῇ. Ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἡ ἐγγυτέρα ἀνακτορικὴ πύλη ἦτο ἡ Καρέα, καὶ διὰ ταύτης εἰσῆλθεν ὁ πρέσβυς Λουϊτπράνδος. Πλησίον τῆς ἑτέρας ἄκρας τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, ἦτο τὸ τέμενος τῶν Μουσουλμάνων καλούμενον μητάτον, πυρποληθὲν κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νικήτα τῷ 1203ῳ, ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾷ σταυροφόρων. Ἐδῶ, παρὰ τὸ τέμενος τοῦτο, κατῴκουν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευόμενοι Μουσουλμάνοι, καὶ ἐδῶ κατέλυον οἱ κατὰ καιροὺς ἐδῶ ἐρχόμενοι Σαρακηνοὶ πρέσβεις (5). Ἐντεῦθεν, ἔξωθεν

(1) Σελ. 81.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 586.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 557, 586. «Εἰς τὸ καταβάσιον τοῦ τζικανιστηρίου». Συν. Θεοφάνους, σελ. 859. Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται ὅτι τὰ παλάτια ἦσαν ὑπεράνω τοῦ τζυκανιστηρίου.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 557, 592. Συν. Θεοφάνους, σελ. 438.

(5) Τὴν κατοικίαν τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, ἐν Κωνσταντινουπόλει, καλεῖ ὁ Πορφυρογέννητος «χρυσιῶνα». «Οἱ δὲ αὐτοὶ φίλοι Σαρακηνοὶ τὸν χρυσιῶνα ἐξελθόντες» —

τῶν τειχῶν τοῦ παλατίου, ἀνῆλθον οἱ πρέσβεις οὗτοι, καὶ διερχόμενοι τὸν νάρθηκα τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἰσῆλθον εἰς τὸ παλάτιον διὰ τῆς πύλης Χαλκῆς. Ἀναχωροῦντες, κατέβησαν εἰς τὸ τζυκανιστήριον καὶ ἐξῆλθον διὰ τῶν ἀνατολικῶν πυλῶν, κειμένων πλησίον τοῦ ἄνω μνημονευομένου τεμένους, ἔνθα κατέλυον καθ'ὅλην τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτῶν. Ταῦτα νομίζω σαφηνίζουσι τὴν εἴσοδον τοῦ Λουϊτπράνδου καὶ τῶν Σαρακηνῶν πρέσβεων, ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων ἄκρων τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου.

« Ὁ μὲν εἷς ἤρχετο ἀπὸ τοῦ τζυκανιστηρίου καὶ τῶν Μαγ» γάνων καὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν Εὐγενίου » (1). Κατὰ τὸν Κωδινὸν (2), τὸ τζυκανιστήριον ἔκτισεν ὁ Μικρὸς Θεοδόσιος. « Τοῦ δὲ δήμου τριχῇ διαιρεθέντος, καὶ μέρους μὲν ἐν τῷ ἱπ» πικῷ προσβαλόντος, ἑτέρου δὲ κατὰ τὰ ἐξκούβιτα, τοῦ δὲ » λοιποῦ κατὰ τὸ τζικανιστήριον » (3).

Τὴν σήμερον, ἅπαντα τὸν χῶρον τοῦτον διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ σιδηροῦς δρόμος, καλύπτουσι κῆποι, κάρπιμα δένδρα, κυπάρισσοι καὶ ἀρτοποιεῖα, ἱδρυθέντα παρὰ τὰ παράλια τείχη.

Πλησίον τῶν παλαιῶν τειχῶν, ἔνθα μετὰ τὴν ἅλωσιν ἵδρυσαν οἱ Σουλτάνοι τὰ θησαυροφυλάκια, μνημονεύονται δύο κτίρια, ὁ Ἀετὸς καὶ τὰ Πυραμοειδῆ κατοικητήρια.

Ο ΑΕΤΟΣ

Ὑψηλὸν κτίριον οὕτω καλούμενον, ἵδρυμα τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (4). Λέγει ὁ συγγραφεύς, « ἀλλὰ καὶ τὰ ἕτερα βασι» λικὰ καταγώγια, ἃ τοῦ χρυσοῦ τῶν τρικλίνων ἀνατολικωτέ» ραν καὶ μᾶλλον ὑπερκειμένην ἔχει τὴν ἵδρυσιν, δυτικώτερα

« ἀπῆλθον ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ χρυσιῶνος ἀπλήκτῳ ». Τόμ. Α'. σελ. 583, 588. Ἦτο φρονῶ πλησίον τοῦ Μουσουλμανικοῦ τεμένους. Ἄπληκτον παρὰ τοῖς Βυζαντίοις, κατάλυμα.

(1) Γ. Κωδινός, σελ. 22.

(2) Σελ. 81.

(3) Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Β'. σελ. 538. Λέων ὁ Γραμματικός, σελ. 273.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 335. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 200.

» τῆς νέας τυγχάνοντα τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν ἡ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέ-
» ρος πρὸς ὕψος ἐπέκτασις καὶ τὴν ἀετοῦ προσηγορίαν ἐδέξατο.» Νομίζω ὅτι ἀνάγκην διορθώσεως ἔχει τὸ κείμενον. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἡ γῆ εἶναι ἐπικλινεστάτη μέχρι τῆς θαλάσσης. Αἱ ἄνω λέξεις «καὶ μᾶλλον ὑπερκειμένην ἔχει τὴν » ἵδρυσιν», δὲν ἁρμόζουσιν ἐν τῷ κατωφερεῖ τούτῳ τόπῳ. Πρὸς τούτοις, οὐδεὶς μνημονεύει κτίριον κείμενον πρὸς δυσμὰς τῆς νέας ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Ταῦτα τῶν ἡμετέρων συγγραφέων τὰ παροράματα, πιθανὸν ἀκολούθως νὰ διορθωθῶσι. Ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ ἦτο εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου. Τοῦτο πιθανὸν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Κανταχουζηνοῦ μνημονευόμενον, «βα-
» σιλεὺς δὲ ὁ νέος ἐν οἰκίᾳ τινὶ ἑτέρᾳ (διέτριβε) τῶν περιφανῶν,
» Ἀετὸν προσαγορευομένῃ» (1).

ΤΑ ΠΥΡΑΜΟΕΙΔΗ ΚΑΤΟΙΚΗΤΗΡΙΑ

Ἐν τοῖς ἱδρύμασι τούτοις ἦτο εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου. Τὰ κτίρια ταῦτα ἦσαν πλησίον τοῦ Ἀετοῦ. Ταῦτα τὰ κτίρια σπανιώτατα μνημονεύονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου (2). Τῶν κτιρίων τούτων καθὼς καὶ τοῦ προμνημονευθέντος Ἀετοῦ, ἐρείπια δὲν φαίνονται ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Ὁ Πορφυρογέννητος οὐδέποτε μνημονεύει αὐτά. Ἐκ τῶν ἄνω γραφομένων τῆς Συνεχείας τοῦ Θεοφάνους, δὲν δύναμαι νὰ ὁρίσω ἀκριβῶς τὴν θέσιν αὐτῶν. Ἦσαν πιθανὸν θερινὰ καταλύματά τινων αὐτοκρατόρων, ἱδρυθέντα πλησίον τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν.

ΤΟ ΜΕΣΟΚΗΠΙΟΝ

Τὸ Μεσοκήπιον ἦτο χῶρος κατάφυτος, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, τοῦ Λαυσιακοῦ, καὶ πρὸς νότον τοῦ Χρυσοτρικλίνου, ἐκτεινόμενος μέχρι τῆς Καρέας πύλης. Ἅπαντα

(1) Τόμ. Γ'. σελ. 304.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 336.

τὰ κτίρια μνημονευόμενα ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ, δὲν ἦσαν πλησίον τῶν τειχῶν, διότι τὰ ὑψηλὰ παράλια τείχη ἐκώλυον τὴν θέαν τῆς θαλάσσης. Πρὸς τούτοις, ἠνοχλοῦντο ἀπὸ τὰ παραπλέοντα τὴν Ἀκρόπολιν ξένα πλοῖα. Μόνον ὁ Βουκολέων ἱδρύθη πλησίον τῶν τειχῶν. «Οἱ αὐτοὶ φίλοι (οἱ Σαρακηνοὶ) » ἐκαθέσθησαν ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ ἐν τῷ ἀνατολικῷ » μέρει τῷ πρὸς τὸ Μεσοκήπιον » (1). Τὸ Μεσοκήπιον κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν τρίκλινον τοῦτον μέχρι τῶν παραλίων τειχῶν.

Ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Θεοφάνους (2), ἔνθα σαφῶς περιγράφονται τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοφίλου ἐγερθέντα ἐν τῷ παλατίῳ κτίρια, λέγεται ὅτι ἀνήγειρεν ἡλιακὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ βορρᾶ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον «ὡρᾶτο καὶ τὸ παλαιὸν τζυκανιστήριον ἐκεῖσε » τηνικαῦτα τυγχάνον, ἔνθα καὶ ἡ νέα ἔκτισται ἐκκλησία καὶ » αἱ δύο φιάλαι εἰσὶν καὶ τὸ μεσοκήπιον, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ ἀοι- » δίμου γινόμενα βασιλέως». Ὁ ἡλιακὸς οὗτος ἦτο περὶ τὸν Μαργαρίτην τρίκλινον, καὶ ἐκ τοῦ ὕψους αὐτοῦ ἐθεώρει τὰ ὑποκάτω ἢ ἀνατολικὰ μέρη τοῦ παλατίου, ἔνθα ἦσαν τὸ παλαιὸν τζυκανιστήριον καὶ ὁ κῆπος τοῦ παλατίου. Ὁ χῶρος ὁ πρὸς ἀνατολὰς τῆς νέας ἐκκλησίας, τὸν ὁποῖον ὁ Βασίλειος ἐφύτευσε μὲ δένδρα, ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν Συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους, Μεσοκήπιον (3).

ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἀνέμνησα ἀνωτέρω, περιγράφων τὰ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ σωζόμενα Βυζαντινὰ ἐρείπια, τὸ παλάτιον τοῦ Βουκουλέοντος καὶ τὸν πλησίον κείμενον ὁμώνυμον λιμένα (4). Πρὸ τοῦ Νικη-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 585, Τόμ. Β'. σελ. 695.

(2) Σελ. 144.

(3) Σελ. 329, «ὃν ἀπὸ τῆς θέσεως Μεσοκήπιον ὀνομάζειν εἰώθαμεν». Οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ἡλιακῶν τούτων, ἀλλὰ ἐξ ὅλων τῶν παλατίων τοῦ Τρικόγχου, ἐφαίνετο τὸ Μεσοκήπιον.

(4) Πλησίον τοῦ λιμένος τούτου, εἶναι θολωτὰ δωμάτια, ἔνθα ἐφυλάττοντο τὰ βασιλικὰ χελάνδια. Τὰ σημερινὰ ἀκάτια τῶν Ὀθωμανῶν, καθὼς καὶ τὰ σουλτανικά, εἶναι ἀπομιμήματα τῶν ὁμοίων Βυζαντινῶν.

φόρου Φωκᾶ, ὀλίγα εἶναι τὰ περὶ τοῦ παλατίου τούτου γραφόμενα (1). Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἤγειρε κύκλῳ τοῦ παλατίου τούτου μέγα τεῖχος, τοῦ ὁποίου τὰ σθεναρὰ ἐρείπια ἀνεκαλύφθησαν ἐν ταῖς ἐργασίαις τοῦ σιδηροδρόμου, πλησίον τῶν ἄλλων. Περὶ τοῦ τείχους τούτου λέγει ὁ Κεδρηνὸς (2), « πλέον δὲ τῶν ἄλλων » ἠνίασε τοὺς ἀνθρώπους . . . ἡ τοῦ τείχους κτίσις τῶν πνλα- » τίων ». Ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ, ἐφόνευσεν ὁ Τζιμισκῆς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Θεοφανοῦς χήρας τοῦ Ρωμανοῦ.

Τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος μνημονεύει ὁ Βιλλέλμος Τύριος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Τύρου, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1172ῳ ἵνα αἰτήσῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ κατὰ τοῦ Σαλαδίνου (3).

Ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων τῷ 1204ῳ, κατέφυγεν ἐσπευσμένως εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο ὁ Μουρτζοῦφλος, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ἐξῆλθε τῆς πόλεως διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος. Ἐντὸς τοῦ παλατίου τούτου, κατὰ τὸν Γάλλον ἱστορικὸν Βιλλαρδουῖνον, εὑρέθησαν καὶ αἱ ὡραιότεραι κυρίαι τοῦ κόσμου αὐτόθι καταφυγοῦσαι. Ἡ Γαλλὶς Ἁγνὴ καὶ ἡ νεάζουσα τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου χήρα, Μαργαρίτα ἡ Οὐγγαρική (4).

Μετὰ τὴν παντελῆ κατάκτησιν τῆς πόλεως, κατῴκουν οἱ Λατῖνοι αὐτοκράτορες, ὁτὲ μὲν τὸ παλάτιον τοῦτο, ὁτὲ δὲ τὸ τῶν Βλαχερνῶν, κείμενον παρὰ τὰ χερσαῖα τείχη τοῦ ἑβδόμου (5).

(1) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 114.

(2) Τόμ. Β΄. σελ. 369, 375.

(3) C. Christ. Βιβ. Δ΄. σελ. 59.

(4) Ville-Hardouin, Conqueste de C/ple, ἐν Παρισίοις, 1870, σελ. 92, 98. Περὶ τοῦ παλατίου τοῦ Βουκολέοντος καὶ τοῦ ὁμωνύμου λιμένος, πλεῖστα ἔγραψα ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς μου μελέταις, σελ. 106. Περὶ τοῦ πλούτου τοῦ εὑρεθέντος ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ, πρβ. Fontes Rerum Austriacarum. Ἐν Βιέννῃ, Τόμ. Α΄. σελ. 356.

(5) Debet vero Imperator habere universam quartam partem acquisiti Imperii et palacium Blacherne et Buccam leonis - Urkunden zur Älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig - von Tafel und Thomas. Wien 1856, Τόμ. Α΄. σελ. 447.

Ἐντὸς τοῦ παλατίου τούτου μνημονεύεται ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας (1).

ΛΙΜΗΝ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἀντιγράφω ἐδῶ ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν ὅσων ἄλλοτε ἔγραψα περὶ τοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος (2), τοῦ ὁποίου τὴν θέσιν, τὸ μέγεθος καὶ τὴν μετὰ τοῦ παλατίου συγκοινωνίαν, πολλοὶ περιέγραψαν. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁμωνύμου παλατίου, ἐσαφήνισε τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ θέσιν. Μικρὰ κοιλὰς πρὸς νότον τῶν ἐρειπίων τοῦ παλατίου, δεικνύει τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν. Μετὰ τὴν ἅλωσιν, κατέφραξαν τὴν εἴσοδον οἱ Ὀθωμανοί. Πᾶν τεκμήριον τῶν λιθίνων κρηπίδων καὶ τῆς βασιλικῆς ἀποβάθρας ἀπωλέσθη. Τὴν σήμερον, κῆποι, δένδρα καὶ μικρὰ δεξαμενή, κατέχουσιν ὅλον τὸν μεσόγειον χῶρον τοῦ γαληνίου τούτου λιμένος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰσέπλεον πάμπολλα πλοῖα. Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ παλατίου τοῦ Βουκολέοντος, τὸν λιμένα τοῦτον οἱ χωρογράφοι ἡμέτεροι καὶ ἀλλοδαποί, ἔθετον ὁτὲ μὲν ἐν τῷ λιμένι τῶν Σοφιῶν (3), ὁτὲ δὲ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Ἰουλιανοῦ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν πύλην (4), καὶ οὐδέποτε ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου. Μόνος ὁ ὀξύνους Λαβάρτ, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὰς συγγραφὰς τῶν Βυζαντίων, προσεπάθησε να καταδείξῃ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ θέσιν. Θέτει τὸν λιμένα παρὰ τὸ παλάτιον τοῦ Βουκουλέοντος, ἔξω τῶν παραλίων τειχῶν, πλανηθεὶς ἀπὸ τὸν χάρτην

(1) Exuviae Sacrae, Comte Riant. Κεφ. 157. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Τρίτος ἐν τῇ 32ᾳ ἐπιστολῇ, Βιβ. ΙΕ'. λαλεῖ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Βουκολέοντος καὶ τῶν Βλαχερνῶν. Ἕτερος συγγραφεὺς ὁ Rigord μνημονεύει τὸ εὐκτήριον τῶν αὐτοκρατόρων, ἐντὸς τοῦ παλατίου τοῦ Βουκολέοντος. Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs François. Venice, 1729 1re Partie, σελ. 155. Παράδοξον ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων, ἐμνημόνευσε τὸ εὐκτήριον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὴν λαμπρότητα, ἐξύμνησαν οἱ σταυροφόροι. Ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τούτῳ, ἐφυλάττοντο τὰ καλούμενα λείψανα τοῦ πάθους, κομισθέντα εἰς Παρισίους τῷ 1234ῳ.

(2) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 112, 117.

(3) Νῦν *Κάτεργα λιμανή*.

(4) Νῦν *Τζατλαδὴ καπού*.

τοῦ Βουονδελμόντη, καταχωρισθέντα ἐν τῇ Χριστιανικῇ Κωνσταντινουπόλει τοῦ Δουκαγγίου καὶ τῷ συγγράμματι τοῦ Βανδούρη.

Ὁ Βουονδελμόντης εἰκονίζει ἐπὶ τοῦ ἔξω παραλίου τείχους, δύο κρηπίδας παρεκτεινομένας ἐντὸς τῆς θαλάσσης, βαθμηδὸν συστελλομένας μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ τεχνητοῦ τούτου λιμένος. Τὴν παράλογον ταύτην εἰκόνα θεωρεῖ ἀληθῆ ὁ Λαβάρτ, οὐδόλως συλλογιζόμενος, ὅτι ἕνεκα τῶν ἐδῶ σφοδρῶν ρευμάτων καὶ τῆς βαθυτάτης θαλάσσης, εἶν' ἀδύνατον νὰ θεμελιωθῇ κρηπὶς, ἀντέχουσα εἰς τ' ἀκαταμάχητα ρεύματα τῆς ἄκρας ταύτης.

Εὐγνωμονοῦμεν ὅμως τὸν Βουονδελμόντην, καταδείξαντα διὰ τοιούτου σχεδιάσματος τὴν θέσιν τοῦ λιμένος τούτου πλησίον τοῦ ὁμωνύμου παλατίου.

Περὶ τούτου λέγει ὁ Κεδρηνὸς (1), « ἄγει τοῦτον (τὸν Τζιμισκῆν) πρὸς τὸν κάτωθεν τοῦ παλατίου χειροποίητον λιμένα » νυκτός ». Ἄξια μελέτης εἶναι καὶ τὰ γραφόμενα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς (2), « Ἀγχοῦ τῶν τούτων τειχῶν (ἤτοι τοῦ Βουκο» λέοντος) λιμὴν δ' ἐγχωρήγου καὶ μαρμάρων πάλαι τῶν χρό» νων ᾠκοδόμητο, ὅπου ὁ λίθινος λέων ζωγρεῖ τὸν βοῦν· ἔχε» ται γὰρ τοῦ κέρως τοῦ βοὸς καὶ ἐξαυχενίσας αὐτὸν ἐμφύεταί » πως τῷ λαιμῷ· ἐξ οὗ δὴ καὶ Βουκολέων ὁ τόπος ὅλος ὠνό» μασται· τά τε ἐν ἠπείρῳ οἰκοδομήματα καὶ αὐτὸς δὴ ὁ λιμήν. »

Ὁ λιμὴν οὗτος εἶχεν ἀποβάθραν μαρμάρινον, κεκοσμημένην μετὰ λεόντων καὶ στηλῶν, ὅθεν ἐπέβαινεν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ, ὁσάκις ἀπήρχετο διὰ θαλάσσης εἰς Βλαχέρνας ἢ εἰς τὴν Ζωοδόχον πηγήν. Ἦτο δὲ εὐρύχωρος, ὡς εἰκάζω ἐκ τῶν ἑπομένων λόγων τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν. « Μὴ » συνευδοκοῦντος δὲ Νικολάου Πατριάρχου εἰς τοῦτο, ἐμηνύθη » Ῥωμανὸς παρὰ Θεοδώρου τοῦ ῥηθέντος παιδαγωγοῦ, ἐλθεῖν » μετὰ στόλου παντὸς μέχρι Βουκολέοντος. » — « Ἦλθεν ἐνο-

(1) Τόμ. Β'. σελ. 375.
(2) Βιβ. Γ'. σελ. 137.

» πλος ἅμα τῷ στόλῳ παντὶ ἐν τῷ Βουκολέοντι » (1). Ἂν κατὰ τοὺς πλείστους τῶν χωρογράφων, ὁ λιμὴν τοῦ Βουκολέοντος εἶναι ὁ τῶν Σοφιῶν ἢ τοῦ Κοντοσκαλίου λεγόμενος, τότε τί ἐννοεῖ ὁ Φραντζῆς (2), ἱστορῶν τὰ τῆς ἁλώσεως, καὶ γράφων « τῷ » δὲ τῶν Καταλάνων κονσούλῳ Πέτρῳ Γουλιάνῳ, ἐδόθη ἵνα φυ» λάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Βουκολέοντος καὶ ἄχρι ἐγγὺς τοῦ » Κοντοσκαλίου » ;

Η ΝΕΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

« Προτίθεται ὁ σταυρὸς ἐν τῇ αὐτῇ νέᾳ ἐκκλησίᾳ » — « Οἱ » κληρικοὶ τῆς νέας » — « Τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἐκτε» λοῦνται τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας ἐκκλησίας », πορευόμενος ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν αὐλικῶν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου (3). Προέλευσις εἰς τὸν ναὸν τῆς μεγάλης νέας ἐκκλησίας, καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν, γίνεται ὑποδοχὴ εἰς τὸν μέγαν Χρυσοτρίκλινον.

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἤγειρε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (876), βασιλικὴν ἐνίοτε καλουμένην. Ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (4). « Ἐν τῇ » ἀνοικοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν ἐγειρομένου τότε » ναοῦ εἰς ὄνομα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν » ἀρχιστρατήγων καὶ Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου » (5). Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον δύο εὐκτήρια, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἐστρωμένον ἐκ διαφόρων πολυτίμων λίθων, ψηφίδων δίκην ἐνηρμοσμένων, ποικιλίαν καὶ κάλλος ταώνων

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 886. « ὁ κατὰ τὸν Βουκολέοντα λιμὴν » — « ἐκ τοῦ κατὰ » τὸν Βουκολέοντα λιμένος εἰς τὸν ἐν τῷ φάρῳ τοῦ μεγάλου παλατίου νεὼν τοῦτον ἀνή» γαγε ». Ν. Χωνιάτης, σελ. 289.

(2) Σελ. 252.

(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 549, 550, 775.

(4) Fabricavit (ὁ Βασίλειος) ecclesiam quam nean . . . in honore summi et celestis militiae principis archangeli Michaelis. Luitprandi Antapodosis, Βιβ. Α'. Τμῆμα Ι'. Βιβ. Γ'. Τμῆμα ΛΔ'. Γ. Κωδινός, σελ. 82. Συν. Θεοφάνους, σελ. 691.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 308, 319.

μιμούμενον (1). Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου (2) γεγραμμένῃ, καὶ πολλαχῶς ὑμνουμένης, λέγει ὁ Φώτιος ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἡ ἀνδρείκελος εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν πληθὺς ἀγγέλων τῷ Χριστῷ δορυφορούντων. Ἐπὶ τῆς ἀψίδος τοῦ θυσιαστηρίου, ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς Παρθένου. Χορὸς ἀποστόλων, προφητῶν, μαρτύρων καὶ πατριαρχῶν ἦτο ἐζωγραφισμένος ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὸν πατριάρχην Φώτιον, ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτιμᾶτο ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ὁ ὄροφος ἐκ πέντε συμπληρούμενος ἡμισφαιρίων καὶ ἐπίχρυσος, ἦτο πλήρης εἰκόνων. Χρυσός, ἄργυρος, τίμιοι λίθοι καὶ ποικίλα στίλβοντα μάρμαρα παντοῦ ἐφαίνοντο. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον μὲ σηρικὰ ὑφάσματα.

Τὴν θέσιν τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἐκκλησίας, σαφηνίζουσιν οἱ ἀκόλουθοι λόγοι τοῦ Πορφυρογεννήτου (3): «Κατέρχονται τὸ » καταβάσιον τοῦ Βουκολέοντος καὶ ἐκνεύοντες δεξιᾷ κατέρχον- » ται πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς νέας μεγάλης ἐκκλησίας» (4).

Ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ ναοῦ, ἤτοι ἐν τῷ νάρθηκι ἢ προαυλίῳ, ἦσαν δύο φιάλαι (5). Ἡ μὲν πρὸς νότον, ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν, ἐν ταῖς ὁποίαις ἄνωθεν ἐκ κρήνης μαρμαρίνης, ἐχύνοντο τὰ ὕδατα ἐκ χαλκίνων ἀλεκτρυόνων, τράγων καὶ κριῶν. Πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς ἦτο τόπος ὕπαιθρος, ἐκτεινόμενος μέχρι τῶν περὶ τὸν Φάρον βασιλικῶν ἱδρυμάτων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐσφαίριζον οἱ βασιλεῖς, οἱ παῖδες αὐτῶν καὶ οἱ προσκεκλημένοι.

«Καὶ κατέρχονται πάντες ἐν τῷ νάρθηκι τῆς μεγάλης νέας » ἐκκλησίας». Ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀνήρχοντο οἱ βασι-

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 319, 326. Τὸ ἔδαφος ἐκάλυψε διὰ νακοταπήτων, ἡ πλουσία ἐκ Πελοποννήσου γυνὴ Δανηλίς. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄. σελ. 191, 814.

(2) Γ. Κωδινός, σελ. 194. Τὰ ἐγκαίνια ἐγένοντο τῷ ιδ΄ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου τῇ α΄ Μαΐου. Συν. Θεοφάνους, σελ. 692, 845. «Πολλαχοῦ τῆς πόλεως τῷ ἀρ- » χιστρατήγῳ Μιχαὴλ ναοὺς ἐδείματο (ὁ Βασίλειος) ἐκ καινῆς, ὧν εἷς καὶ ἡ ἐν τῷ πα- » λατίῳ λεγομένη νέα » Μ. Γλυκᾶς, σελ. 549.

(3) Τόμ. Α΄. σελ. 117.

(4) Ἀπὸ τὸν Χρυσοτρίκλινον μέχρι τοῦ ἀπέχοντος Βουκολέοντος, ἡ γῆ εἶναι κατωφερής.

(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 328.

λεῖς εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Χρυσοτρικλίνου διὰ τοῦ μυστικοῦ ἀναβασίου καὶ τοῦ ἀνωτάτου ἡλιακοῦ τοῦ νάρθηκος (1). Πιθανὸν τὸ ἀναβάσιον τοῦτο ἦτο στεγαστὸν, καὶ εἰς μόνους τοὺς βασιλεῖς καὶ προσκεκλημένους ἀφιερωμένον (2).

Τὰς ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἠγόρασεν ὁ Βασίλειος καὶ ἐκ θεμελίων κατηδάφισεν, ἐκαθάρισε τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν ὡς ταμιεῖον καὶ οἰκονομεῖον τοῦ ναοῦ (3). Ὅμοια οἰκήματα ἰδιωτῶν, μνημονεύονται καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἐν Βλαχέρναις παλατίου (4). Τοῦτο εἶναι μέρος τοῦ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων καλουμένου μεσοκηπίου. Τὸν χῶρον ὅλον ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν παραλίων τειχῶν, ἐφύτευσε μὲ παντοῖα φυτὰ, ἀφθόνοις ὕδασιν ἀρδευόμενα.

Διὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὁ Βασίλειος συνέλεξεν ἐκ πολλῶν ἐρειπωμένων ἐκκλησιῶν καὶ οἴκων, μάρμαρα, ψηφίδας καὶ κίονας. Ἐκόμισε πρὸς τούτοις καὶ στήλην χαλκῆν ἐν τῷ σενάτῳ ἱσταμένην, φέρουσαν σχῆμα ἐπισκόπου (5). Τὰς χαλκᾶς πύλας τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐκόμισεν ὁ Βασίλειος ἀπὸ τοῦ ἐμβόλου τοῦ Φόρου (6). Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἡ περιφανεστάτη τοῦ παλατίου, εἰκάζω εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὁ Χωνιάτης (7) καλεῖ νέαν μονήν. «Τὸν ἐν ἀνακτόροις περιώνυμον » ναὸν », τὸν ὁποῖον « θείου παντὸς ἐπίπλου καὶ ἱεροῦ σκεύους » ἐψίλωσε Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ».

Τῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων τῆς νέας ταύτης ἐκκλησίας, ὁ βασιλεὺς ἢ οἱ αὐλικοὶ ἐκβαίνουσιν « εἰς τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 116, 121.

(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 549.

(3) « Καὶ ἄλλους δὲ πολλοὺς θείους ναοὺς ἐντὸς τοῦ παλατίου ἐδομήσατο, εἰς ὄνομα » Ἡλιοῦ τοῦ προφήτου, καὶ τοῦ μάρτυρος Κλήμεντος καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ » τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 240.

(4) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 96.

(5) Συν. Θεοφάνους. σελ. 691.

(6) Γ. Κωδινός, σελ. 125. Ὁ ἐδῶ μνημονευόμενος Φόρος εἶναι ἡ συνοικία, ἔνθα μέχρι σήμερον ἵσταται ὁ κεκαυμένος κίων.

(7) Σελ. 582.

» νάρθηκα ». Ὁ Πορφυρογέννητος (1), καλεῖ τὸ ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος νάρθηκα. Ἐσφαλμένον πιθανὸν εἶναι τὸ κείμενον, διότι ἡ ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ νάρθηκα πρὸς ἀνατολάς, ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος.

Ἴδαμεν ἀνωτέρω ὅτι συγχρόνως μετὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἤγειρεν ὁ Βασίλειος καὶ τρία εὐκτήρια, Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου, Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου καὶ Ἁγίου Κλήμεντος. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐγίνετο προέλευσις τῇ 8ῃ Νοεμβρίου, ἑορτῇ τοῦ Ἀρχιστρατήγου (2).

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΗΛΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΣΒΙΤΟΥ

Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου, ἀπέρχονται ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ (3). Ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ « εὐ» κτηρίου τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ τῆς αὐτῆς νέας ἐκκλησίας » (4). « Ἔστι γὰρ εὐθὺς κατὰ τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἀνακτόρων μέρος, » κατασκευασθὲν τῷ Θεσβίτῃ ναός, οὐ τὰ ἐντὸς μόνον πάσης ἀνά» πλεως πολυτελείας καὶ ὡραιότητος ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τὰ ἐκτὸς »(5). Τὸ στέγος τοῦ ναοῦ τούτου, ἦτο κεχρυσωμένον ἐκ ψηφίδων ἐντέχνως συνηρμοσμένων. « Τῇ κ΄ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἐκτελεῖται » διὰ λιτανείου προελεύσεως ἔνδον τοῦ παλατίου, ἡ μνήμη » Ἡλιοῦ τοῦ προφήτου » (6). Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἱστοροῦντος τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ, εἰκάζω ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἢ μᾶλλον τὸ εὐκτήριον τοῦτο, ἦτο ἐκτὸς τῆς Νέας ἐκκλησίας.

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Ἐν τῇ Νέᾳ ἐκκλησίᾳ κειμένῃ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Φάρου.

(1) Τόμ. Α΄. σελ. 121. Ὀρθῶς λέγει ὁ Reiske Τόμ. Β΄. σελ. 216. Qualis hic θάλασσα significetur, aut quis horum verborum sensus sit, fateor me nescire.
(2) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ 121.
(3) Κ. Πορφυρ Τόμ. Α΄. σελ. 116. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β΄. σελ. 240.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ 116, 117.
(5) Συν. Θεοφάνους, σελ. 329.
(6) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 776.

Ἂν τὸ εὐκτήριον τοῦτο καὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ συνείχοντο μετὰ τῆς νέας ἐκκλησίας, ἀγνοῶ. Πρὸς ἀνατολὰς τῶν κτιρίων τούτων, ἐφύτευσεν ὡς προεῖπον δένδρα ὁ Βασίλειος (1). Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν πλησίον τῶν παραλίων τειχῶν.

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

Ἐν τῇ Νέᾳ ἐκκλησίᾳ ἤγειρε καὶ ἕτερον εὐκτήριον ὁ Βασίλειος, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κλήμεντος. Ἦτο φρονῶ ἐκτὸς τῆς Νέας ἐκκλησίας. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐναπέθεσαν πολλῶν μαρτύρων ἱερὰ λείψανα (2).

Ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου πρὸ ὀλίγου μνημονευθέντων, «κατέρχονται τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος » καὶ ἐκνεύοντες δεξιᾷ κατέρχονται πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς νέας » μεγάλης ἐκκλησίας», εἰκάζω, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη μετὰ τῶν περικειμένων εὐκτηρίων, ἱδρύθη ἐν τῷ τόπῳ ὀρθῶς σημειουμένῳ ἐν τῷ τοπογραφικῷ χάρτῃ.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Φάρου καὶ μικρὸν ἀπέχον τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου, σώζεται τὴν σήμερον ἐπίμηκες κτίριον πρὸ πολλοῦ ἀκατοίκητον, ἐκ λευκῶν λελαξευμένων λίθων μέχρι τῆς ὀροφῆς συγκείμενον. Ὄπισθεν τοῦ κτιρίου, σώζονται δωμάτια τινὰ θολωτὰ, τῶν ὁποίων μέρος κατηδάφισαν οἱ ἐδῶ τὸ πάλαι κατοικήσαντες. Τὸ ἔδαφος τῶν ὑπογείων εἶναι ἐστρωμένον μετὰ πετρῶν πάχους 10 δακτύλων. Τὸ ἐπίμηκες τοῦτο κτίριον, εἶναι πάντη διάφορον τῶν περικειμένων Ὀθωμανικῶν κτιρίων. Παρὰ τὴν νότιον αὐτοῦ πλευρὰν, εἶναι τόπος ὕπαιθρος. Ἐδῶ πρὸ ὀλίγου, ἀνωρύχθησαν τρεῖς μεγάλοι μαρμάρινοι κίονες τεθραυσμένοι μετὰ τῶν κιονοκράνων, ἔργα προφανῶς Βυζαντινά. Τὸν Ἕλληνα κτήτορα τῆς οἰκίας ταύτης, ποθοῦντα ἵν' ἀνασκάψῃ ἅπαν τὸ γήπεδον, ἐκώλυσαν οἱ περιοικοῦντες Ὀθωμανοί.

Κατά τινα παράδοσιν κοινὴν παρὰ τοῖς γείτοσιν, ὁ Σουλτὰν

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 328. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 249.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 330. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 240.

Ἀχμὲτ ὁ ἐγείρας τὸ ὁμώνυμον αὐτοῦ τέμενος παρὰ τὸν ἱππόδρομον τῷ 1610ῳ, ἐδώρησε τὴν οἰκίαν ταύτην, τῷ ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ ἐδῶ τότε κατοικήσαντι. Πλὴν τῆς Νέας ἐκκλησίας καὶ τῶν περικειμένων εὐκτηρίων ἀνωτέρω μνημονευθέντων, οὐδὲν ἄλλο κτίριον μνημονεύεται ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Φρονῶ ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἠγέρθη ἡ λαμπρὰ αὕτη ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἐκόσμησε μετὰ παντοίων μαρμάρων καὶ κιόνων Βασίλειος ὁ Μακεδών. Πρὸς τούτοις, ἡ οἰκία αὕτη παρὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ὀθωμανῶν τῶν ἀποστρεφομένων τὰ λίθινα οἰκοδομήματα, ἐκτίσθη ἅπασα ὡς προεῖπον ἐκ λίθων λευκῶν ἐναρμονίως εἰργασμένων. Πιθανὸν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς νέας ἐκκλησίας καὶ τῶν πλησίον εὐκτηρίων αὐτῆς, ἤγειρε τὴν οἰκίαν ταύτην ὁ ἀρχιευνοῦχος τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ. Πρὸς τούτοις, οἱ τρεῖς μέγιστοι μαρμάρινοι κίονες, εἶναι παμμεγέθους κτιρίου λείψανα.

Ταῦτα ἐπικυροῦσιν ὅσα πλειστάκις ἀνέφερον ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, ὅτι σώζονται ἐν τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ περικλείστων κηπαρίων τῶν Ὀθωμανῶν, πλεῖστα λείψανα τῶν παλατίων, τεκμήρια ἀναμφήριστα τῶν ἡμετέρων ἀνακτορικῶν ἱδρυμάτων. Πρὸς τούτοις ὡς ἀνωτέρω ἀνέμνησα, ἐντὸς τῶν πυκνῶν τούτων συνοικιῶν, ὑπὸ σκολιῶν καὶ στενῶν δρομίσκων διακεκομμένων, δυσχερὴς καὶ πολλάκις σφαλερὰ εἶναι πᾶσα τῶν πάλαι κτιρίων κατάταξις.

ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΗΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Τὸ παλάτιον τοῦτο σαφῶς περιγράφει ἡ λογία Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (1), « Ἡ δὲ πορφύρα οἴκημά τί ἐστιν κατὰ τὰ ἀνάκτορα » ἐξ αὐτῆς τῆς βάσεως μέχρι τῆς ὀρόφου κινήσεως διὰ τετρα- » γώνου συμπληρούμενον σχήματος, ἐκεῖθεν δὲ εἰς πυραμίδα » ἀποτελευτῶν, ἀφορῶν μὲν ὡς πρὸς θάλατταν πρὸς τὸν λιμένα, » οὗπερ οἱ πέτρινοι βόες καὶ λέοντες, διὰ μαρμάρων δὲ τότε

(1) Τόμ. Α'. σελ. 334.

» ἔδαφος κατέστρωτο καὶ οἱ τοῖχοι περιεστέλλοντο, οὐ τῶν τυ-» χόντων, οὐδὲ τῶν ἄλλων ὁπόσοι εὐποριστότεροι τῶν τιμιω-» τέρων λίθων εἰσὶν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀπὸ Ῥώμης, οἱ ἀνέκαθεν βα-» σιλεῖς ἐπεσύραντο. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λίθος, τὸ ὅλον εἰπεῖν » πορφυροῦς δι' ὅλου καὶ οἷον στίγματά τινα ψαμμοειδῆ λευκὰ » αὐτῷ περιτρέχουσιν, ἐκ τουτωνὶ τῶν λίθων, οἶμαι πορφύραν » τὸ οἴκημα οἱ ἀνέκαθεν ὠνόμασαν.» Ἦτο ἀφιερωμένον ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων. « Πορφύραν τοῦτο ἀνέκαθεν ὀνομά-» ζουσι, ἐξ οὗ καὶ τὸ τῶν Πορφυρογεννήτων ὄνομα εἰς τὴν οἰ-» κουμένην διέδραμε » (1). Ἡ Πορφύρα οὕτω λέγεται « διὰ τὸ » τὴν δέσποιναν ἔκπαλαι διανέμειν τὸ ὀξὺ ταῖς ἀρχόντισσαις » κατὰ τῶν Βρουμαλίων καιρόν » (2). Ὁ Κανταχουζηνὸς (3) λα-λῶν περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, λεγει ὅτι « ἐπανῆ-» κεν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου » οἴκοις τῶν βασιλέων, ηὐλίσατο ἐγγύς ». Καὶ πάλιν, « βασι-» λεὺς δὲ ἄχρι τῆς Πορφυρογεννήτου οἰκίας προελθὼν, πρῶτον » μὲν ἐκέλευε μηδένα χωρεῖν κατὰ τῶν βασιλείων » (4).

Τῷ 1354ῳ, οἱ ἐχθροὶ εἰσελθόντες ἐν τῷ παλατίῳ, διήρπασαν τὴν ὁπλοθήκην ἐν τῷ νεωρίῳ τοῦ Βουκολέοντος, καὶ ὁ Ἀνδρόνι-νικος ὁ νεώτερος, « ἀναθαρσήσας ἤδη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὰ βασίλεια » ἐχώρει καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου οἰκίαν ἐλθὼν, ηὐλί-» σατο ἐκεῖ » (5). Ἀγνοοῦμεν διατί κατέλυσεν ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ καὶ οὐχὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι. Πιθανὸν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ-τον, τὰ ἄλλα παλάτια τοσάκις ἐν προγενεστέροις χρόνοις μνη-μονευόμενα, ἦσαν ἢ ἐρειπωμένα ἢ πάντῃ πρὸς κατοικίαν ἀκα-

(1) Κωδινὸς Κουροπαλάτης, σελ. 302. « Τῆς δὲ δεσποίνης πρὸς τὸ τεκεῖν ἐλθούσης » ᾠκονομήθη μὲν ἡ πορφύρα καὶ εὐτρεπίσθη πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς γεννήσεως ». Ν. Χωνιάτης, σελ. 219. « Ἐν τῇ πορφύρᾳ ἐν ᾗ ἐγεννήθη ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 27.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 147. Porphyrogenitum autem non in purpura sed in domo que Porphyra dicitur natum appello. Luitprandi Antapodosis, Βιβ. Α'. Τμῆμα ϛ'.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 305. Τόμ. Β'. σελ. 290.

(4) Ι. Κανταχουζηνός, Τόμ. Β'. σελ. 607. « Πορφύραν ὀνομάζουσιν ἐκεῖνον τὸν οἰ-» κίσκον ». Κ. Μανασσῆς, στίχ. 4470.

5) Ι. Κανταχουζηνός, Τόμ. Γ'. σελ. 290.

τάλληλα. Περὶ τῶν κακουργημάτων διαπραχθέντων ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ, θαυμασίαν περιγραφὴν δίδει ὁ κλεινὸς Βυζάντιος (1).

Παρὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ Θρᾳκικοῦ σιδηροδρόμου, διερχομένου τὸν ἀνακτορικὸν χῶρον, ἐφάνησαν ὑπόγεια καὶ στερρὰ θεμέλια Βυζαντινὰ, ἀνήκοντα πιθανὸν εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο, διότι ἄλλο τοιοῦτον κτίριον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ δὲν μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παλατίου (2). Τὰ πλεῖστα τῶν ἐρειπίων τούτων κατηδάφισαν οἱ σκαφεῖς τοῦ σιδηροδρόμου· ἐπὶ τῶν ὀλίγων εἰσέτι σωζομένων, ἤγειρον οἰκίας οἱ Ὀθωμανοί. Σώζονται εἰσέτι παρὰ τὸν σιδηροῦν δρόμον, ὑπόγειά τινα.

ΤΟ ΠΕΝΤΑΚΟΥΒΟΥΚΛΟΝ

Τὸ κτίριον τοῦτο τρίκλινος μέγιστος, κείμενον παρὰ τοὺς περιδρόμους τοῦ Μαρκιανοῦ, ἦτο ἔργον τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (3). «Παντοίου κάλλους καὶ ὡραιότητος τὰ πρωτεῖα ἠνέγ» κατο». Ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ ἦτο ἱδρυμένον τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Παύλου. «Τῆς αὐτῆς δε χειρὸς καὶ γνώμης ἔργον (ἤτοι τοῦ Βασιλείου) καὶ ὁ κατὰ τοὺς Μαρκιανοὺς περιδρόμους » μέγιστος τρίκλινος καὶ πενταχούβουκλον λεγόμενον.»

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς δοχῆς τῆς Ἕλγας, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος (4), ὅτι «πάλιν γέγονεν ἕτερον κλητώριον ἐν τῷ πεν» ταχουβούκλῳ τοῦ Ἁγίου Παύλου».

Ἐν τῷ Πενταχουβούκλῳ, πλὴν τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Παύλου, μνημονεύεται καὶ ἕτερον τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

Ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Θεοφάνους, ὁ συγγραφεὺς ἱστορῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἱδρυθέντα (5), λέγει: «ἐν οἷς » τό τε τοῦ ἱεροκήρυκος Παύλου σεπτὸν τυγχάνει εὐκτήριον.

(1) Κ/πολις, Τόμ. Α'. σελ. 206.

(2) Κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον, τὸν οἶκον τοῦτον ἤγειρε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας. Antapodosis, Βιβ. Α'. Τμῆμα Ζ'.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 335.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 598.

(5) Σελ. 147, 331, 335.

» Τούτου γὰρ τὸ ἔδαφος ἄργυρον ἔχει τοὺς κύκλους τῶν μαρ-
» μάρων ἐμπερικλείοντα καὶ πολυτελείᾳ καὶ κάλλει, τῶν ἄλ-
» λων κατ' οὐδὲν ὁρᾶται λειπόμενον. » Μετὰ τοῦ εὐκτηρίου τούτου συνήνωται τὸ εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, ἵδρυμα Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

Ἐν τῷ Πενταχουβούκλῳ ἐτελεύτησεν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς (1) μετακομισθεὶς ἤδη νοσῶν ἐν αὐτῷ.

Δὲν γνωρίζω ἂν τὰ ἀκόλουθα εἶναι περὶ τούτου τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Παύλου (2), « Τὸν δὲ τετράκογχον τοῦ Ἁγίου
» εἰκονίσματα διάφορα ἐξετύπωσεν . . . πολλὰ ἐν αὐτῷ ἀπὸ χρυ-
» σοῦ σχήματα καὶ εἰκονίσματα ἐξέθετο ».

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ

Τὸ εὐκτήριον τοῦτο ἦτο ἐν τῷ Πενταχουβούκλῳ, πλησίον τοῦ Ἁγίου Παύλου. Ἦτο ἵδρυμα Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, υἱοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (3). Τὸ κτίριον τοῦτο ὡς καὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου συνυπῆρχον ἐν τῷ Πενταχουβούκλῳ· « Τὸ περικαλλὲς
» εὐκτήριον τοῦ αἰθεροδρόμου Παύλου, ᾧ καὶ τὸ τῆς μάρτυ-
» ρος Βαρβάρας συνήνωται, τὸ ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Λέοντος
» ἱδρυθέν » (4).

Ἐκ τῶν ἄνω λόγων τοῦ Πορφυρογεννήτου, δὲν μανθάνομεν ἂν τὰ κτίρια ταῦτα ἦσαν ἐντὸς τοῦ παλατίου καλουμένου Πενταχούβουκλον ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Πενταχουβούκλου τούτου, ὀλίγιστα ἱστόρησαν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοί.

ΔΙΑΒΑΤΙΚΑ Η ΠΕΡΙΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΙΑΝΟΥ

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι σώζονται μέρη τινὰ τοῦ ἀνακτορικοῦ τεί-

(1) Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 205.
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 540.
(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 335.
(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 335.

χους, καλούμενα τὸ πάλαι διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ ἢ περίδρομοι τοῦ Μαρκιανοῦ. Οὕτως ἐκαλοῦντο τ' ἀνακτορικὰ τείχη τὰ διήκοντα ἀπὸ τῶν Σκύλων μέχρι τῆς Καρέας πύλης καὶ τῆς παραλίας, συνενούμενα μετὰ τῶν παραλίων τειχῶν. Ἀπὸ τῶν Σκύλων καὶ τῶν διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, ἀπήρχοντο οἱ βασιλεῖς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου. « Οἱ δεσπόται . . . διέρ» χονται διὰ τοῦ τριπέτωνος καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰου» στινιανοῦ καὶ τῶν σκύλων καὶ τῶν ἔξω διαβατικῶν τοῦ Μαρ» κιανοῦ, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου ἀπο» στόλου Πέτρου » (1). Φρονῶ ὅτι ἀντὶ « τῶν ἔξω διαβατικῶν », γραπτέον « τῶν ἄνω διαβατικῶν ». Τὰ μέχρι τοῦδε εὐτυχῶς ἱστάμενα τμήματα δεξιόθεν τῆς ἐκ τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου ἐξόδου τοῦ σιδηροδρόμου, μᾶς ἐδίδαξαν τίνα ἦσαν τὰ τοσάκις ἀναφερόμενα διαβατικὰ ἢ οἱ περίδρομοι τοῦ Μαρκιανοῦ. Σπανίως μνημονεύονται ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἀναφέρονται ἐκκλησίαι τινὲς ἱδρυθεῖσαι παρὰ τὰ τείχη ταῦτα, πιθανὸν ἀντικρὺ τοῦ Πενταχουβούκλου.

Ἐν τῇ ἄκρᾳ τῶν ἐδῶ ἀνακτορικῶν τειχῶν, ἔκειτο καὶ ὁ πύργος καλούμενος τὸ Βύκινον ἢ Βούκινον. Ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραφέων ἀδύνατον εἶναι νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ κατεδαφισθέντος. Ὁμοίως καὶ τὸ καλούμενον Κεντηνάριον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐτόξευε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, Ἀνδρόνικος ὁ τύραννος (1185).

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

« Ἀπέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου » (2). « Ἀνίστανται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου . . . διέρχονται » διὰ τοῦ τριπέτωνος καὶ τοῦ λαυσιακοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ » καὶ τῶν σκύλων καὶ τῶν ἔξω διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ » ἀπέρχονται ἐν τῷ ἐκεῖσε εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέ-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 122. Λαβάρτ, σελ. 215.
(2) Κ. Κορφυρ. Τόμ. Τόμ. Α'. σελ. 122.

»τρου». Τοῦ ναοῦ τούτου ἐρείπια οὐδέποτε ἀνεῦρον. Ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, παρὰ τὰ τείχη.

Ἐν τῇ ἄκρᾳ τῶν Μαρκιανῶν περιδρόμων, ἵδρυσε Βασίλειος ὁ Μακεδὼν (1) ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ὡς ἀκροπύργιον (2).

Τὸ καλούμενον ἀκροπύργιον, ἡ παράλιος ἄκρα τῶν διαβατικῶν τοῦ Μαρκιανοῦ, εἶναι σήμερον παλαιὸς Ὀθωμανικὸς πύργος, διὰ πολλὰ ἔτη χρησιμεύων ὡς φάρος. Τῶν ἄνω μνημονευομένων εὐκτηρίων ἴχνος σήμερον δὲν σώζεται. Παρὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ φάρου τούτου, ἵστανται ἀψῖδες τινὲς τῆς κατοικίας τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, πρὶν βασιλεύσῃ. Πρὸς νότον τῆς οἰκίας ταύτης ἐπὶ τοῦ παραλίου τείχους, ἀναφαίνονται κίονες μέγιστοι καὶ κιονόκρανα Βυζαντινὰ, ἀρχαίων κτιρίων λείψανα, ἐρριμμένα ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ταῦτα ἀτυχῶς ὁσημέραι ἐξαφανίζονται.

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Μνημονεύεται κατὰ τὸ ἄκρον τῶν περιδρόμων τοῦ Μαρκιανοῦ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Μετὰ τοῦ εὐκτηρίου τούτου συνείχετο καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ (3).

Ἐκ τῶν ἄνω λόγων, ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν ποῦ ἔκειντο τὰ ἄνω μνημονευόμενα κτίρια. Ἴχνη ἢ λείψανα αὐτῶν οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ εὕρω, καίτοι ἅπαντα ἐπιμελῶς πολλάκις ἐρευνήσας. Ἄνω τῶν δύο τούτων εὐκτηρίων ὑπέρκειται τῆς Θεομήτορος ὁ ναός. «καὶ ὁ τῆς θεομήτορος αὖθις ὑπέρκειται» (4). Τὰ εὐκτήρια ταῦτα, εἰκάζω ὅτι ἦσαν ἐντὸς τοῦ παλατίου.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 331.

(2) Ὁ Γύλλιος, Βιβ. Β'. Κεφ. ΙϚ', λέγει ὅτι δὲν ἐσώζοντο τῶν ἁγίων τούτων οἱ ναοί.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 330. Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 240.

(4) Συν. Θεοφάνους, σελ. 331.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΚΑΛΥΠΑ

Ἡ μονὴ αὕτη εὑρισκομένη ἐν τῷ παλατίῳ, ἅπαξ μνημονεύεται. « Περιώρισεν αὐτὸν Ἀλέξανδρος ἐν τῇ μονῇ τοῦ παλατίου » τῇ λεγομένῃ Καλυπᾶ » (1).

Ἄγνωστος ἐπίσης εἶναι καὶ ἑτέρα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἀναφερομένη. « Ἐν τῇ μονῇ τοῦ παλατίου ᾗ ἐπώνυμον Καμπᾶ » (2). Πολλαὶ σημειώσεις τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν εἶναι ἀσαφεῖς. Ταύτας τὰς μονὰς οὐδέποτε μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος. Εἰκάζω ἐκ τούτου ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐν καιρῷ αὐτοῦ.

Ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ παλατίου δύσκολον εἶναι νὰ ὁρίσωμεν τόπους τινὰς ἅπαξ μόνον μνημονευομένους, ἄνευ οὐδεμιᾶς σημειώσεως γειτνιάζοντος γνωστοῦ κτιρίου. Παράδειγμα ἔστωσαν, « ὁ κοχλιὸς τῆς Ἁγίας Χριστίνης », καὶ « μέχρι τοῦ καταβα- » σίου τῆς Ἁγίας Χριστίνης » (3). Μνημονεύεται καὶ γέφυρα, ἡ ὁποία εἰκάζω ὅτι ἦτο πρὸς τὸ καταβάσιον τοῦ Βουκολέοντος, πρὸ τῆς Ἁγίας Χριστίνης. « Καὶ ἵστανται εἰς τὴν πόδωσιν τῆς » γεφύρας κονσιστώριον » — « οἱ δὲ πατρίκιοι ἵστανται εἰς τὴν » τράπεζαν τῆς γεφύρας » (4). Ἡ γέφυρα αὕτη πιθανὸν ἠγέρθη ἐπὶ χαράδρας τινός, πρὸς εὐκολίαν τῶν διαβατῶν. Οὐδεὶς ἄλλος μνημονεύει τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Χριστίνης. Πιθανὸν ἦτο ἁγίασμα.

Ὁ ἡμέτερος Μελέτιος ἐν τῷ πολυτίμῳ αὐτοῦ συγγράμματι (5) ἀπηρίθμησε πάσας τὰς ἐκκλησίας καὶ μονάς, ἐγερθείσας ἐν Βυζαντίῳ καὶ τοῖς περιχώροις, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἁλώσεως. Ταύτας ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Δουκαγγίου, ἐπιλεγομένου ἡ Χριστιανικὴ Κωνσταντινούπολις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἐν ἀμφοτέροις τοῖς συγγράμμασιν εἶναι περίπου 370. Ὅλαι ὅμως δὲν ἐσώζοντο μέχρι

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 717. Ἐν σελ. 873, καλεῖται ἡ μονὴ αὕτη, « Καλυπτᾶς ».
(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 379.
(3) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 214.
(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 215.
(5) Μελετίου Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα. Ἐν Βενετίᾳ 1807. Τόμ. Γ'. σελ. 71.

τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσεως. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εὐκτηρίων μνημονευομένων ἐν τοῖς πέριξ ἱδρύμασι καὶ τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, τινὲς δὲν κατεγράφησαν ἐν τοῖς ἄνω συγγράμμασι τοῦ Δουκαγγίου καὶ Μελετίου. Δὲν εἶχον οἱ συγγραφεῖς οὗτοι κυρίως ὁ Δουκάγγιος, χειραγωγὸν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ τὸν Πορφυρογέννητον (1). Πρὸς τούτοις, τὰ ποικίλα συγγράμματα τῶν Σταυροφόρων, τὰ πλεῖστα ἄγνωστα τότε, καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις ἁγίων λειψάνων κομισθέντων εἰς Εὐρώπην, ἐφώτισαν ἡμᾶς περὶ πασῶν τῶν τότε ἡμετέρων ἐκκλησιῶν (2). Ἀφήρεσαν οἱ Σταυροφόροι ἐκ τῶν ναῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἀνακτόρων, ὁτὲ μὲν προφανῶς ὁτὲ δὲ λάθρα, τὰ ἐλεφάντινα, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐπικαλύμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, παντοῖα ἱερὰ ἄμφια καὶ τὰς κεκοσμημένας θήκας τῶν λειψάνων. Τούτων τὰ πλεῖστα ἐκομίσθησαν εἰς Βενετίαν. Πάμπολλα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῷ 1231ῳ. Ἕτερα, φυλαττόμενα ἐν τῷ βασιλικῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς Γαλλίας, ἀπωλέσθησαν ἐν ταῖς πολιτικαῖς ταραχαῖς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Ταῦτα ἀνέμνησα, διότι κατ' ἐμέ, ἡ σύλησις τῶν ἀνακτορικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀπογύμνωσις τῶν βασιλικῶν ἱδρυμάτων, πιθανὸν παρεκίνησε τοὺς ἡμετέρους βασιλεῖς ἵνα παραιτήσωσι τ' ἀνάκτορα ταῦτα τῆς ἀκροπόλεως, καὶ καταλύσωσιν ἐν τῷ ὑψηλῷ τῶν Βλαχερνῶν παλατίῳ. Πρὸς τούτοις, γνωστὸν εἶναι ἐξ ὅλων τῶν πολυγράφων Σταυροφόρων, ὅτι οἱ Φράγκοι ἡγεμόνες καθ' ὅλην τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείαν αὐτῶν. κατέλυον οὐχὶ ἐν τῷ πολυϋμνήτῳ Χρυσοτρικλίνῳ καὶ τῇ Μαναύρᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ Βουκολέοντι καὶ τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν. Τὸ παλάτιον τοῦτο τοῦ Βουκολέοντος, ἵδρυμα τὸ πλεῖστον καὶ

(1) Ἐν ταῖς μετέπειτα γενομέναις ἐκδόσεσι τοῦ Μελετίου, ἠδύναντο πολλὰ νὰ προσθέσωσιν οἱ ἐκδόται ἐκ τῶν Βυζαντινῶν συγγραμμάτων, κοινῶν τότε ἀλλ' ἀγνώστων τῷ Δουκαγγίῳ.

(2) Les Dépouilles Religieuses enlevées à Constantinople au XIII, par les Latins. Par le comte Riant. Paris, 1875.

ὀχύρωμα κυρίως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, σπανίως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μνημονεύεται. Περὶ δὲ τῶν μεγάλων ἀνακτόρων, ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἑτέρων συγγραφέων ἱστορουμένων, οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέγραψαν οἱ ξένοι τῶν Σταυροφόρων συγγραφεῖς.

Ἔρχομαι τώρα ν᾿ ἀπαριθμήσω τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ εὐκτήρια, τὰς ὁποίας ἤδη ἐμνημόνευσα, καὶ τῶν ὁποίων τὴν θέσιν ἐν τοῖς πέριξ ἱδρύμασι καὶ τῷ ἀνακτορικῷ χώρῳ, προσεπάθησα νὰ κατατάξω ἐν τῇ οἰκείᾳ αὐτῶν θέσει. Ἐκ τούτων ὅλων ἀτυχῶς τὴν σήμερον, μόνη ἡ Ἁγία Σοφία διεσώθη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΥΚΤΗΡΙΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΕΡΙΞ ΙΔΡΥΜΑΣΙ

1. Ὁ Ἅγιος Στέφανος, παρὰ τῷ καθίσματι τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου.
2. Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῷ πρωτοθύρῳ, ἤτοι ἐν τοῖς μαγγάνοις τοῦ ἱπποδρόμου (1).
3. Ἡ Ἁγία Σοφία.
4. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴρ ἢ τὸ βαπτιστήριον, πλησίον τοῦ ὡρολογίου τῆς Ἁγίας Σοφίας (2).
5. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀλεξίου.
6. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.
7. Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Ἀμφότερα ταῦτα ἦσαν ἐν τῇ βάσει τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
8. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἢ τὸ Διΐππιον (3).
9. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοφυλάκτου ἐν τῷ πατριαρχείῳ.

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 334. Πρβ. καὶ τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἱπποδρόμου γραφόμενα, σελ. 47.

(2) « Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐκκλησία, εἰς τὸ ὡρολόγιον, πλησίον τῆς Μεγάλης ἐκ» κλησίας ». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 83. S. Ioannis Baptistae, aedem ad Horologium, haud procul ab aede Sophianae. Δουκάγγιος, σελ. 102.

(3) « Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐκκλησία εἰς τὸ Μίλιον ἢ Διίππειον ». Μετ' ὀλίγον λέγει ὁ συγγραφεύς, « Τοῦ Θεολόγου εὐκτήριον, κτισθὲν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδ. εἰς » αὐτὴν τὴν εἴσοδον τῆς λεγομένης Μονοθύρου ». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 83. Πλανᾶται φρονῶ ὁ Δουκάγγιος γράφων, S. Phocae aedem in Milio, loco nuncupato Dihippio. Ἀρχιμανδρίτης τοῦ ἐν ὁσίοις Φωκᾶ, σελ. 133. Οὐδέποτε μνημο-

10. Ἡ Θεοτόκος τῶν Χαλκοπρατείων, ἔχουσα δύο εὐκτήρια ἑκατέρωθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος (1).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΥΚΤΗΡΙΑ ΕΝ ΤΩ ΑΝΑΚΤΟΡΙΚΩ ΧΩΡΩ

1. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, ἐν τῇ βορειανατολικῇ καμάρᾳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου.
2. Ἡ Παναγία τοῦ Φάρου (2).
3. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.
4. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Λαυσιακοῦ τρικλίνου.
5. Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Ἄννης, παρὰ τὸ βεστιάριον τῆς Αὐγούστης (3).
6. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης
7. Ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, κείμενος πρὸς νότον τοῦ σκεπαστοῦ ἱπποδρόμου.
8. Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος.
9. Ὁ Βαπτιστὴρ, καλούμενος ἐνίοτε καὶ οἱ Σταυροί.
10. Εὐκτήριον ἀνώνυμον, ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἀσκεπάστου ἱπποδρόμου, ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μόνου μνημονευόμενον.
11. Ὁ ναὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἐν τῇ Χαλκῇ.
12. Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, πλησιον τῆς Χαλκῆς καὶ τῶν Σχολῶν (4).

νεύεται τὸ Διίππιον ὡς ναὸς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ. Ταῦτα ἐπλάνησαν καὶ τὸν Μελέτιον γράφοντα, «Φωκᾶ μάρτ. ἐν τῳ Διϊππείῳ». Τόμ. Γ'. σελ. 89. Τῇ 9ῃ Μαρτίου, μνημονεύει ὁ Συναξαριστὴς μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, κείμενον ἐν τόπῳ ἀγνώστῳ.

(1) «Ὅπου ἦτο ἡ συναγωγὴ τῶν Ἑβραίων». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ· 75.

(2) «Τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Φάρῳ, πλησίον τοῦ μεγάλου παλατίου». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 78. Deiparae Phari, aedes sacra extitit in majori Palatio Constantinopolitano. Δουκάγγιος, σελ. 95.

(3) «Ἄννης κατὰ τὸν Αὐγουστιακὸν κοιτῶνα» Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 91. S. Annae oratorium in Magno Palatio. Δουκάγγιος, σελ. 144.

(4) «Τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ Τρικόγχῳ». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 82. SS. Apostolorum in Τρικόγχῳ. Δουκάγγιος, σελ. 111.

13. Ναός τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, παρὰ τὰ διαβατικὰ τῶν ἁγίων μ', πρὸς βορρᾶν τῆς μυστικῆς φιάλης.
14. Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου, παρὰ τὸ Κονσιστώριον καὶ τὸ Ὠάτον.
15. Εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου, ἐν τῷ Ἀετῷ.
16. Εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου, ἐν τοῖς πυραμοειδέσι κατοικητηρίοις.
17. Εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου, ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βουκολέοντος, ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων συγγραφέων ἀναφερόμενον(1).
18. Νέα ἐκκλησία, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἱδρυθεῖσα.
19. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου.
20. Εὐκτήριον Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχαγγέλου (2).
21. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, ἐντὸς τῆς Νέας ἐκκλησίας.
22. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἵδρυμα τοῦ Βασιλείου.
23. Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, ἵδρυμα Λέοντος τοῦ σοφοῦ. Ἀμφότερα ταῦτα ἦσαν ἐν τῷ Πενταχουβούκλῳ.
24. Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου, παρὰ τοῖς διαβατικοῖς τοῦ Μαρκιανοῦ (3). Πλησίον τούτου, ἦτο καὶ τὸ
25. Εὐκτήριον τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.
26. Καλυπᾶς, μονὴ τοῦ παλατίου (4).
27. Μονὴ τοῦ Καμπᾶ, ἐν τῷ παλατίῳ.
28. Ἁγίας Χριστίνης κοχλιὸς ἢ καταβάσιον.

Περὶ τοῦ κλήρου τοσούτων εὐκτηρίων καὶ ἐκκλησιῶν, ὀλίγιστα ἱστόρησαν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς

(1) «Ὁ (ναὸς) πλησίον τῶν Βουκολίων». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 78. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας. Exuviae Sacrae, par Riant. Κεφ. 157.

(2) «Τοῦ ἀρχαγγέλου ἐν τῷ τρικόγχῳ τοῦ παλατίου», Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 80.

(3) «Τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐν τῷ παλατίῳ, ἢ ἐν τοῖς ἀνακτόροις». Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ 84. S. Petri Apostoli templum intra Palatii septa. Δουκάγγιος, σελ. 115.

(4) Μελετίου Γεωγραφία, Τόμ. Γ'. σελ. 92. Calypa, Monasterium in M. Palatio. Δουκάγγιος, σελ. 154.

οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν αὐλικῶν, ἐκκλησιάζετο ἐν τῷ πλησίον ναῷ τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου. Ἐν ἐπισήμοις ἑορταῖς ἀπήρχετο εἰς Ἁγίαν Σοφίαν. Ταύτας ἐκάλουν οἱ Κωνσταντινουπολῖται δεσποτικὰς ἑορτάς. Πολλάκις μνημονεύεται ὁ πρωτόπαπας τοῦ παλατίου, προϊστάμενος πάντων τῶν ἱερέων, τῶν λειτουργούντων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ παλατίου.

ΛΟΥΤΡΟΝ

« Καὶ εἰσέρχεται ἡ Αὔγουστα εἰς τὸ λουτρὸν ». Τὸ λουτρὸν τοῦτο « τὸ κάλλιστον δὲ καὶ μέγιστον καὶ φαεινότατον τῆς βα- » σιλείας λουτρὸν », ὑπέρκειται τῆς Νέας ἐκκλησίας, μέσον τοῦ Φάρου καὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης (1). Τὸ λουτρὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην γράψαντας, ἵδρυσε Βασίλειος ὁ Μακεδών, φρονῶ ὅτι ἐπεσκεύασεν ἢ ἐμεγέθυνεν ὁ βασιλεὺς οὗτος, διότι λουτρὸν τοιοῦτον προϋπῆρχεν ἐν τῷ παλατίῳ. Ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ παλατίου, μέσον τούτου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἐγερθείσης Νέας ἐκκλησίας. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἦσαν δύο φιάλαι τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων, τὰς ὁποίας κατηδάφισεν ὁ βασιλεύς, καὶ ἔπαυσαν τὰ αὐτόθι τελούμενα τῶν δήμων τούτων ὄργια. « Καὶ ἐπιθυμήσας λούσασθαι κατὰ τὸ ἐν » τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλανεῖον, καὶ εἰσελθὼν ἀποπνίγεται » ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ. » Ἄδηλον ποῦ ἔκειτο τὸ λουτρὸν τοῦτο, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπνίγη Ρωμανὸς ὁ Ἀργυρὸς καθ' ὑποβολὴν τῆς Ζωῆς (2).

Μνημονεύεται ἐν τῷ βίῳ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ἕτερον λουτρόν, « ὑπολαβὼν αὐτὸν ἀνταρσίαν μελετᾶν, ἐς τὸ τοῦ πλα- » τίου λουτρὸν Πιθήκειον δεσμεῖ » (3). Δὲν γνωρίζω ποῦ ἀνα-

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 336.

(2) Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 507. Μ. Γλυκᾶς, σελ. 585. Κ/πολις Βυζαντίου, Τόμ. Α'. σελ. 210.

(3) Συν. Θεοφάνους, σελ. 610. Γενεσίου βασιλεῖαι, σελ. 21.

φέρονται οἱ ἀκόλουθοι λόγοι, « κατὰ τὴν τοῦ βασιλικοῦ βαλα-» νείου κάμινον » (1).

ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΛΟΥΤΡΟΝ

Τὸ λουτρὸν τοῦτο ἐν παρόδῳ μνημονεύει ὁ Κωδινὸς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἑτέρας λέξεως. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἦτο καὶ ἐντὸς τοῦ παλατίου.

ΛΟΥΤΡΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΕΙΟΥ

Ὁ Κωδινὸς (2) μνημονεύει « τὸ μέγα τοῦτο λουτρὸν τοῦ οἰκο-» νομείου τὸ πλησιάζον εἰς τὸ τζυκανιστήριον ἔχον ἐνθήκας » ἑπτὰ καὶ δώδεκα στοὰς καὶ κόλυμβον εὐμεγέθη ἔνζωδον ». Τὸ λουτρὸν τοῦτο ἐσώζετο μέχρι τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ (963), καταλύσαντος αὐτὸ καὶ ἐκ τῆς ὕλης ἐπεσκεύασε τὴν Χαλκῆν, ἔνθα καὶ ἐτάφη (3).

ΒΑΛΝΙΑΡΙΑ

« Ὁ ἀρχιεπίσκοπος κατὰ τὸ σύνηθες εἰσελθὼν διὰ τῆς βαλ-» νιαρίας » (4). « Οἱ μὲν κανδιδάτοι ἵστανται πρὸ τοῦ ἱπποδρό-» μου μετὰ τὴν θύραν τῶν χροιῶν τῆς Βαλνιαρίας » (5). « Καὶ » ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς δηριγευόμενος διὰ τῆς βαλνιαρίας » (6). Ἀσαφῆ τὴν σήμερον εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Δὲν φρονῶ ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης διήρχοντο διὰ τῶν ἀποπάτων τοῦ λουτροῦ, ὡς μεταγλωττίζει ὁ Ῥάϊσκε.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 35. « Ἐμβληθέντος ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ λουτροῦ ». Γ. Κεδρηνός, Τόμ. Β'. σελ. 62.

(2) Σελ. 19.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 19.

(4) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 422.

(5) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α'. σελ. 699.

(6) « Τὴν θύραν τῶν χροιῶν τῆς Βαλνιαρίας », οὕτω μεταφράζει ὁ Ῥάϊσκε· portam necessariarum S. latrinarum balnei. Ἐν Τόμ. Β'. σελ. 822 λέγει, Χρειῶν, necessariae Latinis et χρεῖαι Graecis novis sunt latrinae.

ΟΙ ΣΤΑΥΛΟΙ

Δύσκολον ἤ νὰ μὴ εἴπω ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν τὴν θέσιν τῶν πολλάκις μνημονευομένων σταύλων. « Καὶ ἀπέρχεται οὕ-» τως μέχρι τοῦ σταύλου τοῦ μέρους » — « ἔξω τοῦ σταύλου » τῶν ἡμιόνων » — « ὡς πρὸς τὸν Αὐγουστιακὸν σταῦλον » — « ὁ κόσμος τοῦ σταύλου » — « Ἐκρεμάσθησαν δὲ ἀλυσίδια ἔξω-» θεν μὲν τοῦ σταύλου τῶν ἡμιόνων, ε΄ » — « τὸ ἔξω τοῦ σταύ-» λου τῶν ἡμιόνων, καὶ τὴν πρώτην σχολὴν ἐξώπλισεν ὁ ὕπαρ-» χος » (1).

Μιχαὴλ ὁ Θεοφίλου, κτίζει σταῦλον τῶν ἵππων αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκόσμησε μὲ μάρμαρα καὶ ἄφθονα ὕδατα. Φρονῶ ὅτι ὁ σταῦλος οὗτος ἦτο ἐντὸς τοῦ παλατίου. Ποῦ ὅμως, οὐδὲν λέγει ὁ συγγραφεύς (2). « Τὸν δὲ σταῦλον τὸν τρουλλωτὸν ἔκτισε Μι-» χαὴλ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοφίλου, κοσμήσας αὐτὸν διὰ μαρμάρων πο-» λυτελῶν » (3).

Ἡ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευομένη εἴσοδος τοῦ σταύλου (4), ἦτο εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς Μαναύρας. Πιθανὸν ὅτι ἐδῶ, ἐν τόπῳ μακρὰν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐρήμῳ οἰκιῶν, ἤγειρον τοὺς σταύλους οἱ βασιλεῖς.

ΔΕΞΑΜΕΝΑΙ

Τὸ παλάτιον πιθανὸν εἶχεν ἄφθονον ὕδωρ ἐκ δεξαμενῶν καὶ ὑπογείων σωλήνων. Τὰ ὕδατα τοῦ παλατίου προήρχοντο ἐκ τῆς μεγάλης δεξαμενῆς τοῦ Φιλοξένου, κειμένης πρὸς δυσμὰς τοῦ μεγάλου ἱπποδρόμου (5). Μνημονεύονται δεξαμεναὶ πρὸ τῆς Μα-

(1) Κ. Πορφυρ. Τόμ. Α΄. σελ. 271, 311, 572, 583, 715.

(2) Συν. Θεοφάνους, σελ. 666, 825. Λέων ὁ Γραμματικὸς σελ. 239. Ὁ ἐν σελ. 449 μνημονευόμενος σταῦλος τῶν ἱππαρίων τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου, ἦτο ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ παλατίου.

(3) Γ. Κωδινός, σελ. 82.

(4) Τόμ. Α΄. σελ. 215.

(5) Καλεῖται νῦν *Μπὶρ μπὶρ διρέκ*. Περὶ Θεοφίλου λέγει ἡ Συνέχεια τοῦ Θεοφά-

ναύρας, καὶ ἑτέρα μεταξὺ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ τῆς ἐκθέσεως, αἵτινες εἶχον ὕδωρ πόσιμον ἄφθονον καὶ ἰχθῦς πρὸς τέρψιν καὶ ἄγραν τῶν βασιλέων. Ταύτας Ἡράκλειος ὁ βασιλεὺς ἐπλήρωσε χώματος καὶ μετέβαλεν εἰς παραδείσους φυτῶν, ἕνεκα Στεφάνου τοῦ μαθηματικοῦ, εἰπόντος ὅτι ἔμελλεν ἐξ ὕδατος ν' ἀποθάνῃ (1). Ὕδωρ ἐκ τῆς καλουμένης βασιλικῆς κινστέρνης, δὲν εἰσέρρεεν ἐν τῷ παλατίῳ, κειμένῳ ὑψηλότερον αὐτῆς.

Ἅπασαι αἱ κινστέρναι αὗται τοῦ παλατίου, ἐξηφανίσθησαν τὴν σήμερον. Ἡ κινστέρνα τοῦ Φιλοξένου εἶναι ἄνυδρος. Τὰ κυριώτερα ὕδατα τοῦ ἀνακτορικοῦ τούτου χώρου, προέρχονται σήμερον ἀπὸ τὴν ὑδραυλικὴν πυραμίδα, ἔναντι τοῦ ἱπποδρόμου, συγκοινωνοῦσαν μετὰ τοῦ μεγάλου ὑδραγωγείου τοῦ Οὐάλεντος. Περὶ τῶν κινστερνῶν τοῦ παλατίου λέγει ὁ Κεδρηνὸς (2), « ἐδομήσατο δὲ (ὁ Βασίλειος) καὶ τὰ ἐν Πηγαῖς παλάτια . . . » ἀνακαθάρας καὶ τὴν ἀπογεωθεῖσαν κινστέρναν, ἣν Ἡράκλειος » ὁ βασιλεὺς προσχώσας παράδεισον φυτῶν καὶ λαχάνων εἰργά» σατο· ὅπερ ἐποίησε καὶ ἐν ταῖς οὔσαις ἐντὸς τοῦ παλατίου » τῇ τε πρὸ τῆς Μαγναύρας καὶ τῇ μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ τρι» κλινίου καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ ». Δὲν δυνάμεθα, ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θέσιν τῶν δεξαμενῶν τούτων, μὴ σωζομένων τὴν σήμερον.

Περιέγραψα τὰ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, κυρίως

νους, « τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ παλατίου τείχη τῶν ἀρχαίων θεμελίων οὗτος παρεκ» βαλών, καὶ πρὸς τὰ ἡλιακά, ἔνθα πρότερον κινστέρνης οὔσης συνέβη βασιλικὸν ἀπο» πνιγῆναι υἱόν, παραδείσους ἐργασάμενος » κτλ. σελ. 88.

(1) Συν. Θεοφάνους, σελ. 338. Μ. Γλυκᾶς, σελ. 550. Ὑπῆρχε τότε καθὼς καὶ τὴν σήμερον ἐπιστάτης τῶν ὑδάτων. « Βασίλειος ὁ Μαλέσης . . . τὸ τοῦ λογοθέτου τῶν ὑδά» των ὀφφίκιον περιεζωσμένος ». Μ. Ἀτταλιάτης, σελ. 167. Περὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Βυζαντίου, λέγει ὁ Andreossy ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πονήματι, Constantinople et le Bosphore de Thrace. Paris 1828, σελ. 385. Le système des eaux qui abreuvent la capitale de l'Empire Ottoman est recommandable . . . on aura lieu de se convaincre que c'est un des plus grands travaux que les Empereurs grecs nous aient laissé.

(2) Τόμ. Β'. σελ. 241. Ι. Μαλαλᾶς, σελ. 477. Ἅπαντα τὰ περὶ κινστερνῶν τοῦ παλατίου εἶναι ἀσαφῆ.

ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἕτεροι συγγραφεῖς προγενέστεροι καὶ μεταγενέστεροι, συμπληροῦσι τὰ γραφόμενα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Τὰ ἀνευρεθέντα ἐρείπια, μεγάλως συμβάλλουσιν εἰς τακτικωτέραν κατάταξιν τοῦ ὅλου παλατίου καὶ τῶν πολλῶν διαδρόμων καὶ διαβατικῶν, διὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν τὰ πολλαπλᾶ ταῦτα ἱδρύματα.

Εὐτυχῶς διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ παλατίου, ἠδυνήθην νὰ καταμετρήσω τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος καὶ τῶν ὑψηλῶν καλουμένων παλατίων τῶν Βλαχερνῶν. Τὸ μὲν τοῦ Βουκολέοντος, ἐπίμηκες κτίριον, ἦτο μήκους Μ. 98, 28 καὶ πλάτους Μ. 17, 00. Τὸ δὲ τῶν Βλαχερνῶν, ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν δεσμωτηρίων τοῦ Ἀνεμᾶ εἰσέτι σωζομένων, ἦτο μήκους Μ. 65, 00 καὶ πλειοτέρου πλάτους. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι δὲν ἦσαν μεγάλα τὰ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ περιβόλῳ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων. Τοῦτο τεκμαίρεται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν κτιρίων, τρικλίνων καὶ κοιτώνων, ἐσπαρμένων καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου.

Τὰ παλάτια, κυρίως ὁ Χρυσοτρίκλινος καὶ ἡ Μαναύρα, ἦσαν θολωτά, ἐπικεκαλυμμένα καθὼς αἱ ἐκκλησίαι, διὰ μολύβδου. Ἅπαντα ἦσαν λίθινα. Πυρκαϊαὶ ἐντὸς τοῦ παλατίου, σπανιώτατα μνημονεύονται. Τὰ πλεῖστα τῶν κτιρίων ἦσαν μονόπατα, μεθ' ὑπογείων θολωτῶν ἐπὶ κιόνων πετρίνων ἢ μαρμαρίνων ἐπερειδόμενα. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μέχρι τοῦδε σωζόμενα, τὰ Νούμερα, ὁ Φάρος καὶ ἡ Μαναύρα.

Τὸ ἐπικλινὲς ἅπαντος τοῦ ἀνακτορικοῦ χώρου, καταφαίνεται ἐκ τῶν πολλῶν βαθμίδων καὶ καταιβασίων, μνημονευομένων ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν κτιρίων τούτων. Ἀγνοοῦμεν τίνες ἐκ τῶν διαδρόμων ἦσαν κατάστεγοι ἢ ὑπαίθριοι. Ἀγνοοῦμεν τὸ μέγεθος, ὕψος, πλάτος καὶ μῆκος τῶν πολυαρίθμων κτιρίων καὶ διαδρόμων, διὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν τὰ ἱδρύματα ταῦτα. Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐν τῷ παλατίῳ τελετῶν, μανθάνομεν πλεῖστα περὶ τῶν παλατίων τῶν ἡμετέρων βασιλέων.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ παλατίου ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, μεσοῦντος τοῦ δεκάτου αἰῶνος, οἱ βασιλεῖς οὐδὲν ἕτερον ἐπιφανὲς κτίριον ἤγειρον· τοὐλάχιστον, οὐδὲν τοιοῦτον μνημονεύεται ἐν τῇ ἀκολούθῳ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους.

Οἱ Βυζάντιοι μετὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, οἱ ἀτενίζοντες τὸν θόλον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὰ ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι μεγάλα οἰκοδομήματα, ἀνεμιμνήσκοντο τὸν μεγαλουργὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ Θεόφιλον καὶ Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, τοσαῦτα κτίρια ἐγείραντας ἐν τῷ παλατίῳ καὶ τῇ πόλει. Πρῶτοι οἱ Ἰταλοὶ διὰ προνομίων ἀδίκων ἐμάραιναν τὸ κράτος, κωλύοντες τὴν ναυτιλίαν τῶν Βυζαντίων ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, καὶ μόνοι κομίζοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πατρίδα αὐτῶν, πάντα τοῦ Πόντου, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας τὰ πολύτιμα ἐμπορεύματα. Αἱ τελωνειακαὶ εἰσπράξεις τοῦ ἀπέναντι ἀνεξαρτήτου Γαλατᾶ, ὑπερέβαινον τὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, οἱ Ἰταλοὶ καὶ Σταυροφόροι ἐλαφυραγώγουν ἅπαν τὸ κράτος, μεταφέροντες εἰς Ἰταλίαν τεχνουργήματα Βυζαντινὰ καὶ Ἑλληνικά, καὶ παντοῖα καλλιτεχνήματα εἰσέτι σωζόμενα. Ἕνεκα τοῦ τοσούτου μαρασμοῦ, τ' ἀνάκτορα ἔμειναν μέχρι τῆς ἁλώσεως, ὡς τὰ ἱστόρησεν ὁ Πορφυρογέννητος(1).

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν μανθάνομεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων, κυρίως μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῷ 1261ῳ, κατέλυον οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν. Ἐν τούτῳ καὶ τῷ Βουκολέοντι, προκατῴκουν οἱ ξένοι βασιλεῖς καθ' ὅλην τὴν Λατινοκρατίαν. Μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν νέων τειχῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τὰ παλάτια ταῦτα τὰ καλούμενα Ἱερά, παρημελήθησαν. Πιθανὸν ἄλλοθι ἐκομίσθησαν τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ κοσμήματα, καὶ ἐτελοῦντο ἐν τοῖς ποικίλοις κοιτῶσι μόνον αἱ δημόσιαι ἑορταί, αἱ

(1) Les princes croisés affoiblirent extrêmement l'Empire d'Orient par la façon dont ils le conquirent: et les Grecs, en le reprenant, ne recouvrerent, pour ainsi dire, que le cadavre de l'ancien. Voyage Littéraire de la Grèce-par M. Guys. Paris 1776. Τόμ. Α'. σελ. 336.

προελεύσεις καὶ δημώδεις συνεστιάσεις τῶν αὐλικῶν μετὰ τῶν βασιλέων (1).

Ἡ κατάπτωσις τῶν παλατίων καὶ ἡ ἀναργυρία τῶν βασιλέων, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνέμνησα, ἐκώλυον πᾶσαν πολυδάπανον ἐπισκευήν. Δὲν φρονῶ ὅμως ὡς λέγει ὁ Λαβὰρτ, ὅτι τὰ παλαιὰ τείχη κατηδαφίσθησαν, καὶ ἐκ τῆς ὕλης αὐτῶν ἀνηγέρθησαν τὰ νέα. Δὲν ἠδύναντο οἱ βασιλεῖς νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν ἀτάσθαλον καὶ πένητα λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόσα ἐπιφανῆ κτίρια καὶ τοσαῦτα ἐκ μαρμάρων καὶ ποικίλων ψηφίδων πολυτελῆ κοσμήματα. Φρονῶ ὅτι τὰ τείχη ταῦτα, τὰ παρὰ τὸν Αὐγουσταιῶνα καὶ τὰ διαβατικὰ τοῦ Μαρκιανοῦ, κατηδάφισαν οἱ Τοῦρκοι, ὅταν κυριεύσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνέλεγον πανταχόθεν ὕλην διὰ τὰ πολυπληθῆ αὐτῶν τεμένη, ἐγερθέντα ζῶντος τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ (2).

Ἐκ τῶν μετὰ τὴν Λατινοκρατίαν ἱστορικῶν, μανθάνομεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ παλατίου τούτου. Τὰ σταχυολογήματα ταῦτα φωτίζουσι τὴν ἀσαφῆ τῶν παλατίων ἱστορίαν, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῷ 1261ῳ.

« Τοῦ γὰρ Βέκκου τὸ χαρτοφυλακικὸν ἀξίωμα ἔχοντος (προ-
» νόμιον δ' ἐστὶ τὸ προτροπαῖς ἐκείνου τὰς ἱερολογίας γίνεσθαι)
» τῶν τὶς ἱερέων ἐκδουλεύειν καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸν Φάρον ναῷ
» τῶν μεγάλων ἀνακτόρων νυμφίους ἱερολόγει δίχα τῆς τοῦ
» χαρτοφύλακος προτροπῆς. » (3).

Διατρίβοντος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, φαίνεται ὅτι ὁ πατριάρχης ἵνα πλησιέστερον εὑρίσκηται τοῦ βασιλέως, κατῴκει τὴν μονὴν τῆς Χώρας, καὶ οὐχὶ

(1) Ὁ Ἑβραῖος Βενιαμὶν τῆς Τουδέλλης, ἐξύμνησε τὰ βασίλεια τῶν Βλαχερνῶν, τὰ ὁποῖα καλεῖ Bilbernae. Οὐδέποτε λαλεῖ περὶ τῶν παλατίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Περὶ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ λέγει, Il c'est fait faire dans ce Palais, un trône d'or, enrichi de Pierres pretieuses et qui est orné d'une Couronne d'or aussi, suspendue de chaines qui en sont pareillement. Voyages en Asie, par P. Bergeron, 1735, σελ. 12.

(2) Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 297.

(3) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α'. σελ. 225.

ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἔνθα ἐκκλησιάζοντο οἱ βασιλεῖς οἱ κατοικοῦντες τὸ ἄνω παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν (1). « Τόπος ἀναπαύσεως τοῖς περὶ τὸν Πατριάρχην ἡ τῆς χώρας » ἐτάχθη μονή ». Ὀλίγον ἀρχήτερα λέγει ὁ συγγραφεύς, « θέ» ρους ἦν ἀκμὴ καὶ (ὁ βασιλεὺς) κατὰ τοῦ ᾠάτου μέσα καθή» μενος ἐναιθρίαζε· συνεδριάζων δ' ἦν ἐκείνῳ καὶ πατριάρχης » ἐγγύθεν ἐκ τῆς χώρας ἔχων » (2).

Ὅτι ὅμως ἐτέλουν εἰσέτι ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ τελετάς τινας, καταφαίνεται ἐκ πολλῶν λόγων τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν. Λέγει ὁ Παχυμέρης (3), « Ἡμέρα ἦν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνα» κτόροις συνάξεως, καὶ ἡ σύναξις ἱερὰ καὶ ὅσον ἐν ἱερομονάχοις » καὶ ἄλλοις ἱερωμένοις καὶ μοναχοῖς πάνδημος· παρῆν δὲ καὶ » πατριάρχης καὶ ἅπασα σύνοδος. »

Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς (4), διηγούμενος τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου λέγει, « οὔτε βασιλικαῖς ἐνέχεσθαι φροντίσι καὶ » ἀσχολίαις ἠνείχετο, οὔτε μὴν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἑορτῶν » τὰ τῆς βασιλείας ἐτέλει νόμιμα. »

Ἐπὶ τῇ στέψει Μιχαὴλ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (1290) ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, προσεκλήθησαν πάντες οἱ ἐπίσημοι πολῖται αὐλικοὶ καὶ στρατιωτικοί, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευόμενοι Ἰταλοί, καὶ οἱ « κατὰ χρείαν πρε» σβείας ἐπιδημοῦντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ». Ἅπας ὁ χῶρος τοῦ Αὐγουσταιῶνος ἐπληρώθη, καὶ μυρίαι ξέναι γλῶσσαι ἠκούοντο ἐν τῷ συμπεπληρωμένῳ τούτῳ χώρῳ. Μετὰ τὴν τελετήν, οἱ προσκεκλημένοι ἀνῆλθον εἰς τὸ μέγα παλάτιον, ἔνθα ἐτελέσθη ἡ πανήγυρις, « κατὰ τὸν Μανουηλίτην βασιλικὸν τρί» κλινον » (5). Ἐκ τῆς πανηγύρεως ταύτης, ἀπῆλθον οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, ἔνθα συνήθως κατέλυον.

(1) Ἐκκλησίαν ἢ εὐκτήριον ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, δὲν μνημονεύουσιν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς.

(2) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Α.' σελ. 405, 409.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 392.

(4) Τόμ. Α'. σελ. 565.

(5) Ἀγνοῶ τίνα τρίκλινον καλεῖ ὁ συγγραφεὺς Μανουηλίτην.

Ὁ Χρυσοτρίκλινος μνημονεύεται ἔν τινι τελετῇ γενομένῃ, ἔνθα προσεκάλεσεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπισήμους πολίτας καὶ τοὺς μοναχούς, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐχώρουν οἱ προσκεκλημένοι, ἐξῆλθον πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐκεῖ ἐλάλησεν ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος (1).

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος εἰσελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1261ῳ, ἀφίχθη « τὸ πρῶτον εἰς τὸ παρὰ τὸ ἔγγιστα τοῦ ἱππο- » δρόμου παλάτιον ». Τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, κατοικία τῶν Σταυροφόρων, ἦτο πρὸ πολλοῦ ἠμελημένον καὶ « ἦν τὸ » πλεῖστόν γε καπνοῦ καὶ κόνεως ἐμπεπλησμένον » (2). Οἱ Λατῖνοι πρὸ πολλοῦ ἐπείσθησαν ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ διατηρῶνται ἐν Βυζαντίῳ, ἀδιαφορούντων τῶν Εὐρωπαίων, καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων πολεμούμενοι. Ἕνεκα τούτου, μετεκόμιζον εἰς Εὐρώπην τὰ τιμαλφῆ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν κοσμήματα, καὶ τῶν παλατίων τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη.

Ἕνεκα τῆς ἐν Βλαχέρναις κατοικίας τῶν ἡμετέρων βασιλέων μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, σπανίως μνημονεύονται τὰ παλάτια, τὰ μεγάλα καλούμενα. Ἐν αὐτοῖς ὅμως εἰσέτι ἐτελοῦντο ἑορταί τινες ἐκ τῶν πολλῶν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Πορφυρογεννήτου μνημονευομένων. Φύλακες ἐφύλαττον τὰ παλάτια ταῦτα, καὶ οἱ συνήθεις φρουροὶ ἠγρύπνουν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν πύργων.

Λέγει ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς (3) περὶ τοῦ νεωτέρου Ἀνδρονίκου, ἐλθόντος περὶ τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, « βλέ- » πων ὁ βασιλεὺς ὡς ἀμοιβαδὸν οἱ φρουροὶ τὴν νύκτα πᾶσαν πα- » ραλάττοντες οὐ παύονται φωναῖς ἀλλεπαλλήλοις, ἀλλήλους » πρὸς τὸ ἐγρηγορὸς διεγείροντες ».

Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν παλατίων καὶ τῶν περιφανῶν

(1) Γ. Παχυμέρης, Τόμ. Β'. σελ. 336. Ὁ Κανταχουζηνός, Τόμ. Β'. σελ. 542, καλεῖ τὸν πύργον ἔνθα ἐθανατώθη ὁ Ἀπόκαυχος, « τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βα- » σίλεια ». Ὁ πύργος οὗτος εἶναι ὁ κοινῶς καλούμενος *Τεκφοὺρ σεράϊ*, πρὸς βορρᾶν τῆς συνοικίας καλουμένης Καλλιγαρέας.

(2) Νικ. Γρηγορᾶς, Τόμ. Α'. σελ. 87.

(3) Τόμ. Α'. σελ. 407, 408,

παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν οἴκων, λέγει ὁ Γρηγορᾶς (1), ὅτι σύγχυσις μεγίστη ἐπεκράτει ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐνδύμασι τῶν πολιτῶν, φορούντων καλύπτρας ὁτὲ μὲν Λατινικὰς ὁτὲ δὲ ὁμοίας τῶν Μυσῶν, Τριβαλλῶν καὶ Φοινίκων, εἰσερχομένων ἐν τοῖς παλατίοις μετὰ καλυπτρῶν ὁμοίων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐνδιαιτωμένων.

Περὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου λέγει ὁ Γύλλιος· Οἱ πρὸ τῆς ἁλώσεως συγγράψαντες, συχνάκις λαλοῦσι περὶ τοῦ Χρυσοτρικλίνου· τότε ἅπαντες οἱ Κωνσταντινουπολῖται ἐγίνωσκον καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ, νῦν δὲ οὐδεὶς γινώσκει ἢ φροντίζει νὰ μάθῃ (2).

Περὶ τῶν παλατίων λέγει ὁ Γρηγορᾶς, « ἤδη δ' ἐπῄει τοῦτο » συνάγειν τελευτέρᾳ τῇ γνώσει κἀκ τῶν βασιλείων καὶ πε- » ριλάμπρων οἴκων ἐκείνων καθαιρουμένων μικροῦ τῶν ὅλων » καὶ εἰς ἀπόπατον καὶ κοπρῶνα καθισταμένων, οἷς παριέναι » ξυμβαίνει. παραπλησίως δ' αὖ κἀκ τῶν πατριαρχικῶν ἐθῶν » καὶ πραγμάτων, καὶ αὐτῶν γε τῶν μεγίστων καὶ περιφανῶν » οἰκιῶν, αἳ δὴ κράτιστος κόσμος ὁμοῦ καὶ ὀχύρωμα τοῦ μεγί- » στου νεὼ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ὑπῆρχον . . . πάντων γὰρ ἐπί- » σης φθορὰ καὶ κατάλυσις κατωρχήσατο. »

Ὁ Παχυμέρης (3) μνημονεύει τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τρικλίνου, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (1283 - 1320), τὸν ὁποῖον οὐδεὶς πλέον ἀνήγειρε. « Κατὰ τὸν Ἰουστινιανὸν τρίκλι- » νον, ὃν ὁ νέος Ἰουστινιανὸς ἐδομήσατο . . . ὃς τῷ χρόνῳ πα- » ρεγκλιθεὶς ἐπὶ θάτερα, νότου βιαίου πνεύσαντος ὕστερον κατα- » πίπτει, ὡς μηδὲ εἰ ἦν οἶκος ἐκεῖσε πάλαι καὶ τοῖς ἰδοῦσι γνω- » ρίζεσθαι. » Διηγοῦνται καὶ οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοί, πλεῖστα περὶ τῶν παλατίων, ἀλλὰ ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰ τότε προσφιλῆ τῶν Βλαχερνῶν παλάτια.

ΤΕΛΟΣ

(1) Τόμ. Α'. σελ. 567.
(2) Βιβ. Β'. Κεφ. ΚΔ'.
(3) Τόμ. Β'. σελ. 145.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Οἱ προκλινεῖς ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὴν σελίδα, ἔνθα κυρίως περιγράφεται τὸ ζητούμενο ἐδάφιον.

Ἕνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου, ἐσημείωσα εὐκτήριά τινα καὶ χωρία διὰ τῶν ἑπομένων ἀριθμῶν.

---

1 Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῷ πρωτοθύρῳ.
2 Ἅγιος Ἰωάννης ὁ βαπτιστήρ.
3 Ναὸς τοῦ Ἀλεξίου.
4 Ἀνδριὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
5 Τὰ Πιττάκια.
6 Ἄγαλμα τῆς Εὐδοξίας.
7 Τὸ λουτρὸν τοῦ Ἀχιλλέως ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας.
8 Ἡ Θεοτόκος τῶν Χαλκοπρατείων.
9 Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἢ τὸ Διίππιον.
10 Ὁ Χρυσοτρίκλινος.
11 Ὁ Τριπέτων ἄνω τοῦ Χρυσοτρικλίνου.
12 Ἀριστήριον τοῦ Χρυσοτρικλίνου.
13 Ὁ καινούργιος κοιτών.
14 Ὁ κοιτὼν Μάκρων.
15 Κοιτὼν ἱερὸς τοῦ βασιλέως.
16 Κοιτὼν τῆς Αὐγούστης.
17 Ἡ Παναγία τοῦ Φάρου.
18 Ὁ Ἅγιος Δημήτριος.
19 Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.
20 Θυρωρεῖον τοῦ κουροπαλάτου.
21 Τὸ Τρίκογχον ἢ ἡ γανωτὴ πύλη.

22 Τὸ Σίγμα.
23 Μυστικὴ φιάλη τοῦ Σίγματος.
24 Πύλη τοῦ Σπαθαρικίου.
25 Τρίκλινος Μαργαρίτης.
26 Ἔρως.
27 Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.
28 Βεστιάριον τοῦ Καριανοῦ καὶ εἰδικὸν θησαυροφυλάκιον.
29 Λουτρὸν τοῦ Θεοκτίστου.
30 Τρίκλινος Πυξίτης.
31 Μαγειρεῖον τοῦ Χρυσοτρικλίνου.
32 Ὁ Καμηλᾶς.
33 Μεσόπατος.
34 Εὐκτήριον τῆς Ἁγίας Ἄννης.
35 Βεστιάριον τῆς Αὐγούστης.
36 Τετρακούβουκλον.
37 Ναὸς τῆς Παναγίας.
38 Ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος.
39 Ὁ βαπτιστὴρ ἢ οἱ τρεῖς σταυροί.
40 Κάθισμα τοῦ ἀσκεπάστου ἱπποδρόμου.
41 Εὐκτήριον ἐν τῷ καθίσματι τοῦ ἀσκεπάστου ἱπποδρόμου.
42 Ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ Δάφνῃ.
43 Τὸ ὀκτάγωνον ἐν τῇ Δάφνῃ.
44 Κοιτὼν τῆς Δάφνης ἄνω τοῦ ὀκταγώνου.
45 Διαβατικὰ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἢ τῆς Δάφνης.
46 Τρίκλινος τοῦ Αὐγουστέως.
47 Ἡ χρυσῆ χείρ.
48 Τὸ Ὀνοπόδιον ἢ ὁ Ὀνόπους.
49 Ἡ πύλη τοῦ πουλπίτου καὶ δικιόνιον.
50 Τὸ Κονσιστώριον.
51 Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου.
52 Τὸ Ἐξάερον.

53 Τρίκλινος τῶν ιθ' ἀκκουβίτων.

54 Τρίκλινος τῶν σχολῶν.

55 Οἱ Λύχνοι.

56 Τὸ Τριβουνάλιον ἢ ὁ τρίκλινος τῶν Κανδιδάτων.

57 Ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

58 Ἡ Χαλκῆ μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

59 Κάγκελλον ἢ προαύλιον τῆς Χαλκῆς.

60 Ἡμικύκλιον τῶν Σκύλων.

61 Εὐκτήριον Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου.

62 Εὐκτήριον Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχαγγέλου.

63 Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

64 Τροπική.

65 Εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1885

